

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

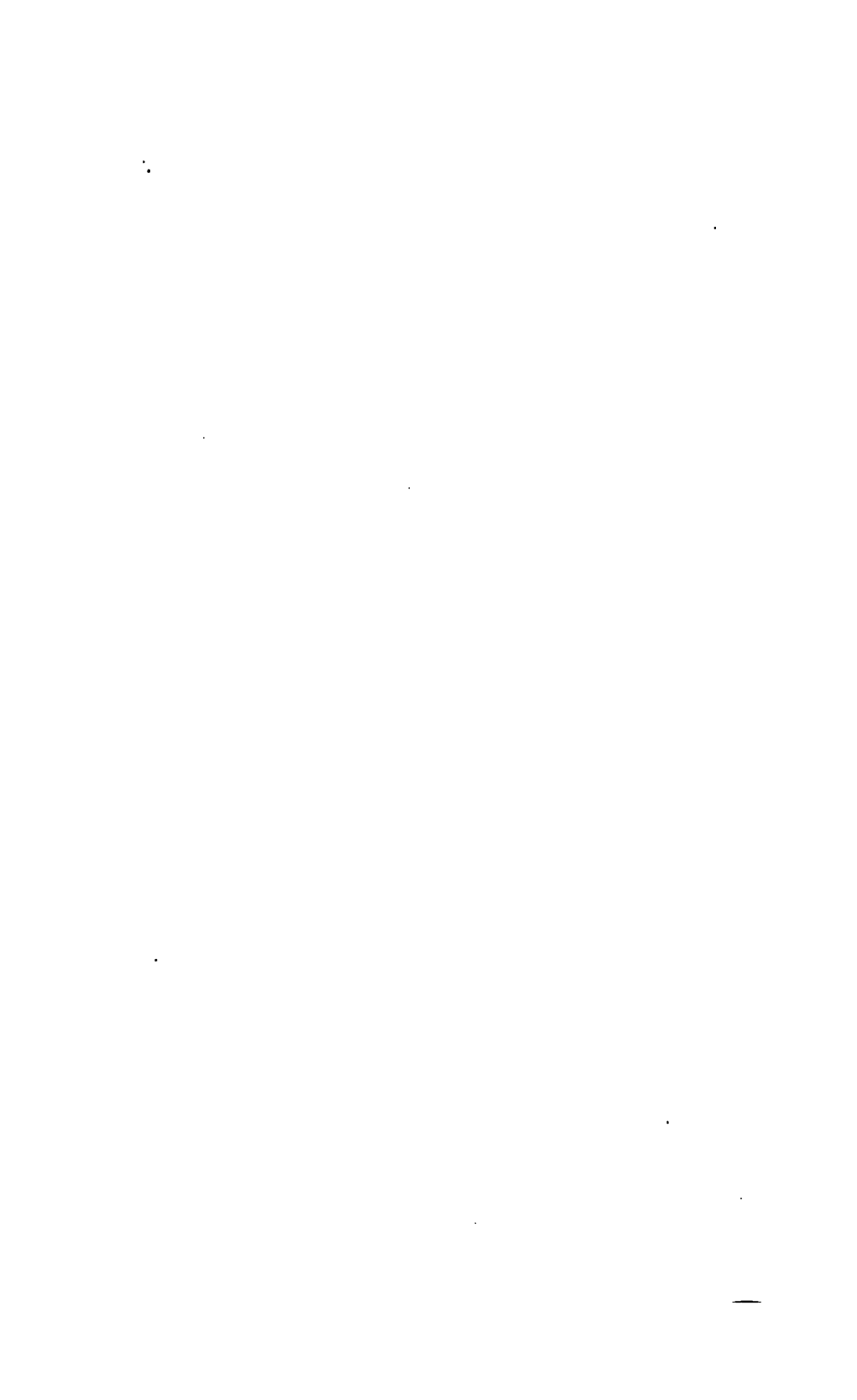
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Alphonse
>

2

THEOLOGIA
MORALIS.

Alphonso

EX TYPIS L. GAUTHIER, VESONTIENSIS.

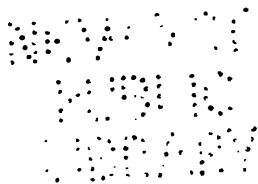
THEOLOGIA
MORALIS
BEATI A.-M. DE LIGORIO.

EDITIO NOVA,
CUI NOTÆ ACCEDUNT AMPLISSIMÆ

CURA ET STUDIO

DOMINI RECEVEUR,
PROFESSORIS IN SORBONA.

TOMUS TERTIUS,
DE CONTRACTIBUS,
DE PRÆCEPTIS DECALOGI VIII, IX ET X, DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE,
DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS.

PARISIIS,
APUD GAUTHIER FRATREM ET SOC., BIBLIOPOLAS,
IN VICO HOMINI HAUTE-FEUILLE, N° 8;
ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

—
1838.

1000000
2000000
3000000

THEOLOGIA

MORALIS.

LIBRI TERTII

TRACTATUS QUINTI

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus.

707. Quid est Contractus, et quotuplex? — 708. Quotupliciter contractus perficitur? — 709. Quid si quis contrahat sine animo contrahendi? — 710. Quid si sine animo se obligandi? — 711. An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia? — 712. An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam? — 713. An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum? — 714. Quando dolus vel error irritet contractum? — 715. Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui? — 716. An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto? — 717. An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas? — 718. Quid si per metum levem? — 719. An metum passus possit rem repetere à tertio possessore?

707. — « RESP. Est pactum, sive consensus duorum, quo
» scienter, liberè, et legitimè uterque, se vicissim, vel ni-
» mirum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocum-
» que signo externo id fiat: ut v. gr. in contractu mutui, ex una
» parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum
» tempus, ex altera parte mutuatarius se obligat tunc illud
» reddere; et sic de aliis. In promissione autem, vel donatione
» absoluta, una pars tantum obligatur post alterius accepta-
» tionem. » (*V. Not. I, pag. 343.*)

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emp-
tio, mutuum, etc Alios innominatos, quorum *ex l. Naturalis,*

ff. de Præscript. verb. quatuor dantur species, scilicet : *Do ut des*; *Facio ut facias*; *Do ut facias*; *Facio ut des*. Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708. — Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis. I. *Consensu*, ut in emptione, locatione etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem quàm ad constitutionem deserviet, ex §. *Un. Inst. de Oblig. ex consens. et l. S. C. de Trans.* Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse iudicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus, C. de Fide Instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*; prout in stipulatione. III. *Scriptura*, ut in contractu censûs. IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo, Less. Mol. etc. cum Salm. de Contr. c. 1. n. 5.*

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resilire. Secus, si contractus scriptura, aut traditione indigeant. Cæterum in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. Ita communiter DD. *apud Salm. ib. n. 6. cum Less. lib. 2. cap. 17. n. 19. Covarr. Gom. etc.*

709. — Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negativè ex communi cum *Sanch. de Matrim. l. 1. disp. 9. n. 5. et Lug. Syl. Prado cum Salm. ib. n. 7.* Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi fictè promiseris, juxta dicta de stupratore fictè promittente Matrimonium, vide dicta n. 642.

710. — Quæritur 3. an qui, sciens obligationem contractûs, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis. *Prima sententia* affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont. etc. apud Salm. de Matr. c. 1. n. 20. Secunda* verò *sententia* probabilior negat cum *Sanch. de Matr. lib. 1. D. 9. n. 5. Bon. eod. tit. Qu. 1. p. 1. n. 5. et Salm. dict. n. 28. cum Pal. Con. Avers. Villal. Bec. Corneio, etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractûs, contractum invalidat; qua ratione in *cap. fin. de Condit. appos.* dicitur, quòd conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullet, licèt adsit intentio contrahendi. Vide dicta de Jurament. l. 3. n. 172. v. *An autem*; et de Voto eod. lib. n. 201. v. *Quær. II.*

711. — Quæritur 4. utrùm contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia. *Prima* negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solum doli, sed etiam periculi; et ideo potest Lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractûs initi: Sic enim Ecclesia nullum reddidit Matrimo-

nium sine Parocho, et testibus contractum. Ita. *Less. lib. 2. c. 19. n. 35. Lugo D. 22. sect. 9. n. 252. Salm. de Contr. c. 1. n. 50. cum Vasq. Trull. Bon. et aliis.*

Secunda sententia omnino opposita, quam tenet *Sotus de Justit. l. 4. qu. 5. Mol. D. 81. Sa v. Contractus n. 1. item Abbas, Innoc. S. Antonin. et alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. c. 3. n. 2.* et meritò probabilem vocant *Lug. Less. et Salm. n. 50 et 52.* affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit. *Tertia* sententia, quam sequuntur *Sanch. Con. l. 4. c. 1. d. 14. cum Henr. Lob. etc. Cabass. l. c. cum Bann. et Beia* (et his se postmodum adjungit *Sotus l. c. q. 5. art. 3.*) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam Judicis condemnatur ad restituendum; et probatur ex *c. Cum sunt, de Reg. Jur.* ubi: « Cum sunt partium jura obscura, reo potiùs favendum est » quàm actori. « Hanc sententiam non solum puto probabiliorem, sed in praxi omnino tenendam, eò quòd (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ Auctores possent objicere exemplum supra relatum Matrimonii clandestini, sine Parocho et testibus initii, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino *Sess. 24. cap. 2.* omnino invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis, respectu enim ad Matrimonii contractum, cum ipse ad Sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas à Deo impertita est Ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione Sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis Nuptias ineunt; et enim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa Sacramentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare Matrimonium legitimo consensu contractum, attamen bene præscribere valet, et declarare, illegitimum esse consensum illum quem Sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum Christianæ Reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ Judicis, si damnetur ad restituendum, ut bene addit *Cab. l. c. n. 5. in fine.* An verò possit Judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit Judicis opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda *l. 4. n. 210. v. Quæritur II.* Hic autem notandum id quod habetur in *l. Etsi inutiliter, C. de Fideicom.* nempe, quòd si hæres jam tradiderit rem ex fidei commissio relictam in Testamento non solemnni, nequeat postmodum eam repetere hac præcisa ratione, « cum non ex sola Scriptura (verba textus) sed ex » conscientia relictii fideicommissi defuncti voluntati satisfactum » esse videatur. » Hinc ponitur in argumento: « Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit. »

« 1. Si alteri promisisti, aut donasti interiùs tantum, aut si

» externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligaris.

« 2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. Vide *Less.* 1. 2. c. 37. d. 8.

712. — « 3. Item si materia contractûs sit illicita, ut si sit peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam. »

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, puta de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia? Certum est, quod ante patrationem peccati nullus sit contractus, et nullam pariat obligationem, quoniam iustitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quod eo casu nec promittens teneatur dare pretium conventum, nec alter retinere possit pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum, sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, et certum inter DD. quod possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita *S. Thom.* 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. et q. 62. art. 5. ad 2. ubi docet: « Cum quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed » si superflue aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneatur eidem restituere. » Et ita *Continuator Tournely tom. 1. pag. 330. sect. 4.* et omnes alii communiter. Et probatur ex *l. 44. ff. de Condit. ob turp. caus.* ubi dicitur: « Sed et quod meretrici datur, repeti non potest... quia licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. » Pro aliis verò maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc. duplex est sententia probabilis: *Prima* negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri; ita *Adrianus in 4. de Rest. §. Restat. Comitol. lib. 3. D. 5. Jo. Med. Cod. de Restit. Nav. Man. c. 17. n. 38.* (quamvis *Less. et Lugo* asserant *Nav.* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely l. c. pag. 330. ac alii ap. Concinam. t. 7. pag. 147. n. 5.* et probabilem vocant *Less. l. 2. c. 14. n. 60. Ronc. de 7. Præc. c. 6. q. 4. et Dian. part. 2. tr. 2. Misc. R. 40.* atque huic adhæret *Conc. l. c.* Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercedem. C. de Condict.* ubi dicitur: « Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones. » Item ex *l. Pacta. C. de Pactis.* « Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiant, nullam vim habere, indubitati juris est. » Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequeat. Censentur autem leges istæ non solum prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quod leges quæ non nituntur falsa præsumptione, bene obligent in

conscientia. Unde *S. Th.* 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. ait : « Apud » illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universa- » liter ad restitutionem. Et q. 62. art. 5. ad 2. « Ille qui accepit » contra legem non debet sibi retinere. » Juxta autem hanc sen- » tentiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti? *Sotus, et Covarruias* censent faciendam esse illi qui dedit : Sed probabilius et communius tenet *Less. n. 61. cum S. Anton. Nao. et aliis* erogandam esse pauperibus, vel locis piis; absurdum enim est, et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire quàm juvare intendunt.

Secunda verò probabilior sententia et communis, quam tenent *Sanch. Dec. l. 3 c. 9. n. 27. et 28. Less. l. c. 2. 13. n. 52. et t. 18. n. 18. Salm. de Rest. c. 1. n. 154. Croix l. 3. part. 2. n. 692 Viva de Rest. q. 1. art. 1. n. 3. Lugo de Just. D. 18. n. 59. cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Coo. Cajet. Arag. et aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium, et contra, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenus est malum, est tamen pretio dignum, quatenus est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantum in utilitatem emptoris, et ejus privato nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quòd præstans opus illicitum justè pretium accipiat pro rectitudine qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res merè spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia n. 644), lex naturalis dictat, quòd cum quis partem suam præstiterit, teneatur alter suam implere, quam licitè præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstiterit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis; at hæc actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo : actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, qua illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecunia infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus n. 627. Posito tamen contractu, et præstita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Aliàs (rectè ait *Lugo loc. cit.*) non videtur quomodo possit obligari stuprator, qui virginem vici-

lavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus n. 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. c. 14. n. 57.* quod licet ipsæ rescindant huiusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in iudicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio, huius quæstionis relata, qua declaratur meretricem posse retinere pretium sui meretricii, « quia » licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter » accipit cum sit meretrix. »

Quæritur II. An si vir donet aliquid foeminae ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitum, vel implicitum, tunc certè tenetur restituere; Secus verò, si donum datum sit ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omnino liberalis; Quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantum ad alliciendum, ut conferat Beneficium, iuste potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo D. 18. n. 49. Mol. t. 3. D. 537. Ronc. de 7. Præcept. c. 6. q. 2. et Salm. de Restit. c. 1. n. 165. cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. etc.* Bene tamen advertunt *Salm. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus à peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Th. lib. 4. de Erudit. Princip. ex D. Hieronymo* : « Matrona non est casta, quæ cum rogatur, » munera accipit. »

713. — Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quàm ex iustitia, putà jejuniū in Quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. etc. apud Croix. l. 3. p. 2. n. 295.* Sed communius et probabilius negant *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tamb. Dian. et alii.* Ratio, quia præsens pretium tunc acquirit jus quo antea carebat.

« 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante » circa rei substantiam, v. gr. si acetum pro vino, vitrum pro » gemma vendidisti. (*V. Not. II, pag. 347.*)

714. — « 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob » injuriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa » qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. g. emisti » vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum : nisi forte intentio » contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente » tali qualitate, aut circumstantia; qualis virtualiter fuisse cen- » seri potest, si error versetur circa circumstantiam valde im- » mulantem objectum, et nimis excedentem ejus existimatio- » nem, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 6.* »

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit circa substantiam contractus. Est commune; *Less. l. 2. c. 17. n. 27. Salm. c. 1. n. 19. cum Trull. Bon. Villal. etc. ex S. Thom. p. 3. q. 51. art. 2. ad 7.* Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, id est etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset : quia semper deficit actualis consensus, *Salm. ibid. cum*

Sanch. Bon. Con. Trull. Avers. etc. Communis è converso est sententia, quòd si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus. *Less. ib. n. 28. cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quòd, licèt una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, altera nolente, sed solum ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen c. 1. n. 20. cum *Molin.* dicunt posse rescindi.

715. — Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantum circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrùm validus contractus remaneat? Negant *P. Conc. tom. 7. p. 246. Basil. et alii apud Salm. de Matr. c. 10. n. 12. et Præpos. cum Medina apud Salm. de Matrim. l. 7. D. 18. n. 17. et Salm. de Contr. c. 1. n. 21.* probabile putant. Ratio, quia, licèt qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum à DD. et probabilius cum *Lugo D. 22. n. 29. Sanch. de Matr. l. 1. D. 64. n. 3. Less. loc. cit. n. 29. Laym. l. 3. tr. 4. c. 5. n. 3. Pal. Tract. 14. D. 2. p. 5. n. 19. Ronc. de Contr. qu. 5. R. 2. Tourn. t. 1. p. 415. Salm. loc. c. cum Mald. Prado, Trull. etc.* Ratio, quia contractus hñc non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cum ex *Inst. l. 4. t. 13. de Except.* sic habeatur: « Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore (in » tellige circa qualitatem) lapsus stipulanti Titio promissisti » quod debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, et actio qua intenditur dare te oportere efficax » est: Sed iniquum est te condemnari, ideoque datur tibi exceptionio, quòd metus causa, aut doli mali, etc. » Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licèt sit involuntarius quoad accidentia: Nisi (ut bene advertunt cum *Busemb. hñc n. 5. ut supra Tournely loc. cit. et Sporer de 7. Præcept. n. 86. cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expressè consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Tourn. etc.* docent semper posse irritari talem contractum à decepto, ratione injuriæ, et defectus consensùs, et teneri deceptorem ad damna ex deceptione orta, ex *l. 13. de Act. emptoris.* Et quando res adhuc integra est, aiunt *Less. loc. cit. Laym. n. 6. Pal. n. 23. Spor. de 7. Præc. c. 2. n. 98.* quòd si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minimè consensisset: Ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt: idque dicit confirmari à consuetudine recepta. Quando verò res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licèt non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen con-

tractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractus, ut *Sylo. et Navarr. apud Less. cum Laym. et Bus. dict. n. 5. in fine*. Si autem altera pars conscia erroris erat, tunc potest contractum irritare, ut supra, etiam in iudicio. Notandum tamen, quod in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. n. 33*. Intellige, modò non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit idem *Less.* loquendo de Donatione, vide *infr. n. 737. in fine*.

“ 6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu, licet gravi, injustè incusso, cum adhuc simpliciter sit liber, et voluntarius: licet possit à iudice rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter ap. *Sanch. d. 8. n. 4. Card. Lug. d. 22. Laym. loc. cit. c. 5*. Exciipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant; talis est 1. Contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, ex c. *Cum loco, et c. Veniens*. * (*Utrum currat idem in sponsalibus? Affirmant Salm. de Matr. c. 1. n. 62. cum Sanch. Advers. Coe. Bec. At probabilius Con. Trull. Dict. Hurt. Led. dicunt sponsalia esse tantum rescindibilia. V. de Matr. l. 6. n. 844.*) * 2. Professio religiosa, ex c. 1. *De his. 3. In aliis quibuscumque votis*. * (*Etiamsi voovens noluerit se obligare. Salm. de Contr. c. 2. n. 12. ex communi. Vide dict. n. 197.*) * 4. Contractus dotis promissæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff. Quòd metus causa. 5. Promissio, vel traditio in rebus Ecclesiæ, c. 15. qu. 6. 6. Auctoritas tutoris per metum extorta Leg. 1. §. ult. ff. de Auctor. tutor. His addunt alii plures, ut promissionem, et donationem gratuitam, renunciationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. Verùm hi controversantur, vide C. *Lugo de Just. d. 22. n. 115 et seq.**

716. — Quær. 1. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis. *Prima* sententia affirmat. Ratio 1. quia si huiusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad Judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex l. *Qui in carcerem, 22. ff. de eo quòd metus causa*, ubi dicitur contractum ex metu initum, nullius esse momenti. Ita *Mol. l. 2. D. 326. Fel. Pot. de Contr. n. 2359. cum Vill. Dian. Leand. item Sylo. Rebell. et alii apud Salm. de Contrat. c. 1. n. 10.* qui probabilem vocant. *Secunda* sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non verò onerosos. Ita *Sot. in 4. D. 29. q. 1. art. 3. Pont. de Matr. l. 4. c. 6. n. 4. cum Medin. Arag. Reb. etc.* et quoad donationes hæc videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* ubi ait: “ Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc

» meretur, ut ei promissio non servetur. » Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera. Tertia verò sententia probabilior et communissima, quam tenent *Lugo de Contr. D. 22. n. 115. Less. lib. 2. c. 17. dub. 6.* qui vocat ferè communem, *Salm. dict. c. 1. n. 11. Ronc. de Contr. c. un. q. 4. R. 1. Fill. tr. 33. c. 2. n. 32. Azor. t. 1. l. 1. c. 11. Renzi de Contr. c. 5. q. 3. Viva q. 1. art. 3. n. 11.* et alii innumeri, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non verò invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. de eo quòd metus etc.* præcipitur Judicibus ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen Matrimonia per metum gravem inita, quæ certè per se sunt nulla ex jure Canonico. Vide de Matr. l. 6. n. 1054. cui adjunguntur: I. Professio Religiosa c. 1. de his quæ v. II. Electio Prælati, cap. Periculum. §. Ceterum, de Electione in 6. III. Auctoritas Tutorum extorta per metum, l. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut. IV. Translatio rerum Ecclesiasticarum, ex c. Pervenit de Jurejur. V. Jurisdictio Ecclesiastica per metum acquisita et etiam civilis, l. 2. ff. de Judicis. VI. Absolutio à censuri, (non verò inflicto illarum.) VII. Renunciatio Beneficiorum, vide Less. c. 7. d. 6. à n. 37.

717. — Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate Judicis? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 638.* et eum sequitur *Mazz. de Contr. t. 2. p. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. dict. c. 17. n. 38.* et vocant communem *Spor. tr. 6. c. 2. n. 123. Fill. l. c. n. 33. Laym. de Contr. c. 6. n. 2. Pal. tr. 2. D. 1. p. 12. n. 6. ad 2. Viva l. c. Salm. dict. c. 1. n. 16. ad 2. Renzi l. c. Ronc. dict. q. 4. R. 1. cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quòd metum passus bene potest occultè sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contra qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c. Viva dict. n. 11. in fin. Less. n. 38. Fill. n. 35.*

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum Pontio de Matr. l. 4. c. 11. n. 3 et 4. de initis per metum reverentialem. (Et si Pontius d. n. 3. teneat contractus merè gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in quæst. 1. esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos.) Alii tamen DD. tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, et similia, quæ verè gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez de Matr. l. 4. D. 6. n. 14. Viva de Matr. q. 4. art. 3. n. 7. Salm. eod. tit. c. 9. n. 33 et 34. cum Pal. Dic. etc. communiter.* Idem in substantia sentit

rio ad rem promissam. Ita *Sanch. de Matr. l. 1. D. 5. num. 20. Laym. tr. 4. c. 12. num. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. etc. ap. Salm. de contr. c. 4. num. 79. Secunda sententia* dicit, quòd qualis sit obligatio, pendeat ex voluntate quam promittens habuit. *Bus. hñc n. 2. et Lugo D. 23. n. 89. Spor. n. 64. et Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. etc. ap. Salm. n. 80 et 81.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censi factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; vide *Lugo. D. 23. S. 6. n. 39.* imò *Sa, ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Cæterum in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi ducendum videtur cum *Lugo D. 23. n. 90. Mol. tom. 2. D. 262. Spor. de 7. Præc. c. 2. num. 69. Holzm. tr. 3. n. 702.* cum non esse obligatum nisi sub levi. Et hñc advertunt *Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 24. Spor. num. 68.* et alii communiter apud *Tournely t. 2. p. 556. v. Fatentur tamen* ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quàm in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno. *Tertia sententia*, quàm tenent *Salm. ex n. 82. cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, etc.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantum obligat ex fidelitate, et probant ex *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 3. ad 1.* qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, id est secundum justitiam, ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium. §. Si cum null. ff. de Pactis*, ubi dicitur quòd nuda pactio obligationem non pariat. Et huic adhæret *P. Conc. tom. 7. p. 637. n. 13.* sentiens rarò esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum quòd quævis promissio, etiam acceptata, non obliget, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile : et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio : quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de Contr. qu. 8. Art. 2. num. 16. et Salm. c. 4. n. 78. Continuator Tourn. tom. 1. p. 558. n. 5.* Idque expressè docet *D. Th. 2. 2. q. 10. a. 3. ad. 5.* ubi loquens de obligatione promissoris, ait : « Si verò non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere » per hoc, quòd animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus; uno modo, si promisit id quod manifestè est illicitum..... » Alio modo si sunt mutatae conditiones personarum et negotiorum : » *Ut enim Seneca dicit (l. 4. de Benef. c. 34 et 35.)* Ad hoc quòd homo teneatur facere quod promisit, requiritur quòd omnia immutata permaneant. (*V. Not. V, pag. 351.*)

721. — « 3. Donare non possunt 1. Carentes usu rationis. » 2. Muti et surdi nati; secus si tantum sint surdi, vel muti, vel licèt utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, sive his pueri, » secus si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel impuberes (nisi ad » pias causas) : donationes tamen eorum in foro conscientiae sunt

» validæ. (V. infra c. 4. d. 1.) 5. Damnatu criminis capitalis.

» V. *Dian. p. 5. tr. 6. R. 3.*

» 4. Qui præsent Civitatibus, Universitatibus, Reipubl. etc., non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas. *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. R. 16.* Imò si Reges et Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium Regni, vel status (præsertim si debitis gravati iis satisfacere non possunt, vel subditi nimium graventur exactionibus) possunt eæ revocari à Successore, *Bart. Lugo etc. cum Dian. p. 8. tr. 6. R. 18 et 123.* » (V. Not. VI, pag. 351.)

722. — Adde. Neque donare potest debitis gravatus. Sed hæc quæritur, utrum licetè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius. l. 2. c. 20. n. 168. Mol. t. 2. D. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de Contr. c. 4. n. 91.* et probabile putant *Lugo de Just. D. 20. n. 116. et Pal. de Just. tr. 32. D. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cum illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra caritatem, quia caritas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes. *Secunda* tamen sententia verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de Restit. D. 1. q. 8. p. 2. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nao. Sylo. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donarium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licet in debitis personalibus directè sit tantum persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabilius dicunt *Lugo d. D. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Ronc. de 7. Præc. c. 8. q. 6. Salm. de Restit. c. 1. n. 246.* alii relati n. 690. contra *Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè cooperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: con-

tractus enim donationis (ut dicemus infra n. 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, qua contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hîc 1. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habeant actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitores, l. Qui autem. §. Similis, ff. Quæ in fraud. etc. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit.* Vide *Lugo D. 20. n. 107.*

723. — Adde : inter conjuges (*V. Not. VII, pag. 352.*), quamvis alii contractus sint validi ex *l. 5. ff. de Don. inter vir. et ux.* donatio tamen est nullius momenti, *l. 2. §. Secundum. ff. eod. tit.* Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de Matrim. l. 6. D. 11. n. 2. Salm. c. 4. n. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. n. 101. cum Sylo. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donatarium decedat, et modò res in vita tradita sit. *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior ; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam Dignitatem, etc. Vide *Salm. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter Patrem (*V. Not. VIII, pag. 353.*) et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. C. de inofficiosa donatione.* Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte Patris. E contrario similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges : vel si fiat causa studiorum, ut *Bus. hic n. 5.* vel si fiat causa Matrimonii ; vel si filius sit tantùm naturalis ; vel si Pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide n. 740.), scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. n. 104. cum Nao. Sylo. Tapia et Less. n. 90.* qui notat donationes factas à matre, vel à filiis Parentibus, per se firmas esse.

“ 5. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, nec
 “ filius tenetur computare in legitimam (*V. Not. IX, pag. 353.*)
 “ tum quia fuit loco alimentorum, tum quia si detrahatur, jam
 “ non fuit donatio contra hypothesim. *Wading. et 6. alii cum*
 “ *Dian. p. 8. t. 6. R. 23 et 29.* Sed *Trull.* limitat, nisi constet
 “ contrariam intentionem patri fuisse. Quòd si tamen de ea non
 “ constet, præsumendum esse de pietate patris, idoque tales ex-
 “ pensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem
 “ honorum, nec debere conferri in commune, nisi pater protesta-
 “ tus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading.*
 “ ex *l. si Pater 2. ff. familiæ ercisc. ** (*Vide n. 955.*) *

“ 6. Si Pater officium filio emit, debet pretium computari

» in divisione cum fratribus : non autem, si illud gratis à Prin-
 » cipe obtinuit : uti neque filio intuitu meritorum patris sunt
 » donata, quia sunt quasi castrensia, *Mol. Fag. Dian. p. 8. tr.*
 » 6. R. 127 et 128. (V. Not. X, pag. 354.)

728. — « 7. Donatio ante acceptationem non parit obliga-
 » tionem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiamsi
 » voluerit se absolutè obligare. Præsenti autem, et tacenti
 » facta, censetur ab eo acceptata, quia in favorabilibus habe-
 » tur pro consensu, *Molin. et alii 18. Dian. p. 8. t. 6. R. 88. 89*
 » et 108. Pro altero verò nemo potest acceptare, sine speciali
 » commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ, vel causæ piæ; nam
 » hanc sine acceptatione valere, et irrevocabilem esse, est pro-
 » babile. *Laym. Dian. l. c. R. 106. et p. 3. t. 5. Resp. 107.* Multis
 » tamen casibus, dummodo verba dirigantur in præsertem,
 » potest pater, vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro
 » pupillo, curator pro minore, filiusfamiliæ pro patre, servus
 » pro Domino, monachus pro monasterio; imò etiam, secun-
 » dùm multos, quicumque alterius curam gerit, ut Prælati pro
 » Religioso, maritus pro uxore, Dominus pro servo, etc. sti-
 » pulari. Deinde idem jura permittunt Judicibus, et Notariis
 » publicis, *Sanch. Mol. Trull. etc. Dian. p. 8. t. 6. R. 97. »*

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p. 5. Res. 116.*),
 quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducat:
 ita *Lugo de Contr. D. 23. n. 38. Tourn. de Promiss. p. 557. Ha-*
bert de Contract. tom. 4. p. 3. c. 18. q. 1. Conc. tom. 2. l. 9.
Dis. 5. n. 13. Wigandt tr. 8. c. 4. n. 53. v. Dixi 3. Antoine in
Decal. c. 2. q. 1. Cunil. Descal. c. 2. §. 1. n. 2. Franzoia de Præc.
Decal. c. 3. Animad. 2. Less. l. 2. c. 18. n. 34. Soto de Just.
l. 3. q. 3. Sanch. de Matr. l. 1. D. 6. n. 10. et Salm. de Contr.
c. 4. n. 68. cum Pal. Prad. Tapia, et aliis. Et hoc verius est, ut
 probant *Lugo, Sot. Less. Sanchez et alii (contra Molin. etc. ap.*
Less.) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure
 Naturæ, vel saltem Gentium, ut probatur ex *l. Absenti, ff. de*
Donat. ubi dicitur : « Si nesciat (Donatarius) rem quæ apud se
 » est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per
 » servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo
 » ejus data fuerit, ut statim ejus fiat. » Ratio est, quia nequit
 contrahi obligatio à Contrahentibus sine alterutrius consensu, ut
 enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de
 jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque
 ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum
 transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideo cùm
 Donans immunis remaneat à quacumque obligatione, ante do-
 nationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam re-
 vocare. Nec obstat *l. Si argentum, §. final. Si autem, C. de Do-*
nat.; nam ibi nihil aliud dicitur, quàm quòd donatio valeat, etiamsi
 res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi, ff. de Don.* ubi
 habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur
 enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cùm donatio ac-

ceptata fuerit per Epistolam, aut Nuntium, aut Servum, ut habetur in *l. Si aliquid* 13. ff. de Dom. l. Etiam per interpositam 4. C. eod. tit. et l. cit. Absentem. Neque demum obstat jus Canonicum in c. Qualiter, de Pactis, etc. Si tibi absenti, de Præbend. n. 6.; nam in primo textu tantum dicitur, quod donatio per nudum pactum teneat, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: Sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de Beneficiis, ubi dicitur quod si Episcopus conferat Clerico absenti aliquod Beneficium, ipso ignorante, nequeat collationem revocare; sed alia est collatio Beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quam ea conferendi, et ideo facta collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanct. de Matrim. l. 1. D. 6. n. 11.*, et *Vill. D. 3. n. 4.* quod si donatio facta sit Infantibus, valeat ipsa etiam ante acceptationem Donatarii, quia pro Infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c. 18. n. 36. et Laym. c. 1. n. 2.* de donatione facta Civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quær. 1. utrùm donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb. ut supra cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud Sanct. de Matr. l. 1. D. 6. n. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et Canonico. Sed probabilius negant *Sanct. loc. cit. cum Coe. ac Salm. c. 4. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est supra, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secus verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cum Sylo. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. l. c.* quod donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particulari acceptari nomine illius. Notant præterea *Lugo l. c. et Sanct. n. 17.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, vide de Voto. n. 255. v. Dubium.

727. — Quær. 2. utrùm ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. tr. 4. c. 1. n. 3. cum Cocarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanct. de Matr. l. 1. D. 7. n. 24. Viva de Contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actûs, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur ex *l. finali, C. de non n. pec.*

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest re-

vocari, donec coram nuntio acceptetur : non enim sufficit, si acceptetur coram aliis. *Less. l. 2. c. 18. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sanch. et pluribus contra Sylo. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit sufficere, ut litteræ ad donatarium perveniant : At *Less. ibid. n. 43. et Salm. c. 4. n. 73.* dicunt requiri amplius, ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — Quær. 3. utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari. Distinguit *Less. l. 2. c. 18. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de Matrim. l. 1. D. 6. n. 5. atque Salm. c. 4. n. 75. Lugo D. 23. n. 75 et 81. Viva dict. art. 2.* Sed probabilius hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, et alii apud Sanch. ibid.,* et probabile censent *Salm. dict. n. 75,* quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hic dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secus si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *n. 761.* ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, aiunt *Lugo n. 75. Less. n. 46. et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit; ex *l. Inter causas ff. Mandati etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hic mandatum, cum sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; Et hoc *Less. ibid. et Viva n. 11. cum Sporer et Tamb. ap. Croix l. 3. t. 2. n. 220.* meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de Rest. cap. 4. n. 21. Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l. 8. t. 4. c. 1. §. 5. n. 11. et probabile putant Sporer et Less. l. c.* Advertendum tamen cum *Lugo n. 78. Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas,* quòd si donatio facta fuerit à nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio, quam donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex *ead. l. Inter causas,* ubi subditur : « Si tamen » (mandatum) per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicit. »

731. — Quæritur 4. An, mortuo donatario ante acceptatio-

nem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. cod. loc. n. 6. cum. Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. etc.*, quia hæres repræsentat personam defuncti. Negant tamen probabilius *Less. l. 2. c. 18. n. 35. et Salm. c. 4. n. 74. cum Pal. et Reboll.* quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quod, si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cum talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. — « 8. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Caius v. gr. dat equum absentem; non acquiris jus in re, et dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Caius det, aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Caium pro injuria ratione juris, quod habebas ad rem. Ac sic donatio purè verbalis ante realem, hoc est rei traditionem, vix differt à promissione, ut *Less. loc. cit. dub. 2. (V. Not. XI, pag. 355.)*

733. — « 9. Donatio, uti et remissio debitorum liquidorum, una vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500 solidorum (quæ summa hodie ad 700 vel secundum quosdam ad 800 aureos Italicos excurrit, ut ex Claro, etc. notat *Laym. l. 3. tit. 4. c. 12. n. 15.)* non tenet quoad hunc excessum, sed lege ita statuente, ob commune bonum, potest à donatore pro arbitrio repeti. Excipe nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis. Vide *Less. l. c. lib. 2. c. 18. n. 102. Laym. l. 3. t. 4. c. 12. n. 15. Tanner d. 6. de Just. q. 2. dub. 2. n. 15. ex Mol. Claro, Rebello, etc.* quare, si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. Vide *auth. cit. * (Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salm. cap. 4. n. 97. 98 et 99.) * (V. Not. XII, pag. 357.)*

734. — « 10. Si donationi apponatur modus, tacite, vel expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, etc. aliquid alterum facturum; vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: v. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum; si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut supponitur. Secus esset, si verè intendisset eam obligare, et hac conditione dedisset. *Less. c. 18. d. 16 et 17. »*

Ita *Less. etiam l. 2. c. 18. n. 124. et Salm. de Rest. c. 1. num. 165. cum Mol. Dicast. Lugo, Tap. etc.* Vide dicta n. 712.

v. *Quær. II.* Bene autem hîc advértunt *Salm. ib.* quòd puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur à peccato scandalî, ex *S. Th. Addit. ib. Less. cum Moll.* quòd, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat (*V. Not. XIII, pag. 357.*) potest ab illa retineri, etiamsi maneat cœlebs; et, si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si verò finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest à donante irritari. Ita *Less. n. 126. cum Med.* Imò addit, quòd si detur aliquid Monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantum cogi Monasterium ad implendum, si possit

735. — Quæritur utrum promittens prodigè aliquid fœminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Fill. Sanch. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 166.* Quia, posita promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabilius *Sotus, Bann. Trull. etc. cum Salm. n. 167.* etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideo res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis nihil debetur. Vide dicenda de *Matr. l. 6. n. 851. v. Cum autem.* Non negandum tamen, quòd fœmina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus, ut docet *Less. l. 2. c. 14. n. 53.*

736. — « 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, » v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare » quod donator sperat, cum donatio sit absoluta, animo alli- » ciendi, non obligandi. Unde, si spe frustratus repetat, dicens se » non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella cre- » dere : quia eo ipso quòd donator non expressit conditionem, præ- » sumitur sine ea dedisse, et repetere vel animo vindictæ, vel ut » consensum extorqueat. *Less. l. c. Dian. p. 1. t. 2. m. R. 40.* »

737. — « 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel » præsentem, quæ verè non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, quia » apud Principem meam causam transegisti : vel quia pauper » es, et revera non ita es : teneris restituere, cum sit error in » formali causa, et principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, » cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynam restituere. » Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria ; ut v. g. » si verè sint pauperes, et simulent insuper sanctitatem, ad ho- » minum misericordiam provocandam ; quia tunc primaria in- » tentio tantum est dare pauperi. *Bon. Less. v. Dian. p. 8. t. 6. R. 89.* »

Docet tamen *Less. 2. c. 18. n. 129.* quòd, si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, est tamen irritabilis à donante ; imò, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. Vide *Less. ex. n. 131.* Sed *Croix n. 61.* adhæret *Bus. cum Dic. etc.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari.

738. Quid si donatarius sit ingratus? — 739. Quid si donanti nascatur proles post donationem? — 740. Quid si donatio fuerit inofficiosa?

738. — « RESP. 1. Donatio inter vivos, hoc est, qua quis vult, se vivo, rem absolutè alterius esse, potest revocari (etsi res jam tradita sit) tribus casibus: nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel Monasterio. (V. N. XIV.)

Sunt autem hi Casus :

« 1. Si donatarius enormiter ingratus sit : ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, etc. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, et eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bon. Trull. c. 17. d. 12. ** (*Addè, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. Vide Salm c. 4. n. 107. **) neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, *Bartol. et alii 8. Lugo Dian. p. 8. t. 6. R. 57.* Debet tamen ingratitudo coram iudice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere, *Molin. Lugo, et alii 4. Dian. l. c. R. 58.* post eam verò etiam fructus perceptos post litem contestatam. *Molin. Dic. Dian. R. 58.* Ab hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit, et tacuit; secus, si ignoravit, *Gom. Hurt. Wading. Lug. Dian. loc. cit. R. 54.*

« 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat, *Mol. Dic. Dian. l. c. R. 58.*

« 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælati, vel clericus fuerit ingratus, quia facta est ob bonum animæ testatoris, et principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, *Less. Lug. Hurt. Hun. Vad. Dian. l. c. R. 56.* II. In donatione remuneratoria (v. g. pro beneficiis aliis non debitis, et aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio, quàm donatio. Remuneratoria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expressè meminerit meritorum; vel 2. si de meritis constet; 3. in dubio, *Dian. l. c. R. 115. 116. 117. 119. 120. ex Barb. etc.*

739. — « 4. Si quis prole carens, magnam partem bonorum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, revocari potest tota : si alicui ascendentium, ut patri, vel avo, vel Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quanquam rectè notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut, quod Ecclesiæ, vel Monasterio datum est, Præla-

» tus totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum
 » donationem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc
 » juramentum non excludit dictam conditionem. Excipe, nisi
 » expressè etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim ipse
 » revocare non posset: possent tamen ejus liberi post mortem
 » patris, *Bon. Less. cap. 18. d. 14.* An autem hæc revocatio
 » locum habeat, si filii nascentur illegitimi, qui postea legitimen-
 » tur? *Vide Dian. l. c. R. 63 et 64.* Item, an in donatione remune-
 » ratoria, *Res. 65.* ubi cum *Mol.* et aliis sex negat, nisi excedat
 » causam. * (*Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa à*
 » *donante repetatur, Less. lib. 2. cap. 18. n. 110. Pal. Vill. cum*
 » *Salm. c. 4. n. 110.*) * (*V. Not. XV, pag. 358.*)

740. — « 5. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium pa-
 » ternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua
 » portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii
 » revocare, *Nao. c. 26. Less. l. c.* licet donatio fuerit juramento
 » confirmata, *Megal. et alii 5. Dian. p. 8. t. 6. R. 66.* Imò etiam
 » vivente patre; licet enim ante mortem patris non debeatur
 » legitima ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc, si
 » pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet
 » legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita pro-
 » babilius *Dian. loc. cit.* ex aliis 6. contra *Less. etc.* An autem,
 » et quando donatio rescindenda in totum? vide *Dian. loc. cit.* »

Notandum, quòd donatio, si est inofficiosa tantam re, infirmatur
 quoad partem, in qua filii fraudantur: Si autem re, et consilio,
 scil. animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit
 extraneis; quando verò fit aliis descendantibus, vel pùs causis,
 etiam quoad partem tantum infirmatur, *Less. lib. 2. cap. 18.*
n. 112. Salm. c. 4. n. 111. cum Vill. et Gom. Dian. p. 8. tr. 7.
Resp. 66. P. Concina tom. 7. pag. 441. n. 13. Cabass. lib. 6. c. 29.
n. 1. ex Bartolo lib. 1. C. de Inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si
Mater. 7. C. eod. tit. Notandum autem, quòd donatarius in tali
 casu ante sententiam Judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm.*
ib. cum Pal. et Villal. Deinde notandum cum *Laym. l. 3. tr. 4.*
c. 12. n. 18. Nao. c. 26. n. 39. etc. quòd Parentes, licet nequeant
 donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contrac-
 tibus onerosis, et donationibus remuneratoriis. Imò *Cardenas*
cum Lop. Rodr. Nao. Vega, Cord. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 812.
 dicunt Patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in
 præjudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis
 jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ.
 Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch. Gutt.* idemque sen-
 tiunt *Less. Salm. Diana, Concina et alii*, ut mox supra diximus.
 Utraque sententia videtur probabilis.

« 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat
 » *Diana p. 8. tr. 6. R. 78.* ex aliis 4. contra quosdam. Si tamen
 » pater non revocaverit, non potest à filiis postea natis revocari,
 » nisi pro ratione Falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato,
 » successerint, *ib.* »

DUBIUM IV.

Quid si donatio mortis causa . Et an possit revocari . Et quomodo , et quibus competat .

741. — Quando donatio causa mortis censeatur revocata? — 742. An valeat hæc donatio in absentem? — 743. Qui possint donare causa mortis? (*V. Not. XVI, pag. 35g.*)

741. — « RESP. 1. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, » ut velit rem esse alterius primùm post suam mortem, ut si » dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia » timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus » his: * (*in dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis,* » *Lugo, Prado, Sylo. Vill. ap. Salm. c. 4. n. 113.*) * » 1. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicite, ut si » rem illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

» 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo metuit » mortem, hoc ipso quo periculum evasit, censetur tacite revocata » donatio; ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio. » *Bon. disp. 3. quæst. 13. p. ult. num. 20.*

» 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata » est: ut etiam accidit in testamentis, et legatis. Secus est in » promissione, et donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. » Quòd si donator promiserit se non revocaturum, transit in » donationem inter vivos. Vide *Less. c. 18. d. 14. n. 116. Mol. d. 286. et d. 288. Azor. l. 11. c. 11. q. 4. Bon. l. c.*

742. — « Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem, *Diana* » *loc. cit. R. 66. et alii 5.* Nec valet in absentem sine nuntio ad » hoc destinato, vel epistola: licet valeat, ut fideicommissum, si » fuerint adhibiti testes, *Dian. etc. loc. cit.* Valet autem proba- » biliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — « Respondeo 3. Donare mortis causa possunt omnes, et » soli, qui possunt testari, excepto filiofamiliâs, qui, licet testa- » mentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, » donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si » adsit patris consensus expressus: imò sine hoc donare eum » posse, non tantùm de castrensibus, sed etiam de adventitiis » probabile censet *Dian. l. c. Reg. 68 et 69.* (Si mirum filius ex » concessione Patris habeat de istis usumfructum, et administra- » tionem, ut *Salm. c. 3. n. 116. cum Pal. intelligunt.*) * Hinc » donare sic possunt minores 20 annis, etiam sine consensu sui » curatoris. *Dian. l. c. Res. 71. ex Mol. et aliis.*

» 4. Non autem usurarius, nisi prius usuris satisfecerit vel » cautionem præstiterit; Potest tamen ad causas pias, *Dian. ibid.* » *R. 73. ex Fagund. et aliis. 6.* Nec surdus, et mutus à natura, » secus si à casu superveniente (vel si surdus sit, aut mutus » tantùm), licet donare inter vivos possit, secundùm quosdam, » *Azor. Dian. p. 5. t. 6. D. 12.* »

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium, et Depositum.

744. Quid est Commodatum? — 745. Quid Precarium? Et quando cesset Precarium? — 746. Quid Depositum? — 747. Vide casus de Commodatario. — 748. Vide de Depositario. Quomodo peccet Depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere? 749. An isti teneantur ex culpa tantum juridica? — 750. Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur? — 751. An in dubio præsuntur culpa? — 752. Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam? *Vide alia ibid.* — 753. In quibus casibus depositarius possit rem denegare?

744. — « RESP. Commodatum est contractus, quo res aliqua » mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuito conceditur, » idque ad aliquod certum tempus explicitè, vel implicitè deter- » minatum: explicitè, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, » vel domum ad unum mensem; implicitè, ut si dicas, commodo » tibi librum, ut eum describas, quia tunc implicitè tantum tem- » poris determinatur, quantum necessarium est ad commodè des- » cribendum.

745. — « Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, » non ad certum tempus, in quo differt à commodato, sed donec » concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, » aut vendat, *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.* »

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mor- tem dantis, si ab hæredibus non revocetur, *L. Cum Precarium, ff. de Præc. Vide Vioa de Contract. q. 9. art. 2. n. 9.*

746. — « Depositum est, quo aliquid traditur custodiendum, » ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se- » movens, ut vestis, equus, etc. »

Unde circa hæc resolvuntur.

747. — « 1. Commodator non potest repetere absque injuria » ante definitum tempus, *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

« Quòd si tamen commodanti damnum impendat, potest repe- » tere, licèt simile damnum impenderet commodatario ex rei » ante tempus repetitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia, ut » ait *Nacarr.* in commodatione intelligitur tacita hæc conditio, » nisi interea contigerit rem esse necessariam commodanti, *Laym.* » *loc. cit.* »

Nota cum *Vioa ibid. n. 7.* quòd in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri à Commodatario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ à Commodante, ex *l. In rebus, de Commod. (V. Not. XVII, pag. 359.)*

748. — « 3. Si depositarius bona fide existimet depositori non » displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, alias non, » *Less. l. c. d. 2.*

26 LIB. III. TRACT. V. DE SEPTIMO PRÆC. DECAL. CAP. III.
tem veriùs dicit *Less. l. c. cum S. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 5.*
ad 1. cuius verba retulimus n. 697. Nisi non reddendo grave
timeat incommodum.

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum.

784. — Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.?
— 785. Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus? — 786. An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, Universati, vel Minori? — 787. Quid si detur filiosfam.?

784. — « RESP. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensura constantis dominium à mutuante in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, et bonitate. Propriè autem mutuum fere est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia: quæ, licèt non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, quòd in ea reddatur, res alterius speciei; item à pignore, hypotheca, deposito, comodato, et locato, quòd dominium in iis non transferatur, sed usus tantum. *Bon. disp. 3. q. 3. p. 1.* »

Unde resolves.

« 1. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia. »

« 1. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate. »

785. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando à mutuante interpellaris: Intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam aliàs mutuum potius tibi obesset, quàm prodesset. At teneris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam: Mutuans verò non petens, cum facillè possit, censetur indulgere dilationi. Ita *Laym. tr. 8. c. 15. n. 2. Pal. Reb. cum Salm. de Contr. c. 3. n. 4.*

« 3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, cum penes hunc rei dominium sit, et rem eadem quantitate et qualitate reddere suo tempore.

« 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura, de quo *dub. seq.* »

786. — Sed hic notandum 1. quòd mutuum præstitum Ecclesiæ, Causæ piæ, aut Universitati non potest repeti, nisi probeatur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato Minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib. 3. C. Quando factio iut.* Si tamen Prælati cum consensu Capituli (et idem dicitur de Gubernatore cum consensu Officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere; dum Prælati,

cum Capitulo rectè alienare possunt res mobiles Ecclesiæ, *Less. lib. 2. cap. 20. n. 13. Salm. ibid. n. 6. cum Laym. Mol. et Pal.*

757. — Notandum pariter 2. quòd mutuum datum filiisfam. ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *l. 1. C. de S. C. Maced.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient, *Less. cap. 20. n. 8. Salm. n. 7. cum Pal. Dic. et Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit in aliis rebus, quàm in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere: quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: imò potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. cum cit. DD. n. 8.* Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis præbere tenebatur: Item si res mutuata adhuc extet; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum; Ita *Salm. n. 9.*

Dubium est, an filiisfam. in primo casu posito liberi sint à restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bon. Dic. Coo. et Rebell. apud n. 10*, quia Jus Civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabilius affirmat *Less. dict. c. 20. n. 8. et Sanch. Laym. Pal. etc. cum Salm. n. 10*, quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum advertendam: Non videtur autem posse negari, quòd Potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis: Vide *dicta num. 517.*

DUBIUM VII.

Quid sit Usura.

758. Quando committatur usura? — **759.** An usura sit mala de jure naturæ? — **760.** An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus? — **761.** De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis? Qu. II. Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur, an gratis sit datum? — **762.** An liceat dare mutuum ob spem lucri? — **763.** An mutuans possit retinere quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum? — **764.** An obligatio antidotalis possit in pactum deduci? *Vide alios casus ap. Bus.* — **765.** An possit exigi aliquid ob *Periculum sortis*? Quid de *Montibus Pietatis*? — **766.** An liceat pactum *Pænæ conventionalis*? — **767.** An dicta pœna debeatur ante sententiam? — **768.** An et quando possit aliquid exigi ob *Dammum emergens*, vel ob *Lucrum cessans*? — **769.** Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum? An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse offerat ad mutuandum? — **770.** An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto?

— 771. An possit exigere lucrum cessans, si aliam substitutas pecuniam ad negotium non destinatam? — 772. Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes? — 773. Quid si aderat iustus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium? — 774. Quæ pacta liceant in mutuatione? — 775. An sit illicitum pactum *Legis commissoriae*? — 776. An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote? — 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An, ut desistatur ab injuria? — 778. An valeat pactum, ut injuria condonetur? — 779. An pactum, ut confertur officium? — 780. An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine? — 781. An pactum remutuandi? — 782. An pactum, ut res in eadem specie reddatur? — 783. An usurarius acquirat dominium lucris usurarii? — 784. Quid de fructibus rei usu consumptibilis? — 785. Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario? — 786. An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras? — 787. An Principes, etc. cooperantes, ut solvantur usurae, teneantur ad restitutionem? — 788. An licet creditori mutuantis exigere usuras? — 789. An peccent famuli cooperantes dominis usurariis? — 790. Quomodo hæredes Usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat petere mutuum ab usurario: *Remissivè ad lib. 2. n. 57. v. Secunda, et n. 77. v. 1. Licitum.* — 791. Vide alios casus apud Bus. — 792. Quæ obligatio, et pœna usurariorum?

788. — « RESP. Est lucrum immediatè proveniens ex mutuo: »
 » ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucraretur aliquid, quod sit pecunia æstimabile, ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod planè iniquum est, et »
 » grave peccatum contra jus humanum, et Divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non ampliùs sua: quia res »
 » mutuata jam transiit in dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne pactum, vel gravamen, »
 » sive onus additum mutuo præter id quod ei proprium et intrinsecum est, reddit contractum usurarium, *Bon. d. 3. q. 3. v. 3. Card. Lugo, etc.* »

789. — Certum est, quòd usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatae potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt Theologi, et Juristæ cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ex c. Super eod. de Usuris*. Ratio est, quia, ut docet *S. Th. l. c.*, licèt in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo possit usus à re distingui: in re tamen usu consumptibili, ut vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus à dominio, cum usus rei sit ipsa rei consumptio, et ideo in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium: Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injustè quidem exigeretur, ait *S. Thom.* et omnes, quia exigeretur pro re, quæ non extat. Quidam autem Neotericus in libro recentè edito laboriosè conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumptibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex

pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisus justis titulis periculi, damni, etc. de quibus infra dicemus, licet posse aliquid exigi à mutuo pecuniæ ultra sortem; modò lucrum sit moderatum, et modò mutuarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed meritò hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice Benedicto XIV in Epistola Encyclica edita ann. 1745, quæ incipit: *Vix pervenit*, et extensa afferretur in initio *Tom. IX. ib. n. VI*. Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: Nec pro eo, quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac, si vendo rem, quæ emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod opponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut. 28*. scenerari ab aliis, respondet *S. Th. ap. Ps. c. 3. n. 27*. quòd tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ Dominus Judæis largitus est. *Lege P. Conc.*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fusè et perdoctè confutavit.

Hic autem notandæ tres Prop. damnatæ. Prima ab Innoc. XI, n. 41. dicebat: « Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuario exigere, et eo titulo ab usura excusari. »

Secunda ab eod. Inn. n. 42. « Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum. »

Tertia ab Alex. VII, n. 42. « Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. »

760. — Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submitteret mutuans non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ. *Prima sententia* communis negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 20. n. 127. Viva in d. prop. 42. n. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 7. Lugo D. 25. n. 17*. qui vocant contrariam falsissimam, et communiter ab aliis reprobant. Ratio, quia talis obligatio est intrinsecè annexa mutuo, quòd non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quòd solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; aliàs, dicunt, facillè tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favere damnatio secundæ Prop. allatæ.

Secunda sententia dicit quòd, licet in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio

est de non repetendo, nisi post multum tempus, putà per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licitè exigi. Ita *Medina de Rest. qu. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Ps. n. 25.* ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. Præc. c. 4. n. 71.* Et hæc sententia verè non videtur sua probabilitate carere; si enim licitè aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communius cum *Mol. apud Vioa in d. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

Tertia sententia parum huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. ibid. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. et Caram.* dicit, quòd, licèt, adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcisè pro tempore sit usura, attamen, cum sit moraliter impossibile, quòd per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, et pacisci.

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15 dies adest obligatio non repetendi intra 15 dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, aliàs mutuator venderet suam commoditatem: Nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cum ipsa non procedat ex iustitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio; et ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex iustitia, ratione pacti quod ex iustitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, ritè accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo loc. cit. n. 24. cum aliis.* Dices II. Obstat tertia Propositio proscripta mox supra relata, ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi usque ad certum tempus. Sed respondetur: Dicta Propositio meritò fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca: Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. At hæc obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum Propositionibus damnatis, ineptè putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod revera est

contra naturam Propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expressè aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterum, regulariter loquendo, Propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent, et in sensu rigoroſo, atque ab Auctoribus illarum intento. Præterquam quòd quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et ideo non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. — « 1. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usum, etsi sit mentalis tantum, sine externo pacto. Dicitur enim » usura mentalis, cum quis intentionem habet accipiendi aliquid » ex mutuo ultra sortem, etsi exterius pacto id non exprimat: » sicut realis, et exterior usura dicitur, cum quis intentionem » illam per pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum » implicite fit in aliquo contractu, et vocatur usura palliata, cum » videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, » locationis, etc, in quo tamen revera usurarium quid intervenit. Vide exempla apud *Tolet. lib. 5. cap. 31.* »

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat: Sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto. Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus 1. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tanquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certè lucrum restituendum est. Dicimus 2. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bona fide ut gratis datum, tunc non tenetur hîc restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuarium non gratis præstasse. Dicimus 3. Quando contra usura est solum ex parte mutantis, eò quòd mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrùm mutuator possit illud retinere? Certum est, licitè posse mutantem accipere à mutuatorio dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 3.* Si verò dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? respondent *Less. l. 2. c. 20. n. 45. et Salmon-ticens. c. 3. n. 31.* quòd si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus verò si accepit cum dubio. Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis. Admittit *Sporer de 7. Præcept. n. 80.* posse retinere, utens opinione probabili; sed communiter, et rectè id negant *Less. loc. cit. Concina t. 7. p. 559. n. 3. Conti-*

mutator Tournely t. 1. p. 515. v. Cum dubia, et Salm. tract. 14. c. 3. n. 31. cum Soto, Bon. Cocarr. Prado, Arag. etc. Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ. Item, quia in dubio mutuarius regulariter præsumitur coactè dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer n. 77.* Cæterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc aiunt *Salm. d. n. 31. Sporer l. cit. Less. c. 20. dub. 6.* præsumendum esse mutuarium moraliter certò donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutantis. Idemque dicunt *Salm. n. 43. cum S. Antonino*, si mutuarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum verò præsumitur cum *Salm. num. 42.* si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile præsumitur dare, ne citò cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nao. et Med. ap. Salm. contra Dicast.* si mutuarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmitat præsumptionem, quòd ille omnino gratis donaverit.

« Non est usura si mutuans nihil intendat ut pretium, sed » tantum speret aliquid ex gratitudine, et ea intentione illi aliquid » donetur; licet illud ut finem principalem intendat, *Mol. t. 2. p. 305. n. 5. Lugo D. 25.* »

702. — Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* sic distinguit: « Si aliquis ex » pecunia mutuata expectet vel exigit, quasi per obligationem » pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret » munus à manu... Si verò munus ab obsequio vel à lingua non » quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ » sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et » exigere, et expectare. » Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal. Prado, Trull. et Villal. apud Salm. c. 3. n. 34.* in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quòd quis non mutuaret, si crederet mutuarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, et Salas*, posse mutantem licitè talem spem mutuuario etiam manifestare; sed bene advertunt *Salm. l. c. cum Lugo etc.* hoc non carere vehementi suspitione usuræ, juxta dicta de *Simonia n. 51.* Unde rectè dicunt *Salm. et Viva in prop. 42 Innoc. XI, n. 15.* taliter mutantem ordinariò censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. c. 3. n. 33. et Less. c. 20. n. 37. cum. P. Nao. ex Soto*, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed verius puto cum *P. Concinat. t. 7. p. 462. n. 10.* hoc esse omnino illicitum, ex textu *Lucæ 6.* ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hîc non explicatur saltem

de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutare principaliter ob spem lucri. Id omnino confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: Circa enim simoniam jam probavimus *n. 51. v. Cæterum, et n. 54.* quod si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. 46 damnata Innoc. XI, quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, « etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale. » Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clarè colligitur ex *cap. Consuluit de Usuris*, ubi sic habetur: « Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat » judicari, qui (non aliàs mutuo traditurus) eo proposito mutui tuam pecuniam credidit, ut licet omni conventionione cessante, » plus tamen sorte recipiat. Verùm, quia quid in his casibus » tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifestè cognoscitur, in » quo dicitur: *dare mutuum nihil inde sperantes*, hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura promittitur in Lege, judicandi sunt malè agere, et ad ea quæ taliter » sunt accepta restituenda in animarum iudicio efficaciter inducendi. » Hinc sapienter dixit Sanctus Raymundus: « Qui sub tali spe mutuavit, quidquid postea (etiam gratis oblatum) » ultra sortem acceperit, usura est, » *Tract. de Usur. §. 3.* Bene autem ait *Concina p. 460. n. 6.* minimè peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imò addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum; (non tamen, si hac spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius.) Ita ex *D. Th. 2. 2. qu. 78. art. 2.* ubi ait: « Si (mutuans) accipiat aliquid, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum » donum, non peccat; quia etiam antequam pecuniam mutuasset, » licitè poterat aliquod donum gratis accipere, nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem verò » eorum quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, » putà benevolentiam et amorem ejus cui mutuatur, vel aliquid » hujusmodi. » Et in *Disput. de malo quæst. 13. art. 4.* dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum sperare; modò (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillimè hæc confunduntur.

763. — Quæritur II. An mutuans possit retinere, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne aliàs

mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant *Cajet. Molina, Nav.* et alii apud *Dian.* cum *Vioa in Prop. 41. n. 10.* qui oppositam sententiam putat speculative, non practice probabilem. Sed affirmant *Laym. tr. 4. c. 16. n. 1. Lugo, Pal. Sot. Dian. et Salas apud Salm. c. 3. n. 35.* quia ex *S. Th.* et communi, requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex iustitia; dari autem ex tali timore non efficit, ut detur in pretium: Lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere; *Salm.* autem, licet primò dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissimè præsumenda sit merè voluntaria, attamen revera postea primæ sententiæ adhærent, dicendo quòd, si donatio verè fuerit gratuita, bene potest retineri: Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam verò tale involuntarium illam irritat, cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuarii. Ita *Salm. n. 36. cum Serra, Trull. Prad. et Soto,* qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiae, vel an ratione mutui.

764. — « 3. Quòd si tamen intelligeret sibi aliquid donatum » non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur » restituere, quantum inde ditior evasisset, ut habet *Sa, v. Usura, Card. Lugo, d. 25. sect. 3.* »

Adverte hinc prop. 42 damnatam ab Innoc. XI quæ dicebat: « Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam » ex iustitia debitum. » Rectè notat *Vioa in d. prop. n. 6.* quòd in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cum possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando etc. An autem obligatio antidotalis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omnino negandum, ut clarè infertur ex præfata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. Vide dicta *de Sim. n. 53.*

« 4. Nec est usura dare mutuum, alterius amicitiae captandæ » causa, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia non » æstimatur pretio, *Card. Lugo l. c.*

« 5. Pactum tamen de obtinendo à mutuatario (vel ejus opera) » officio aliquo, illicitum est, et usurarium. Ita cum communi » *Mol. p. 310. Less. Sal. C. Lugo, ** (*Cum Vioa in Prop. 42. Innoc. XI. n. 15. et Salm. c. 3. n. 58. communiter,*) » ** contra Navarr. Etsi Salas de usura d. 9. n. 4. eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut statim præstetur aliquod Beneficium ex » gratitudine. Vide Trull. l. 7. c. 19. disput. 7. ** (*Excusatur quidem qui mutuat cum pacto ut alter remutuet in præsentem: » secus, in futurum. Vide dicta de Simon. n. 57. et dicenda n. 781. ex D. Thoma. **) »

« 6. Pactum, ut à mutuatario conferatur beneficium Ecclesiasticum, cum, est usura (et simonia), quia cogitur is subire novum onus.

« 7. Non est usura, cum quis, non potens sua recuperare, mu-

» tuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè noceatur : quia
 » hæc jure jam ante debentur, et sic non facit lucrum, nec im-
 » ponit novam obligationem, *Bon. quæst. 3. t. 3. n. 15. ex Azor.*
 » *Reg. etc.* * (*Vide dicta de Simon. ex num. 98. quæ dicuntur*
 » *etiam de mutuo.*) *

768. — « 8. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recu-
 » perationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt, vel me-
 » tuuntur in recuperanda sorte, quia pretio æstimari potest quod
 » quis se in tale periculum, et difficultatem coniciat, *Con. d. 3.*
 » *q. 3. p. 5.* Necesse tamen esse, ut periculum istud, etc. dedu-
 » catur in pactum expressè, vel tacitè docet *Laym. l. 3. t. 4. c. 16.*
 » *n. 9. ex Medin. Val. Mol. Less. etc.* Idem dicit *C. Lugo. n. 80.*
 » Et sic liciti sunt *Montes Pietatis*, ut vocant, hoc est thesauri
 » quidam, qui in refugium pauperum à republ. vel Principe
 » reponuntur, unde pauperibus gratis mutuatur, ita tamen, ut
 » parum retribuunt pro expensis, quæ fiunt in ministros, et con-
 » servationem talium montium. Vide *Tol. l. 5. c. 18. Less. l. 2.*
 » *c. 20. Bon. l. c. p. 13.* »

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat
 aliquid supra sortem exigere. *Prima* sententia negat, eamque tenent
Nao. c. 23. n. 81. Sot. l. 6. q. 4. a. 1. ad 1. Tol. de 7. Præc. c. 11.
Nat. ab Alex. l. 3. a. 5. Reg. 3. Genett. tr. 4. c. 7. q. 3. Rationes
 hujus sententiæ infra exponemus in objectionibus ad secundam
 sententiam, quam sequimur. *Secunda* igitur sententia proba-
 bilior, et satis communis, quam tenent cum *Bus. ut supra, Less.*
l. 2. c. 20. n. 111. Sylvius in 2. 2. q. 77. art. 1. q. 4. Sylo. v. Usura
Continuator Tourn. tom. 1. p. 499. Wigandt tr. 9. Ex. 8. Resp. 9.
Fagnan. in c. Naoiganti l. 5. tit. de Usur. Petrocorensis t. 2. p. 387.
Cabass. Th. J. l. 6. c. 8. n. 2. Lugo. D. 25. n. 77 et 79. Salmant.
c. 3. cum Mol. Val. Salm. Trull. et aliis innumeris, affirmant
 licitè posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis :
 Dummodo 1. periculum sit verum et extraordinarium, non autem
 commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis
 expensis, et laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ
 fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuum, præter id quod
 tu præcisè teneris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem
 inopiam sublevandam.) Dummodo 2. non recuses assecurationem
 sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, et non cogas
 mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut rectè notant
Less. n. 39. et Salm. n. 85. in fine. Cæterum bene exigere potes
 à mutuatorio id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis,
 licèt mutuum postmodum integrè tibi reddatur. Ratio, quia te
 exponere tali periculo, verè est pretio æstimabile. Id confirmat-
 ur 1. Ex Concilio Lateranensi *Sess. 10. sub Leone X.* ubi pro
 usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum,
 secluso tamen titulo laboris, aut sumptûs, aut periculi : « *Quando*
 » *videlicet* (verba Concilii) *ex usura rei quæ non germinat,*
 » *nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum, fœtusque*
 » *conquiri studetur.* » Confirmatur 2. ex doctrina *D. Th. Opusc. 73.*
 3.

c. 6. (*ap. Petroc. l. c.*) ubi S. Doctor sic ait : « Res quæ extra » periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur quàm » eadem existentes in periculo ; et ideo ad naturam rei conver- » titur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus » vel minùs valere. » Confirmatur 3. ex Declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassutius, et Tournely ll. cc. ad Bancel. Sum. Mor. v. Usura*. Casus fuit hic : Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens, vel lucrum cessans : et quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad Judices, quæsitum fuit, an hoc liceret. Respondit S. C. approbante Iam. X (et hæc Declaratio an. 1645 Romæ typis demandata) « Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediatè præcisè » nihil esse exigendum ultra sortem principalem ; Si verò aliquid » recipiant ratione periculi probabiliter imminentis, et qualitatibus » ejusdem, ac servata proportionem inter periculum et id quod accipitur, etc. » Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus Decreti observarent, et illis uterentur. Nec obstat dicere, quòd non constet de hac Declaratione, ut ait *Henricus à S. Ignatio apud Tournely loc. cit.* Nam *Thomas Hurtudus Ethica p. 402.* affert exemplar hujus Declarationis authenticatum per Notarium Apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam Declarationem non esse approbativam, sed tantùm tolerantivam ; sed respondetur, quòd S. C. dicit ibidem, mutuantes « non esse inquietandos, dummodo » habeatur ratio probabilitatis periculi, » quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quòd Pontifex, ut diximus, positivè præcepit observantiam hujus Decreti : Unde (bene ait *Tournely*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset Decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demum opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longè majoris quàm periculi communis. Respondetur, quòd S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

. Objicitur I. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi : ergo tantò minùs tenetur illud restituere mutuarius : Si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem Domino solvendum ; nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi ; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur : Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum ut dicemus *n. 769. v. Sed dubitatur*. Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed bene est titulus justè deducendi in pactum exactionem. Ita à pari, periculum sine pacto non est titulus

lus percipiendi aliquid ultra sortem, sed bene est titulus justè paciscendi; cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio aestimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quòd, ut mutuans licitè possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse potest justè pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigit aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideo bene ait *Tourn. p. 500.* quòd creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Obijciunt II. textum in *c. Naviganti de Usuris*, ubi sic dicitur: « Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ » quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus » aliquid ultra sortem, usurarius est censendus. » Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym. Barbos. Palaus, et Cab. l. c. n. 3.* ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit *Tour.* ex contextu Canonis præfati, ubi cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: « Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem » cibi, grani, vini etc. non debet ex hoc usurarius reputari. » Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim quoque id satis ostendit; Aliàs (ait *Tournely*) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, et Salm. de Contr. c. 2. n. 145.* quòd præfatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideo non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quòd *usurarius est censendus*. Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert Beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cab. item Lugo D. 25. n. 78. Less. c. 20. n. 116. Salm. cap. 3. n. 92. cum Laym. Pal. Coo. Tap. Villal.* et aliis communiter, textum intelligi pro casu, quòd mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; Vel casu quo (ut sentit *Petrocor. t. 2. p. 338.*) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expressè sentit etiam *D. Th. Op. 75. c. 6.* (apud eundem *Petr.*) ubi dicit: « Quòd si » mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod » suscipit petit sibi compensari, ita, ut esset dispositus ad mutuantam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, » certè tunc non peccat. »

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busemb.* mox su-

pra, advertendum hos approbatos fuisse à Concilio Lateranensi sub Leone X sub hac limitatione : « (Concedit tantum accessio-
 » nem, ad solas ministrorum expensas, et aliarum rerum ad ille-
 » rum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum
 » indemnitate dumtaxat ultra sortem, absque lucro eorundem
 » Montium). » Hinc advertunt *P. Concina t. 7. p. 581. n. 4. et Tournely t. 1. p. 521.* quòd, ut licitè tales Montes erigantur, tres conditiones requiruntur : I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ. II. Ut pignus à debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur à ministris, et tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod Monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveneri nequit; vel etiam eidem Monti, ut ait *Roncaglia de Usur. quæst. 3. in fine* : Quod etiam admittit *Conc. p. 382. n. 5.* si Mons sit pauper, et præmatur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V et Clemens X. Hic autem notandum cum *Conc. l. c. n. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum à Monte, ut allas lucrentur, et ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti Montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Conc. n. 7.* affert quasdam Litteras Pauli III, quibus asseritur licitè concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis Montibus collocant. Sed *P. Ballerinus ib.* clarè et merito evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen *P. Conc. t. 7. p. 483. n. 9.* alias Litteras ejusdem Pauli III, Julii III et Pii IV, in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo caritatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licitè lucrari possent. An verò sit licitum etiam privatis hujusmodi Montes instituere? Affirmat *Less. l. 2. c. 20. n. 194.*

766. — « 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paciscaris, » ut si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pænæ, » quæ pœna licitè exigetur, dummodo non fiat alia intentione, » quàm ut mutuatarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Unde, si mutuatarius absque sua culpa non possit solvere, » non licebit pœnam exigere, ut habet *Tol. sup. c. 32.* qui ait, » manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non » solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias : ac simpliciter » usuram fore, si certò sciens alterum non valiturum solvere, » adhuc tali pœna oneres. Vide *Bonac. d. 3. q. 3. p. 7. Mol. t. 2. d. 317. Less. l. 2. c. 20. d. 15.* »

Licitum est igitur in mutuo pactum pænæ conventionalis, ut tenent communiter *Lugo D. 26. sect. 6. Sot. l. 6. 7. 1. art. 3. Tourn. t. 1. p. 511. cum Henr. à S. Ign. Holz. de Contract. c. 3. n. 756. Wigandt, tr. 9. Ex. 8. q. 3. ad 13. Cab. Th. J. l. 6. c. 7. n. 1. Less. l. 2. c. 20. n. 128. Anacl. q. 4. n. 38. et Salm. c. 3.*

n. 75. cum Scot. Trull. Vill. etc. Ratio autem cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis poena apponitur, ut contractus firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licitè verò hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, et culpabilis. 2. Ut absit animus lucrandi per poenam appositam, qui animus præsумitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eum solvere non posse. Ita cum Bus. Salm. n. 75 et 76. Adde 3. ut poena sit moderata, et culpæ proportionata. Vide Salm. d. n. 76.

767. — An autem dicta poena debeatur ante Judicis sententiam? Negant Sanch. de Matr. D. 37. n. 4. et Pal. Dian. etc. ap. Salm. ib. n. 67, quia ratio generalis de poenis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius Contin. Tournely t. 1. p. 512. Holzm. Less. l. 2. c. 10. d. 14. in fine, et Sylo. Villal. et alii cum Salm. n. 77. Quia hæc poena magis habet rationem pacti, quam poenæ.

768. — « 10. Nec est usura, pacisci, et accipere aliquid ratione »
 » damni emergentis (siquidem mutuum verè illius causa sit),
 » aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc præmonea-
 » tur mutuatarius: ut si volebas domum reficere, aut poteras
 » nunc commodo tempore emere triticum, privando autem te tua
 » pecunia in dando mutuo, corrumpit domus, et postea carius emes
 » triticum. Item non poteris lucrari cum tua pecunia, quod po-
 » teras, et volebas negotiando, ita ut mutuatio sit verè causa lu-
 » cri cessantis. Ubi notat Tol. supponendum in hoc titulo lucri
 » cessantis. 1. Quòd verè volueris cum ea pecunia negotiari, et
 » non habeas aliam. 2. Quòd malis negotiando, aliterve lucrari,
 » quàm sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutua-
 » tarii. 3. Ut minus exigas, quàm lucrari poteras, et deductis
 » expensis, quia lucrum cessans non est in actu, sed in potentia,
 » et variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri
 » prudentis, pro majore, vel minore ejus certitudine, aestimare
 » id poteris, et sic cum mutuuario de eo pacisci. S. Th. art. 1.
 » ad 2. Mol. d. 324. Salm. dub. 26. etc. Card. Lug. de 25.
 » sect. 6. Bon. q. 3. p. 4. Hinc qui non habuit animum nego-
 » tiandi, vel si non erant, nec brevi sperabantur merces, vel
 » non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra
 » sortem: quia mutuatio ista verè non fuit causa lucri cessantis.
 » Eadem ex causa usura est si mercatores credito vendentes ali-
 » quid ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis,
 » verbi gratia, rem tantum valentem 100 vendant pro 105 nu-
 » merandis post annum; quia vendendo ad creditum (quod est
 » virtualis mutuatio) plures habent emptores, pluresque res
 » vendunt, et sic compensatur lucrum cessans, atque adeo illud
 » non cessat ratione hujus venditionis, Dian. p. 2. tr. 24. Trull.
 » cap. 19. d. 9. vid. dub. seq. Hac in re perlege Prop. 41. inter
 » proscriptas ab Innoc. XI. »

Certum est ob titulum *Damni emergentis* licitum esse mu-
 tuanti exigere id quod sua interest causa mutui. Ita omnes cum

D. Thom. 2. 2. *quest.* 78. *art.* 2. *ad* 1. qui rationem dat, inquit : « Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare. » An autem id liceat ob titulum *Lucri cessantis*? Dubitat *Sotus* l. 6. q. 1. *art.* 3. et absolutè negant *Scotus*, *Durandus*, et alii apud *Azorium*; hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom.* l. c. ubi subdidit : « Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, » et potest impediri multipliciter ab habendo. » Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Caj.* 2. 2. q. 62. *art.* 4. *Sylv.* 2. 2. q. 77. *art.* 1. q. 5. *Less.* l. 2. c. 26. d. 10. *Gennetus* tom. 1. p. 233. q. 1. *Petr.* tom. 2. p. 399. q. 12. *Wigandt* tr. 9. Ex. 8. q. 2. *Resp.* 8. *Cont. Tour.* t. 1. p. 501. *Anacl.* q. 4. n. 36. *Salm.* tr. 14. c. 3. n. 79. cum *P. Nav.* *Laym.* *Val. Bon.* *Reb. etc.* Hunc titulum approbat l. 13. ff. *Rem. ret. hab.* et expressè videtur approbasse SS. noster Pontifex Benedict. XIV, in *Epist. Enc. de Usuris.* (vide *Epist. VI. in initio Tom. IX.*) dicens : « Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam » per alios diversæ prorsus naturæ à mutui natura contractus » rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam (nota) ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indicem lucra percipienda. » Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Th.* 2. 2. q. 62. *art.* 4, dupliciter potest aliquis damnificari, uno modo auferendo ei quod actu habebat : « Alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi ; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minùs est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu. » Idque in *Resp. ad* 2. dicit *S. Doctor* valere etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba *D. Thomæ* : « Nam ille qui semen spar- » sit in agro, nondum habet messem in actu, sed solum in vir- » tute, et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet » lucrum in actu, sed solum in virtute, et utrumque potest mul- » tipliciter impediri. » Nec officit, quòd *S. Doctor* id intelligat, (ut habetur ex *objectione* 2.) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito ; nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii ; sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cum tale interesse non debeatur mutuantii, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æquè illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylvius* l. c. *S. Doctorem* negare ibi, quòd mutuator possit exigere integrum iucrum assequendum, non verò partem ejusdem ; Et meritò sic respondet, cum ipsemet *S. Doctor* in secundo loco supra allato doceat furem teneri compensare damnum, non autem ex æquo ; rationem adducens, « quia minùs » est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu. » Si ergo fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum æstimationem spei ; cur juxta eandem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo ? Id maxime

confirmatur ex Bulla Benedicti XIV. Vide in initio *Tomi IX. ad n. III.* ubi dicitur justè posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justi tituli, nempe si pecunia aliàs collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur : I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno : nisi vi, metu, vel fraude coactus sit à mutuuario, ut *S. Th. d. q. 78. art. 4. et ad 2. Less. n. 79 et alii* : vel nisi involuntariè coactus sit ad mutuandum, quamvis licitè, v. gr. à Rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuarius ad damnum, et lucrum cessans, si justè interpellatur ad solutionem; vel terminus præfixus elabatur, et ipse culpabiliter non solvat. *S. Th. d. l. ad 1. et Salm. c. 3. n. 82.*

Sed dubitatur hæc : an in contractu sit necesse præmonere mutuarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem? *Prima* sententia negat, quam tenent *Lugo D. 25. num. 74 et 182. cum Sot. Salas, Aragon. Salon. etc. item Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. c. 3. n. 83.* Ratio, quia mutuarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maximè quia regulariter mutuarius non retardaretur à contractu, ex eo quòd noscet justo titulo lucrum exigi. *Secunda* tamen verior sententia (licet olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam; Ita cum *Bus. ut supra, Less. c. 20. n. 110. P. Concina tom. 7. p. 406. n. 4. et p. 465. Continuator Tournely t. 1. p. 505. v. Quarta, Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. etc.* Ratio, quia mutuarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem fortè consensisset, si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, fortè contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quòd alter tempore mortis restituat; alioquin, bene ait *Concina*, posset fortè evenire, quòd ille majus detrimentum ex mutuo, quàm commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, seu conditionalis, ut dicemus *n. 773*, sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita, et non retractata, juxta dicenda *l. 6. de Sacr. Miss. n. 324.* Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiae; ait enim *S. Thom. q. 3. de malo art. 4.* « Debebat sibi cavisse, ne detrimentum » incurreret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incur- » rere de stultitia mutuantis. » Secus verò dicendum, si revera existeret titulus justus, tam mutuans quàm mutuarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in quæst. IV. *n. 773.*

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quàm sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, et periculi, et deductis expensis. Vide *Salm. n. 84.* An autem de-

ante tempus commoditate pecuniæ mutuatae, onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Az. l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie : sed rectè hoc etiam reprobatur *Conc. l. c.* quia privare mutuatarium illa re ante tempus, etiam onus est.

771. — Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatae ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinata quam tamen negotiationi substituere posses? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiaræ, nimirum ad familiam alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licitè exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l. 2. c. 20. n. 87. cum Nao. et Salm. c. 3. num. 86.* ut certum supponunt. Sed dubium est, quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. D. 4. p. 15. n. 7. Tamb. l. 9. tr. 1. c. 3. §. 4. n. 2. Spor. de 7. Pr. c. 4. n. 44. cum Molin. Laym. et Lugo, Croix l. 3. p. 2. n. 85. item Val. Trull. Vill.* (et meritò probabile putant *Salm. ibid.*) affirmant, posito quòd statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licitè posse petere lucrum cessans, quia verè mutuatio est causa ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinata negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, verè habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quæstio III. Utrùm, si pecuniam non destinaveris absolutè ad negotium, uti si dicas : *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum*, tunc possis exigere interesse? *Less. l. 2. c. 20. n. 90.* dicit probabile esse, quòd possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis; attamen verum est quòd tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 8. Tamb. l. 9. c. 3. §. 4. n. 4. Spor. de 7. Pr. c. 4. n. 44.* Sed dices : iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et ineffaciter ex negotiatione. At responderi potest : iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter justè lucrari, et quia jam potest justè lucrari ex negotiatione, ideo justè lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera et efficax causa ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Rectè verò advertit *Less. n. 95.* non faciliè hoc admitendum ob periculum palliandi usuras; nam (ut notat *Bus. hfc cum Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quàm mutuando : et mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773. — Quæstio IV. Utrùm, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigit, re postea cognita, possit illud

retinere, si verè poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.? *Prima sententia* affirmat, quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocumque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo Disp.* 25. *sect. 9. et Sa, Dian. Tanner. ap. Salm. c. 3. n. 38. et Tamb. l. 8. c. 8. §. 3. n. 21.* *Secunda* tamen verior sententia, quam tenent *Salm. c. 3. n. 39. Less. c. 20. n. 104. Conc. tom. 7. p. 465. Contin. Tourn. tom. 1. p. 515.* negat posse eo casu mutuatores lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minimè dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cum non de alio contractu quàm de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, ut diximus supra *n. 769. v. Sed.* Nec obstat dicere, quòd mutuator iste potest retinere lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior factus ille, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod justè percipere poterat. Nam respondetur, quòd ad justè exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur, ut mutuarius de justo titulo moneatur, ut diximus supra *l. c. n. 769. v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quàm mutuarius expressè vel implicitè consentiant in titulum justum, saltem explicitè intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: quod è converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licitè exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix. l. 3. p. 2. n. 924. et Salm. Tourn. l. c.* probabile putat *Less. n. 105.* Cæterum SS. noster Pontifex Bened. XIV in sua *Bulla de Usuris* (vide in initio *Tom. IX. Epist. Encycl.*) ubi postquam dixit *n. III.* « Per hæc autem nequaquam negatur, » posse quandoque unà cum mutui contractu quosdam alios (ut aiunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui » minimè intrinsecos, fortè concurrere, ex quibus justa omnino » legitimaque causa consurgat quiddam ampliùs supra sortem ex » mutuo debitum ritè exigendi. » Deinde ad significandum quales sint tituli justì aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: » Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque » suam, per alios diversæ prorsus naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos » conquirendos, sive ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda. » Tandem ait *n. V.* falsum esse quòd semper et ubique præsto sint justì tituli, vel contractus, unde sic monet: « Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum » velit, inquirere priùs diligenter oportet, verè ne cum mutuo » justus alius titulus, verè ne justus alter à mutuo contractus » occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis » expers et immune reddatur. » Postea sapienter sic instruit: » Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare » volunt... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea

» declarent, et condiciones inserendas explicent, et quem fructum
 » ex eadem pecunia postulent. » Et hinc sedulo animadvertendum
 est id de quo in eadem Bulla Pontifex monet Confessarios : « Ab
 » iis rebus iudicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desump-
 » tam accusent tanquam illicitam, et cum usura conjunctam.
 » Contra verò nonnulli indulgentes adeo sunt, ut quodcumque
 » emolumentum ab usuræ turpitudine liberam existiment. Suis
 » privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam res-
 » ponsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter
 » cæteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tum
 » ratione, tum auctoritate planè confirmatas intelligent. Quòd
 » si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen addu-
 » citur, nullæ omnino contumeliæ in eos confingantur, qui con-
 » trariam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam
 » asserant, si præsertim ratione, et præstantium Virorum tes-
 » timoniis minimè careat. » Hoc ut adverterent, cuperem, qui
 in Scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis
 sæpius insultare, eo quòd eorum sententiis contradicunt.

774. — Quæstio V. Quænam pacta licitè apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita à S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. quòd omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex iustitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res, quæ pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia : ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex iustitia jam debitam; hinc licitè in mutuo potest exigì, ut alter cesset à vindicta privata, à vexatione injusta, etc. secundum dicta de Simon. ex n. 98. Ita Less. l. 2. c. 20. n. 57. Salm. c. 3. n. 54. cum Pal. Trull. Caj. etc.

775. — Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum Legis Commissoriæ, (V. Not. XXIX, p. 362.) scilicet quòd non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur à mutuante? Communitè negant DD. Pal. Nav. Bon. etc. cum Salm. n. 47. nisi pignus non valeat pluris quàm sors, vel nisi sit pactum (certè licitum) utsi tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantum suam sortem. Utrum autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant Vasq. Pal. et Co. Sed probabiliter affirmatur cum Bon. Trull. Azor. Reg. etc. ap. Salm. n. 48. juxta dicta n. 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata.

776. — Notandum est autem, quòd, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; et ideo pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum Antichriseos (vulgò Contratto à godere,) communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium : et certum cum S. Th. 2. 2. q. 78. n. 2. et communi, contra Dianam; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat, ex c. 1 et 2. de Usuris.

Imò tenetur mutuator reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide *Salm. c. 3. n. 46.*

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera Matrimonii sustinenda, ut *Conc. p. 467. n. 6. et Petroc. p. 389. q. 7. ex c. Salubriter, de Usuris*, ubi dicitur: « Generum ad fructus possessionem, quæ sibi à Socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non esse obligandam. » Et hoc currit, etiamsi fructus pignoris onera Matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute, et tempore, quo dos constituitur. Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem aut dote jam constituta; secus item, si gener onera Matrimonii non substineat. Vide *Salm. c. 3. ex n. 40.*

777. — Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur à mutuatorio, quæ ab eo sunt debita, non ex iustitia, sed ex caritate, aut Religione; nempe ut Medicus medeatur, si alius non est. Advocatus patrocinetur: Dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit eleemosynam, eam præstet; ut Missam præceptam audiat etc.? *Azorius 3. p. l. 5. c. 7. q. 15. Bonac. D. 3. qu. 3. n. 7. item Covarr. Salas, Trull. Reg. etc. apud Salm. c. 3. n. 55.* negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus iustitiæ, quod prius non aderat, et hanc tenet *Viva prop. 42 Imoc. XI, n. 15.* dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatorio, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo, d. 25. sect. 5. n. 49. Less. l. 2. c. 20. d. 8. Concina tom. 7. p. 468. n. 2. Tourn. p. 509. Salmant. d. loc. cum Valent. Pal. etc.* quia ut inquirunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium cum sit in utilitatem tam mutantis quam mutuarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tantò magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum Doctorum, nunquam volui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatorio ex pacto, tenetur ipse præstare ex iustitia, et ideo evadit quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum Medicus ille non medeatur, Advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex iustitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum prius certè non erat obligatus. Quid ergo refert, quòd pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuarii, cum usura in hoc consistat, quòd exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salm.* qui loquentes de simonia *cap. 1. n. 41.* (et ut diximus *n. 59.*) tanquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eò quòd esset contractus onerosus; hîc verò teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Cæterum omnes rectè docent non inferre usuram

pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuarius pretium petere potuisset; ita *Concina* p. 468. n. 1. *Tourn.* tom. 1. p. 509 et alii.

778. — Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex caritate tenebatur, sed poterat justè satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Navar. et Sylo. apud Salm. c. 3. n. 57.* quia læsio tunc ratione amicitiae naturaliter condonari solet. Longè tamen probabilius et verius negant *Lugo d. 35. s. 8. n. 38. Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* quia adderetur obligatio verè pretio æstimabilis. *Lessius* autem l. 2. c. 20. d. 7. et *Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; secus verò, si esset fœdus amicitiae, ut loquuntur, ex qua exigitur, ut alter libenter injuriam remittat; Sed bene advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. — Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt quòd, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* et aliis contra paucos *ap. Salm. c. 2. n. 38.* Secus verò si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salm.* autem *ib.* dicunt hoc practicè non posse admitti, nisi fortè in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico *ex prop. 42 Innoc. XI ut supra allata*, ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuarius hoc nolle præsumatur; cum aliàs collatio jam valida existimetur. Vide *Less. l. 1. c. 20. n. 62. Lugo n. 42. Salm. num. 59.*

780. — Dubitatur 5. an liceat obligare mutuarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria à mutuantem, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc. Omnino negandum cum *Bus. n. 12.* non solùm si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eandem *prop. 42* ut diximus: *Salm.* autem, c. 3. n. 271. dicunt, quòd simpliciter rogare mutuarium hæc libere præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expressè consentire *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* ubi dicit: « Si verò munus ab obsequio vel à lingua non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, et expectare. » Hæc autem doctrina currit speculativè loquendo, sed in praxi rectè dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 3.* licitum esse obligare mutuarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur, et mutuarius obligatur ad illud: quod nunquam licet *ex D. Th.; vide n. seq.*

781. — Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th. 2. 2. q. 78.*

art. 2. ad 4. sic docet : « Licet simul mutuanti unum, aliquid » aliud mutuum recipere : non autem licet eum obligare ad mutuum imposterum faciendum. » Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui, quia potest ab altero petere officium amicitiae, quod ille à te postulat ; modò illud non sit ipsi magis onerosum : Et sic pariter posses petere , ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. Secus autem, si obligares in futurum ; ita cum *S. Th. Less. l. 2. c. 20. n. 53. et Salm. c. 3. n. 62 et 74. cum aliis, contra Bann. et Rodr. etc. n. 63.* qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

782. — Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, et quantitate, quando creditur pluris valitura?

In hoc certum est 1. quòd licet, si æquè dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus : Vide *Less. l. 2. c. 20. n. 145.* Certum est 2. quòd, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certò credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen aestimatione periculi, vel expensarum in reservanda. Ita *Habert. tom. 4. p. 242. in fin. Concina, tom. 7. p. 471. n. 11. item Bon. Dic. Reb. etc. cum Salm. c. 3. n. 67.* Certum est 3. quòd licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non creditur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. etc. cum Bus. n. 11.*

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. et Mol. apud Less. d. c. 20. n. 154.* Et his adhæret *Busemb. hñc infr. n. 18.* quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractone reddendam esse, juxta prædicti dubii aestimationem, ne quid ex mutuo lucreris : posito quòd non fuisses certò rem servaturus); nam alioqui rectè dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *num. 70. cum Bon. Azor. et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam præcisa consideratione valoris, et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licitè posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certò, vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto è converso cum *Salm. n. 76.* quòd, si certò, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minùs valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, et creditur res pluris valitura; si verò bona fide nulla habeatur considera-

tio de incremento, vel decremento rei; bene potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c. 20. n. 149. P. Conc. l. c. ac Laym. etc. cum Salm. n. 72.* Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. n. 73. cum Sa, Pal. Trull. Tol. etc.* quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii apud eosd. Salm. n. 72. in fine cum Busemb. infra n. 17.* aiunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, et numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, et sic expressè sit conventum: Horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina tom. 7. p. 473. n. 14.* Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. c. 3. n. 74; Concina l. c. et alii communiter.* Usque adhuc de pactis, circa quæ bene advertit *Anacl. de Us. q. 4. in fine* cum aliis communiter, quòd contractus in aliqua Religione usitatus, et à viris probis celebrari solitus, non est facile dammandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783. — Quæstio VI. Utrùm usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo D. 25. n. 206. ac Scot. Sa, Nav. etc. apud Salm. c. 3. n. 106.* quia mutuarius, quamvis coactè det, et ideo usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen liberè, et transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 3. et communi cum Salm. c. 3. n. 107. Conc. tom. 7. p. 534. n. 4. Tourn. tom. 1. p. 514.* Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus; Nuda autem traditio rei dominium non transfert; ut habetur in *l. Nunquam, ff. de Acquirendo rerum dominio.*

784. — Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quòd, si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ; Secus, si percepti sint ex re non usu consumptibili, putà ex domo, agro, « quia (verba *D. Thomæ*) sunt fructus rerum, quarum alius » est dominus, et ideo ei debentur. » Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo D. 25. s. 11. n. 209.* dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantùm tenetur mutuarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut supra, dicendum putamus cum *Salm. n. 313. Tournely l. c. et Conc. n. 5.*

785. Quæstio VII. Utrùm dans consilium pro usuris, ut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo D. 25. n. 217. et Sa, Tol. Sylo. Med. etc. apud Salm. c. 3. n. 115.* quia hi non sunt causa efficax damni, cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longè probabilius (saltem, dico quoad suadentem

usuras teneri) affirmat *Bus. hic cum Less. l. 2. c. 20. n. 178. Lugo D. 25. n. 116. Salm. ib. cum Pal. Bon. Trull. etc.* quia verè ipse tunc est causa injusti contractûs; et licet debitor posset non solvere, si tamen solvat ex causa sua injustè solvet. Commune autem est *ib.* quòd non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarîi illa faceret; et ideo ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarîus præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, aiunt *Conc. tom. 7. p. 534. n. 7. Less. c. 20. n. 178. et Salm. l. c. cum Bon. Trull. etc.* peccare et teneri ad restitutionem; quia proximè cooperatur ad damnum mutuatarîi. Sed *Lugo eod. n. 116.* rectè excipit ob eandem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarîi. Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatarîi damnum, juxta dicta *n. 571. v. Secunda.*

786. — Quæstio VIII. An peccet, et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondet *Less. l. 2. c. 20. D. 21. et Salm. c. 3. n. 116. cum Pal. Lug. Bon. et Trull.* quòd is peccaret utique contra caritatem, si usurarius non haberet alias, unde usuras exerceret: Sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatarîis. Teneri tamen sentit *P. Conc. tom. 7. p. 535. h. 8. ex D. Thoma 2. 2. q. 78. art. 4. ad 3.* ubi dicit: « Quòd si quis » committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde » usuras exerceret, vel hac intentione committeret, ut inde topio- » sis per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, unde et » ipse esset particeps culpæ. » Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quam injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, veriùs mihi dicendum videtur, quòd deponens non teneatur ad restitutionem: sua enim actio non est injuriosa, sed potiùs gratiosa mutuatarîo, cum hic potiùs gratiam habeat, quàm ægrè ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providere possit. Posito ergo quòd mutuatarîus in hoc non sit invitus, deponens, licet sit particeps injustitiæ, quatenus lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *Tract. de Carit. l. 2. n. 45. v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solum lædere caritatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cum ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Th.*

787. — Quæstio IX. An Principes, Judices, et Advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt a suis locis usurarios: Imò excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex graoi, de Usuris*; nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n. 179. Salm. c. 3. n. 117. cum Pal. etc.*

788. — Quæstio X. An si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas à mutuario? Negat. : atque si exigis, teneris ad restitutionem; modò tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris, *Salmant. c. 3. n. 118.*

789. — Quæstio XI. An peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quòd famuli minus principales, qui tantum scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita *Salm. c. 5. n. 118. Croix l. 2. num. 268. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 49. et Bus. circa fin. hujus dubii.* Dubium est de iis, qui exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa, Sylo. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licet dicant peccare, excusant tamen à restitutione, quia isti non sunt verè causa exactionis, vel tantum sunt materialis, et remota; *Salm. autem ib. cum Pal. Val. Med. Salm. etc.* putant teneri, cum verè sint causæ injustæ proximè cooperantes : Et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogèrent eos ad solutionem, subscriberent apodixas : Secus, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigèrent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem à peccato cooperationis ratione solius famulatûs.

790. — Quæstio XII. An hæredes Usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum : Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto : Adhuc teneri in solidum docent Canonistæ cum *Sylo. Salas, Lopez, Major, etc. apud Continuat. Tournely tom. 1. pag. 518.* Idque arguunt ex *c. Tua nos. 9. de Usur.* ubi dicitur : « Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, » qua Parentes sui. » Sed satis probabiliter *Tourn. l. c. cum Azor. Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert, Pontas, Sambov. etc.* dicit hos hæredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint : Et probatur ex *l. 1. C. de delictis defunct. l. 4. tit. 17.* ubi dicitur : « Post litis contestationem, eo quia vim (seu » damnum) fecit defuncto, successores ejus in solidum, alioquin » in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est. » Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, supra oppositum, et dicit : « Filii tenentur sicut et Pater obligatione scil. personali suorum bonorum : Sed in hoc est differentia quòd Pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen hæres (scil. filius) est pars illius personæ, et consequenter partem tantum obligationis subiit. »

Quæstio XIII. Hic etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas ei offerre? Sed de hac satis dictum est supra *de Caritate l. 2. n. 47. v. Secunda; et n. 77. v. 4. Licitum.*

791. — « 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut

» restituitur novum (præsertim certo tempore) est usura , si
 » mutuans sciat novum fore melius , et majoris pretii , *Syloest.*
 » *Nav. Trull. d. 15. n. 11.*

« 12. Est usura ex communi sententia , si des mutuum ut
 » postea mutuarius ex debito civili obligetur tibi rursus mu-
 » tuare , aut vendere , vel apud te in tua officina emere merces ,
 » aut operas suas locare : quia talis obligatio est res pretio æsti-
 » mabilis , cum privet mutuatarium potestate alibi emendi , et
 » locandi operas , *Less. l. 1. c. 20. d. 8. Card. Lugo d. 25. n. 46.*
 » *Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 3. Bon. l. c. p. 3.*

« 13. Usura est , mutuare Principi , vel Reip. eo pacto , ut in-
 » terim , dum non solvitur , sis liber à tributis vel oneribus justis
 » solvendis . *Salas, C. Lugo n. 64. ex communi.*

« 14. Item mutuare ea lege , ut mutuarius eam pecuniam
 » exigat à debitore mutuantis , à quo non facile extorquebit . Quod
 » addo quia , si sponte onus illud suscipiat , eò quòd facile possit
 » obtinere , non erit usura . *ib. et Bon. l. c.*

« 15. Item , si frumentum , quod alibi habes , des mutuum , obli-
 » gando , ut tibi reddatur hñc , vel alibi (cum majoribus sumptibus ,
 » vel laboribus) plus valet , *ibid.*

« 16. — Usura etiam est , obligare mutuatarium , ut partem
 » mutui accipiat in mercibus , quibus non indiget , *ibid.*

« 17. In mutuo pecuniario , nisi aliter conventum sit , si quis
 » det mutuo , v. g. 100 florenos , non potest exigere plus quam
 » eorum pretium , et valor tunc fuerit . Unde , si eorum valor tunc
 » augeatur , non potest repetere 100 , quia reciperet aliquid supra
 » sortem . Quòd si valor decrescat , debet mutuarius reddere
 » plus quam 100 , quia aliàs non restitueret ad æqualitatem . *Vid.*
 » *Less. l. 2. c. 20. n. 149. Laym. l. 3. t. 4. cap. 16. Bon. l. c.*
 » *p. 3. * (Vide n. 782. vers. Hæc dubia.) **

« 18. In mutuo tamen aliarum rerum , ut vini , tritici , etc. aliter
 » se res habet , quia , si quis v. gr. mutuet alteri 10 modios tritici ,
 » sive pretium crescat , sive non , potest repetere 10. Ratio dispa-
 » ritatis est , quia in pecunia non spectatur ordinariè (nisi aliter
 » conventum sit ob certas , et licitas causas) nisi valor , sive pre-
 » tium . Unde non debet restitui nisi pretium æquale . At verò
 » in frumentis , etc. spectatur ipsa materia , quia non petitur mu-
 » tuum frumentum propter pretium frumenti , sed propter ipsum
 » corpus , et substantiam : ergo , etsi crescat pretium illius , potest
 » repetere tot mensuras , quot dedit mutuo . Interim tamen qui-
 » dam de his rebus eodem modo loquuntur , quo de moneta .
 » *V. Laym. l. c. num. 14. et Bon. l. c. * (Vide dicta n. 782.) **
 » 792. — « Quæres : Quæ obligatio , et pœna sit usurariorum ,
 » et cooperantium ?

« Resp. 1. Usurarius etiam non manifestus , ac hæres tenen-
 » tur restituere : imò etiam omnes ii , qui ex parte usurarii coo-
 » perantur efficaciter : v. gr. iudices , domini temporales , notarii ,
 » famuli , advocati , qui quovis modo juvant , vel cogunt mutua-
 » tarios ad solutionem usurarum . Dixi (positivè , seu efficaciter).

» quia habendo se negativè, possunt permittere usurarios, ob jus-
 » tam causam, et necessitatem pauperum. Propterea in praxi,
 » ex præsumpta voluntate mutuatorum, fere excusantur mi-
 » nus principales famuli. * (*Vide dicta supra n. 789. et l. 2. n. 78.*) *

» 2. Usurarius publicus, sive notorius non debet admitti ad
 » Communionem Altaris, nec absolvi, donec restituat usuras,
 » nec sepeliri in loco Sacro; et qui scienter sepelit, ipso facto est
 » excommunicatus. 3. Addit *Laym. l. c. n. 21.* ejus testamentum
 » ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit. V. *Less.*
 » *Bon. Trull. cap. 14. d. 22.* * (*Item usurarii sunt infames. Sal-*
 » *mant. c. 3. num. 125.*) *

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio, et Venditio?

793. Quando venditio est justa? — 794. An requiratur determinatio pretii? An, data arrha, liceat à contractu resilire? — 795. An requiratur scriptura, et traditio? — 796. An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo? — 797. Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis? — 798. Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ? — 799. Cujus sit res emptæ pecunia aliena? — 800. An valeat contractus, si vendatur res aliena? — 801. In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat? — 802. Quid de merce ultronea? — 803. An taxa obliget in conscientia? — 804. Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem? — 805. An deceptio semper obliget ad restitutionem? — 806. An liceat pluris vendere rem utilem emptori? Quid si adsint alii justî tituli? — 808. An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices? — 809. Quid si res vendatur minutim? — 810. An res possint carius vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi, vel quia res pluris esset valitura? — 811. An res ad creditum carius vendi possint? — 812. An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi? — 813. An licitum sit pactum reemendi, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu *Mohatra*? — 814. De *Monopolis*? — 815. Quot modis fit *Monopolium*? — 816. An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam? — 817. An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto *Monopolio* à Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere? — 818. An irritet contractum vitium occultum — 819. Quid si vitium sit circa substantiam? — 820. Quid si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua? — 821. An sit injustitia vendere quid pro quo? — 822. Quid si vitium est circa quantitatem? — 823. Quid si circa qualitatem? — 824. An

sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam? — 825. An tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno? — 826. Quid de Sartoribus vilius pannum ementibus? — 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium? — 828. Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem? — 829. An liceat vilius emere chirographa, seu credita? — 830. Vide alia apud Busemb.

793. — « RESP. Est contractus, quo pretium pro merce solvitur; completurque mercis traditione. Venditio contra. Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei, et contra. Alias, si sine legitimo titulo secus fiat, committetur injustitia gravis, vel levis pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit; etsi in foro externo ad restitutionem fere non cogatur quis, nisi ultra dimidium defraudaverit. Vid. *Laym. c. 17. Bonac. d. 3. q. 2. p. 1 et 4.* »

794. — Notandum I. Quòd ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, (*V. Not. XXVI, pag. 362.*) quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contratus, *l. Quod sæpe, ff. de Contrahenda emptione*. Secus, si remittatur tertio, *l. ult. C. eod. tit.* sive judicio Prudentum, ut rectè ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat *Palaeus disp. 5. p. 1. n. 2. Salm.* autem de *Contr. c. 2. n. 2.* negant cum communi, nisi pretium sit jam à lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. Vid. *Salm. ib. n. 3.*

Quæritur hic, an quando data sit arrha (*V. Not. XXVII, pag. 362.*) liceat danti resilire à contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum *P. Concina tom. 7. p. 267. n. 2.* quòd licitè potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrum autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix l. 6. p. 2. n. 134. ex Onnate de Contr. t. 2. D. 34. sect. 1.* quia natura hujus contractus arrhæ est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum à contractu sub poena pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem, qua regulariter fiunt contractus.

795. — Notandum II. Quòd contractus emptionis solo consensu perficitur, (*V. Not. XXVIII, pag. 362.*) nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. *un. Inst. de Oblig. ex cons. §. Emptio de Empt. et Vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut est commune, contra *Pal. Nao.* et videtur certum esse ex §. *Utique. Inst. de Empt. etc.* ubi: » Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est. »

796. — Imò nec transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, (*V. N. XXIX, p. 363.*)

vel offeratur, aut saltem præstetur pignus, vel fidejussio, aut saltem fides de illo, ex §. *Venditæ. Institut. de Rerum diviſione*, ubi dicitur: « Venditæ verò res, et traditæ non aliter emptori » acquiruntur, quàm si is venditori pretium solverit, vel alio » modo ei satis fecerit veluti ex promissione, vel pignore dato. » Sed si is, qui vendit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum » est emptoris fieri. » Quæstio autem hæc fit, angabella debita pro venditione solvenda sit gabellario tempore contractûs, vel tempore traditionis? *Vasq. P. Nav. etc. apud Salm. cap. 2. num. 4.* dicunt tempore traditionis. Et probabile putant *Salm.* Sed rectè probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic. et idem tenent Less. l. 2. cap. 21. num. 1. Lugo D. 26. num. 5. et Continuator Tournely tom. 1. p. 338.* Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de Oblig. ex consensu*, ubi dicitur: « Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omnino » opus est, at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio. »

797. — Notandum III. Quòd quando venditio est conditionata, impleta conditione, contractus retro trahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secus, si protestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. etc. cum Salm. num. 25.*

798. — Notandum IV, quòd periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfecta, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox supra n. 796.) nisi aliter conventum sit (*V. Not. XXX, pag. 364.*) Ita ex §. *Cum autem 3. Inst. de empt. et vend. l. Id quod 7. ff. de Per. et comm. et l. Post Perfectum. 1. Cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l. 17. ff. de Per. et comm.* Item, si culpa venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l. 2. eod. tit.* Vide *Croix l. 3. p. 2. num. 605.* Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l. 2. c. 21. n. 100. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 93. Cont. Tourn. t. 1. p. 450. Lugo D. 26. Sect. 14. Croix l. c. n. 977. cum Moll. Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiae, ut *Spor. cum Mol. et communi.* Dicit tamen *Tourn. cum Lugo*, quòd hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis: Si verò fructus tempore venditionis erant immaturi, cum postea sunt maturi, certum est quòd, re non tradita, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo, D. 26. n. 212. ac Tourn. l. c.*

Ita quoad fructus pendentes; Quoad fructus verò futuros rei,

dubatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non tradita, vel tradita sine pignore, aut data fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem? *Prima* sententia, quam tenent *Tourn. tom. 1. pag. 451. n. 4. et Bon. de Contr. D. 3. q. 2. p. 7. §. 1. n. 4. cum Cov.* dicit eos spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quòd res suo domino fructificat. *Secunda* tamen sententia communis et verior, quam tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 109. Croix l. 3. p. 2. n. 978. Salm. de Contr. c. 2. n. 17. cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de VII Præc. c. 5. n. 94. cum S. Anton. Arm. P. Nao. et Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eundem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem spectat rei periculum, ut mox supra dictum est. Nec obstat regula enuntiata, quòd res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum videri, quòd emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; nam respondetur, hoc commodum emptoris bene compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; Cæterùm pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sanè teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n. 96.* Certum autem est, quòd si venditor intenderet non ratam habere venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quàm commodum fructuum ad ipsum spectet, ut *Spor. l. c. cum P. Nao. et Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur? *Prima* sententia negat cum *P. Conc. tom. 7. pag. 269. n. 11. et S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. etc. ap. Dian. p. 4. tr. 4. R. 139.* qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi. *Secunda* verò sententia communior, et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. D. 368. n. 9. Fill. tr. 35. c. 8. q. 2. n. 177. cap. 7. dub. 21. n. 3. cum Nao. Ang. Tab. Castr. etc. Bon. D. 3. q. 2. p. 7. §. 1. num. 5. cum Covarr. Gom. et Reb.* et idem tuetur *Petr. tom. 2. p. 393.* Ratio, quia venditor justè potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu bene ait *Petr. l. c.* quòd si prædium pereat, vel deterioretur, non posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondere.

799. — Queritur 1. cujusnam sit res empta pecunia aliena? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, ex *l. Si eo C. de Rei vindicatione*: ubi dicitur: « Si ex ea pecunia, quam deposueras, » is apud quem collata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsi- que traditæ sunt... ab eo invito in te transferri injuriosum est. » Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Ron. Reb. Sylv. etc. cum Salm. c. 2. n. 29*. Quia tunc illis res acquiritur.

800. — Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? Resp. ex *l. Rem alionam, 28. ff. de Contr. empt.* validum esse quoad translationem domini, non quidem rei, sed pretii: unde vendens mala fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere: qui autem vendit bona fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. de Contr. c. 2. n. 31*. cum aliis, quibus consentit *Pal. tr. 33. D. 5. p. 28. §. 1. n. 1*; sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non teneri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem §. Qui autem ff. de Action. empt.* ubi: « Idem esse » dicendum, etsi aperte in venditione comprehendatur nihil evic- tionis nomine præstitum iri, pretium quidem deberi re evicta. » Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris; vide *Palauum l. c. §. 4. n. 2*. Sed excipitur 1. nisi expressè fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ib.* Excipi- tur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eo quod nimirum bona fide in largitiones fortè, aut in lusum pretium insumpserit, ut aiunt *Salm. dict. n. 31*. Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expressè de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum C. de Evict*. Vide *Pal. l. c. n. 16*. qui deinde *n. 18*. bene advertit; ex hoc non inferendum, quod pretium eo casu possit à venditore retineri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo Fisco adjudicandum. (*V. Not. XXXI, p. 364.*)

Refert autem hîc aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantum in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l. 1. et seq. ff. de Evict.*, sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis æstimata, transactione, divisione hæreditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fusè probat *Pal. tr. 33. D. 5. p. 8. §. 1*. Non verò in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi fortè donatio incoeperit à promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem quæ evincitur: vide *Pal. l. c. ex n. 11*. Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denunciare ex *l. Emptor, C. de Evict. et l. Si rem, ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur Minores, et Ecclesiæ: *Pal. l. c. §. 3. n. 5 et 6*. Facta autem denuntiatione, tenetur venditor præstare emptori docu- menta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promi- serit; *Pal. ibid. n. 9 et 10*. Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal. cum aliis (contra aliquos) §. 5. n. 4 et 5. ex l. Si plus,*

§. *Nota ff. de Evict. et l. Qui absentem, ff. de Procurat.* Si verò malitia, aut culpa Judicis, aut vi alterius, aut negligentia emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut rectè ait *Pal. §. 5. ex n. 11.*

801. — « 1. Quod spectat ad emptorem, is potest emere vilius, quàm res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, ac similes sint circumstantiæ, quæ rem faciant viliorè. Nec obstat, quòd venditor necessitate ductus vendat vilius; quia venditio manet voluntaria, inquit *Cajet. Vid. Bon. l. c. n. 21 et 23.* Potest nihilominus graviter peccari contra caritatem, si quando pauperculi extrema inopia res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas. *Laym. l. c. n. 10. »*

Notandum est 1. quòd res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur quàm in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur à mercatore. *Less. l. 2. c. 21. n. 24. Salm. c. 2. n. 21. cum Lug. Bonac. etc.*

Notandum 2. quòd concursus emptorum, et penuria mercium auget pretium rei; paucitas contra emptorum, et copia mercium minuit pretium, *Salm. cap. 2. n. 102. cum commun. P. Concina tom. 7. p. 301. n. 101. Tourn. tom. 1. p. 442.*

802. — Notandum 3. quòd pretium rei decrescit, quando res est parum utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Tourn. tom. 1. p. 443. et Salm. c. 2. n. 103 et 105. in fine cum Bon. Dic. Reg. et aliis.* Hinc fit, quòd merces ultroneæ licet possunt vilius emi, ut communiter docent *P. Concina t. 7. p. 301. n. 18. Tourn. l. c. Diana p. 1. tr. 8. n. 36. et Salm. n. 105. cum aliis communiter, contra Ronc. de Contr. c. 3. q. 5. R. 4. qui ait ex hoc solo capite quòd res ultro à venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium. Sed verius alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur 1. Quanti vilescat res ultro oblata. *M. Serra 2. 2. q. 77. art. 1. dub. 3. cum Conrad. et Reb. Salas, Paluc. Barth. à S. Fausto, et Megala ap. Dian. p. 1. tr. 8. R. 78. sentiunt vilescere usque ad dimidium. Sed probabilius Cajet. 2. 2. q. 77. art. 1. Bon. D. 3. q. 2. pun. 4. n. 23. Fill. tr. 35. c. 4. n. 79. Sporer de 7. Pr. n. 22. Diana l. c. R. 36. Mazzot. t. 2. p. 111. Tamb. l. 8. tr. 3. cap. 7. §. 4. n. 6. censent vilescere tantum pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem? Prima sententia affirmat; eamque tenent cum *Busemb. Cajet. d. art. 1. Conrad. Res. cas. p. 1. q. 151. Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. et aliis, Dian. d. R. 78. cum Nav. Terr. et Vill.* Ratio, quia res ultroneæ de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur. Negat autem Secunda sententia, quam tenent *Tournely t. 1. pag. 442. et Salm. cap. 2. n. 105. cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc**

videtur adversari caritati, et justitiæ, emere vilioris à paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. et Conc. ll. cc.* si res ematur tantum in gratiam venditoris, ita ut alias non emeretur. Hæc *secunda* sententia est quidem æquior, et omnino suadenda; sed spectata ratione, *prima* sententia non videtur improbabilis. Dummodo, excipio, quod res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: Secus de aliis, quæ non ita facile venduntur. Neque in eo casu officit, quod emptor re illa indigeret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando verò alter vendit coactus à necessitate, et tu non emis merè in gratiam sui, facile potes peccare contra caritatem, ut bene ait *Mazzota l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeris merè in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plus pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infra: Aliàs, si adesset tantum commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augere pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n. 806.*

Notandum 4. quod si tam emptor, quam venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod convenitur, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Tournely tom. 1. p. 446. cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Tournely p. 447.* quod si aliqua res minoris valeret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

“ 2. Emptor potest emere minoris, ex eo quod multa simul
 “ emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, et expeditum
 “ facit ad alia nova comparanda, unde meritò pretium decrescit.
 “ *Bon. loc. cit. p. 4. n. 13. ex Less. Regin. ** (*Est commune cum*
 “ *Less. c. 21. num. 38. Lugo etc. ap. Salm. n. 149.*)
 803. — “ 3. Quoad venditorem, is communiter debet vendere
 “ secundum pretium taxatum à lege, vel magistratu; quod si
 “ nullum est, id censebitur justum, quod morali hominum æsti-
 “ matione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxie
 “ scrupulari oporteat, sed dividitur in infimum, medium, et sum-
 “ mum, sive, ut alii vocant, pium, moderatum, et rigorosum, ita
 “ ut intra latitudinem hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc
 “ summo, nunc infimo. ”

Notandum est 1. quod taxa facta pretii à Republica obligat in conscientia, ut *S. Th. 1. 2. q. 96. art. 1. ad 3. cum communi,* etiam Ecclesiasticos (licet sit probabile alias leges Ecclesiasticos non obligare) *Salm. c. 2. n. 118.* Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutantur, ut *Less. c. 21. d. 2. Salm. ib. cum Reg. Trull. Dic. etc.* Vel nisi taxa à majori parte Populi non servetur, sciente Principe, et non puniente, *Salm. n. 116 et 135,* vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrum autem tunc res optima possit

cariùs vendi, vel misceri cum alia, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. c. 2. n. 128 et 13c. P. Conc. t. 7. tr. 306. n. 29. et Tourn. t. 1. p. 447*. Ratio, quia Princeps, taxando pretium, respicit tantum valorem mercis ordinariæ. An verò venditor possit cogere emptorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quòd possit, dicunt *Salm*. Negat verò *P. Conc. l. c. n. 28*. Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe ænea pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus taxam non obligare, ut *Nao. Bonac. Mol. Covarr. Pal. etc. contra Ledes. Bun. Tap. Azor. etc.* Vide *Salm. c. 2. ex n. 132*.

804. — Notandum 2. quòd pretium variari potest, ratione temporis, et loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri, *Salm. c. 2. n. 98 et 99. cum Lugo, Dic. etc. ac Tourn. ut sup. n. 802. in fin.* Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur. Vide *dicenda n. 808*. E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quàm ibi æstimatur, licèt emerit cariùs, et multum expenderit ad illam vehendam, ut docet *S. Th. Less. Bon. etc. cum Salm. n. 100*.

Notandum 3. quòd pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quàm pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5, potest vendi 6 vel 4; aut si valet 10, potest vendi 12 vel 8, ut dicunt *Tournely tom. 1. pag. 442. et Caj. apud Salm. n. 79. in fine*; aut si valet 100, potest vendi 105 et 95. *Less. c. 21. n. 10. et Concina tom. 7. pag. 294. n. 2*. Domus autem, aut villa, quæ fortè vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. Vid. *Salm. ibid. n. 80. cum Less. Lugo, etc.*

805. — Notandum 4. quòd, licèt in foro externo non invalideatur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justii pretii: In foro tamen conscientie etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omnino dicendum (contra Juristas aliquos) cum *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ad 1. Less. l. 2. c. 21. n. 21. Lugo D. 16. n. 81. et Salm. c. 2. n. 85. cum communi*. Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bona fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quòd si, ut supra notavimus cum *Tournely t. 1. p. 446. et Salm. 2. n. 88*. tam emptor, quàm venditor rei valorem ignorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut rectè aiunt *A. A. cit.*

Hic etiam advertendum, quòd communiter non præstatur fides mendacii vendentium, dum satis noscuntur hæc esse communia stratagemata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. c. 2. n. 84. cum Trull. Bon. et Reb. Dixi regulariter*, quia si aliquando venditor certè animadverteret,

emptorem mendaciis credere, et ideo majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. — « 4. Si quid emptori valde utile sit non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum : quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris, *Bon. loc. cit. n. 27. ex Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. n. 77.* * (*Ut communiter Salm. c. 2. n. 91. cum S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. qui ait : Si aliquis multum juvetur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam super-vendere : quia utilitas quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis.* *)

807. — « 5. Licet autem vendere carius, quam valet pretio currenti, si alii boni tituli adsint, et simul de hoc emptorem moneas : quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. gr. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione : aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à majoribus, à Principe. Item si res sint novæ, raræ et singulares ; ut v. gr. peregrini flores, aves, feræ, monumenta antiqua, picturæ, numismata, *Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 5. n. 10. Con. l. cit. n. 15. ex Less. Reg.* »

Certum igitur est, posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causa venditionis, *ex D. Th. 2. 2. q. 77. art. 1.* Modò de his emptor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut supra, Less. l. 2. c. 21. n. 26. Lugo D. 26. n. 89. et Salm. c. 2. n. 89. cum Bon. Soto, Trull. Bann. Mald. etc.* Et hoc etiamsi pretium sit à principe taxatum ; quia taxa respicit rem tantum secundum se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salom.* An verò possit hujusmodi interesse exigi à venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum ? Negant *Tournely t. 1. p. 444. in fine, et Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c.*, quia tunc ipse venditor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de Usuris n. 769. v. An autem, in fin.* Ratio, qui emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur I. An autem ratione specialis affectus, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere ? Negat *Tapia ap. Salm. cap. 2. n. 90.* quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cum id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter, et verius affirmant *Less. Lugo, ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. et Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est quis specialiter affectus, verè est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapia*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quæritur II. An res, quæ non sunt necessariae ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia possint vendi quanti plurimi ? Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris ? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. Restit. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Vai. Arag. etc.* Et *Salm. c. 2. n. 92.* rectè proba-

bile vocant. Ratio est, quia cum res non habet pretium nec legitimum, id est à lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabilius negandum puto, ut tenent *Lugo D. 26. num. 47. Less. c. 21. dub. 3. Tourn. t. 1. p. 441. et Salm. n. 93. cum Pal. Bon. etc.* Quia, tamesti pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum verò est quòd habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui cum sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. num. 48. et Salmant. n. 94. cum Pal. Bon. et Prado*, quòd communis æstimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli, etc. Notandum 2. cum *Lugo D. 26. n. 45. Tourn. p. 446. Conc. p. 299. num. 13. Salm. n. 95. cum Dicast. Trull. Bon. Bann. Dian. etc.* quòd res, quæ venduntur sub hasta, aut per venditrices, possunt quanti carius vendi, et quanti vilius emi, ex *l. 2. C. de Resc. vend.* Modò absit fraus, et pretium non sit à lege taxatum. Ratio, quia tunc Potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publicè emptorum concursu probatur. Idem dicitur de rebus beneficiarum, Commendarum, etc. quæ locantur sub hasta, quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior, si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere Auctor *Petrocor. t. 2. p. 349.* qui enixè conatur probare, quòd si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare. Nam si hoc esset, dico quòd casu quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quòd res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergo, si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certè evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergo, si dominus potest retinere excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quàm infimo emptam retinere.

Diximus, modò absit fraus, quæ vel potest intervenire ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediatur, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniant; ita communiter *Tourn. t. 1. p. 446. Lug. D. 26. num. 45. Dian. p. 4. tr. 4. R. 17. et Salm. c. 2. num. 58 et 96. cum aliis passim.* Idemque rectè docent de Proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona Hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrùm, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Me-*

sala 2. 2. l. 2. c. 6. q. 5. n. 146. cui adhæret *Cabass. Th. Jur. c. de Empt. et vend.* quia, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur. Et huic opinionioni favet *Less. l. 2. c. 21. n. 147. v. Dico tertio*, ubi ait: « Pari modo emptores contra justitiam peccant, quando conspiciunt, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris; ratio, quia venditores (nota) jus habent ad pretium majus. » Affirmant verò communissime *Tourn. dict. p. 446. Lugo D. 26. n. 45. Dian. p. 1. tr. 8. R. 76. cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Conrad. et P. Nav. ac Salm. c. 2. n. 58. cum Pal. Trull. Tap. et Dic.* Ratio (ut aiunt), quia emptor licet hoc casu utitur sua diligentia, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plus offerant? Videtur *Diana dicta Res. 76.* cum aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba *Petri Nav. (de Rest. l. 3. c. 2. n. 84 et 85.)* qui sic tradit: « Non enim meo iudicio quodcumque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio (infimo tamen, vel mediocri) rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio. » Sed mihi, et aliis doctis Junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam Judicis res ad substationem exponitur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omnino rem tradere plus offerenti; ideoque injuriam ei emptor irrogat, si solum pretium infimum, aut medium offerendo impedit venditorem a consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens; ita jus habet, ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant: Id enim videtur requirere jus, et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d. 26. n. 45. in fine*, ubi licet permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. — « 6. Qui res minutim, et in parva quantitate vendunt, possunt aliquanto carius vendere, quam qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, etc. impendere ad eas conservandas; et sic quidem excusant caupones, et stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, etc. carius vendunt, quam alii; dummodo pretium iis non sit taxatum. *Salas, Trull. d. 15. n. 11. * (Est commune apud Salm. c. 2. n. 149. cum Less. n. 38. et Lugo.) **

810. — « 7. Non licet carius vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut vilius emere, præcisè ob anticipatam solutionem: quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, ne interveniat alius titulus ex supra enu-

» meratis de usura : vel nisi aliunde crescat pretium, v. g. ex
 » frequentia emptorum, etc. *Bon. l. c. ex Less. Reg. Fil. etc.*
 » V. *super. dub.* »

Potest igitur de se res carius vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emptor moneatur. Notant tamen *Salm. c. 2. n. 241. cum Bann. et Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servant aliquid in deposito. (Sed de hoc vide *dicta supra n. 771.*) Rectè notant deinde, rarò his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecunia numerata, tantas merces non distraherent; et sic jam lucrantur pecunia credita, quod lucrarentur numerata. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod aliàs infimo venditori essent, sed non ampliùs.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam carius res licitè vendi potest, eodem modo ut dictum est supra de usura *n. 766.* Sed in venditione certum est de his titulis monendum esse emptorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse carius vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modò à venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contra potest viliùs emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit, *Salm. c. 2. n. 146 et 147.*

811. — Quæritur, an juxta consuetudinem loci, præciso quocumque alio titulo, liceat carius vendere rem ad creditum, quam venderetur pecunia numerata. *Prima* sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c. 23. n. 82. item Val. Medin. Garc. Cord. etc. ap. Salm. c. 2. n. 150.* quia quidquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura. *Secunda* verò sententia probabilis, quam tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 56. Lugo D. 26. n. 107. cum Mol. Cano, Tol. Vict. etc. Spor. de 7. Præc. n. 24. et Salm. cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. etc.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cum plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideo res pretio augetur. Nec obstat, quod emptores cogantur ad sic emendum à sua necessitate; nam hoc per accidens se habet: cæterum verificatur, quod eo casu concurrat emptorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tantò magis, quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quod tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius; nam respondetur, quod revera non modus dat. titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licet multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem viliùs emere numerata pecunia ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia

tunc pauci sunt emptores qui emunt anticipata solutione; et contra multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quòd merces de se crescant. Ita *Less. c. 21. n. 61. Lugo D. 26. n. 120. cum Mol. Tol. Cano, Turri. Vict. Salon. Reb. etc. item Salm. c. 2. n. 153. 154. cum Sanch. Bon. Pal. etc. contra Bann. Azor. Valent. etc.* Nec obstat id quod objicit *Habert t. 4. p. 277.* nempe quòd ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emptorum. Nam respondetur, quòd contractus emptionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractus initi, licet dominium rei non transferatur, nisi post traditionem juxta dicta *n. 795.* An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? Vide infra *n. 829. (V. Not. XXXII, pag. 365.)*

812. — « 8. Licitum est vendere rem cum pacto de retro- » vendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel » cum volueris, eam revendere; modò vera, et non ficta emptio » fiat, nec palliata usura intercedat, *Mol. d. 375. Less. dub. 14. » etc.* Qui addunt, juxta æstimationem illius operis, ac pacti, » pretium esse imminuendum. *V. C. Lugo d. 26. n. 189.* »

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendi sit justa. I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emptori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum; ut *Salm. c. 2. n. 59. cum Less. Bon. et communi*; Sed *n. 67.* dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultra: Sed parum probabiliter, nam hoc revera decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Condicio, ut non apponatur pactum, quòd pluris, vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio licet res pretio augeatur, ut *Less. l. 2. n. 115. Bon. et Vill. ap. Salm. n. 64.* Ideo enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reemendi rem eodem pretio, quando res pretio augeatur. III. Condicio, quòd non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cum illud per se spectet ad emptorem; nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salm. n. 65. Vide n. 842 et 849.* IV. Condicio, ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. *Salm. dict. n. 65.* Probabile autem est, quòd ob pactum retrovendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. Vide *Less. n. 121. et Salm. n. 66.*

Si in venditione apponatur *Retractus Gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reemendi, non poterit is rem reemere, ut aliis tradat; cum hic *Retractus* tantum institutus sit, ut bona conserventur in Familia; ita *Tourn. t. 1. p. 465. Conc. t. 7. p. 290. n. 7. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 100. et Cabass. l. 6. c. 9. n. 11. cum aliis,*

ex l. Dubium 14. C. de Contrah. empt. Si autem emptor velit rem vendere, tenetur monere consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito, iste poterit rem retrahere intra annum et diem; ita *DD. ib.* communiter *ex l. 2. Feudorum ap. Laym.*

813. — An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium emptoris? *Prima* sententia negat, quam tenent *Hab. t. 4. p. 267. Cont. Tourn. t. 1. p. 463. Concl. 2.* Ratio, quia licet hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, revera tamen res non videtur vendi, sed tantum in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eandem sententiam sequuntur *Salm. c. 2. n. 61. cum Vill. et Tap.* Hoc modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractus vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum. *Secunda* verò sententia communissima affirmat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 113. Lugo D. 26. n. 200. Mol. D. 377. Pal. tr. 33. D. 5. p. 13. §. 1. ex n. 1. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 101. Viva de Contr. q. 2. art. 3. n. 12. Mazz. t. 2. p. 124. Bon. D. 3. q. 3. p. 5. ex n. 2. cum Coe. Azor. Fill. et Garcia; item P. Nav. Malder. et Sylvest. ap. Salm. n. 60.* Hanc secundam sententiam certè probabiliorē puto, cum his tamen conditionibus. I. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reemendi rem quando ipsi emptori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva l. c.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reemere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. n. 118.* quidquid postmodum subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et æstimatione hominum, quod mihi minimè probatur: Hinc censeo non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reemptionis; excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum spectat, ratione oneris ipsi impositi reemendi ad arbitrium emptoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reemendi: sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contra cum pretii augmento licitum dici debet pactum reemendi in beneficium emptoris, cum ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cum sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam à natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario; sed hæc, si res poreat, emptori perit, aut deterioratur.

Nota hæc vetitum esse contractum *Moatra*, scilicet quando quis emit à te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numerata pecunia.

Adest de hoc *prop. 40 damn.* ab Innoc. XI. « Contractus mohab » tra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu » retrovenditionis præviæ inito cum intentione lucri. » Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Cæterum, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modo absit animus usurarius. Ita *Less. l. 2. c. 21. n. 130. Tournely t. 1. p. 464. Salm. c. 2. n. 70. cum Tol. Nav. Pal. Bon. et communi.* Addit imò *Lugo. D. 26. n. 208*, non esse illicitum venditori, si creditor vendat mercem, et dicat emptori : « Si volueris eam viliori pretio vendere pecunia numerata, » ego paratus sum emere. » Speculativè loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practicè puto difficillimè hunc venditorem carere animo usurario.

814. — « 9. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cum mercatores conspiciunt, non minoris vendere, non sunt contra justitiam; modo non conspirent ultra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. etc.* docent *Mol. Less. etc.* Qui tamen concedunt, esse contra caritatem. Vid. *C. Lugo. d. 26. sect. 13.* Porro Principum, vel Magistratûs est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, et sic providere, ne subditi graventur. Vid. *Less. c. 21. d. 20. Card. Lugo. l. c. et Trull. c. 20. d. 18.* ubi rectè notat *ex Nav. etc.* etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate Principis, vel Reipublicæ concessa taxato pretio sint licita, v. gr. bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus, vel pauci propria auctoritate ea constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi deinde arbitrato suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi. »

815. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *Monopolu* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis *Monopolium* contingere potest. I. Si Princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certè licitum est. II. Si mercator impediatur, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno Reipublicæ; et hoc est certè illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, aut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hic ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

816. — Quær. I. An unus vel pauci Mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc corrente, ut postea carius vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem Reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, et simi-

lia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut postea vendantur Reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longè asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria et convenientia. Ita *Bonac. D. 3. q. 2. p. 2. n. 3. Salm. c. 2. num. 45. cum Trull. Tap. ac Villal.* et sic etiam docet *S. Antonin. p. 2. t. 1. c. 23. §. 15.* ubi ait: « Licite potest Mercator annonas illas emere » messis tempore, carius postea venditurus, ut sic honestum per » opera sua lucrum reportet. » Quæstio igitur est de ementibus omnes illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant carius ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 151. et Mol. D. 145. in fin.* Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cum emerint pretio currenti. Aliàs, ut dicunt, etiam eam læderent emptores, qui concurrendo simul caricatem inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augetur. Hæc tamen sententia minimè mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet à privato arbitrio venditorum, sed à communi æstimatione civium; Nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hæc pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde rectè *Sanctus Antonin. l. c.* sic docuit: « Si autem annonas temporis emit, et » tantum congregat, ut postea compellantur homines emere ab » uno ad placitum suum, et ideo vendit carè ut vult, enormiter » peccat contra proximum, et Communitatem. » *Secunda* igitur sententia communis, et vera, quam tenent *Sotus l. 6. de Just. qu. 2. art. 2. Sylvest. v. Emptio, qu. 10. Contin. Tourn. c. 1. p. 477. Vioa q. 2. art. 4. Croix l. 3. p. 2. n. 946. Salm. c. 2. n. 44. cum Trull. Bann. Tap. et Vill.* docet hos emptores teneri ad restitutionem damni arbitrio prudentum cæteris emptoribus, et Reipubl. si merces vendant carius quàm juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi Monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, cur pretium injustè augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam *Lugo D. 26. n. 176.* modò tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset Monopolium. Cæterum probabiliter censent idem *Lugo n. 177. Bon. D. 3. q. 2. p. 5. n. 4. Fill. tract. 35. c. 8. n. 214. Holzm. de Contr. c. 4. n. 805. Croix l. c. n. 946. et apud Lugo d. num. 177. Bann. Arag. Eman. et Vega,* non peccare contra justitiam tales emptores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra caritatem? Affirmant plures, sed negant *Holzm. c. 4. n. 805. et Lugo D. 26. n. 178. cum Mol. et Less. c. 21. n. 168,* modò alios non inducat ad carius vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

317. — Quær. II. An Mercatores inter se conspirantes, ut

merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est teneri, si convenient vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. l. 2. c. 21. num. 147. Salm. de Contract. c. 2. n. 58. cum aliis communiter*. Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 43. Sot. l. 6. q. 2. art. 5. Tourn. t. 1. p. 477. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 103. Ronc. de Contract. c. 8. q. 2. R. 3. et Reb. ac Dic. apud Salm.* Ratio, tum quia ex *l. un. C. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium honorum, et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi Mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo. *Secunda* tamen sententia dicit hos non peccare contra justitiam, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 145. Lug. D. 26. n. 172 et 173. Vioa de Contr. qu. 2. art. 4. n. 2. (qui vocat communem) Fill. t. 35. c. 8. n. 232. Holz. c. 4. n. 805. Tambur. Dec. l. 8. c. 3. §. 12. n. 11. cum Mol. Bonac. et Salm. c. 2. n. 56. cum Tap. Bann. Reg. et probabilem vocat Laym. l. c. n. 42. cum P. Nao.* *Prima* sententia est quidem probabilis; sed hæc *secunda* non minus probabilis videtur, et fortè probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non aptè dicitur, quòd venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cum isti voluntarie emant; si coguntur, non coguntur à venditoribus, sed à sua propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Rectè igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potius impediri ab emendo pretio minori. Cum autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediuntur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni alio contractu: Aliter etiamsi aliquis tantum suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem; quod iidem Contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n. 582 et 584*. Sicut enim non inferitur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impediatur, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam; ita in casu nostro. Licet igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quòd ipsa conventio venditorum, cum ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emptores ad sic emendum: Nam respondetur 1. quòd hoc pactum, cum sit sponte initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quòd hujusmodi conventio, cum sit illicita, et contra caritatem, ut infra dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex *Regul. Jur. 69. in 6. ubi « In malis promissis fidem non expedit servare »*; juxta dicta *n. 172*. Hinc, posita probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabilius est hos venditores non teneri ad restitutionem, prout diximus supra *v. Ceterum, et n. 669. Non*

dubitatur autem, quin Judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo n. 177*. Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra caritatem, ut docent *Less. c. 21. n. 143. Salm. dict. n. 56. et Lugo n. 175. cum Mol. et communi*, à qua ait *Lugo non recedendum*. Ratio, quia licet caritas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne mitiori pretio vendant: Sicut, esto caritas non te obliget ad dandam eleemosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hæc aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto à mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere. Negant *Tapia, Reb. et Dic. apud Salmanticens. c. 2. n. 57.* quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salmanticens. ib. cum Bonac. Trull. Reg. Medina, et Diana*. Ratio, quia illud pretium jam commune est, et currens; et per accidens se habet, quod ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omnino melior videtur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minimè est dicenda justa æstimatio, quæ injusta deprehenditur, et ex injustitia est orta; imò neque æstimatio dici debet, sed potius deceptio et fraus. Ita rectè *Conc. t. 7. p. 286. n. 5.*

818. — « 10. Venditor debet emptorem præmonere de notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus, etc. alioqui tenetur de fraude, et damno secuto: saltem si defectus fuerit in substantia, vel quantitate, v. gr. si deficiat in pondere, vel mensura, aut vendiderit rem unam pro alia: et sic peccat mortaliter cum obligatione restituendi. 1. Qui frumentum venditurus ponit prius in loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano miscet Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, etc. V. *Less. Bon. Dian. p. 1. t. 8. R. 51. Trull. d. 11.* Quando autem venditor possit justè tacere vitia qualitatibus rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel rescindendi contractum, vide *Card. Lugo. d. 26. sect. 8. n. 128. et Trull. t. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam ab ignorante vitium rei esse validam: rescindendam tamen, vel reducendam ad æquitatem, nisi venditor contra hoc exceperit. »

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda. I. circa Substantiam, ut si vendatur stannum pro argento. II. circa Quantitatem, si dentur 5 modia pro 10. III. circa Qualitatem, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum. (V. N. XXXIII.)

819. — Et I. si vitium fuit circa Substantiam, certè contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter vitio manifestato non emisset, ut docet *Less. l. 2. c. 21. n. 87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contra, si emptor erat gemmam pro vitro, tenetur supplere pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit, *Salm. c. 2. n. 171.*

Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus n. 802. v. *Notandum* 4.

Sed hęc dubitatur 1. an licet quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo à venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat? Omnino negandum, contra aliquos, quia talis donatio, cum procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. num. 39. cum Salas, et Salm. c. 2. n. 172. Less. n. 84.*

Item, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emptorem de rei valore (nam, si interroget, certè tenetur emptor valorem manifestare.) Ita *Salm. ib. Lugo D. 26. n. 137. et Tamb. n. 38. in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facile pretium infimum acceperat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius æstimatur. Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quòd ratione illius donationis nihil emptor retinere possit, quia non est vera donatio, quidquid dicant *Cajet. et Arm. ap. Lugo.* At nescio, cur non valeat huiusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emptor iustè emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positivè decipit, aut cogit ad vendendum: Quòd autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, et ipsi imputandum est.

820. — Si verò res mixta venditur ut pura, quando verè sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. *Salm. n. 138. Less. n. 83. et consentit P. Conc. p. 307. n. 30.* cum sententia fere communi, ut asserit; modò, facta mixtione, merx verè adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *ib. Salm.* sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut revera admittit *Less. d. n. 83. cum Lop. et aliis, ut infra.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum acresceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret, ut aiunt *Tamb. n. 27. Serra 2. 2. q. 77. a. 2. cum Soto, et Conrado, Jo. de la Cruz; et Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat S. Antoninus dicens: « Cùm aliqui » sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum » aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores » non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic » mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodo non » fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur » in cibum et potum, et præcipuè in medicinalibus. *P. 2. tit. 1. c. 17. §. 4.* » Confirmatur id etiàm ex S. Thom., qui ait: « Cùm » usus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conve- » niens aliis, et si ipse propter huiusmodi vitium subtrahat quan- » tùm oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vi- » tium. 2. 2. q. 77. art. 2. »

821. — Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopolæ, si quod traditur, sit æquè, vel fere æquè utile? Negant probabiliter *Spor. c. 5. n. 74. Salm. c. 2. n. 174. cum Lugo, Sot. Dic. Medin. Salas, et Tamb. l. 6. n. 9.* dummodo exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emptoris. Rectè tamen advertit *Tamb.* quòd, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. — II. Si vitium est circa *Quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensura diminuta, ut consequatur justum pretium, aliàs non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo D. 26. n. 125. Laym. lib. 3. tr. 4. c. 17. §. 2. n. 15. Pal. D. 5. p. 22. n. 5. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 76. cum Sot. Val. Tol. et Salm. c. 2. n. 175. cum Reb. Salas, et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam justè redimit.

823. — III. Si vitium denique est circa *Qualitatem*, quando est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Thom. 2. 2. q. 77. art. 3. cum comm.* Notant bene tamen *Salm. c. 2. n. 176. cum Lugo, Laym. Dic. et Pal.* quòd, si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis cæterùm (*ut dicit Tamb. ib. n. 19. cum Less. et Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. ib. 1. c. 17. n. 33*, res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, putà, si emptor expressè dixerit, *nolo vinum, si non est vetus, Tamb. n. 21. cum Dic.* qui etiam notat *n. 22.* quòd venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æquè illi non sit, vel fere æquè utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum rescire ad arbitrium emptoris; et idem dicit *Habert t. 4. p. 281. qu. 3.* Quando autem vitium rei occultum, et nocivum sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosà, rectè dicit hîc *Bus. cum Vioa art. 5. n. 3.* teneri ex justitia venditorem illum de vitio monere. Notat etiam *Vioa q. 2. art. 5. n. 3. cum Less.* quòd, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: aliàs venditio est nulla: Secus autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb. d. §. 11. n. 29.* quòd si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere uti vulgò dicitur: *A sacco d'ossa rotte*; tunc ad nihil tenetur. Unde meritò approbat *Tambur.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quòd ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest à consuetudine: Dummodo, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habita ratione illius vitii occulti.

824. — « II. Si scias occultè debitorem tuum non esse sol-
vendo, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum illud

» vendere pretio ordinario; tum quia est dolus, tum quia vitium
 » intrinsecum crediti non revelatur, *Bonac. l. c. p. 10. Less.*
 » c. 21. d. 10. *Fill. etc.*

« 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum,
 • licet tamen vendere pretio corrente, et non dicere emptori
 » (secluso tamen dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus emptorem
 » allicere ad emendum ei non licet); quia pretium currens simpli-
 » citer adhuc est justum, *Bon. q. 2. p. 5. n. 12. ex Az. et Fill. etc.* »

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, ut *Rodr. Med. Gob. etc. c. 2. n. 107.* negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet: Et hanc rectè *Salm. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c. 21. n. 40. Tourn. t. 1. p. 448. Salm. n. 108. cum Caj. Bon. Pal. Sot. Trul. ex S. Thom. qui 2. 2. q. 77. art. 3. ad 4.* expressè hoc docet, inquiens: « Venditor, qui vendit rem secundum pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est » non exponat. » Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione: Et hanc sententiam veriolem censeo, si verè notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contra, bene aiunt *P. Conc. t. 7. pag. 302. num. 20. Tourn. pag. 447. cum Bann. Caj. Mald. et Salm.* licere cuicque emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo *Joseph Gen. 41.* Item dicendum cum *Tourn. p. 449. et Conc. pag. 303. n. 21.* bene te posse emere pecunia, quam privatè scis brevi prohibendam; modò, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrùm autem emptor, aut venditor eo casu peccet contra caritatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno? *Resp. S. Thom. l. c.* « Abundantioris esse virtutis, si pretium » minuat. » Sed, si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Tourn. dict. p. 449. et Salm. ib.*, quia sic ille consulit rebus suis, licet damnum per accidens alteri eveniat. Certum autem est non teneri cum suo damno rem manifestare, ut *Contin. Tourn. t. 1. p. 44. Ronc. de Contr. c. 5. q. 6. Restit. 2. et Salm. c. 2. n. 107. cum Less. Bon. Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit caritatem, qui utitur jure suo justè consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiat; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut aiunt *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et iidem Salm. ib. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. etc. communiter.* Dictum est regulariter, nam excipiunt 1. *Tourn. et Ronc.* si tali venditione emptor reduceretur ad extremam vel gravem necessitatem; sicut enim caritas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille causa talis notitiæ venderet in majori quantitate, quam foret venditurus cum gravi damno emptoris; nisi iste adhuc eandem quantitatem eodem pretio emp-

turus fuisset ab aliis : At *Salm. l. c.* meritò sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. *Ronc.* si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni ; vel si posset vendere alicui, qui statim iterum venderet aliis rem consumpturis, et venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter caritatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis ; nempe quòd caritas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licèt alteri per accidens damnum obveniat.

828. — « 13. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. g. » infimo, vel moderato, et is vendat rigoroso, probabile est, ut » habet *Ang. v. Emptio*, non teneri restituere, sed posse retinere » excessum, cùm sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de » famulis mercatorum, quibus indeterminato pretio traditur » meliori modo vendendum, quo possunt, in utilitatem domini : » Vide *Less. d. 18. C. Lugo d. 29. §. 9.* »

Quæritur, an tradita tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinere quod plus ex ea retrahas ? Certum est nihil posse retinere, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duæ adsunt sententiæ : *Prima*, quam tenet *Bus. mox supra cum Angel.* et probabilem putant *Viva de Contr. q. 2. art. 3. n. 5. ac Mazz. t. 2. p. 122. q. 4.* affirmat posse retinere, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est. *Secunda* tamen sententia vera, quam tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 138. Lugo D. 26. n. 150. Spor. Complem. de 7. Præc. c. 5. n. 38. Ronc. de Contr. c. 9. q. 1. R. 2. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 9. n. 10. Tourn. t. 1. p. 473. Conc. t. 7. p. 293. n. 13. Salm. c. 2. n. 72. cum Sylvest. Pal. Vill. et Fag. (qui apud Renzi de 7. Præc. c. 6. q. 10. primam sententiam putat improbabilem)* negat te posse retinere illud plurius quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est à domino ne infra, non autem ne supra res vendatur. Excipiunt verò *Salm. n. 71. et Ronc. l. c.* consentitque *Croix l. 3. p. 2. n. 114.* si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, facta ibi diligentia, plus vendas in alio valde distant. Sed meritò id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. et Tourn. ll. cc.* tunc enim tantum potes retinere pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quidquid dicant *Salm. n. 76.*), si tibi alter commiserit aliquid tanti cuere, et tu minoris emas, adhibita diligentia extraordinaria : eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus à domino exigere, quàm impendisti, cùm nomine suo, non tuo rem emisti.

Bene autem poteris excessum ex re vendita retractum tibi retinere in sequentibus casibus. I. Si res tua industria sit meliorata, et ideo plurius vendas, ut concedunt *P. Conc., et Tourn. ll. cc. cum Salm. n. 71.* Ratio, quia, ut communiter docent *Mol. Dic. et alii cum Croix l. 3. p. 2. n. 213,* fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei, quàm ex industria, non debent

restitui domino à possessore tam bonæ quàm malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non verò quantum respondent industriæ: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tanquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacite cum domino conveneris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo Disp.* 26. et n. 150, *Salm. cum Pal. Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. ll. cc.*, quia tunc facile præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, facta communi diligentia, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas, solvasque domino solum assignatum. Ita *Lug. dict. n. 150, v. Quinto, Less. c. 21. num. 139. Tourn. p. 174. Viva l. c. et Salm. n. 75. cum Vill. et Mald.* Et idem ait *Lugo. n. 151.* si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu invenias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodo postea adhibita diligentia ordinaria, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo n. 152,* tunc censi, quòd tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si fortè periisset. Id tamen bene advertit *Lugo,* non esse licitum Clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideo emant, ut postea non mutatam carius vendant, ut in *Dub. seq. fusiùs* declarabimus.

Quid, si tu gratis te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinere dicunt *Mol. D. 363. et Less. c. 21. n. 138.* Sed *Ronc. loc. cit. Spor. n. 41. cum Fagund. Tamb. n. 6.* dicunt posse tibi retinere pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cum tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modò dominus jam priùs statuisset vendere rem illam, et modò alter non fuisset, qui gratis rem domino venderet.

826. — « 14. Quando sartoribus ementibus pannum pro iis » quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quàm aliis, eò quòd » sint Parochiani mercatorum, vel sæpe ab iis emant, possunt » partem pretii remissam sibi retinere dummodo aliàs fideliter » agant, quia nulli fit injuria: et cum mercatorum plurimum » intersit, ut tales ad ipsorum potiùs, quàm ad aliorum officinas » veniant, censentur in ipsorum gratiam remittere, iisque donare » eam partem, *Filliuc. Dian. p. 1. t. 8. R. 26.* Negat tamen » *Salas,* eò quòd mercatores falsò dicant se remittere, ut alli- » ciant. »

Cautè igitur, ut bene advertit *Cont. Tourn. t. 1. p. 464. v. Col- liges,* permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinere aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potiùs simulant ipsis donare, quàm donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Cæterùm, si sartor fideliter

negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet verè gratis, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licet sartor posset retinere donatum, modò moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori; ita *Tourn. l. c. Spor. de 7. Præc. c. 5. n. 37. cum Bus. mox supra, et Salm. c. 2. num. 76. cum Fill. Trull. Dian. etc.* Præterea advertunt *Salm. ib.* nihil posse exigere Sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causa adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultro ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alioquin alter non deesset, qui gratis domino emeret ut diximus mox supra *n. anteced. in. fin. (V. Not. XXXIV, pag. 366.)*

827. — « 15. Cum res duobus in solidum est vendita domini acquirat, cui tradita est dummodo is pretium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui prius tempore emit, et alter habet actionem in vendorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem. Vide *Less. l. c. et Card. Lugo d. 26. sect. 9.* »

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori, istius fit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; ita *Less. l. 2. c. 19. n. 142. cum Gloss. in c. Si tibi de Præb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. tr. 14. n. 10. cum com.* Et hoc etiamsi hic secundus emptor sit persona privilegiata, ut *Tourn. t. 1. p. 456. Conc. l. c. Salm. ib. cum Less.* et aliis communiter; tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori: sed non ante sententiam, si fortè ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut *Less. Salm. et Tourn. ll. cc.* Excipe 2. si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut Universitas; *Tourn. p. 455. Conc. p. 267. n. 4. et Salm. n. 9.* Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratuito; nam hic debet rem sibi traditam restituere emptori, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti C. de Rev. his quæ etc.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emptor petat intra annum, ex *l. 1. D. Quæ in fraud.* Ita *Less. Tourn. et Salm. l. c.*

828. — « 16. Si res pereat ante traditionem, et sit certa, ac determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori, nisi aliter expressè conventum sit, aut venditoris culpa pereat. (*V. Not. XXXV, pag. 366.*) Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 10 medios tritici ex granario, oves ex grege), aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici uno floreño in singulas mensuras), tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorem. Vide *Less. d. 12. loc. cit. Card. Lugo, d. sect. 14. n. 216. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 2. Bonac. q. 2. p. 8.* * (Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa, ex *l. Lector D. de Peric.* Nota tamen, quòd incrementum, et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. *Salm. c. 2. n. 13. cum Less. Bon. etc.*) *

« 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licet pretium nondum persolverit, quia res domino perit. *Laym. Bon. ll. cc.* »

329. — « Quæres, an, et quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius?

« Resp. Si credita in posterum exigenda (sive jus, quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura, secluso tamen lucro cessante, et damno emergente, *Bon. d. 3. q. 3. p. 10. ex Mol. Less. Tol. Fill.*, quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo; nam mutuatur implicite minorem pecuniam pro exigenda maiore. Dixi certa, quia si credita sint incerta, periculosa, et litigiosa, aut cum difficultate exigenda, licite is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est, vel maior; quia cum tali periculo, et difficultate minus valent, *Bon. loc. cit. Trull. l. 7. c. 20. d. 8.* »

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licite potest minoris emi, etsi ementi sit facile illud integre exigere: quia pretium sumitur à communi æstimatione, non ex circumstantia particulari ementis, ut dicunt *ex S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. Less. l. 2. c. 21. n. 78. Lugo d. 25. n. 84. Salm. c. 2. n. 156. cum Mol. Bon. Trull.* contra alios. Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licite emi minori pretio quàm infimo? Prima sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura, Arm. eod. v. n. 33. Nav. c. 17. n. 231. Sanch. Cons. l. 1. c. 7. d. 17. Tol. l. 5. c. 31. in fin. Auctor in Add. ad Anacl. de Vendit. q. VI. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3. cum Dic. et probabilem putat Lugo d. 26. n. 95. adhæretque Azor. t. 3. l. 7. c. 10. q. 5. vers. In hac, cum Abb. in cap. Ex parte de Alien. mut. et S. Bern. Sen. p. 2. Serm. 34. Diana p. 1. tr. 8. Res. 49. cum Sa, Malder. Philiarcho, et Fab. item Innoc. Banez, Trull. et Serra ap. Salm. c. 2. n. 159. et refert Less. l. 2. c. 21. n. 66, sic docuisse Lovanii Cardinalem Bellarminum. Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, quia non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent. Secunda verò sententia negat, eamque tenent *S. Th. Opusc. 68. Less. l. 2. c. 21. n. 67. Lugo D. 26. n. 96. Salm. n. 160. cum Pal. Sylo. etc. Croix l. 3. p. 2. n. 984. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17 §. 5. n. 33. Azor. l. c. Viva de Contr. q. 2. art. 2. n. 8. Spor. de 7. Præc. c. 4. n. 49.* et alii plures. Ratio, quia actio ad creditum liquidum revera, cum nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere vilius actionem illam anticipata solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior et tutior, sed primam, tum ob auctoritatem DD. tum ob rationem, sicut *Azor. et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modo absit omnis animus usurarius; Res enim naturales, ut bene ait *Petr. tom. 2. p. 348.* pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, *ex l. Pretia 62. D. ad l. Falc. apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quod,*

cùm talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quàm præsentēs pecuniæ, et hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili exactione, à qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n. 99. Croix, et Spor.* licet secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quòd ea speculative loquendo est vera, seu non practicè, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera à periculo exactionis, vel saltem à molestiis, et sumptibus. Cùm autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, et incommodis; idcirco non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideo minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigì potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emptione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. — « 1. Usuram committunt 1. Ministri Regum, et Principum, etc. qui ut anticipatam faciant solutionem, aliquid accipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à debitoribus, concessa dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali, *Con. l. c. Nav. Mol. Salm. etc.*

« 2. Minoris emi possunt regulariter credita, et stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis Nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula et molestias in exigendo, quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore præsentis, vel etiam præterito fuerint solvenda. *Bon. l. c. ex Reg. Mol. etc.*

« 3. Si ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam emendo minoris, et tenetur ad restitutionem: tum quia ipse est causa damni, cùm ipsius culpa creditum valeat minus; tum quia alioqui præmium ex delicto suo reportaret. » * (*Hoc certum est ap. omnes, v. Salm. c. 2. n. 157.*) * *Mol. d. 313. Fill. Bon. loc. cit.* Hinc Quæstores Principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, et malignæ solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *Auct. cit.* Adduntque *Sal. et Mol. l. c.* non esse liberum quæstoribus, etc. quibus incumbit solvere Magnatum debita, uni potius solvere, quàm alteri (nisi quis fortè jus præ aliis habeat: Vide supra de ordine Restit.) sed teneri omnibus solvere pro rata, *Bon. l. c.* Vide *Trull. l. c. d. 10.* »

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita.

831. Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita? — 832. Quid si Clericus negotietur alieno nomine? — 833. Quid si negotietur per alium? Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV. — 834. An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis? — 835. An liceat emere pecora ad ea saginanda

8) LIB. III. TRACT. V. DE SEPTIMO PRÆC. DECAL. CAP. III.

ex pascuis alienis? — 836. An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere carius, ut ematur vilius? An emere lanas ad vendendum pannum? — 837. An liceat Clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiæ? — 838. An aliquando Laici negotiatio sit illicita? An liceat Clericis gerere negotia, sive procuraciones Secularium?

831. — « RESP. Ea est, cùm quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, et non mutatam * (*secus in melius mutatam.* » *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4 ad 1.)* *, carius vendendo, vel permutando lucretur. Quod, quia obnoxium est periculo multorum peccatorum, et valde distractivum, ac indecens statui Clericali, sic lucris inhiare, severè prohibitum est Clericis constitutis in Sacris * (*Constitutis in Sacris et religiosis omnibus tantum, ut Salm. c. 2. n. 37. Lugo D. 26. n. 25. Less. c. 21. n. 4. et alii communiter, ex c. Secundum 6. Ne Cler. vel Mon. Id affirmat etiam de Novitiis Tur. ap. Lugo; sed Lugo meritò de hoc dubitat, quia Novitii in odiosis non veniunt nomine Religiosorum*) *, ita ut mortaliter peccent * (ut habet communis), (sed non contra iustitiam); et incurrant suspensionem, et excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; *Salm. ib. De immunitate gabellarum autem, vide Salm. l. c.)* *, si multam negotiationi dent operam, ut ait *Less. quem v. loc. cit. d. 1. Laym. l. 3. t. 4. c. 17. §. 7. Bon. de contr. d. 3. q. 1. p. 5. C. Lug. d. 26. s. 3. n. 19.* »

Communis igitur est sententia, non prohiberi negotiationem Clericis in Minoribus. Ita *Contin. Tournely. t. 1. p. 467. n. 1. Habert. t. 4. p. 288. Conc. t. 7. p. 279. n. 5. Lugo D. 26. n. 25. et Salm. tr. 14. c. 4. n. 37.* Dubitatur autem, an vetetur Beneficiatis in Minoribus? Negant *Mol. D. 342. et Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. t. 2. tr. 36. c. 1. q. 8. n. 20.* Sed melius tenendum oppositum cum communi sententia, quam tenent *Lugo D. 36. n. 26. Salm. Tourn. Conc. Habert. ll. cc. item Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit 3. C. 21. q. 3.* ubi prohibetur negotiatio non solum Presbyteris, et Diaconis, sed etiam Clericis: quod saltem de Beneficiariis in Minoribus intelligendum est nec intelligi potest de Subdiaconis, dum in tertio sæculo quo peractum fuit Concilium Carthaginense III, cuius est præfatus Canon, nondum Subdiaconatus ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore Urbani II (qui vivebat anno 1031), tantum Ordines Presbyteratus, et Diaconatus erant sacri, ut patet ex Conc. Benevent. *Dist. 60. c. 4. ap. Tourn. t. 10. p. 250.* Ratio autem, cur Beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia Beneficarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti Ministerio ecclesiastico, tum quia ex Bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, Beneficarii, non solum in Majoribus, sed etiam in Minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

« 1. Si Clericus semel, iterumque tantum negotietur, in ma-

- teria non gravi, v. g. libros, cruces, etc. emat, ut occultè iterum
- vendat carius, non est mortale. *Less. Mald. Fill. Dian.*
- *C. Lugo. l. c.*»

Non peccat graviter Clericus his, vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l. 2. c. 21. num. 4. Lugo d. 26. n. 24. Salm. de Contr. c. 2. n. 38. cum Vill. etc. ex c. Multa 1. Ne Cler. vel Mon. ubi prohibetur Clericis, negotium injustum exercere*. Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenet *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1003. Imò Cajet. Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ib.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio. Sed *Salm.* hoc rectè inquit minimè admittendum, cum jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantum requiritur ad pœnas incurrendas, non verò ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cum illud à lege interdicatur, utpote statui Clericali per se indecens.

832. — Notandum hîc ex Bulla *Bened. XIV* contra Clericorum negotiationem, edita Romæ 25, Febr. an. 1741 quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quòd Constitutiones, et pœnæ contra Clericos negotiantes intelligantur etiam pro Clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quòd negotia à Laicis incepta, si ad Clericum quovis titulo deferantur, statim sint dimittenda; Quòd si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantum ad tempus, et per interpositam Laici personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); aliàs incurret Clericus eandem spoliî pœnam.

833. — Plures autem AA. dicunt non peccare graviter Clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. de Contr. c. 2. n. 38. Lugo Disp. 26. n. 36. in fin. cum Laym. et Castr. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1009.* Sed hodie oppositum omnino tenendum ex Bulla Benedicti XIV *Apostolicæ*, edita 25 Febr. ann. 1741, ubi statutum est pœnas inflictas adversus Clericos illicitos negotiatores, extendi etiam ad Clericos illicitè (verba bullæ) « sub alieno laici nomine » quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent: » quod intelligitur (ut ipse Benedictus clariùs explicavit *de Synodo t. 2. l. 9. c. 6. n. 4. et 5.*) de Clericis, qui per laicos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem Bulla, ubi Pontifex immediatè post relata verba declarat, quòd bona sic à Clericis alieno nomine sibi acquisita ad spoliî pœnam subjiciantur. Præterea ex Bulla regnantis Clementis XIII *Cum primum*, data 27. Sept. anno 1759, confirmatur Bulla Benedicti, et rursus expressè prohibetur Clericis, ne negotientur per interpositam personam, et præsertim ne per alios

cambium activum contrahant. Insuper in hac Bulla Clemens præcipit, quòd etiamsi adsit necessitas Familiæ, Clericus nequeat negotiari sine Dispensatione Sedis Apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi verò, si extra Italiam. Præterea addit, quòd si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licitè possit à Clerico iniri, vel ne, « expeditissimam ait esse viam scribendi ad S. C. Concilii, » quæ dubium decernet. »

834. — « 2. Non est negotiatio Ecclesiasticis, vel Religiosis » prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant, » quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum, *Mol. Less. C. Lugo sect. 3. n. 29.* Uti nec si greges alant, ut foetus, » lac, lanam vendant, *C. Lug l. c.* Ubi tamen negant licere iis » conducere agros, ut fructus vendant, eò quòd (licet non sit » negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in » *Concil. Carthag. III. l. c.* »

Certum est non esse licitum Clericis vel Religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus.* ut supra *Lugo de Contr. D. 26. n. 29. Less. l. 2. c. 21. n. 6. Laym. de Contr. c. 13. §. 7. n. 40. Ronc. de Contr. c. 2. q. 4. R. 2. etc.* Ratio, quia (ut dixit *Bus.*), quamvis hæc propriè non sit negotiatio, tamen vetitum est à *Conc. Chalced.* (non *Carthag.*) ut habetur in *c. Pervenit. 1. caus. 21. qu. 3.* ubi sic dicitur: « Pervenit in S. Synodo, » dum, quia de eis in Clero connumerantur quidam qui propter » turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, et » causas sæculares suscipiunt; et seipsos quidem à ministeriis » sanctis per desidiam separant; ad domos autem sæcularium » concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ » causa suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps » eorum, sive Clericum, aut Monachum, conducere possessiones, » aut miscere sæcularibus procurationibus. » E converso licitum est Clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit.* cum *Mol. Fill. et Bus. ut mox infra.* Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr. 16. D. 4. p. 13. §. 3. n. 3. cum Gutt. et Lassarte*: sed hoc parum mihi aridet.

835. — An verò liceat Clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut foetibus, lacte, lana lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n. 6. Lugo n. 29. Pal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. n. 41. Ronc. l. c. R. 1.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omnino dicendum, quòd non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigeret consuetudo). Ratio, quia si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tantò magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat Clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda, et saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de Contr. q. 2. art. 4. n. 7. et Salm. n. 34.* modò

absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor. tr. 6. c. 5. n. 102*. Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolutè sit illicitum, cum ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, sed *præmium sui laboris accipere*, ut docet *D. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 4. ad 1. cum aliis*. Ex alia parte nullo Canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat à Lege prohibitum, ut fusè probatum est *l. 1. n. 48*. Dicit *Laym.* hoc prohiberi quia dedecet statum Ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: Quod per se dedecet, nequit dici; nam si hoc esset, etiam Clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si verò ob scandalum, ergo, secluso scandalo, non est illicitum.

836. — « 3. Non peccat Clericus 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus agri sui, *Card. de Lugo l. cit. ex Molin. Fill. etc. 2.* Si id, quod à propriis usus emerat, postea, vel quia non indiget, vel multato consilio, carius vendat, *ib.* »

Notandum est deinde, quòd, ut negotiatio Clericis vetita sit, requiritur animus vilius emendi, ut vendatur carius; unde licet eis vendere carius, ut emant vilius, *Salmant. num. 42*. Sic pariter non est vetitum Clericis, vel Monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere, si pretium illius crescat, ut vilius simile emant, quia « hoc non est propria negotiatio (ait *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4.*); nec pertinet ad negotiatores; sed » magis ad œconomicos, et politicos, qui habent providere vel domui vel civitati de necessariis ad victum. » Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest etiam carius vendere, quia emunt ne provisio deficiat, ut aiunt *Lugo D. 26. n. 32. Mazzott. tom. 2. p. 128*. Licitum etiam est Clericis emere ferrum, ad vendendos gladios: colores, ad vendendas picturas: lanas, ad vendendum pannum: modò tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem; ita *Lugo n. 34. Salm. cum Mol. et Malder*. Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ; de hoc tamen dubitat *Lugo*. An verò liceat conducere equos ad eos locandos? negat adhuc *Mol.*, sed concedunt *Lugo et Salm. n. 42*.

837. — « 4. An verò, et quomodo Clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate? *V. C. de Lugo d. 26. s. 4. n. 36. Trull. l. c. d. 19. Barb. de jur. un. l. 1. c. 40. art. 1.* »

Commune est apud DD. licitum esse Clerico negotiari pro sua vel suorum necessaria sustentatione. Ita *Less. l. 2. c. 21. n. 6. Lugo D. 26. n. 37. et Salm. c. 2. n. 39. cum Mol. Sa, Nav. etc. ex c. Multa 1. Ne Cler. vel Mon.* ubi dicitur: « Nec » tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas, etc. » Sed hic dubitatur, quænam necessitas re-

quiratur, vitæ, an statûs? Nimis rigidè *Laym. c. 13. §. 7. n. 39.* requirit necessitatem ad vitam sustentandam. Sed communius et probabilius *Pal. t. 16. D. 4. p. 13. §. 3. n. 8. Spor. tr. 6. c. 5. n. 102. Croix l. 3. p. 2. n. 1006. et Mazzott. de Contr. c. 3. p. 127. in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter Clericus cum sua familia commodè sustentari nequeat. Ratio, tum quia Lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo; tum quia prohibitio, cum facta sit ob decentiam statûs, non censetur prohibere id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. — Notandum est ultimò, quòd negotiatio, licet tantùm Clericis prohibita sit, adhuc tamen laicis aliquando illicita erit: nempe si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerent, ut postea vendant pretio majori, quàm juxta fori æstimationem venderent. Ita *Salm. c. 2. n. 44 et 45. cum Trull. Sot. Sylo. etc.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, et teneri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile, ait *Less. l. 2. c. 21. n. 151.* cui adhærent *Palas, Molin. Dic. et Dian. ap. Salm.*, dicentes, quòd isti potiùs peccant contra caritatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cum nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n. 152.* si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile; Sed vide dicta *num. 815.* Admittunt autem *Salm. d. n. 44. cum communi*, posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quòd dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hîc ultimo loco quærere, an liceat Clericis gerere negotia, sive procuraciones Sæcularium? Certum est illicitum esse Clericis exercere Officium Tutoris, Curatoris, aut Procuratoris pupillorum, item Tabellionis, et quaecunque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitia, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales Clerici fiunt irregulares ex *c. un. de Obligatione ad Ratioc.* Advertit tamen *Mazzot. de Irreg. t. 4. p. 463. cum Tamb. Ugolin. et aliis*, quòd si à Clerico suscipiatur administratio post Ordinationem, non incurritur Irregularitas, cum hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de Censur. c. 9. n. 63. cum Pal. Bonac. Corneio, et Sayro*, quòd ut Clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quòd, deposita administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imò (ut addunt iidem *Salm. cum Pal. Suar. Bon. etc. ib.*) sufficit, quòd reddat rationes, et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. n. 74* docent quòd Administratores locorum piorum, aut viduæ, aut

pupilli indigentis, qui causa pietatis tale onus susceperint, bene possunt ordinari etiam te redditis rationes, argumento ex c. 1. *Ne Clerici. vel Mon. c. 2. 3* 1. clarius ex c. *Pervenit, Can. 21. q. 3. ac c. Indicat. 5. dist. 69.*

Ad quæsitum veniamus communiter docent *Less. l. 2. c. 21. n. 6. Pal de Censur. D. 6. p. 13. n. 8. Bon. eodem tit. p. 4. n. 4. Salm. eod. tit. c. 9. n. 28. cum Suar. Laym. et aliis*, illicitum esse Clericis procuracionem gerere personæ sæcularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex c. *Sed nec 4. Ne Cler. vel Mon.* ubi sic dicitur: « Sed nec procuraciones villarum, ut jurisdictiones etiam sæculares..... Clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis (ad Tim. 2.) : Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis; ab ecclesiastico fiat Ministerio alienus, pro eo quòd, officio Clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut Potestatis placeat, se immergit. » Ex præfato autem textu inferitur 1. talem Clericum incurrere suspensionem ab Officio, sed non nisi ferendæ sententiæ, à qua excusabit ignorantiæ, etiamsi fuerit crassa: cum ibi oppositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus l. 7. n. 47. Inferitur 2. cum *Ronc. de Contr. cap. 2. Reg. in praxi 5.* illum Clericum seriò increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procuracionibus, ut sua ministeria eogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textûs allati, « officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit. » Hinc non auderem damnare de mortali Clericum, qui ob talem procuracionem sua ministeria non negligeret: Maxime si id non faceret avaritiæ causa, sed ad decentius statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus Censûs, et an liceat.

839. Quando census est licitus? — 840. An liceat census super personas? — 841. An pereat census, pereunte re censuata? — 842. An liceat apponere in censu pactum assecurationis? — 843. An sit licitus census redimibilis ex utraque parte? — 844. An et quando liceat census vitalitius? — 845. Quæ conditiones requirantur in Bulla Nicolai V. — 846. Conditiones requisitæ in Bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio? Dub. 3. An, pereunte re specialiter designatæ, maneat obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit

redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio. — 848. An Bulla S. Pii obliget in conscientia? — 849. Et an obliget, ubi non est recepta?

839. — « RESP. Is est, cum certa summa pecuniæ, v. gr. 100 florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera certam aliquam pensionem, seu census, v. gr. florenos 5 annuos vel 6, prout consuetudine, vel lege taxatum erit: Ita ut hñc non sit mutuum, et usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, et venditio, quia emitur non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi* (*Ita Salm. cap. 4. n. 24.*)*, quod longè minùs valet, ideoque minoris emitur; licet post multos annos pretium longè superet. *Mol. Less. Laym. l. 3. t. 4. c. 18.* et cæteri communiter. Rectiùs tamen *C. Lugo. d. 27. s. 2. n. 20.* probat, ad excusandum census ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, sed potiùs partem usùsfructùs talis prædii, super quo census constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem, dominium verò utile seu jus usùsfructùs ex parte vendatur: Unde solvuntur sequentes casus, qui etiam ex natura emptionis et venditionis solvi possunt.

« 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium justum à Lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro Germania constituit Carolus V, ut jus ad 5 tantum pro 100 ematur.

840. — « 2. Non solum licitus est census realis, id est constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cujus utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum illa obligatione, et onere: sed etiam (saltem ex natura rei, et seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, et constitutus immodiatè super persona, quæ sua opera, et industria utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe, vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, et sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Covar. Less. Salm. dub. 3. n. 2. etc.* contra *Nap. Mol. C. Lugo. d. 27. n. 25.* ubi census merè personatum illicitum esse, docet esse probabilius, et prolixè probat. »

An census personalis sit licitus de jure naturali? *Prima sententia* negat, ei hanc tenet *Lugo D. 27. n. 25. cum Mol. Ang. Reb. Lop. etc. P. Concin. t. 7. p. 576. §. 3. cum Panorm. Nap. Sylvestr. etc.* Probant 1. quia persona non potest vendi, ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. C. de Action. et Obl. ac c. 2. de Pignor.* Probant 2. ex *Extrao. 1. et 2. Martini V et Callixti III.*, qui solos census reales approbarunt; et clariùs ex Bulla S. Pii V in sua *Extrao. de Censibus*, qui expressè statuit census super re immobili, et non aliter, constitui posse. *Secunda* verò sententia communior et probabilior docet esse licitum. Ita *Less. l. 2. c. 22. dub. 4. Sot. l. 6. qu. 5. art. 1. concl. 4. Pal. D. 6. p. 11. n. 2. Abelly p. 376. n. 2. Merb. tom. 1. p. 354. q. un. Habert t. 4. p. 324. Cabass. l. 6. c. 12. n. 5. Continuat. Tournely t. 1. p. 540.*

Wigandt tr. 9. Ex. 8. n. 4. R. 1. Ronc. de Contr. c. 2. q. 4. R. 1. Anacl. eod. lit. dist. 3. q. 6. n. 78. et Salm. c. 4. n. 26. cum Coö. Ban. Trull. Prad. Salas, etc. Probatur 1. ex *Const. Nicolai V* in sua *Extrav. de Censibus*, ubi videtur clarè approbari census super personis, ut notant *Pal. Tournely, Salm. et Wig. ll. cc.* Hæc sunt verba Bullæ: « Cum opportuna contrahentium securitate, ac » potestate vendentis, personas earumque proprietates, redditus, » jura, etc. census et omnia, et singula mobilia et immobilia bona » obligandi, et obligari faciendi, etc. » Idemque confirmasse Gregorium XIII testantur *Palasus, et Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu propriè non emitur persona, sed impropriè; nam propriè emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuarius reddere eandem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantum reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utraque parte? Vide mox dicenda in *seq. n. 843.* Ad Bullas autem Martini V et Callixti III respondetur, quod ibi minimè reprobat census personalis, seu quia ibi tantum agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantum approbarunt. Hinc bene aiunt *Cabass. l. c. Less. n. 47. Salm. n. 29 et 33. cum Pal. Sot. Vill. Prado, etc.* præfatas Bullas non obligare, cum non sint præceptivæ, sed tantum approbativæ conditionum in iis expressarum. In Bulla autem S. Pii V præcipitur quidem non constitui census nisi super restabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An verò hæc Bulla S. Pii sit ubique recepta? Infra videbimus *n. 848.*

« 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive » censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem » tot, quot pensio exigit, aut redditentem quidem, sed jam aliis » censibus venditos, *Bon. dub. 3. q. 4. p. 1. n. 9 et 13.*

841. — « 4. Sicut in emptione res perit damno emptoris, sic » etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, » pereat, vel fructus ejus absque culpa venditoris, tunc enim » perit census, ita ut emptor, sive censualista non possit amplius » recipere fructus, sive census: quia qui emit, suo periculo » emit, *Bon. l. c. Fill. c. 35. p. 2. n. 225.* (Vide *n. 847.*) » Unde » ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus.

842. — « 5. Licitum est, ut probat *Tol. l. 5. c. 46. et Less. c. 21. d. 11.* contractui census adjungere aliud pactum assecutionis, ut si res, super quam fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, ideoque nihilominus obligatus sit vel » super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem » pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditori compen-

uari, augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, Bonac. l. c. n. 30. * (Vide infra n. 847. dub. 2.) *

843. — " 6. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, tum ex una parte, tum utriusque, ut patet ex terminorum explicatione : quia irredimibilis census dicitur, cum venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere : redimibilis autem, cum potest, reddendo emptori eandem summam, quam accepit, atque ita rursus sibi emendo, quod ante venderat. Utrique redimibilis dicitur, cum ita conveniunt, ut tam emptor, quam venditor possit emptionem factam resolvere, et summam, quam dedit, repetere. Less. d. 10. Dian. p. 2. t. 5. m. R. 76. * (Vide dicta de pacto retrovendendi, et reemendi sup. n. 812 et 813.) (V. Not. XXXVI, pag. 368.)

" 7. Nihilominus, quia contractus census redimibilis, ex parte emptoris, est res periculosa, suaderi non facile debet : nam in Constit. Martini V et Callisti III. PP. uti Caroli V. Imp. et usurarius contractus judicatur. Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori externi : præterquam quod illæ Constitutiones multis locis eatenus non sunt receptæ, quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non adversantur, ut notat Laym. l. 3. t. 4. c. 18. »

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utraque parte ? Adest duplex sententia probabilis. Prima sententia negat, quam tenent Sol. l. 6. q. 5. a. 3. concl. 1. et Salm. c. 4. n. 41. cum Covarr. Tap. Vill. etc. Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eandem rursus recipiendi, est mutuum virtuale, unde quidquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura. Secunda verò sententia affirmat, et hanc tenent Less. l. 2. c. 22. d. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 8. Pal. t. 6. tr. 32. D. 6. p. 24. §. 4. n. 2. Spor. de 7. Pr. c. 7. n. 21. item Val. Salus, Diana, et à S. Fausto ap. Salm. n. 40. Hæc sententia, spectata rei natura, satis probabilis mihi videtur, modo observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reemptionis n. 813. Nam revera non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, et in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale ; cum hic contractus omnino differat à mutuo ; in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuuario perit : hic autem, si perit res censuata, censorio perit. (Vide omnino quæ diximus dicto n. 813.) Idque dicunt Less. Laym. et Spor. il. cc. valere non tantum pro censu reali, sed etiam pro personali ; quod non est improbabile, si debita proportio servetur. Cæterum, ut bene advertunt iidem Laym. et Spor. hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis. (V. Not. XXXVII, pag. 369.)

844. — " 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, et nuncitur eventu fortuito, licitus est. Fill. Dian. p. 7. t. 9. R. 70. * (Et communiter Less. c. 22. D. 6. Salm. c. 4. n. 28. cum S. Th. Preterea hujus census vitalitii constituitur juxta rationem artis et sanitatis : Hæc dicunt Bon. D. 3. q. 4. p. un. num. 18. et

» *Cabass. l. 6. c. 12. n. 8. quòd si censitor possit ad annum 60
 » pertingere, poterit quotannis exigere aurcos 10 pro 100. Sed
 » Less. l. 2. c. 22. n. 74. cui adhæret Croix l. 3. p. 2. n. 123. et
 » Mazz. l. 2. p. 142. dicunt posse exigere unum pro septem vel
 » octo, quod importat in circa 12 vel 14 per 100. Et alibi (in
 » *Auctar. v. Societas Offic.*) ait Less. posse exigere aliquando
 » usque ad 16 pro 100.)⁹ »*

843. — Hic videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait Less. l. 2. c. 22. n. 74. duæ tantum conditiones desiderantur: prima, ut sit æqualitas inter census et pretium; secunda, ut pacta præter naturam census adjecta, justè compensentur. De jure autem Canonico duæ habentur Bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est Nicolai V, incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452 pro utraque Sicilia: In hac approbatur census solitus institui in præfatis Regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate; modò serventur hæ conditiones, I. Ut census constituatur specialiter super re certa, et generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q. 7. art. 3. n. 14.* standum esse consuetudini locorum.

846. — Secunda Bulla posterior est S. Pii V, quæ incipit *Cum onus, etc.* edita ann. 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur; Et I. Ut census constituatur super re stabili fructifera, et designata: unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, et ut veriùs tenent *Viva de Contr. Q. 4. art. 3. n. 4. et Salm. comm. c. 4. n. 41. contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in Bulla præscindi à censu personali. Res autem stabilis reputatur domus, ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis, imò etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Azor.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. n. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quòd, licet res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecata. Vide *n. seq. 847.*

II. Ut census ematur pecunià enumerata coram Notario, et testibus. Sed hic quæritur 1. an hæc conditio non obliget in foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere census ex pecunià antecedenter debita? Affirmant Less. l. 2. c. 22. n. 80. *Nav. de Usur. n. 88. Dian. p. 1. tract. 8. R. 44. cum Megala, Mald. Val. Jo. de La Croix, etc.* et probabile putat *Tamb. de Contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* Negat verò *Pal. tr. 33. D. 5. p. 16. n. 8. cum Med. Lop. etc.* item *Mol. D. 390. Lugo D. 27. num. 83. cum Salon. Reb.* et aliis pluribus. Ratio, quia, cum Bulla sit justè constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis casu quo omnino absit in casu particu-

lari fraus aut injustitia : licet enim probabilius sit Legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa, Viva, Salm.* et aliis pluribus, ut diximus l. 1. n. 199. Si autem (loquendū in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certè est valida et justa, cur injusta censenda est venditio censūs realis, quæ procul dubio vera conditio est, cum vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut bene arguit *Lugo loc. cit. n. 80. cum Sot. Salas, etc.*, ad probandum, quod jure naturali minimè sit illicitus census constitutus ex pecunia credita. Quæritur hinc 2. utrum venditor censūs, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, et censitor teneatur supplere pretium? Utraque videtur probabilis. Vid *Viva ib. n. 5.*

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipatè, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de Contr. D. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum Mol. D. 390. Fill. Reb. Salas, Less. Azor. et Salon.* quòd si censuarius sponte vellet solvere anticipatè, hoc non prohiberi ex Bulla. Illicitum est autem obligare Censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo Censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractūs, ut rectè aiunt *Viva q. 4. art. 3. n. 6. et Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas et aliis*, contra *Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuat.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; Hinc, si res hypothecata perit, nequit Censitor petere, ut alia substituat, secus, si res reperitur aliena; vel si reddatur infrugifera culpa censuarii; ut *Less. Nav. etc.*

847. — Sed dubitatur 1. an, præcisa Bulla S. Pii, pereunte re, de jure naturali pereat etiam census? Prima sententia negat, et hanc tenent *Pal. tr. 33. D. 6. p. 31. n. 3. cum Sot. Cov. Palac. item Salm. c. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Martin. etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipuè obligatio imponitur personæ, et accessoriè rei, quæ tantum obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: Hinc asserunt, quòd pereunte re hypothecata, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando tot DD. auctoritatem, mihi omnino tenenda videtur secunda sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. n. 34. Lugo D. 27. n. 103. Tol. l. 5. q. 39. n. 4. Mol. D. 383 et 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15. n. 4. P. Conc. t. 7. p. 594. n. 4. Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 5. Anacl. n. 75. item Val. Reb. Med. Vill. etc. ap. Pal. n. 2. et ap. Salm. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; unde *Lessius* rectè dicit falli *Sotum*, et *Covar.* dicentes rem ibi obligari tantum pro hypotheca debiti personalis; nam revera in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censita? Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, puta transeundi, colligendi glandes etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus,

per contractum censûs tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberatur. Ita *Less.*; admittit tamen ipse *Less. ib.* et consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14. et Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustineri posse, si contractui censûs adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodo pensio illa proportionatè moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo; licet enim probabilem censeam sententiam *Lugonis, et aliorum*, ut mox dicemus *v. seq.* Dubitatur 2., quòd liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modò pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cùm pactum apponitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quacumque relaxatione facta, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attempta Bulla, debeatur integra pensio? Negant *Less. lib. 2. cap. 22. n. 82. et Mol. t. 2. D. 390.* ex hac Bulla *S. Pii*, ubi prohibentur « conditiones directè vel indirectè obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui aliàs ex natura contractûs » non tenetur. » Sed probabiliter affirmant *Lugo D. 27. n. 71. cum Not. Sa, Val. Salas, etc.* item *Nao. Bon. et Reb. ap. Viva l. c. n. 7.* modò compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui censûs realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minimè videtur reprobatum à Bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantùm pacta præter naturam contractûs qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractûs censualis, est tamen juxta naturam alterius contractûs adjecti assecurationi, ut dicitur infra de Contractu Trino. Putat autem *Lugo n. 103.* quòd, si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam Decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo n. 105.* idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, et ita tenet *Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 5. cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designata, de jure naturali maneant obligata cætera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata? Affirmat *Habert t. 4. p. 324. vers. Verum*, et videtur ei favere citata Bulla Nicolai V, ubi conceditur posse constitui censum super re certa, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabilius ne-

gandum cum *Azor. p. 3. l. 12. c. 5. q. 5. et P. Conc. t. 7. p. 595*. Quia, pereunte tota re, totus census perit, juxta mox supra dicta *Dub. 1*. Nec obstat, quòd in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona : Nam cautio hæc solum valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut bene ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fidei commissio, etc. Non autem, quòd, si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Az. Bullam Nicolai*. Dicit autem *Ronc. de Contr. c. 1. q. 4. R. 1.* ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliqua via, aut villa, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur ita pluries dictum fuisse à Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec. 73. n. 8*.

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monere censitorem, num velit ipse emere eodem pretio? Et ideo debet expectare per mensem : Vide *Viva n. 8 et 9*. Præcisa verò Bulla, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salmant. cap. 4. num. 49. cum Sot. Coo. Pal. etc.* Sed, quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Salm. et Pal. n. 50*. Imò semper æquum esse putant, ut censitor in emptione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non soluta pensione alia pœna aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, putà, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. ap. Vio. n. 20*. Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita, *Salm. n. 38*. Item de jure naturali ex dilatione solutionis bene potest exigi interesse; sed ex Bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l. 2. c. 22. n. 85*. In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecum, *Less. n. 83*.

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creetur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Bene ait *Lugo D. 27. n. 98*. hanc quæestionem pendere ex alia supra enuntiata (vide dicta n. 846. vers. II. *Ut census*), nimirum, an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et contra possit censuarius semper redimere censum, facta denuntiatione per bimestre. Pactum autem quòd census non possit unquam redimi à censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l. 2. c. 22. n. 26. et Salm. c. 4. n. 43*. qui aiunt hoc omnes docere : Sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus. Et ob eandem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissimè docent *Less. c. 22. d. 9. Sot. l. 6. q. 5. art. 3. Concl. 3. Pal. D. 6. p. 24. §. 1. n. 4. et Salm. d.*

n. 43. cum *Salas, Arag. et Reb.* contra aliquos : Modò (intelligendum) pretium proportionatè minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina, et Salm. c. 4. n. 44.* cum *Lugo, Soto, Pal. Prado, etc.* (contra *Nao.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul : Justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit ; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quàm ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. c. 4. n. 35.* census non liquidum posse minori emi. Et etiam, attenta Bulla, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. art. 3.* cum *Less. et Mol. et Bon.*

848. — Quæritur I. an hæc Bulla S. Pii obliget in conscientia? Negat *Habert t. 4. p. 324.* (dicens Bullam obligare in solis locis Sedi Apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, n. 3. Megala 2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 57.* item *Nao. Salm. Mol. ap. Bon. de Contr. D. 3. q. 4. p. un. n. 45.* et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb. l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* Ratio, quia in foro interno illæ tantum conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem censûs sunt necessariæ : Bulla autem est constituta ad tollendas fraudes ; unde ubi fraudes absunt, Bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantum Judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabilius tamen affirmant præfatam Bullam obligare etiam in foro interno *Salm. c. 4. n. 31. Lugo D. 27. n. 83. Bon. l. c. n. 46. Less. l. 2. c. 22. n. 100. et Viva de Contr. q. 4. n. 3.* cum *Salon. Trull. Hurt. et communi*, ut asserit. Ratio, quia licet contractus ex rei natura non sit usurarius, lex tamen positiva bene potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. Vide dicta supra n. 846. v. II. *Ut census.*

849. — Quæritur II. an prædicta Bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. cap. 2. D. 13. Tourn. t. 1. pag. 540. Mol. D. 395. Bon. p. 4. num. 43. Lugo D. 27. n. 61. cum Sot. Nao. Salas, et aliis.* Et sic tenendum censeo, quidquid dicant *Salm. lib. 4. n. 32.* Ratio, quia, licet verius sit leges Pontificias non indigere subditorum acceptione, prout (contra *Less. l. c. et Cab. Val. Bon. ac alios*) tenuimus l. 1. de Leg. n. 97. in fin. et 138. cum *Suar. Laym. Pal. Croix, etc.* Attamen communis est sententia, quòd ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentibus verò ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salm. de Leg. c. 1. n. 106. cum Azor. Bon. Granad. item Suar. l. 4. c. 16. n. 9. Pal. tr. 3. D. 1. p. 13. n. 5. et Less. l. c. ubi cum Coo. asserit certum esse, quòd lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta, ut pariter diximus d. l. 1. n. 139. cum *Bus. Nao. et Azor.* Bulla autem S. Pii non est recepta in duobus Regnis Siciliae, ut testantur *Less. l. c. n. 99. Salas ap. Viva l. c. item Verde Inst. Civ. de Gens. l. 3. n. 2389. cum de Marinis, de Ponte ; et.* Nec est re-*

94 LIB. III. TRACT. V. DE SEPTIMO PRÆC. DECAL. CAP. III.
 cepta in Hispania, ut dicunt *Salm. l. c. n. 32*. Nec in Belgio, ut
Spor. tr. 6 c. 6. n. 11. et Less. ib. Nec in Germania, ut idem
Less. Habert, ac Tanner. Illung. Phir. et Platell. ap. Croix
l. 3. p. 2. n. 1010. Neque in Gallia, ut *Less. et Platell. ap.*
Croix ib. Nec etiam Romæ observatur, ait *Tourn. p. 541*.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium.

850. Quid sit Cambium, et quotuplex? — 851. An liceat Cambium
 minutum? — 852. An Cambium per litteras? — 853. An Cam-
 bium reale? — 854. Quid de Cambio ficto, seu sicco? An liceat
Cambium cum Recambio? Quid de Cambio Francofurtensi?
 — 855. An liceat pecuniam adulterinam expendere? — 856.
 An liceat famulo lucrari commutando pecuniam Domini?

850. — « RESP. Cambium, quod permutationem significat, hîc
 » accipitur pro sola permutatione pecuniæ. Et est contractus,
 » quo Campsor aliquis Campsario volenti cambit pecunias, cum
 » lucro aliquo præter sortem. Quod si sine intentione usuraria
 » fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet non esse ma-
 » lum. Unde cum quatuor sint cambiorum genera, nimirum
 » 1. Cambium minutum, seu manuale, 2. Cambium per litte-
 » ras, 3. Cambium reale, 4. Cambium siccum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur :

851. — « 1. Licitum est Cambium *minutum*, in quo dantur
 » pecuniæ minores pro majoribus, vel contra : quia hîc sunt justi
 » tituli aliquid lucrandi, nimirum labor Campsoris, in nume-
 » randa pecunia, item diligentia in pecunia omnis generis con-
 » quirenda, ut Campsariis quibusvis sit paratus; item puritas
 » materiæ, et commoditas, ut cum aurum, vel alia moneta com-
 » moda datur pro minuta, et incommoda. *Laym. l. 3. t. 4. c. 19.*
 » n. 4. * (*Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non ha-*
 » *bent, Salm. c. 4. n. 8. cum Pal. Nav.*) *

852. — « 2. Licitum est item Cambium *per litteras*, cum sci-
 » licet Campsor hîc, v. gr. Monasterii prior accipit pecunias, quas
 » postea litteris datis alibi, v. gr. Francofurti refundit per suos
 » factores; quia hîc etiam sunt justi tituli, scilicet virtualis tra-
 » jectio pecuniæ, et ejus assecuratio. Tantumdem enim facit, ac
 » si Campsario pecuniam ejus Francofurtum transferat sine pe-
 » riculo. Minus tamen Campsor exigere debet quàm si realiter
 » transtulisset. *Laym. l. c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. etc.*
 » * (*S. Pius V in Bulla de Cambiis*, ad usuras amovendas, sta-
 » tuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas Nun-
 » dinas; et solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac
 » juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. *Vide Salm.*
 » *c. 4. n. 12.*) *

853. — « 3. Item licitum est Cambium *reale*, cum Campsor

» hñc Monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas recipiat à Campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis
 » hñc. Titulus hujus Cambii est item translationis, et assecurationis : tantumdem enim facit Campsor, ac si pecunias Campsarii absentes, sistere hñc præsentes vel ut alii aiunt, ac si præsenti pecunia emeret absentem, quæ utique minùs valet ; *Laym. loc. cit. num. 6. et 7. Bonao. l. c. ** (*Probabiliter ait Croix l. 3. p. 2. n. 1031. cum Less. Laym. et Spor.* quòd licitè potest Campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis, quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cùm communiter in ea incommodum adsit, commodum autem Campsoris tunc per accidens se habet) *.

884. — « 4. Illicitum est Cambium *factum*, seu *siccum*, quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi; ut v. g. Titius indigens pecuniis petit à Campsore sibi dari 100 nummos; Campsor autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. g., vel alio loco distante solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari pro locis similibus. Titius ergo accipit, et tamen verè non cogitat reddere in istis locis, imò forsan nec habet istic correspondentem, idque constat Campsori : contractus hic est Cambium factum, ac re vera mutuum, ideoque palliata usura. Excusabitur tamen Campsor, si lucrum illud exigit titulo lucri cessantis. Plura vide apud *Tolet. l. 5. c. 52. Bon. d. 3. q. 5. p. 1.* »

Quæritur hñc, an sit licitum cambium cum recambio, vulgò *Cambio colla ricorsa*? Casus est : Tu accipis Neapoli centum nummos à Campsore solvendos in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas Campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi Campsori cum lucro cambii; Campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi Campsori cambium cum lucro, et tanquam procurator ipsius debitum recipiat : At quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit Campsori, ut hic exigit tuum debitum Neapoli cum alio lucro cambii. *Tamb. l. 9. tr. 3. c. 5. §. 3.* dicit hunc contractum probabiliter esse licitum, citatque *Nav. Sa, Less. et Lugo*. Sed meritò hujusmodi contractum reprobant *P. Concina. t. 7. p. 549. n. 2. Cabass. l. 6. c. 10. n. 7. et Spor. de 7. Pr. c. 6. n. 44.* qui ait saltem practicè hoc esse cambium siccum duplicatum : Atque ego censeo etiam speculative, cùm revera in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contra Campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex sua pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo à labe usuræ manifestæ id excusari possit.

« 5. Quod attinet ad cambium *Francofurtense*, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quo magis eas distant, eò plus exigunt; si ideo præcisè plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est; si autem ratione alterius tituli justì, v. gr. lucri cessantis, cùm pecunia mercatorum

» sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro,
 » et quò longius est tempus, eò plus cambium petunt, ideoque
 » crescit valor pecuniæ, tunc lucrum est justum. *Laym. l. c.*
 » n. 9. *ex Mol. Less. etc.* * (Hoc cambium puto licitum, dum
 » modo Campsor verè patiatür interesse. Sola autem dilatio
 » solutionis non erit certè causa justa augendi pretium, ut rectè
 » notat P. Conc. t. 7. p. 557. n. 2.) *

855. — « 6. Qui cambiando, vel aliter, pecuniam adulterinam
 » accepit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, non potest illam
 » expendere: quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non
 » detecto, ut supra *de Vendit.* Neque ex eo, quòd ipse deceptus
 » est potest decipere alios, cum actio, qua deceptus fuit, nullum
 » ad hoc jus tribuat, *Bonac. d. 3. q. 5. p. 1. ex Az. Sanch. etc.* »

Sed alii distinguunt: Si moneta non sit materialiter falsa,
 nempe si impressa sit signo Principis, et materia sit bona, ejus-
 demque ponderis, poteris eam expendere, cum nullum alteri
 inferas damnum; ita *Spor. de 7. Pr. c. 5. n. 30. et Croix lib. 3.*
p. 2. n. 960. Si verò moneta adulterina sit etiam materialiter
 falsa, tunc certè non poteris illa uti. Dubitatur autem, an si eam
 expenderis bona fide, tenearis ad restitutionem? Negant *Syloest.*
et Ang. ap. Dian. p. 3. tr. 6. R. 3. qui probabile censet. Sed ve-
 riùs affirmant P. Nav. ap. eundem Dian. et Croix l. c. *Spor. ib.*
 qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restituti-
 onem teneris ex vi ipsius contractûs, quo obligaris solvere jus-
 tum pretium pro re emptâ; cum autem pecuniam stanneam pro
 argentea tradis, minimè justum pretium solvis.

856. — Utrùm famulus recipiens pecuniam auream à do-
 mino, ut satisfaciât creditoribus domini, possit lucrari, illam
 cum ænea commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ,
 nisi sit contra expressam, vel tacitam domini voluntatem, *Salm.*
c. 4. n. 7. cum Lug. Pal. etc.

DUBIUM XI.

Quid sit Locatio, et Conductio.

857. Vide diversos apud Bus. — 858. Quando locator potest con-
 ductorem expellere ante tempus expletum. — 859. An successor
 locatoris expellere possit conductorem? — 860. An ob sterilitatem
 debeatür colono remissio pensionis? — 861. An liceat pauperi elo-
 care jus mendicandi? — 862. An Nuncius proficiscens ad eundem
 locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem? — 863. An
 conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis
 suis? — 864. An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an ex-
 pensæ curationis?

857. — « RESP. Est contractus, quo quis personam, vel rem
 » aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam,
 » vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pen-
 » sione constituta. Utenda conceduntur, v. g. elocata domus,

* equus, servus, etc. fruenda conceduntur, elocatæ vaccæ, capræ,
 * fundus, pomarium, etc. » (V. Not. XXXVIII. pag. 369.)

Unde considerata hujus contractûs natura, et juris dispositione
 resolvuntur sequentes Casus :

- « 1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvi-
 » tur, et conductor liberatur. (V. Not. XXXIX, pag. 370.)
- « 2. Si, absque culpa conductoris, usus, vel fructus rei cesset,
 » v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris, vel ob
 » periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit
 » contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, libe-
 » ratur conductor à solvenda pensione pro tempore, quo non
 » potest inhabitare, vel alia re conducta uti, vel frui, ut vide
 » ap. Laym. l. 3. t. 1. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 2. etc.
- « 3. Servo, aut laboratori conducto non debetur stipendium
 » temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi expen-
 » sæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo
 » ferat. Vide Sa, v. Conductio. * (Vide n. 864.) *
- « 4. — Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil re-
 » mittitur colono de pensione: secus, si magna sit clades. Quòd
 » si tamen antecedentium, vel sequentium annorum fertilitate
 » damnum compensetur, non remittitur, Laym. n. 7. Less.
 » lib. 2. c. 24. d. 4. * (Vide n. 860.) * (V. Not. XL, pag. 370.)
- « 5. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secus si ob indus-
 » triam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant,
 » potest colono pensio augeri. Laym. n. 8.
- « 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ sunt,
 » v. g. conservare sarta tacta, tribula, et onera publica præstare,
 » ad locatorem, seu dominum spectat; nisi aliter conventum
 » sit, aut consuetudo ferat. Laym. l. c. n. 4. (V. Not. XLII, p. 371.)
- « 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles
 » expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, vel repe-
 » tere à locatore, et dum non solvuntur, retinere rem conduc-
 » tam, Laym. l. c. Mol. d. 496.
- « 8. Etsi incendium (V. Not. XLII, pag. 371.) plerumque ac-
 » cidat culpa inhabitantium, et sic in dubio contra illos præsump-
 » tio sit, quia tamen sæpe id fit culpa famulorum, quam pater-
 » familias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est,
 » nisi locator ostendat culpam. Vide Laym. supra n. 6. et Dian.
 » p. 9. t. 7. R. 31. ubi ex Haun. et Berl. docet, si constet accidisse
 » culpa certi, et determinati alicujus de familia, isque circa offi-
 » cium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè custodie-
 » rit in stabulo, teneri patrem familias (visi famulus iste pro fideli,
 » ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus, si culpa alterius:
 » vel si non constet, utrùm casu, an culpa cujusquam acciderit.
- « 9. Si conductor domûs, v. g. ante tempus velit emigrare, id
 » quidem licet, potestque alteri locare: cætero qui autem de pen-
 » sione nihil ei remittitur. » (V. Not. XLIII, pag. 372.)
888. — « 10. Locator non potest ante tempus (V. Not. XLIV,

» pag. 372.) præfinitum conductorem invitum privare re conductâ,
 » nisi his casibus: 1. Si pensionem non solvat; expectare tamen
 » debet biennium, si ultra biennium res sit conductâ. 2. Si casus
 » improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino sit neces-
 » saria. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri al-
 » tero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè versetur,
 » v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices, *Laym. n. 9.*
 » « 11. Successor universalis, sive hæres non potest ante com-
 » pletum tempus conductorem expellere: Partialis autem suc-
 » cessor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tenetur
 » stare contractui locationis, uti neque conductor; nisi tamen
 » aliter pactum sit, v. gr. ne res locata durante tempore locatio-
 » nis alienetur. Vide *Less. l. 2. cap. 24. et Laym. l. 3. t. 4.*
 » n. 22. * » (V. Not. XLV, pag. 372.)

889. — Commune est, et certum cum *Bus.* ut supra, quòd
 successor universalis non potest expellere conductorem, ut com-
 munitè dicunt *Lugo D. 29. n. 16. et Spor. de 7. Præc. c. 7. n. 23.*
cum aliis, ex l. Viam decima. C. de Locat. Certum est etiam et
 commune, quòd possit eum expellere Successor particularis, uti
 emptor, legatarius, etc. ex *l. Emptorem C. eod. tit.* Conductor
 autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem,
 vel ejus hæredem, ex *l. Qui fundum 25. ff. de Locat.* Excipiunt
 tamen *Spor. n. 34. et Croix l. 3. p. 2. n. 1047.* si ager jam esset
 à colono elaboratus, vel seminatus: quia (ut dicunt) non patitur
 æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc excep-
 tionem esse contra expressam juris sanctionem, cùm ex præfatis
 textibus Successor particularis habeat jus certum expellendi co-
 lonum: E converso non video, quomodo lædatur æquitas, cùm
 colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus hæredem,
 repetendi damnum; expressè enim in *c. l. Qui fundum* (ubi
 sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur:
Et hoc detrimentum (id est ab expulsiōe proveniens) *adhæredem*
pertinet. Notandum autem hîc, quòd minor tenetur stare loca-
 tionis sui Curatoris; Beneficiarius, sui prædecessoris; Et uxor
 stare locationi sui Mariti. Vide *Croix lib. 3. p. 2. num. 1057.*
 (V. Not. XLVI, pag. 373.)

890. — Quær. 1. an ob jacturam causa sterilitatis possit colo-
 nus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jactura steri-
 litatis per se spectat ad conductorem. Ob æquitatem tamen juris
 introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur:
 nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut
 ex *l. 8. C. de Loc. et ex cap. Propter sterilitatem, de eod. tit.*
 ubi Gregorius IX in quadam sua *Extravag.* sic sancivit: « Prop-
 » ter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vi-
 » tio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingente, colono
 » Ecclesiæ pro rata pensionis remissio est faciendâ: Nisi cum
 » ubertate præcedentis vel subsequēntis valeat sterilitas compen-
 » sari. » Hinc, si nulli fructus percipiuntur, nulla debetur pen-
 sio, ut docet *Lug. D. 29. n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff.*

de Locatione. Si autem aliqui fructus percipiantur, aiunt *Less. l. 2. c. 24. n. 17. et idem Lugo n. 43. cum Coo. Bartolo, et aliis*, tunc tantum remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putant *Croix lib. 3. p. 2. n. 1049. cum Laym. et aliis*, in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

861. — Quær. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi Affirmant *Sanch. Cons. lib. 1. c. 7. dub. 2. cum Henrig. et Spor. de 7. Præc. n. 23.* Quia ex una parte contractus est justus; cum utrinque æqualis sit sors lucrandi, et perdendi: et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediâtè per alium eleemosynam peteret. Sed meritò negant *Lugo D. 29. num. 9. cum Rodr. et Cord. Concinn. l. 7. p. 629. n. 13. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 1044.* Ratio, quia, tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles eleemosynas dantes, qui pauperi tantum volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quòd fideles mediâtè dent pauperi; nam bene respondet *Croix*, quòd vi juris empti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: Et ideo nec mediâtè, nec immediâtè eleemosynæ illæ pauperi dantur. Secus autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licet eleemosynæ illæ hîc et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manu teneatur; aliàs non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus maneret.

862. — Quær. 3. an nuntius proficiscens ad eundem locum, licitè possit accipere à duobus duplicatam mercedem? De aurigis ait *P. Conc. t. 7. p. 632.* nullam esse difficultatem, quòd possint, quia talis est consuetudo. De nuntio verò opinatur æquum esse, ut dimidiam tantum mercedem exigat à secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cum eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratia illius secundi conductoris, non videtur valere, quanti valeret, si pro eo solo iter susciperet. Cæterum satis etiam probabile est, quòd possit totam mercedem exigere, ut tenet *Less. l. 2. c. 24. n. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. et Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cum unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quòd si non peragit, peccat quidem injustitia contra jus utriusque. Vide dicta *de Cambio. n. 853 in fine.*

863. — Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. et Velasq. ap. Lug. D. 29. num. 69.* Severius affirmat ipse *Lug. ib. cum Lop. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1053.* quia, cum quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis: sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris,

tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellege, dummodo in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione. cum hoc onus meliorationum alienum sit à natura conductionis. Cæterum expensæ modicæ, et ordinariæ in re conducta faciendæ, regulariter spectant ad conductorem; extraordinariæ verò ad locatorem, ut *Croix l. c. n. 1052. cum Spor. et Tamb.*

864. — Quer. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, puta per trimestre? Affirmat *S. Antonin. Graff. etc. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 1050.* Sed verius negat communis sententia, quam tenent *Lugo D. 29. n. 58. et Croix l. c. in fine cum Mol. Laym. et aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n. 60* teneri saltem dominum ad præstandum famulo alimenta, et expensas necessarias pro curatione. Melius tamen dicunt *ib. Rebell. et alii cum Dian.* non teneri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate: Quinimo non immerito ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi fortè aliquando ex caritate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Bene tamen excipit *Ronc. quæst. 3. R. 2.* nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De contractu Emphyteusi, Feudi et Libelli.

865. Quid de Emphyteusi? — 866. An debeatur pensio in gravi jactura fructuum? — 867. — Quid de Feudo? — 868. Quid de Contractu Libellatico?

865. — « RESP. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, » in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quam ad decennium; ita ut dominium ejus directum, et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit in Emphyteusim; » dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc » onere, ut quotannis certum canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat, quam si totam solvere negligat 26 annis continuus in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci), vel in seculari 36 annis, incidit ipso jure in » pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit * (*Etiam auctoritate propria, ut multi cum Pal. p. 10. n. 1 et 6. Sed Less. dicit præcedere debere monitionem.* Vide *Croix l. 3. p. 2. n. 1062.*) *, etsi in solutione interpellatus non fuerit: Licet » enim *Bart.* et alii quidam *ap. Dian. p. 8. t. 7. R. 36.* dicant, » si per 30 vel 40 annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb.* et alii 5 negant, Vid. » *loc. cit.* Porro, quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, et ex ipsa conventionem con-

trahentium, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat.

» Vid. *Laym. lib. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.* »

866. — Utrum Emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr. 33. D. 9. p. 7. n. 5.* de juris rigore, et consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. C. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quòd, prædio manente in parte, solvenda est pensio. *Lessius tamen lib. 2. cap. 24. num. 49 et 50. ac Lugo D. 29. n. 88.* rectè sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in recognitionem dominii directi quàm ad fructus compensandos. Secus verò, si sit magna et fere æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magna sterilitate adveniente. Utrum autem Emphyteuta gaudet privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart. Jason. Tiraq. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. etc. ib.* Ratio, quia, cum transfertur in Emphyteutam utile dominium rei, res fiat sua; unde, si nimirum ipse sit laicus, non potest gaudere privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. — « Resp. 2. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retenta, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, et obsequium personale directo domino. Quod si tamen non faciat Vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi, sed tunc ex ea parte deficit à puro feudo, et declinat ad Emphyteusim: Porro, quid juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine: quæ juris communis sunt, Vide *loc. cit.* »

868. — « Resp. 3. Contractus Libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cum Emphyteuta, vel Feudatarius rem illam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio, (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus): ita ut sit quasi subfeudum, subemphyteusis. Ita *Less. d. 1. n. 6.* » (V. Not. XLVII, pag. 373.)

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, et Ludus.

869. Quid est sponsio, et an sit licita? — 870. An liceat spondere circa peccatum committendum? — 871. Quid ludus, et quando licitus? — 872. An sit restituendum lucratum à filiofam. aut Religioso? — 873. Quid, si Religiosus ludat illicitè per licentiam generalem? — 874. An Religiosus possit plus lucrari, quàm perdere? — 875. An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum? — 876. Quantum filius-familias possit exponere ludo? — 877. Quando ludens cum deceptione teneatur restituere? — 878. An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quam alter? — 879. An si unus rem certò sciat, et mani-

festet? Vide alia ibid. — 880. An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum? — 881. An teneatur restituere præcians se victurum ob suam peritiam? — 882. An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris? — 883. Agitur de ludo vetito. — 884. Quæ sint leges hunc ludum prohibentes? — 885. An, et quomodo peccent. I. Laici hoc lusu ludentes? 886. An peccet graviter ludens ob lucrum? — 887. An victor ludo vetito possit retinere lucratum? — 888. Quid, si impediatur Judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti? — 889. An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi? — 890. An victus teneatur solvere? — 891. Quid, si uterque renuntiaverit legi? — 892. Et an victus poterit petere relaxationem juramenti? — 893. An victus possit sibi compensare solutum? — 894. An possit transigere, si fictè minuitur repetere in iudicio? — 895. II. Quoad Clericos; quinam Clerici comprehendantur? — 896. An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter et in magna quantitate? — 897. Quid, si solum frequenter? — 898. Quid, si solum in magna quantitate? — 899. Quando non peccent graviter, nec leviter? — 900. An hæc procedant in omni ludo *chartarum*? — 901. III. Quoad Religiosos; an, et quomodo peccent Religiosi hoc lusu ludentes? — 902. IV. Quoad Episcopos, quomodo ipsi peccent? — 903. An peccent graviter Clerici et Religiosi his lusibus assistentes?

889. — « RESP. Sponsio est contractus, in quo duo de veritate aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent »
 » ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit: v. g. certo tecum ro
 » imperialibus hanc vel istam civitatem obsessam, captam, etc.
 » Ut licitè fiat, requir. 1. ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqua-
 » litas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine. * (Æqua-
 » litas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alte-
 » rius partis, *Lugo D. 31. num. 77.*) * 3. Dubius eventus in
 » utroque. 4. Ut uterque eodem sensu accipiat id, de quo certatur,
 » *Molin. Less. C. Lug. d. 36. sect. 6.* »

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsones, vulgò dictæ *Scommesse*? Negant *S. Anton. p. 2. tit. 1. cap. 25. §. 9. Sylo. v. Negotium, q. 4. in fin. et Conc. t. 7. pag. 608. n. 21. cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsones reproband, nisi fortè fiant causa exercendæ virtutis, putà in palæstra luctando, etc. Affirmant verò communiter *Azor. p. 3. l. 11. c. 19. dub. 1. Sanch. Cons. lib. 1. c. 8. dub. 32. n. 2. Lug. D. 31. n. 73. Tourn. t. 1. pag. 554. Ronc. de Contr. c. 3. q. 1. Wigandt tr. 8. Ex. 4. q. 20. R. 2. Salm. cap. 4. n. 74.* cum aliis pluribus. Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, et lucri. Neque verum est leges prohibere sponsones, nisi fiant circa corporis certamina, causa odii, libidinis et similis: Aliæ verò sponsones indifferentes potiùs approbantur, ut in *l. Si quis ff. de Verb. Obl. et l. Si Pater. C. de Ineff. Test. Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cum ex mea sententia non detur*

actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari à peccato veniali, quia in eis deest motivum cobonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Ant. l. c.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati, sed vanitati, et prodigalitati*.

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum; vide *Lugo l. c.* Sic per Bullam Pii V, in *Eligendis, etc.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor. l. c. c. 20. dub. 3.* Item testatur *Ronc. l. c. q. 2. R. 2.* Gregorius XIV per aliam Bullam, quæ incipit, *Cogit nos*, ampliasse præfatam Bullam Pii etiam ad electiones Cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsonum ipsæ annullantur in utroque foro, adeo ut quisque teneatur ad restitutionem ante omnem sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. n. 4.* prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Bene distinguit *Lug. D. 31. n. 75.* Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanch. num. 6.* Advertunt tamen iidem *Lugo, et Sanch. cum Alcoz.* quòd eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non teneretur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si verò sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. g. sponderes alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio cum avertit à peccato: Secus, si sponderes te commissurum peccatum, alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quòd sic illicitè sponderes, tenearis ad restitutionem? Rectè negant *Lugo num. 57. Sanch. n. 8. Az. d. c. 19. dub. 7. et Ronc. c. 3. q. 2. R. 1.* Ratio, quia, licèt spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cum tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsonis. Et in hoc consentit etiam *S. Anton. l. c.* ubi ait: « Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quàm ex præcepto. »

871. — « Ludus verò est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modò debitæ conditiones adsint, et aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio: quia sicut quivis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua conditione, sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less. c. 26. d. 1. Bon. d. 2. q. 3. pag. 1.*

« 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic deberet resti-

» tuere, qui lucratus esset à religioso, et filiofamilias non potente
» alienare, *Laym. l. 3. t. 4. c. 21. n. 5.* »

872. — Quod lucratur quis ludo à filiof. debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum, *Salm. de Contr. c. 4. n. 54.* idem dicendum de uxore, et Religioso, ut *Lug. Mol. Az. cum Salm. de Rest. c. 6. n. 34.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis à jure, à Regula, vel à Prælato, uti sunt ludi alearum, et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis Religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. etc.* At in Religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem Regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Dian. Dic. etc.* Et tunc lucratum omnino restituendum ipsi Religioso, vel Monasterio. Vide fusiùs infra dicenda super hoc puncto *num. 901.* Ubi etiam agetur de quantitate, quam alii Religiosi possunt ludo exponere.

873. — Hinc quæritur 1. si Religiosus, obtenta licentia generali à Prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, puta in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc. utrùm tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse, quàm accipiens teneantur ad restituendum Monasterio. *Prima sententia* cum *Salm. de Restit. c. 6. n. 85. cum Nao. Sanch. Less. Sylo. etc.* affirmat: Ratio, quia talis licentia à Superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cùm ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii. *Secunda tamen sententia*, quam tenent plures Auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. etc.* apud *Salm. ib. n. 84.* quibus *Croix l. 4. n. 114.* adhærere videtur, censet nec Religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem Monasterio deberi ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tum quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur, ut data, non à Prælato administratore, sed à Religione domina, quæ in tali casu, licet sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et Religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpe in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel Superioris: Tum quia eo casu Superior aufert de se impedimentum, quantum potest; et ideo, cùm universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam limitasse ad usus tantum licitos, ut dicunt *Croix, et Lugo cum aliis.* Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolutè probabiliorem. Vide quæ fusiùs dicuntur *l. 4. n. 31.*

874. — Quær. 2. an Religiosus possit in ludo plus lucrari, quàm perdere possit? Distingue: Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem à quatuor personis lucretur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, unà cum sua exposita, ita bene potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ; *Sanch. l. c. 19. n. 33. et Valent. Reb. etc. cum Salm. de Rest. c. 6. n. 97.* Si verò ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omnino

diversi, non potest pecuniam lucratam integrè exponere, quia illa non est sua, sed Monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, et Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; Aut si in altera die, urbanitatis causa ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanch. Cons. l. 7. c. 8. D. 8. n. 2.* et idem de similibus ait *Rebellius.*

878. — Quer. 3. an Religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nac. Gabr. Arm. Graff. Tol. et alii ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando bene potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum pupillo, et Ecclesia sine solemnitate initii, ex *l. Julianus, §. si quis ff. de Act. empt. et cap. Si quis. 12. q. 2.* Hanc opinionem *Sanch. n. 86.* licèt oppositam vocet longè probabiliorē, putat tamen probabilem: Sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, et tantum respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, et pupillo; At in casu nostro deficit æqualitas, et justitia contractus, cui nescio quomodo lex favere possit, cum sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ quam tenent *Salm. de Rest. c. 6. n. 98. Sanch. cum Less. Villal. etc.* nimirum, quod eo casu omnino teneatur Religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, et injusto. Et hoc congruit doctrinæ *Mol. Sanch. et Lugo ap. Croix l. 3. part. 3. n. 1079.* qui rectè dicunt, quod si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratam, quia contractus fuit nullus cum exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. n. 98. et Sayr. Henr. Salon. Sa, etc. apud Sanch. n. 87.* quod, si alter lusor sciat Religiosum, vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc verius negant *Salas apud Lugo D. 31. n. 59. et Sanch. dict. n. 87. cum Soto, Lop. Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari. Rectè tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratia ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam bene subdit *Sanch. cum Reb.*

878. — « 2. Si tamen filiusfamilias (et idem de religioso ait » *Nac. ap. Less. l. c. d. 1.*) alatur in distante loco à parentibus, » poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum » lusum, v. gr. 5 ex 100, quia talis communiter præsumitur » voluntas parentum, ut habet *Sot. l. c. Laym. etc.* Ac præterea

» potest etiam filius exponere quidquid lucratus fuerit, cum
 » ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare, *Laym.*
 » *loc. cit. Bon. de Restitut. d. 1. quæst. 3. p. 2. num. 10. et*
 » *seq.* »

Probabile tamen est, ut mecum senserunt Juniores valde docti, quòd eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amiasum in ludo, licitè potest exceptionem opponere, tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrum autem filiusfamilias possit una vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabilius affirmant *Sanch. et Diana*. Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quòd iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. etc. ap. Croix lib. 3. p. 2. num. 1073.*

877. — « 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra conditiones ludi, et decipiendo; aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum; v. gr. si simularet se plane ignarum lusum, et sic alterum multo imperitiozem provocaret, qui alioqui ludere noluisset, aut si conviciis laceggeret, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, aliàs non consensus, *Mol. d. 517. Laym. l. c. Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 3.*

878. — « 4. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas, et hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter; quia scienti, et volenti non fit injuria, ut dicunt *Naoarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabilius docet *C. Lugo d. 31. sect. 6. n. 81. ex Molin. Less. et Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari; quia non est æqualis conditio utriusque, et alter nulli se exponit periculo. Vid. *Azor. p. 3. l. 5. c. 25. q. 7. Bon. d. 5. q. 3. p. 2. q. 36. n. 3. Salas. de ludo, dub. 13. n. 3. Escob. et Card. Lug. l. c.* »

879. — An valeat sponsio, si quis manifestet certò rem scire, et hoc non obstante alter perseveret in sponsione? *Prima sententia* cum *Viva, de Lugo art. 4. Salm. de Contr. c. 4. n. 64. et ibid. Sanch. Trull. Dian. Villal.* affirmat valere, quia alter suæ pertinaciæ detrimentum imputare debet. Sed *secunda sententia* mihi multò probabilior, quam sequuntur *Lugo D. 31. n. 83. et Croix l. 4. n. 1068.* tenet contractum esse nullum; pari modo, ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim, quamvis venditor manifestet illi veritatem, si tamen ille pro vera emat, adhuc emptio est nulla, cum ibi non alius contractus interveniat, quàm emptionis; nec emptor animum habet transferendi dominium suæ pecuniæ alio titulo, quàm emptionis; quæ cum sit injusta quoad substantiam, nulla est. Excipitur 1. si ille qui à principio certus videbatur de aliqua re, postea, altero contradicente, ac spondere volente, incipiat dubitare, advertens jam aliàs se deceptum deprehendisse, etiam in iis quæ sibi certa apparebant; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo num. 79. Tourn. t. 1. p. 555. Ronc. de Contr. c. 3. q. 2. R. 2. Anacl. de Spon. q. 9. n. 116. cum Mol.* Præterea ego exciperem,

si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia, quia tunc sponte vult perdere : Quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi; sed quando aliter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertionem sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondere, tunc cessat sua deceptio, et ipse verè vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, bene poterit venditor pretium illud retinere.

« 5. Per se quidem, et jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens; potestque idem periculum esse in censu vitalitio) : jure tamen humano sæpe prohibetur, *C. Lugo. l. c. n. 74.*

« 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum; quod tamen ea lucratu es, non teneris restituere, *Sanch. Lug. Diana p. 7. t. 9. R. 69.*

880. — « 7. Probabile est, quod docent *Molin. etc.* dum quis, minis, vel convitiis ad lusum inductus est, et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntariè lusit, *Bon. l. c. ex Mol. et Garc. contra Azor. Less. Regin. Fill. etc. communiter.* »

Quæritur igitur an si quis cogat injuriosè alterum ad ludendum, possit postea retinere quod lucratur? *Prima sententia* negat, quia damnum ex injuria secutum omnino est restituendum. Ita *Less. l. 2. c. 26. n. 9.* qui vocat communem cum *Malder. Steph. et aliis ap. Croix. l. 3. p. 2. n. 1080.* *Secunda* verò sententia, quam tenent *Mol. D. 516. cum Trull. Hurt. Dic. et Dian. ap. Croix loc. cit. ac Garc. ap. Less. n. 8.* et probabilem putant ipse *Less. et Bus. ut supra*, affirmat posse retinere, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potius casus, aut peritia cogentis fuit causa damni : si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinere, ut communiter docent *ib. S. Thom. S. Anton. Less. etc.* Ergo vice versa, si vincit potest retinere. Hæc sententia, per se loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coegit superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu sentio teneri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ qua præcelleret alteri.) Ratio, quia contractus ille, non obstante injuria metûs incussi, fuit satis utrinque voluntarius, et validus, juxta communiorē sententiam relata *n. 717.* Neque obstat dicere cum *Tourn. t. 1. p. 553.* quòd eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cum ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex *D. Thom. 2. 2. q. 62. art. 7.* cujus verba retulimus *n. 562. v. Secunda*, quòd irrogans injuriam tunc tenetur

ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cum metum passus, sicut perdidit, ita æquè poterat lucrari; ergo damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, rectè docet *Less. l. c. c. 26. d. 10.* teneri incutientem metum, lucratum restituere, juxta *dict. n. 717. v. Quærit. 2.* Quid verò, si ille cogat tantum per preces importunas? *Sanch. Ndo. Sylo. ap. Croix ib.* adhuc tenent non posse retinere. Sed longè probabilius contradicunt *Less. l. c. et plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hñc cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriosè vincentem ad ulteriùs ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinere? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 1080. in fin.* nisi victor ex more lusûs haberet jus cogendi alterum ad ulteriùs ludendum: sed alii DD. ut *Adrianus. Tol. Mol. Garc. etc. apud eundem Croix l. c.* dicunt non teneri ad restitutionem. Et hoc sequor juxta mox supra dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quàm ad ulteriùs ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. — « 8. Communior sententia est teneri restituere, qui
» lusit, vel certavit, certò præsciens se victurum esse. Contra-
» rium tamen, nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, te-
» nent *Tol. et Sa. vers. Contractus*, quia non tenetur quis ex
» justitia suam peritiam, vel scientiam adversario declarare: sed
» is suæ temeritati imputet, quòd ausus fuerit cum eo deponere,
» cujus scientiam non norat. Vid. *Bon. l. c. n. 4. Dian. p. 7.*
» *c. 9. R. 62.*

882. — « 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis,
» quas regulæ lusûs, et consuetudo recepta patitur: cum uterque
» sciat, tales astutias esse solitas, et sic tacitè in illas liberè con-
» sentiat, *Azor. Filliuc. Less. Bon. l. c. p. 2. n. 2. v. gr. 1.* Si
» potiores chartas habens, et securus de victoria augeat spon-
» sionem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. 2. Si sciens
» se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsio-
» nem, ut sic relinquatur sibi, quod erat appositum, *Cardin.*
» *Lugo, Salm. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. R. 43. 3.* Si inspiciat char-
» tas alterius, ex sola ipsius negligentia, et absque fraude; æcus,
» si ita se collocat ut possit videre, vel si alium constituat à
» quo admonetur. 4. Si chartas à tergo discat nosse inter luden-
» dum, quas ante non signarat, nec noverat, *Trull. Sanch. Lug.*
» *Dian. p. 4. t. 9. R. 50 et 52.*

« 10. Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel col-
» ludenti ignotis; v. gr. suffuratur chartas, vel signis à tergo
» notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante
» socio, vel arte quadam eas componit, etc. tenetur restituere
» non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lu-

» crandi, imò etiam colludendi, *Reg. Amic. Trull. Dian. l. c.*
 » *R. 42.* Vide etiam *p. 4. t. 3. R. 25. et Bon. de Rest. d. 2.*
 » *q. 3. p. 2.* »

Certum est, quòd fraudator tenetur restituere non solum id quod lucratus est, sed etiam quod alter justè lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. l. 2. c. 29. et Salm. c. 4. n. 58. cum Bon. Vill. et Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinere lucratum, quia saltem est dubius, an justè lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis: cum alter non erat certò lucraturus, ut dicunt *Less. l. c. et Salm. ib. cum Sylo. Dian. Villal. et Trull.* Sed melius sentit *Contin. Tournely t. 1. p. 552. cum aliis*, teneri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ, quam colludens cessante fraude habuisset; modò (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi, quam periculum perdendi. Ratio, quia eo casu spes illa, qua alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulentè monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certè lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgò *Posta*) fudere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt teneri restituere totum lucratum; sed probabilius teneri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix l. 3. p. 2. et ib. Bon. Sanch. et Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ib.* dicit non teneri ad restituendum aliquid: alii dicunt teneri ad totum. Probabilius dico tunc teneri etiam pro rata dubii, cum dubia sit illatio damni: sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideo tenetur ad aliquid. Nota hîc, non teneri lusorem monere alterum de suo errore, putà, si det manum, si numeret pro se minora puncta, *Croix ib. n. 1043. cum Sanch.* Quia sic fert communis mos lusorum.

« 11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel, si perdat, » repetendi, non potest lucrari, atque adeo nec retinere, quod » est lucratus, quia fraudulentè decipit, nec alter vellet cum eo » ludere, si id sciret, *Less. l. c. d. 5. n. 31. Regim. n. 388. Bon. l. c.* »

12. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui totos se » lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut » impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, et » uxorem, etc. *Sanch. Trull. c. 17. dub. 1.*

« 13. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda » non est peccatum, nec irreverentia, *Nav. Reb. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. R. 1.* »

Quæritur hîc an liceat ludere precibus sacris, applicandis pro victore? Negant *Habert, ac Lop. Vega, etc. apud Conc. t. 7. p. 662. n. 4.* quia non licet miscere sacra profanis; imò dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed meritò affir-

lucranda sit illicitus. Inò *Lugo et Diana*, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam Judicis? Affirmant *Sylo. S. Ant. Arm. Tab. etc. apud Sanch. Cons. 1. c. 8. d. 1. n. 2. ex dict. l. Aleorum*, ubi dicitur quòd, si victus « solverit, solutum reddatur, et compentibus actionibus repetatur. » Sed negandum cum *Busemb.* et communi sententia, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 3. Lug. D. 31. n. 60. Salm. de Contr. c. 4. n. 62. Sporer c. 6. n. 82. Croix l. 3. p. 2. n. 1086. Sanch. l. c. n. 3.* (qui meritiò dicit hanc sententiam omnino tenendam) *Less. c. 26. n. 17.* qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Coo.* et aliis communiter. Ratio, quia (ut patet ex verbis Legis, ut supra) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantum datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. n. 63. et Lugo n. 67.* de lege Hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm.* hoc valere solo casu quo victus libere solverit, sciens ad id non teneri; sed *Lugo n. 67. Dian. l. c. R. 24. et Dic. ap. Croix l. c. n. 1087,* probabiliter dicunt victorem posse retinere lucratum etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem : quia recepit ex contractu valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licet ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dub. 3. an si victor impediatur, ne Judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmativè, si impediatur vi vel fraude; secus, si alio modo. Ita communiter *Lug. D. 31. n. 62. Less. c. 26. num. 21. Sanch. dub. 2. n. 2. Mol. Disp. 514.* Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus à Judice teneatur fateri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et an aliàs obligetur restituere? Negant *Mol. et Sanchez ap. Lugo n. 63.* et alii cum *Diana p. 7. tr. 9. R. 27.* et probabile putat *Less. n. 22.* si id probatum non sit saltem semiplenè. Ratio, quia, cum victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucris in pœnam criminis, non tenetur fateri, quando crimen est occultum. Sed probabilius *Lugo n. 64. Less. dict. n. 21. et Croix n. 1090.* affirmant. Ratio, quia hæc non agit de punitione, sed de restitutione concessa à lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cum ipse etiam particeps fuerit delicti, sed Fisco, vel pauperibus. Regula autem, quòd reus non tenetur fateri veritatem occultam Judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. l. c. et c. 31. n. 9. et Lugo n. 63.* currit tantum in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinere lucratum? Negant *Less. c. 26. n. 31. et Mol. Reg. ac Dic. apud Croix n. 1088.* quia tolleretur æqualitatem contractus, cum eo casu posset lucrari, et non perdere. Sed probabilius affirmant *Lugo D. 31. n. 53. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 5. n. 1. et Spor. n. 84.* Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus,

cùm intentio non adimplendi minimè irritet contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competeat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si verò perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. — Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere? Prima sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayr. l. 9. c. 22. n. 21.* item *Val. Bann. et Reb. apud Bon. de Ludo quæst. 3. p. 3. n. 2.* et probabilem vocant *Lugo D. 22. n. 301. et Salm. c. 4. n. 62.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideo victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem. Secunda verò sententia communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanch. Dec. l. 2. c. 13. n. 144. Less. l. 2. c. 26. n. 24. Lugo Dict. D. 22. n. 300. et D. 31. n. 70. Viva de Ludo q. 9. art. 4. n. 1. Salm. c. 4. n. 62. et Spor. tr. 6. n. 7. Præc. c. 6. n. 83. cum Nao. Tol. Mol. et Laym.* Ratio, ut dicunt *Salm. l. c. et c. 1. n. 71. ac Less. n. 24.* quia in citatâ *l. Aleurum C. de Relig. etc.* videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dum in ea sancitur, ut victus non cogatur solvere. At frustra (aiunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientie aliàs cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quòd ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injustè ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Less.* ut vidimus supra in dub. 2. Ratio igitur potior est quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cum tamen sit lata non tantum in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. At quid enim is tenetur solvere, si potest solum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori, 5. de Pactis*, ubi dicitur: *Frustra solvitur, quod statim repetendum est.* Idque probabile putat *Lugo D. 31. n. 302.* (contra *Mol.*) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

891. — Dub. 6. an, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Rectè affirmant *Less. c. 22. n. 26. et Lugo D. 31. n. 65.* si renuntiaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideo invalida est cessio ludentium. Bene tamen advertit *Lugo ib.* quòd si post solutionem fieret illa cessio, valida videtur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens à ludo. Si verò lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, rectè distinguit *Less. l. c.* et dicit, quòd si juraverint tantum se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solum repetere. Secus, si juraverint etiam non repetituros, quia licèt ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideo valet quidem tale juramentum, utpote de re licita, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salm.*

892. — Quæritur enim, utrùm eo casu poterit victus petere à Prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c. 26. n. 27.* prout dicitur de Juramento de solvendis usuris. Sed verius negat *Less. l. c. cum Molin.* quia hîc intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de Jur. c. 3. n. 6.* prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, revera non indigere relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cùm ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed bene contradicit *Sporer de Jur. c. 1. n. 21.* dicens verum esse, quòd juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palas D. 2. p. 8. n. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quòd lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed bene permittit solvere perditum. Hinc concluditur, quòd juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc à lege non prohibetur.

893. — Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occultè sibi compensare solum? Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles ap. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* Sed oppositum est omnino tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer tr. 6. n. 82. et Lugo D. 31. n. 71. cum Sot. Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam validè translatum est, unde repeti non potest, nisi coram Judice: sed quid si victus repetat solum, petendo rescissionem contractûs, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. — Dub. 8. et ultimò, utrùm si victus fictè minitetur in judicio repetere solum, possit titulo transactionis aliquid recipere à victore? Negant *Mol. d. 514. Bon. de Ludo §. 3. n. 13. et Lugo D. 13. n. 72. cum Salas, et fusiùs D. 27. n. 167,* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum qui revera non aderat deficiente animo repetendi; et ideo victus nihil potest accipere, et si accipit, tenetur restituere. Sed probabiliùs affirmant posse accipere *Less. l. 2. c. 17. n. 42. Sanch. de Matr. l. 4. D. 9. Pal. l. 1. tr. 2. D. 1. p. 10. n. 5. Dian. p. 3. tr. 4. n. 24. et Trull. ac Dic. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1086.* Ratio, quia, licet victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi; qua se privat imposterum per talem transactionem; et victor revera non dat ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout revera cedit.

895. — II. Quoad Clericos verò pertinet, aliter res se habet quàm quoad laicos. Sed prænotandum, quòd Canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos clericos in Majoribus constitutos, et beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de ludo c. 1. q. 3. Lugo de Just. D. 31. n. 12. cum Less. et Salas, item Sanch. Cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 8. cum Nav. et Lop. contra Alcoz.* Ratio, quia (ut aiunt) Canon *Episcopus*, in principio relatus quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus

est, sicut quoad laicos. Quoad beneficiatos autem, vide dicta n. 831. v. *Communis*.

896. — At dubitatur 1. an prædicti clerici in Sacris, aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, et in magna quantitate? *Salm. de Contract. c. 4. n. 60.* quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt, nisi ad poenam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ, et citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dian. sed Sanchez, Less. et alii apud Dianam*, ut infra videbimus, expressè oppositum tenent. Unde omnino dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. d. dub. 28. n. 7. Less. l. 2. c. 29. n. 6. Spor. tr. 7. in 7. Præc. c. 6. n. 80. Mol. D. 512.* et alii infra citandi: Ratio, tum quia juxta Canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. t. 9. R. 3.*) damnantur de mortali clerici publicè et frequenter aleis ludentes, tum quia, licet Canones prohibentes hodie non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. et Lugo ll. cc. ac Fill. tr. 37. c. 4. n. 59*), tamen non sunt omnino aboliti, cum lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedecet statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897. — Dub. 2. an peccent graviter Clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate? Prima sententia negat, quam tenent *Sylo. v. Ludus. q. 4. Nav. Sum. c. 19. n. 12.* item *Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. n. 6.* Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licet aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale. Affirmat verò secunda sententia communissima, quam sequimur, et tenent *Cajet. 2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de Just. D. 8. diff. 3. Viva de Contr. q. 9. art. 4. n. 6. Sanch. l. c. n. 7. cum Alcoz, et Palac. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1. Mol. D. 512. Less. c. 26. n. 6. Roncag. de Ludo c. 1. q. 3. R. 2. Spor. l. c. n. 80 et Dian. cum aliis dict. Res. 3. et p. 4. R. 183,* ubi vocat hæc sententiam communem, atque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut supra (modò tamen ludus non solum sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. et Wigandt l. 8. Ex 4. n. 77.*) Ratio, quia, ut jam supra indicavimus, et ut docent *Sanch. n. 6. et Mol. ac. Ronc. ll. cc.* frequentia talis lusus de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in c. *Inter dilectos, de Vita et honest. Cler.* talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* meritò id putat nimis rigidum. Imò *Less. d. n. 6. et Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebrò, recreationis causa, nisi propria statuta Diocesis vel Ordinis id prohibeant.

898. — Dub. 3. an peccent graviter Clerici ludentes aleis in

magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmant *Sporer d. c. 1. n. 80.* et adhærent *Mol. D. 512. ac alii ap. Nav. Man. c. 24. n. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo D. 31. n. 11.* et consentit *Laym. d. c. 21. n. 1.* citans *Less. et Reb.* nisi fiat publicè. et cum scandalo: dicit enim *Laym.* quòd Canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos de Excus. Præl.*) loquuntur tantùm de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. — Ex his omnibus dico I. non peccare graviter Clericos, qui rarò, moderatè, et privatim sine scandalo aleis ludunt. Imò probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratia in loco ubi præfati Canones non rigidè observantur, ut dicunt *Mol. D. 512. Laym. l. c. n. 2. Spor. n. 80. et Dian. p. 7. tr. 9. R. 3. in fin. cum Dic. et Amic.*

900. — Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis cartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo cartarum: sed immeritò, nam revera alea, ut magistri idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omnino à casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum, et similium. Hinc dico, quòd lusibus illis cartarum, qui totaliter pendent à casu, ut sunt lusus vulgò vocati, *Bassetta, primera*, et similes, pro his quidem valent sententiæ præfatae. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quàm fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre, tressette*, et similes. Pro his enim valde probabiliter puto cum Auctore Libelli cui titulus *Istruz. per li Noelli Confess. p. 2. c. 17. n. 397. cum Passerin.* valere sententiam *Salmanticensium*, ut *supra*, scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod bene insuper advertit *Molin. dict. D. 512.* pensandum esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, revera grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modò propria ministeria non negligant; imò nec ullum præbent scandalum, si merè recreationis causa id faciant. Et hos verè dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quæ certè differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

901. — III. Quoad Religiosos autem pertinet, dicunt *Lugo D. 31. n. 12. Sanch. c. 8. dub. 28. n. 9. et Mol. D. 512. in fin.* ipsos propter eorum statum et scandalum aliorum, facilius posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c. 1. qu. 3. R. 2. et Bann. apud Lugo d. n. 12.* quòd Religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitæ, Discalceati, et similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tantò magis id dicendum cum *Salm. de Rest. c. 6. n. 95.* de eo, qui in his Religionibus viam talibus ludis aperiret: *Roncaglia* autem *l. c. et Sanch. n. 9. cum Met.* dicunt adhuc Religiosos non tam arctè observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine

scandalo; sed *Salm. l. c. cum Peryn. Dic. et Ant. à Spir. S.* dicunt quòd, præciso scandalo, et præcepto in contrarium, huiusmodi Religiosi excusantur à mortali, si ludant in modica quantitate; etiam à veniali, si faciant ob rationabilem causam, putà ad solandum infirmum, aut socium tristem: et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis cartarum non meræ sortis, iuxta id quòd supra diximus de clericis. Addunt *Salmant.* id licitum etiam recreationis gratia, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam verò summam possit Religiosus ludo exponere? Modò ludus non sit specialiter interdictus à Regula, *Spor. de 7. Præc. cap. 6. n. 72.* censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de Just. D. 3. n. 144. Elbel tom. 2. c. 18. n. 655. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 79. cum Nav. Val. Graff. Salon. et Mol. D. 520. etc.* probabiliter opinantur, quòd si Religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodo tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. c. 6. n. 94. cum Lugo, Mol. Az. etc.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parcè vivendo de iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV. Et ultimò quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis, cum hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari à mortali, ut dicunt *Solus, et Salz. ap. Sanchez, Cons. l. 1. c. 8. d. 28. n. 5. qui n. 9. cum Alcoz.* absolutè eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo D. 31. n. 12.* ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed meritò (præcisus circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Meth. et Reb. apud Dian. p. 7. tr. 9. R. 4.* excusat eum à mortali, si ludat semel ad recreationem; imò *Salas apud Lugo l. c.* eo casu excusat etiam à veniali. Cæterum Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse à scandalo gravi; sicut etiam censeo, si frequenter ver-setur in aliis ludis cartarum non omnino fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter Clerici, aut Religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes aleis? Hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in *c. Clerici, de Vita, etc.* ubi eis præcipitur, *ne huiusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent luso-res corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenus mortali, sibi complacerent; secus, si assisterent causa tantum se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanch. Cons. l. 1. c. 8. dub. 29. cum Cajet. Sylvest. et Ang. ac Dian. p. 7. tract. 9. R. 40.* Qua de re improbabiliter sentit *Barth. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quòd Clerici et Religiosi assistentes ludis alearum non excusentur à mortali, eò quòd in Bulla S. Pii hoc interdicitur iis sub pœna excommunicationis. Sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem, nam *Sanch. l.*

c. loquens de ludo alearum, nil penitus meminit de tali Balla; meminit verò de ea paulò post *dub. 31. n. 5 et 12*. At ibi observatur Bullam S. Pii loqui tantùm de Clericis et Religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito, et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt à peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus Societatis.

904. Quomodo fit societas? — 905. De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine *Dammorum*? — 906. Quid nomine *Expensarum*? Et an socius possit sibi deducere expensas itineris? — 907. Qu. I. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem? Qu. II. Quomodo deinde dividendum lucrum? Qu. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum? Qu. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Qu. V. Quando inter fratres censetur facta societas? et quid in ea servandum? Qu. VI. Quibus modis finiatur societas? — 908. An per *Tres contractus* possit exigi lucrum certum, salvo capitali? — 909. De societate *Animalium*. Qu. I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impedit, possisne lucrum exigere? Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo? Qu. III. An liceat contractus, *ad caput saluum*? — 916. Quid de filio negotiante cum patre?

904. — « **RESP.** Is est, cum aliqui inter se conveniunt, et » contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructifere- » ris, ut pecunia, animalibus, industria, labore, etc. commune » aliquod lucrum faciunt, quod, uti et damnum, pro ratione, » et rata cujusque dividunt inter se. Vide *Less. Laym. c. 20.* » *Bon. qu. 6. p. 1.* (V. Not. XI.VIII, p. 373.)

Unde spectando id, quod ratio et justitiæ natura hinc requirit, resolvuntur hi casus :

« 1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, et operam suam, » quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.
« 2. Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pereat casu, » vel culpa sociorum levissima, contribuenti perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum et mutuum : quia in mutuo » sors data alienatur, et dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnum est, si casu » pereat; in Societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat à se; et sicuti commodum, ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum et damnum. *Bon. l. c. (V.N.XLIX.)*

905. — Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis. I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantùm ad dominium. III. Ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ at-

terius. Vide *Salm. tract. 14. c. 3. n. 96. Visa de Contr. q. 9. art. 3. n. 2.* et alios passim. IV. Condicio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantum damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, puta si ipse causa custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur à latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus, §. Damna*, ubi dicitur: « Damni partem dimidium (al-
» terum) agnoscere debere tam pecuniæ, quam rerum cætera-
» rum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi
» nomine comparandas proficisceretur. » Non tamen veniunt damna, quæ remotè occasione societatis socius patitur, puta si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relic- tum, negotiis domus suæ providere, etc. ita *Bon. de Contr. D. 3. q. 6. p. 4. n. 1. Cont. Tourn. tom. 1. p. 523. et alii, ex l. Socium, §. Socius, ff. eod. tit.* ubi id expressè sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio; ut legitur in eodem §. *Socius*, mox ci- lato. Si autem causa societatis vulneretur socius, vel ejus servus à latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse commu- nes, ex prædicta *l. Cum duobus, §. Damna*.

906. — Nomine autem *Expensarum*, veniunt sumptus itine- rum, transactionum, solutionis vectigalium, conservationis mer- cium, etc. Sed hic dubitatur, an socius itinerans causa societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylo. v. Societas, quest. 12. Ang. eod. v. n. 12. item P. Nap. Reb. apud Bonac. de Contr. D. 3. q. 6. p. 4. n. 4.* et probabile putat *Less. l. 2. c. 25. n. 35.* Ratio, quia societas non tenetur subire sump- tus, quos alter socius domi fecisset, sed solum illos in quibus is damnificatur causa societatis. Alii verò, ut *Roncaglia de Contr. c. 3. quest. 2, R. 2. Mol. D. 418. n. 2. Less. l. 2. c. 25. n. 35. Navarr. c. 17. n. 283. et Bonac. l. 2. cum Reg. et Salon.* concedunt posse integros deducere, modò aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo. Et probant ex *l. Si frater §. Si quis, ff. pro socio*, ubi dicitur, quòd socius « viatica et stabulorum, jumento-
» rum, carrulorum vecturas, vel suæ, vel sarcinarum suarum
» gratia, (societati) rectè imputabit. » Unde, cum lex absolutè concedat socio sibi recipere viatica cum cæteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integrè recipiat. Hæc secunda senten- tia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia pri- mam non audeo dicere improbabilem, ideo censeo, quòd si bona fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinere; secus, si mala fide; quia, ut diximus *n. 761. v. Quær. II.* cum opinione probabilis et non certa, non potest inchoari possessio.

907. — Quær. I. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ? Prima sententia, quam tenent *Glossa in l. 1. C. pro socio, et Bart. Accurs. Covarr. etc. ap. Pal. tr. 33. R. 8. p. 3. n. 1.* negat, et non solum lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in so-

cietate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quòd sicut ad dominum spectat capitale, et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem prius pretium suæ industriæ, et postea pars lucri, quod in idem coincidit. *Secunda* tamen vera sententia, quam tenent *Pal. l. cit. n. 2. Azor. l. 9. c. 3. q. 1. cum Baldo, et S. Bern. Sen. Lugo D. 30. n. 24. Petroc. tom. 2. p. 405. Bon. de Contr. D. 3. p. 3. n. 3. Cabass. l. 6. c. 13. n. 3. Escob. l. 41. c. 12. dub. 1. n. 82. Ronc. de Contr. c. 2. q. 3. R. 2.* docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. Ex Bulla Sixti V extrav. *Detestabilis*. §. 2. ubi sic sancitur: « Si finita » societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitimè conventum sit. » Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minime fit communis inter socios quoad dominium seu proprietatem, sed tantum quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2 ad 5.* ubi S. Doctor ait: « Qui committit » pecuniam suam vel mercatori, vel artifice per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, » sed remanet ejus; ita quòd cum periculo ipsius mercator de » ea negotiatur, vel artifex operatur. » Sicut ergo, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quòd in societate fiunt communia tam industria, quam pecunia; nam respondetur, ut jam innuimus, quòd in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantum usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferentem industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et ideo, si finita societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cum sit negotiationi exposita, bene apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quòd unus conferat operam, et alter pecuniam; nam revera ex una parte confertur opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantum dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cum tantum usus navis sit collatus, et lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detracta sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscure et confuse DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l. 2. c. 25. n. 9. Viva de Contr. q. 9. art. 3. n. 5.* (et probabile putat *Croix l. 3. p. 2. n. 1101.*) dicunt, quòd, si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam,

tunc æqualiter dividendum est lucrum, et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii verò, ut *Cabass. l. 6. c. 13. n. 6. cum Ang. Sylvest. Nao. etc.* dicunt, quòd deducto prius capitali in beneficium domini, reliquum æquè dividendum sit, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum Doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.*; secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omnino mihi dicendum videtur cum *Ronc. de Contr. c. 2. q. 3. R. 2. et Pal. tr. 33. D. 8. p. 3. n. 2 et 3. cum Reb.* quòd, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habita ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta communem æstimationem lucri quod communiter haberi solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc bene advertendum cum *eod. Ronc. l. c. R. 1. et Sporer de 7. Præc. c. 6. n. 51.* quòd aliquando industria mercatoris plus valebit, quàm usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui: ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æquè interim distributo lucro; prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quòd aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem Operariorum societatem petentium; qua ratione poterunt fortè excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, cò quòd operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omnino esset pactum quòd, emptæ merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, et deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licèt compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subiacet periculo sortis et lucri; ita optime *Ronc. loc. cit. R. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit? *Prima* sententia, quam tenent *Major in 4. Dist. 15. q. 47. §. Tertius, Glossa in l. 1. C. Pro socio*, et alii *apud Azor. l. 3. l. 9. c. 3. q. 3.* sic distinguit: Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si verò pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna. *Secunda* tamen et vera sententia, quam tenent *Glossa in l. Si non fuerint, ff. Pro socio. Nao. c. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. n. 1. q. 6. Azor. l. c. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. et aliis*, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinere. Ratio, quia non est ve-

rum, quòd, collata pecunia, etiam sors conferatur; confertur enim tantum pecuniæ commoditas, ut supra diximus in qu. I. unde, cum, sorte pereunte in principio contractûs, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideo diximus è converso, quòd, finita societate, prius reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quæritur IV. An liceat pactum, quòd, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, et mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est: quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de iure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licet damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncag. c. 3. Reg. in praxi 3. et Azor. t. 3. l. 9. c. 3. q. 4. cum Ang. Sylvest. Rosell. et aliis*. Si verò pactum est, ut sors non sit communis, commune verò sit damnum, tunc certè illicitum est, et injustam, cum nulla hîc detur justà re-compensatio. Vid. *Azor. Ronc. l. c.*

Quær. V. Quandonam censetur inter fratres contracta societas? et quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expressè, vel tacitè ex conjecturis id habeatur; unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi verò omnes in aliquo negotio se exercent; vel nisi, uno negotiant, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p. 3. l. 9. c. 19. q. 1. Mol. D. 421. n. 6. Bonac. D. 3. q. 6. p. 7. n. 2. cum Fill. Ronc. de Contr. c. 4. q. 1.* Idque clariùs præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; secus, si tantum unus sua propria bona confert, putà lucra alicujus officii, vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius qu. 5. cum Bart. et Baldo, ac Bonac. n. 7. cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Bonac. n. 3. contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis frater absens negotietur communi nomine ex communibus bonis, intelligitur habere societatem, usquequod admoneatur ab aliis fratribus, vel ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit. cum Giribald. contra aliquos. (V. Not. L.)*

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finita negotiatione, ex l. *Actiones. §. Item, ff. pro socio*. II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, l. *Itaque, ff. eod. tit.* Si verò quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ob bonum publicum, ut si socius abesse debet causa Reipublicæ, nec aliū

commodè subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ~~et~~ quod facta est societas. 3. Quando alter non servat pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, aliàs possessio stat pro observantia contractus. Vide *Bonac. de Contr. D. 3. q. 6. p. ult. n. 2. III.* Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; et hoc etiamsi conventum sit ut transeat societas ad hæredes mercatoris ex *l. Verum, §. In hæredem, ff. pro socio*. Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bonac. n. 3.* nisi pactum iuramento sit firmatum: sicut etiam non finitur societas circa negotia cæpta, neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. D. 414. et Bonac. ibid. cum Fill. etc.* communiter. IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium, aut Professionem solemnem socii, ex *l. Verum, §. fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem coniectus, non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. n. 5.* Item, si res sit mutata, ut societas non sit amplius idonea, ex *cit. l. Verum, §. fin.*

908. — « 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis » justè servet sortem suam indemnem, et insuper certum lucrum » percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur » duo alii, assecurationis, et venditionis, cujus tale exemplum » ponit *Laym.* Inis societatem cum mercatore, et contribuis » ei 1000 florenos, v. gr. Spes est, quòd is quotannis lucraturus » sit 300, cujus lucri dimidium v. gr., jure societatis tibi debe- » tur unà cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere deberet » ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in se suscipiat, » ei tibi sortem assecuret, in hujus oneris compensationem, re- » linquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duæ par- » tes lucri ad ipsum, et tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes » lucri hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri sperati, » nempe 100 florenos in spe, vendis etiam eidem pro 50 vel 60, » v. gr. annuis certis, et sic tandem id lucrum facis, et sortem » servas indemnem. Vide *Laym. et Bon. ll. cc.* »

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sotus l. 6. q. 6. a. 2. Merbes. tom. 1. p. 348. Hab. tom. 4. pag. 317. P. Conc. tom. 7. pag. 489. Contin. Tourn. tom. 1. p. 524.* (qui tamen *p. 541.* admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabass. l. 6. c. 13. n. 1.*) item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. et Mercad. ap. Salm. tr. 14. c. 3. n. 96.* et videtur adhærere *Az. p. 3. l. 9. c. 4. q. 5.* Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis societas destruitur, cum de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii, et Tournely*, ut supra :

Destructio autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere quòd si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam si fiunt eodem tempore et cum eodem socio. Nam respondent Fautores hujus primæ sententiæ, quòd in iis casibus perseveraret societas; sed hîc societas destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobamam jam fuisse à Sixto V, per Bullam *Detestabilis*, editam anno 1586 (in *Bullario* p. 154.), ubi in §. 1. sic dicitur: « Damnamus et reprobamus omnes contractus posthac ineundos, per quos cavebitur personis, pecuniis animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiam » fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu » capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur. » Et ideo huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pont. Bened. XIV in suo aureo Libro de *Synodo*, l. 7. c. 1. ubi dixit, quòd licet quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cum « plures, et non obscuri nominis Theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint, » hanc tamen sententiam sentit præfata Bulla magis congruere. Accedit alia Bulla S. Pii V, qui in sua *Extrav. omis*, §. 4. de censib. sic dixit: « Conventiones directæ, aut indirecte obli-gantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractûs non tenetur, nullo modo valere volumus. »

Secunda verò sententia communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodo absit animus fœnerandi, et omnino obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; hanc tenent *Nav. Man. c. 18. n. 254. Less. l. 2. c. 25. n. 13. Tol. l. 5. c. 41. n. 3. Lugo D. 30. n. 40. Laym. l. 3. tract. 4. c. 18. n. 11. Pal. t. 7. tract. 32. D. 8. p. 5. Bonac. D. 3. q. 3. p. 11. n. 2. Escob. l. 41. dub. 3. n. 88. Ronc. de Societ. c. 3. qu. 2. Mazz. tom. 2. p. 161. Spor. de 7. Præc. c. 6. n. 58. Mol. D. 416. Salm. tract. 14. c. 3. n. 100. cum Jo. Major. D. Parigin. et Syk. P. Navarr. Arm. Med. Lop. Mald. et valde probabilem vocat Azor. loco supra cit. saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745, hoc titulo: *Examen Théologique sur la Société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractûs editæ ab Academiis et Facultatibus Theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica, et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam supra est tradita, nempe quòd, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valere debent. Nec subsistere dicunt Auctores hujus secundæ sententiæ duo illa præcipua fundamenta Adversariorum, nempe quòd cessante periculo destruitur societas; et quòd de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negant *Navarrus*, et *Lugo*, quòd periculo*

si socium conjecio, societas destruat; sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de sua natura spectet ad dominum, iuxta tamen compensatione facta, potest illi adfieri pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de Commod.*, neque tunc destruitur contractus commodati: Sic etiam in contractu societatis, de cujus essentia non est ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cum imò potius oppositum clarè probetur ex *l. Si non fuerit, §. Ita, ff. Pro socio*, ubi dicitur: «Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum verò commune sit, Cassius putat.» De essentia ideo societatis tantum esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tum de sorte, tum de lucro, licet majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat comodo majoris lucri; contra verò conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas; ex qua principaliter constituitur societas. Quantum autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonac.* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, et minus periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum verò fundamentum, nempe quòd societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecio in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere. Diversè respondent Fautores secundæ sententiæ. *Lessius n. 30. et Azor. l. c.* (quamvis hîc contrariæ sententiæ adhæreat) dicunt, quòd hujusmodi contractus, licet non remaneret societas non amen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractûs, nempe conductionis operum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractûs innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii verò, ut *Lugo, Palaus, Escob. et Roncaglia*, respondent, quòd, non obstante periculo suscepto à socio, adhuc persistit societas. Sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cum permaneat contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de Commodato*; ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractûs valorem sortis, et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo n. 43*) posset justè cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quòd si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habere actionem super hanc pecuniam; et contra, posset eam dominus sibi vindicare tamquam suam. Sed

contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Vioa l. c.* standum esse iudicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscumque loci; rectèque addit, consultius esse hos contractus scorsim inire. Ad Bullam autem Sixti V. *Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati dicto n. 908. v. *Ad Bullam supra*. Bene autem advertit *Ronc. d. c. 3. Reg. in praxi*, certè injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finita societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quòd si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solùm lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, prout dictum est n. 907. v. *Quær. IV.*

910. — Hic Ultimò quæritur, an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de Contr. cap. 1. quæst. 5. R. 2.* casu quo filius nomine proprio negotietur; secus, si nomine patris, tunc enim tantùm potest accipere id, quod pater pro tali labore alteri daret. Et idem dixit *Bus. de Furto, n. 544. cum Laym. et Diana*. In eo tamen casu ait *Ronc. ib.* posse patrem detrahare ipsi valorem alimentorum, quæ non ampliùs debet filio, cum habeat unde se alat. Sed cum valde probabiliter neget *Croix l. 3. p. 1. n. 1054. cum Mol. Moya etc.* posse filiumfam. stipendium petere à patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n. 544.* hinc dicimus (contra *Ronc. et Bus.*) nullo modo posse filium illud occultè accipere, dissentiente patre.

DUBIUM XV.

Quid sit Assecuratio et Fidejussio.

911. — « **RESP. 1.** Contractus Assecurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel gratis, vel » pro certo pretio, ad eam compensandam, si perierit. Quod si » gratis fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, » qua assecurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem » ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit » incertus utrique, saltem quoad notitiam, quam de eo habent; » quia alioqui non servaretur æqualitas, *Less. Bon. d. 3 q. 9.* » *p. 3. Less. l. 22. c. 28. d. 4. n. 24.*

Unde resolves:

« 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pretium » petit, et tenetur restituere. *Ibid. Bon. dub. 3. q. 9. p. 3.* » (Certum est *Ronc. Qu. 9. c. 3. q. 22.*) »

« 2. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assecurationis accipere dicit *Less. l. c. n. 27*. Quia illa obligatio ob pericula ordinaria magis aestimatur, et causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem aestimationem. Verum id *Bon. d. 3. q. 6. p. 3. n. 3. et Card. de Lugo. d. 31. sect. 7.* rectius negant.

« 3. Si cupiens rem suam assecurari, certò sciat eam perissem, non potest pacisci de ejus assecuratione. Vide *Less. l. c. n. 25*.

§12. — « Resp. 2. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct. »

Unde resolves :

« 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur; quia ex se pretio est aestimabilis. *Nao. Azor. p. 3. l. 11. c. 22. d. 5. Fill. n. 159.* * (*Est commune apud Viva n. 3. Etsi mihi omnino videtur tenendum quidquid dicant Cocarr. Moya, etc. ap. Croix. n. 1106. quia assumptio talis oneris procul dubio est pretio aestimabilis.*) *

« 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, et instrumentum publicum) non tenentur, ut nec Clerici, nisi quatenus solvere commodè possunt, et non egeant. Vide *Laym. Bon. quæst. 9. p. 2. Less. l. c. cap. 28.* (V. Not. LII, pag. 376.)

« 3. Fidejussor non obligatur plus quàm principalis; et hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris, *Card. Lugo etc. commun.* (V. Not. LIII, pag. 376.)

« 4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi, facta excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse solventem. *Azor. loc. cit. Fill. num. 153.* (V. Not. LIV, pag. 376.)

« 5. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accedente fidejussori, etc. Vide *Azor. d. 10. Bon.*

« 6. Ex fidejussione Religiosi propria auctoritate facta, monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem verum sum est. Vide *Less. c. 28. et Laym. c. 29. n. 7.*

« 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare; imò nec potest, cum nemo sit dominus vitæ, *Sylo. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

« 8. Si debitor sua culpa non solvit, tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna, et expensas omnes compensare. Si verò sine culpa, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum videtur teneri, *Azor. Sylo. Sa, Bon. Trull. c. 26. d. 2.* » (V. Not. LV, pag. 377.)

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus et Hypotheca.

913. Quid est contractus Pignoris? — 914. Quid si quis utatur Pignore? — 915. Quæ liceant pignorari? — 916. De contractu Antichriseos?

913. — « RESP. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quòd pignus proprie sit rei mobilis, illa immobilis, *Molin. Fill. Bon. q. 10. p. 1.* * (Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis, *Viva n. 8.*) * » (V. Not. LVI, pag. 377.)

Unde resolves :

914. — « 1. Pignore non licet uti contra voluntatem domini, » quia est res aliena, ad securitatem tantum, et non ad usum » tradita, *Bon. loc. cit. ex Mol. Reg. etc.* Si tamen utatur, » v. gr. equo, vel agro, debet valorem usûs sicut et fructus omnes, » si sit res ex se fructifera, computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committit usuram, cum res domino suo fructificet, *Nao. Bon. Trull. c. 26. d. 2.* * (Præsumitur autem dominus consentire si nullum damnum eo sequatur, putà, » si alter utatur libro, et simili, *Viva n. 9.*) * » (V. Not. LVII, pag. 378.)

915. — « 2. Non possunt pignorari quæ non possunt vendi, » v. gr. Ecclesiæ, *Molin. d. 530. Less. l. 2. t. 28. d. 3. Bon. l. c.* » 3. Immobilia, uti et mobilia pretiosa, cultui divino dicata, » v. gr. calices, casulæ, etc. non possunt oppignorari, nisi in » necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut ecclesiæ et indigentibus subveniatur. Vide *Nao. c. 17. Less. Bon. loc. cit.* » 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri » oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque potest » vendere, debitore non solvente, nisi post biennium, et eo » prius monito. Quidam tamen dicunt posse vendere post » trinam monitionem. Vide *Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon. loc. cit. n. 9.* (V. Not. LVIII, pag. 378.)

» 5. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam » dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel » posteriores de priore hypotheca admoneantur, *Azor. Filliuc. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trull. c. 26. d. 4.*

916. — « Quæres : Quid sit contractus Antichriseos, Germanicè *ein Pfandschaft.* * (apud nos *à godere.*) * »

« Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur ut » creditor utatur pignore, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu » lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves :

- « 1. Contractus hic videtur juxta *Caj. Sot. etc.* (contra quos-
 » dam Juristas) esse usurarius : quia creditor ultra sortem ali-
 » quid lucratur , causa solius mutui , quæ est usura. Vide *Laym.*
 » *l. g. t. 4. c. 16. n. 17.* * (*Et certum est cum Pal. apud Croix*
 » *n. 1115. Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa*
 » *levi neglexit percipere. Vasq. Pal. etc. ibid. Quid, si agrum in-*
 » *cultum coluerit? Adhuc teneri fructus restituere, dicunt Mol.*
 » *Bon. etc. contra Sa, Soto, etc. Vide Croix n. 1112.*) *
 » 2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fructus ex
 » pignore, sine diminutione sortis : ut si v. gr. fructus ex hypo-
 » theca percepti non superent quantitatem pensionis , quæ jure
 » censûs super eandem constituti exigi potest cum pacto redhibi-
 » tionis, ut supra dictum est de censibus : aut si alioquin lucrum
 » cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde
 » non facile damnandi illi, qui à Principibus in locum debi-
 » torum agros, pascua, officia, etc. in antichrisim habent.
 » Vide *Laym. l. c. et Binfeld. de usuris, Mol. etc. Less. cap.*
 » *137. etc.* »

CAPUT IV.

DE TUTELA ET TESTAMENTIS.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, et Curatela.

917. Quibus detur Tutor, et quibus Curator? — 918. Ad quæ te-
 » teneantur Tutores et Curatores? An Pupilli et Minores possint se
 » naturaliter obligare, sine consensu Tutorum, etc? Vide infra vers.
 » 6. *Pupillus.*

917. — « RESP. Sunt quasi contractus, quibus Tutor et Cu-
 » rator ad procuranda bona et commoda Minorum cujuscunque
 » sexûs, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti
 » non sunt, obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea
 » obligatio suscepta fuisset; supplente nimirum lege, vel magis-
 » tratu vim contractûs. Differunt Tutor et Curator, quòd Tutor
 » solum datur impuberibus, etiam invitis et principaliter datur
 » personis, ut curet earum educationem et institutionem : se-
 » cundariò verò datur etiam bonis illarum respectu omnium
 » negotiorum. Curator verò datur Minoribus, post annos expletos
 » pubertatis, usque ad annum 25 completum; nec communi
 » jure datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter
 » rebus Minorum, secundariò personis. Unde pro directione
 » in foro conscientiæ, ex jure tum naturali, tum positivo com-
 » muni resolves ex *Laym. et Tan. tom. 3. d. 1. q. 7. d. 10. Bon.*
 » *d. 3. q. 10. (V. Not. LIX, pag. 378.)*

918.— « 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est relict
 » ex testamento, aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc est
 » constituti à Judice aut Magistratu; sive sint legitimi, hoc est
 » præscripti à lege (qualis præ cæteris est mater, si velit, et
 » promittat se non transiturem ad alias nuptias, quin prius tu-
 » tela abdicet, et rationem reddat: dein avia, et consanguinei
 » proximiores idonei) tenentur, uti et curatores, jurare se fide-
 » liter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Mi-
 » noris salvam et integram restituendam: et universim tacite
 » omnia eorum bona sunt hypothecata Minori; ita ut ad quem-
 » cumque pervenerint, possit illa Minor sibi vindicare, ut sibi
 » satisfiat, si quid illorum culpa est passus. V. *Ten. l. c. Laym.*
 » *l. 3. t. 4. c. 9. Bon. l. c. (V. Not. LX, pag. 379.)*

« 2. Bona Minorum tenetur Tutor vel Curator administrare
 » ea cura, quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhi-
 » beret, tam impediendo et præcavendo damna, quam procu-
 » rando commoda et lucra Minoris; alioqui damnum et defec-
 » tus congrui lucri ipsi imputabitur, et tenebitur etiam in con-
 » scientia ad restitutionem. Vide supra *l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3.*
 » *R. 6. (Tom. I. pag. 326.) (V. Not. LXI, pag. 380.)*

« 3. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt
 » servari, non possunt alienari, saltem sine Judicis decreto.
 » * (*Sicut neque mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus*
 » *tutoris. Salm. c. 1. num. 40. *) (V. Not. LXII, pag. 380.)*

« 4. Tutori, aut Curatori et personis ei subjectis nihil licet
 » emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis Minorum,
 » quandiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum
 » ejus decreto bona pupillorum publicè, per juratum vendito-
 » rem omnibus venalia exponuntur.

« 5. Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel re-
 » nunciare hæreditati, legatis, fideicommissis, aliisque juribus
 » sibi acquisitis. Si tamen Religionem ingressus sit, potest bona
 » alienare, quia moritur quasi. (*V. Not. LXIII, pag. 380.*)

« 6. Pupillus, dum infans est, hoc est minor septennio, vel in-
 » fantiæ proximus (ita ut, si masculus est, non expleverit
 » annum decimum cum dimidio; si fœmina, nonum cum dimi-
 » dio), nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obli-
 » getur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus obligare
 » quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter,
 » *Sanch. d. 38. Less. l. c. cap. 17. n. 61. Laym. c. 9. n. 7.* »

Certum est 1. quòd Minor aut Pupillus etiam sine consensu
 tutoris, vel curatoris, possunt se obligare circa bona castrensia
 (*V. Not. LXIV, p. 381.*) vel quasi castrensia; quia de his liberam
 administrationem habent. Vide *Salm. de Contr. c. 1. n. 39.* Cer-
 tum est 2. quòd non possunt se obligare circa bona immobilia sine
 Judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ 22. C. de Admin. tut.* quia jus
 omnino irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. St. ad sol-
 vendum 7. C. Prædiis Minor.* Circa autem mobilia nequeunt se
 obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris,

Salm. n. 41. Sed quæstio est an Pupillus, vel Minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quòd si Pupillus, aut Minor contrahant cum tutore, vel curatore, minime obligantur, ex *l. Non licet. C. de Contr. empt. et l. Pupillus, 5. De Auot. tut.* Pariter idem communiter traditur à DD. si Pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de Matr. l. 6. D. 38. n. 24. Lugo D. 22. n. 286. et Salm. n. 42.* ut patet ex *l. Pupillus. 58. ff. de Act. et oblig.* Si verò Pupillus sit pubertati proximus, et contrahat cum extraneis, hîc quæritur, an maneat naturaliter obligatus? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo D. 22. n. 288. Less. lib. 2. cap. 17. num. 61. Sanch. l. cit. n. 31. Laym. lib. 3. Sess. 5. tr. 4. c. 9. n. 7. Pal. D. 1. p. 4. §. 3. n. 9. et Salm. n. 5. cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. et Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor Pupilli remanet civiliter, et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n. 45. ex l. fin. de Jurejur. et l. Marcellus. 25. ff. Fidejus.* Ergo, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam Pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum tex. 46. de Fidejuss. et l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quòd Pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, Pupillum obligari naturaliter, si promittat sine auctoritate tutoris; cùm in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, « dummodo obligatio » aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut putà si pupillus sine » auctoritate tutoris promiserit. »

Secunda verò sententia negat Pupillum, vel Minorem remanere naturaliter obligatum; et hanc tenent *Bonac. de Contr. D. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fin. item Coo. Bann. Rodr. Dic. etc. ap. Salm. n. 44.* et vocant probabilem *Sanch. l. c. n. 20. et Diana p. 2. tr. 5. R. 44.* Ratio, quia ex *l. Pupillus. 41. ff. de Condit. ind. et ex l. Pupillus 58. ff. de Action. et obl.* expressè negatur, Pupillum naturaliter obligari et præcisè in *dict. l. 58.* sic dicitur: « Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur. » Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de Pupillo infante, ut exponit *Glossa*; unde alia *Glossa in dict. l. Notario*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quàm alias, tantùm de Pupillo infante, intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Cæterum probabilissimum est quòd Pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo D. 22. n. 300. cum Soto, Mol. Coo. etc.* et probabile putant *Salm. d. c. 1. n. 47. cum Sanch. Reg. etc.* Ratio quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. 8. ff. De Dol. mal. except. et ex reg. jur. in 6. ubi*: « Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus. » Vide dicta n. 890.

« 7. Eadem est ratio Minoris si Curatorem habeat (V. Not.

» LXV, pag. 381.) : quem, si semel susceperit, tenetur illi sub-
 » esse jure communi usque ad annum 25 expletum; et si litem
 » habeat, tenetur ad eam sumere Curatorem, exceptis tamen
 » causis spiritualibus. Quod si Curatore careat, valent acta per
 » illos, ita tamen, ut si læsi sint, restituantur in integrum. Vide
 » *Auth. cit. et Bon. dub. 3. quæst. 5. p. ult.*

» 8. Etsi Minores sine Curatorum auctoritate donare non pos-
 » sint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent (in
 » iis enim præsumitur tacitus consensus Curatoris); qui tamen
 » dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur
 » legitime; quia probabile est valere naturaliter, tametsi non
 » civiliter. *Mol. Lugo, Trull. Dian. p. 8. t. 6. R. 4 et 7.*

» 9. Tenentur Curatores et Tutores singulis annis adminis-
 » trationis rationem reddere; ubi, si quis deses aut noxius
 » reperiatur, amovendus est, imposita satisfactione, aliasque
 » subrogandus. (V. Not. LXVI, pag. 381.)

» 10. Si Tutor, vel Curator, post rationes officii redditas,
 » fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium, quod in qui-
 » busdam locis est vigesima pars reddituum bonorum omnium
 » Minoris, in aliis autem decima pars.

» 11. Porro, qui non possunt esse Tutores et Curatores, et
 » qui à tutela et curatela excusentur, ne iis imponi possint, v.
 » gr. habentes quinque filios superstitēs pauperes, etc. V. apud
 » *Tann. l. c. et Sa, v. Minor*, ubi sic habet: Tutor non potest
 » esse junior 25 annis, nisi fortè mater; nec Religiosus, nec for-
 » mina (nisi mater aut avia, ut uxor casu ante dicto); nec Cle-
 » ricus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium
 » personarum. Horum verò tutelam suscipere tenentur et Epis-
 » copi, et Clerici, et Religiosi; quod ego, inquit, de Religiosis
 » universim non admitto. *V. Laym. l. c.*

» 12. Si Tutor et Curator, cum tenerentur negotiari, omise-
 » runt, possunt pupilli ab eis accipere 5 pro 100. *Sa, v. Curator.*
 » Vide etiam *Novar. c. 25. Plura vide supra l. 3. tr. 3. c. 2.*
 » d. 3. (Tom. II, pag. 233.) »

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit Testamentum.

919. Quid est Testamentum? De requisitis ad Codicillum, et quid
 importet Clausula Codicillaris? — 920. Quotuplex est Testamen-
 tum? — 921. Ex quibus capitibus Testamentum est nullum?
 — 922. Quid, si desint solemnitates, et sit Testamentum ad pias
 causas? — 923. Quid, si constet hæredi voluntas Testatoris?
 — 924. Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et
 an testamentum nullum valeat quoad legata pia? — 925. Quid, si
 Testamentum factum sit ab hominibus rusticis? — 926. Quid, si
 tempore petitis? — 927. An Testamentum sine solemnitatibus obli-
 get in conscientia? — 928. Vide alios casus. — 929. Quid de Tes-
 tamento Clericorum, Novitiorum, et Militum? — 930. Dub. 1.

An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari si sit Religiosa? Dub. 2. An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis? Dub. 3. An legatum relictum Orphanis possit dari eis, qui parentes habent inutiles? Dub. 4. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis quæ sine dote jam nupserint? Dub. 5. An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterum nubant? Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ? Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei si nubat? Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes si ante nuptias moriatur? Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria? Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? — 931. Quæstio I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa? Quæstio II. An ab Episcopis cum justa causa? Dub. 1. An tunc requiratur consensus hæredis et legatarii? Dub. 2. Quæ sint causæ justæ ad commutandum?

919. — « RESP. 1. Testamentum est voluntatis justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur à reliquis ultimis voluntatibus, nam differt à legato, seu fideicommisso partiali, quòd hoc sit donatio à defuncto relicta, et ab hærede præstanda: * (*Legata accipienda sunt à manu hæredis. Vide Salm. c. 5. n. 178.*) * à codicillo verò differt, quia codicillus est quasi testamentum imperfectum, et non fit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v. g. in militia, sed ad aliquid in testamento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. Vide *Laym. l. 3. t. 5. c. 1. et seq. Tann. t. 3. d. 4. q. 8. Less. lib. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.* » (V. Not. LXVII, pag. 381.)

Ad Codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et foeminæ (quamvis ad Codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio), ex *l. ult. C. de Codic.* Ad Codicillum verò inter liberos, et milites, sufficiunt duo testes; Vide *Lugo D. 23. n. 15.* Hic notandum cum *eodem Lug. n. 17.* quòd clausula in testamento apposita, quòd si illud non valeat ut testamentum, valeat ut Codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem hæredis necessarii, hæres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. C. de Fill. prat.* et insuper ipse teneatur hæreditatem restituere hæredi in illo testamento instituto, retenta sibi quarta trebellianica, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus ff. de Injusto rupto test.* et si est hæres necessarius, retenta sibi portione debita.

920. — « Resp. 2. Testamentum est duplex (V. Not. LXVIII, pag. 382.) I. *In scriptis, seu clausum*: quod testamentum testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt, * (*Adde infames de jure, fratres, patrem Tes-*

» *tatoris, qui sunt in ejus potestate. Viva Q. 10. n. 4. Salm. c. 5.*
 » *n. 10. Adde hæredem, sed non legatarios, non tutores, etc. Viva*
 » *et Salm. Nec Religiosos, etsi isti peccent, si testentur sine licen-*
 » *tia. Viva ib.)* * (quibus adde ipsum hæredem, et qui in ejus
 » sunt potestate) sed masculis, puberibus, liberis, ad id rogatis
 » et vocatis coram offert, profitendo id esse suum testamentum :
 » tum, si possit, manu sua subscribit, alioqui octavus pro eo
 » testis, dein omnes et singuli septem testes eodem tempore sub-
 » scribunt, si possint, per seipsos, proprioque vel alieno, aut com-
 » muni sigillo, consignant, *Laym. l. c. Bon. dist. 3. q. 12. p. 1.*
 » * (*Nullum est Testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem*
 » *post sententiam. Salm. c. 5. n. 155.*) * II. Nuncupativum, quod
 » minorem solemnitatem requirit, scilicet tantum, ut septem tes-
 » tes idonei supradicti convocati audiant, et intelligant testatoris
 » voluntatem, coram eis scriptam, vel voce articulata prolata
 » * (*Simul et eodem tempore, ut sint testes, Salm. c. 5. n. 11.*
 » *Per signa autem nequit hæres institui. Quid, si Testator annuat?*
 » *Probabile est posse sic institui. Lugo, Vasq. etc. Vide Salm. c. 5.*
 » *n. 12. Maxime ad causas pias, Salm. num. 17. in fine cum Vill.*
 » *Gom. etc. Et Croix. n. 1130.*) * Etsi verò talis nuncupatio
 » coram testibus à notario in scriptum communiter redigi solet,
 » id fit non ad actûs substantiam servandam, sed ad meliorem
 » probationem, et securitatem, si testes decedant, vel inidonei
 » reddantur. Si autem testamentum careat solemnitate debita,
 » dubiteturque, utrùm testator voluerit conficere clausum, an
 » apertum, valet ut nuncupativum : hæc enim præsumitur tes-
 » tatoris voluntas, ne actus omnino corruat, *Sanct. lib. 4. cons.*
 » *Lugo. t. 2. de just. d. 24. Bard. d. 6. q. 10. §. 1.*

« Porro præter has solemnitates jure communi requisitas, aliæ
 » sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti
 » Notarii : qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur. »

Notandum 1. cum *Lugo D. 24. n. 5.* qui citat *Vasq. et Ronc. de Testam. c. 1. q. 3. R. 2.* cum communiori, contra aliquos, ex *l. Hæc consultissima, C. Qui testam. etc. et l. Hæres 12. ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quòd Testator declarat, se in tali schedula, putà sigillo signata, vel tali loco clausa nominare hæredem, et alias dispositiones; sed requiri, quòd ipse coram testibus sufficientibus hæredem nominet; et quoad alias, sufficere quòd se ad schedulam remittat.

921. — Notandum 2. quòd ex triplici capite testamentum potest esse nullum : I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, (*V. Not. LXIX, p. 383.*) quæ ab Auctore explicantur. II. Ob defectum *complementi*, nam si Testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi hæredem instituerit ex *l. Si quis, ff. de Test.* Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios hæredes, vel legata ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia, *Salm. c. 5. cum Mol. Tap. Dic. etc.* III. testamentum potest esse nullum ob

defectum *libertatis*, eo quòd Testator non liberè egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali, *Salm. n. 30.* Sicut, si Testator fuit inductus precibus simplicibus, suasionem, etc. Vide *Salm. l. c.*

922. — « Quæres, an testamentum sit validum, cui desunt » solemnitates à jure civili requisitæ ?

« Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam in » foro externo eas non requiri, sed sufficere eas quæ sunt juris » gentium, scilicet duos testes; in foro autem conscientiæ, sup- » posita potestate disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel » aliud signum testatoris, absque ullo teste. Quòd si tamen manus » testatoris non extet, requiruntur duo testes in foro externo, » inter quos etiam fœmina esse potest. *Covar. et alii 22. Dian. » p. 7. t. 6. R. 16. ° (Cum Salmant. c. 5. n. 17.) °* Item Con- » fessarius, vel Parochus esse potest, licet legata sint pro sua » Ecclesia, idque ad hoc tantum ut voluntas testatoris probari » possit, et Judex pro ea sententiam ferat. Vide *Less. et Card. » Lugo t. 2. d. 22. s. 9.* ubi etiam probat, in tali testamento ad » pias causas non esse necessariam hæredis institutionem. At, » licet morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen » quoad legata pia in eo jam expressa. *Malder. Laym. Dian. » part. 5. t. 16. R. 126.* An autem tale testamentum ad causas » pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad » legata profana, controvertitur. Negant *Bon. et Lugo.* Affirmant » *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch. Barbos. Trull. cap. 18. d. 4. Dian. » p. 7. tract. 6. R. 4. ° (Et hanc tenent Salm. n. 19. et Viva » art. 2. n. 5. cum communiore et Roncaglia c. 2. q. 6. R. 1. vocat » communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Atta- » men sententia Bonacinae punct. 3. n. 18. et Lugonis D. 22. n. 284. » cum Vasq. Jason. etc. est satis probabilis : quia respectu laico- » rum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quòd acces- » sorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, » ubi diversa est ratio accessorii à principali, ut hîc accidit; et » ideo, non obstante quòd Testamentum principaliter sit pro- » fanum, debetur legatum in eo relictum, etiam deficientibus » solemnitatibus Juris Civilis, ex dicto cap. Relatum. Præterea » Testamentum in favorem liberorum, licet valeat quoad liberos, » non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis » desint, ut habetur in *l. Hæc consultissima, et in l. Ex imper- » fecto. C. de Testam.*) ° Denique testamentum ad pias causas non » solenne revocat aliud solenne, etsi hujus mentionem non faciat. » *Molin. etc. Dian. p. 6. t. 6. R. 25 et 26. ° (Cum Viva n. 4.) °* » idque, etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Mol. et alii, » licet hoc posterius quidam negent. Vid. l. c. R. 26, 27. »**

923. — Quoad dispositiones pias, certum est, quòd si constat hæredi voluntas Testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur hæres in conscientia vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo D. 22. n. 267. Concina t. 7. pag. 647. n. 9. Laym. c. 7. de Testam. n. 5. Ronc.*

cod. tit. 2. 2. q. R. 1. et Salm. c. 5. n. 18. cum Less. Dic. Vill. etc. Unde infertur quòd si Testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retineres, vel ut in pias causas distribueres, tatè id faceres, etiam inscio et invito hærede, prout docent *Lugo n. 268. Mol. t. 1. D. 134. et Salm. l. cum Dic. Vill. Coo. Gom. etc.*

924. — Cæterum, si contra non constet hæredi voluntas Testatoris, docet *Laym. ib. n. 4.* quòd ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum in *c. Rel. 1. de Testament.* expresse dicitur: *Tribus, aut duobus testibus requisitis; et in c. Licet, de Testib.* dicitur: « Licet quædam sint causæ quæ plures exigant testes, nulla tamen est causa quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur. » Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout aiunt *Laym. ib. Holzm. de 6. Pr. c. 1. n. 657. et Croix l. 2. p. 3. n. 1130.* Hinc docet *Laym. n. 5.* quòd hæres non tenetur credere soli Parrocho, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva q. 10. art. 2. n. 3. et Croix ut sup.*

925. — Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si plures haberi nequeant, nec subscriptionibus opus erit, si litterati non sunt; *Laym. l. c. 2. n. 16. Bon. l. c. part. 1. n. 4.*

Hæc autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corrumpente principali, corrumpit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio repetitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor Religionis, et ideo ibi attenditur tantum jus Canonicum. Ita *Laym. lib. 3. tr. 3. c. 2. et Ronc. de Testament. c. q. 6. R. 2. cum Coo.*

926. — « Resp. 3. Tempore pestis (*V. Not. LXX, pag. 383.*) » non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti » subscriptionem: sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. » Adde, æquitatem postulare, ut quando testes, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuncientur, si de » voluntate defuncti liquidè constet. Hinc in Camera Imperiali valeret testamentum, peste valde grassante conditum coram duobus, » vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest. Atque » hæc vera sunt secundum jus commune Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. et Viennæ duo » testes ad testamentum sufficiunt. Vide *Laym. l. c. cap. 2.* » Imò absolutè loquendo tempore pestis sufficere solemnitates » juris gentium, atque adeo tres, vel duos testes. *Dian. p. 7. t. 6. R. 34. ex Sa, Laym., etc.* atque inter eos esse posse forminam, et Notarium ipsum (tametsi non sit immatriculatus), » modò non sit consanguineus vel affinis defuncti, *R. 36. ex Menoch.* etc. nec opus esse ut sint rogati, vel audiant vocem » testantis (etsi hoc quidam requirant), modò eum videant, » *R. 37 et 38.* neque invalidari, licet ægrotus convalescat, *R. 39* » ex aliis 8. Denique, si Parochus scribat coram unico teste

» habere vim testamenti, saltem nuncupativi, dicit *Mol. et March.* cum *Dian. l. c. R. 34 et 41.* Vide etiam p. 51. t. 3. » *R. 123.*

927. — » Resp. 4. Etsi probabilis et segura sententia sit *Coo. Bon. d. 3. q. 1. p. 4.* et aliorum, testamentum factum ad causas » non pias, sine solemnitatibus à jure requisitis, invalidum esse » in foro conscientiae, præterquam quoad legata pia, *Molin. Lugo, Vasq. Sanch. Diana p. 7. t. 6. R. 3.* contra *Barbos.* ita » ut hæres per illud institutus, et legatarius teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato; contrarium tamen verius » est, ideoque licetè retinetur, quod tali testamento possidetur. » Ratio est, quia illæ solemnitates tantum requiruntur ad cavendam deceptionem, et ad fidem in foro externo faciendam. » Vide *Less. l. 2. c. 19. d. 3. C. Lugo disp. 22. s. 7.* Unde secundum hanc posteriorem sententiam resolves sequentes. »

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus n. 711.) est pro testamentis conditis sine solemnitatibus. *Prima* sententia tenet ea valere in conscientia et naturalem parere obligationem. Ita cum *Bus. Less. l. 2. c. 19. dub. 3. Mol. D. 81. Sa, et Sylo. v. Testam. Roncag. de Testam. cap. 1. q. 4. R. 2.* item *Mald. Reg. etc. apud Cabass. T. J. l. 6. cap. 3. n. 4.* Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div. ubi* : « Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi. » Hinc *Less. Salas, Sayr. et Molf. ib.* dicunt hæredem ab intestato, si certus sit de voluntate Testatoris, teneri eam exequi et restituere hæreditatem. *Secundam* verò sententiam omnino oppositam tenent *Suar. Bon. Coo. apud Cab. l. c. et Salm. tr. 74. c. 1. n. 52. cum Laym. etc.* quia lex solemnitatum non solum fundatur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eandem sententiam sequitur *Lugo D. 22. n. 256. cum aliis*, sed excipit fidei commissæ, ex §. *ult. Inst. de Fideic.* *Tertia* sententia, quam amplectitur *Cabass. l. c. cum Sot. Sanch. Ban. et Beia*, tenet præferri debere possessorem. Primam et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, et in praxi omnino sequendam; quia potius omni jure est jus possessionis; unde omnia dicendum puto quòd hæres non tenetur solvere; et contra legatarii, si bona fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attentè quæ diximus *dict. n. 711.* Id tamen intelligendum nisi accedat sententia judicis, ut dicunt *Ronc. l. c. et Cabass. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam Judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquam quòd sententia tunc nitatur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parere Judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus et jurgiiis finis imponatur.

« 1. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem, et solvere legata iis quibus testamento

» minus solemnī; aut ex voluntate ejus debentur. *Molin. Less.*
 » (*contra Bonac. l. cit.*) * (Secus verò dicendum juxta contra-

» riam sententiam probabilem mox supra allatam.) *
 » 928. — « 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum
 » illis componere pro ratione dubii: quia, cum nec ipse, nec
 » alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est
 » eorum conditio, *V. Bon. l. c.*

» 3. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem et legata,
 » possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relic-
 » tum, uti occulta compensatione, quia revera res illæ erant
 » ipsorum. *V. Bon. l. c.* * (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1.*
 » n. 35. *v. Attamen.*) *

» 4. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse,
 » ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel
 » legatum aliquid solveret; aut si, oblato juramento, jurare
 » noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem
 » tradere, et solvere legatum. (*V. Not. LXXI, pag. 383.*)

» 5. Ob eandem causam idem dicendum est, si fateatur vol-
 » untatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fideicommissum,
 » sed immediatè perveniret ad alium, quia non est recur-
 » rendum ad fidem testium, vel ad juris subtilitatem, quando is,
 » cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem. *Vide Less.*
 » et *C. de Lugo l. c.* »

Ait *Lugo D. 22. n. 257, et 258.* quòd, si Testator voce com-
 mittat hæredi fideicommissum, et hæres tacet, tenetur utique
 illud implere: secus, si Testator committat ei legatum. Dicit
 tamen quòd, si hæres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — » Resp. 5. Etsi probabile sit Clericorum, et Novitio-
 » rum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus
 » juris non valere: *Mol.* et alii 3. Cum tamen contrarium etiam
 » sit probabile, ex *Suar.* etc. potest hæres ex tali testamento
 » hæreditatem adire pro foro conscientiae. *Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*
 » « Resp. 6. Milites (*V. Not. LXXII, pag. 383.*) hujus tem-
 » poris gaudent iisdem privilegiis testandi, quibus olim, dum-
 » modo in castris (vel in propinquo ex causa legitima) versen-
 » tur *Dian. p. 7. tract. 15. Rest. 24. et seq. ex aliis 13. contra*
 » *Bald.* etc. atque adeo sufficiunt duo testes (licèt probabiliter
 » nec hi requirantur, *R. 45.*), etiam non rogati, *R. 46.* et
 » alii 4. contra *Molin. Lugo*, etc. etiam aliàs inidonei, modò non
 » sint impuberes, nec cæci, vel servi, *R. 47. Lugo, Vasq. etc.*
 » Neque opus est eorum subscriptione, vel signorum appositione,
 » vel ut sint in conspectu testatoris, *Ibid.* Imò miles jure mili-
 » tari (quo præsuntur esse testatus in dubio) potest testari solo
 » nutu, *R. 19.* Potest etiam plura simul testamenta valida fa-
 » cere, vel pro parte testatus, vel pro parte intestatus decedere,
 » *R. 53 et 55.* Valetque ejus testamentum etiam post missionem
 » honestam, sed non ultra annum, *Mol. Lugo etc. R. 61.* Denique
 » possunt milites supradicto modo testari, tametsi sint surdi, et
 » muti (saltem si in castris auditum et vocem amiserunt.) *Dian.*

* R. 48, 49 et 50. ex aliis * (*Testamentum inter Liberos valet, ut dispositio facta ad causam piam. Vide Salm. c. 5. n. 20.*) *

930. — Hic plura dubia oportet adnotare circa materiam Legatorum. (*V. Not. LXXXIII, pag. 384.*) Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt Religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente Testatoris; ita ex *Auth. de Sanctiss. Ep. §. Et hoc* Vide *Salm. c. 5. n. 148.* Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis? Prima sententia negat deberi illud puellis Religionem ingredientibus; hanc tenent *Sanch. de Matr. l. 1. D. 33. n. 32. Con. D. 3. q. ult. n. 19. Mol. D. 207. Barb. de Pot. Ep. Alleg. 83. n. 27. Ronc. de Test. c. 7. q. 2. R. 3. Conc. t. 7. p. 679. n. 10. et Lugo Dist. 24. n. 293* cum communi ut asserit. Ratio, quia mens Testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumptam, quando habetur voluntas contraria expressa: tales enim Testatores sæpe et piè providere sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *Aut. cit.* quia ibi sermo fit tantum de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti Religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis à Testatore nominatis.

Secunda verò sententia, quam tenent *Salm. c. 5. n. 185. Diana p. 4. tract. 24. Misc. R. 25. cum Pontio, Natta, Boerio, et Ochagao.* ac adhæret *Less. l. 2. c. 18. n. 123.* affirmat deberi legatum; quia in dicta *Auth.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat Religiosa: *Quòd vitam profitentur religiosam;* scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cum autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideo Religiosæ non sunt illo privandæ: « ubi enim (ut dicitur in *l. Illud. ff. ad l. Aquil.*) eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio. » Neque (ait *Lessius*) præfata lex Justiniani innititur præsumptæ menti Testatoris, sed absolute vult favere pietati, etiam contra expressam Testatoris voluntatem; ita ut, si Testator expresserit excludendas esse puellas Religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certè probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cum exorbitet à jure communi, non est extendendum de casu ad casum; maxime, quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc. tom. 7. p. 680. n. 11.* quòd, si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esse legatum Religionem ingredientibus; nisi ex mente Testatoris expressè oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. d. All. 83. n. 28. cum aliis*, quòd si testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, et centum si ingrediatur Monasterium, debentur Monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium Religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam Testatoris:

secus, si id factum sit, eo quòd dotes Religiosarum sunt minores quàm nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuò manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm. c. 5. n. 186. cum Lugo, Sanch. etc. ac Conc. tom. 7. p. 681. n. 14. es l. 1. C. de Incolis*. Hic addendum id quod tradunt *Sanchez, Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris (Bibl. v. Civitas n. 71.)* nempe quòd legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum Orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles? Non concurrentibus verè orbatibus parentibus, videtur receptum apud omnes, quòd dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas Testatoris, qui vult optulari filiis non habentibus, unde alantur, et tales sunt qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud *Glossam in c. Admoo. caus. 33. q. 2. ver. dixi. « Si re priveris, nec nomen » habere mereris.* » Et ex *Glossa v. Inutilem in c. Inter ceteros, de Trans. Episc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt *Covarr. Bald. Pal. Perez, etc. apud Sanch. l. c.* nempe quòd pater dicitur orbatas filio, si filius est inutilis, ex *Glossa in l. Plagiarii C. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem *Glossa* dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic à pari dicendus orphanus, qui parentes inutiles; ita *Roncag. de Testam. c. 7. q. 5. C. 1. Ronc. tom. 7. p. 681. num. 15. Dian. p. 1. tr. 2. R. 52. Salm. c. 5. n. 187. cum Trull. etc. ac adhæret Lugo D. 24. n. 303.* An autem, concurrentibus verè orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati Auctores cum *Sanchez Cons. l. 4. c. 2. dub. 13.* qui vocat commune. Ratio, quia, cum voluntas Testatoris possit impleri in sensu proprio, non debet impleri in improprio, ex *Clement. Quis contingit de Rel. domib. et ex Trident. sess. 25. c. 8.* Sicut enim propriè vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylo. Tab. et Ang. apud Sanch.* Ita in casa nostro. Attamen videntur non omnino improbabilius negare *Bonac. D. 3. q. ult. n. 9. et Roncag. l. c. R. 2.* Ratio, quia id, licet non congruat litteris dispositionis, congruit tamen, imò magis accedit ad finem Testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cum parentes habent inutiles, egentiores sunt verè orphanis, dum non solum debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentis providere.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmative, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur Testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secus, si indeterminatis, quia tunc censetur potius Testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando verò legatum est

elictum pro dotandis puellis pauperibus, bene potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis Testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch. l. 7. de Matr. D. 91. n. 63. Ronc. de Testam. c. 7. q. 3. R. 1. Salmant. c. 5. n. 188. Trull. et Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. num. 12.*

Dub. 5. An legatum relictum fœminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterum nupturis? Resp. affirmativè, si non sint aliæ fœminæ ætate nobiles: secus, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, propriè intelligitur ea, quæ nunquam nupsit, vel si nupsit, invalidè nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Hoc sermone. ff. de Verb. signif. l. Ita communiter Sanchez l. 7. de Matr. D. 95. n. 65. Ronc. d. c. 7. q. 3. R. 4. Conc. tom. 7. p. 681. n. 13. et Salm. t. 5. n. 189. cum Bon. Trull. etc.* Qui tamen rectè addunt cum *Roncaglia*, quòd si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quàm viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum: si publicè constet de ejus corruptione, non potest tradi, quia non adimpleretur finis Testatoris, volentis tantùm subvenire iis quæ verè virgines sunt: secus, si clam sit corrupta, quia, in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber, §. Quod autem ff. de Legat.* Nec censetur Testator voluisse, quòd puella manifestet suam turpitudinem: ita communiter *Conc. tom. 7. p. 681. n. 16. Roncag. de Testam. d. c. p. 4. R. 1. Salm. c. 5. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. à S. Jos. etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. loc. c.* quia in favorabilibus verba sunt largè interpretanda, ut probant in *tr. de Leg. c. 4. n. 19.* Sed probabilius negant *Conc. l. c. et Martin. à S. Jos. ap. Salm.* tum quia verba Testatoris servanda sunt in rigore, quantùm fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas à Testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certò scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina, Ronc.* ad dicendum posse illam petere et eligi, si desint aliæ verè virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeat ei, si nubat? Affirma: sic enim statutum est in *l. Quoties, 22. ff. de Condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l. 2. C. de Induct. viduit.* multùm interest Reipubl. ut proles augeantur. Secus dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam. *Auth. Cui relictum. C. tit. cit.* Quia honestum est à secundis nuptiis abstinere; ita *Salm. de Matr. c. 1. n. 109 et 110. et Concina. pag. 678. n. 7. (V. Not. LXXIV, pag. 385.)*

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur? Rectè distinguit *Lugo D. 24. n. 209. cum Sanchez et Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc

transit ad ejus hæredem : secus, si nullo habito respectu ad personam, sed tantum ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideo transibit ad hæredem Testatoris. (*Nol. LXXV. pag. 386.*)

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesie possit expendi in ornamenta, et alia divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus, et Lopez apud Sanch. Cons. l. 4. c. 2. dub. 24.* Sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo D. 24. n. 304.* quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesie, nisi aliter constet de mente Testatoris. (*V. Nol. LXXVI. pag. 386.*)

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque verè pauperi. Si verò non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Coniuncti Testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de Pet. Ep. All. 83. n. 17. et Ronc. de Testam. c. 7. q. 6. R. 2.* Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 32. art. 9.* Id enim exposcit ordo caritatis : atque hoc (addit *Ronc.*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives Testatoris præferendi sunt cæteris extraneis, ut *Glossa in c. Pauperes, de Testam. et Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. C. de Serv. III.* Magis indigentes, ut *S. Th. l. c. art. 3. ad 1. Ronc. l. c.* Et etiam nobiles, ut addit *Barb. cum Surdo n. 18.* IV. Pauperes probatoris vitæ, *S. Th. ib. art. 9.* Hinc dicunt *Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 6. Ronc. cum Men.* præferendos esse Religiosos, qui ex eleemosynis vivunt. Rectè verò censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum Religiosos, qui habent redditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt feminae, quatenus istæ majori periculo peccandi sunt expositæ; idem *Roncag.* Cum autem Testator dixerit legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi : ita *Ronc. et Barb. n. 19. cum Men. Bart. etc.* communiter. An verò eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n. 7. Sanch. Dec. l. 2. c. 11. n. 34. et Barb. l. c. vide n. 22 et 54. cum Palac. Men. Gonzal. et aliis* communiter. Excipiunt tamen *Laym. et Sanch.* si Testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur quòd, si voluisset illi subvenire, aliquid expressè reliquisset. Sed non improbabilius *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur Testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quàm alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potius censendum vel ex oblivione, vel inadvertentia, vel quòd noluisse Testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. — Quæritur hîc I. An Summus Pontifex possit sine justa causa validè commutare ultimas voluntates Testatorum?

Nulli dubium quòd Papa potest cum causa ultimas voluntates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit, de Domib. relig.* ubi dicitur : « Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata » Fidelium, ad illum debeant, non ad alia (salva Sedis Apostolicæ auctoritate) converti. » Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Consil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1.* Prima sententia affirmat, quam tenent *Arm. v. Legatum n. 55. Ang. eod. verb. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicitè relicta ad arbitrium Papæ, vel Principis. Secunda sententia, quam tenent *Angles, Rosell, Covarr. etc. apud Sanch. num. 2.* et cui adhæret *Croix. l. 4. n. 482.* id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria. Tertia sententia verior et communis, quam tenent *Bus. infr. n. 939. Sanch. n. 4. cum Bart. Socin. Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 11. Saln. c. 5. n. 197.* cum communi, *Mol. l. 4. de Primog. c. 3. n. 19. et Lug. D. 24. n. 312.* (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omnino negat posse Pontificem aut Principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. Probatur 1. ex *Trid. Sess. 22. c. 6.* (ut sentit *Laym. l. c. cum Mol. D. 249.*) supponitur, tales commutationes non posse fieri à Sede Apostolica, *nonnisi ex justa et necessaria causa.* Probatur 2. ratione, quia licet dispositiones testatorum censeantur commissæ Papæ (vel Principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur; unde, cum Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria, convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quàm à testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit Princeps ob necessitatem publicam, vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum vel pium commutare. Si verò legatum est pium, poterit Papa tantum, justa causa interveniente, in aliud pium convertere.

Quæritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones. Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Angel. v. Legatum 2. n. 12 et 14. Sylvest. eodem v. q. 12. Arm. n. 55. Cas. 56. et Rosell. Tap. ap. Sanch. Cons. l. 4. c. 2. d. 2. n. 3. et Beia cum aliis ap. Croix l. 4. n. 849.* qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Croix ib.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur à quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; uti cum pluribus docent *Suar. de Leg. l. 6. c. 14. n. 8. et Sanch. de Matr. l. 8. D. 5.* Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. d. 7. et Lugo D. 24. num. 310.* quòd, si Testator reliquit alicui Ecclesiæ Legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licet Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis Apostolicæ Delegatus,

modò adsit iusta causa iudicio Episcopi : idque probant ex Trid. Sess. 22. c. 6. ubi dicitur : « In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ non nisi ex iusta et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam Delegati Sedis Apostolicæ, summarie et extrajudicialiter cognoscant, nihil in precibus, tacita veritate, vel suggesta falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur. » Ita *Barbosa de Pot. Episc. Alleg.* 83. n. 5. cum *Sylo. v. Legatum* 4. q. 12. *Menca, Beia, Graff. Mendosa*, citatque etiam *Rotam Rom.* Dec. 1122. Et ita etiam *Salm. de Leg. c. 5. n. 67.*

Secunda verò sententia probabilior, quam tenent *Mol. de Just. D. 249. Laym. l. 3. tr. 8. c. 11. n. 10. et Sanch. l. c. dub. 2.* cum aliis negat posse Episcopos, etiam cum iusta causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua de Testam. et ex Trident. Sess. 22. c. 8.* imponitur Episcopis exequi exacte ultimas voluntates ; et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. n. 3. cum Imola, et Bonif. Laym. ibid. ac adhæret Lugo D. 24. n. 307. ex c. Conquestus de Foro comp. et cap. Quia nos de Testam. contra Dian. p. 2. R. 26. ac Sylo. Beia, Graf. Comit. Vasq. etc. apud Croix l. 4. n. 847*, qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam à Trid. in cit. c. 6. Nam ibi tantum committitur Episcopis, ut quando commutationes ultimæ voluntatis à Sede Apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur, examinent an sint veræ causæ expositæ ? Concilium enim in *cap. 5.* immediatè præcedenti locutum erat de executionibus dispensationum à sola Sede Apostolica obtentarum. Et hoc aiunt esse conforme. *Clementinæ, Quia contingit, citatæ in I. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n. 11. et consentiunt Salm. c. 5. n. 194. cum Bon. et Trull.* quòd, si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum hærede potest ex epikeia interpretari voluntatem Testatoris et legatum in alium usum convertere, putà si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potius casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum à testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi et Executoris, ut docent idem *Laym. ib. cum Abb. et Lugo. D. 24. n. 305. ex c. Nos quidem de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus hæredis et Legatarii ? *Abbas, et Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de Pot. Ep. All. 83. n. 6.* dicunt requiri consensum hæredis, ex *c. Nos quidem de Testam.* Sed si hæres nolle consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. ap. Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Barth.* quòd insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum ; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit. *Barb. de Pot. Ep. All. 83. n. 7. etc.* II. Quando usus legati non potest adimpleri, idem *Barb. n. 8. cum Riccio*; vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris? ita *Barb. n. 9. cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. etc.* Hinc, si non potest Monasterium Monialium construi, ubi voluit testator, putà in loco compestri, contra præscriptum à Conc. Tridentino *Sess. 25. c. 5.* Potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farin. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. n. 10.* qui tamen notat cum *Ubald. et Genuens.* quòd, si impedimentum est facti, et non est perpetuum, debet expectari tempus opportunum, ex *c. Non. est etc. Quod super his, de Voto.* Si verò impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quòd, si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secus, si ad usus inhonestos, putà, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem. de Vita et hon. Cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium: ita *Barb. n. 12. cum Riccio, et Genuen.* Vide mox dicta in *Q. II.* Imò etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens Testatoris, ut addit *ib. Genuensis ap. Barb. n. 13.* Sic pariter dicit idem *Barb. n. 14. cum Riccio*, quòd redditus alicujus Capellæ deputati pro Missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantum.

DUBIUM III.

De Renunciatione hæreditatum.

932. Quando valeat renunciatio hæreditatis? — 933. An hæc strictè interpretanda? Vide ibi resolutiones. — 934. An sint irrita pacta de hæreditate viventium? Vide exceptiones. — 935. De Constitutione Tridentini irritante renunciations ingredientium Religionem.

932. — « RESP. 1. Renunciatio futuræ hæreditatis, nisi jura-mento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1. Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, præteritionem sui approbet. 2. Nisi hæres necessarius, post debitam sibi portionem integram à patre acceptam, reliquæ hæreditati renunciet; qui tamen, si bona patris postea augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere. (*V. Not. LXXVI, pag. 386.*)

933. — « Resp. 2. Renunciatio hæreditatis, cum odiosa sit, et contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet. »

Unde resolves casus sequentes :

« 1. Non obstat renunciatio hæreditatis, etiam jurata à filio
» facta, quominus ab eodem patre, mutata iterum voluntate,
» possit institui hæres. *Molin. Sanchez lib. 7. cap. 7.*

« 2. Si filius renunciavit in favorem fratris, eo mortuo ante pa-
» trem, is, qui renunciavit in prima hæreditate, succedere potest;
» imò etiam institui debet, quia causa renunciationis cessavit.
» *Mol. d. 579. n. 19.*

« 3. Filius post juratam renunciationem nihilominus succedere
» potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias transiens,
» liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio
» est, quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui renuncia-
» vit, sed propter civiles Constitutiones, et favores. *Mol. n. 21.*

« 4. Etsi filia accipiens dotem à patre dicat se ea contentam,
» et renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est in-
» validum, eoque non obstante, potest postea petere complemen-
» tum legitimæ portionis suæ. *Ex l. pactum dotale, C. de Collat.*
» *L. si quando C. de pact. etc. Quamvis pactum, de pact. in 6.*
» *Mol. Sanch. l. 6. cons. Lugo respon. mor. l. 6. dist. 24.*

« 5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ
» debitæ, inducantque eam coactione vel fraude, seu dolo ad
» renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia tuti, sed te-
» nentur illi restituere libertatem. *Sanch. lib. 4. de Matrim. d. 9.*
» *Lugo loc. cit.* At licet filia, si renunciationem juramento fir-
» maverit, eam servare teneatur; si tamen dolus, vel metus
» intervenerit, licebit relaxationem juramenti injustè extorti pe-
» tere : eaque obtenta, non tenebitur pacto, quod ex injusta coac-
» tione processit. Vide *Sanch. l. 2. mor. c. 13. Lugo t. 2. de Just.*
» *d. 22. sect. 8. et resp. mor. l. 6. d. 24.*

934. — « Resp. 3. Omne pactum, vel donatio de alterius vi-
» ventis hæreditate ipso jure irrita est, v. gr. irritum est pactum
» quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, promit-
» tit, aut obligat Caio. Ratio est, quia tales pactiones odiosæ
» sunt, et plenæ periculis, ob insidias, quæ parantur ejus vitæ,
» super cujus bonis fit pactio. *Laym. c. 7. n. 3.*

« Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hæreditate agitur, et
» in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renun-
» ciatio fiat in favorem Communitatis, seu Collegii; hæc enim
» cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi quis ob
» Constitutiones Ordinis, de omnibus bonis, et juribus ac-
» quisitis et acquirendis disponere debeat, idque in favorem Com-
» munitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis. *Sanch. c. 2.*
» *n. 54. Laym. l. c. n. 3. 4.* Nisi fiat pactum circa hæredita-
» tem personæ incertæ, v. gr. si quæ mihi hæreditas obvenerit,
» dum vixero, tua esto : cessat enim periculum. *Mol. Sanch.*
» *l. 7. c. 2.*

935. — « Quæres, quousque se extendat constitutio *Trid.*
» *sess. 25. c. 16.* irritans donationes et renunciationes, etiam ju-

» ratas, quæ fiunt ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum
 » licentia Episcopi sive Vicarii, intra duos menses proximos
 » ante professionem, et professio postea subsequatur?

« Resp. 1. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis,
 » testamentis, aut donationibus mortis causa : quia hujus consti-
 » tutionis ratio est, ne per renunciationem hæreditatis novitiis
 » imponatur necessitas profitendi; hæc enim ratio cessat in his
 » ultimis voluntatibus, quippe quæ usque ad professionem revo-
 » cabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum à novitio
 » conditum, neque rumpitur, secuta professione, etsi Monas-
 » terium in eo præteritum fuerit. *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem
 » licite à religione recedit, recuperat omnia bona cuicumque
 » ante donata, intuitu ingressûs in Religionem.

« Resp. 2. Ea constitutione non prohiberi donationem modi-
 » cam, quia cessat ratio. *Sanch. n. 23.*

« Resp. 3. Ea comprehendi renunciationem Beneficii Eccle-
 » siastici. Ratio est, quia hæc est amissio magni juris ob quam
 » libertas egrediendi à religione impeditur. *Sanch. n. 37.*

« Resp. 4. Per eandem etiam irritantur renuntiationes, quæ
 » fiunt ante ingressum religionis, intuitu, vel causa impulsiva
 » ingrediendi; qualis intentio in dubio præsumitur, si non multò
 » ante ingressum factæ sint. Ratio est, tum quia Concilium ab-
 » solutè loquitur, tum quia aliàs non sufficienter consulisset li-
 » bertati novitiorum. *Nav. Less. l. 2. c. 41. n. 40.* contra *Sanch.*
 » cuius tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tutò
 » retineri potest, donec per sententiam iudicis rescindatur.

« Resp. 5. Irritam etiam esse donationem, seu renuntiationem
 » bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut,
 » ea non secuta, corruat, *Nav. Sanch. n. 17. Mol. etc.* Ratio est
 » quia donantes, seu renunciantes ægrè contristant donatarios,
 » ut eos de possessione semel capta dejiciant : et Monasteria,
 » quæ tales donationes acceperunt, omnes modos adhibent, ut
 » tales ad professionem inducantur. *Laym. c. 7. n. 8.*

« Resp. 6. Non obstante hac constitutione, validas esse re-
 » nuntiationes, aut donationes ante vel post ingressum Soc.
 » JESU factas, juxta ejus constitutiones. Ratio est, quia Triden-
 » tinum Societatem disertè excipit. Dixi (juxta constitutiones)
 » quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt, non
 » videtur habere locum, quia Tridentinum id voluit in favorem
 » Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non
 » est in ejus dispendium retorquendum. *Mol. Sanch. Laym. l. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint et debeant esse Executores Testamenti.

936. Qui possint esse Executores ? Et qui sint de jure ? Et an possint
 officio fungi per alios ? — 937. An Religiosus Executor possit ap-
 plicare suo Monasterio legata relicta ad pias causas ? — 938. Quo-

modo relicta incerta sint exequenda? — 939. An legata ad pias causas possint commutari? — 940. Vide resolutiones. — 941. Quo modo exequenda voluntas testatoris?

936. — « RESP. 1. Illi à testatore (*V. Not. LXXVII, pag. 386.*)

- » nominari possunt, unus, vel plures ex hæredibus, vel non hæ-
- » redibus; nec tantum masculus, sed etiam foemina. *Sanch. Wad.*
- » *Dian. p. 8. t. 5. R. 4.* non tantum laicus, sed etiam clericus, et
- » religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentia; at Fratres
- » de observantia nullo modo. Quod si tamen religiosus, contra
- » Canonum decreta, executor testamenti sit, acta ejus valent. Ita
- » *Laym. c. 11.* Et ratio est, quia, spectato jure naturali, suffi-
- » cit voluntas Testatoris executoris: nec canones executionem
- » religiosi infirmant, sed prohibent tantum. *V. Bon. de contr.*
- » *d. 3. q. 18. Dian. p. 8. t. 5. R. 9. 10.* Et, licet impubes executor
- » esse non possit, potest tamen minor, si explevit annum 17.
- » *Sanch. Lugo. Wading. Dian. p. 8. t. 5. Restit. 6.* Nullus au-
- » tem cogi potest, ut sit executor, *Dian. l. c. R. 27.* Detrectata
- » tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in præmium mu-
- » neris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executoribus. *Molin.*
- » *Lugo, Dian. p. 8. t. 5. R. 27.* contra *Wald.*

- » Resp. 2. Si nullus à testatore nominatus est executor, execu-
- » tio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia; quo tamen
- » casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest. *Laym.*
- » *loc. cit.*

- » Resp. 3. Executor non potest officio fungi per alium, nisi
- » testator ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti
- » jam declarati. *Sanch. C. de Lugo. Dian. pun. 8. t. 5. R. 26.*

937. — « Quæres 1. An religiosus executor legatum in pias causas monasterio suo applicare possit?

- » Resp. posse. Ratio est, quia, si quid obstaret, esset ex eo,
- » quod executor etiam indigens eleemosynam sibi ex testamento
- » applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus ignoraverit,
- » aut ea postmodum supervenerit, cum, si eam cognovisset, cer-
- » tum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non ligat,
- » quia causa Monasterii distincta est à causa, seu persona professi,
- » sicut causa Ecclesiæ à causa beneficiati. Unde etiam quivis jussus
- » aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis
- » suis, quia evidens est distinctio inter donantem et accipientem.
- » *Sylo. Sanch. l. 6. c. 11. n. 56. V. Dian. p. 8. t. 5. R. 46.* Porro
- » ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta sunt,
- » nimirum: 1. Loco, vel personæ sacræ. 2. Hospitali. 3. Confra-
- » ternitatibus. 4. Pupillis et Orphanis. 5. Quod causa alimentor-
- » um iis, quæ indigent. 6. Quod causa studii, saltem Theolo-
- » gici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publi-
- » cam, v. gr. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis.
- » *Dian. p. 7. t. 6. R. 29 et 30. ex Bald. et cæteris multis.*

938. — « Quæres 2. Quomodo relicta incerta executioni sint mandanda?

« Respondetur 1. Si incertitudo sit ex parte legatarii jure
 » civili corrui legatum : v. gr. quia sunt duo ejusdem nominis,
 » et amicitiae erga testatorem, jure civili corrui legatum : in foro
 » conscientiae tamen tenetur executor inter eos dividere aequa-
 » liter, si in id consentiant. *Mol. etc. Dian. p. 3. t. 5. R. 58.*
 » *Trull. d. 12. 2.* Legata ad causas pias ob incertitudinem loci,
 » vel Ecclesiae, non fiunt caduca, sed plerumque pauperiori
 » Ecclesiae, vel xenodochio danda erunt. 3. Si incertitudo sit ex
 » parte rei legatae, videndum an terminos à natura habeat,
 » ut v. gr. bos, et equus; vel ab arte et industria, ut domus,
 » vestis, etc. Si à natura habeat, danda est una ex mediocribus;
 » si ab arte, electio ad hæredem pertinet. qui rem in eo genere
 » minimam dando satisfacit. Idenique dicendum est de legatis,
 » in numero, pondere, et mensura consistentibus. Vide *Laym.*
 » *loc. cit. num. 7. 8 et 9. (V. Not. LXXVIII. pag. 386.)*

« Resp. 2. Si acceperint summam pecuniae distribuendam
 » pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque etiam
 » dare hospitalibus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel fabrica in-
 » digent), Monasteriis, vel iis, qui secundum suum statum non
 » possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam
 » Nobiles, *Vasq. Mol. et alii 8.* dummodo tamen non constet,
 » vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris,
 » quæ semper attendenda est, *Dian. p. 2. tit. 15. R. 8.* Si verò
 » designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare,
 » docet *Wad. sed affirmat Lugo V. Dian. p. 8. t. 5. R. 50. et*
 » *p. 2. t. 16. R. 19.* Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si
 » verè pauperes sint et præsertim si testator id ignoraverit, eam
 » applicare, *Wading. Dicastill. Dian. p. 8. tr. 5. R. 46 et 47.*

939. — « Quæres 3. An legata ad certas pias causas possint
 » ab Executore, vel Episcopo commutari in alium pium usum?

« Resp. 1. Si voluntas testatoris impleri potest justè, et honestè,
 » non licet eam commutare in opus quantumcumque melius, nisi
 » ex dispensatione Pontificis, et justa de causa, *Mol. Wading.*
 » *Dian. p. 1. t. 17. R. 28. et p. 8. t. 5. R. 63. etc.* communiter
 » contra *Vasq.* et aliquos, qui docent, Episcopum posse commu-
 » tare in æquale, vel melius. Interdum tamen ad Episcopum,
 » hæredes et executores pertinet, secundum epikeiam interpre-
 » tari, non alienum esse à defuncti voluntate, si mutatio fiat;
 » v. gr. si testator pecuniam Ecclesiae leget ad calices comparan-
 » dos, et Ecclesia non egeat calicibus, sed casulis. *Mol. Laym.*
 » *l. c. n. 10. Vid. Vasq. opusc. de test. c. 8. §. 5. d. 3. n. 104.*
 » *Trull. c. 18. d. 12. Barbos. de off. et potest. Episc. (Vide*
 » *dicta n. 931. vers. Qu. II.)*°

« Resp. 2. Si ad usum à testatore destinatum applicari nequeunt,
 » non ideo fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi, et executoris ad
 » aliam piam causam applicanda sunt : ita tamen, ut, quoad fieri
 » potest, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is princi-
 » paliter intendit in salutem animæ suæ ad Dei honorem relin-
 » quere. *Molin. disp. 294. Bon. disp. 3. de cont. qu. ult. p. ult.*

» *Barb. de Offic. Episc.* * (*Ex Trid. sess. 25. c. 8. Vide Salm.*
» *c. 5. n. 193. et vide dicta, n. 931. vers. Quær. II.*) * »

Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.

940. — « 1. Si testator pauperi determinato aliquid legarit,
» hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur alteri
» pauperi dare, quia præsumitur legatum pium factum in benefi-
» cium animæ testatoris, adeoque designatio pauperis demonstra-
» tivè, non taxativè, facta fuisse : nisi tamen aliud constet, vel ex
» circumstantiis colligatur de testatoris intentione, de qua si ma-
» neat dubium, manet data resolutio. *Mol. Sanch. Bard. D. 6.*
» *c. 10. §. 7.*

» « 2. Si legata pia inveniantur inducta, et non constet de tes-
» tatoris intentione, tenetur hæres ea solvere; quia præsumitur
» id fortuito, ac casualiter, et non ex testatoris voluntate accidisse.
» *Barb. d. 6. c. 10. §. 17.*

» « 3. Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero
» Sacrorum; hæres autem eam summam Sacerdoti cuiuspiam
» bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve
» ob causam dubitet prudenter an Sacrificia illa sint peracta,
» non tenetur curare ea iterum celebranda; quia satisfecit tes-
» tatoris voluntati. *Barb. d. 6. q. 10. §. 22.*

941. — « Quæres 4. Intra quod tempus, quo ordine et modo,
» hæredes et executores defuncti voluntatem exequi debeant et
» quis cogere possit? (*V. Not. LXXIX. pag. 387.*)

» « Resp. 1. Teneri statim post aditam hæreditatem, confec-
» tumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo impedimento
» excusentur. Imò in legatis piis intra sex menses, *Mol. Vsq.*
» *Dian. p. 8. t. 5. R. 53.* idque, etiamsi hæreditas non sit adita,
» eo quod hæres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit,
» *Covar. et alii tres, Dian. p. 7. t. 6. R. 25.* Unde si differant nota-
» biliter (præsertim solutionem piorum legatorum), aut negligent
» exequi, graviter peccant, tenenturque damnum, quod alii ipso-
» rum culpa acceperunt, compensare. *Bon. d. 3. q. 18. p. 4.*
» *Nao. c. 25. Lugo. Dian. p. 8. tr. 5. R. 52.* * (*In foro igitur*
» *conscientiæ hæredes, et executores tenentur sub gravi statim*
» *implere legata (maximè pia), cum possunt. Ita communiter*
» *Salm. c. 5. n. 155. cum Lugo, Dian. S. Anton. Trull. etc.*) *

» « Resp. 2. Ab utroque Iudice, Ecclesiastico, et seculari com-
» pelli possunt (si tamen laici sunt.) Quòd si post annum à
» monitione iudicis vel Episcopi exequi negligent, omni com-
» modo (excepta tota legitima, si hæredes necessarii sunt) ex
» testamento ipsis proveniente privantur. Vide *Laym. l. c. tr.*
» *5. c. 11. C. de Lugo. d. 26. de Just. Dian. p. 3. T. 3. R. 59.*
» *Valer. Trull. d. 11.* imò, si intra annum negligent exequi,
» jus executionis devolvitur ad Episcopum, *Molin. et alii 8. Dian.*
» *p. 8. t. 5. R. 40.* nec admittitur purgatio moræ, *Sanch. Dian.*
» *l. c. R. 33 et 34.* Sed tenetur Episcopus exequi, removendo

illos ab executione et emolumentis spoliando; atque in de-
 sectu Episcopi idem potest Metropolitanus. *Molin. Merol.*
Dian. R. 57.

« Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi secundam mentem
 testatoris; ad hoc tamen executor particularis non potest ven-
 dere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis autem
 potest, *Lugo D. 24. sect. 16. Dian. p. 8. t. 5. R. 32.* Neque
 potest unquam, invito hærede, rem legatam dare legatario:
 quia non potest, nisi per Judicem, spoliare hæredem sua pos-
 sessione, licet teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat,
Sanch. Lug. Dian. p. 8. t. 5. R. 39; quod si bona non suffi-
 ciant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus
 æqualiter pro rata (etiamsi sint pia; et licet uni res certa,
 et in individuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari:
 quia par omnium est ratio et jus. *Sylo. Sanch. Bon. Dian.*
Trull. l. 7. c. 18. d. 12. (V. Not. LXXX. pag. 387.)

« Resp. 4. Tenentur Executores reddere rationem executionis
 (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere liberasset)
 exceptis iis, quæ testator jussit erogari secretò, *Diana. p. 8.*
t. 5. R. 34. et alii 35. Possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel
 Capitulo, Sede vacante, *R. 36 et 37 et 62,* nisi sint Regu-
 lares plenè exempti, quos cogi posse alii negant, affirmant alii,
 ut vide *l. c.* Denique non debetur iis salarium, cum sit officium
 voluntarium amicitiae: si tamen damnum ex eo patiantur, vel
 sint etiam administratores bonorum, debet assignari à Judice,
Lugo d. 24. sect. 16. n. 335. Vid. Dian. R. 39. Plura de exe-
 cutione piarum et ultimarum voluntatum. Vide apud *Trull.*
et Dian. ll. cc. et Barb. l. 3. de jure unio. c. 27. * (*Nemo tene-*
tur munus executoris exercere, nisi jam acceptavit, aut legatum
accepit, alias legatum amittit. Salm. c. 5. num. 164. cum
Dicast. etc.) * »

DUBIUM V.

De iis qui testari, et hæredes institui possunt.

942. Qui testari possint? — 943. Qui possint hæredes institui?
 — 944. Vide resolutiones. — 945. Quæ sit divisio hæredum? — 946.
 An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propin-
 quis indigentibus? — 947. Quantum debeatur hæredibus necessa-
 riis? — 948. Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios? — 949. An
 ob nuptias cum indignis? Et vide dubia super hoc puncto, vers.
 Sed dubitatur. — 950. Vide alios casus, quando Testamenta infirm-
 entur. — 951. Quid possint petere spurii à matre et patre?
 — 952. Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?
 — 953. Qui hæredes succedant ab intestato? — 954. Quomodo faci-
 enda sit collatio inter fratres? — 955. An debeant conferri sumptus
 pro studio, Doctoratu, etc. — 956. An Patrimonium datum ad
 suscipiendos Ordines? — 957. An bona paterna, quæ filius expendit
 in ludis, etc.? — 958. An expensæ factæ in nuptiis? — 959. An ves-
 tes, et similia data parentibus? — 960. Quid si conjuges transeant

ad secundas nuptias? — 961. De Falcidia, et Trebellianica debita heredibus.

942. — « RESP. 1. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali, aut positivo jure prohibeantur. (*V. Not. LXXXI, pag. 387.*) Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, et aliis non, ut *Nav. Sanch. l. 1. de Matrim. dub. 8.* Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat? Vide *C. Lugo d. 14. sect. 4.* Positivo autem, surdus simul et mutus à natura, prodigus, servus usurarius publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis * (*etiam de consensu Patris, nisi ad causas pias, ex l. Qui in potestate 6. D. Qui testamenta, etc. et ex c. Licet de Sep. in 6.*) * (siquidem ante Clericatum advenerint, ut v. *C. de Lugo de just. d. 24. n. 67.*), impubes, captivus apud hostem. damnatus ad mortem, si bona ejus confiscantur, *C. Lugo l. 6. n. 72.* professus religionem.

» Dico professus, quia novitius, cum adhuc sui juris sit, absque superioris licentia valide testari potest, etiam non servata juris solemnitate, ut habet *Trull. c. 18. d. 5. ex Sa, et Bonnac.* et si quidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter Religiosus Societatis, post emissa vota simplicia, etsi non licite, valide tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia superioris, non tamen ulla constitutione Canonica dispositio irritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui addit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam Religiosis ordinum militarium concessam, frequenterque à Pontifice concedi iis solere, qui extra clastrum Beneficium, vel Episcopatum habent.

943. — « Resp. 2. Omnes homines, etiam amentes, surdi, muti, servi, imò et communitas, hæredes institui possunt, nisi specialiter prohibeatur. (*V. Not. LXXXII, pag. 387.*) Ita *Bon. de conf. d. 4. q. ult.* Quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponentes et capacitas in hærede. Incapaces autem secundum jura sunt 1. Apostatæ et Hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores: licet probabile sit eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri, eo quòd hoc jus in eo rigore non sit receptum, *Less. l. 2. c. 19. dub. 5. Sanch. l. 2. c. 14. n. 31.* 2. Civitas hostium et communitas Judæorum. 3. Damnatus ad metalla; persecutores et percussores Cardinalium, et qui ob crimen activè intestabiles sunt. *Less. l. c.* Adde casus, in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti; ut 1. Hæres (uti et legatarius) qui testatorem occidit, *l. ult. §. ult. ff. de bonis damnatorum.* 2. Idem si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare, aut si ad uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexit. Vide *Mol. d. 168 et 202. C. de Lugo d. 24. n. 75.* »

Unde resolves :

944. — « 1. Hæredes institui possunt professi Ordinum, quibus permissum est bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt omnes fere religiones, excepto Ordine Minorum de Observantia, et Capuccinorum. Ratio est, quia illi sunt incapaces, secundum *Trid. Sess. 25. c. 3.* Vide *Sanch. l. 6. c. 18. Bon. l. c. Laym. l. 3. t. 5. c. 15.* licet contrarium probabilius esse putet *Wading. tr. de cont. l. 4. d. 1. §. 5.* Vide *Dian. p. 9. tom. 9. R. 16.*

« 2. Testator potest quemvis extraneum instituere hæredem nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, et gravis necessitas illorum : quia nullo jure prohibetur, et bona sunt ipsius, de quibus disponit liberè, *Bon. et alii 5. Dian. p. 1. t. 8. R. 83 et 85. Item p. 5. t. 3. R. 114.*

945. — « Quæres 1. Quæ sit divisio hæredum?

« Respondetur : Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex asse; vel partialis, seu ex parte tantum, v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel est hæres necessarius, qui necessario institui debet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, et post hos ascendentes, nisi sit causa justa exhæredandi, vel non necessarius, quem testator potest instituere, et non tamen cogitur. *Laym. c. 5. n. 9.*»

946. — An testator teneatur sub gravi obligatione relinquere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Salm. c. 5. n. 87.* et dicunt esse obligationem tantum sub levi, nisi illi sint in extrema paupertate, et citant *Lugo de Just. D. 24. n. 175. et Dian. p. 1. tr. 8. R. 85.* Sed ipsorum pace nec *Lugo*, nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Slyvest. Sa, Bon. et Beia* asserunt absolute esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum caritatis; et cum hæc sit materia gravis, non videmus qua ratione possit negari, quod caritas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de Just. tr. 4. c. 13. n. 5. cum Ang. Abb. Sylo. Sa, etc.* et idem *Salm. de 4. Præc. c. un. n. 69.* cum communi, scilicet quod unusquisque tenetur fratribus alimenta præstare; adeo ut Clerici beneficiati teneantur ex fructibus Beneficii præferre fratres graviter indigentes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. l. c. cum Azor. Sylo. Fag. Ang. etc.* Eadem igitur obligatio, quæ urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantum ex generali præcepto caritatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, et propter quam certum est læsionem in fratres habere specialem malitiam, in Confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de Panit. D. 16. n. 305. et Salm. cod. tit. c. 8. n. 82 et 87.* Hinc censemus omnino dicendum,

tum *Spor. de 4. Præc. c. 5. n. 66. et Ronc. de Contr. c. 4. Reg. 1. in praxi* (qui citat etiam *Lugo loco supra cit.*), quod idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis... Addit *Ronc. ib.* quod, si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant, adhuc est saltem veniale eos præterire.

Erga verò alios consanguineos remotiores, putat *Spor. l. c.* adesse eandem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinaria paupertate laborent; quia censet offensam adversus eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cum hæc opinio sit singularis huius Auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quod peccata contra ipsos speciem non mutant, ut docent *Lugo de Pœnit. D. 16. n. 308. Bon. eod. tit. q. 5. sect. 2. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 15. Salm. de Pœn. c. 8. n. 89. Croix l. 6. p. 2. n. 1009. cum Dic. etc.* Hinc non videtur adesse gravis obligatio ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo et Salmant. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c. 5. §. 2. n. 9.*) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideo puto non excusari à veniali præteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta obligatio pietatis.

947. — Quæres 2. Quantum hæredibus necessariis debeatur? » (*V. Not. LXXXIII, pag. 388.*)

« Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium esse » trientem hæreditatis, si non sint plures quàm quatuor liberi; » si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi unus » tantum sit, est triens hæreditatis, * (*Sic tertia pars, ex com-* » *muni DD. ut Salm. t. 6. n. 83.*) * idque absque ullo gravamine. » modo et conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quod » si autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legi- » tima non relinquatur, competit ei actio ad petendum comple- » mentum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure » nullum, maximè si causa idonea exhæredationis non sit in- » certa, et probata. *Laym. c. 8. num. 10.* »

948. Justæ causæ exhæredandi filium sunt ex *Salm. c. 2. n. 90.*
1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut ei contumeliam dicat, aut eum conetur occidere. 2. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unica concubina patris. 4. Si nolit fidejubere ad liberandum patrem à carcere. 5. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo Matrimonio, luxuriosè ut meretrix vivat; non verò, si nubat contra parentum voluntatem. (*V. Not. LXXXIV, pag. 390.*)

949. — Quæritur hîc autem, an Parentes possint exhæredare filios nubentes cum indignis? Affirmant *Baldus, Goffred. et alii apud Sanch. de Matrim. l. 4. D. 24. n. 2. ex ex Authent.*

Ut cum, de Appel. §. Aliud quoque; ubi dicitur filium exhæredari posse ob gravem injuriam Patri illatam; et talem hanc esse dicunt. Sed omnino negandum cum *Sanch. n. 3. ac Suar. Sor. Mol. Palud. Tab. etc.* apud ipsum, ac *Bonac. de 4. Prac. p. 5. §. 3. n. 3.* Ratio, quia in præfata Authentica expressè declaratur eo solo casu posse filiam exhæredari, quo filia minor 25 annis, rejectis nuptiis à Patre oblati, luxuriosè vixerit. Utrùm autem adhuc in hoc casu possit Pater filiam exhæredare? Negant pariter *Conc. l. c. et Sanch. l. 4. D. 25. n. 2. cum Abb. Nav. Suar. Sylo. Ang. Henr. et aliis plurimis.* Ratio, quia jus Civile in hoc correctum est à Canonico, argumento *cap. Gemma de Despons.* ubi, ad servandam libertatem in Matrimonio, irrita declaratur quæcumque pœna in sponsalibus apposta: Cùm autem in Matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractus; ideo ad Potestatem ecclesiasticam principaliter pertinet de Matrimoniis disponere, et refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem in Matrimoniis diminuunt. Contradiciunt tamen *Sotus, Mol. Salm. Led. Vega, Viguer. et alii apud Sanch. l. c. n. 1.* horumque sententiam *Bon.* vocat probabilem, et *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultro se subjiciunt, et ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur Matrimoni libertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis justè infligitur; justè enim ex omni jure filii privantur legitima, quando grave crimen contra Parentes committunt; quale autem majus crimen, quàm rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *n. 337.* Tantò magis, quia etiam pœna apposta in sponsalibus parti injustè resiliens, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de Matr. lib. 6. num. 852. vers. Hic autem.* Alia vide *ap. Salmant. c. 2. n. 90.* Filii è contrarie Parentes exhæredare possunt ob similes causas, quas videre poteris apud *Salm. num. 91.*

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint Parentes filiis etiam alimenta denegare. Affirmant *Vasq. et Sylo.* Sed communius, et longè probabilius negant *Salm. n. 92. cum, Trullench. et Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria: ista enim semper debentur, saltem ex jure Canonico, et naturali, et etiam dico de jure civili ex quo tamen exhæredare filium conceditur Parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. Si pater justam causam habens, de facto tamen non exhæredet filios, an possint isti privari hæreditate? Respondendum negativè cum communi; ita *Mol. Lugo. Dicast. Trull. et Salm. n. 93.* Ratio, quia exhæredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhæredationis, non solum in testamento inseratur, sed etiam legitime probetur, ita in *Auth. C. de Liberis. etc.*

Dubit. 3. An pater possit exhæredare filium ob causas similes

enumeratas? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. etc.* Sed negant probabilius *Salm. c. 2. n. 94. cum Lugo, Mol. Lop. etc.* Cum in poenabilibus non fiat extensio de casu ad casum : maxime quia in Jure prohibetur exheredatio ob alias causas quam expressas, ex *Authent. Ut cum Ap. §. Aliud.*

Dubit. 4. an pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exheredare? Negandum cum *Salm. n. 59. Trull. Lugo, Mol. Villal. etc.* communiter : quia remissa injuria, pater non habet amplius justam causam exheredandi.

Dubit. 5. An si filius poenitentiam agat de crimine patris contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exheredare? Negant *Trullench. Sylo. etc.* Sed probabilius affirmant *Lugo D. 15. n. 108. et Salm. n. 96. cum Vasq. et Mol.* quia poenitentia, in foro humano à poena delinquentem non liberat.

980. — « His adde I. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem (*V. Not. LXXXV, pag. 390*) III. Peccare parentes, si absque justa causa ex inordinato affectu erga liberos successione inæqualitatem inter eos instituunt. Justæ autem causæ hujus inæqualitatis erunt merita, et obsequia majora, si pusilli magno sumptu in studiis ali debeant : si qui plus egere videantur, *Dian. p. 1. tom. 8. R. 83.* Si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari, et alii secus : imò pater id, quod habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo, *Trull. c. 18. d. 19. Bonac. Dian. p. 1. t. 8. R. 83. III.* Liberos naturales (*V. Not. LXXXVI, pag. 391.*) nisi legitimitati sint respectu patris non esse hæredes necesarios, respectu tamen matris esse; idque æquali jure cum legitimis. Quòd si tamen pater liberis caret, naturales potest instituere hæredes, modò parentes superstites legitima portione non priventur. IV. Fratrem, et sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit. *Laym. l. c. n. 12. 13. V. Bonac. d. 3. de contr. qu. ult. p. 3. V.* Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit, vel donavit; secus si habuit animum repetendi, et computandi in legitimam. Quòd si pater non repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in ditione conferre in commune, quia præsumi potest liberaliter factas, vel condonatas, nisi aliunde constet contrarium, *Azor. Villal. Trull. t. 1. l. 4. c. 1. d. 3. V. supra c. 3. d. 2. de Donatione.* »

981. — Hæc Quæritur I. An filii illegitimi (*V. Not. LXXXVII, pag. 391.*) possint succedere Parentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurius*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex Parentibus solutis, inter quos matrimonium bene contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurius*, nempe si nascantur ex Parentibus incestuosus, vel adulteris, vel voto solemniter ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur *geniti ex damno concubitu*, nimirum quando ob copulam est imposita Matri

pœna mortis, putà si ipsa coierit cum ascendente, vel descendente, vel si cum adulterio intercessit incestus, et in aliis casibus apud *Salm. c. 5. ex n. 48.*

Certum est autem, quòd Parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriiis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc meritò jus Canonicum in *c. Cùm haberet, de Eo qui duxit, etc.* correxìt jus Civile in *Auth. Ræ complexu. C. de Incest. Nupt.* ubi vetitum erat spuriiis etiam alimenta præbere. Quoad successionem verò, filii *naturales*, si Pater careat filiis legitimis, de jure novo commuui (*Auth. Licet. C. de Natur. Lib.*) possunt succedere Patri in omnibus bonis; *V. Lugo D. 24. n. 88. et Less. c. 19. n. 71.* Si autem Pater habeat filios legitimos, potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum, *Lugo. ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato Patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum Matre, *Lugo n. 90.* Ipsi verò filii naturales, succedunt Matri æquè ac legitimi, non solum ex testamento, sed etiam ab intestato, *Lugo n. 91.* Filii autem *spurii* præter alimenta nihil penitus ex quocumque titulo possunt recipere à Patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; et si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere hæredibus Patris. Ita communiter *Salm. c. 5. n. 62. Croix l. 3. p. 2. num. 1164. Less. c. 19. n. 58. Lugo. D. 24. n. 92. et Sanch. Cons. l. 4. c. 3. dub. 3. n. 4.* et vocant prædicti *Less. Lugo et Sanch.* omnino improbabilem opinionem *Soti, Led., et Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid à Patre, modò non sint filii Clerici, vel Religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omnino incapaces in odium Genitorum, ut habetur ex *Novella 74. (mihi 89.) c. 6. tit. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur: « Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc Patrum, ut agnoscant eos nihil habituros. »

An autem spurius possit succedere matri? Negant *Coo. et Mol. ap. Less. l. c. n. 64.* qui hanc veriore sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (et meritò, cùm textus cit. loquatur de solis parentibus); sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa, Henr.* scilicet quòd possit spurius retinere ea quæ Mater ipsi reliquit, donec à Judice per sententiam illis privetur.

952. — Quæritur II. Si Pater instituat hæredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, et hæres acceptet, an iste teneatur reddere in conscientia? (*V. Not. LXXXVIII, pag. 392.*) Adsunt tres sententiæ probabiles, ut aiunt *Salm. cap. 5. ex n. 69.* Prima dicit, talem hæredem posse retinere, et pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, et contra potest negare, si velit: Quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; et vice versa verè est hæres, et dominium acquirit hæreditatis. Ita *Sanch. d. c. 3. dub. 20. n. 9. Mol. D. 169. Less. c. 19. n. 60. et Lugo D. 24. n. 95.* qui vocat hanc

veriolem, et communem cum *Vusq. Dian. etc. Secunda sententia*, mihi probabilior, dicit hæredem teneri bona restituere hæredi ab intestato, qui ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cum non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hæreditatem retinere contra voluntatem Testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sot. l. 4. de Just. q. 5. art. 1. ad 4. item Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. num. 70.* et valde probabilem hanc vocat *Sanch. Tertia* verò sententia, quam ut non minus probabilem enixè tuentur *Salm. n. 73.* et non immeritò, tenet hæredem bene acquirere hæreditatem, sed ex iustitia pacti initi teneri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hæreditatis promissæ, satis obligat hæredem ex iustitia, postquam hæreditas est tradita; maximè, si ideo hæres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quòd illa promissio non obliget, tum quia facta est contra legem, et in ejus fraudem; tum quia gravamen illud, sive conditio est turpis, et ideo rejicitur à lege: Respondent, aliud esse quòd promissio sit contra legem, aliud quòd materia sive res fuerit promissa contra legem; Promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam verò res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicitè promittit, et ante copulam non tenetur promissionem implere, at copula secuta, licitè pretium tradit, et ex iustitia tradere tenetur, ut diximus *n. 712.* Ita à pari, quamvis hæres illicitè promittat tradere spurio hæreditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; licitè tamen potest, et debet ipsi tradere hæreditatem ex pacto inito, postquam Testator ipsi hæreditatem reliquit.

983. — “ Quæres 3. Qui hæredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irritò? (*V. Not. LXXXIX, pag. 393.*)

“ Resp. I. Ante omnes alios patri succedere legitimos liberos, et in demortuorum locum nepotes, II. Deficientibus descendentibus, patrem, et matrem defuncti, et in eorum locum avos, et avas. III. His quoque deficientibus, fratres, et sorores ex utraque parte conjunctos; idque æquis portionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre conjuncti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus utrimque conjunctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco parentis sui cum patris, non in capita, sed in stirpes. Si tamen fratres et sorores utrimque conjuncti omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patris ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed in capita, adeoque æquis proportionibus succedunt; quia duorum fratrum filli, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. * (*Ita Salm. n. 106. cum Lugo. Mol. etc. contra alios.*) * V. Deficientibus fratribus, et sororibus utrimque conjunctis eorumque liberis,

» succedant fratres et sorores, ex una tantum parte conjuncti,
 » hoc tamen discrimine, ut qui ex parte patris sunt juncti suc-
 » cedant in bona à patre provenientia, in reliquis æqualiter om-
 » nes. VI. Si fratres et sorores, eorumque filii deficiant, suc-
 » cedunt propinquiore collaterales, usque ad decimum gradum :
 » et fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex al-
 » tera parte, an ex utraque sint conjuncti. * (*Auth. post Fratres.*
 » *Cod. de Legat. Hered.*) * VII. In horum defectu succedit
 » uxor, et denique in illius morte fiscus secularis in bonis omni-
 » bus laici ab intestato defuncti : fiscus autem Ecclesiasticus in
 » bonis Clerici, *Laym. c. 6. n. 1. 2. 3 et 4.* »

954. — Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio honorum à parente defuncto provenientium? (*V. Not. XC, pag. 394.*) Hæc collatio, licet de jure antiquo locum haberet tantum, quando filii ab intestato Patri succedebant, de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient. et Sem. §. Illud*, tenentur semper filii conferre bona à patre obtenta, nisi pater expressè eos à collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habere cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid à patre in dotem, vel causa matrimonii aut simili ei fuerat promissum, nisi promissione illa aliorum legitima læsa fuerit, *leg. penult. et ult. ff. de Coll. Salm. de 4. pr. c. un. n. 75. cum communi.*

955. — Quæritur 2. an sumptus à patre pro filii studio, libris, Doctoratûs gradu facti, debeant in collationem, et portionem bonorum afferri? Resp. negativè cum communi, quia hæc cedunt in bonum commune, *Salm. ib. n. 76. cum Nao. Mol.* Nisi (dicunt *Nao. Sylo. etc. ibid.*) in manu Patris aderant bona propria filii, v. gr. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse. (*V. Not. XCI, pag. 394.*)

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas, pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur Pater potius eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumptus scripserit in libro rationem cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur à vinculis aut à pœna criminis. Ita *Salm. ibid. num. 77. cum Mol. etc.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione, *Nao. Sylo. cum Salm. ib.*

956. — Quæritur 3. an conferri debeat Patrimonium à Patre filio donatum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum legitimam? Negant *Gomez, Pereira, et alii ap. Salm. ib. n. 73. Conc. Trid. sess. 21. c. 2.* ubi prohibetur omnis alienatio Patrimonii. Affirmant verè probabilius *Lugo D. 5. n. 37. Salm. num. 79. cum Vasq. Mol. Led. Bon. etc.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolutè prohibet Patrimonii alienationem, sed tantum quando Clericus aliter decenter vivere nequit: Hinc licitè Clericus potest sponte Patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. n. 81.*

987. — Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis malè expendit in ludis, meretricibus, etc.? Affirmant *Nav. Sylo. Bon. Vasq. etc. ap. Salm. ibid. n. 82.* modò expensæ fuerint in magna quantitate, et pater eas non remiserit. Negant verò *Salm. num. 83. et tr. 13. c. 5. n. 44. cum Mol. Sot. Fag.* modò filius plus non consumpserit malè, quàm Pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, et honestas recreationes expenderet: Secus, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrimque positis, faciliè hæ duæ sententiæ conciliantur.

988. — Quær. 5. an expensæ factæ à Patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negativè cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expressè constet de voluntate Patris, *Nav. Mol. Bon. etc. cum Salm. de 4. Præc. n. 85.*

989. — Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, et similia data à Parentibus, sint in collationem afferenda? Affirma, nisi Parentes expressè aliud disposuerint ex *l. Ut à litteris, et l. Illud C. de Collat.* Et idem de arrhis, et muneribus, *Salm. ib. n. 86. cum comm. Sanch. Bon. etc.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis à viris uxoribus, constante matrimonio. Secus verò dicendum de vestibus ordinariis.

990. — « His adde 1. Si uxor (*V. Not. XCII, pag. 395.*), » susceptis ex priori marito liberis, ad secundas nuptias transit, » quidquid à priori marito, donatione, aut testamento acquisivit, » ejusdem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

991. — « Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem (*V. Not. XCIII, pag. 395.*), non commoda tantum, et jura, sed » etiam debita, et onera realia defuncti in se transferre. Interim » tamen duplici beneficio gaudere: 1. ut supra vires hæreditatis » non obligetur; 2. quòd deductis expensis funeris, et solutis » debitis, quartam partem* (*Quæ vocatur Falcidia in legatis, » sive donationibus causa mortis, non verò in legatis piis; ut » Salm. c. 5. n. 196. Trebellianica autem in fideicommissis.*), » hæreditatis obtinere debeat hæres, vel hæredes, et si eam » non habent, legatis, non tamen piis, ut notat *Trull. l. 7. c. 18. » d. 12. ex Authent. similiter C. ad legem Falc. detrahare pos-* » sunt, beneficio legis *Fal. Laym. l. 3. t. 5. c. 6. n. 7. Sanch. » l. 4. c. 15.* Ut autem hoc beneficio frui possit hæres, conficere » tenetur inventarium* (*Intra 30 dies, et per alios 60 conclu-* » dere §. *Si autem. D. Jur. Del. l. 6. Tit. 6. p. 6. Nisi adsit » legitimum impedimentum.*); » tametsi hanc obligationem testa- » tor possit remittere, respectu legatariorum, et fidei commissa- » riorum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit, non » tamen respectu creditorum, quibus præjudicare non potest. » Universim enim ab onere inventarii, et à rationibus reddendis eos, quibus potest relinquere bona, sine onere dandi partem aliis, potest liberare, iisque concedere, ut eorum dictis » vel juramento stetur, *Mol. C. de Lug. d. 34. s. 8. n. 236.* »

TRACTATUS SEXTUS.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS
ECCLESIAE.

CAPUT I.

De Præcepto Octavo.

« PROHIBETUR hîc omnis injusta læsio famæ, et honoris proximi, ac præcipuè omnis falsitas, et mendacium; ac læsio verbalis, quæ fit tum in judicio falso accusando, vel verum celando, de quo supra; tum etiam extra, perniciosè mentiendo, secreta revelando, de quo vide *Bon. de rest. d. 2. p. ult. Laym. l. 3. p. 2. q. 5.* ac denique detrahendo. »

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum.

962. De Judicio temerario, et quando est mortale. — 963. De suspicionem, et Dubitationem temeraria. — 964. An hæc pertinere possit ad mortale? — 965. Quomodo discernatur Judicium à Suspicionem?

962. — « SUPPONO hæc tria differre inter se, quòd Judicium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus; Suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinatur in unam partem, judicans probabiliter, latere aliquod fundamentum opinandi; dubitatio autem non est affectus (nisi causaliter), sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando. Quæritur ergo hîc non de suspicionem, et judicio prudenti, quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti, et temerario quod iis destituitur. Majora autem indicia requiruntur ad judicium, quàm ad suspicionem; et ad hanc, quàm ad dubitationem.

« Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena advertentia, de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra justitiam. Ita *Fill. Less. c. 29. l. 2. Laym. l. c. 1. 3. c. 2.* Ratio est, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa improbus habetur, cum habeat jus ad bonum nomen, et famam: præterquam quòd ex his judiciis plerumque gravia mala sequantur. In Confessione tamen non opus est explicare speciem mali judicati, cum omnia uni justitiæ commutativæ in specie infima adversentur. *Esc. E. 10. c. 4.*

« Dixi, communiter; quia, si judicium habeat magnam proba-

» bilitatem, etsi non omnino sufficientem ad certitudinem, erit
 » veniale; quia moralis certitudo, et magna probabilitas non
 » adeo distant, ut censeatur gravis injuria, judicare certum quod
 » est valde probabile, v. gr. si judices juvenem solum cum
 » puella inventum in cubiculo illicita tractasse. Ex quibus re-
 » solvitur, peccari tantum venialiter remotè judicando sequenti-
 » bus casibus. Vide *Tann.* 2. 2. q. 3. d. 2.

» 1. Si non sit grave malum, quod proximo temerè impingis;
 » et sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium Judæi, à
 » mortali excusant *Nao. Azor. et Less.* contra alics apud *Dian.*
 » p. 5. R. 69.

» 2. Si sit grave quidem, sed non perfectè advertas.

» 3. Si advertas quidem te malè judicare, non tamen advertas
 » signa esse insufficientia, nec de iis dubites.

» 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem probabilem.

» 5. Mortale etiam non est (per se loquendo), si de indeter-
 » minato tantum judices: quia nulli fit gravis injuria, *Esc. l. c.*
 » ex *Fagund.*

963. — « Resp. 2. Suspicio et Dubitatio temeraria ex genere
 » suo videntur esse peccata tantum venialia, maxime si proce-
 » dant ex errore intellectus, quo indicia, ut sufficientia, appre-
 » henduntur. Ita *Laym. ex S. Th. Nao. Mol. Fill. tr. 4. c. 1. q. 5.*
 » *Less. l. 2. c. 29. d. 3. etc.* contra multos, putant esse mortale.
 » Ratio est, quia communiter suspicio tantum est concitatio quæ-
 » dam ad assensum: manet enim in mente suspicantis aliquo
 » modo bona existimatio proximi: ergo non fit illi gravis injuria,
 » cum non totaliter deturbetur de possessione bonæ famæ; fit ta-
 » men aliqua, quia temerè dubitatur.

» Dixi, maxime, si ex errore; quia talis, cum non sit per se vo-
 » luntaria, nec pertinax, meretur excusationem; si verò ex ma-
 » levolentia in suspicione gravi persistas, erit mortale, ut docent
 » *Less. Fill. etc.* ob injuriæ gravitatem. Atque idem est dedu-
 » bitatione positiva, orta ex malevolentia absque causa: proce-
 » dit enim ex contemptu alterius, proindeque gravis injuria repu-
 » tatur.»

964. — Quæritur an suspicio sive dubitatio temeraria possit
 » pertingere ad peccatum grave? *Prima sententia* negat, et tenent
 » *Caj. et P. Nao.* quibus adhæret *Laym. l. 3. Tr. 3. p. 2. c. 2. n. 6. cum*
 » *Dian. Sa, Arm. etc. ap. Salm. de Rest. c. 4. n. 102.* Ratio istorum,
 » quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam al-
 » terius lædere videtur. *Secunda* verò probabilior *sententia* affirmat,
 » si suspicio, sive dubitatio sine indicii fieret de peccatis gravis-
 » simis, ut esset de pio Religioso suspicari, quod sit hæreticus, vel
 » quod cum Matre incestarit; vel de viro communiter habito ut
 » Catholico, quod sit Judæus, vel Atheus. Ratio, quia fortè major
 » injuria iis irrogatur talia suspicando, quam si certum judicium
 » haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo, Mol.*
 » *Dic. etc. ap. Croix l. 4. p. 2. n. 1177. et Salm. ibid. n. 103.* qui
 » tenent hanc ut communem et veram.

965. — « Quæres, quomodo discerni possit suspicio à iudicio firmo, quando formido de opposito expressè non est conjuncta? »

« Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui, rogatus an habeat rem pro certo, respondet sibi certam, aut fere certam videri; eum verò suspicari, qui respondet se non esse moraliter certum, sed faciliè posse falli. Vide *Bon. de rest. d. 2. q. 7. p. 1.* »

DUBIUM II.

Quid sit, et quàm grave peccatum Detractio.

966. Quid sit detractio, et quid Contumelia? — 967. An excusetur à mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc. — 968. Quando liceat crimina prodere? — 969. An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum? — 970. Quando Secretum sit servandum? — 971. Et quando possit manifestari? Et an ad vitandum damnum proprium? Quomodo autem peccent alienas litteras legentes? Remissivè, vide l. 5. n. 70. — 972. An liceat famam suam tueri, alterum infamando? — 973. An alterum infamare apud amicum? — 974. An excusetur à mortali, propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium? — 975. Quando crimen possit dici publicum? — 976. An infamatus de uno crimine possit infamari de alio? — 977. Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita? — 978. Vide alias resolutiones ap. Bus. — 979. Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur? — 980. Quid, si sit Superior? — 981. Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertit? — 982. An liceat alium infamare ad tormenta vitanda? — 983. An liceat seipsum infamare? — 984. Quomodo restituendus sit honor ablati? — 985. Quid, si de honoratio fuerit secreta? — 986. Quæ satis factio præstanda? — 987. An semper sufficiat petitio veniæ? — 988. Quibus casibus expediat, Confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda? — 989. An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia? — 990. Quid, si offensus puniatur à Judice, vel damnetur ad satisfaciendum?

966. — « RESP. Detractio est alienæ famæ injusta violatio, vel denigratio. Differt à contumelia, quæ est injusta honoris diminutio. 1. Objecto : quia contumelia honor, detractio autem fama læditur, quæ est opinio, seu æstimatio de alterius excellentia; honor autem est testificatio alienæ excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo : quia contumelia instar rapinæ fit aperte contra præsentem : detractio ut plurimum instar furti occultè, et contra absentem. Unde licet contumelia detractioe gravior sit, est tamen detractio peccatum mortale ex genere suo, etsi ex parvitate materiæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est, quia est gravius furto, quod est mortale, cum lædat proximi famam, quæ est majus bonum quàm opes.
« Hic quæritur, quando contumelia est peccatum mortale?
« Apud *Matth. c. 5. v. 22.* habetur : *Qui dixerit fratri suo, raca,*

» *reus erit Concilio; qui autem dixerit, fatue, reus erit Gehennæ*
 » *ignis.* Explicant interpretes apud *Corn. à Lug.* verbum *Raca*
 » significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum, illud-
 » que proferentem dici *reum Concilio*: quia in Concilio tan-
 » tum gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *Fatue* in-
 » telliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Hæc
 » igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset cir-
 » cumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis gra-
 » viter lædere. Ita præfatus *Corn. à Lap. et Conc. t. 4. p. 604.*
 » n. 3. Hic verò *S. Th. 2. 2. q. 72. art. 2. ad 2.* sic rectè advertit:
 » *Dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare causa disci-*
 » *plinæ (putà Patri, Prælato, Domino, aut Magistro); ita*
 » *etiam causa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere,*
 » *verbum aliquod coniviosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindic-
 tæ abjiciendo: Quandoque tamen expediens erit contumelias
 repellere, nempe cum eorum tolerantia prævidetur adscribi ob-
 sistendi impotentia, aut stultitia: vel si obesse possit bono com-
 muni, prout si Prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et
 sic petulantia subditorum augeretur, ut *Conc. p. 606. n. 5.*

« Detractio alia est directa, et formalis, quæ fit ex intentione
 » famam lædendi: alia indirecta, et materialis tantum, quæ fit
 » ex levitate, et loquacitate aliqua.

967. — « 1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens
 » ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales
 » defectus animi, corporis, vel natalium; quia tales non sunt
 » morales; nec infamia apud prudentes reputatur, quòd quis,
 » v. gr. sit stupidus, spurius, luscus, *Bon. t. 2. d. 2. q. 4. p. 2.*
 »* (*Ita. Less. c. 11. n. 14. Salm. de Rest. c. 4. n. 45. cum Nao.*
 » *Dic. etc.* Si verò dicantur in faciem, aliquando possunt esse
 » mortalia, *Salm. ibid.* Idem dicunt de defectibus natalium pro-
 » palatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere
 » de viro honorabili, eum exercuisse vilissimum officium, vel
 » fuisse mancipium: Sed omnia hæc maxime pendent à cir-
 » cumstantiis.) *

« 2. Plerumque etiam levis detractio habetur, si alium infames
 » generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. gr. esse ira-
 » cundum, superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse possit)
 » quia audientes plerumque interpretantur de naturali propen-
 » sione, et defectu involuntario, nec oritur grave damnum famæ:
 » *S. Ant. 1. p. t. 8. c. 4. Sylo. Less. d. 3. num. 18. Laym. lib. 3.*
 » *tr. 3. p. 2. c. 3. num. 3.*

« 3. Similiter non erit mortale communiter referre peccata
 » mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter famam
 » lædant, v. g. si dicas militem habere concubinam, pugnasse
 » in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse prodigum,
 » dedictum amoribus, etc. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.*

« 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam naturales,
 » spectata conditione, et statu illius, graviter ei noceas, et sic gra-

» viter pecces : ut si gravem, et optimi nominis Prælatum, aut
 » Religiosum, mendaciis assuetum esse; virum gravem, ac con-
 » sularem, illegitimè natum, Judæum, etc. dicas. * (Item *Salm.*
 » *ib. n. 43. cum Less. Navarr. Dic. etc.*) * Idem est, etsi de al-
 » tero nihil in particulari, sed tantum in genere dicas, v. gr. te
 » scire aliquid de illo; quod si dicas, magno illum rubore sis
 » affecturus. *Card. Lugo. d. 14. n. 49.*

968. — « 5. Crimen, aut defectum alicujus, modò verum, sæpe
 » licet prodere ob justas causas : v. gr. 1. Cùm expedit Supe-
 » riorem scire suorum defectus, ut emendentur, de quo vide
 » supra, *Corr. frat.*, et sic eos, qui crimen occultum filiorum
 » parentibus, vel famulorum heris * (*vel Religiosorum Præ-*
 » *lato ut Patri : vide dicenda l. 4. n. 243.*) *, in ordine ad cor-
 » rectionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus damnum
 » sequatur) significant, communiter excusari docet. *Trull. l. 7.*
 » *c. 10. d. 11. ex Bonac. etc.* uti et uxorem loquentem cum
 » marito (vel contra) de criminibus occultis filiorum, vel famu-
 » lorum. 2. Causa consilii, vel auxilii capiendi; in quo tamen
 » videndum, ut cum minimo damno tertii fiat. 3. Causa cavendi
 » alterius damni; ut si alicujus æstimatio falsò concepta de ejus
 » doctrina, probitate, est aliis perniciosa. Unde, cùm agitur de
 » conferendo officio, de contrahendo matrimonio, de suscipienda
 » religione, assumendo medico, præceptore, famulo, famula, etc.
 » licet manifestare (imò aliquando oportet) occulta alterius
 » impedimenta, inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod
 » incommodum meritò timeretur : dummodo nulla alia sit ratio
 » commodior impediendi, et damnum, quod proximo timetur,
 » sit majus, aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione
 » defectus, aut criminis alterius ei obvenerit, *Less. l. 2. c. 11.*
 » *d. 12.* »

Maximè hîc advertenda doctrina *S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2.*
 ubi docet, illum propriè detrahere, qui malè loquitur de altero,
 intendens ejus famam denigrare, secus autem, si hoc non intendat,
 sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. l. c.*) :
 « Hoc autem non est detrahere per se, et formaliter loquendo,
 » sed solùm materialiter, et quasi per accidens. » Unde infert
 sanctus Doctor, quòd « si verba, per quæ fama alterius dimi-
 » nuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium,
 » debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest
 » dici detractio. » Hinc dicendum cum *P. Conc. p. 626. n. 17.*
Tourn. t. 1. p. 372. posse revelari crimen alterius I. ut proxi-
 mus emendetur, deferendo illud Judici, aut Prælato, Domino,
 aut Parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuen-
 dum innocentem, putà, si innocens accusetur de homicidio, potes
 manifestare auctorem: vel si scis furem habitare cum alio igno-
 rante, potes eum certiorare, ut sibi caveat; ita *Conc. loc. cit. Tourn.*
p. 373. Lugo D. 14. n. 95. et Salm. tr. 13. c. 4. n. 64. cum Soto,
Bann. et Tap. ex S. Basilio, qui in Regul. breo. interr. 25. ait,
 bene posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculû

consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo l. c. n. 112. Tourn. l. c. Bonac. p. 8. n. 1. Salm. l. c. et cum aliis cit.* quod unusquisque ad vitandum grave damnum suū, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licitè potest detegere grave crimen alterius; modò non intendat illum infamare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: Sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat diffamato. Secus verò, si damnum vitandum sit leve, vel longè minus. Ita *Salm. ibid. n. 75. cum Vill. Dic. Tap. item Elbel Conf. 12. num. 353. Mazott. t. 2. p. 442. q. 5.* et hoc satis probabile puto cum *Lugo d. D. 14. n. 97 et 112.* qui dicit eo casu te non teneri neque ex justitia, neque ex caritate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere, ad proprium damnum effugiendum: Si enim spectat ad bonum commune, quod sine sufficienti causa manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare, quando hoc est necessarium ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex caritate, quia caritas non obligat cum tanto detrimento: sicut enim non teneris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam teneris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lug.* Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, uti dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modò non possit damnum aliter averti: et modò non ampliùs, nec pluribus crimen manifestetur, quàm oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

969. — Sed hîc magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injustè per vim, aut fraudem, putà aperiendo litteras, etc? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l. 5. de Just. q. 10. art. 2.* dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes, et fere consentit *Sanch. Cons. l. 6. c. 6. Dub. 2. n. 6. Nav. autem Man. c. 18. n. 54.* dicit non posse, si damnum irreparabile alteri imminet ex illa infamatione; secus, si reparabile. *Molin. D. 37. n. 13.* censet tunc tantum posse revelare, quando longè majus detrimentum tibi times. *Lessius lib. 2. c. 11. n. 55. P. Navarr. l. 2. de Rest. c. 4. n. 131. Mazzott. tom. 2. p. 443. Conc. t. 4. p. 627. n. 18.* (et probabile putant *Salm. c. 5. n. 65.*) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia licet peccaveris notitiam accipiendò, in gravi tamen necessitate poteris illa uti, prout, quamvis injustè furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias sententias mihi magis arridet sententia *Lugonis D. 14. n. 101.* (quem sequuntur *Croix l. 3. p. 2. n. 1233. Tourn. p. 373. et Spor. de 8. Præc. c. 4. n. 46.*) Docet hic magnus Theologus te non posse, generaliter loquendo, uti notitia illa injustè accepta cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, qua tu secretum

accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura, prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate, non tenetur restituere, etiamsi creditor eadem necessitate laboret, ut diximus, *hoc l. 3. ex n. 701.* Sed omnes (vide *ib.*) cum eod. Less. dicunt quòd teneris restituere, si præcisè propter illam subtractionem proximum in eandem necessitatem injeceris. Sic à pari in casu nostro, si tu, secretum revelando, damnum infers alteri, teneris ad restitutionem, cum per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum coniecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam Laym. *l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 3.* Tunc tantum rectè admittunt Lugo *ex n. 130. Spor. et Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, et litteras aperire: et casus esset. 1. si revelatio esset necessaria ad commune bonum Reip.; 2. si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum; 3. si ille injustè te vexaret. Aliàs, non licet tibi alterius litteras aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantum enim id permittunt Auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut Less. *l. 2. c. 12. n. 133. Laym. l. 3. tr. 2. c. 4. n. 2. Bon. D. 2. q. 3. p. un. n. 5. et Salm. c. 4. n. 85. cum aliis communiter.* An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, et tu ad illam admittaris? Vide *infra l. 5. de Pecc. n. 72. vers. An citra*, ubi dicemus id illicitum esse.

970.—Quandonam autem *Secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quòd *Secretum* triplex esse potest, scilicet, ex sua natura, promissum, et commissum. I. *Secretum ex sua natura*, putà si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis; nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mortis, nisi damnum aliàs imminens sit commune et grave. Ita *Sanch. Cons. Tr. 2. c. 6. D. 2. Salm. de Restit. c. 4. n. 76. cum Bon. Dian. etc. Trull.* Sed vide mox dicenda *n. seq.*

II. *Secretum Promissum* regulariter obligat graviter vel leviter, juxta intentionem promittentis. Ita *Salm. n. 77. cum Sanch. et Lugo.* In dubio autem dicendum puto, neminem censi gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quòd promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare teneris: unde judici legitime interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, et aliàs non est publicatum, teneris servare etiam legitime interrogatus, et potes respondere te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia Judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut *infra. Ita Lugo D. 14. n. 141. Bon. Dic. Pat. Nao. cum Salm. ib. n. 78.*

III. *Secretum autem Commissum*, quod aliàs dicitur rigorosum,

170 LIB. III. TR. VI. DE PR. VIII. IX. X. DEC. ET ECCL. C. F.
et absolute naturale, potest committi expressè, vel tacite, prout
Medicis, Advocatis, Obstetricibus, Theologis consultis. Et hoc
secretum strictius obligat: vide *Salm. d. c. 4. n. 75 et 79.*

971. — Ex quadruplici autem capite potest manifestari secre-
tum commissum, saltem sine peccato gravi. I. Ex præsump-
to consensu principalis, ut *Salm. d. n. 79. in fin. cum Lug. Sanch. Valent. etc.* II. Ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata, *Salm. n. 80.* An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo D. 14. n. 147, Bon. Trull. Azor. Salm. ib. n. 80.* Dummodo non detegatur personæ, cui creditur, quod secretum com-
mittens specialiter voluerit celari; et ita etiam *Ronc. de 7. Pr. c. 4. q. 5. et Mazzot. q. 10. V. n. 973.* III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione, sive ex suppositione quod res non sit gravis. No-
tant tamen *Salm. n. 81. cum Sanch.* quod, ut revelans excusetur à mortali, debet certò credere rem non esse gravem. IV. Ex justa causa, nempe si servare non tantum secretum verteret in dam-
num commune, vel alterius innocentis, sed etiam ipsius com-
mittentis, quia tunc ordo caritatis postulat, ut reveletur; unde etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salmant. n. 82. cum Mol. Dic. Valen. Bann. Nav. Bon. Trull. Reg. etc.*

An autem quis possit revelare secretum commissum ad pro-
prium damnum grave effugiendum? Loquendo de secreto com-
misso, sive rigoroso, negat *de Alexandro Conf. Monial. p. 124. q. 9. cum Scoto, Sylo. et Regin.* Ratio, quia secretum servan-
dum est semper ac sine peccato servari valeat: et huic senten-
tiæ adhæret *D. Th. Quodlib. 1. art. 15.* ubi dicit secretum com-
missum servari debet, quando de se celari potest sine peccato.
Secunda sententia, quam tenet *Mol. D. 24. n. 2.* censet, tunc
posse tantum revelari secretum, quando ejus observantia ver-
geret in multò gravius damnum ipsius manifestantis. *Tertia* verò
sententia communior et probabilior, quam tuentur *Laym. l. 3. tr. 3. p. 3. t. 5. n. 2. Sol. de Just. q. 10. art. 2. Less. l. 2. c. 52. n. 53 et 54. Navar. cap. 18. num. 54. Lugo D. 14. n. 102. Roncag. de 7. Præc. c. 4. q. 3. R. 2. Sporer de 8. Pr. tom. 1. pag. 156. num. 46. Elbel t. 2. p. 383. num. 390. Bon. de Rest. D. 2. q. 2. p. un. n. 8.* tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum
grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis,
modò illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non teneris
cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: et non præ-
sumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id
certè appareat, ut addunt *Lugo D. 14. n. 116. et Croix l. 3. p. 2. n. 1232.* Nec obstat dicere, quod spectet ad bonum com-
mune secreta commissæ servare, ne humanum perturbetur com-
mercium. Nam respondet *Lugo*, ut diximus supra, hoc verum
esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat,
eo enim casu magis ad bonum commune pertinet, ut unusquisque
noscat qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent, et per-

niciosè decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille cui secretum est commissum illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut supra vidimus : cur debet ipse inferioris esse conditionis quam alii, ne possit revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent, nisi ex tali revelatione imminet damnum commune grave. Dicimus *graves*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez, Cons. c. 6. d. 2. n. 5. et Ronc. l. c. cum Trull.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum. Quid, si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cum nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. et Holzm. locis supra cit.* Quid verò dicendum, si expressè promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de 8. Præc. c. 4. n. 46.* dicens tunc posse, et teneri, quia nulli est licitum propriam vitam prodere : et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 3. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot. Rodr. et Vega apud Salm. de Rest. c. 4. n. 34.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, putà cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto caritatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cum sit etiam valde probabilis et communior sententia opposita, quòd liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo D. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. n. 29 et 31. et Salm. de Rest. c. 2. n. 34. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.*, quia hoc non est directè sibi mortem inferre, sed vitam non tueri, quod licitum est ob justam causam : ideo valde probabiliter DD. cum *Lugo D. 14. num. 115. Mol. D. 37. n. 10. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1232. cum Haun.* dicunt in casu proprio te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas, vide *l. 5. n. 70.*

972. — « 6. Hinc quoque, si quis injustè lædit famam tuam, » nec potes eam tueri, nec recuperare alia via quàm imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodo falsa non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conservandam necesse est, nec magis lædas quàm lædaris, collata tua, et alterius persona. Vide *Card. de Lugo n. 50.*)* Ita *Carden. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1217. et consentit Tourn. t. 1. p. 381.* Secus tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. *Omnia*

» *etiam peccas, si falsa dicas, ex Prop. 44 damnata ab Innoc. XI*
 » *quæ dicebat* : Probabile est non peccare mortaliter, qui im-
 » *nit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem de-*
 » *fendat, etc.)* *

973. — « 7. Si quis solatii tantum causa, et non intentione
 » detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio sibi factam,
 » non videtur esse mortale, etsi inde aliqua infamia proveniat
 » auctori; ea enim ipsi imputanda est. * (*Est communissima ap.*
 » *Salm. ib. n. 46. Et communis cum Mazz. t. 2. p. 444. cum Nao.*
 » *Bon. Sayr. Led. etc.* Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis,
 » excusari posse saltem à mortali, famulos detegentes injurias
 » illatas à dominis, uxores à viris, filios à Patre, Religiosos
 » à Prælato.) * Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel
 » apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium,
 » vel solatium. *Less. Laym. Tann. 2. 2. q. 8. d. 2. d. 4. Card.*
 » *Lugo d. 14. et sic excusari posse famulos (saltem à mor-*
 » *tali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ à maritis,*
 » *filios, qui à patre, Religiosos, qui à Prælato illatas, doloris*
 » *tantum mitigandi causa, referunt, docet Trull. l. 7. c. 10. p. 11.*
 » *ex Less. Laym. Tann. Nao. Dian. p. 2. R. 39. Idem putat Caj.*
 » *dicendum, si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti,*
 » *et taciturno, cui dicere perinde sit, ac si nulli diceretur, eo*
 » *quod damnum illud censetur leve : et sic Trull. l. 7. c. 10. d. 11.*
 » *cum Dian. p. 1. t. 3. m. R. 22. et p. 2. t. 5. R. 33. excusat pœ-*
 » *nitentem, qui in confessione manifestat complicem : dicuntque*
 » *cum Tann. Bon. Escob. E. 9. eam sententiam esse probabi-*
 » *lem. Verum hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio*
 » *famæ apud unam etiam personam censetur gravis, ut patet ex*
 » *judicio temerario; imò sæpe quidam ægrius ferunt se lædi*
 » *apud unam personam gravem, quam apud tres vel quatuor alias.*
 » *Unde Suar. Fill. Less. Azor. et Laym. putant communiter esse*
 » *mortale. Vide C. Lugo l. c. »*

Sed opposita sententia, nempe quòd revelare crimen alterius
 uni vel alteri viro probò, non sit mortale satis est probabilis, ut
 dicunt *Less. lib. 2. c. 11. n. 70. Caj. 2. 2. q. 73. art. 2. item Nao.*
Trull. Covar. P. Navar. Reg. Bon. Tamb. et alii. Ratio, quia,
 cum fama consistat in communi æstimatione hominum, non cen-
 setur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum
 suam famam amiserit. Et huic sententiæ aperte adhæret *D. Th.*
Quodlib. 11. art. 13. ad 3. ubi dicit : « Ad 3. dicendum, quòd
 » *si aliquis referat Prælato culpam proximi, intendens vel cau-*
 » *telam in futurum, vel aliquid hujusmodi, quòd ad emendatio-*
 » *nem proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive*
 » *Prælato, sive alicui amico suo ex malitia refert, tunc peccat*
 » *mortaliter. Quòd si ex incautela alicui dixerit hoc (id est cri-*
 » *men alterius) ita tamen quòd non proveniat inde aliud, vel*
 » *infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat.*
 » *mortaliter, licet incaute agat. » Ergo S. Doctor putat non pro-*
 » *venire illi infamiam, cujus crimen uni tantum reveletur, nisi*

aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secus autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc non poteris à mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omnino intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantum est venialis; et tunc tantum erit mortalis, cum ex ea « inde provenit delinquenti infamia aut vituperium. » Nec obstat paritas iudicii temerarii à *Busemb.* allata; nam bene respondet *Less. loc. cit.* quod ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cum quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur, et ideo iudicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 3. ad 2.* dicens: « Hoc autem ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebitè » contemnit ipsum, et ideo injuriatur ei. » Idque patet ratione, quia, si iudicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantum notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc graviter peccares, quod nemo dicit: ergo malitia iudicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemptu, sive injuria quæ proximo inferitur.

« 8. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium jure, sive » facto, manifestare aliis, qui id nesciunt, non est peccatum » mortale injustitiæ; quia hoc ipso auctor amisit jus ad famam, » cum ratio justi iudicii, et evidentia facti faciat, ne de injuria » justè queri possit. Quod confirmat consuetudo, mandans histo- » riæ publica crimina.

« Dixi, non est mortale injustitiæ: quia detegere eo loco, quo » fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum tempus, vel » aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, sæpe potest esse » mortale contra caritatem, ut *Less. Val. Tol. l. 5. c. 65.* con- » tra *Nav. et Caj. V. C. Lugo d. 14. n. 59. Fag. p. 2. l. 5. c. 3.* »

974. — Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus? Circa dubium hoc tres sunt sententiæ. *Prima cum Discastill. Vill. Antoine, Cont. Tournely, Cuniliati, etc.* tenet eum peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione. *Secunda* sententia cum *Less. Bon. et Sylo.* tenet peccare graviter, sed tantum contra caritatem. Ratio, quia licet reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristeretur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum. *Tertia* sententia communior, quam tenet *Card. de Lugo de Rest. D. 14. n. 59.* (et hic vocat communem et veram (cum *S. Antonino, Cajetano, Ledesma, et Jo. Majori, ac Salm. eod. tit. c. 14. n. 61. cum Nav. Bannez, Serra, Filiuc. Fagund. Macado,* et aliis dicit non peccare graviter neque contra justitiam, neque contra caritatem. Plures adducunt rationes præfati Auctores pro hac sententia. Ratio mihi probabi-

biliior videtur esse, quòd publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes, publicum enim bonum sanè præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantum respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii, proditorii, lenocinii, scandalosæ impudicitiae, et similium. Nec obstat dicere reum in eo loco suam famam possidere, et ideo non posse illa expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quòd eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, et ex alia communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut eum vitet; et cum suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina (Compend. Theol. tom. 1. p. 239. n. 10.)* in hac quæstione distinguit, et ait, quòd cum delictum est publicum *notorietate facti*, id est si publicè est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cum autem esset publicum tantum *notorietate famæ*, respectu ad illius manifestationem, sic concludit: « Cauti omnes sint oportet, quia facile fingitur hæc » publica fama. »

« 9. Similiter non est peccatum contra Justitiam, saltem mortalè, quærere causam captivitatis alicujus, vel de ea loqui, » sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa videtur esse » facta publica, *Sayr. Bon. Trull. t. 7. c. 10. d. 11.* Ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum alicujus publicum, » referendo simul pœnitentiam et emendationem; secus, si taceatur pœnitentia quam fecit: sic ait peccare historiographum, » describendo peccata mortuorum publica, et non referendo » pœnitentiam, vel emendationem, si respuerint.

« 10. Similiter manifestare crimen quòd nondum est publicum; cum; moraliter tamen certum est, brevè fore publicum (sive » per facti evidentiam, sive per sententiam Judicis) non est » mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anticipatione » sequerentur gravia damna, v. gr. in officio, etc. *Card. Lugo l. c. n. 92.* »

978. — Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lugo et Haun. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 1219. et Elbel Cons. 13. n. 379. cum aliis* sufficere, si in aliqua communitate octo personarum, quatuor illud sciant; vel si centum personarum, sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti aut circa diversarum familiarum plusquam duarum: publicum autem esse in aliqua vicinia 40 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis. Item, si in oppido 5000 civium sciant 40 per illud dispersi; Ad dit *Stephan.* cum aliis, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem oppidi, communitatis, viciniae, vel parochiae. Item dicunt *Mol. et Lugo* dici infamatum in Regno, qui jam infamatus est in curia, vel in alio illustri loco, ex quo facile in regnum fama dimanet.

976. — « 11. Infamem in uno crimine de altero valde affini » infamare, est tantum veniale: ut v. gr. si de adultero dicas,

» quòd miserit litteras amatorias ; quia tunc non notabiliter au-
 » getur infamia. * (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum ;*
 » *nec si de famulo lusore dicas omisisse Missam, non curare fami-*
 » *liam. Ita Salm. n. 52. cum Less. Lugo. Bon. Tap. etc. Vel si*
 » *dicas de milite fornicationem, vel duellum patrasse.*) * De dis-
 » parato tamen, et non connexo crimine infamare, est mortale ;
 » quia infamis in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis
 » virtutibus. *Tan. d. 4. de just. q. 8. d. 7. n. 141. ex Nao. et*
 » *Less.* * (*Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less. Lugo, Bon. etc.*
 » *esse grave de fœmina diffamata de uno adulterio narrare aliud*
 » *occultum*) * contra *Sylo. V. detractio, Palud. etc.*

977. — « 12. Detractio materialis ex loquacitate orta est mor-
 » tale, si gravem proximi læsionem importet, idque advertatur ;
 » quia, etsi non intendatur directè læsio alterius, ea tamen in-
 » directè et implicite est volita, et æquivalet formali. Veniale
 » autem tantum erit, si non sequatur læsio gravis, quia scilicet
 » communiter non seriò accipitur, nec creditur. Similiter erit
 » veniale tantum, audita referre, ut audita tantum, hoc est,
 » nihil affirmando de rei veritate, sed dubitationem potiùs suam
 » de ea significando ; ita ut nulla inde secutura putetur infamia,
 » nec auditores rationabiliter sint credituri. Ita contra *Azor.*
 » *n. 3. l. 13. c. 6. docet Tann. 2. 2. d. 4. q. 8. d. 7. n. 121. Esc.*
 » *E. 10. c. 4. n. 40. eò quòd diffamatio, si fortè sequatur, im-*
 » *putetur audienti, si credat. Idem docet C. de Lugo l. c. rectè*
 » *limitans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levi-*
 » *tate audientium (qui temerè credituri sint, et vulgaturi)*
 » *secuturum possis prævidere. Hinc peccas graviter contra justi-*
 » *tiam, si, referens grave crimen, addas id tibi dictum esse à*
 » *viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum credendi.*
 » *V. Dian. l. 5. m. R. 18. »*

Quæritur, an referre tantum peccata occulta alterius ut ab
 aliis audita, sit mortale ? dicendum I. Non peccas mortaliter,
 si ita referas ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam ori-
 turam, eò quòd alii non sint credituri. Dicendum II. Si audita
 referas coram iis, qui probabiliter sint credituri ex sola sua levi-
 tate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa
 efficax damni, sed merè per accidens et peccas contra caritatem,
 quia quisque tenetur tamen impedire grave damnum proximi,
 quantum commodè potest. Dicendum III. Si tandem ita referas,
 ut audientes probabiliter, et meritò sint credituri, putà si asse-
 ras addivisse à persona fide digna, tunc peccas etiam contra
 justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita
Less. l. 2. c. 11. d. 5. Lugo D. 14. n. 56 et 57. Spor. de 8. Præc.
c. 4. n. 62. cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. et com-
muni, Croix l. 3. p. 2. n. 1207. Salm. de Rest. c. 4. n. 52. cum
Soto, Trull. Vill. Syloio, etc. Addit Less. l. c. n. 24. (et hoc
Salm. n. 49. habent ut certum cum Bann. Lugo, et Bon.) quòd
 si referas crimen alicujus valde enorme, putà hæresis, rebellio-
 nis, aut sodoniæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas,

quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta n. 964. *P. converso*, si referas crimen tanquam auditum à personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati; et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ib.*

978. — « 13. Mortuum infamare, minùs grave est quàm vivum; mortale tamen, et ad restitutionem obligans, *Less. lib. 2. c. 11. d. 21. Bon. d. 1. q. 3. p. 2.*

« 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indeterminato malè loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, in tali Collegio unum Canonicum commisisse grave crimen, v. gr. simoniam, etc. docet *Escob. B. 10. c. 4. Fag. quod Trull. l. 7. c. 10. d. 4. ex Bon. Az. etc.* limitat, si non sit tale, quòd in alios redundet.

« 15. Gravissimè autem peccant, qui Ordini seu statui alicui Religiosorum in communi, vel Monasterio detrahunt, dicendo v. gr. quòd in eo malè vivatur, non servetur observantia regularis, etc. nisi id sit planè notorium: quia gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitutionem toti communitati, à qua Superioris remissio non excusat, *Sot. Nav. Trull. c. 10. n. 14.* Talem autem sufficienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam Religioni, Ordini, vel Monasterio, et sive sit communitas numerosa, sive non, docet *Lugo et Tamb. de exped. conf. l. 2. c. 1.*

« 16. Similiter mortale est, tacita persona, nominare Monasterium, vel Ordinem religiosum, ex quo aliquis grave peccatum occultum, v. gr. adulterii, vel fornicationis commiserit. *Nav. Trull. c. 10. n. 14.*

« 17. Explicandum est in Confessione, an apud multos, et quot circiter; an verò apud unum tantum alicui detraxerit. Ita probabiliter *Bon. de sacr. d. 5. q. 5. p. 2. §. 3. diff. 3. n. 16. et 21. ex Sanch. Sylo. Andr. n. 135. Sed C. Lugo d. 16. n. 125. 130 et 149. ex Nav. Salas, Con. etc.* negat, dicitque contrarium esse probabilius. Nec omittendum, si quem infamaveris libello famoso; cum id sit genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. Non tamen necessario dicendum, in quo genere infamaveris; quia fama semper est ejusdem speciei in genere moris, *Card. Lug. d. 16. n. 265.*

979. — « 18. Peccat mortaliter contra justitiam, et tenetur ad restitutionem, ratione cooperationis, qui audit detractorem, excitando, vel animando efficaciter: qui verò lætatur tantum detractore audita, aut, licèt non lætetur, qui non impedit, cum commode possit, peccat pro ratione damni, mortaliter, vel venialiter contra caritatem; non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, pater, vel dominus: is enim ex officio tenetur impedire subditum, ne alteri injustè noceat. Dixi, si commode possit: quia non peccat qui putat monitionem suam nihil profuturam; vel ex eo magnum incommodum metuit, vel qui rationabili verecundia prohibetur, ob auctoritatem detrahentis. Debet tamen tunc discedere, si commode

- » potest, faciem tristiores ostendere, vel alio modo sermonem
 » avertere, *Less. et Bon. l. c.* Hinc æqualis rarò, inferior raris-
 » simè tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens plerumque
 » nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi ipse ignorave-
 » rit; et in dubio non est, cur damnet detractorem: in quo multi
 » falluntur, existimantes, simul ac aliquid audiunt dici contra
 » proximum, id sibi mox refutandum* (*Excipe, si detrahens sit*
 » *homo perditus, ut rectè ait Ronc. de 7. Pr. p. 2. q. 11. R. 4.)*®.
 » 2. Quia, cœpta detractone, sæpe melius consulitur proximo,
 » si sinatur absolvi, quàm si abruptatur. Nam si distinctè ex-
 » plicetur, sæpe non tam graviter apprehenditur, quàm initio
 » conceptum erat. 3. Quia sæpe sine gravi offensione non potest
 » corrigere. 4. Quia sæpe alter habet justam causam manifes-
 » tandi, præsertim uni soli. *C. Lugo loc. cit. n. 128. V. Dian.*
 » *t. 3. m. R. 24. et t. 5. m. R. 25.* »

Sed melius hæc sunt explicanda. Quæritur, quomodo peccet
 audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmu-
 randum, certè peccat graviter, et contra justitiam. Resp. II. Qui
 autem non inducit, sed tantùm gaudet de detractone gravi,
 peccat graviter, non contra justitiam, sed contra caritatem, cum
 delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th. 2. 2.*
q. 73. n. 4. Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm. c. 4. de Rest. n. 69.*
 si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractone, sed
 de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum cri-
 minum. Imò *Elbel. n. 263. Ronc. de 7. Pr. c. 2. q. 11. R. 2.*
Spor. de 8. Pr. c. 4. num. 106. cum Mol. Less. ac Laym. Bon.
p. 21. n. 5. et Salm. cum Tol. Dian. et Reg. ibid. dicunt non pec-
 care graviter, etiamsi de ipsa detractone delectetur, non causa
 odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vani-
 tate; idque deducunt ex *S. Th. qui l. c.* tunc tantùm docet esse
 grave, quando placeat ei detractio propter odium ejus cui detra-
 hitur. Resp. III. Superior tam detrahentis quàm detracti peccat
 graviter audiendo detractorem, si eam non avertat, cum com-
 modè possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi
 detrahentem, aut damno infamati obviandi. *S. Th. eod. loc. cit.*
Lugo D. 14. num. 133. Spor. n. 107. cum comm.

980. — An autem Superior tunc peccet contra justitiam, et
 teneatur ad restitutionem? *Prima* sententia cum *Bus.* hîc affir-
 mat, si Prælati sit Superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur
 ex officio ob stare, ne subditi alteri noceat. *Secunda* sententia
 cum *Salm. d. c. 4. n. 70. Bann. et Tap. ib.* affirmat, si sit Supe-
 rior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ
 subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.
Tertia tamen fortè probabilior sententia negat peccare
 contra justitiam, neque Superiorem detrahentis, cum ipse non
 teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur
 ad culpam gravi contra caritatem, et etiam contra justitiam, si sit
 Episcopus, vel Parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex
 justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *num. 360. vers. Sed*

dubitatur); neque Superiorem infamati, cum ipsi non incumbat ex iustitia bono temporali subditi attendere. Quod autem infamatus impediatur sic promovere spirituales profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus. Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.* et consentit *Lugo D. 14. ex num. 230.* Bene autem advertit *Lug. n. 133.* quod si infamatus et infamans sint subditi, et infamatus imploret Prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex iustitia ad id tenetur, modo possit sine timore gravioris mali.

881. — Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cum commodè possit, non avertit? Affirmant *Bus. Hic cum Lugo, Less. Bon. Dic. etc. ap. Salm. ib. n. 72.* Sed quia Auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas offerunt *Bus. Lug. etc. n. 978. ut supra;* censent absolutè *Salm.* dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam non nisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore, vel negligentia detractioni non resistat, etiam cum commodè possit: modo præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de 7. Præc. c. 2. Reg. in præc. 7. Less. l. 2. c. 11. num. 22. Spor. num. 109. Mazz. tom. 2. p. 448. Elbel Conf. 12. n. 373. Salm. n. 74. cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. etc. ex S. Thoma qui 2. 2. quæst. 73. a. 4. sic docet.* « Si » verò non placet ei peccatum, sed ex timore, vel etiam negligentia, vel verecundia quadam omittat repellere detrahentem, » peccat quidem, sed multò minùs, quàm detrahens, et plerumque » venialiter. » Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter, nempe 1. si esset Superior; 2. si aliud damnum proximo immineret; 3. si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Præterea, præcisus his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. ad 3.* relatæ per extensum *l. 2. n. 36,* ubi docet excusari à mortali, qui ob timorem omittit facere correctionem, modò ei non constet quòd correctio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillimè constare potest correctionem proficere, et aliunde facillimè offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imò periculum est quòd potiùs augeant vel confirmet detractionem: ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustineri potest præfata communissima sententia excusans universè audientes à mortali, si correctionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam à veniali, qui, advertendo detractionem, discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt, aut tristem ostendunt ex *Prov. 25. v. 23. Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. Vide *Salm. n. 72. Elbel. n. 373. Mazzot. loc. cit. et alios* communiter.

882. — « Quæres 1 an liceat alium infamare ad tormenta gravia vitanda? »

» Resp. 1. Licet, si crimen sit verum; quia nullam alteri facit injuriam, cum habeat ius illud in necessitate revelandi.

* Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet; quia esset mendacium perniciosum. *Sylo.* tamen, et *Nao.* putant veniale tantum esse, si sola infamia sequatur, et post torturam revocetur, eò quòd non sit infamia efficax. * (Vide infra l. 4. n. 277.) *

983. — « Quæres 2. an liceat seipsum infamare ?

« Respondetur : Id non esse saltem mortale regulariter. Ita
» *Less. Fill. et Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3. n. 14.* quia non est contra
» justitiam, cum sit famæ suæ dominus; nec contra caritatem,
» quia hæc non obligat ad bona externa conservanda, nisi in
» quantum id exigat salus propria, vel proximi.

« Dixi, *regulariter* : quia per accidens potest esse mortale, ut
» v. g. si tua fama sit necessaria munerì, vel si tibi damnum
» vitæ, vel aliis infamiae ex eadem sequeretur.

« Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen
» sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur : quia non tenetur
» homo cum tantis cruciatibus vitam suam tueri, nec talis dicitur
» se interficere, sed tantum ex justa causa vitam morti exponere.
» *Less. Ang. Sylo. Fill. Tann.* * (Vide inf. lib. 4. n. 275.) * »

984. — Notandum autem est hic, quomodo restituendus sit honor injustè ablati. Certum est, quòd, si honor publicè sit ablati per contumeliam, publicè etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonoris veniam petat, etc. Ita *Salm. de Rest. c. 4. n. 110. cum Trull. et Pal. et Nao.*

985. — Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. D. 46. ex n. 5. et Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 7. n. 6.* Sed isti Auctores diversa ratione ducuntur; ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molina* est, quia, licet damnum adfuerit, illud tamen transiit, et ampliùs non perseverat, cum deinde offensore jam solutam debitamque honoris restitutionem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omnino cum communi et vera sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 11. n. 144. Salm. de Rest. c. 4. n. 112. cum Reb. Trull. Vill. Prado, et Serra, Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 135. Ronc. de 7. Pr. q. 4. c. 1. q. 2. R. 3. cum S. Anton. Lugo. D. 15 n. 54.* qui dicit omnino tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobata fuisse Romæ à Censoribus Societatis JESU. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quòd bene adest damnum, et damnum perseverat. Quòd adsit damnum non videtur posse negari; nam, ut pro certo habet *S. Th. 2. 2. q. 72. a. 1. ad 1.* in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injustè læsi, cum quisque habeat jus ut debitus honor ei servetur. Quòd autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cum honor offensi remanet læsus; usquedum per debitam satisfactionem

reparetur. Non reparatur verò per signa communia postea exhibita, ut supponit *Mol.* postquam injuria est illata; quia, ut bene arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imò potius videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterum ipsi *Molin. et Laym.* non negant quòd offensore teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris *Matth.* 5. « Si offers munus tuum » ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo. »

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorens fuerit Superior, sufficiet si honorabiliter dehonoreatum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secus, si fuerit æqualis vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptior est ad contumeliam compensandam: cæterum talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113 et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideo addunt nunquam teneri Prælatum veniam petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore, nobilem à plebeio.

987. — Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ib. n. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. d. c. n. 115.* Sed negant *Salm. n. 116. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, puta, si subditus inhonoret Superiorem, vel plebeius nobilem alapa percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterum, quoad praxim diligenter advertendum puto, quòd multoties expedire continget, ut Confessarius omittat monere pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò potius obfuturam, juxta regulam infra dicendam de *Sacram. Pœnit. l. 6. num. 610.* dum experientia constat, quòd pœnitentes facillè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoreatum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, ut *Lug. D. 15. n. 58. cum Mol.* Tunc verò bene advertit *Lug. ib.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptius contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex

signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste sponte ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hic *Salm. ib. n. 126. cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumentam remissionem, simplicem familiarem conservationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non videris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo D. 15. n. 58.* et communi sententia. Ratio, tum quia per vindictam jam censeris tibi satisfieri, tum quia offensor tuus, tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata. Rectè verò censet *Lugo. n. 60.* quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, teneris tu saltem secundum excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibere? Probabilissimè negat *Lugo d. D. 15. n. 61. cum communi.* Ratio, quia ipsa pœna inflictà pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à Judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*, nam si satisfactio imposita à Judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda.

991. Quomodo debeat fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos? — 992. Quid, si verum crimen propalaveris? — 993. Quid, si bona fide alterum infamaveris? — 994. An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas? An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum? — 995. Quid notandum circa infamantem libello famoso? — 996. An tenearis ad damnum ortum ex infamatione? — 997. Quæ excusent à restitutione famæ? — 998. Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam? — 999. An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere? — 1000. An tenearis infamiam pecuniis compensare? — 1001. An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare? — 1002. An excuset à restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ? — 1003. Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti?

991. — « Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura justitiæ, et ex dictis de Restitut. famam injustè ablatam restitui.

» debere. Et quidem, si verum crimen quis narravit, debet opi-
 » nionem conceptam, quantum potest, apud audientes abolere,
 » dicendo v. gr. se malè dixisse, injuriam intulisse, deceptum
 » esse, etc. Vel, si hac ratione parum proficiatur, eum laudando
 » in aliis rebus, crimen extenuando, honores ejus in re alia pro-
 » curando etc.; sic enim sensim tantundem fama ejus illustratur
 » ex una parte, quantum ex altera obscurata fuit. Quòd si autem
 » crimen falsum impegisti, teneris id apertè retractare (adhi-
 » bito etiam, si opus est, juramento.) * (Sufficit autem juramen-
 » tum, quin adhibeantur etiam testes, ut tenent Navarr. Trull.
 » Dicast. Salm. de Rest. c. 4. n. 129. contra Lug. Bonac. etc.
 » qui etiam testes requirunt.) * apud eos, quibus dixisti, et (per
 » se loquendo) ad quos infamia pervenit, sive apud auditores me-
 » diatos : ut contra Less. et Tann. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 6. n. 146.
 » docet Card. Lugo, quia totum damnum famæ, cujus causa es,
 » teneris reparare.

« Licèt aliquando sufficiat dicere, te penitus deceptum, rem
 » aliter se habere, malè te informatum fuisse. Vide Løym. l. 3.
 » t. 3. p. 2. c. 7. Less. c. 11. d. 30.

« Dixi, per se, plerumque enim per accidens ab hac obligatione
 » talis excusatur respectu auditorum mediatorum : tum ob mora-
 » lem impotentiam, tum quia eo ipso, quòd apud immediatos re-
 » tractavit, implicitè illis commisit ut hanc retractionem ipsi
 » indicent aliis, si quibus fortè revelaverint. Idque confirmat praxis
 » Confessariorum, qui tantum obligant, ut retractent apud eos,
 » quibus ipsi revelarunt. Vide Card. Lugo loc. cit. »

Quæritur, an infamator teneatur famam restituere, non solum
 coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis ? *Prima* sen-
 tentia quam tenet Lugo. D. 15. n. 15. cum Navar. Less. et Turr.
 Spor. de 8. Præc. c. 4. n. 100. Croix lib. 4. p. 2. n. 1242. Salmant.
 c. 4. n. 122. Ronc. de 7. Præc. cap. 3. qu. 1. Concina t. 4.
 pag. 670. n. 5. Contin. Tournely pag. 378. distinguit : Si famam
 abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non te-
 neris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cum
 non prævideris damnum, non teneris illud reparare; tale enim
 damnum, si evenit, per accidens evenit, secus, si prævideris
 alios facile evulgaturos. *Secunda* verò sententia, quam (practicè
 loquendo) probabilem putant cum Bus. Lugo num. 16. Fabr.
 Holzm. de Rest. cap. 3. n. 301. Croix loc. cit. Spor. n. 102. Salm.
 d. n. 122. tenet sufficere ut plurimum restitutionem facere
 apud immediatos, tum quia restitutio apud omnes mediatos sæpe
 est moraliter impossibilis ; tum quia per illam retractionem
 coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandi apud
 alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi venior:
 quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent
 apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, teneris dam-
 num reparare, quantum est moraliter possibile : prout, si incen-
 disti segetem tui inimici, prævidens ignem facile extendendum
 ad segetes finitimas, teneris utique totum damnum resarcire;

cùm quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuria, semper ac illud fuerit prævium.

992. — Notandum autem hîc, quòd, cùm fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi à DD. assignantur : I. Modus, ut docet *S. Th. 2. 2. quæst. 64. art. 2. ad 2. est*, si diffamator dicat : *Se male dixisse, vel quod injustè eum diffamaverit*. Sed hic modus, ut dicunt *Caj. Ledesm. Less. ap. Salm. de Restit. c. 4. n. 130.* vix hodie sufficiens est apud rusticos et simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quòd si restitutio famæ alio modo facta potiùs noceat quàm prosit, tunc melior est indirectè occasione oblata, seriò et pluries honorabiliter loqui de læso, vel illum honorificè tractare. Ita *Salm. cum Cajet. d. n. 130.* III. Modus esset asserere : *Se falsum dixisse, erasse, se deceptum, vel mentitum fuisse*. Et licèt hunc modum adhiberi posse negant *Sotus, Cajetan. Bann. Sylo. etc. ap. Salm. n. 131.* putantes hæc esse vera mendacia, probabiliter tamen *Lugo d. 15. n. 30. Sanch. Dec. lib. c. 6. 3. n. 14. Wigandt. d. 333. n. 104. Less. cap. 11. n. 110. Roncag. cap. 3. qu. 2. R. 2. Maz. t. 1. pag. 451. communi*, ut asserit, et *Salm. ib. n. 133. cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias, nam, ut *S. Th. 1. p. q. 17. art. 1.* ait : *Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in Scripturis ; secundum Ps. 4. Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium ?* Et idem habetur in *Jerem. 8. v. 10. A Propheta usque ad Sacerdotes cuncti faciunt mendacium, id est peccatum*. Pariter igitur qui peccavit, bene potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse*. Hinc in nostro casu bene possumus, imò si opus sit, tenemur talibus verbis ambiguis uti ; dum *S. Thom. in 4. D. 15. qu. 1. art. 4. q. 2. ad 1.* docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. d. n. 133.*

« 1. Confessarii est, uti et Concionatorum, bene instruere » suos, et movere de restitutione, ac fuga vitii tam communis.

993. — « 2. Is, qui bona fide, vel probabili errore ductus, sine » formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur (intellecta postea » materiali injustitia) ad restitutionem, licèt non tam strictè, » quàm qui infamavit per injuriam formalem : hic enim tenetur » restituere cum detrimento famæ suæ, etiam æquali ; alter non » item, sed tantùm quatenus sine suo notabili incommodo potest. » *Mol. Less. C. Lug. d. 15. n. 4.* Similiter qui crimen narravit » de uno, quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licèt non » ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error audientium causa » fuit damni injusti), tamen ex caritate tenetur ad restitutionem, » cùm possit grave damnum proximi sine suo detrimento præ- » cavere. *Bon. d. 44.* »

994. — Notandum tamen, quòd talis materialis detractor, si commodè possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia ; pari modo quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere ; aliàs damnum, quod inde se-

certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiae alterius in aliquo casu magis aestimaretur, quam infamia certa, sive damnum detractoris.

909. — « 5. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, nec
 » velit restituere; quia tunc potes jure compensationis, seu re-
 » tentionis uti, dummodo infamia illata non redundet in alios. Ita
 » probabiliter *Tol. Less. Sylo. Mald. Dian. t. 2. tr. 5. R. 30.*
 » *Molin. contra Caj. Tan. Card. Lugo, et Nav.* »

Quæritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama?
 Certum est 1. quòd, si alter tibi velit famam restituere, teneris
 tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quòd, si
 alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensa-
 tionem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensa-
 tio, sed vindicta, cum fama tua non reparetur per infamiam
 illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr. 13. c. 4. n. 143.* Sed
 quæstio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis
 tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ?
Prima sententia negat, quam tenent *Nav. c. 8. n. 47. Lugo D. 15.*
n. 45. Spor. de 8. Pr. c. 4. n. 118. cum P. Nav. Caj. Val. et
Tann. Ratio, quia compensatio tantum conceditur ad reparan-
 dum damnum illatum: in nostro autem casu, tu non restituendo
 alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam,
 et ideo non datur compensatio, cum ipsa non reparet damnum
 illatum. *Secunda* verò sententia communior (imò communissima,
 ut fatetur idem *Spor.*), et probabilior, quam probabilem vocat
Lugo, et tenent cum *Busemb. ut supra, Lessius lib. 2. cap. 11.*
num. 133. Laym. tract. 3. p. 2. cap. 7. num. 4. Continuator Tour-
nely t. 1. p. 381. Mol. D. 49. Syloius 2. 2. q. 62. art. 2. Ronc.
de 7. Pr. c. 3. q. 3. R. 5. Holz. de Rest. c. 3. n. 604. Wigandt
tr. 8. Ex 5. n. 103. R. 4. in fin. Sotus l. 4. de Just. art. 3. ad 4.
et Salm. l. c. n. 143. cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. etc. con-
 cedit compensationem. Ratio, quia hoc casu non fit compensatio
 in reparatione proprii damni, cum utriusque partis damnum
 permaneat; sed fit in retentione debiti, eò quòd potes tu reti-
 nere famam alterius, donec ille famam tibi restituat: Ait enim
Laym. regulam esse generalem, « quòd non cogeris jus suum al-
 » teri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum. » Licet ergo
 hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum
 tibi ablatum, aufert tamen, sive suspendit obligationem resar-
 ciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quòd si posses retinere famam
 alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere, quod
 nemo certè admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum in-
 ferre, aliud illud permitttere; aliud enim est positivè auferre
 famam proximi, aliud omitttere famam ei restituere, et negativè
 ac habere; quia pro his duobus diversis actibus, diversa occurrit
 ratio. Tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non
 licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiae tuæ;
 omitttere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam

causam habes omittendi; justa causa est hæc, ut diximus, quia non teneris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea ablatio famæ de se positivè et principaliter tendit ad damnum proximi, et ideo est intrinsecè mala; et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractorem, cum tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia hæc omisso non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantum ad servandum te indemmem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

1000. — Quæritur II. An, quando restitutio famæ sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare? *Prima* sententia probabilis affirmat, quia, cum fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecunia, si aliter resarciri nequit. Ita *Syloius*, *Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. etc. ap. Salm. de Rest. c. 4. num. 141*. Et videtur clarè hæc tenere *S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.* ubi dicit: « Vel si non possit famam restituere, » debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum est, » scilicet pecunia, ut in solutione ad 1. jam dixerat. *Secunda* tamen probabilior sententia negat, quia justitia tantum obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens, sed pecunia non est id quod per detractorem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatae, cum fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quòd si infamator sit dives et infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat. Vide dicta n. 627.

1001. — Quæritur III. An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant, alii affirmant; ut *Less. l. 2. c. 11. n. 136. Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hæc urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus *tract. de Consc.* quòd à generali regula hunc casum specialiter DD. excipiant apud *Salm. de Rest. cap. 1. n. 321. cum Less. Med. Arag. Led. etc.* Et *Salm.* probabile hoc esse aiunt c. 4. n. 149. dicentes quòd cum DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non verò quando debitum est certum, et dubium tantum versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licitè potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salm. l. cit.* Sed vide dicta lib. 1. n. 35. v. *Hinc*, ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002. — « 6. Si non possis absque periculo vitæ. » (Nisi alter » ob tuam infamationem sit in eodem periculo vitæ, *Salm. d. » num. 138. Tenet tamen Croix n. 1251. cum Ills. metum gra-* » *vissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare à restitutione » famæ; Hoc tantum potest admitti, si damnum bonorum sit res-*

» *pectivè majus, quàm fama.*) * Vel si fama restituenda sit
 » minoris valoris quàm fama detractoris. Sic v. gr. Prælati non
 » tenetur restituere vili homini, si aliter non potest quàm
 » cum amissione famæ suæ multò majoris momenti; sed sufficit
 » tunc si infamatum laudet, aut pecunia compenset. Vide *Card.*
 » *Lugo loc. cit.* * (*Ita etiam Less. l. 2. c. 11. n. 138. et Salmant.*
 » *de Rest. c. 4. n. 136. cum Bann. Dic. Trull. etc. contra aliquos;*
 » *quia aliter non servaretur æqualitas.*) *

1003. — « 7. Si infamatus sponte remiserit (modò tamen
 » ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum), sive
 » expressa, sive tacita sit condonatio: tametsi nihilominus ex
 » caritate damnum resarcire aliquando tenearis, si possis absque
 » gravi incommodo. *Card. Lugo d. 15. s. 3. n. 28.* Imò aliquando
 » etiam sufficit condonatio præsumpta, sive interpretativa voluntas
 » ejus qui potest condonare, si nimirum ille sit ita affectus, ut si
 » rogaretur, faciliè condonaret: tunc enim non est invitus, sal-
 » tem quoad substantiam, etsi fama non restituatur. Vide *C.*
 » *Lugo loc. cit.*

« Quæritur, an restitutio famæ licitè condonetur?

« Resp. Licitè fit in iis casibus, in quibus seipsum licet infamare; in quibus autem, et quàm graviter peccat se infamando, et in iisdem, et tam graviter peccat condonando; *Nao. Trull. l. 7. c. 10. d. 38.* * (Per se loquendo non est mortale infamare seipsum exceptis casibus ap. *Bus. ut inf.*); ita *Holzm. l. 2. p. 303. n. 644. cum Laym. et communi, quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si fit sine causa.*) *

« 1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter 1. si infamia redundet in alios; 2. si inde sequatur scandalum 3. si sit vir valde utilis Reip. et ex infamia fructus impediatur; 4. si fama sit necessaria ad muneris gubernationem, *Sot. Less. Trull. l. c.* qui tamen notant condonationem semper esse validam, quando fama non redundat in alios, secus quando redundat. Unde parentes non possunt condonare, quando redundat in filios, neque filii, quando in parentes. Vide *Auct. cit.*

« 2. Ex eo verò præcisè, quòd infamatus, vel contumelia affectus, conversans cum infamatore, videatur remittere injuriam, non censetur condonare restitutionem famæ, vel honoris, sicut nec alia debita per familiaritatem. *Nao. c. 18. Trull. d. 19.* *

CAPUT II.

Quid de præcepto Nono, et Decimo.

« RESP. Prohibent omnes internas concupiscentias, et delectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis secundæ tabulæ, præsertim sexto, et septimo vetantur. Quæ de re vide supra: et patebit ex dicendis de peccatis, infra lib. V.

CAPUT III.

Quid de Præceptis Ecclesiæ.

- **RESP.** Etsi ea sint plurima, præcipuè tamen toti Christiano
 • populo communia quinque numerantur. Ex quibus hæc agen-
 • dum restat de tertio, quia de 1 et 2 actum est in Præc. 3
 • Decal. De 4 et 5 infra lib. VI. de Sacram. • Contra porro,
 • hoc præceptum ex solo contemptu peccari, propos. est pro-
 • scripta ab Alex. VII. Proposit. 23. »

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium ecclesiasticum, et
quanta ejus obligatio.

1004. De unica comestione. — 1005. De abstinence à carnibus,
 ovis, et lactiniis — 1006. An abstinence à lactiniis in Quadra-
 gesima obliget sub gravi? — 1007. Dub. I. An hæc abstinence obliget
 etiam in dominicis Quadragesimæ? — 1008. Quinam in Quadra-
 gesima excusentur ad edendas carnes, aut lactinia? — 1009. Dub.
 II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum à lacti-
 niis de jure communi? Dub. III. An ubi viget consuetudo absti-
 nendi? Dub. IV. An liceat edere hiscoctos ovis confectos? — 1010.
 Dub. V. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova? — 1011.
 Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejniis? — 1012.
 Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes? — 1013. An
 dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, et ad ab-
 stinendum à piscibus? — 1014. Quid in mensa privata? — 1015.
 Sancita circa hoc à N. SS. Ben. XIV. I. De obligatione sub gravi.
 II. De cibis in cænula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epu-
 lis vetitis ad carnes dispensatis. V. De dominicis Quadragesimæ. VI.
 De Bulla *Cruciata*. VII. De jejniis extra Quadragesimam. Quid,
 si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium? An dispen-
 satus ad carnes permittantur tantum carnes salubres? — 1016. De
 hora debita refectionis. An antevergens notabiliter horam meri-
 dianam, graviter peccet? — 1017. De divisione prandii, etc. apud
 Bus. — 1018. Qu. I. An liceat in jejniis sumere parum cibi ante
 potum? — 1019. Qu. II. An electuaria frangant jejunium?
 — 1020. Qu. III. Per quantum temporis prandium non inter-
 rumpatur? Qu. IV. An quis, postquam surrexit à mensa,
 possit ad eam redire? Qu. V. Quantum liceat protrahere pran-
 dium? — 1021. An liceat sumere lac, jusculum, et similia?
 — 1022. Qu. I. An liceat potus vini? Qu. II. An potus cervisiæ,
 ac limoniadis dictæ *Sorbello*? — 1023. Qu. III. An liceat potio
Chocolatis? — 1024. De *Collatiuncula vespertina*. — 1025. Quæ-
 nam quantitas permittatur in cænula; Et quæ in Vigilia Nativitatis
 Domini, et Paschatis, aut Pentecostes? — 1026. Quænam *qualitas*
 ciborum in cænula permittatur? — 1027. Dub. I. An liceat sumere
 ova? Et an parum casei? — 1028. Dub. II. An pisces? — 1029.
 Dub. III. An panem coctum, et jusculum ex herbis? An legumina?
 — 1030. Quæ sit parva materia carniū, aut aliorum ciborum? Læ

an sit vetitum sæpius in die quid parum edere? Qu. I. An bis comedens culpabiliter, teneatur ad jejunium? Qu. II. Quid, si inculpabiliter? Qu. III. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii?

1004. — « RESP. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obligante sub mortali, requirit tres conditiones, *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 13.*

« 1. Est unica tantum comestio de die in ordine ad nutritionem. Quæ ita necessaria est conditio, ut secunda comestione pecces mortaliter; reliquis autem supra secundam, ad summum venialiter tantum, *Laym. c. 1. n. 12 et 13.*

1005. — « 2. Est abstinencia ab esu carnum, itemque ovorum et lacticiniorum, eò quòd ex carne originem trahant, malitumque nutriant. Unde intra Quadragesimam juri communi prohibentur; extra eam permittuntur. Imò intra eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubique notanda est; *Bon. d. ult. q. 1. p. 2. ex Sylo. Nav. Less. Az. Laym. l. c. Fill. Fag. p. 4. l. 1. c. 2.* Adde, dispensatum quoad carnes etiam lacticiniis, et ovis vesci posse non tamen vice versa: et cui est permissus esus carnum, etiam secunda refectio permessa videtur, ut contra *Regin. Less. Nav. etc. probabiliter docent Azor. l. 7. c. 10. q. 3. Fill. t. 27. c. 3. q. 4. Tolet. etc.* (Sed hæc opinio hodie non est amplius probabilis ex Declaratione nostri SS. Pontificis Bened. XIV. Vide infra n. 1013.) Confirmatque *Bon. l. c.* si esus carnum sit permissus ob debilitatem naturæ, et non propter nauseam, vel damnum tantum. Vide *Less. Fill. Azor. etc.* Ratio est, quia de essentia jejunii est abstinencia à carnibus. »

1006. — Quæ. an abstinencia ab ovis, et lacticiniis in diebus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alexandro VII Prop. 32* quæ dicebat: « Non est evidens quòd consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget. » Unde certum est prædictam abstinenciam in Quadragesima obligare, et quidem sub gravi, ut communiter DD. apud *Salm. Pr. 23. de Tertio Præc. c. 2. n. 34.*

1007. — Sed dubitatur I. an abstinencia à lacticiniis obliget etiam in Dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasq. Fagund. Mendo. Mach. Gom. Llamas, etc. ap. Salm. l. c. n. 35.* Ratio istorum, quia in *c. Denique, Dist. 4.* prohibentur lacticinia solum in diebus jejunii, ut refert ibi *Glossa.* Dies autem Dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii; ergo non est in eis abstinendum à lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis præfata sententia non sanè comprehendatur sub Prop. relata *Alex. VII*, omnino tamen opposita est tuenda cum *Vico in d. Prop. 32. n. 9. Sanch. Cons. l. 5. c. 1. D. 19. n. 30. cum Caj. Coe. Medin. etc. Salm. d. c. 2. n. 35.* Ratio, quia ex citato *c. Denique*, universè præcipitur in diebus quadragesimalibus

abstinentia à lacticiiniis. Certum autem est, quòd dies dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt : quare prima sententia sat probabilis non videtur, cum plures eam improbabilem putent apud *Sanch. d. n. 3.*

1008. — Notandum 1. cum *Sanch. ib. n. 4. et Salm. n. 40. Trull. Pasq. et Machad.* quòd pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quàm lacticia, licitè in Quadragesima possunt ea comedere, et præbere domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sanch. de pauperibus mendicantibus.* Et idem asserunt *Sanch. n. 6. et Salm. ib. cum Trull. et Pasq. de iter agentibus*, si in via non invenient pisces ad emendum. Contradiciunt tamen probabilius huic *Dian. p. 10. tractat. 14. R. 59. et Leand. ac Steph. apud Croix lib. 3. part. 2. n. 1323.* si hoc accideret tantum per unum diem; nisi, aiunt, sit persona, quæ aliter non valeat commodè refici.

Notandum 2. cum *Sanch. n. 7. Holz. de Præc. Eccl. c. 1. n. 4. v. Dices. Croix d. n. 1323. cum Dian. Pasq. et Salm. d. c. 2. n. 19. cum Vega. et Angles*, quòd in longa inedia per plures dies, ubi aliud quàm panis haberi non possit, liceret vesci non solum lacticiiniis, sed etiam carnibus. *Sanch.* tamen refert, ab *Angles et aliis* non excusari pauperes qui, oleo carentes, larido sibi herbas præpararent; sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, putà per hebdomadam; unde saltem in tali necessitate probabiliorẽ censeo sententiam *Layman. tr. 8. c. 1. n. 5. Holzm. d. n. 4. et Elbel tom. 2. pag. 156 cum Alense*, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa esum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda infra n. 1010. *Dubitatur. V.*

Notandum 3. plures DD. censere, quòd, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licitè jam lacticia tunc comedere. Probabilius tamen dicit *Ronc. Tr. 9. c. 2. q. 4.* hoc tantum permittendum assuetis piscibus vesci, non verò rusticis, qui pane, et herbis, aut leguminibus ordinariè aluntur; nisi tamen (ut rectè notat *Bus. Dub. II. n. 2.*) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam. Cum autem tales tenues cibi parum substentent, minimè tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter *Ronc. l. c. Sanch. l. 4. c. 1. D. 15. n. 4. cum Angles et aliis, ac Salm. c. 2. n. 133.* Et idem rectè docet *Sanch. ib. n. 1.* cum communi, si quis non haberet mane prandium sufficiens ad se pro tota die substantandum; vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut *Tamb. et Sanch. n. 4. cum S. Th. etc.*

1009. — Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinere à lacticiiniis de jure communi? Certum est in Quadragesima teneri ad abstinendum, ex propos. proscripta supra relata. Dubium est an teneamur extra Quadragesimam? Prima sententia affirmat, eamque tenent *Coo. 4. Var. c. 2. n. 15. Gomez in Bulla, Claus. 7. n. 3.* Idque probant ex cap. *Denique. 6. Dist. 4.* ubi Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum sic scripsit : « Par autem est,

» ut quibus diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus
 » quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus,
 » à lacte videlicet, caseo et ovis. » Ubi notandum quod verba
par est, non denotant hñc consilium sed præceptum, ut explicat
 ibi *Glossa*, et tenent communiter DD. cum *Diana part. 3. tract. 6.*
R. 80. et Elbel tom. 2. pag. 155. n. 428. Confirmatur ex *cap.*
Rogationes. 3. dist. 3. ubi in Conc. Aurelianensi dictum fuit,
 quod in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servaba-
 tur) Fideles *cibis quadragesimalibus utantur* : si ergo in Qua-
 dragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jeju-
 nii. Hanc sententiam videtur etiam retinere *D. Th. 2. 2. q. 147.*
art. 8. in c. ubi loquens generaliter de jejniis, sic ait : « Illos
 » cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea
 » provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra
 » nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut
 » lacticinia ex gressibilibus, et ova ex avibus.... Et ideo ab his
 » cibis præcipuè jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinèn-
 » dum. » Ergo S. Doctor videtur sentire quòd in cunctis jejniis
 sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi à lacti-
 ciniis.

Secunda verò sententia communis, quam sequimur, et tenent
Laym. lib. 4. tract. 8. cap. 1. n. 3. Sanch. Cons. lib. 1. cap. 1.
dub. 20. n. 2. cum S. Ant. Navarr. Palac. Henr. etc. Bon. de
Pr. Eccl. d. ult. q. 1. part. 2. n. 2. Conc. t. 5. pag. 188. n. 5.
Salm. tr. 23. c. 2. n. 33. cum Conc. Tol. an. 1583. Spor. de Je.
sect. 2. n. 9. Viva in prop. 32 Alexandri VII. n. 10. Holz. de
Præc. Eccl. cap. 1. n. 3. Elbel. tom. 2. pag. 155. n. 428. docet de
 jure communi non vetari lacticinia et ova : ratio, quia contra-
 rium, extra Quadragesimam, nullo jure probatur ; in citato enim
cap. Denique agebatur tantùm de jejunio quadragesimali, de quo
 erat quæsitum, ut patet ex *Glossa*, et ipso contextu Canonis, ubi
 dicitur : à *Quadragesima propositum jejunandi suscipiant*, et
 denique, *hujus sacri temporis, etc.* Et sic intelligunt *Panorm.*
Fagnan. et alii communiter. Nec obstat illud *cit. c. Rogationes*,
 quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Aurelia-
 nensi.

Nec obstat *D. Th. in. l. c.* nam *ibid. ad 3.* clarè docet absti-
 nentiam à lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, et ideo
 non pertinere ad essentiam jejunii, dum ait : « Et ideo in quo-
 » libet jejunio interdicitur esus carniarum ; in jejunio autem qua-
 » dragesimali interdiciuntur universaliter etiam ova et lacticinia. »
 Nota To *etiam* ; ergo in jejunio extra Quadragesimam lacticinia
 non vetantur. Cur autem vetantur in Quadragesima, plures
 rationes assignat S. Doctor, tum quia tale jejunium est solem-
 nius ; tum quia illud observatur ad imitationem Christi Domini ;
 tum quia per ipsum disponimur ad Redemptionis nostræ myste-
 ria devotè celebranda. Hinc *Viva in Prop. 32 Alex. VII. n. 8.*
 supponit ut certum, quòd dispensatus ad lacticinia tenetur ad
 jejunium, cum non sit ob talem esum à jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi à lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi? *Prima* sententia negat, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. d. 21. n. 2. cum aliis, Villalob. Summa t. 1. tr. 23. diff. 9. n. 1. et probabilem vocat Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. n. 22. cum Portell. Salas, Henr. etc.* Hæc sententia asserit præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductam à populo scienter et animo se obligandi; nam aliàs censetur servata fuisse ex ignorantia vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur quòd constet majorem populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt *Salm. de Leg. tr. 11. cap. 5. num. 28. cum Suar. Pal. Bon. etc.* Unde dicunt, quòd in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat nisi probetur ut certa, et nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse. *Secunda* tamen sententia communis, quam amplectimur, et docent *S. Th. 2. 2. q. 147. ar. 8. ad 3. Azor. t. 1. l. 7. c. 10. q. 1. Less. l. 5. c. 2. n. 3 et 10. Laym. loc. cit. n. 3. Viva in d. prop. 32. n. 10. Ronc. de 3. Præc. Q. 2. c. 1. q. 3. in fin. Conc. t. 5. p. 188. n. 5. Salm. c. 2. n. 33. Bon. loc. cit. part. 2. num. 2. cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. etc.* communiter tenet esse obligationem abstinendi à lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; regula enim generalis est, ut pluries diximus, quòd pro eo stat possessio pro quo stat præsumptio: una autem ex conjecturis quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, et cum gravi incommodo à majiori parte populi observatur, ut dicunt *Suar. de Leg. lib. 7. cap. 15. n. 17. Pal. t. 1. tr. 3. D. 3. p. 2. §. 3. n. 13. Diana p. 3. tr. 6. R. 80. utque diximus de Leg. n. 107. v. IV. Requiritur, cum Salm. et Croix*, quia non solet populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando verè obligatum se sentit. Si ergo præsumptio stat pro consuetudine, quòd animo se obligandi sit à populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacumque quantitate panes biscostos ovis confectos, vulgò *Giambelle*? Affirmat *Pasqualigus dec. 85. n. 3.* quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omnino negandum *cam Palao tr. 30. D. 3. p. 2. n. 6. Conc. t. 5. p. 190. n. 8. et Salm. tr. 23. c. 2. n. 41.* Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quòd farinæ miscetur, aliàs quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgò *mangiar bianco*, confectum ex carne et farina. Dicunt tamen *Salm. l. c.* quòd DD. communiter admittunt sine jejunii læsione posse edi tantum duos biscostos, et citant *Dian. p. 1. tr. 9. R. 31. Led. 2. p.*

tract. 27. de Abstin. c. 1. diff. 5. Vill. t. 1. tr. 23. diff. 7. n. 3. Sed *Diana* id tantum admittit ratione consuetudinis; *Ledesma* verò et *Vill.* dicunt duos biscocotos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabilius dicendum videtur, huiusmodi cibi esum non excusari à peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010 — Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum, et sagimen? Affirmant *Hostiens. Abbas, Sylo. et Glos. in c. Presbyter. Dist. 82. apud Laym. Tr. 8. cap. 1. n. 5. cum Fagund. apud Bus.* Ratio, quia dicunt laridum, et sagimen revera non esse carnes, cum pinguedo crescat, etiam finito naturali augmento animalium; ideoque censent pinguedinem potius dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quam veram carnem; *Viva de 3. Pr. Dec. Qu. 10. art. 1. n. 2. id putat probabile cum Laym. et Azor. quos citat; sed Azor. t. 1. l. 7. c. 10. qu. ult. minimè id asserit esse probabile, tantum non improbat. Laym. autem loc. cit. dicit expressè prædictam sententiam non esse practicè probabilem ob contrariam consuetudinem; quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus; 2. ut usus laridi, et sagiminis non facile damnetur de peccato gravi; 3. ut permittatur ancillis illa coquere, et etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc iubentibus. Tamb. autem Dec. l. 4. c. 5. §. 1. ex n. 14. distinguit, et dicit laridum sive pinguedinem nondum igne liquefactam, omnino censendam esse carnem. Si verò illa sit liquefacta et in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum *Dian. Henriq. etc.* quòd inter lacticinia numerari possit.*

His omnibus igitur non obstantibus (quidquid sit de pauperibus, et ancillis, ut supra dicit *Laym.*), omnino videtur non recedendum à sententia communi, quam docent *Sancti. Cons. l. 5. c. 1. D. 19. in fine, et Dec. l. 4. c. 11. n. 48. Bon. D. 4. q. 2. v. 6. n. 23. Conc. t. 5. p. 159. n. 2. Elbel t. 2. p. 156. n. 430. Ronc. Tr. 9. c. 1. q. 3. Milante p. 266. Salm. d. cap. 2. n. 15. cum Trull. Henr. Rodr. etc.* Hi omnes dicunt laridum et sagimen veras esse carnes, cum verè de substantia carnis participent. Si verò adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. n. 3. in fine.*

1011. — Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Th. 2. 2. qu. 147. ar. 8.* ait interdici carnes omnium animalium, in terra quiescentium et respirantium. Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve iudicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis aestimatio Fidelium ac iudicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. lib. 4. c. 2. num. 8. Concina tom. 5. pag. 159. num. 2. Elbel lib. 2. pag. 155. n. 427. Holzm. t. 1. p. 333. n. 4. et Bon. de Pr. Eccl. D. ult. q. 1. p. 2. num. 1. cum Sylvest. Navar. Azor. Valent. Laym. Fill. et Reg. Hinc dicunt Tamb. Dec. lib. 4. c. 5. §. 1. n. 10. Conc. Bon. Elbel Holzman, A. cc. item Reg. et*

Gabr. apud Croix lib. 6. part. 2. numer. 1266. non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum et concharum. Ratio, quia huiusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cum vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem aiunt *Milante pag. 265. et Tamb. dict. num. 12.* de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel et Holmann ll. cc. de lutris, castoribus, fibris, et de anatribus* cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. et Conc. ll. cc.* licet aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, et similes.

1012. — Dubitatur VII. Quibus pueris licitè possint ministrari carnes? Certum et commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut et amentibus. *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 12. n. 6 et 16. Salm. tr. 23. c. 2. n. 20. cum Panorm. Bon. Trull. etc.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l. 3. p. 2. n. 1367.* cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omnino tenendum cum *Sanch. Laym. Bon. Pal. Salm. etc.* contra *S. Ant. etc.* Vide dicta *lib. 1. n. 155. in fin. v. Quæritur.* Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium jam habent usum rationis. Affirmant *Sancius, Diana, et Burgh. sp. Croix l. 1. n. 676.* et alii in pari casu allati *n. 270.* quorum sententia non videtur improbabilis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt, lex positiva tantum respicit communiter contingentia. Sed communius et probabilius negant *Sanch. l. c. n. 6. Azor. p. 1. l. 7. c. 17. aliàs 28. qu. 2. in fine, et Salm. d. n. 20. cum Suar. Bon. Vill. Trull. Pill. etc.* Ratio, quia Ecclesia pro huiusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus, septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti, et hoc sanè evenit, quando usu rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possunt ne ei carnes ministrari? Distinguendum: si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, et consequenter pro obligatione, ut rectè dicunt *Salm. l. c. cum A.A. citatis.* Secus dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito, et ideo possessio stat pro libertate, ut *Salm. de Leg. cap. 3. n. 52. Holzm. t. 1. p. 82. n. 402.*

1013. — Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attentè oportet hîc advertere, quæ nuper sancita sunt à SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV* in Epistola Encyclica, quæ incipit: *Non ambigimus.* Ipsam in Initio Tomi noni sub n. I. in extensum reperies: ubi SS. Pontifex, graviter dolens de pernicioiosa licentia plurimorum, hanc adeo invaluisse conqueritur, « ut nulla Apostolici instituti (verba sunt Epistolæ) habita ratione, jejuniorum tempore, palam, et impunè ab iisdem » agitentur convivia, et epulæ interdictæ promiscuè inferantur. »

Hinc in prædicta Epistola, et clariùs in altera, quæ incipit : *In suprema* (et hanc ibidem reperiēs), ita Pontifex sancit : « Nos » quibuscumque, quacumque occasione, sive multitudinē indis- » criminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive » singulis ob legitimam causam, et de utriusque medici consilio » (dummodo nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis » ratio intercedat, et aliter fieri necessario exigat), in Quadra- » gesima, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carniū, » ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari con- » tigerit, ab omnibus omnino, nemine excepto, unicam comes- » tionem servandam, et licitas, atque interdictas epulas minimè » esse apponendas, tenore præsentium declaramus, et edi- » cimus. »

1014. — Hic ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licitè possit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderatè comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*de Petio in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ Bullæ præmittantur ut supra. « Ut nulla Apostolici Instituti, Sacratissi- » mique Præcepti habita ratione, jejuniorum tempore, palam, » et impunè ab iisdem agitentur convivia, et epulæ interdictæ » promiscuè inferantur, » sic respondet : (In conviviis igitur, lautisque mensis promiscuè carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, et nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis edere, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodicè, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minimè censetur hac Bulla prohibitum. Nonne et actus posset esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo fercula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ Theologorum sensus probat, sed ea, quæ solum abusus redolent laxitatis.) His tamen non obstantibus, attentis duabus Bullis Nostri SS. Papæ Benedicti XIV, nempe Bulla *Non ambigimus*, et Bulla *Libentissimè*, præfata opinio non videtur probabilis; quia, licèt in prima Bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideo tamen infertur, quòd prohibitio fuerit facta tantum pro conviviis : nam in primis Bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundò, Pontifex asserit hanc Bullam emanasse ad instar alterius sui Rescripti eodem anno editi, quo cum dispensasset generaliter ad carnes, expressè vetuit apponi promiscuè licitas, atque interdictas epulas. Quis autem dicet, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantum in conviviis? Deinde per alteram prædictam Bullam *Libentissimè*, et per insertam ibi Constitutionem, *Si Fraternitas*, videtur hoc dubium omnino ablatum : ibi enim Pontifex præcepit Medicis, ne dent facultatem vescendi carnis tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unicæ in die comestionis, et non permiscendarum epularum.*

Ergo dispensatis ad carnes interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis quàm in mensa privata, cùm licentiæ Medicorum non dentur ad carnes edendas tantùm in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata Constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum 4*, solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, et negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed genericè loquitur. Præterea præfatus Auctor *de Petio loc. cit.* notat in præfata, et sequenti Epistola nostri SS. Pontificis Benedicti XIV non reprobare opinionem, quòd extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi à lacticiiniis, juxta n. 1009. Et quidem valde probabiliter; nam licet in præfata Epistola *In suprema*, ut supra dicatur: « In quadragesima, aliis » que anni temporibus, et diebus, quibus carnum, ovorum, et » lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, etc. » Per hæc tamen verba, assertivè prolata, nulla apparet facta à Pontifice de hoc peculiaris sanctio; et illa prohibitio lacticiniorum rationaliter intelligitur asserta relativè ad tempora Quadragesimæ, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

1018. — Insuper alia Epistola edita die 10 Junii 1745, quæ incipit, *Libentissimè* (Vide Epistolam in eodem Tomo nono, sub n. III.), noster SS. Pontifex declaravit I. quòd duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die faciendâ, et de non permiscendis epulis, obligant sub gravi; II. quòd dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula uti debeant *eo cibo, eaque portione, quibus utuntur jejunantes rectè et meticulosè conscientiæ*; III. quòd iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam; IV. quòd pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ verò sunt pisces, adeo ut utrumque simul adhibere non possint; V. quòd præceptum de dictis epulis non miscendis quoque Dominicos Quadragesimales complectatur; VI. quòd lex non respiciat eos, qui gaudent Bulla *Cruciatæ*; VII. quòd prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hic autem notandum quòd dispensati ad carnes minimè prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. cap. 2. n. 26. cum Wigand*: Et idem declaratur in Epistola nostri Summi Pontificis verbis, ut supra: *Dummodo nulla certu, et periculosa affectu valetudinis ratio intercedat, etc.* Scribit autem *Angelus Franzoia lib. 3. tr. 6. cap. 3. Animad. II. vers. At hic, etc.* quòd dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgò *Minestra*, carniū jure coctum comedit, licitè vesci potest non tantùm lacticiiniis et ovis, sed etiam piscibus. Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes et pisces, strictè intelligenda est, nempe cùm comeditur propriè ferculum carniū, sed jus carniū, magis quàm edulii, condimenti rationem habet.

Quæritur hic, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, et similes?

Affirmant communissimè DD. et quidem probabiliter, tum quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres, tum quia aliàs dispensati pluribus subjicerentur scrupulis; non rarò dubitando quænam carnes noceant vel prosint. Ita *Lugo de Just. D. 3. n. 139. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 1. n. 59. Croix l. 5. part. 2. n. 1313. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. n. 8. et Salm. tr. 23. de 3. Præc. c. 2. n. 21. cum Villal. Trakt Diana, etc. Veruntamen P. Conc. t. 5. p. 273. n. 6. adducit quoddam Edictum Clementis XI, Romæ publicatum die 24 Feb. an. 1703, et confirmatum an. 1704, ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantum carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Vica de Jejun. q. 10. art. 1. n. 4. et Capelloto, ac aliis ap. eundem Conc.* Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantum pro statu Romano, idque declaratum fuit à N. SS. P. Benedicto XIV prius in libro Notificationum (*to. 1. Notif. 15. n. 24.*), ubi testatur hujusmodi Edictum emanatum fuisse à Clemente tanquam Episcopo Romæ. Deinde expressius id declaravit in sua Bulla de Jejun. *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres et insuper in eodem Edicto simul præscriptum fuit dispensatos teneri ad unicam comestionem) dicit : « Nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, » et servandam esse potissimum unicam comestionem, sicut aliàs » hinc Romæ, ac nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, » expressè præscripsimus. » Nota to *sicut aliàs hinc Romæ*, ergo clarè exprimit noster Papa Benedictus Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica comestio, et esus carnum tantum salubrium, fuisse particulare solam pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non verò quoad prohibitionem carnum insalubrium. Advertendum tamen, quòd in Bulla, *Libentissimè*, ejusdem Benedicti XIV (Vide in Tomo nono Epist. III. vers. *Innocentius III.*) dicitur quòd, interveniente aliqua urgentissima necessitate dispensandi ad esum carnum cum universa quadam Civitate, aut Gente, tunc tantum à Sede Apostolica *carnis, salubris tamen, facultas concedetur*. Hoc enim æquum fuit sic disponere, et strictius procedere, cum ageretur de universo Populo. Quòd autem in præfata Bulla disponendum sancitur pro universo Populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis. Sed loquendo in particulari de carne porcina, non videtur illa absolute posse dici insalubris, cum ipsa, ut scribit celebris Medicus Hoffman, maximam habeat convenientiam cum sanguine humano. Refertque Riverius (*Instit. medic. l. 2. c. 17.*) id quod sentit Galemus de carne suilla, et ait : « Galenus humanæ carnis similem esse asserit, et si bene coquatur, omnium ciborum potissimè nutrire. » Crassum et lentum habet succum, et ideo nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod dissipari facile nequit. » Dicit aliquis, sed cur caro porcina vetita fuit Hebræis, nisi quia nociva? Res-*

pondetur, quòd Palæstinæ (regioni tam adustæ) prohibita fuit illa, quia suæ ibi magis quàm alibi lepra laborant, ut scribit Calmet in Levit. 11. 8. sicut ibi etiam leporina caro interdicta fuit, quæ certè inter nos non habetur ut noxia. Præterea ait S. Thomas, quòd carnes Judæis vetitæ aliæ interdictæ fuerunt ob nimiam humiditatem aut siccitatem, aliæ quia reputabantur immundæ, prout carnes porcinae, et de facto ratio à Moyse prolata de tali prohibitione hæc quidem fuit, quia carnes suillæ immundæ erant : « Horum carnibus non vescemini, quia immunda sunt vobis. » *Levit.* 11. 8. « Immunda autem appellantur, » quia (ut scribit *Phutarchus*) nullum animal ita gaudet cœno, » ac sordidis locis. » Idem ait Natalis Alexander, et idem scripsit olim Tertullianus (*lib. 2. contra Marcionem. c. 18.*) carnes suillas vetitas esse Hebræis, ut eorum coerceretur ingluvies, et incontinentia refrænaretur.

1016. — « 3. Conditio est certa hora refectionis, quæ est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque non mathematicè computandum, sed moraliter. Dictam autem horam notabiliter sine justa causa prævenire, mortale putat *Nav.* et quidam alii; sed probabilius docent esse veniale *Tolat.* et *Filliuc.* eò quòd non violetur substantia, sed tantum circumstantia; *Tal. Less. d. 2. num. 13.* Vid *Laym. c. 3. n. 10 et seq.* « Dixi 1. notabiliter, et sine causa; quia prævenire ex justa causa, v. gr. si iter faciendum, si hospites dimittendi, etc., et absque ea, per mediam horam tantum, nullum peccatum videtur esse. Dilatio in vespem, et licita est, et laudabilis, si nihil ante sumas. »

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitus compertum est horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, et occasum. Verùm à XIV seculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematicè, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. ut. 7. ad 2.* ubi ait : « Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam æstimationem : sufficit enim, quòd fit circa horam nonam : » nec enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plus quàm hora. Alii autem probabilius, si tantum hora, ut *Azor. om. 1. lib. 7. cap. 11. quæst. 4. Conc. t. 5. pag. 277. n. 6. Elbel m. 2. pag. 160. n. 444. Holm. t. 1. pag. 333. num. 6.* Quamvis pud plures Religiosos, ut ait *Elbel l. cit. Croix, Spor. et Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram oram. Cæterum omnibus licitum est anticipare infra horam, tiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis. Prima sententia probabilis affirmat cum *Azor. loc. cit. Sanch. dec. lib. 4. cap. 11. num. 51. et Navarr. Sylvest. Led. Cov. etc. p. Salm. tr. 23. cap. 1. n. 86.* et hanc probabiliorum putat *Conc.*

l. c. num 5. Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestione tempore. *Secunda* verò sententia communior et probabilior negat, eamque tenent cum *Bus. Less. lib. 4. cap. 2. n. 15. Tol. lib. 6. c. 2. Bon. q. 2. p. 4. n. 3. Pal. p. 2. §. 3. n. 3. Laym. lib. 4. tr. 8. cap. 1. n. 11. Spor. de 3 Præc. sect. 5. n. 23. Elbel p. 160. n. 443. Holz. tom. 1. pag. 433. n. 6. Salm. d. cap. 2. n. 87. cum Innoc. Rich. Archid. Vill. Fill. et Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi Contrarii fatentur, sed est circumstantia tantum accidentalis; unde, sicut in Officio Divino, licet hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere quoddammodo horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; nam respondetur, quod hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi saltem non constat, et ideo ad mortale non obligat. Neque officit quoddammodo, anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut bene respondet *Elbel*) maceratio quæ mane habenda erat, compensatur postea, licet cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis, præterea quoddammodo finis præcepti non cadit sub præcepto. Nemo autem dubitat, quin hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem venialis; à quo excusat quælibet causa rationalis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, et similia. Ita *Elbel, Holzm. Sporer ll. cc. et Salm. n. 90. cum Pal. Azor. Nav. etc.*

1017. — « 1. Non solvitur jejunium per divisionem prandii »
 » negotium incidens, vel si quid sumatur per modum medi-
 » cinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, ut
 » apud Religiosos faciunt ministri, et lectores mensæ, quia non
 » nisi unicam refectionem intendunt. * (*Ita Caj. Bon. Less. Pal.*
 » *et Salm. n. 51. Et ita præscripsit S. Benedictus in Reg. 28.*) *
 » Et hinc *Sanch. t. 2. opusc. lib. 5. c. 1. dub. 34. Escob. t. 1.*
 » *E. 6. c. 3. num. 29.* excusant famulos mensæ ministrantes, si ali-
 » quid prægustent, aut ex reliquiis gulosè sumant, tum ut melius
 » serviant, tum ut famem sublevent; intellige, si cum illorum
 » refectione licita moraliter uniatur. * (*Ut ait etiam Elbel.*
 » *tom. 2. pag. 161. n. 448. cum Less. Tamb. Sporer n. 13. cum*
 » *Azor. Nav. Diana, et Croix lib. 3. p. 2. num. 1280.*) * Nec
 » solvitur per sumptionem electuvariorum, vel crebriorem haus-
 » tum (ante quem modicum sumere, ne potius noceat, permittit
 » *Azorius, Escob. tom. 1. E. 7. cap. 3. num. 28.*); et quidem
 » toties, quoties biberit, dummodo non in fraudem jejunii, verbi
 » gratia 5 vel 6 amygdalas, vel quid simile, *Regin. etc. cum*
 » *Diana p. 1. tom. 8. r. 24.* quia ordinatur potius ad alterationem
 » corporis, vel digestionem ciborum quam nutritionem. »

1018. — Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii, sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potius noceat? Affirmant *Pasqual Fag. Dian. et Leander (apud Salm. tract. 23. cap. 2. n. 66.)*, qui citat *D. Th. Sylv. Sanch. Bonac. etc. Sed*

rectè contradicunt *Salm. n. 68. cum Caj. Abul. etc.* qui dicunt, nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos à *Leandro*, id permittere toties, quoties, sed tantum vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm. et Concina tom. 5. pag. 255. n. 3.* Alii verò ut *Elbel tom. 2. pag. 165. n. 440.* cum communissima, ut asserit *Sporer sect. 5. n. 14. Laym. l. 4. tr. 8. cap. 1. n. 7. Croix lib. 3. part. 2. num. 1293.* id permittunt, si non fiat frequenter.

1019. — Quæritur II. an *Electuaria* frangant jejunium? *Electuaria* dicuntur ea, quæ ex electis rebus, putà ex saccharo et junipero, aut cedro conficiuntur, vulgò dicta *Conserve*, ut *Concina t. 5. p. 203. n. 8. et Elbel t. 2. p. 171. n. 447. cum D. Th. loco mox citando*; non autem intelliguntur potiones de *Kaffe*, et herba *Thè*, quæ omnino ad libitum quidem permittuntur, ut bene aiunt *Croix lib. 3. p. 2. n. 1292. Holzm. t. 1. p. 337. num. 21. Milante in Prop. Ex. 23. pag. 257. et Elbel p. 156. n. 433. cum communi.* De præfatis autem *Electuariis* sic docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 3.* ubi ait: « *Electuaria*, etiamsi aliquo modo nutriant, non » principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem » ciborum: Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio: nisi fortè aliquis in fraudem *electuaria* » in magna quantitate assumat per modum cibi. » Hanc doctrinam *S. Doctoris* communiter sequuntur *Holzm. l. c. p. 338. R. 2. Elbel p. 161. num. 447. Spor. c. 2. n. 42. cum Caj. Less. Nav. Laym. etc.* An autem hæc, ob solam delectationem sumpta, jejunium lædant? Negant *Salm. n. 53. cum Abul. et Sylv.* modò sumantur in parva quantitate: utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quòd *Electuaria* non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam; sicut vinum, etiamsi verè nutriat, et ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina pag. 203. num. 8.* qui citat *Leand. Fag. etc. ac Diana. Coord. tract. 6. R. 95. num. 2.* Ratio, quia ideo *Electuaria* licitè sumuntur in parva quantitate, eò quòd, cum assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans à veniali; cum autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Th.* ut supra opposita, quia, cum dicat *S. Doctor* non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet paritas vini, nam vinum per se habet rationem potùs, et non cibi, ut per se habent *Electuaria*. Cæterum, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licèt non tam gravis, putà ad digestionem ciborum, ut ait *S. Thomas*, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, et similia; Ita *Spor. d. n. 14. et Elbel l. c.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficient, quando prandium differe debent ultra horam communem, ut docent *Pal. t. 7. tr. 1. D. 3. §. 2. n. 3. cum Azor, Tol. Sa, Nav. et Val. Less. apud Layman apud Croix l. 3. part. 2. n. 1282.*

1020. — Quæritur III. per quantum temporis prandium mo-

raliter non interrumpatur, ita ut illud continuari possit? *Tamb. Dec. l. 4. c. 5. n. 16. et Fill. apud Dian. part. 1. Tract. 9 R. 32.* dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non amplius comedere; imò *Elbel tom. 2. pag. 158. n. 438.* concedit id etiam per semi-horam. Per horam procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr. 10. c. 21. n. 38.* Quando verò intercedit negotium *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. D. 24. n. 1.* cum aliis, et *Vioa Qu. 10. Ar. 2. n. 4.* dicunt, nec etiam per horam prandium interrumpi. Imò *Joan. Sanchez,* extendit adhuc ad duas horas; et quamvis hoc non admittant *Salm. tr. 23. c. 2. n. 49,* attamen *Tamb. Dec. l. 4. cap. 5. §. 2. n. 15.* cum *Fag. et Lezan. Dian. apud Croix lib. 3. p. 2. n. 1279.* absolute concedunt, et sanè probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzmann, t. 1. p. 338. n. 22.* Imò *Croix loc. cit. cum Leand. Steph. et Pasqual.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque fit serò, posse eum redire ad prandium: Dummodo (addunt) retinuerit intentionem redeundi, et non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto, etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refec-tione. Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm. sequenti n. 50. in fine cum Less. Trull. et Fill.*

Quæ. IV. an quis, postquam surrexit à mensa animo non ampliùs comedendi, possit iterum ad comedendum redire? Negat *Nao.* Sed affirmant *Less. lib. 4. cap. 2. D. 2. Ronc. cap. 1. q. 1. R. 1. ac Bon. Trull. et Fill. apud Salm. cap. 2. n. 50.* qui meritò probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum; ut ait *Sanch. n. 5. et Salm. n. 16.* cum *Villal.* quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nao. Sylv. et Pal.* scilicet, quòd qui causa itineris mane jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiatur; rectè id negant *Salm. Less. Trull. et Fill.* nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commodè jejunare; nam aliàs cùm essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. Quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondet *Tamb. l. 4. c. 4. §. 2. n. 15. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1283. cum Fagund.* licere usque ad duas horas; imò *Elbel tom. 2. pag. 158. n. 437. cum Gobat.* concedit usque ad tres vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* meritò dubitat an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores; maxime si postea vesperi omittatur refectiuuncula; hoc-que ego nec approbo, nec reprobo.

1021. — « Excipe tamen 1. Si qui sumeret lac, jusculum, et » similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non habent ra- » tionem potûs, sed cibi, ac principaliter referuntur ad nutrien-

adum. * (*Est commune apud Salm. n. 57. cum Sanc. Trull. etc.*) * 2. Si quis poma, pira, vel etiam uvas in magna quantitate sumeret; quia habent rationem cibi. *Dic. et alii 6. Dian. p. q. 1. 6. R. 14. * (Etiam si solum succum deglutiat. Salm. n. 64. Et idem de uva, ex communi Salm. n. 65. (contra Pal.) et idem dicit Vioa q. 10. art. 1. n. 8. de peponibus, vulgò meloni d'acqua, ut est communissima contra quemdam Anonymum, qui improbabiliter contrarium scripsit.)* * 3. Nisi quis in magna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui verò in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter. *Laym. loc. cit. n. 7. »*

1022. — Quæritur hîc I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quòd, ut testantur plures Patres, S. Hieronymus, S. Basilus, etc. juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui Christiani in jejniis omnino vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quòd hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet S. Thomas 2. 2. qu. 47. a. 6. ad 2. *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam (aliàs assumptionem, juxta Billuart) potus... licet aliquo modo nutriet. Et patet ex c. Denique, Dist. 3. ubi Gregorius Magnus sic ait: Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omnino fugiamus. »* Attamen dubium fit an vinum sumptum extra refectionem ad sedandam famem lædat præceptum jejunii? *Prima sententia affirmat, quam tenent Sylvest. v. Jejunium n. 9. Natal. Alexandr. l. 4. art. 7. Reg. 14. Item S. Anton. Abul. Reg. etc. ap. Salm. de 3. Præc. c. 2. n. 55. Et hanc videtur tenere D. Th. n. 4. Sent. D. 15. quæst. 3. art. 4. quæst. 1. ad 1. his verbis:*

Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit: nisi fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid faciat. » Ratio igitur hujus sententiæ est, quia licet bibens inum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, eccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita, quam tenent *anch. Cons. lib. 5. c. 1. dub 23. n. 3. Navar. Sum. c. 21. num. 13. Izor. l. 7. c. 10. quæst. 6. Ronc. tract. 9. cap. 1. q. 6. qui hodie ertam vocat, et Salm. c. 2. n. 46. cum Less. Laym. Pal. Bonac. et aliis communiter. Ratio, quia ut ipse D. Th. eod. loc. cit. docet: Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed seipsum actum, eò quòd modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti. » Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergo non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, via utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quòd, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. 1045. Sed respondetur, aliud esse apponere impedimentum**

contra præceptum, aliud contra finem præcepti : Quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eò quòd Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum. At in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, et ideo talis potus non est saltem culpa gravis; et fortè per se nec venialis, quia potu vini non omnino frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cervisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgò dictæ *Limonata*, sive *Sorbetto*? Certè si cum parva aquæ magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur : secus, si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eò quòd alia, quæ cum aqua misceantur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt* p. 738. n. 97. *Roncag.* c. 1. q. 6. *Elbel* t. 2. p. 156. n. 433. cum communissima, *Concinu* t. 5. p. 204. n. 9. *Vioa* q. 10. a. 1. n. 8. *Mazzotta* t. 1. p. 425. *Groix* l. 3. p. 2. n. 1292. cum *Leand. et Steph. Tamb. de Pr. Eccl.* c. 5. n. 8. et *Salm.* c. 2. n. 57. Nec obstat dicere, quòd aqua mixta saccharo, cum congeletur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quòd redire non possit : sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergo naturam non mutat. Confirmatur : si gelu mutaret naturam, accideret quòd in specibus congelatis vini post Consecrationem dederet ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (c. 10. n. 11.), ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, et sumi. Instabis : si quis uvam manibus exprimat, et succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quòd aqua illa liquefacta deglutitur. Sed respondetur : Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, citò per se ipsius oris calore liquefit, et ad pristinum statum redit, sicque naturam potùs non amittit, et ut potus habetur.

1023. — Quæritur III. An potio *Chocolatis* frangat jejunium? *Prima* sententia, quam teneant *Cardinalis Brancatus in sua Dissertat. de Chocolat. Escob. t. 12. p. 93. dub. 28. Hurtad. part. 2. tract. 10. c. 5. num. 98. Holzm. tom. 1. n. 337. n. 21. Vioa de 3. Præc. qu. 10. a. 1. num. 8. item Machad. Avill. Henri. Quintanad. apud Guimenium*, et probabilem putant *Felix Potestas* p. 307. n. 2877. et *Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 13. qui testatur probabilem etiam censuisse C. de Lugo*, negat jejunium frangere, modò fiat usus illius, ut est in Mexico; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, putà si misceatur aqua in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potùs sumitur à materia prædominante, quæ hîc est aqua. Et hoc modo sentiunt citati

Auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit; ferantque *Hurtadus, et Illsung. apud Holz.* eam licitam declarasse S. Pium V, Gregorium XIII et Paulum V.

Secunda verò sententia, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 1. Sylvius 2. 2. q. 147. art. 6. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. P. Conc. t. 5. p. 307. n. 4. Salm. tr. 23. c. 2 n. 60. Dian. p. 4. tr. 4. R. 194. Ronc. tr. 9. c. 1. q. 6. R. 3. Tamb. Dec. l. 4. n. 5. §. 2. n. 9.* et alii plures, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantum potio habet rationem potûs, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non verò quæ ipsa alimentum est, ut est lac, et jusculum; ita et chocolates. Aliàs, si quis pisces contunderet, et in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen; ut infra dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licet non habeat rationem potûs, cum non deserviat ad extinguendam sitim, ut certè sentio, et licet aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenus juvat ad vehendum cibum, sive ad caput ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus supra de electuariis *n. 1019 cum D. Th. 2. 2. q. 147. art. 6. ad 3.* ubi ait: « Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio. » Sed hac ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, et cum aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuاريorum. Hinc *P. Milante in Prop. Alex. VII. Exer. 23. p. 257.* loquendo de electuariis, rectè ait: « Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatem ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt. » Accedit alia ratio extrinseca universalior et fortè potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, et quam etiam testantur *Salm. num. 62. in fine, et Vioa, Tamb. Holzm. ll. cc. ac Felix Potestas n. 2879. cum Ronc. l. supra c. ubi sic ait: « (Dixi chocolatem frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, qua certum mihi redditur jejunium non frangere: hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt et tolerant Prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit). » Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Th. 2. 2. qu. 147. art. 4. ad 3. in fine* ubi disserens de operariis et peregrinantibus, an excusentur à jejniis, ait excusandos esse, si imminet necessitas, et deinde subdit: « Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi fortè ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quòd Prælati dissimulant, videntur annuere. » Cum verò ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salm. d. n. 62. in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantum cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.*

Quænam autem quantitas censeatur parva, et juxta usum

hodie permitti possit? Sanè improbabiliter *Pasqual. in suo Tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, ineptè dicens, quòd hujusmodi quantitas plus nutrit, quam sex unciae alterius cibi : unde tantam admittit octavam, vel sextam partem unciae. Et huic opinioni videtur adhærere *P. Conc. t. 5. p. 243. n. 5.* ubi ait solam posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur : Cæterum *n. 6.* non dubitat chokolatem posse sumi per modum medicinæ ad instar electuarii. Contra verò, meritò *Salm. n. 63.* rejiciunt *Leand. q. 5. §. 4. et Turrian. Sum. p. 1. c. 256. dub. 37.* qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinelhus ap. Salm. Felix Potestas, ac Auctor Adnotation. ad Anac. de Præc. Eccl. D. 2. q. 1. n. 6.* permittunt unam unciam et dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabilius tamen *Card. Brancatius* admittit potionem unius unciae chocolatis (cum quinque uncis aquæ, ut ait) non frangere jejunium; vel, ut admittunt *Escobar loc. cit. Salm. n. 65. in fine, Viva ut supra et Renzius de Præcept. Eccl. c. 2. q. 18. cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectata autem hodierna consuetudine, *P. Milante loc. cit. p. 256.* sic scribit : « Dico in præsentiarum esse absolutè licitam chocolatæ potio- » nem in moderata sesquiunciae quantitate (id est unciae cum » dimidia), quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta ei » tolerata ab Ecclesia omnino excusat à culpa. Dixi ex tolerantis » Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præ- » fata quantitate sumpta communalis potus semel damtaxat in » die permissus evasit. » Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat non minùs quàm unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solere immitti. Dicit autem *Viva*, quòd tunc chocolates habet rationem potùs, quando uncia chocolatis, et media sacchari, miscentur septem uncis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, et quod proferunt *Leander, Diana, Escob. Potestas, etc.* nempe tunc chokolatem non habere rationem potùs, cum illa æquat quantitatem aquæ. Unde meliùs videtur sufficere, quòd præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhiberi.

1024. — « 2. Jejunium non solvitur per collatiunculam ves- » pertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem ordi- » netur : quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam*; quia » sine causa non licet illam sumere mane, vel meridie : ex justa » tamen causa licet utrumque ; ut si fiat ratione debilitatis, ne- » gotiorum, studiorum ; sine ea erit veniale tantum, cum non » violetur substantia jejunii. * (*Ita Viva Q. 10. Art. 3. n. 5. et Salm. c. 2. n. 82. cum Less. Tol. Sanch. Caj. Fill. et communi* » *Ibid. dicunt Fagund. et Leand. quòd venatio sufficit pro causa* » *justa tempus commutandi.*) *

* Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta vel

» quinta pars integræ cœnæ; ut contra *Dian. 1. p. tr. 4. R. 117.*
 » *Turr. etc. docent Reg. c. 2. l. 6. num. 185. Laym. c. 1. n. 9.*
 » *Fill. t. 2. tr. 27. p. 2. c. 2. q. 7. n. 33.* dicens, ita decum esse
 » in celebri Academia Theologorum, qui omnes in quartam
 » partem consenserunt. Idem probat *Escob. tom. 1. E. 13. c. 3.*
 » *n. 61.* siquidem cœna ordinaria duarum librarum pondus non
 » excedet, quia talis in reliquis præceptis modica censetur, ac
 » proinde tantò quis magis, minùsve peccat, quantò magis, vel
 » minùs transgreditur. Adde, quibusdam locis ex consuetudine
 » plus permitti secularibus quàm religiosis, nobilibus quàm
 » plebeis, et in frigidis regionibus quàm in aliis, ut notant *Laym.*
 » *l. 4. t. 8. c. 1. Bon. l. c.* Plus item quibusdam in locis in vigilia
 » Nativitatis Domini, et alibi in Cœna Domini, permitti ex
 » consuetudine dicit *Med. Cajet. n. 34. et Sanch. in opusc. Escob.*
 » *t. 1. E. g. c. 3.* Quod *Bon.* non improbat, ubi ea consuetudo
 » est recepta.

« Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem
 » communiter ordinati, quippe inter fercula fere apponuntur.
 » Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex saccharo,
 » et melle confecta; et pro more regionis parum butyri et casei,
 » ut in regionibus septentrionalibus, ob fructuum inopiam. *Laym.*
 » *l. c. n. 9.* »

1928. In serotina igitur refectioe duo spectanda sunt, quan-
 titas, et qualitas cibi. Sed hîc ante omnia animadvertendum præ-
 cipue in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut bene
 advertunt *Caj. 2. 2. q. 147. n. 6. §. 2.* et alii passim. Certum
 enim est, quòd ubi agitur de consuetudine, tam circa jejunium,
 quàm circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per
 consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentio-
 rum, licèt pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetu-
 dine testari possunt, pluris facienda est, et sine dubio præfe-
 renda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil
 de consuetudine imposterum introducenda scire poterant. Cùm
 autem Auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temerè,
 et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His
 positis, omnibus patet, quòd antiquitus, præter unicam comes-
 tionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis
 introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum,
 aut dulciarium ad medicinam, ne potus noceret, ut testatur
D. Antonin. et Caj. de suo tempore. Postmodum consuetudo obti-
 nuit etiam ad nutriendum sumere aliquid panis et fructuum,
 usque ad tres vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel
 usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quan-
 titatem pertinet, alii, ut *Holz. t. 1. p. 338. n. 23. cum Laym.*
Fill. Reg. Spor. t. 1. p. 293. n. 26. Wigandt p. 139. Resp. 5.
Croix l. 3. p. 2. n. 1299. cum Bus. et Elbel t. 2. p. 175. n. 401. cum
Henno, et aliis, Anacl. p. 387. n. 27. dicunt ex consuetudine
 permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; sed hæc regula non
 multùm mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, et

ideo reprobant eam *Salm. tr. 23. c. 2. n. 71. et Diana p. 1. tr. 9. R. 1. cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Melius igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi : ita *Palaus t. 7. tr. 1. D. 3. §. 2. n. 7. Ronc. de 3. Præc. c. 1. q. 5. R. 1. qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum, Vioa eod. tit. q. 10. art. 3. n. 1. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 3. n. 1. Elbel t. 2. p. 180. n. 493. Felix, Potestas de Pr. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. p. 428. Diana p. 1. tr. 8. R. 1. qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, et Salm. c. 2. n. 72. cum Vill. Turr. Pasq. Led. Trull. Leand. etc. communiter, qui dicunt sic hodie teneri communem Piorum usum, et sic praticari ab eodem suorum Discalceatorum Ordine, sicut apud ipsos Salm. testatur Fagund ex Suar, de Societate Jesu. Idem confirmat P. Milante in prop. Alexandri VIII Exerc. 23. p. 258. qui Auctor, licet rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere : « (Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinariè haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri qua pietate, qua doctrina pollentes docent, et ad praxim deducunt. Dixi ordinariè; quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.) » Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cum censeant *Salm. loc. cit. cum Sanch. Vioa n. 3. Elbel t. 2. p. 180. n. 484. Spor. §. 3. n. 2. et Vioald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l. 3. p. 2. n. 1300. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenere debent, eum à culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, et per duas tantum uncias cœnulam excedit. Cæterum quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistinctè permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiantur; ut dicunt *Spor. ad 3. Præc. de Jejun. n. 27. Croix n. 1299. cum Vill. Fag. et Bon. Tamb. §. 3. n. 1. Elbel t. 1. p. 180. n. 491. et Holzm. tom. 1. p. 339. n. 24. cum communi.***

In Vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplo major, ut dicunt *Vioa art. 3. n. 2. Holzm. n. 25. Mazz. t. 1. p. 278. Ronc. R. 2. Imò Sanch. Conc. l. 5. c. 1. dub. 26. n. 6. cum Metin. Elbel. p. 181. n. 496. Pal. §. 2. n. 7. et Salm. n. 73. cum Mol. Barb. Led. Fag. etc. dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, et dulcioribus, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem Mazzotta apud nos negat adesse; et ego cum *Pasq. Dec. q. 2. n. 2. et Renzi t. 2. p. 589. quæst. 6. saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam Sanch. Az. Dian. Tamb. etc. apud Croix n. 1301. Mazz. et Ronc. ll. cc. admittunt, etiamsi Vigilia Nativitatis adveniat in Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi Festum Nativitatis accadat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ et solemnitatis. Probabilius tamen advenit* *Sanch l. c. n. 6. quòd, si quis in meridie anteverteret refectiu-**

culam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc festum incepit. In Vigilia autem Paschatis aut Pentecostes dicunt *Viva et Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantum posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. et Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

1026. — Quoad qualitatem verò cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, oleas, herbas, et dulciaria, ut dicunt *Viva q. 10. art. 1. n. 9. Salm. c. 2. n. 77. cum Laym. Nav. Azor. Pal. etc.* communiter. Cæterum *Spor. t. 1. ad 3. Prac. n. 32. Elbel. t. 2. p. 176. n. 483. cum March. Tamb. et Burghaber,* dicunt quòd spectata moderna consuetudine, tuta est sententia quòd, in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantum quantitas; adeo ut ex omnibus cibis qui die jejunii sumi possunt in prandio, etiam piscibus, leguminibus, ovis, etc. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungi *Bonac. de Prac. Eccl. D. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: « Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem quàm cibi qualitatem. »

1027. — Huic opinioni non universè acquiescendum est, nam dubitatur I. an in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmat *Spor. ut supra tom. 1. p. 284. n. 32. cum Pasq. et Vipald. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1303.* Sed hoc omnino negandum, ut dicunt *Viva p. 10. a. 3. n. 3. Potestas de Prac. Eccl. n. 2886. Mazzotta n. 1. p. 427. Ronc. l. c. et Tamb. t. 4. c. 5. §. 3. n. 5. cum Sanch. Fill. et Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, et ideo à consuetudine communiter rejiciuntur. Tantum permittunt *Busemb. ut supra, Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holz. tom. 1. p. 339. n. 23. et Elbel t. 2. p. 276. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Veruntamen *Viva, Potestas, Tamb. ll. cc. et Mazz. tom. 1. p. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur à pluribus perdoctis Junioribus, et præsertim à doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modò non sumatur plus quàm una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem ait *Palas §. 2. n. 6.* de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modò eorum non sumatur plus quàm una vel altera uncia.

Hic notandum, quòd nuper per quemdam confessarium supplicat fuit SS. Pontifex Bened. XIV ut explicaret an revera liceret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: « Sacra Pœnitentia optimè conscia mentis Sancti- » tatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem respondet non licere, » rationem afferens quòd illud *jejunantes*, expressum in Bulla *Libentissimè*, præfati Nostri Pontificis Benedicti XIV (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, « opus habere

» eo cibo eaque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulousæ conscientiæ), » intelligitur de rigorosè jejunantibus Quadragesimali jejunio, in quo tam carnes quàm ova et lacticia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optimè conscia mentis, etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio Oraculo Pontificis? Idcirco idem Confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc apud me est) in quo sic dicitur : « Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda quæ con- stat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. *Datum Roma in Pœn. die 23 Julii 1756.* »

Sed super hoc aliud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut Fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD. nimirum quod interpretationes, sive declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso Legislatore, vel à Successore, aut ejus Superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse declarationem purè talem, à declaratione non purè tali, sive ab interpretatione. *Declaratio purè talis* est illa quæ clarè à principio inest in ipsa lege, id est cum sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. gr. si lex loquatur de alio, et dubitetur an de filio legitimo, vel spurio; si Legislator declaret intelligi de legitimo, jam sensus clarè in lege inest in principio. *Declaratio autem non purè talis*, sive interpretatio est illa, cujus sensus non clarè est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, putà quod nomine patris veniat etiam avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t. 3. D. 5. p. 3. §. 3. num. 3. cum Suar. Vasq. Salas, etc. citatis ib. in §. 1. n. 5. Holzm. t. 1. de Lege p. 112. n. 543. Spor. Supplem. eod. tit. c. 1. p. 47. n. 330. La Croix l. c. n. 824. Salm. tr. 11. de Leg. c. 3. n. 30.* quod *Declaratio purè talis* illius sensus qui clarè jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui Declarationem illam jam sciunt, cum ipsa non sit nova lex, sed à principio in lege sit imbibita. Declaratio contra *non purè talis*, sive interpretatio alicujus sensus obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur, hujusmodi Declaratio, ut obliget, indiget promulgatione. Ut rectè aiunt *Pal. l. c. §. 1. n. 2. et Suar. de Leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quod Declarationes omnes quæ non fiunt à Legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore, semper indigent nova promulgatione ut obligent. Ratio, quia Successori aut superiori non est tam aperta mens primi Legislatoris, sicut ipsi Legislatori nota est; ideoque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege exis-

tentem, semper opus habent recurrere ad argumenta, et interpretationes; et propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait *P. Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 3.*) hujusmodi Declarationes, prout sunt responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem. Verumtamen idem *Suar. eod. tit. l. 6. c. 1. n. 3.* sic addit : « Ut » authentica sit interpretatio, oportet ut habeat legis conditiones, sit justa, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, » ita ut aliae interpretationes necessariae sint. »

His positis, concluditur in nostro casu quod cum sensus explicatus à Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorose jejunantibus), jam totus insit in lege; totum enim quod significet abstinentiam tam à carne quam à lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur; propterea hæc Declaratio non indiget promulgatione; tum quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tum quia ab ipso Legislatore declaratus est.

Sed post hæc scripta regnans Pontifex Clemens XIII per Bullam quæ incipit *Appetente*, sub die 20 Dec. 1759, in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens : « Nova infringendis jejunii legibus vel opinionum commenta, vel à vera jejunii vi et natura abhorrentes consuetudines quæ humani pravitæ ingenii sint invecæ, ea omnia radicitus convellenda curetis. In quibus » profectò abusum illum censemus omnino numerandum, cum » nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carniæ dispensatum fuerit, licere sibi putant potiones lacte permixtas sumere : contra quam prædictus Præcessor Noster » censuit tam dispensatos à carniæ abstinentia, quam quovis modo jejunantes, unica excepta comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea » tantummodo ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere. » Quænam autem sint quæ ex carne originem trahunt, habetur in *Can. Denique, dist. II.* ubi dicitur : « Quæ trahunt originem sementinam à carnibus, ut » sunt ova et lacticinia. » Itaque dispensatis non permittitur in collatiuncula alius cibus, nisi ille qui permittitur non dispensatis.

1028. — Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hic plures concurrunt Doctorum sententiæ. Id absolute negant *Salm. c. 2. n. 80. cum Sanch. Led. et Pal.* ex communi, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi et siccati; quia, ut aiunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n. 9. cum Azor.* concedit pisciculam sale coctum. *Tamb. autem l. c. §. 3. n. 3.* tenet pisces sale coctos, sive parvos sive magnos, hodie vetitos non esse, et asserit *Vioa d. a. 3. n. 3.* putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imò *Sporer loco supr. cit. p. 284. n. 32. et Elbel p. 176. n. 483. et Vioald. March. Pasqual. ac Burgh. apud Croix. l. 3.*

p. 2. n. 1302. dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modò quantitas debita servetur. Cæterum, *Bon. Dist. ult. q. 2. p. 3. n. 3. et Vioa d. n. 3. ac Mazzot. tom. 1. p. 427.* probabiliter aiunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti et probi Juniores) posse sumi in cænula exiguam partem, v. gr. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, et approbat ut licitum *M. Milante in prop. Alexand. VII. Exerc. 23.* ubi sic ait: « Nec scrupulosus quidem Theologus » inficiare audet (licitum esse vesci pisciculis recentibus), præsertim quia viri prudentes ac docti, imò Regularium Communitates eisdem vesci in antipaschali jejuniò consueverunt. Ut ingenue meam in re proferam sententiam, attenta præsentì disciplinæ, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pices in eadem quantitate permitti existimo... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in cænula cum debito moderamine manducare. »

1029. — Dubitatur III. Utrum liceat sumere octo uncias panis cocti cum aqua et oleo. *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Diana p. 10. tr. 14. R. 58. Spor. tom. 1. p. 284. n. 32. cum Basæo, et Dress. ac Bon. D. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* citans *Az. l. 7. c. 8. q. 7.* (Sed non bene, nam *Azor.* ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elb. t. 2. p. 181. n. 499.* qui probabilissimam vocat, et *Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9.* dicit non carere aliqua probabilitate. Ratio, ut dicunt, tum quia, si panis et liquor se junctim sumi possunt, cur non una simul? tum quia, licet panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solum rationem temperamenti quoad cibum vehendum. *Secunda* verò sententia tenenda negat, eamque docent *Pal. tr. 30. D. 3. p. 2. n. 6. Laym. l. c. Fill. tr. 27. p. 2. c. 2. n. 30. Ronc. c. 1. q. 5. R. 2. Croix. l. 3. p. 2. n. 1303. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 3. n. 2.* qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr. 23. c. 2. n. 77. cum Trull. Villal. et Reg.* idemque sentit *Vioa Q. 10. art. 3. n. 4.* qui asserit hanc esse communem et contrariam non esse sequendam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minimè est consuetudine receptum. Ratio 2. quia revera panis per decoctionem et fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit et ita fit quid unum panis et aqua ut evadat una substantia major, et ab invicem separari nequeant. Tantùm ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod aiunt *Salm. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cænula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, et aceto aut oleo, aut vino decocto, ut

sicut *Palaeus* p. 2. §. 2. n. 6. *Dian.* p. 10. tract. 14. R. 58. cum *Laym.* *Leand.* et p. 9. tr. 6. R. 8. *Viva* q. 10. ar. 3. n. 3. cum *Bon.* et *Tamb. Mazzot.* l. 1. p. 427. ac *Salm.* c. 2. n. 77. cum *Nao.* et *Isor.* nec dissentit *Wiganut* p. 139. *Resp.* 5. si adsit aliqua ansa, aliàs ait esse veniale. Bene tamen advertit *Viva loc. cit.* leum, et acetum computanda esse in pondus; et ratio est quia leum et acetum revera non habent rationem potùs. Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis: neant verò posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; sed id concedunt *Escob. tom. 12. 45. dub. 54. num. 293 et 294. Spor. loc. cit. num. 32. et Elbel* ann. 183. Cæterum, quod dictum est supra de pane decocto, foris videtur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti quàm panis.

• 3. In Confessione non sufficit dicere, non servavi aut fregi jejunium, sed addendum, utrùm refectione multiplici, an esu carniū. Et, si hoc, utrùm semel, an sæpius quantitatem notabilem sumpserit; quia probabile satis est etiam in hac materia, parvitatem à mortali excusare, ut docent *Bon. t. 2. D. ult. p. 1. q. 2 et Tann. t. 3. d. 3. q. 3. dub. 5. v. g. si coquus, aut ægroti* minister parum carnis prægustent, *Escob. l. c. n. 54. Saach. in opus. t. 2. l. 5. c. 1. dub. 12. n. 10.* (Mediam unciam carnis, ait *Pasq. esse materiam parvam, sed meritò rejicitur à Salm. c. 2. n. 17. qui dicunt materiam parvam esse tantum octavam partem unciae, ut aiunt etiam Ronc. et Dian. ap. Croix n. 1305.*) • Vel ex aliis cibis quartam tantum partem collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumat: hanc enim esse materiam parvam, cum *Turrian. et Leon.* docet *Diana. p. 5. t. 5. R. 11. p. 8. t. 7. R. 54.* esse probabile. Si autem sæpius eodem die parum sumeret, peccaret graviter; quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, ut contra *Salus* docet *Diana. p. 3. tr. 6. R. 43.* Accedit auctoritas Pontificia damnans opinionem oppositam. (Vide *Propos. 29* inter proscriptas ab *Alexandro VII.*) • Denique, si sit in Quadragesima addendum, utrùm fregieris esu ovorum, aut lacticiniorum? Tametsi etiam *Dian. t. 9. R. 54. et t. 6. misc. R. 82.* citans multos Doctores, dicat, certum esse, quòd sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex consuetudine, in omnibus fere mundi partibus recepta, vesci ovis, et lacticiniis in quadragesima: probabile tamen est, et tutum (saltem in Germaniæ partibus) esse tantum veniale. *Laym. c. 1. n. 3. Fag. l. 1. c. 2. etc.* Tum quia, licet consuetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præsertim mortali, obligat. Vide *Fill. t. 27. 3. Bon. n. 2.* Tum quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut patet tum ex verbis ipsis, tum ex faciliore dispensatione in his quàm in carnibus. • (Sed hodie hoc est improbabile ex *Prop. 32 damnata ab Alex. VII.* relata supra n. 1007.) • Ob quam causam etiam laridi et adipis usum facilius concedi posse pauperibus, docet *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 5* Imò ait, nec divitem propter eum usum

» continuo damnandum esse peccati mortalis; præsertim cum
 » *Sylo. verb. Jejunium*, et alii dicant, ei, cui ovorum, et lacti-
 » ciniorum usus permissus est, etiam laridi, et sagiminis per-
 » missum videri, idque non improbat *Azor. l. 7. c. 10. q. ult.*
 » Vid. *Laym. hic, Fagund. p. 4. l. 1. c. 2. n. 20.* ubi dicit,
 » pinguedinem inter carnes non computari. Vide *Dian. p. 1.*
 » *t. 9. R. 21.* Verum in his videndum ubique, quid recepta pio-
 » rum consuetudo ferat, à qua non temere recedendam. *Azor.*
 » *l. 7. c. 10. q. ult. ** (*Vide dicta. n. 1010.*) *

» Dixi : *si sit in Quadragesima*; quia extra eam licite vescitur
 » ovis, qui debet jejunare, v. gr. ob Jubilæum. *Henr. etc.* vel ex
 » penitentia sacramentali, *Fag.* vel ex voto, aut in vigilia. Vid.
 » *Dian. p. 1. c. 9. R. 5 et 6. ** (*Vide dicta n. 1009.*) *

1030. — Quæritur I. Utrum, qui in die jejunii culpabiliter
 his comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum
 comedat? Affirmat *prima* sententia, quam tenet *Wigandt p. 140.*
n. 101. Resp. 3. Sylo. v. Jejunium n. 22. Elbel t. 2. p. 154. n. 46.
cum Med. etc. Henno; item *Major, ac Montesin. apud Salm.*
de 3. Præc. c. 1. num. 7. Ratio, quia, sicut præceptum absti-
 » nendi à carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit,
 » toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. c. 2. n. 29. Suar.*
Diana etc. communiter, contra Palud. Tab. etc. Sic est illud
 » per quod præcipitur abstinencia à secunda comestione. Negat
 » verò *secunda* communis, et probabilior sententia, quam tenent
 » cum *Busemb. n. 1004. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 43 et 45. Holm.*
t. 1. p. 335. n. 8. Anacl. pag. 386. n. 20. Mazzotta tom. 1.
p. 326. Roncaglia de 3. Præcept. c. 1. q. 2. R. 2. cum Azor. Suar.
Fag. Palaus tom. 7. tr. 1. D. 3. p. 2. §. 2. n. 8. cum Caj. Val. Sa.
Tol. Laym. Henr. etc. Salm. l. c. et c. 2. n. 47. cum Bon. Trull.
Fag. et Bass. Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est
 » positivum, cum præcipiat principaliter per se unicam comestio-
 » nem, unde non obligat semper ad semper; et proinde qui semel
 » illud fregit, non peccat saltem graviter iterum comedendo; sed hæc
 » ratio non vincit, nam si hoc esset præceptum merè positivum,
 » peccaret qui prorsus nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est,
 » quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clarè videtur
 » docere *D. Thomas 2. 2. q. 147. a. 6. dicens*: « Ecclesiæ modera-
 » » tione statutum est, ut semel in die a jejuantibus comedatur. »
 » Quapropter, destructa essentia jejunii, cessat præceptum. Dispar
 » autem est ratio præcepti abstinendi à carnibus, ibi enim essentia
 » præcepti consistit in unica comestione, quia facta secunda co-
 » mestione, jam jejunium solutum est; ideoque his comedens
 » non tenetur deinde jejunare, cum amplius jejunium servare non
 » possit. Adde, quòd hoc præceptum communiter sic DD. inter-
 » pretantur; et hoc solum redderet probabilior sententiam no-
 » tram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l. 4. c. 2. n. 17.*
Fill. t. 2. tr. 27. n. 24. et Croix l. 3. p. 2. n. 1265. cum commu-
 » nissima (contra *Pal. Anacl. et Salm. ll. cc.*) dicunt id esse ve-
 » nale, eo quòd est contra finem legis, qui est carnis mortificatio :

et quidem probabilius, quia contraire fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrum, qui inculpabiliter his comedit in die, teneatur abstinere à tertia refectioe? Negant *Bonac. de Præc. Eccl. D. ult. q. 1. p. 3. n. 8. Holz. l. c. p. 335. Laym. c. 1. n. 13. Pal. p. 2. §. 2. n. 9. Elbel l. c. et Spor. tom. 1. p. 285. n. 39.* Quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est essentia jejunii. Sed affirmant *Azor. Val. Sa, Nav. etc. apud Bon. l. ut sup.* Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantum fregit, et non formaliter; unde cum primum advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior.

Quæritur hic III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos et carnes? Affirmat *Viva Qu. 10. A. 4. n. 7.* cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imò etiamsi certò sciant eum non excusari, concedunt tabernariis *Sanch. l. 7. cum Nav. Tol. Mol. etc. apud Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me.* Ad carnes verò dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expressè sub dicta conditione nuper annunciata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissivè, et accedat gravis causa excusans à peccato scandali, prout diximus *l. 2. n. 69.*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent à jejunio.

1031. Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio. I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. Vide omnia quæ de his dicit Bussemb. — 1032. I. Causa est Dispensatio; Possunt enim à jejunio dispensare 1. Papa. 2. Episcopi. 3. Parochi. 4. Prælati, de quibus singularitè agitur. — 1032. II. Causa est Impotentia. Quinam excusentur de Impotentia Physica. Resp. 1. Infirmi. 2. Pauperes. — 1034. Quinam excusentur de Impotentia Morali? Resp. Excusantur 1. Qui laborant dolore capitis: Vel qui nequeunt dormire: An autem hi teneantur manè sumere cœnulam? 2. Milites. 3. An uxores timentes indignationem à Viris; et an Viri non potentes reddere debitum? — 1035. 4. Adolescentes. — 1036. 5. Senes. Dub. 1. An Sexagenarii robusti teneantur jejunare? — 1037. Dub. 2. An Fœminæ quinquagenariæ? — 1038. Dub. 3. Quid de senibus habentibus votum jejunandi? — 1039. Dub. 4. An Religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia Regulæ? — 1040. Dub. 5. An jejunium subrogatum voto castitatis, obliget Sexagenarios? — 1041. III. Causa est Labor. Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur Tonsores, et Sartores? An Pictores, Scribæ, et Horologiarii? An Molitores, Argentarii, et Sculptores? — 1042. Qu. 1. An excusentur Artifices divites? — 1043. Qu. 2. An excusentur Artifices qui possunt jejunare sine gravi incommodo? — 1044. Qu. 3. An excusentur ipsi in diebus,

in quibus non laborant? — 1045. Qu. 4. An excusentur qui assu-
munt laborem in fraudem jejuni? — 1046. Qu. 5. An qui labo-
rant sine justa causa? Et an qui laborant ob rarum lucrum? —
1047. De Itinerantibus. Dub. 1. Quale iter sufficiat ad excusandam? —
Dub. 1. An excusentur iter facientes equis, vel rhedis? — 1048.
IV. Causa est Pietas. An ideo opera pietatis possint sponte suscipi? —
1049. 1. Quando excusentur inservientes infirmis? 2. Quando
peregrinantes ad Loca sacra? 3. Quando Concionatores? 4. Quando
Cantores? 5. Quando Lectores? 6. Quando Advocati, Judices, Me-
dici, et alii Professores? 7. Quando Confessarii? — 1050. An ab-
sentes à Patria teneantur ad jejunium in illa præceptum? Et an ad
jejunium loci ubi sunt? Remissivè ad l. 1. n. 156. (Tom. I. pag. 138.)

1051. — « RESP. Hæ sequentes : 1. Superioris *Dispensatio*;
» qua tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in dubio
» tantum; idque sive ad esum carniū, sive ad secundam refec-
» tionem. Talis autem Superior est Episcopus et Parochus,
» etiam præsentē Episcopo, quando legitima consuetudo sic habet.
» Imò *Sylo. et Sanch. de matr. l. 9. d. 9. n. 27. et in opusc. t. 2.*
» *l. 5. c. 1. d. 5. n. 18.* absolutè affirmant, posse dispensare præ-
» sentē Episcopo : quia, inquit, ad Episcopum non recurritur in
» minimis, ut usus habet; quod Episcopi sciunt, et non contra-
» dicunt. Verū id totum pendet ab usu et consuetudine, sine
» qua non licebit. Vide *Trull. l. 2. c. 3. d. 7.* Item prælatus, et
» in ejus absentia Vicarius illius; ut habent *Sanch. l. c.* respectu
» suorum Religiosorum. Non tamen Confessarius, licet privile-
» giatus, si non sit Parochus : quia non habet jurisdictionem in
» foro externo, *Sanch. l. c.* contra *Pal.* Unde tantum potest ju-
» dicare de justitia causæ. * (*Vel adesse causam ad non jejunan-*
» *dum. Vioa d. n. 5.*) * Causa autem valida ad dispensandum
» erit vel vera, vel quæ talis putatur; sufficit enim credulitas
» inculcata. Item cum quis bona fide putat se à jejunio excusari,
» etsi causa insufficiens sit, tantum venialiter peccare docet
» *Cajet.* At si verè bona fide putet, se plane excusari, nullo modo
» peccare videtur.

« 2. Causa est *Impotentia*, qua excusantur, qui sine notabili
» damno non possunt jejunare : ut sunt juniores usque ad annum
» 21 completum; quibus tamen post septimum annum carnes dari
» non debent. Item debiles, infirmi, convalescentes, prægnantes,
» lactantes, etc. * (*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut Vioa qu. 10.*
» *Art. 4. n. 3. Salm. n. 126. communiter. Idem Tamb. dicit de*
» *muliere mox conceptura, si jejunium ei nocere probabiliter possit.*
» *Hinc probabilis metus gravis mali, ut ait Vioa art. 4. n. 2.*
» *aut gravis incommodi, ut dicit Croix l. 3. p. 2. n. 1324. cum*
» *Bon. Tamb. et Pasqual. excusat à jejunio.*) * Ratio est, quia
» hi omnes egent alimento multiplicato : uti et senes communi-
» ter sexagenarii, nisi evidenter constet posse jejunare sine
» damno. In dubio autem an possint, non tenentur cum periculo
» stare fortunam : quia cum de ætate constet, et robur sit
» bijum, non est expectandum, donec deficiat, tunc enim ir-
» re-

» caperabilis est defectus. *Gran. tom. 2. d. 6. tract. 3. p. 1. d. 6.*
 » s. 5. n. 39. *Escob. Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. Tan. 2. 2. dub. 3.*
 » q. 3. d. 5. *Fill. tom. 2. tr. 27. p. 2. c. 6. et cæteri communiter,*
 » contra *Nao. Sa, Sanch. de matr. t. 2. l. 7. d. 32. n. 17. et*
 » *parç. 2. consil. l. 6. c. 1. d. 4. n. 7. item Dian. p. 1. tr. 9.*
 » *R. 20. etc.* qui absolute, sine omni restrictione, sexagenarios
 » omnes à jejunio liberant. Quam sententiam *Trull.* tanquam
 » communiozem et magis conformem tempori, et imbecillitati
 » humanæ, ut ait, sequitur (cum *Molf. Orliz. etc.*) l. 3. c. 2.
 » d. 7. num. 3. præsertim cum à scrupulis, quibus exponit con-
 » traria, liberat. Quidam insuper id extendant ad eos, qui pro
 » toto vitæ tempore certis diebus voverunt jejunium; adduntque
 » esse probabile, quod sufficiat, si annus 60 sit inchoatus, eò
 » quod is in favorabilibus habeatur pro completo. *Diana. p. 5.*
 » t. 14. R. 83. ex *Naldo, et Sanch.* Item p. 9. t. 7. R. 73. ex
 » *Trull.* et aliis 6. Eademque ætate, uti et ante annum 21 Re-
 » gulares non teneri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat
 » *Dian. p. 9. t. 7. R. 63.* ex aliis 4. qui etiam probabile censet
 » excusari foeminas quinquagenarias, p. 9. t. 7. R. 93. ex aliis 4.
 » Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter pro-
 » hibitum, vel non sufficientem pro unica refectioe. Vide *Sanch.*
 » in *opusc.* ubi ex *Nao. Gabr. Ang.* excusat eos qui laborant
 » tertiana, vel quartana, item qui ex vacuitate stomachi notabi-
 » lem capitis dolorem vel vertiginem patiuntur, vel tota nocte
 » calciferi, aut dormire non possunt. Neque hos teneri mane
 » sumere collatiunculam, et vespere cœnam, notat *Dian. p. 1.*
 » t. 9. R. 51. ex *Fill.* et aliis 3. quia nemo tenetur pervertere
 » ordinem refectorum.

» 3. Causa est *Labor*, vel *Officium*, quocum jejunium non
 » possit consistere, qualis est agricolarum, et multorum opificum
 » ut fabrorum, pistorum, sutorum, etc. (etsi de sutoribus neget
 » *Angles*: cujus sententiam *Sanch.* dicit esse veram, si non suant,
 » sed tantum scindant corium, et materiam præparent); non
 » tamen pictorum, sartorum, quod labor exiguus est. Excusat
 » etiam *Laym. l. 4. t. 8. c. 3.* figulos, argentarios, ferrarios, ligna-
 » rios, fullones, coementarios, coriarios, et textores. *Dian. p. 4.*
 » t. 4. R. 138. et *Gordon. t. 2. l. 6. q. 18. c. 6.* versantes præ-
 » lum typographicum, non tamen typorum compositores: fos-
 » sores autem, ferrarios, et similes, etiam in die uno, vel altero,
 » quo non laborant, excusat *Azor. etc. cum Dian. p. 1. t. 9. R. 9.*
 » Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei
 » partem, ut ait *Sanch. in opusc. l. c. Vid. Fill. n. 119.* Ratio
 » horum omnium est, quia communiter horum vires non suffi-
 » ciunt ad hujusmodi labores cum jejunio. »

» Dixi, *pedibus*; quia multi non excusant equites; longa tamen
 » equitatio ad plures dies, ut docet *Fill. tr. 38. c. 6.* merito
 » excusat. Ubi etiam concedit ob labores præcedentes et subse-
 » quentes, posse aliquem excusari, si probabiliter debilitatus, vel
 » debilitandus putetur, ita ut officio ritè fungi nequeat. Vide

» *Bon. dist. ult. g. 4. n. 11.* Ex eodem capite Doct. excusant
 » conjugem, si debitum reddere non possit, quando jejunit; ut
 » et uxorem, quæ ob maciem non possit cum jejunio se viro
 » gratam præstare. *Bon. l. c.* Atque, universim loquendo nemo
 » tenetur opus, ad quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii,
 » ait *Caj.* Quod intelligo, nisi ista obligatio sit valde levis, et ra-
 » tionabiliter postponenda obligationi jejunii.

» 4. *Est Pietas*, vel majus bonum. Unde excusantur, qui cum
 » jejunio non possunt vacare operibus melioribus; v. g. Concio-
 » natores, Præceptores ordinarii, Confessarii, Cantores, et quot-
 » quot opera caritatis et misericordiæ tam corporalia quàm
 » spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si ea cum jejunio per-
 » agere non possunt. *Fill. t. 2. tr. 27. p. 2. c. 6. n. 24. Azor. p. 1.*
 » *l. 7. c. 28. Fern. Navar. Sylvest. Fagund. etc.* Atque hi qui-
 » dem omnes intelligunt, et fere addunt, quando eorum labores
 » cum jejunio non possunt consistere. *Diana* autem (absolute lo-
 » quendo) *p. 1. t. 9. R. 9.* Prædicatores, qui diebus quadrage-
 » simalibus (intelligo omnibus) concionantur, putat à jejunio ex-
 » cusandos; quia, inquit, summopere laborant: non item eos, qui
 » Dominicis tantum concionantur, nisi sint debiles. *Sanct.* tamen
 » in consil. *p. 2. l. 5. c. 1. d. 13. n. 6. 7 et 8. Trull. l. 3. c. 3. d. 7.*
 » putant à jejunio Quadragesimæ communiter et regulariter
 » excusari eos, qui ter, vel quater in hebdomada concionantur
 » cum fervore. Lectores verò *Diana. l. c. cum Fagund. p. 4. lib. 1.*
 » *c. 8. n. 19.* censet non omnes excusandos, sed eos tantum, quo-
 » rum labor est improbus; vel qui ita sunt debiles, ut satisfacere
 » non possint. Idem fere sentit *Sanct.* licet *l. c.* putet Lectores
 » eos, qui quotidie quatuor lectiones legunt (ut in Societate fa-
 » ciunt præceptores Grammaticæ) satisfacere, si media Quadra-
 » gesima, sive ter in hebdomada jejunent, eò quod sit magnus labor
 » et paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint; sic ille.
 » Verum præstat, ut Superiores, ad tollendum scrupulum, cum
 » talibus dispensent; ut monet idem *Sanct. l. c.* Nam in omnibus
 » istis regula certa, et universalis statui non potest alia, quàm
 » quod lex Ecclesiæ non obliget cum magna difficultate, ut notat
 » *Laym. c. 2. num. 2.*

» 5. *Caritas*, vel etiam urbanitas secundum quosdam, excusat
 » etiam à veniali eum, qui die jejunii rogatus ab amico, modi-
 » cum cibi sumit, *Med. Fab. Fill. Dian. p. 2. t. 9. R. 29.* vel
 » qui ad excitandum infirmorum appetitum, comedit parum,
 » etiam carnis. *Sanct. Dian. p. 3. t. 5. R. 32.*

1032. — Quatuor igitur sunt causæ excusantes à jejunio;
 I. Dispensatio, II. Impotentia, III. Labor, IV. Pietas. De his
 seorsim hic, et accuratè censeo disserendum, cum sint res omnes
 pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ. Sedulo curavi super
 hoc puncto quamplures Auctores observare, et hîc recensere, eò
 quod Doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem in-
 trinsecam, cum agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione
 Sapientum. Et quia plures infra in singulis sententiis eosdem

AA. sæpe citare mihi opus erit, ideo, ne citationes iterum semper repetam, loca Doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hic congero: Hi sunt *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. ex dub. 1. pag. 90. Laym. lib. 4. tract. 8. c. 2. pag. 144. Less. l. 4. c. 2. pag. 590. Azorius tom. 1. l. 7. c. 17. ex pag. 380. Petrocorens. tom. 2. ex pag. 191. c. 3. Escob. tom. 12. l. 94. Palaus tract. 30. D. 3. p. 2. §. 5. pag. 22. Bon. tom. 2. de Præc. Eccl. D. ult. q. 1. p. ult. pag. 413. P. Concina tom. 5. de Præc. Eccl. Dissert. 2. ex pag. 308. Sporer Append. ad 3. Pr. Sect. 4. §. 1. pag. 286. Roncaglia tr. 9. de Jejun. c. 2. pag. 266. Salm. de Pr. tract. 23. c. 2. p. 7. pag. 362. Wigandi tr. 5. B. 4. pag. 137. Holzm. t. 1. p. 3. de Pr. Eccl. tr. 1. c. 3. pag. 335. Abelly tr. 2. c. 5. pag. 414. Viva de 3. Pr. q. 10. art. 5. ex pag. 115. Anaclet. Dec. l. 4. c. 5. §. 7. pag. 392. Croix l. 2. p. 3. ex num. 138. Tamb. l. 4. c. 5. §. 7. pag. 140. Elbel tom. 2. Conf. 18. pag. 183. Mazotta tom. 1. de 3. Præc. D. 1. q. 4. §. 4. p. 428. Felix Potestas de Pr. Eccl. ex p. 308. Renzins tom. 2. de Pr. Eccl. ex p. 592. etc. ut infra.*

I. Causa est *Dispensatio*: circa quam quæritur quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi à jeuniis in universam Ecclesiam, et quidem validè etiam sine justa causa, quamvis non licitè. Quomodo autem peccet dispensando sine causa. Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag. 330. n. 2. et Sotus, Covarr. Cordub. Tap. etc. ap. Salm. de Leg. c. 5. n. 61.* qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicant peccare tantum venialiter *Sanch. de Matr. l. 8. D. 18. a. 7. Laym. l. 1. tr. 4. c. 22. n. 13. et Salm. l. c. n. 66. cum Basil. Pal. Salas, Vill. etc.* modò tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quòd non omnes conformentur in observantia legum humanarum, non videtur tam gravis deordinatio, ut damnetur de mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; aliàs dispensatio erit nulla. Si verò causa non videatur omnino sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, et partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut aiunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. et Viva n. 4. cum Tamb. Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cum ejus Officium sit saluti suarum ovium invigilare, et scandala infirmorum tollere, patè si periculum sit alicubi jejunium non observari; ita Laym. cap. 3. n. 5. Azor. c. 18. q. 5. et Salm. de 3. Præc. c. 2. n. 160 cum Caj. Armill. Tab. Trull. Sed Summ. Pontif. Benedict. XIV. in Bulla Prodiit jam dudum, §. 10. (vide Bullar. Tom. 3.) dixit sententiam oppositam, nimirum non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii, esse non modò communiorum cum *Raynaud. Merat. Dian. Mon. Leand. et Ferrar.* sed etiam magis rationi consentaneam. Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigilare*

S. Mathiæ occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse Benedictus licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva art. 5. n. 5.* Neque possunt dispensare Abbatissæ, aliæque superiores Monialium, cum ipse nullam habeant jurisdictionem spirituales; possunt tamen in aliquo casu declarare Moniales subditas ad jejunium non teneri; Ita *Concina t. 5. p. 331.* cum aliis passim. Vide dicenda l. 4. n. 53 et 61.

3. Parochi, licet dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejniis, jure tamen consuetudinis certè id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non verò pro tota Parochia. Ita ex communi sententia, quam tenent *Loym. c. 3. num 8. Less. n. 45. Concina p. 331. num. 4. Elbel. n. 504. Sanch. de Matr. l. 8. D. 9. n. 27. Holz. pag. 436. n. 19.* (quamvis hic permittat tantum ad unum vel alterum diem, sed alii absolute loquuntur) item *Salm. c. 2. n. 155. cum Cajet. Suar. Sylvest. etc.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiarum; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas occurrit in diem. Vide *lib. 1. n. 190. et l. 3. n. 288.* Imò valde probabiliter potest Parochus in iis dispensare, etiam præsentem Episcopo; quamvis enim Parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant, habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex c. *Contingat de Foro compet.*; ita *Sanch. Concina et Salm. loc. cit. cum Lop. Azor.* et aliis supra relatis. Id possunt etiam Vicarii Parochorum, qui exercent actus Parochiales jurisdictionem exigentes, nisi Parochi expressè repugnent, ut *Salmant. cum Sanch. Palac. Pasqualig. etc.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes Prælati Religiosorum, etiam inferiores, atque Vicarii Superiorum localium: Ita *Concina p. 331. n. 5. et Elbel. n. 503.* cum aliis communiter. Ratio, quia Regulares Superiores veram habent jurisdictionem spirituales in subditos suos, ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent.

Hic autem maxime advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas 2. 2. quæst. 147. art. 4.* nimirum: « Si causa sit evidens, per se ipsum licitè potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad Superiorem haberi. Si verò causa sit dubia, debet aliquis ad Superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.»

1033. — II. Causa est *Impotentia*, sive *Physica*, sive *Moralis*. Ex *impotentia Physica* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre; Hinc dicunt *Elbel. n. 527. et Viva art. 5. n. 2.* quòd, si quis sibi persuadeat ex æperientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nocituro,

rem, non tenetur jejunare. Sed ideo etiam excusantur, qui laborant febri tertiana, vel quartana, vel qui ab ea immediate convalescerunt, *Holzm. n. 14.* Item debiles qui una vice alimentum sufficiens non possunt sumere, ut *Sanch. dub. 14. n. 11. cum Sylvest. et Angles, ac Holzm. n. 14. cum Laym.* Item pręgnantes, et lactantes, quibus aliquando permittunt etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Ronc. c. 2. n. 1. et Holzm. n. 18.* Imò pręgnantes peccarent, si pluries jejunarent; secus, si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocorens. tom. 2. p. 198. cum Nao.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Less. c. 2. num. 40. Sanch. dub. 14. n. 1. Elbel n. 507. Spor. n. 55. Holzm. n. 13. et alii et D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 4. ubi ait: « Excusari videntur illi, qui frustatum eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat. »* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. dub. 14. n. 3. cum Angles, Salm. n. 133. et Ronc. q. 4. R. 1.* (contra *Mazzotta*) quòd si quis non haberet nisi panem et legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem: Licet enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideo se sufficienter sustentat, quia pluries in die, et pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicę nutritionis.

1034. — Impotentia autem *Moralis* etiam excusat à jejunio: et hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quę magno incommodo æquiparatur, sustineri potest, ut dicunt *Abelly. pag. 412. n. 2. Vioa n. 3. Tamb. n. 14. et Croix n. 1324. cum Bon. etc.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzm. n. 14. Elbel. n. 507. et Sanch. dub. 14. n. 10. cum Abul. Navarr. et Gabr. 2.* Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. dub. 14. n. 10. et Salm. c. 2. n. 125. Pal. n. 9. Spor. n. 53. Holzm. num. 14. Less. n. 40. Laym. n. 3. etc.* An autem isti teneantur eo casu mane sumere collatiunculam, ut serò possint comedere, et sic servare jejunium? Affirmant *Ronc. c. 1. Reg. prax. 4. Conc. pag. 310. n. 41. Salm. c. 2. num. 83. et Croix num. 1325. cum Sanch. dub. 27. n. 4.* Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negat *Elbel n. 507. Tamb. §. 7. num. 14. Fill. tom. 2. tr. 27. c. 6. n. 130. Vioa c. 5. n. 3. cum Fagund. Diana p. 1. tr. 9. R. 51. item Lop. Sanctius, et Soth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt, quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, revera non est ordinem pervertere, sed illum perfectiùs servare cum hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam revera medium est non solum extraordina-

rium, sed grave afferens incommodum, cum in eo non leve perfecturatur incommodum, qua ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorosè fuit observata.

3. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiiis, ut dicunt communiter *Concina pag. 23. n. 2. Roncag. c. 2. Reg. prax. 2. et Salm. cap. 2. n. 141. cum Leand. Pasqualig. et aliis.* Ratio, tum quia ipsi magnos labores perferunt, tum quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4. Excusantur uxores, quæ aliàs jejunando magnam paterentur indignationem à viris, ut *Less. n. 44. Azor. c. 18. q. 7. Viva art. 6. n. 6. Sanch. de Matr. l. 9. D. 3. n. 13 et 26. Salm. c. 2. n. 127. Holzm. n. 16. et Sporer n. 65. cum Cajet. Sylvest. Nao. Laym. etc.* Modò jejunium à viro non prohibeatur in contemptum Religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. l. c. de Matr. num. 12. Viva art. 6. n. 3. et Tamb. n. 45.* excusant à jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari. Sed rectè ait *Croix n. 1326.* hoc practicè vix esse probabile, cum vix accadat ex jejniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Bene autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalere præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. loc. cit. n. 10. cum Cajet. Arm. Nao. Sa, Val. etc. Laym. n. 4. Holzm. n. 16. Tamb. n. 37. et Salm. c. 2. n. 127. cum Less. etc.* Idem sentit *Concin. p. 317. n. 14.* censet teneri virum priùs precipibus hortari conjugem, ut à petendo desistat: Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter. Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, et alia moderata ex devotione, redderet minùs potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinere; quia non tenetur cum spiritali jactura illa omittere ut potentior se reddat, ut dicunt *Sanch. n. 5. cum Gabr. Soto. Sylvest. Angles, etc. ac Croix n. 1338. cum Corneio, et Steph.* Non autem excusantur conjuges à jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix loc. cit. et Tamb. n. 40.* qui tamen *num. 41.* probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, gravem suspicionem concipere quòd ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligit.

1038. — 5. Excusantur universè adolescentes usque ad annum 21 completum, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. a. 4.* cum aliis communiter: hi enim indigent majori et crebriori cibo, tam ad augmentum naturæ, quàm ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in 4. Dist. 15. q. 10. art. 4.* quòd, si aliquis adolescens esset robustus, et in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia; sed hæc opinio est contra communem; et contra *D. Thomam l. c.* qui prorsus deobligat juvenes ante finem tertii septennii, et tantum subdit: *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore ad jejunandum se exercent.* An verò aliquis adolescens complens 21 annum, v. g. hora tertia, vel nona, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag. 108. n. 364. Spor.*

pag. 286. n. 41. et *Trull. Dian. etc. apud Salm. cap. 2. n. 120.* quia, ut hi dicunt, præceptum jejunii respicit totum diem integrum, tanquam unicum objectum præcepti. Sed probabilis affirmant *P. Conc. p. 289. n. 3. Sanch. de Matr. l. 2. D. 24. n. 23. et Salm. loc. cit. cum Bon. etc.* Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036. — 6. Excusantur senes, sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistinctè sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet; ita *Bon. p. ult. n. 4. Less. n. 41. Laym. n. 2. Sanch. d. 4. n. 7. Abelly n. 2. Sporer n. 50. cum Navarr. Tol. etc.* Ratio, quia in istis præsumptio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut à jejunio excusari censeantur. Sed dubium fit an teneatur jejunare, si quis certè robustus invenitur? *Prima sententia* affirmat, eamque tenent *Fill. tr. 27. c. 6. q. 4. n. 112. Elb. n. 458. Bon. p. ult. n. 4. cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. n. 2. cum Navarr. Caj. Tol. Sa, etc.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est probabilis, sed non minùs probabilis est sententia opposita, quam tenent *Sanch. de Matr. lib. 7. D. 22. n. 17. Escob. pag. 108. n. 367. Holz. n. 17. Ronc. q. 4. R. 1. qui eam tutam vocat, Viva art. 6. n. 8. cum Trull. Molf. etc. Salm. cap. 2. n. 130. cum Villal. Leand. etc.* et probabilem putant *Azor. c. 17. q. 4. Palaus §. 5. n. 6. cum Sa, et Angles, Elbel p. 166. n. 458. ac Mazz. tom. 1. pag. 428.* Ratio, tum quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communius DD. apud *Ronc.*; tum quia aliàs esset res multis scrupulis obnoxia, examinare, an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum. Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quàm ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licèt nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum et inconstans, cum negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidunt, difficulter perfectè convalescant, unde *Galenus l. 5. de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quòd senes ante sexagenarium annum certè tenentur ad jejunium: unde cum dubium accedat, an deinde ob ætatem excusantur, possidet præceptum. Nam respondetur I. quòd, cum dubitatur an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsus perinde est ac si dubitetur, an existat lex vel non pro illo casu, aut subiecto: et ideo possidet libertas, ut docent *Sanch. Dec. l. 1. c. 10. n. 53. Palaus t. 1. tr. 1. D. 3. p. 7. n. 2. cum Salas, Salm. de Leg. c. 2. n. 110. et Tamb. Dec. lib. 1. c. 3. §. 7. verb. Leges, n. 1.*

An verò sexagenarii comprehendantur à lege, vel non, est quidem dubium, imò valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 1. quòd etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cum senes ad eam ætatem perveniunt, duabus ipsi obligationibus obstringuntur; una servandi præceptum Ecclesiæ, altera tuendi valetudinem; unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat à recitatione Officii, ut communiter dicunt *Holz. t. 1. pag. 451. n. 486. Viva de 1. Præc. q. 3. art. 6. n. 3. Salm. de Hor. Canon. c. 3. n. 36. cum Sanch. Pelliz. Trull. et aliis*, ac ipse *Elbel t. 2. p. 556. n. 443.* ita excusat etiam sexagenarios à præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cum in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palas n. 8.* semper adest periculum moraliter certum gravis nocuenti, aut diminutionis virium, quæ semel amissæ, nunquam recuperantur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus; ad excusandum? Affirmant *Sporer, et Elbel ll. cc.* Sed alii dicunt sufficere ut sit inchoatus, *Viva art. 6. n. 8. Mazz. t. 1. p. 428. Diana p. 6. tr. 14. R. 83. cum Naldo; et probabile putat Pal. §. 5. n. 6. cum Sa, Angles, et Llamas.* Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit.

1037. — Dubitatur 2. An excusentur à jejunio fœminæ quinquagenariæ? Prima sententia affirmat, quam tenent *Escobar p. 109. n. 372. Renz. p. 593. quæst. 4. et Narbona, Machad. ac Pelliz. ap. Diana p. 9. tract. 7. R. 73.* et hanc approbat etiam *Sanchez*, qui licet in *Tr. de Matrim.* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen Conciliorum *dub. 4. n. 5. cum Cajet. et aliis* eam absolute docet, et probabilem putant *Viva art. 6. n. 8. et Mazzot. tom. 1. p. 428.* Ratio istorum, quia in fœminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeant amplius generare. Secunda verò sententia, quam tenent *Laym. c. 3. Salm. c. 2. n. 131. Tamb. §. 7. n. 5. Croix n. 1318. Holz. p. 336. n. 17. Elbel. p. 187. n. 507. Anacl. p. 393. n. 64.* negat quinquagenarias excusari, nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia constat, quòd fœminæ sine detrimento valetudinis facilius jejunant, cum ipsæ minori indigeant cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam à *Laym. Tamb. Elbel et La Croix* cum aliis omnino rejici, et *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

1038. — Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, putà semel in hebdomada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria? Prima sententia, quam tenent *Sanchez Dec. l. 4. c. 11. n. 54. Bon. p. ult. n. 4. Renz. tom. 2. p. 594. q. 6. Pal. §. 5. n. 8. Escob. l. 94. n. 379. et Tamb. §. 7. n. 9. cum Fag. ac Diana*, negat, nisi quis expressè voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio istorum, quia votum, cum sit lex particularis, non obligat ad instar legis Ecclesiasticæ.

Secunda tamen verior sententia, quam tenent *Laym. n. 3. Sporer n. 51. Anacl. n. 78. Holzm. n. 26. Elbel n. 528. et Ronc. cap. 2. q. 4. R. 1.* affirmat teneri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum quamvis obliget ad instar præcepti Ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas, unde sicut adolescens ante 21 annum potest se obligare ad jejunandum, ita et senes post annum sexagesimum; et satis præsumitur ad id voluisse se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore*. Secus autem dicendum cum *Anacl. et Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, et non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse ad instar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam: vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *hoc libro 3. n. 226.*

1039. — Dubitatur 4. An Religiosi sexagenarii excusentur à jejunii Regulæ? Affirmant *Sporer p. 287. n. 51. Holzm. p. 340. n. 26. Tamb. de Jure Abb. D. 12. q. 5. n. 7. item Rodr. Pasq. et Sanctius ap. Salm. c. 2. n. 132.* Quia pariter dicunt præceptum Regulæ obligare ad instar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor. qu. 3. Elbel p. 167. n. 480. Roncaglia q. 4. R. 1. et Salm. c. 2. n. 132. cum Bordon etc.* Ego distinguendum puto, et dico non excusari, si in Regula quam Religiosi profitentur, expressè promittatur observantia *usque ad mortem*. Secus, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod diximus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Sal-manticenses*, cum asserant in eorum Regula (secundum quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

1040. — Dubitatur 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget votentem post 60 annum? Negat *Tamb. §. 7. ex n. 10. cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, æquivalenter est morbus à jejunio excusans. Affirmat verò *La Croix n. 1320.* dicens, quòd sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat: probaret enim, quòd si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cum senectus morbo æquiparetur et ærumnis subjiciatur, non omnino improbabilis videtur prima sententia; sed cum res sit valde dubia, putarem hunc teneri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

1041. — III. Causa est *Labor*. Ante omnia hæc est advertenda Propos. 3o damnata ab Alex. VII, quæ dicebat: « Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati » ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit » compatibilis cum jejunio. » Merito Pontifex præfatam Propositionem damnavit, quia secundum eam, omnes laborantes, sive ob officium, sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est.

Ideo igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Cæterum omnes artes, quæ exerceri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, à jejuniis excusant, eò quòd in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercere, et à jejuniis excusari, ex communi sententia dicuntur Fossore, Agricola, Lapidicina, Figuli, Textores, Lanarii, Fullones, Bajuli, Aurigæ, Nautæ remigantes, Fabri lignarii, ferrarii, et murarii; ita communiter *Salm. c. 2. n. 136. Concina p. 320. n. 2. Elbel n. 508 et alii*. His meritò adduntur Cursores cum *Sanchez dub. 10. n. 6. Wigandt n. 92. Ronc. c. 2. Reg. in prax. 2. Spor. n. 58*. Sutores, qui calceos conficiunt, non verò qui coria scindunt, *Sanch. d. dub. 10. n. 7. Salm. n. 136. Elbel n. 508. Azor. q. 8. Pal. n. 10. Wigandt n. 92. et Sporer n. 58*. Item Furnarii, *Salm. n. 136. Holzm. n. 15. Palau n. 8*. Pistores, *Azor. q. 8. Elbel n. 508. Pal. n. 8. Holzm. n. 15*. Coqui, plures dapes et multis personis præparantes, si fere per diem laborent, ut *Salm. et Spor. ll. cc. Roncaglia Reg. 2. in prax. et Tamb. n. 27*. Secus, si pauca fercula parent, vel tantum præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non verò typos componentes, *Concina pag. 322. n. 7. Salm. n. 136. Holzm. n. 5. Elbel n. 508*. Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. n. 3. et Sporer n. 58*. non verò Ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domus exhibentes, ut *Tamb. §. 7. n. 25*. Secantes lapides, percurantes urbem ad vendendas merces, *Croix n. 1330*. ornantes Templi scalas circumferendo, *Tamb. §. 7. n. 30*. qui autem bene advertit omnes hos laborantes non excusari à jejuniis nisi laborent saltem per majorem diei partem, non verò si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c. 2. n. 43. Laym. c. 3. n. 3. et Salm. cap. 2. n. 39. etc. cum communi*. Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercere non valeret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palau p. 2. §. 5. n. 10. Sanch. c. 1. dub. 7. n. 8. Mazzotta to. 1. p. 429. Concina p. 321. n. 6. et Led. Fa-gund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n. 43*. Item *Palau n. 10. et Led. ac Angles ap. Sanch. dub. 6. n. 7.* excusant etiam Sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina p. 371. n. 6*. vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax. 2. et Salm. n. 139*. Pictores, et Scribæ sive Notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. n. 140. Tamb. n. 25. Viva a. 6. n. 4. et Elbel n. 508. cum communi*, ut asserit (contra *Henr. Machad. Leand. et Pasq. ap. Salm. ibid.*) nisi labor sit talis, ut non possit exerceri cum jejuniis, sine magna difficultate. Neque Horologiarii, ut ait idem *Elbel*: sed excipe eos, qui magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolute excusant Molitores, Argentarios, et Sculptores.

At *Cuncina* p. 326. n. 6. hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed melius puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, et cum jejunio incompatibilis: Regula enim communiter recepta est cum *Lessio* n. 43. quod qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercere, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1049. — Hic quaeritur 1. An Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumunt. *Prima* sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin.* 2. p. tit. 6. cap. 11. §. 8. *Conc.* p. 319. n. 1. cum *Fabr. Durando*, et *Armill.* Et hanc clarè tenet etiam *S. Thomas* 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3. ubi sic ait: « Si operis labor commodè diff-
ferri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis,
» et exterioris statûs, qui requiritur ad conservationem corpo-
» ralis, vel spiritualis vitæ; non sunt propter hoc Ecclesiæ jeju-
» nia prætermittenda. » Verùm *secunda* communis sententia, quam tenent *Sylvest.* 9. *Jejunium* n. 4. *Nao.* c. 21. num. 16. *Salm.* n. 134. *Via* in prop. 39 *Alex. VII.* *Less.* n. 42. *Ronc.* c. 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel* n. 518. *Sanch. dub.* 7. n. 4. cum *Tol. Led. Met.* et alii innumeri, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro sui vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex Decreto, sive Oraculo vivæ vocis prolato ab Eugenio IV ann. 1440, ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. Privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium* n. 2. In illo enim sic fertur Pontifex declarasse: « Artifices laboriosas artes exercentes, et
» rustici, sive divites sint, sive pauperes, non tenentur jejunare
» sub præcepto peccati mortalis. Et quod absolvi possunt, et
» induci ad eleemosynas, et alia bona opera facienda. » Alicui hujusmodi Declaratio visa est apocrypha, dicens 1. Inepta videri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis*; ergone declarat Pontifex teneri sub veniali? et cur? Sed respondetur, quia facilè hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta dicta n. 885. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam videri alia verba illa, *et quod absolvi possunt*: Si non peccant, à qua culpa absolvi debent? Sed hoc clarè intelligitur; eò quod fortè ii tanquam indispositi à Confessariis dimittebantur, propterea Eugenius declaravit bene eos absolvi posse, non quidem à transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Cæterùm, usquedum mihi non constabit falsitas hujus Declarationis, nunquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici Auctores communiter pro vera illam habent, et super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest Reipublicæ, ne causa jejunii Operarii intermitant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantùm pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plu-

res, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, labore intermitterent, quod certè verteret in notabile Reipublicæ detrimentum.

1043. — Quæritur 2. An Artifices, qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, teneantur ad jejunium. *Prima sententia* negat, quam tenet *Tamb. §. 7. n. 18. et Leand. et Pasqual. ap. Concin. p. 320. n. 3.* Ratio, tum quia consuetudo communiter à jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt, quod rarò, et per accidens evenit, sed quod communiter, et per se contingit; tum quia ab Eugenio IV in præfata Declaratione omnes hi fuerunt dispensati. *Secunda* verò sententia, quam tenent *Bonac. p. ult. n. 8. Conc. l. c. Vioa in prop. 30 damn. ab Alex. VII, Regin. lib. 4. c. 16. n. 216.* affirmat teneri, modò tamen sit manifestum, quòd ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cum ex una parte lex universè obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare: et ex altera satis non constat Eugenium voluisse cum eis dispensare. Secus verò dicendum, si dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculativè loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

1044. — Quæritur 3. An excusentur à jejunio exercentes artes laboriosas in diebus quibus vacant à labore? Commune est inter DD. quòd ii qui uno vel altero die non laborant, non teneantur jejunare. Ita *Sanch. dub. 7. n. 10. Bon. p. ult. n. 8. Az. c. 17. q. 8. Ronc. c. 2. Reg. in prax. 2. Elbel p. 189. n. 518. Tamb. §. 7. n. 24. Croix n. 1333. cum Menlo et Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die præcedenti: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare? *Bonac. l. c. Ledesma, et Med. apud Vioa in d. prop. 30 Alex VII, n. 9.* affirmant teneri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti labore se laxatos manere, vel minus aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p. 189. n. 518. Sanch. dub. 7. n. 10. cum Victoria, etc. Diana p. 1. tr. 9. R. 9. cum Fag. et Hurtado* absolutè excusant, quia ipse labor lassitudinem refert. At ego sentio cum *Vioa l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quòd si manifestè ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare. Secus, si non manifestè, in dubio enim excusantur, quia ex communiter contingentibus præsumptio stat pro necessitate alimentis, ut vel reficiantur à labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045. — Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur à jejunio, excusetur à culpa? Non videtur dubitandum, quòd hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine et etiamsi

præviderit defatigationem illam fore impossibilem cum jejuni-
nio, ad illud non tenetur, ut communissimè docent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. n. 5. P. Concina tom. 5. p. 308. num. 2. Sporer n. 61. cum Med. ac Dian. et Syloest. Palud. Sanch. Pal. Fill. et Pasqual.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contra jejunii præceptum? Negant *Salm. de Leg. c. 2. num. 164. cum Pasq. Sanctio, et Recaful. ap. Croix l. c.* Ratio ut dicant, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis, sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur è sua Patria, ubi aderat obligatio jejunandi, ut alium locum adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omnino affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. cap. 1. dub. 7. n. 13. Azor. tom. 1. l. 7. c. 17. n. 9. P. Concina tom. 5. p. 140. n. 2. Maz. tom. 1. p. 126. et Diana p. 3. tr. 14. R. 11.* qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid priùs alibi dixerit; item *Viva q. 10. art. 6. n. 7. et Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia licèt is non peccet contra præceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem, peccet tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat data opera, ut lex eludatur, ex *D. Th. vide n. seq.*

1046. — Quæritur 5. An peccent contra legem jejunii, qui sine justa causa laborem assumunt, quamvis non in fraudem præcepti? Negant *Ronc. tr. 9. cap. 2. Reg. 1. Bonac. Led. Med. Leand. Pasq. et alii ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1334.* Sed oppositum pariter omnino tenendum, ut censent *Laym. l. 4. tr. 8. c. 3. n. 5. Sanch. Cons. l. 5. c. 1. d. 8. n. 2. Palaus tr. 30. D. 3. p. 2. §. 5. n. 10. cum Nav. Caj. Tol. Abul. Fill. etc. communiter*, item *Croix, l. c. cum Sanch. Diana, ac aliis*; et hanc clarè docet *S. Th. 1. 2. q. 71. art. 5.* ubi loquens de eo qui *occupat se talibus, quibus ab eundo ad Ecclesiam impeditur* (nempe ad Sacrum audiendum) damnat de peccato omissionis, et rationem adducit : « Qui enim vult aliquid, cum quo aliud simul esse non potest, » ex consequenti vult illo carere. » Nec obstat dicere, quòd si quis obligatus ad Sacrum audiendum, aliò pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine, ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione Missæ, non peccat. Nam bene respondet *Mazzotta loc. cit.* quòd hic talis, aliò eundo, omnino eximitur à debito Sacri audiendi, sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri à jejuni-
o, adhuc remanet ad illud obligatus, licèt postea propter laborem assumptum à jejuni-
o excusetur. Notat autem *Sanch. Cons. lib. 5. cap. 1. dub. 7. n. 16. cum Victor. et aliis*, quòd, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licèt non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *n. 17.* de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, puta ad visendos propinquos, vel Patriam, ad venandum, ad luden-

dum pila, tunc enim semel, vel iterum excusat. Sed his non universè acquiesco; præsertim, si sola delectationis causa, iter, sive alius labor suscipiatur, ut bene aiunt *Abelly. p. 412. num. 3. et Sporer n. 61.* Cæterum probabiliter *Elbel p. 191. n. 526. Sporer n. 60. cum Laym. et Sanch. dub. 7. n. 2. cum Caj. Nav. Angles*, et aliis communiter, excusant à culpa eos, qui, licet ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assument ob rarum lucrum, sicut probabiliter non peccant, qui ob huiusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem *Sanchez*, utque diximus *de 3. Præcep. num. 301. et n. 332. cum aliis.* (Tom. H. pag. 120 et 146.)

1047. — Ratione pariter laboris excusantur à jejuniis iter facientes pedestre per maiorem diæi partem, ut probabiliter docent *Sanch. dub. 10. n. 2. Less. c. 2. n. 43. Holm. p. 335. n. 15. Pal. §. 5. n. 10. et alii communiter.* Sicque pariter excusantur Muliones, et Agasones pedestres mulas, aut asinos docentes, ut *Salm. cap. 3. n. 137. cum Sanch. Pal. Fol. Laym. etc.* Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, et alia refectione non sumpta in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat: tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter proseguere deberet. Intelligitur 2. nisi iter commodè differri possit ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3.* dicens: « si peregrinatio commodè differri possit.... non sunt » propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda. » Et eam sequuntur *Less. n. 43. et Laym. n. 3. cum Sylo. Tol. et Medin.* Quando autem, incepto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejundet, uti docent *Sanch. dub. 11. n. 5. cum Abul. Laym. cap. 3. num. 5. et Sporer n. 66. cum aliis communiter.*

Sed dubitatur 1. Quale iter, communiter loquendo, sufficiat ad excusandum? *Pasqualigus apud Croix n. 134.* dicit satis esse iter septem milliarium, id est duarum leucarum, et mediæ (leuca enim importat hęc spatium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut *Salm. n. 145. Pal. §. 5. n. 10. Viva art. 6. n. 4. cum Trull. et Diana*; quamvis *La Croix cum Bonac. Fill. etc.* requirat iter ad minus quinque leucarum, id est 15 milliarium. Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans esset adeo debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate; ob has causas aliquando posset eum excusare à jejuniis iter etiam sex milliarium, vel minus; ita *Sanch. dub. 10. n. 3. Salm. n. 137. Ronc. Reg. 2. in prax. et Croix loc. cit. sic pariter Tamb. §. 7. n. 25. in fine* rectè excusat famulos pedestres comitantes dominum, qui per totum diem equitaret per urbem. Et sic adhuc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad litteras ferendas, et similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur à

jejunio? Damna quidem fuit prop. 31 ab Alex. VII quæ dicebat : « Excusantur absolute à præcepto jejunii omnes illi qui iter » agunt equitando, utcumque iter agunt, etiamsi iter necessarium » non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant. » Cæterum communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies, ut *Salmant. num. 138. Sanch. dub. 10. n. 5. Roncag. c. 2. Reg. 2. in prax. Laym. n. 3. et Viva a. 6. n. 4. cum Trull.*) *Viva* tamen, et *Laym.* requirunt, ut tale iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum.) Bene autem advertit *Viva*, quod hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, rectè dicunt *Croix, Ronc. ll. cc. et Salm. n. 137 et 138. cum Sanch. Azor. Tol. Trull. etc.* posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit Cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salmant. cum Sanch. Tol. Trull. Lastra, Corella, etc. contra Machad. Dianam, Leand. etc. ibid.* Merito autem hic notat *Viva d. art. 6. n. 11. cum Sanch. dub. 32.* quod itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad sustentandum, potius debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, et servare jejunium, quàm aliis legalibus cibis levioribus vesci, et jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ à lacticiniis.

1048. — IV. Causa excusans est *Pietas*. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam caritatis aut religionis operam, quæ sit majoris boni, quàm jejunium. Ita *Salm. c. 2. n. 142. cum aliis passim, ex D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3.* ubi sic ait : « Si autem immineat necessitas statim peregrinandi, » et magnas diætas faciendi, vel etiam multum laborandi, vel » propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid » necessarium ad vitam spiritualem, et simul cum hoc non possint Ecclesiae jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiae statuents jejunia, ut per hoc impediret alias pias, et magis necessarias causas. » Subdit tamen S. Doctor : « Videtur tamen in talibus » recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi fortè » ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quod Prælati dissimulant, videtur amnuere. » Sed facile S. Thomas dispensationem hanc potius requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non verò de necessitate, cum mox prius jam dixerat ut supra, « propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo » ad jejunandum. »

Sed dubium fit, an hujusmodi opera à jejunio excusantia possint suscipi sponte, et non ex officio, vel obedientia? Negant *Sylvest. Navar. Cajet. et alii ap. Salm. n. 142.* Sed probabilius affirmant *Sanch. dub. 17. n. 2. et Salm. l. c. cum Arm. Gabr. Palac. et Villal.* Idque expressè docet *D. Th. in 4. dist. 15. q. 3.*

art. 1. q. 2. ad 3. ubi dicit : « Si enim sit tanta abstinencia, quòd » homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de » necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit » illicitum. » Modò intelligitur (ut infra explicabimus), opera illa ex justa causa assumantur, et differri non possint.

1049. — Hinc 1. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno labore inserviunt in Hospitalibus, aut Monasteriis, ut dicunt *Palaeus* §. 4. n. 11. *Bon. p. ult. n. 13. et Salm. c. 2. n. 143. cum Led. etc.*

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modò 1. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait *Cajet. ap. Laym. n. 5.* vel si peregrinatio veriat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt *Sanch. dub. 11. n. 5. Holzm. p. 336. n. 16. et Salm. tr. 23. c. 2. n. 144. cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. etc. contra Ledesm. Palac. et Met. ap. Sanch. l. c.* qui excusant à jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causa peregrinationem suscipiunt. Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commodè peregrinationem differre possunt, ut docet *D. Th. eod. loco supra cit. art. 4. ad 3.* ubi ait : « Si peregrinatio, et operis labor commodè » differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis.... vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ » jejunia prætermittenda. » Et sic alii communiter, ut *Less. c. 2. n. 44. Laym. d. n. 5. Holzm. et Salm. ll. cc.* Quando verò peregrinatio jam suscepta fuerit, et interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquirunt *Sanch. et Salm. ll. cc. cum Abul. Spor. n. 66. et Laym. d. n. 5.* qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur Concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt *P. Wiggandt Ex. 4. n. 92. Tolet. l. 6. c. 4. n. 6. et Salm. c. 2. n. 149. cum Nav. Caj. Tol. Trull. etc.* quia actio concionandi est valde laboriosa, tum propter studium ad id necessarium, tum propter corporis agitationem. Et hoc maximè locum habebit pro Missionariis, qui diebus Missionis cum vehementi agitatione concionantur. Cæterum decet quidem Concionatores omnes, qui non solum verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantum fieri potest, ad ædificationem Populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An verò excusentur, qui tantum ter, vel quater in hebdomada Conciones habent; Affirmant absolute *Sanch. dub. 13. n. 6. Ronc. c. 2. Reg. prax. 3. Tamb. §. 7. n. 26. et Henr. Trull. ac Pasq. ap. Salm. n. 149.* Idem sentiunt *Busemb. ut supra, Elbel p. 169. n. 464. et Viva art. 6. n. 4.* Modò tamen, ut isti dicunt cum magno fervore concionentur. Sed melius aiunt *Holzm. p. 335. n. 15. et Salm. l. c.* in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si Concionatores isti ob corporis agitationem, et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet etiamsi ipsi concionen-

tur causa lucri, ut dicunt *Sporer n. 63. Tamb. n. 26. Sanch. dub. 13. n. 3. cum Nao. et Angles* (contra *Caj. Led. et Arm.) et Salm. d. n. 149. Less. Bon. etc.* Ratio, quia huiusmodi lucrum cum sit iustum stipendium talis laboris, licet intenditur; et aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur Cantores, sive musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum Officium exercere, ut dicunt *Anacl. n. 65. Sporer n. 63. Elbel. n. 512. et Less. n. 44. cum Sylvest. Nao. et Tamb.*

5. Excusantur Lectores Scientiarum, qui magno studio et labore indigerent; non verò qui dictant lectiones jam prius ordinatas; et sæpius repetitas; ita communiter *Ronc. c. 2. Reg. prax. 3. Elbel n. 464. et Salm. cap. 2. n. 147. cum Less. Nao. Caj. Tol. Azor. etc.* Asserunt *Salm.* contrarium sentire *Sanch. dub. 13. n. 7.* Sed non bene, nam hic Auctor ibi non loquitur de Lectoribus; sed de Scholasticis qui propter studium non possent jejunare, et dicit cum *Angles*, hos potius debere omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quam jejunium; contra *Azor. q. 8. et Pal. n. 11.* qui censent Scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur à jejunio Lectores Grammaticæ? Negant *Salm. n. 148.* Sed affirmat *Sanch. n. 7.* si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait *Azorius*; *Palaus* autem, et alii ap. *Croix n. 1346.* dicunt Magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non teneri jejunare plusquam tribus diebus in hebdomada.

6. Excusantur Advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent; ita *Ronc. Reg. 3. prax. Holz. n. 15. Elbel n. 464. Idem aiunt Salm. n. 140.* de Judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer n. 59. Holzm. et Elbel ll. cc. cum Bonac.* de Medicis et Confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis aut pœnitentibus satisfaciant: hi enim, licet non egeant majori cibo, cum labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causa Confessionum excipiendarum communiter non excusantur, nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si Confessiones audiant fere per totum diem, puta per septem, vel octo horas; ita *Palaus n. 11. Salm. n. 150. et Ronc. c. 2. Reg. prax. 3.* Sed melius *Sanch. dub. 13. n. 11. Spor. n. 59. Viva art. 6. n. 4. et Diana p. 1. tr. 9. R. 10. cum Fag.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiae pœnitentium; et idem sentit *Tamb. §. 7. n. 25.* ubi insuper notat quòd prædicti Professores, nempe Lectores, Cantores, Advocati, Medici et Confessarii, non per se, sed tantum per accedens à jejunio excusari possunt, nimirum si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maxime advertendum in hac materia, nam ubi labor per se

excusat, in dubio præsumptio stat pro exemptione jejunii; è converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii.

Hic autem ultimò animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer n. 67. et Laym. cap. 3. n. 6. cum Naovar. Sylo. Caj. et Tol.* quòd, si quis non habeat causam absolutè sufficientem ad eum excusandum à jejuniò Quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, qua tantùm bis, vel ter in hebdomada jejundet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omnino sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse fortè deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

1080. — An autem peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur in loco ubi reperitur non permanentè, sed per aliquod tempus, aut transeunter? Et quid si ibi non servetur jejunium quod servatur in Patria? Vide dicta *l. 1. n. 156. v. Hic refert.* (Tom. I. pag. 138 et seqq.)

LIBER QUARTUS.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

« Cum omnes fideles sicut præcepta Decalogi, ita etiam alia
» præcepta, quæ pertinent ad statum, et officium uniuscujusque,
» teneantur scire sub peccato mortali; ita ut ipsa eorum igno-
» rantia vincibilis, licet non sequatur transgressio, sit peccatum
» mortale. (*Sylo. Sayr. Sanch. Bald. t. 1. l. 1. d. 9. n. 8 et 9.*)
» Hinc post præcepta omnibus communia agendum de propriis
» certorum statuum in particulari. »

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

DUBIUM I.

Quid sit natura Statûs Religiosi.

4. Quid Status Religiosus? Et qui sint Religiosi? — 2. An Religiosus
promotus ad Cardinalatum vel Episcopatum maneat obstrictus
votis? — 3. An teneatur ad observantiam suæ Regule? — 4. An pro-
motus ad Parochiam teneatur ad habitum et Regulam?

I. — « Resp. Status Religionis est fidelium ad divinæ caritatis
» perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ paupertatis,
» castitatis, et obedientiæ, stabilis in communi vivendi modus,
» ab Ecclesia approbatus.

» Dixi, *ab Ecclesia*; quia, etsi olim Episcopi Religiones appro-
» bare poterant, postea tamen in Concilio Lateranensi sub Inno-
» centio III statutum est, ne nova Religio inducatur, nisi
» approbata à Papa. Ratio est, quia, cum Religio sit communitas
» sacra, in qua debet esse spiritualis jurisdictio, hæc autem à
» Papa proveniat decens est, ut talis communitas ab eodem
» approbetur. *Laym. l. 4. t. 5. c. 1.* »

Unde resolvuntur Casus :

« 1. Ad essentiam Religionis non requiruntur vota solemnia.
» Ratio est, quia qui in Societ. JESU vota simplicia edunt, sunt
» veri Religiosi, uti definivit *Greg. XIII* in Bulla *Ascendente*
» *Domino*. *Laym. l. c. n. 4.*

« 2. Non sunt Religiosi ii Ordines militares, qui conjugalem
» castitatem tantum vovent; sunt tamen verè Religiosi milites
» S. Joannis, et Teutonici, eorumque similes, cum tria vota sub-

» tantialia habeant. Similiter ex Fratribus, et sororibus Tertiariis
 » sive Ordinis sancti Francisci, sive aliorum, tantum sunt Reli-
 » giosi, qui in Religione approbata, secundum certam Regulam
 » tria vota substantialia emittunt. Contra autem ii non sunt, qui,
 » licet tria ista emittant, et communiter, vel seorsim habitent,
 » Regulam tamen à Sede apostolica approbatam non profitentur
 » *Laym. l. c.*

» 3. Religiosi non sunt, qui, edito voto perpetuæ paupertatis
 » et castitatis, obedientiam vovere Confessario, aut Episcopo.
 » Ratio est, quia tali voto non subijciuntur jurisdictioni spi-
 » rituali, quæ à Deo, medio ejus Vicario, provenire debet.
 » *ibid. n. 7.*

» 4. Etsi in votis solemnibus Religionis dispensare possit, ut
 » quis desinat esse Religiosus, non potest dispensare tamen ut
 » quis manens Religiosus substantialibus votis non teneatur; quia
 » ad sententiam Religionis illa spectant. *Laym. loc. cit. n. 8. ex*
 » *Nav. etc.*

2. — « 5. Religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Episcopa-
 » tum, obstrictus manet votis essentialibus suæ Religionis, etsi
 » quoad aliquos effectus paupertatis, et obedientiæ exemptus cen-
 » seatur. Deinde, etsi jugo Regulæ absolutus sit quoad culpam et
 » poenam, tamen ex obligatione moralis honestatis ea servare
 » debet, quæ eum decent et cum ejus munere consistunt. Hinc
 » quoad habitum, sui Ordinis colorem deferre debet, etsi quoad
 » figuram Episcopis secularibus se conformare possit, ut Cle-
 » mens VIII concessit apud *Sancti. 6. mor. c. 6.* Imò, si Epis-
 » copatum resignet, vel ob culpam deponatur, absque degrada-
 » tione, tamen non tenetur ad regularem observantiam redire,
 » quia retinet eminentiam Episcopalem, ob quam ab obedientiâ
 » regulari exemptus fuit. *Ibid. ex S. Th. Rodr. Sancti. etc.* Secus
 » est in Cardinali religioso, qui non est Episcopus; hic enim, re-
 » licto Cardinalatu, nihil retinet ex dignitate Cardinalitia; ideo-
 » que, si Papa ejus renunciationem acceptarit, tenetur redire ad
 » obedientiam regularem sui Ordinis. *Pal. de Lug. resp. mor.*
 » *l. 5. d. 12.* »

Quæritur igitur I. An Religiosus assumptus ad Episcopatum
 maneat absolutus à votis? (Intellige à votis *obedientiæ*, et *pau-*
per-tutis; nam voto castitatis remanet quidem obstrictus ratione
 Ordinis.) *Prima* sententia affirmat cum *Vasq. Sot. Med. Angles:*
 et signanter quoad votum paupertatis, tenent *Palac. Tamb. Dian.*
 et probabile putant *Sancti. Villal. cum Salm. tr. 15. de Stat. Rel.*
c. 5. n. 30 et 32. Probantque ex *c. unic. 4. Qu. 1.* ubi dicitur:
 » Monachus, quem canonica electio à jugo Regulæ monasticæ
 » professionis absolvit, et sacra Ordinatio de Monacho Episco-
 » pum facit. » Ex hoc igitur dicunt liberari à voto obedientiæ.
 Sequitur textus: « Velut legitimus hæres paternam sibi hære-
 ditatem postea jure vendicandi potestatem habet. » Si enim,
 dicunt, potest ut legitimus hæres sibi vindicare hæreditatem
 paternam, ergo potest illius verum dominium acquirere, dum

vindicare solis dominis competit. Et sic etiam liberatur à voto paupertatis.

Secunda sententia, quam sequimur, et tenent cum Bus. Less. d. c. 40. n. 113. Pal. t. 3. tr. 16. D. 4. p. 14. n. 4. Sanch. lib. 6. Dec. c. 6. n. 2. Suar. de Rel. t. 4. tr. 8. l. 3. c. 17. n. 1. Laym. l. 4. tr. 5. c. 2. n. 9. et Salm. l. c. n. 31. cum Bon. Lezan. etc. ac Spor. t. 3. de Statu Rel. pag. 87. n. 165. cum communi, negat Episcopos religiosos absolvi à votis, nisi in quantum ipsorum observantia repugnet muneri episcopali. Ratio; tum quia Religiosus factus Episcopus remanet Religiosus, ut omnes fatentur, utque obligatio deferendi habitum (ex *c. Clerici, de Vita, et hon. Cler.*) ostendit; ergo manet obstrictus votis, quæ sunt de essentia Religionis, juxta dicta *de Voto n. 244. v. Queritur*: tum quia vota personalia comitantur personam, in quantum sunt compatibilia cum suo statu. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Th. 2. 2. q. 88. art. 11. ad 4.* ubi ait: « Religiosus, qui fit Episcopus, sicut non absolvitur à voto continentiae, ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habere tanquam proprium.... Similiter etiam non absolvitur à voto obedientiae, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habet; sicut nec Abbas Monasterii, qui tamen non est à voto obedientiae absolutus. » Et alibi *qu. 185. ad 3.* sic explicat textum, in *c. Monachus*, ut supra oppositum: « Proprium autem (Episcopi Regulares) nullo modo habere possunt: non enim paternam hereditatem vendicant quasi propriam, sed quasi Ecclesiae debitam. » Et deinde subdit: « Testamentum (Episcopus) nullo modo facere potest, quia sola ei dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quæ morte finitur. » Eodem modo præfatum textum explicat *Glossa verb. Legitimus*, sic dicens: « Sed objicitur: Si hereditatem vendicat, ergo potest habere proprium, cum tamen remaneat monachus, quod esse non debet. Sed dicitur sibi, id est Ecclesiae suæ. » Et idem videtur expressè sancitum in ipso Canone citato, ubi in fine dicitur: « Postquam enim Episcopus ordinatur ad altare, ad quod sanctificatur ac titulatur, secundum sacros Canones, quod acquirere poterat, restituat. » Ex quo *Salm. n. 35. cum S. Th. inferunt 1. Episcopum regularem non posse de ullis bonis testari. Inferunt 2. cum S. Bon. Sanch. Nav. et Lez.* quòd prædicti Episcopi regulares possunt quidem ut alii Episcopi disponere de bonis Ecclesiae ad moderatam ipsorum sustentationem, sed non ad alia; nam superflua debet in eleemosynas, et pia opera erogare; nisi aliquid ipsi acquisierint parcius vivendo: præsumitur enim tunc Ecclesia concedere, quòd de eo liberè ipsi disponant; ita *Salm. n. 32. in eod. fine, cum Nav. Less. Mol. Sanch. etc.*

3. — *Quær. II.* Utrum Episcopus regularis teneatur ad observantiam suæ Regulæ? Resp. cum *Bus. et Salmant. de Stat. Rel. cap. 5. n. 34. et ibi Caj. Val. Bon. Pal. Sanch. Sot. Suar. Less.* contra alios, probabilius esse quòd ipsi sub nulla culpa sint ad Regulam obligati, sed solùm ex honestatis debito, quod autem

debitum ne sub levi quidem obligat, ut docent *ib. Less. Sot. Pal. Sanch. etc.* Ratio, quia Episcopus regularis absolutè à iugo Regulæ liberatur, ut ex *d. c. unic.* ubi dicitur : « Monachus, quem » canonica electio à iugo Regulæ Monasticæ professionis absol- » vit, etc. »

Ab aliis autem votis propriis alicujus Religionis Episcopus regularis omnino liberatur, ut *Salm. ex n. 37. cum Sanch. Pal. etc.*

Nota, quòd Abbates, propriam Diocesim habentes cum jurisdictione Episcopali, sunt in omnibus Episcopis similes. Communiter *Salmant. c. 5. num. 29. cum Pal. Sanch. etc.*

4. — « 6. Religiosus ad Parochiam promotus, cum votis » astrictus maneat, tenetur deferre habitum Religionis, Regu- » lamque observare in omnibus, quæ cum suo munere consistere » possunt. Idque non tantum secundum moralem honestatem, sed » sub obligatione gravis culpæ, si ad eam Regula obliget. (*Itapro- » babilius Salm. tr. 15. de Statu Rel. c. 5. n. 40. cum Sanch. Pell. » Bon. etc. contra Suar. et Pal. dicentes teneri ad vota, sed non » ad observantiam Regulæ.*) * Ita *Laym. lib. 4. t. 5. c. 1. n. 11 » et 12.* Ubi addit, etsi Parochus religiosus in iis, quæ ad Regu- » lam spectant, subjectus maneat Superiori : jam tamen consue- » tudine multis locis observari, ut non tantum in pertinentibus » ad disciplinam ecclesiasticam, sed etiam in plerisque aliis, ab » obedientia Prælati eximatur, et Episcopo subjiciatur. Vide » *Sanch. l. 6. mor. c. 6. n. 36.* »

DUBIUM II.

Quæ requirantur ad valorem Professionis Religiosæ.

§. Quæ conditiones requirantur ad professionem religiosam? I. Aptitudo voventis. Quid de ætate, et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum? — 6. II. Requiritur consensus Prælati Ordinis. — 7. III. Ut professio sit spontanea. — 8. Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suæ professionis?

§. — « RESP. Ad valorem ejus tres requiruntur conditiones. » 1. Est qualitas seu aptitudo voventis, scilicet ut, juxta *Trid. sess. 25. c. 15. de Regularibus*, decimum sextum ætatis annum expleverit, annumque integrum cum religioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat impedimentum, quod per statuta à Pontifice confirmata, in isto ordine substantiale esse censeatur. *Azor. tom. 1. lib. 12. c. 2. qu. 6 et 7. Rodriq. tom. 2. c. 6.* »

Quoad Moniales, Tridentinum statuit quòd puellæ non suscipiant habitum regularem ante 12 annum completum : unde nequeunt antea suscipere, ut tenet *Alex. Cons. Mon. c. 2. §. 1. Qu. X. cum Tamb. Rodr. Naldo* (contra *Sanch. l. 4. Dec. c. 18. n. 33. Vill. etc.*) et affert Declar. S. C. Exploranda autem est voluntas puellarum ante susceptionem habitus, et ante profes-

tionem ab Episcopo, vel, eo impedito, à Vicario, vel alio deputato. Si utraque exploratio omitteretur esset culpa gravis, sed valeret professio, ut *de Alex. l. c. cum Sanch. Barb.* cum declaratione S. C. et *Salm. de Priuil. Tr. 18. c. 3. §. 2. n. 14.* qui notant explorationem hanc ex consuetudine fieri, et semel, et tantum ante professionem intra 15 dies. Episcopus autem explorare potest, et debet voluntatem puellarum etiam in Monasteriis exemplis, ut *Salm. ib.*

6. — « 2. Conditio est consensus, et acceptatio expressa vel tacita Prælati Ordinis: per hanc enim Religioni incorporari debet. * Error circa substantiam tam ex parte profitentis quam admittentis, vitiat professionem, *Salm. c. 4. n. 27.* * Idque ordinariè, non tantum cum consilio, sed etiam cum consensu Capituli, aut certè majoris, aut principalioris partis, secundum ejusdemque Ordinis statuta. *Navarr. Lessius. c. 41. d. 7.*

7. — « 3. Ut professio sponte facta sit non cogente gravi metu, qualis esset incarceration, alimentorum substractio, eò quòd in professionem consentire noluerit. Itemque metus reverentialis, non quidem se solo, sed accedente precum, blanditiarum, et imperii sæpius repetita importunitate, aut gravi offensione, aut diu continuata indignatione consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis negandis, si ex Religione egrediatur; hæc enim vel singula, vel certè simul juncta, considerata conditione hominis rudis, timidi, et metum justum incutere possunt, et professionem irritare, ut *Laym. cum aliis lib. 4. tract. 5. c. 5. Less. l. 2. c. 43. dist. 7.* * (*Vide dicenda de Matrim. lib. 6. num. 1055. Professio enim, et Matrimonium æquiparantur; ac Salm. de statu Rel. c. 4. n. 26.*) * »

Unde resolvuntur sequentes casus :

8. — « 1. Is, qui professionem irritam edidit, ex defectu aliqujus conditionis ex jam dictis, nisi eam postmodum tacite, vel expressè ratificaverit, egredi è Religione et uxorem ducere potest; licèt, ob vitiationem scandali causam egressus dicere debeat, et si ad forum externum causa deveniat, defectum professionis probare; hoc autem fieri debet intra quinquennium à die professionis; post illud enim non auditur, juxta *Trid. c. 19. Sess. ead.* quia præsumitur eam interea ratificasse.

« 2. Quòd si tamen sciret illam juris præsumptionem falsam esse, eò quòd vel ignorans impedimentum, vel metu gravi, aliave justa causa impeditus reclamare intra quinquennium non potuerit; vel impedimentum sit essenziale ac perpetuum, aut saltem ultra quinquennium duret, eo elapso potest reclamare, debetque audiri in judicio, saltem extraordinario, vel in integrum restitui, ut contra *Bon. de claus. d. 4. q. 2. p. 16.* docent *Navarr. Sanch. d. 32. n. 22. Less. l. 2. c. 41. d. 7. Az. l. 12. c. 4. qu. ult. Dian. p. 3. t. 2. R. 53. Barb. in Trid. sess. 25. c. 19. n. 8.* ubi plures alios citat: et nisi aliud quid impediatur,

» fugere potest, ut docet *Laym.* Qui addit, si fuga sine gravi
 » scandalo, vel incommodo tentari non posset, monendum à
 » Confessario, ut professionem tacite ratificet: quod fiet, si pro-
 » fessorum habitum proprium deferat, actusque iis proprios
 » exerceat, cum intentione, quòd professus talis Ordinis esse
 » velit. Vide *Auct. cit. et Dian. p. 8. t. 7. R. 51.* ubi ex *Trid.*
 » sess. 25. c. 19. probat Episcopum de nullitate professionis sine
 » interventione Superioris regularis sententiam ferre non posse;
 » et si faciet, fore nullam. * (*Ita Salm. c. 5. n. 15. communiter.*
 » *Dubius de sua professione nequit reclamare, Salm. c. 5. n. 8.*
 » *cum Pell. et Lez. quia Religio possidet: intellige, si dubium*
 » *superveniat. Nec creditur reclamanti, nisi probet fictè consen-*
 » *sisse, ex c. 2. de Reg. Salm. n. 9.) **

Hic addenda quæ nuper sancita sunt à N. SS. P. Bened. XIV in sua Bulla, quæ incipit, *Si datam hominibus.* (In suo *Bullar. tom. 2. num. 47.*) Ibi statuitur I. omnia quæ decreta sunt de viris religiosis, comprehendere etiam foeminas, ubi eadem causa militat. II. Causas nullitatis professionis agnoscendas esse à Prælato regulari tempore motæ litis, et simul ab Ordinario; pro Monialibus verò non exemptis, à solo Ordinario, et pro exemptis simul ab Ordinario, et à Prælato cui regimen Monasterii commissum est. III. Non posse Prælatum ejicere professum, nisi cognita causa per ipsum et Ordinarium ut supra, casu quo agnoverit postea impedimentum, etiamsi de eo subditum interrogaverit, nullam aliàs professionem fore protestatus, et ille occultaverit. IV. Posse causam nullitatis agi etiam, elapso quinquennio, si intra illud professus seriò reclamaverit. V. Cognitionem causæ ad Sedem Apostolicam pertinere, si professio emissa fuerit extra Novitiatum. VI. Apostatas repelli à judicio, nisi habitum Religionis reassumpserint. VII. Non posse professum prætere annulationem suæ professionis ratione vis aut metûs illati, si intra quinquennium non reclamaverit, tametsi allegaret vim et metum semper durasse. Concedi tamen huic restitutionem in integrum dandam tantùm per Sedem Apostolicam prævio processu confecto à suo Prælato, et Ordinario, cum assistentia defensoris professionis, qui debet etiam Romæ assistere. VIII. Post primam sententiam professus non posse egredi à Religione, sed debere expectare secundam, post appellationem faciendam à defensore.

DUBIUM III.

Ad quid teneatur Religiosus vi suæ professionis.

9. De obligatione Religiosi tendendi ad perfectionem? — 10. Quando Religiosus peccet graviter contra hanc obligationem? — 11. An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi? — 12. An quilibet Christianus graviter peccet, si proponat immittere omnia venialia? — 13. An Prælatus aliquando peccet viter, negligendo corrigere defectus leves subditorum?

» — « **RESP.** Religiosus vi suæ professionis tenetur ad pro-
 » grediendum aliquo modo in via perfectionis. Quia ex vi pro-
 » fessionis tenetur velle servare suum statum, qui est perfectio-
 » nis, sive tendentium ad perfectionem (licet secundum se non
 » sit præcepti, sed consilii); hoc autem est intrinsecè velle ten-
 » dere ad perfectionem. *S. Th. 2. 2. q. 186. art. 1 et 2. et q. 184.*
 » *art. 5. Laym. l. 3. tr. 5. c. 2. n. 1. Suar. de relig. t. 4. lib. 1.*
 » *c. 4. Bard. de consid. d. 7. c. 6. §. 5. »*

Unde resolves :

» 1. Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantum
 » studere perfectioni. *Bard. etc. loc. cit.*

» 2. Tenetur tendere ad perfectionem 1. Per media essentialia.
 » 2. Per vota. 3. Per auxilia secundaria, non contemnendo ea.
 » *Laym. l. c. 9. n. 13. 4. Tenetur aliquibus mediis uti, et, si*
 » *omnia media abiciat, non est in statu salutis: Suar. Laym.*
 » *l. c. dicens, si nullum perfectionis studium adhibeat, sed*
 » *omnia monita et regulas negligat, eò quòd sub mortali non*
 » *obligent, peccare mortaliter. 5. Tenetur ad aliqua opera bona*
 » *supererogatoria, sive specialiter non præcepta, nec promissa :*
 » *quia alias, moraliter loquendo, non potest habere debitam*
 » *intentionem salutis; Suar. l. c.*

» 3. Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ Religio-
 » nis, non per alia : hoc est, servando suas Regulas, *Sanch. l. 6.*
 » *c. 5. n. 1 et 2. Hinc peccat 1. per contemptum Regulæ; hoc*
 » *est, si nolit subjici, ib. n. 6; 2. si tantum velit servare quæ*
 » *sub mortali obligant, quia contemnit perfectionem, ib. n. 7.*
 » 3. Per actum directè contrarium, hoc est, nolendo perfectionem;
 » quod esse mortale docent *Sanch. n. 10. Pelliz. et Bard. l. c.*

» 4. Si quis non tantum intendat non esse sollicitus in obser-
 » vatione Regulæ, sed etiam nunquam servare, etiamsi facilè pos-
 » sit, est mortale, vel proxima dispositio ad illud, vixque potest
 » fieri sine contemptu formali, *Suar. loc. cit. n. 23.*

» 5. Si ex remissione animi, et sine ullo justo titulo, per di-
 » rectam intentionem, velit aliquam Regulam non servare, erit
 » saltem levis contemptus, et peccatum veniale; *Suar. l. c.*

» 6. Frequenter, et ex consuetudine violare Regulam, esse
 » mortale, dicit *Sanch. l. 6. mor. c. 4. n. 18 et 20. Tum quia*
 » *perturbat religiosam disciplinam; tum quia secundum quos-*
 » *dam est contemptus interpretativus, seu saltem probabilissi-*
 » *mum ejus periculum : tenetur autem sub mortali ita vivere,*
 » *ut non sit graviter perniciosus, Religioni inducendo alios malo*
 » *exemplo ad Regulæ laxitatem; Sanch. n. 18. Laym. c. 9. n. 13.*
 » *Tum quia constituit se in eo statu, ut tanquam incorrigibilis*
 » *sit expellendus : tenetur autem quisque ratione votorum, qui-*
 » *bus se Religioni addixit, ita se gerere, ut sit tolerabilis, et*
 » *non mereatur expelli; at qui nullum conatum perfectionis ad-*
 » *hibendo, Regulas sine discrimine transgreditur, reddit se into-*
 » *lerabilem, ut debeat expelli, aut, si toleretur, plurimum*

» nocet : ergo per accidens, et indirectè agit contra professionem, peccatque mortaliter. *Sanch. n. 18. Vide Auct. cit.*

» 7. Religiosus Societatis JESU peccat mortaliter, si non adhibet diligentiam in cavendis defectibus, ob quos se dimittendam, vel ejiciendum prævidet : et licet ita dimissus sit liber in conscientia, si tamen sit dimissus ob fraudem, vel peccata in eum finem commissa, irrita est dimissio, utpote obtentaper dolum dantem ipsi causam (sicut in Matrimonio, et cæteris contractibus) unde subjacet pœnis apostatarum; *Bon. de claus. q. 2. p. 12. §. 1.*

» 8. Scholasticus Societatis JESU, qui pravis moribus de industria dimissionem extorsit, vel falsis allegationibus implet, non est liber à votis; *Less. l. 2. c. 41. d. 15. Sanch. l. 6. c. 9. n. 66. Laym. l. 5. t. 5. c. 9. n. 13.*

10. — Pro majore hujus puncti intelligentia, quæritur I. Quandonam Religiosus, contra obligationem hanc tendendi ad perfectionem, graviter peccet? Resp. I. Peccat graviter, quando regulas, etsi ad culpam venialem tantum, vel nullam obligantes, ex contemptu transgreditur; est commune cum *S. Th. 2. 2. q. 180. art. 2. et 9. Salm. de Stat. Rel. tr. 15. c. 1. n. 20. etc.* Tunc autem Religiosus censetur regulas prætermittere ex contemptu, quando illas transgreditur animo non subjacendi illis, vel Prælatorum præceptis. Ita *Bus. infra n. 3. cum Sanch. et Less. l. 2. c. 41. n. 76. Salm. c. 1. n. 20. cum Lez.* Item, si eas omittat servare tanquam inanes; non verò, si omittat ex concupiscentia ductus, vel quia putat illas sibi non esse necessarias ad salutem, vel si judicet eas non præcipi sub gravi. Ita *S. Th. 2. 2. q. 180. art. 9. ad 3. Sanch. Dec. l. 6. c. 5. n. 1. Salm. l. c. n. 20. cum Pal. Ant. à Sp. S.* Ideo transgredi regulas in rebus parvæ materiæ, etiam ex consuetudine, veniale non excedit, ut *Salm. ib. cum Lez. Az. Garcia, et de Alexandro Confess. Mon. c. 1. §. 2. Qu. 11. cum S. Th. 2. 2. qu. 186. art. 5. ad 3.* Sed vix unquam transgressio à veniali excusabitur, etiamsi regula ad nullam culpam obligaret, ut rectè notat *de Alex. d. c. 1. §. 2. Qu. I. et Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. n. 8. cum Vasq. Sanch. et Val. ex D. Th. l. c. a. 9. ad 1.* ubi ait : « Qui tamen possent venialiter, vel moraliter peccare ex negligentia, vel libidine, seu contemptu. » E converso dicit *Laym. ib. cum AA. cit.* quòd si quis aliquam transgreditur regulam ex bono fine, putà regulam silentiû, loquendo, ut socium mœstum soletur, nullo modo peccat.

Resp. II. Peccat mortaliter Religiosus, qui firmiter statuit non tendere ad perfectionem, vel nullo modo de ea curare; *Sanch. d. c. 5. n. 10. Salm. n. 21. cum Pelliz. Lez. Anton. à Sp. S. et de Alex. cap. 1. §. 1. Qu. 111.*

Resp. III. Peccat graviter ratione scandali, si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem; *Salm. d. n. 12. cum Sanch. Sylo. Lez. Pell.* Sed hoc intelligendum, si materia sit gravis, ut notant *Salm. ibi in fine cum Ant. à Sp. S.* Et hîc expedit perpendere verba *Sanch. Dec. l. 6. c. 4. n. 17.* ubi sic docet : « Reli-

» religiosus tenetur sub mortali taliter vivere, ut non sit graviter suæ
 » Religioni perniciosus, inducendo alios suo pravo exemplo ad
 » nimis relaxandam regulam, ut esset, si nollet unquam ser-
 » vare silentium, nec orare, nec modeste incedere, et ingrede-
 » retur omnium Religiosorum cubicula, et similia Religionis
 » statuta transgrediretur. »

11. — His positis, quæritur. I. An peccet graviter Religiosus, qui intendit servare tantum mandata obligantia sub gravi, alia verò statuatur omnia transgredi, vel de iis non curare? *Prima* sententia probabiliter affirmat, quia ipsum propositum non curandi de regulis, etsi præcipientibus tantum sub levi, est virtualis de iis contemptus. Ita *Croix l. 4. ex n. 57. Elbel t. 2. p. 612. n. 592.* item *Lez. Sylo. Barb. Escob. etc.* apud *Salm. c. 1. n. 23. Secunda* tamen sententia communior et probabilior negat talem peccare graviter. Ita *Sanch. l. 6. c. 5. n. 9. et c. 4. n. 18. in fine, Salm. n. 24. cum Azor. Pal. Val. Suar. Peyrin. Pelliz. etc.* Et idem expressè docet *S. Th. d. q. 186. art. 9. in corpore*, ubi S. D. tunc damnat de mortali Religiosum, cum vel is transgreditur regulam ex contemptu (intelligitur quidem formali); vel cum agit contra regulam, aut prælati expressum præceptum, obligans, ut intelligitur, sub gravi. Ratio, quia eo ipso, quod Religiosus velit servare præcepta, quæ respectu ipsius obligant sub gravi, cum ista de se, et respectu aliorum sint mera consilia, volens ea servare, jam tendit ad perfectionem.

Hoc tamen intellige, quod sic ille excusabitur à mortali, ratione huius præcisæ obligationis, quam habet tendendi ad perfectionem; nam difficillimè excusabitur quidem ex aliis capitibus, nempe ratione periculi transgrediendi vota, vel grave damnum Religioni inferendi quoad regularem disciplinam etc. quæ omnia (ut docet *Sanch. l. c.*) est moraliter impossibile evitari ab eo, qui propositum habet transgrediendi vel negligendi omnia statuta sub gravi non obligantia.

12. — Quæritur autem hinc obiter II. An quilibet Christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia? Affirmant *Sanch. d. c. 5. n. 4. et Bon.* quia ut docet *S. Th.* venialia de se disponunt ad mortale. Negant verò probabilius *Pal. et Anton. à Sp. S. apud Salm. d. c. 1. n. 29.* (secluso tamen contemptu, vel periculo proximo labendi in mortale, habito respectu ad præteritam experientiam). Ratio, quia revera tale propositum tantum remotè conducit ad mortale.

13. — Quæritur III. An Prælati aliquando, defectus leves subditorum corrigere negligens, ipse graviter peccet? affirmative tenendum (contra *Lorca*) cum *Lugo, Trull. Peyr. Dian. et de Alex. Conf. Mon. c. 11. §. 1. q. 1. communiter*, casu quo defectus plures sint, et tales (v. g. circa silentium, jejunia, etc) ut disciplinam valeant relaxare. Ratio, quia licet quisque Religiosus non deficiat in re gravi, levem regulam transgrediendo, superior tamen negligens impedire, cum possit, observantiæ relaxationem, deficit in re gravi. Et ideo tenetur defectus subditorum in damnum to-

tius communitalis vergentes non solum corrigere, sed etiam inquirere, ut corrigat, prout docet *S. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 4.* sine tamen nimia sollicitudine, ut notat *Alex. l. c. q. 15. Expedit* autem, ut aliquando corrigere dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si prævideat subditum ex correctione pejorem fieri, vel si tempus opportunius sit expectandum. Et hinc advertendum, quod, si oportet ad corrigendum, superior potest subditum etiam verberare, et convitiis increpare ex *D. Th. 2. 2. q. 72. art. 2. ad 2.* modò non agat ex ira, nec coram secularibus, aut novitiis. Et, sicut superior tenetur corrigere, sic de transgressionibus aliorum tenetur ipsum admonere, qui officium zelatoris habet; *Alex. c. 11. §. 2. q. 8. cum Suar. etc.*

DUBIUM IV.

Ad quid Religiosus obligetur vi votorum.

14. Ad quid obligetur Religiosus ex voto paupertatis? An manuscripta, Reliquiæ, et picturæ sint propriæ Religiosorum? — 15. An possit habere peculium? — 16. Quæ non repugnant voto paupertatis? — 17. An et quomodo peccet Religiosus accipiens, vel absumens sine consensu Superioris? — 18. An excuset à mortali licentia præsumpta? — 19. An peccet Religiosus absumens bona in alium usum quàm ei sunt data? — 20. An possit renunciare, vel non acceptare sibi debita? — 21. An facere donationes remuneratorias? — 22. An testari? — 23. An aliis largiri quod sibi subtrahit ex sibi concessis ad usum? — 24. Quenam quantitas in Religioso sit gravis? — 25. An peccet graviter, si accipiat parva usque ad magnam quantitatem? — 26. An impotens restituere, teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum? — 27. An peccet mutuas res ad usum concessas? — 28. An abscondens res, ne Superior de eis disponat? — 29. Quid, si Prælatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos? — 30. An hæc licentia sit de se invalida? — 31. An subditus obtenta licentia generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere, tam ipse, quàm accipiens, si expendat in usus turpes? — 32. An Superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi? — 33. An excuset licentia petita, et injuste negata? — 34. An accipiens aliquid à Religioso sine licentia, possit aliquando id retinere? — 35. An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari? — 36. An Abbatisa possit liberè bona Monasterii administrare? An instituere beneficia, et ea auferre? necnon conferre Capellanias etc.? — 37. De voto Castitatis. Hic etiam agitur de *Clausura* Religiosorum. — 38. Ad quid obligetur Religiosus ex voto Obedientiæ? Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si Prælatus non jubeat *in virtute obedientiæ*, vel sub pœna gravi? — 39. An teneatur ad ea quæ indirectè pertinent ad Regulam? — 40. An ad ea quæ sunt contra, vel supra Regulam? An teneatur assistere morbo contagioso infectis? — 41. Quid, si Regula obliget sub peccato? — 42. Quid si non sub peccato? — 43. An obligentur Religiosi ad nova Statuta Capitulorum? — 44. An teneantur obedire Prælati Regulam reformatibus?

— 45. An Prælati possint præcipere sub peccato actus internus? — 46. An Religiosus non obediendo dupliciter peccet? — 47. An teneatur obedire, si dubitat, utrum res præcepta sit licita? Quid, si habeat opinionem probabilem quòd non teneatur? — 48. An Religiosus validè voveat sine licentia Prælati? — 49. An teneatur obedire Prælo jubenti revelare secretum commissum? — 50. An Religiosus teneatur ad vota in professione emissæ, etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non prævisa? An valeat licentia impetrata à Prælo inferiori, si à majori fuerit prius denegata? — 51. *Moniales* quibus Superioribus teneantur obedire? — 52. An Abbatisa possit ipsis præcipere, obligando in conscientia? — 53. An cum ipsis dispensare in Regulis et votis? — 54. An irritare vota emissæ cum suo consensu? — 55. An vota novitiarum? — 56. Plura notanda circa obedientiam Monialium debitam Episcopo. — 57. An Moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum Episcopo interroganti? — 58. De Confessariis Monialium, remissivè. — 59. Plura notanda de electione Abbatisæ. — 60. De privilegiis Regularium et Monialium. An Moniales gaudeant privilegiis Religiosorum ejusdem Ordinis? — 61. Et I. An Abbatisæ possint dispensare in jejuniis, Offitio? etc. II. An Moniales possint absolvi ab Episcopo? III. An omnes Regulares possint divina peragere tempore interdicti? — 62. An laici possint sepeliri in Ecclesiis Monialium? — 63. De privilegiis Regularium circa divinum officium. — 64. An Prælatus possit privilegia limitare?

14. — « Resp. I. Religiosus ex voto *Paupertatis* obligatur, ut nihil habeat proprium. Nomine *proprii* autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia, quorum dominium, vel certè facultatem disponendi liberam, et independentem in perpetuum abdicavit. Constat *ex cap. Non dicatis* 12. qu. 2. c. *Monachi*.
« Dicitur I. *Bona temporalia* : quia retinet Religiosus dominium bonorum spiritualium, honoris, famæ, et similium. Item jus eligendi, præsentandi, conferendi regulare beneficium, etc.
» *S. Thom.* 2. 2. q. 186. art. 7. *Sanch. l. 7. c. 18. Less. l. 2. c. 4. d. 5. Laym. l. 4. t. 5. c. 7.*

Quæritur hîc, an manuscripta sint propria Religiosorum. Negat *Henno cum aliis apud Contin. Tourn. t. 3. p. 80.* tum quia, ut ait, manuscripta sæpe sunt pretiosiora libris impressis, tum quia sicut picturæ et quælibet arte facta à Religiosis, etsi postulent multum ingenii, Religioni cedunt, ita et manuscripta. Sed probabilius affirmant communissimè *Lugo D. 3. n. 230. Sporer. t. 3. de statu Rel. p. 97. n. 149. et Salm. de Rest. tr. 22. cap. 2. n. 195. cum Pelliz. Diana, etc.* tum quia manuscripta sunt quid spirituale, cum sint partus ingenii, quamvis alieno studio elaborata; tum quia pertinent ad scientiam, quæ non cadit sub voto paupertatis; quia talis est communis consuetudo. Hinc (ut dicemus *n. seq. vers. Ita respectu*) ex Brevis Benedicti XIII. Religiosi promoti ad Episcopatum debent omnia bona suis Superioribus resignare, præter manuscripta. Et insuper Clemens VIII., apud *Spor. loc. cit.* expressè declaravit, quòd Religiosi possunt ad suum arbitrium sua manuscripta alienare, etiam sine licentia. Idem senti-

Tourn. l. c. Dummodo (excipit cum aliis) non sit aliter definitum in Ordinis Constitutionibus. Idem, quod de manuscriptis, dicunt *Salm. ib.* de Reliquiis. Quoad picturas verò, si Religiosus eas elaboravit animo retinendi, illæ sunt Monasterii. Idem dicendum, si Religiosus sit conversus, quia tales conversi ad hoc tantum recipiuntur, ut artes externas exercent; excipitur, si conversus eas faciat die festivo, per unam aut alteram horam in die elaborando: ita *Salm. n. 197.* Si autem Religiosus sit chorista, distinguunt idem *Salm. et Spor. cum Bonac. Pell. et Diana apud Croix l. 4. n. 232.* et dicunt, quod si tabulæ, tela, colores etc. tradantur ei à Monasterio, tunc picturæ ad Monasterium pertinent: secus, si illa præstentur ab aliis.

« Dicitur 2. *Dominium, vel facultatem disponendi*, propter » Religiosos Societatis JESU, qui post emissa vota retinent, et » acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium, » non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbitrio disponendi, » vel utendi, in cujus abdicatione essentia religiosæ paupertatis » consistit; *Sanch. Laym. l. c. n. 3.*

« Dicitur 3. *Independentem*, quia Religiosus, etiam professus, » potest habere peculium dependens, et revocabile ad nutum » Superioris, quod nomine proprii non comprehenditur. *Laym. c. 7. n. 12.* »

15. — An Religiosis licitum sit habere peculium ex superioris licentia? Est hîc distinguendum jus antiquum à jure novo Concilii Tridentini. De jure antiquo alii, ut *Gerson, Theodor. Felix. Tap. etc. ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 22. n. 4.* negant licitum esse ullum peculium habere. Ratio, tum quia hoc est contra jus naturale, nempe contra votum paupertatis religiosæ, cum ex administratione peculii Religiosus jacturam facit præcipuarum utilitatum paupertatis; tum quia est contra jus positivum ab Ecclesia in Concil. Lateranensi statutum in *cap. Monachi, de statu Monac.* ubi sancitum fuit: « Monachi non pretio recipiantur, nec peculium permittantur habere. » Alii verò probabilius tenent id non esse vetitum ex jure antiquo, ut censent *Syloest. v. Abbas. n. 3. Nav. Comm. 2. n. 14. Pal. t. 3. tr. 16. D. 3. p. 7. n. 2. Sanch. l. c. n. 5. Salm. tr. 12. c. 2. n. 200.* qui dicunt hanc esse receptam sententiam, et *Felix Potest. de 1. Præc. n. 1082.* ait esse communem cum *S. Anton. Suar. etc. ac B. Umberto c. 18. in Reg. S. Aug. et B. Jordano l. 3. de Vitiis Fratrum c. 13.* Ratio, quia hoc neque est contra jus naturale, cum, licet id adversetur fini paupertatis, non tamen est contra paupertatis votum, quod solum Religiosos obligat, ne rebus ut propriis utantur: neque est contra jus positivum, cum ex ipso potius contrarium appareat; nam in *c. fin. Insinuare Qui Clerici vel voquentes*, approbatur professio facta sub conditione vivendi in propria domo, ibique retinendi administrationem bonorum in suis sustentationem. Ex quo inferitur retentionem peculii non esse contra votum paupertatis, neque contra statum religiosum. Nec obstat textus oppositus in *d. cap. Monachi*; etenim, ne dicantur

Canones inter se contradici, probabiliter ait *P. Milante* in suo libro (cui titulus *Vindiciæ Regul. p. 120.*), nomine peculii ibi intelligi appropriationem fundorum, quæ tunc temporis Monachi ex massa communi sibi abdicaverant, ut probat ex Petro Blesensi, et Thomassino; idque solum vetitum fuisse ostendit à Conc. Lateranensi.

Sed majus dubium est an peculia sint vetita ex jure novo? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenent *Pal. d. Disp. 3. p. 7. n. 5. Suar. t. 3. de Relig. tr. 8. c. 14. n. 8. Pont. q. 9. Scholast. c. 4. Laym. l. 4. tr. 5. cap. 7. n. 13. Holz. t. 1. de præc. part. p. 485. n. 616. et Salm. n. 202. cum Vasq. Valent. etc.* Idem enixè tuetur *P. Conc.* in suo Opusculo (*de Disciplina Apostolica, Monastica Diss. Theol.*), ubi eruditè quidem loquitur, sed plusquam par est invehit contra Religiosos, quodcumque minimum peculium habentes; hos enim vocat (ut refert *P. Carratinus p. 81.* in alio libro contra *Concinam* edito) filios iræ, filios perditionis, infames violatores paupertatis; ac perinde dicit eos esse in æternæ damnationis periculo, et superiores gravissimi peccati reos esse, nisi studeant vitam communem, ubi collapsa est, restaurare, nec posse Regulares in iis Conventibus bona conscientia manere, ubi non viget vita communis, sed transire debere ad Monasteria vitam communem observantia, sive proprii, sive alterius Ordinis, si aditus pateat; item juvenes Religionem ingredientes, ubi vita communis absolevit, se exponere periculo æternæ salutis: graviterque peccare Superiores eos acceptantes, et qui consilio aut favore illos inducunt ad ingrediendum, uti etiam parentes filios ab ingressu pro viribus non avertentes; quia (ut ait), ubi vita communis sublata est, Religio non est Religio, nec status perfectionis, sed confusionis et damnationis. Ita doctus præfatus Auctor, sed nimis severus Judex. At veniamus ad quæstionem; hæc prima sententia probatur ex Decreto Trid. sess. 25. c. 2. de Regul. ubi sic dicitur: « Nemini igitur Regularium, tam virorum quàm mulierum, » liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscunque qualitatatis » fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tanquam propria, » aut etiam nomine Conventus possidere vel tenere; sed statim » ea Superiori tradantur, Conventuique incorporentur. Nec » deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui Regulari concedere, etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, » aut commendam. Administratio autem bonorum Monasteriorum, seu Conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nuntium Superioris amovibiles, pertineat. Mobilium verò usum » ita Superiores permittant, ut eorum supellex statui pauperum » tatis, quam professi sunt, conveniat; nihilque superflui in ea » sit; nihil etiam, quod sit necessarium, eis denegetur. Quòd » si quis aliter quidquam tenere deprehensus, aut convictus » fuerit, is biennio activa, et passiva voce privatus sit, atque » etiam juxta suæ Regulæ et Ordinis constitutiones puniatur. »

Secunda verò sententia, quam tenent *Navarr. Comment. 2.*

n. 15. *Sa v. Religio*, n. 48. *Sanch. l. c. n. 11. Barb. in c. l. Trid. Cabass. T. J. l. 1. c. 22. de Alexand. Confess. Menial. c. 4. §. 2. q. 1 et 4. cum Pelliz. Rodr. Peyrin. Vill. etc. et P. Milante cum aliis*, dicit Concilium nihil novi statuisset, quàm quod de jure communi statutum erat. Præcipit quidem Concilium (ut aiunt), nullum Religiosum posse habere peculium cum domino utili, ita ut illud sine licentia Prælati distrahere possit, vel saltem nulli licere sine justa causa habere, sed non prohibuit, ut Superior ex juxta causa possit usum peculii Religioso concedere dependenter à suo arbitrio, sicut et usum aliarum rerum Monasterii ipsi concedere potest.

His tamen non obstantibus, prima sententia probabilior videtur, spectata sanctione Concilii ducor primò ex illis verbis: *Ne mini liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine Conventus possidere.* Ergo non licet quaecunque peculium tenere, nec etiam ex consensu Superioris: non enim aliter poterit Monachus dici bona habere nomine *Conventus*, nisi ea concedantur ipsi à Prælato, qui vices Conventus repræsentat. Quod autem dicitur, hoc intelligi *sine justa causa*, id omnino gratis videtur asseri, tantò magis cum ibi subdatur, quòd « bona statim superiori tradantur, Conventuique incorporentur; » quòd verbum *incorporentur* denotat bona illa fieri communia, et ad usum totius Conventus destinari. Item moveor ex verbis illis: « Administratio bonorum ad solos officiales pertineat; mobiliùm verò usum ita Superiores permittant, ut nihil quod sit necessarium eis denegetur. » Ergo, quoad stabilia, omnis administratio Religiosis interdicitur: et quoad mobilia, tantum *necessarium* (non verò quod ad delectum, licet honestum, deserviat) statuitur non denegari; quo verbo excluditur administratio etiam mobiliùm ad usus indeterminatos. Idque confirmatur ex to: *Ne deinceps liceat, etc.* quibus verbis videtur Concilium novum jus statuisset, unde *Laym. l. c. n. 13.* infert: « Propositum (conventus cili) fuisse, hujusmodi stabiles redditus, seu annuas pecuniarum portiones omnino interdicere. »

Ita respectu ad Decretum Concilii; sed ratione consuetudinis, quæ hodie fere in omnibus Religionibus, saltem non reformatis, introducta est, puto cum eisdem fautoribus primæ sententiæ, ut *Sanch. n. 11. et 14. Laym. n. 13. Less. n. 32. Pal. n. 6. Pontius l. c. Salm. n. 240. Item P. Milante p. 109. cum Nav. Barb. Suar. Az. Cab. Sylo. Wigandt, Beja, Luca, Rodr. Mirandola, Cord. de Alex. Lop. Conrad. Passer. Led. et Mastroi etc.* rigorem Concilii hodie temperatum esse, et licere singulis Religiosis ex consensu Superioris peculium habere, ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos; modò sint parati bona à se abdicare ad Superiores nutum, semper ac illis sufficienter subveniatur; nam aliàs non tenerentur peculium dimittere, dicunt *Salmant cum Sanch. Less. etc. ll. cc.* Libet hic adnotare responsum datum à Cardinali Bellarmino (ut refert *P. Milante in cit. l. pag. 245.*) qui rogatus fuisset à Cardinali Gesualdo Archiepiscopo Neapo-

stano, an moniales, non obstante contraria consuetudine, teneantur exactè vitam communem servare, sic respondit : « Si consuetudo inobservantiæ est legitime præscripta, videntur posse excusari illæ, quæ Religionem sic relaxatam invenerunt; nam talis Religio sic relaxata, in qua tantum servantur omnia substantialia, est vera et bona Religio; ergo potest eligi, et qui in ea vivunt sunt in statu perfectionis. » Præfatam autem administrationem peculii ad nutum Superioris, dicunt *Pal. Salm. Pontius, et Sanch.* licitam esse ratione consuetudinis, non solum de bonis mobilibus, sed etiam de immobilibus. Idque videtur confirmatum ex quodam Brevi edito à Bened. XIII an 1724, incipiente, *Postulat humilitati nostræ* (ac in extensum relato ab eodem *P. Milante p. 196.*), in quo Pontifex, loquens de Religiosis promotis ad aliquam Dignitatem, præcipit « ut omnia bona mobilia, seu immobilia, cujuscumque generis, quæ eos tempore suæ promotionis penes se, vel alias habere contigerit, exceptis dumtaxat scriptis propriis, etc. Superiori locali resignare teneantur. » Ergo Pontifex, licet expressè hîc non approbet, saltem præsupponit tanquam licitum peculium sive mobilium, sive immobilium, quod Religiosi penes se habent.

Hoc quoad peculium bonorum etiam immobilium; sed quoad peculium mobilium, illud expressè approbatum habetur à Clement. VIII, qui (ut refert *P. Milante*) anno 1602 per suum Breve Cardinali Gesualdo declarandum injunxit (en verba Brevis) « quòd liceat Abbatiissæ cujuslibet Monasterii permittere Monialibus, ut unaquæque earum ex subventionibus, quæ eisdem Monialibus dantur, aliquid expendere possit, absque eo quòd per manus Officialium erogetur, et sine onere aliam de eis rationem reddendi; summa autem hæc erit scuti unius quolibet mense pro minutis causis, etc. » Præcepit tamen ibidem Pontifex, « ut imposterum neque ad habitum, neque ad professionem aliqua recipiatur, nisi sub integra reformatione vitæ communis. » Sed, cum rursus ab hoc ultimo Moniales reclamassent, idem Clemens aliud edidit Decretum, quo sic declaravit : « Moniales verò, quæ... imposterum admittentur in iis Monasteriis, in quibus subventiones retinentur, nullatenus invitæ cogantur ad vitam communem. » Ergo ex hoc Decreto Pontificis vita communis non pertinet ad essentiam voti paupertatis, et peculia ex consuetudine ritè permittuntur. Id ipsum confirmatur pro Religiosis ex alio Brevi Innocent. XI edito an. 1691, approbante Constitutiones Ordinis S. Mariæ de Mercede, jam prius approbatas à novem aliis Pontificibus; in iis autem Constitutionibus (*Dist. 3. c. de voto paupert.*) sic statutum erat : « Sancimus, ne quis Fratrum professorum aliquid proprium habeat, neque pecunias, neque vasa argentea, etc. neque illa expendat absque sui Prælati licentia.... Attendant autem Fratres nostri, quòd singulis annis semel omnia, quæ in usu retinent, Commendatoribus suis exponant, et realiter exhibeant, eorum dispositioni relinquendo, et specialem licen-

» tiam utendi eis accipiant à Prælato. » Ergo cum licentia bene poterant retinere et expendere.

Cæterum (ut proferam quid ego sentio super hac re), licet præfatam secundam sententiam probabilem censeam, imò probabiliorem, ratione consuetudinis universaliter introductæ; attamen in praxi omnes Prælati tanquam certum sibi persuadeant, quòd si usum peculii in Monasteriis de novo introducant, vix nomen paupertatis ibi supererit, et ex hoc innumera mala communitati quoad observantiam supervenient. Quapropter, etiamsi ipsi à peccato gravi excusari possunt, usum peculii concedendo, respectu voti paupertatis, non tamen excusabuntur ob Regulæ relaxationem, cui hac concessione procul dubio operam dabunt.

Omnes autem conveniunt, quòd in iis Conventibus, in quibus non observatur vita communis ob paupertatem, vel incuriam Superiorum subministrandi subditis necessaria, possint concedi peculia ad nutum Prælatorum. Ratio, quia Tridentinum tunc præcipit Religiosis vitam communem, cum à Conventu *Nihil (eis) quod sit necessarium denegetur*. Ita *Potest. Fagn. de Alexand. l. c. communiter*.

Hinc inferitur I. cum *Pell. Val. Lop. et Potest. n. 1078*. in dicto casu non peccare (saltem graviter) Religiosum, qui peculium retinet, non in communi deposito, sed in sua cella cum licentia Prælati dependenter ab ejus arbitrio; quia tunc substantia paupertatis jam servatur.

Inferitur II. non posse Regulares vitam communem recusare, si superiores illam erigere velint, ut *de Alex. c. 4. §. 2. Q. 2. cum Suar. Less. Nav. et Potest. n. 1087. cum communi*. Ratio, quia licet vitam communem non servare non sit contra votum paupertatis, est tamen contra votum vitam communem respuere, quia est habere bona independentem à voluntate Superiorum. Dicunt tamen *Less. et Peyr. cum de Alex. l. c. Q. 111*. quòd Religiosus non tenetur tradere peculium suum Prælato, qui velit illud in usum Monasterii convertere, nisi ei constet quòd Prælatus suis necessitatibus sufficienter aliunde providebit.

Inferitur III. quòd, si Religioso relinquatur legatum cum conditione ut illud possideat independentem ab arbitrio Superiorum, tunc certè peccabit Religiosus contra votum paupertatis, si sic retineat; sed legatum valebit in favorem Monasterii, quia illa conditio tanquam turpis rejicitur. Ita *de Alex. ib. Q. V. cum Graff. et aliis communiter*.

16. — « I. Non repugnat voto paupertatis, quòd Religiosi habeant bona in communi, etiam immobilia. » (*Extrav. Ex iis de Verb. signif. et Trid. sess. 25. c. 3. de Regul. Vide Salm. tr. 12. c. 2. n. 164. Potest tamen Papa, justa urgente causa, dicta bona in aliud opus pium transferre. Salm. d. n. 164. cum Pal. Lug. et Less.*) Imò sine consensu Papæ non possunt se obligare communitati, quòd ea nunquam sint acquisituri, quia præjudicarint immunitati ecclesiasticæ. *C. Lug. Resp. mor.*

» *l. 3. d. 8.* Neque possunt fructus, seu redditus à donatore destinati ad ea emenda, applicare ad usus alios, v. g. solvenda debita, etc. *ib. d. 10.*

» 2. Non repugnat paupertati, si Religiosis detur villa, vel alius locus administrandus nomine Monasterii, idque in Monasterii commodum. Imò nec repugnat, si detur in commodum vel incommodum ipsiusmet Religiosi aliquod ecclesiasticum Beneficium. Quo casu competit ei administratio reddituum, quos ad sui sustentationem, piasque causas applicare potest juxta Canonum concessionem: quod reliquum est, pertinet ad Ecclesiam, vel Beneficium, cui servit: ac consequenter donationes de redditibus Beneficii factæ ab eo in usus non pios invalidæ sunt, et contra justitiam, neque accipientes possunt tutæ conscientia retinere. *Suar. t. 4. de rel. l. 5. Mol. 267. etc.* communiter. Ratio est, quia non habet dominium dictorum reddituum. *C. Lug. de just. t. 4. d. 4. s. 1.* Nihilominus *Wadding. apud Dian. p. 8. t. 6. R. 133.* probabile censet, quod, etsi illicitæ, validæ tamen sint istæ donationes; idemque multo magis de donationibus Episcoporum regularium censet cum eodem *Dian. l. c. R. 132. et contra Sanch. Suar. etc.* Ad Monasterium verò omnia alia pertinent, quæ aliunde quam ex Beneficio, acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant Ecclesiæ. *Nao. Az. t. 1. l. 12. c. 10. q. 6 et 7. Mol. Laym. l. c. Vide Trid. sess. 25. c. 2. de Regul.*

» 3. Non tantum jure antiquo, sed etiam post Tridentinum, probabile est, Religioso in Monasterio, vel juxta illud manenti annuatim assignari posse redditum, ut ex eo vivat suo modo, et incommodo, revocabiliter tamen ad nutum Prælati: similiter Monialibus victum præberi posse, ita ut ipsæ sibi labore manuum vestes comparent. Ita contra *Azor. Less. et Mol. docent Sanch. l. 7. mor. c. 22. Tan. Laym. l. 4. c. 7.* Qui addit, talem consuetudinem, ubi viget, non damnamdam: probat tamen tolli debere, si commodè possit, monetque, non sine urgentissima causa introducendam.

17. — 4. Peccat contra paupertatem Religiosus, si quid, seu domi, seu foris, etiam ex iis quæ ad victum et vestitum pertinent, sine Superioris consensu expresso, tacito, vel præsumpto, accipiat, retineat, absumat, permutet, alteri donet, vel accommodet. Ita *Less. l. 2. c. 41. d. 8. et d. 9. n. 79. Sanch. 7. mor. c. 19. n. 53. et c. 21. n. 32. Suar. t. 3. de rel. l. 8. c. 11. Laym. l. 4. t. 5. c. 7. Az. t. 3. l. 12. c. 12.*

» Dixi, sine consensu tacito: quia, si Prælati sciat subditum aliquid accipere, retinere, vel expendere, et non prohibet, cum facile possit, tacite consentire et approbare videtur. Unde *Sanch. 6. mor. c. 19.* ait, si in aliqua Religione consuetudo viget aliqua recipiendi, vel expendendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam Prælati, qui id tolerando, consuetudinem rationabilem declarat. * (*Salmanticens. de Restitution. cap. 6. n. 25. cum Pal. Pell. Fag. Boss. etc.*) * Et si

» Prælati subdito donet, vel donari permittat imagines, rosaria etc., sciens non indigere iis omnibus ad proprium usum, » tacite facultatem concedere censetur donandi aliis, ut notat Laym. Monet tamen Less. talem consensum non præsumendum, nisi in rebus parvis, crebrò occurrentibus.

« Dixi 2. *vel præsumpto* : hic enim locum habet cum res urget, superiorque non est præsens. Ad hunc autem, ut vult Sanch. et Bon., non sufficit quòd superior libenter concedet, si peteres (alioquin omnes donationes à Prælatiis permitti solitæ licerent sine venia : quod cederet in eversionem disciplinæ regularis), sed requiritur ut ipse censeatur concedere, quamvis non petas, et nolit in iis circumstantiis te petere. Addunt tamen Suar. et Less. excusari à mortali, si præsumatur affectus Superioris libenter rem concessuri, si rogaretur. Ratio est, quia tunc censetur rem habere ex voluntate superioris saltem virtuali, quæ in illo affectu latet; ideoque, si Superior tantum sit invitatus quoad modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra paupertatem docent Suar. Sanch. Laym. l. 5. tr. 5. c. 7. »

48. — Quæritur igitur, an liceat Religioso res alienare, vel accipere ex licentiâ præsumpta? Affirmant DD. communiter, si licentiâ præsumatur de præsentibus, ex voluntate actuali vel virtuali Superioris. Imò Lug. D. 3. n. 125. et Salm. tr. 13. de Rest. c. 6. n. 72. dicunt sufficere ad non peccandum, saltem graviter, contra votum paupertatis, ut Superior non habeat hîc et nunc voluntatem omnino repugnantem quoad substantiam, licet sit invitatus quoad modum. Hinc infertur excusari saltem à mortali (ut aiunt Less. l. 2. c. 41. n. 79. et Salm. n. 71. cum aliis communiter) Religiosum, qui noverit Superiorem erga ipsum ita esse affectum, ut si hic sciret, libenter licentiâ concederet, vel saltem non graviter repugnaret. Idem dicunt Salm. ib. et Lugo n. 126. si datio vel acceptio cederet in utilitatem Monasterii. Item, si Superior non possit facile adiri, et urgeat causa aliquid accipiendi, vel alienandi, ut Cont. Tourn. t. 3. p. 81. Less. et Salm. ll. cc. ac Holzm. t. 1. de Pr. Partic. p. 483. n. 603. cum communi. Advertunt tamen Elbel. t. 2. p. 632. n. 664. et Lugo n. 128. cum Suar. et Sanch. quòd Religiosus post talem acceptionem tenetur, si commodè potest, rem Prælato manifestare, ut deinde licite possit eam retinere. Idem ait Elbel p. 631. n. 640. Si superior de facili soleat licentiâ concedere pro quibusdam rebus, maxime esculentis et poculentis; sed in Monasteriis bene ordinatis non solent passim tales licentiæ concedi, ut ait Less. l. c. nisi pro rebus minimis, et crebrò occurrentibus.

Hæc docent præfati AA. quando agitur de licentiâ præsumpta de præsentibus. Sed magna quæstio est, an peccet Religiosus contra votum paupertatis, quando aliquid accipit, aut dat, ex licentiâ interpretativa, sive præsumpta de futuro, scil. præsumendo quòd Superior annueret, si rogaretur? Prima sententia, quam tenent Holz. p. 482. n. 599. Elb. pag. 631. n. 639. Pal. tr. 16. D. 3.

p. 23. n. 8. cum *Nao. Azor. Suar. Val. et P. Nao. item Tolet. et Rosell. ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 13. et Pelliz. Rodr. ac Bassaus ap. Salm. de Rest. tr. 13. c. 6. n. 67.* negat talem Religiosum peccare, saltem mortaliter. Hocque dicunt procedere *Holzm. Elbel, Sanch. et Pal. ll. cc. cum Suar. Nao. etc.* non solum si ille certè, sed etiam si probabiliter crederet Superiorem licentiam concessurum, nisi (bene excipit *Sanch.*) in aliqua communitate observanti vigeat præceptum, ut licentiæ expressè petantur. Hanc sententiam docet etiam *D. Th. 2. 2. q. 32. a. 8. ad 1.* ubi ait: « Si verò non habet dispensationem (Religiosus » à Prælato) commissam, quia nihil proprium habet, tunc non » potest facere eleemosynam sine licentia Abbatis, vel expressè » habita, vel probabiliter præsumpta. » Idemque tradit in *4. D. 15. q. 2. a. 5. q. 4.* ubi dicit: « Non esse proprietarium Religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione Prælati. » Ratio, quia ad non peccandum contra votum paupertatis ea sufficit licentia, quæ efficit ut acceptio non fiat nomine proprio, sed cum dependentia à voluntate Superioris. Idque confirmatur ex *l. 46. §. 7. de Furto* (cujus verba retulimus *l. 3. n. 700. v. Quæritur hic*), ubi dicitur non esse reus furti, qui aliquid accipit probabiliter credens dominum consensurum, si peteret. Sicut igitur talis accipiens ex præsumpto consensu domini futuro non lædit justitiam; ita Religiosus non lædit votum paupertatis, quia accipiendo ex præsumpta ratihabitione Superioris, jam dependenter accipit.

Secunda verò sententia tenet Religiosum accipientem, vel dantem ex tali licentia interpretativa, peccare contra votum, et hanc sequuntur *Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 15. Less. l. 2. c. 41. n. 79. Lug. D. 3. n. 124. Salm. de Rest. c. 6. n. 70. cum Bon. Vill. et Garcia.* Ratio, quia aliud dicendum (ut aiunt) quando licentia requiritur ad honestatem actûs, aliud quando requiritur ad ejus valorem; quando enim licentia requiritur ad honestatem, sufficit licentia Superioris interpretativa, sive ratihabito de futuro, quando verò consensus Superioris requiritur ad valorem actûs, tunc omnino requiritur voluntas Superioris actualis, vel saltem virtualis, nec sufficit ejus voluntas præsumpta de futuro: sicut non sufficit, ut quis Confessiones excipiat, vel ut carnes comedat in diebus vetitis, eò quòd Superiores licentiam concederint, si peteretur. Nec officit paritas furti; respondet enim *Lugo n. 127.* quòd ibi bene sufficit ad excusandum accipientem, ut rem accipiat non invito domino; sed ad valorem actûs dandi vel accipiendi requiritur in Religioso licentia Superioris de præsentì, cum tales actus à Religioso exerciti non sint validi, nisi dependenter à Prælati voluntate.

Sed, his non obstantibus, probabilior mihi videtur prima sententia, et pace tantorum DD. hujus secundæ sententiæ, puto eos non attigisse punctum quæstionis, in qua agitur non de valore, sed de honestate actionis. Confundunt enim adversarii valorem actûs cum honestate illius; nam ratio ipsorum probat quæ-

esse dicunt, quòd si Religioso ad suam sustentationem certa quantitas ita assignetur, ut nec Monasterium teneatur aliud ei præstare, nec ipse rationem reddere; tunc sive is intra claustra commoretur, sive extra, quidquid sibi de illa portione subtraxerit, poterit ad suum beneplacitum erogare, modò erogat ad honestum usum. Secus verò, si nulla certa quantitas ei assignetur, sed omnia necessaria à Monasterio subministrentur; quia tunc non præsumitur, sicut in primo casu, Prælati licentiam concedere. Ita *Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 100 et 101. Salm. l. c. cum Abul. Pal. Garc. Mol. Vill. ac Holz. n. 615. cum aliis communiter.*

Ab auctoribus autem communiter permittitur Religiosis, qui cum debita licentia vivunt extra Conventum, eleemosynas moderate facere ex iis, quæ à Monasterio, vel ab aliis eis subministrantur ad victum. Item permittitur Religiosis elargiri, cui velint, suas pitantias, quæ limitatè eis præbentur, ut ova, carnes, etc.: ita *Sylo. S. Anton. Arag. etc. cum de Alex. c. 4. §. 4. q. 5. nisi Superior expressè id vetaverit. Præterea, permittitur eis succurrere pauperi in magna paupertate laboranti ex bonis Monasterii, quando aditus Superiori non patet: item permittitur leves donationes facere amicis et consanguineis in signum gratitudinis, vel debitæ amicitiae, vel ad conciliandum aliorum amorem erga Religionem. Ita *Salm. n. 31. et Croix l. 4. n. 123. cum Suar. et Pal. Permittit etiam Bordon. de Paup. Rel. c. 20. n. 32. Religiosis, dare aliquid esculenti vel poculenti pauperibus, quia in his Prælati præsumitur consentiens.**

24. — Quæritur 2. quænam quantitas requiratur, ut Religiosus eam expendens sine licentia peccet graviter? *Ex Nao. Azor. Graff. etc. Pal. tr. 16. D. 3. p. 20. n. 3. Sanch. l. 7. c. 20. n. 3. assignant pro materia gravi quatuor argenteos. Plus verò Conventibus pinguibus; et adhuc plus, si res non sit ex pecuniis, sed ex vestibus, libris, et similibus. C. de Lug. de Just. D. 3. n. 173. pro Conventibus mediocriter opulentis assignat 7 vel 8 argenteos, si accipiantur à Religioso ex destinatis ad ejus usum; et plus, si res surripiatur ad usum proprium, et remaneat in Communitate. Si verò res surripiatur ex rebus communibus Monasterii, et detur extraneis, putat sex argenteos esse materiam gravem. Plus tamen requirunt *Ledesma, et Cenedo apud eundem Lugo n. 170; nam censent non esse mortale accipere 8 vel 9 argenteos ex rebus quæ usu non consumuntur; modò id non plus quàm semel aut bis fiat in anno. Alii, ut *Sot. et Rodr. ap. Salm. d. n. 47. (et Arag. putat probabilem) dicunt requiri ad materiam gravem duos aureos. Alii demum quoad gravitatem materiæ putant ut *Rebell. Fagund. etc. apud Croix l. 4. n. 133. idem dicendum esse de furtis religiosorum, quod dicitur de furtis filiorum, juxta dicta de 7. Pr. l. 3. n. 543. Et consentiunt *Holz. n. 595. ac Elbel p. 633. n. 646. cum Henno et aliis, dicentes quòd Religiosi furantes materiam communiter gravem, nisi furtum redundet in grave damnum Monasterii, peccabunt quidem contra votum paupertatis, sed non contra justitiam; unde non erunt obstricti ad*****

restitutionem. Sed probabilius id negandum, scil. requiri in Religiosis ad peccandum graviter, ut eam surripiant quantitatem, quæ requiritur in filiis; ita *Lug. D. 3. n. 172. et Sanch. Dec. l. 7. c. 20. n. 3.* Ratio, tum quia filii censentur quasi in spe dominii bonorum parentum, non autem sic Religiosi, qui non possunt Monasterio succedere; tum quia parentes in furtis filiorum sunt inviti respectu ad detrimentum temporale, sed Prælati in furtis Religiosorum sunt inviti etiam respectu ad eorum detrimentum spirituale; unde facilius præsumuntur inviti Prælati quoad furta Religiosorum, quam parentes quoad furta filiorum; tantò magis, quia filii bene sunt capaces possidendi, non autem Religiosi, qui voto paupertatis obstringuntur.

Cùm autem donatur res Religioso ejusdem Conventûs, certè plus requiritur, ut censent *Salm. n. 47. cum Suar.* Hinc dicit *ib. Coriolanus*, quòd ex rebus ad usum concessis donatio 12 regalium tunc non esset materia gravis, *Ledesma* extendit ad vigenti argenteos; imò *Lug. Sanch. Pell. Rodr. et Anton. à Sp. S.* apud *Salm. l. c.* aiunt quòd, si res non sit pecunia, nec etiam valor 5 aureorum, tunc non erit gravis materia. Si verò accipiatur aliquid ab extraneis ad aliis præstandum, adhuc plus requiritur; tunc enim *Garcia cum Pal. Leand. Dian. etc.* apud *Salm. n. 47.* assignant pro materia gravi valorem majorem 60 argenteis. Regulariter autem non peccat graviter Religiosus clam accipiens, ex gr. librum ad usum temporalem, etiam diuturnum, sed non in perpetuum; quia tunc Prælati non censetur invitatus quoad substantiam, sed tantùm quoad modum. Ita *Salmant. num. 49. cum Suar. Azor. Pel. Vil. etc.*

25. — Quær. 3. an Religiosus res paulatim accipiens sine licentia, peccet graviter, si furtula ad magnam quantitatem perveniant, et teneatur ad restitutionem? Negant *Nav. Tol. Fill. Gran. Rod. Dian. etc.* atque probabile vocat *Pelliz* consentitque in aliquo *Lugo*, judicans rarò contingere, quòd Religiosus, modica accipiendo sine animo perveniendi ad magna, graviter peccet, quia Prælati contra talem nunquam graviter offenduntur. Attamen veriùs affirmant *Salm. de Rest. c. 5. n. 53. cum Sanch. Bon. Vill. Garc. etc.* quamvis majorem requirant quantitatem pro materia gravi. Bene tamen admittunt *n. 55.* cum aliis, hæc furtula non coalescere, si inter ea intercedat magna interpolatio: hæc autem, ut magna reputetur, *Sanch.* requirit spatium anni; sed *Salm. d. n. 55. in fine* cum *Fill. Dian. Garc. et Ant. à Sp. S.* putant sufficere spatium mensis. Vide dicta de Furto. *l. 3. n. 53o.* Admittunt item *Salm. n. 58. cum Sanchez, Pal. Bon. Lug. Pell. etc.* non esse mortale surripere comestibilia per plures vices, etiamsi perveniant ad magnam quantitatem (modò à Religioso non reserventur, ut *Salm. n. 57.* et modò damnificatio Conventûs non sit nimia, et in re extraordinaria, et pretiosiore, ut notat de *Alex. c. 4. §. 1. q. 5. cum Suar.*); Ratio, quia præsumitur tunc adesse tacita licentia Prælatorum.

26. — Quær. 4. an Religiosus impotens ad restituendum ali-

quod debitum suo Monasterio, teneatur ex sibi datis ad usum) Affirmant *Lug. Bon. etc.* Negant verò *Pell. Fag. Leone, etc.* Et probabile putant *Salm. n. 236.* quia minimè præsumitur velle Prælati obligare subditum cum tanto incommodo; et verè est probabile, si res datæ sint ad usum necessariae.

27. — Quær. 5. an peccet Religiosus si ad mutuum det sine licentia res sibi ad usum concessas? Affirma, sed non graviter, si tutus sit de restitutione, ut tenent *Laym. Sanch. Peyr.* quos supra sequitur *Dian. R. 14. et de Alex. c. 4. §. 1. q. 9.*

28. — « 6. Item peccas, si quid abscondas, ut illud liberæ dispositioni Superioris subducas. Nec Procuratores, Oeconomii, Administratores, Prælati inferiores quidquam possunt expendere, contra quàm regula Ordinis, voluntas Superiorum, vel consuetudo postulat. Ratio est, quia non sunt domini bonorum communium, sed tantum administratores. *Laym. n. 8. ex S. Thom.*

29. — 7. « Si Prælati permittat subdito, ut bona ex quacumque causa aut titulo provenientia, in usus vanos, turpes, aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa, et statum suum decentia penes se habeat, peccat et Prælati, et subditi contra votum paupertatis; estque talis donatio, seu alienatio irrita, et restitutioni obnoxia. *Nao. Sylv. Vald. Mol. t. 2. d. 276. Azor. Less. d. 9. Sanch. Laym.* Quia Prælati non potest dare veniam majorem quàm ipse habet: ipse autem, cum non sit dominus, non potest bona suo arbitrio, et inutiliter expendere, sed tantum in Religionis necessitatem et utilitatem. *V. Lug. de Just. d. 3. s. 7. n. 11.* »

30. — Super hoc puncto I. Quæstio est, an licentia à Prælato data Religioso expendendi aliquid expressè ad usus illicitos, de se invalida sit. Affirmant cum *Bus. hñc Nao. Pal. Sanch. ap. Croix l. 4. n. 114.* et hoc absolutè tenent *Salm. de Rest. c. 6. n. 82.* cum communi, ut asserunt. Ratio, quia Prælati non est dominus, sed simplex administrator bonorum Monasterii. Rectè tamen concedunt *Salm. n. 83. cum Pal. Suar. Az. etc.* validam esse licentiam datam retinendi superflua sine notabili excessu; quia aliter res magnis scrupulis esset obnoxia. At contra *Lugo de Just. D. 3. n. 137. cum Less. Az. Tab. et S. Ant. Sylv. Turrecr. Fab. etc.* apud *Croix l. c.* tenent licentiam esse validam, quamvis illicitam: si enim, inquiunt isti, Superior licentiam daret ad emenda superflua, quis dicet emptionem esse invalidam? idem censent *Elb. n. 666. et Holz. n. 604. cum Ills.* dicentes Religiosum, qui habet superflua ex licentia, peccare quidem contra paupertatem, cum votum paupertatis obliget, non solum ad accipiendum cum licentia; sed etiam ad non habendum superflua; sed non peccare contra justitiam, nec esse proprietarium, quando habet cum licentia, quæ nullo jure habetur esse invalida, nisi verat in grave damnum Monasterii. Hanc sententiam non audeo omnino reprobare propter auctoritatem tantorum DD. Sed prima sententia mihi omnino arridet; nam, ut aiunt *Less. l. 2. c. 41. n. 79.*

Salm. n. 85. Ronc. Cons. 25. n. 4. et alii plurimi, Superior non est dominus, nec aliam habet facultatem super bona Monasterii, nisi in quantum Canones et Religio ei concedunt : sed non potest dici concedere ipsi facultatem dandi licentiam ad usus illicitos vel superfluos, neque sacros Canones, cum ex iis contrarium eruatur, ut habetur ex *Clement. 1. de Statu Monach.* ubi expressè prohibentur omnia superflua ; neque Religionem, quæ nunquam tensetur id concedere in exitium spirituale suorum filiorum.

31. — II. Quæstio est, an, cum Prælati dat licentiam generalem Religioso ad expendendam aliquam summam ad suum libitum, si iste illam erogat in usus turpes, aut vanos, peccet contra votum paupertatis, et teneatur ad restitutionem tam ipse, quam accipiens ? *Prima* sententia affirmat. Ratio, quia neque superior intendit tunc licentiam dare ad usus illicitos, neque ipse superior posset hanc licentiam concedere, cum is sit merus administrator. Ita *Sylo. Pal. Mol. Sanch. etc.* ap. *Croix l. 4. n. 113.* Et hanc probabiliorē putant *Salm. de Rest. c. 6. n. 85.* et *Lugo* vocat communem *D. 3. n...*

Juxta autem hanc sententiam, dicunt *Sanch. Pell. Mol. Reb. etc.* cum *Salm. ib. n. 106.* quod ille, qui malè accepit rem à Religioso, jam bene satisfacit, si ipsi Religioso rem restituit, quia ponit rem in eodem statu in quo invenit : modò ipse (excipiunt *Salm. ib. cum cit. DD.*) non timeat Religiosum re illa abusurum.

Secunda tamen sententia contradicit, et hanc tenent *de Alex. Conf. Mon. cap. 4. §. 4. Q. 9.* cum *Bord. Suar. Bann. Lopez, Hurt. Med. Pelliz. Reb. Salas, etc.* apud *Salm. n. 84.* probabilemque hanc vocant *Lugo D. 3. n. 137. Dian. Suyr. Mach. etc.*, et huic adhæret *Croix l. c.* dicens non obstare, quod superior non sit dominus ; nam respondet cum *Reb.* saltem Monasterium esse dominum, ut possit disponere de bonis suis ad omnes usus : et sæpe præsumi Monasterium consentire, quod subditi expendant in quibusvis usibus maluerint id, quod generaliter est eis concessum ad expendendum, ne periclitetur fama subditi, aut superioris, ut dicit *Reb.* Deinde dicit *Lug.* quod, licet superior sit simplex administrator, nullo jure tamen scitur suam potestatem esse restrictam ad solos usus licitos concedendos. Et, ut dicunt *Bann. Lop. Reb. et Salas ap. Lug. n. 142.* (et hoc ipse non putat improbabile) non est censendum, quod superior dāns licentiam, eam limitet tantum ad usus licitos ; quia ipse dando licentiam generalem, vult et potest tollere impedimentum, quod subditus habet ex licentiæ defectu ad expendendum. Pari modo ac si Pontifex dispenset cum consanguineis ad Matrimonium, non solum dispensat ad actum conjugii, sed tollit malitiam incestus, etiam quoad copulam illicitam (ut tenent *Lug. n. 133. et Sanch. de Matr. l. 7. D. 67. n. 8. cum Met. Gutt. Manuel, Led. Lamas, etc.* Modo Episcopus, cui commissa est dispensatio, jam dispensarit, ut verius dicit *Sanch. n. 9.* contra *Major. et Gall. ap. Croix*). Item, si Papa dispenset ad carnes in Qua-

dragesima cum aliquo, si iste comedet carnes nocivas, peccabit utique ex intemperantia, sed non contra præceptum jejunii, quod per dispensationem jam sublatum est (sed quoad hoc obstat Decretum Clementis XI, relatum in *tract. de Jejunio l. 3. n. 1015. v. Quær. hic*). Ita loquitur *Lug. n. 133. cum aliis, ut supra*. Sed, his non obstantibus, quamvis hanc sententiam non audeam reprobare, primam amplector; cum non satis mihi probetur quòd superior hanc facultatem habeat dandi licentiam, neque specialem, neque generalem ad usus illicitos, prout dixi mox in *I. Quæst. n. 30*. Aut quòd Monasterium in hujusmodi licentias consensiat in tantum detrimentum animarum suorum subditorum.

Concedunt verò *Salm. n. 86. cum Pal. et aliis*, excusari à restitutione eum, qui pro usu turpi rem accepit à Religioso, quando honor Religionis, vel Religiosi alias periclitaretur; aut si v. gr. cum mulier ob turpem causam aliquid accepit à Religioso, iste mutet animum, et intendat donare gratis, quia mulier est pauper, vel ne damnum in fama patiatur; tunc enim jam in usum honestum impenderet. Et hinc, quando mulier talem consensum Religiosi rationabiliter præsumere potest, saltem ex hoc capite facile excusabitur. Ita *Salm. loc. cit.*

32. — III. Quæstio est an possit superior licentiam subdito præbere, ut aliquam summam ludo exponat? Certum est, quòd potest, si summa sit modica; in quo casu subditus potest uti licentia etiam tacita, sive præsumpta. *Less. Mol. Az. etc. cum Salm. de Rest. c. 6. n. 94*. Quoad quantitatem autem, alii dicunt posse Religiosum exponere quantum posset liberaliter donare; alii dicunt 4 vel 5 aureos pro centum quotannis ad usum sibi concessis. Ludus autem debet esse licitus, non illicitus, prout est ludus alearum, taxillorum, et omnes ludi merè fortuiti, ex *Trid. sess. 22. c. 1*. Cæterum in aliqua Religione permittitur ex consuetudine ludere modicam summam chartis lusoriis, ut *Salm. n. 95. cum Peyr. Dic. etc.* Vide dicta de Ludo *l. 3. n. 873*.

Dubium est, an possit superior validè dare licentiam particularem exponendi ludo magnam summam? Affirmant *Less. l. 2. c. 26. n. 36. cum Hurt. Salas, et Amic. apud Salm. l. c. n. 96*, quia quæcumque licentia ad ineundum contractum, per se quidem justum, de se valida est. Sed negant verius *Salm. ibi cum Sanch. Led. Dic. Vill.* quia, ut dicunt, simplex administrator, qualis est superior Conventus, non potest licentiam concedere tales ineundi contractus proprios tantum dominorum qui pro suo arbitrio res suas prodigere possunt. Quid verò dicendum, si licentia sit generaliter data? Hæc quæstio comprehenditur sub quæstione II. ut supra jam allata, quam relegere potes. An verò Religiosus possit ludo plus lucrari quàm perdere; vide dicta *l. 3. n. 874*.

33. — IV. Quæstio est, an licentia petita, sed indebitè negata, excuset à transgressione voti paupertatis? Resp. non excusare, nisi periculum gravis damni sit in mora: tunc enim præ-

sumitur adesse consensus superioris majoris; et si, iste tunc etiam licentiam neget, potest aliquando prudenter judicari, legem, sive votum in tanto discrimine non obligare. Ita probabiliter *Pal. D. 3. p. 23. n. 10. Holzm. p. 484. n. 610. cum communi, ac de Alex. c. 4. §. 3. q. 6.* Et hoc bene congruit doctrinæ *D. Th. 1. 2. q. 96. a. 6. in fin.* qui loquens de lege ait: « (Si verò sit subitum periculum non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi.) » Idem dicendum de voto, quod est quædam lex particularis, et cujus obligatio non urget, tali periculo imminente. Sed notat *Holz. cum Pal.* quòd licentia negata tum excuset, cum est debita tam ex parte Religiosi quàm Prælati, non autem, si solum ex parte Prælati, ita ut subditus non habeat jus ad concessionem licentiæ.

34. — V. Quæstio est, an valeat Religiosus ex licentia dare aliquid alicui, quem si scivisset superior, licentiam non concessisset? Respondent *Mol. Disp. 209. et Alex. ib. q. 7.* tunc videndum, in quamvis dispositione sit superior; nam, si præsumitur, quòd ipse licentiam omnino revocaret, tunc licentia non valet; secus autem dicendum, si præsumitur Prælati non velle revocare, licet ab initio licentiam negasset, si rem scivisset. In dubio autem præsumitur pro validitate actûs, id est licentiæ datæ, intellige, si non possit superior adiri.

35. — VI. Quæstio est, an votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari? Negant communiter DD. quoad substantiam, affirmant verò quoad modum. Talis autem consuetudo justa præsumitur, quando ipsa passim practicatur à Religiosis etiam timoratis, et scientibus, ac non contradicentibus Prælati; cum facile contradicere possint. Ita de *Alex. c. 4. §. 1. q. 16.*

36. — VII. Quæstio est circa Moniales, an Abbatissa habeat bonorum sui Monasterii administrationem? Resp. Habet quidem, si non obest Regula, aut consuetudo. Cæterum non potest concedere licentiam donationes immoderatas faciendi, ut *Alex. c. 11. §. 1. q. 11. cum Sanch.* Sed bene ipsa potest elargiri in eleemosynas bona superflua, etiam sine consensu aliarum; potest, sed non tenetur superflua in eleemosynas dispensare, si ea applicet in augendo Ecclesiam, vel habitationem, vel redditus Monasterii, ut Monasterium plures Moniales alere possit, vel ut melius servetur vita communis, prout tenet *Alex. l. c. q. 23.* contra alios. Superior autem in dispensando bona suis subditis, debet respicere necessitates, non dignitates personarum, neque proprium commodum, ut *Peyr. cum Alex. q. 13.*

Potest Abbatissa in rebus modicis contractus per se inire, sed in gravioribus requiritur consensus Capituli, ex *c. Ea noscitur. De his, quæ fiunt à Præl.* Præsertim si recipiantur pecuniæ ad mutuum, quæ postea non applicentur in utilitatem Monasterii; aliter enim Monasterium non remanet obligatum, ut *Tap. Bard. Alex. c. 11. §. 1. q. 16.* Interveniens tamen consensu Abbatissæ, et Capituli, saltem quoad majorem partem Vocalium, Monas-

terium debet stare contractui, ex c. 2. *de Ordin. cogn.* An autem valeat remissio debiti, aut renunciatio legati facta ab Abbatisa et Capitulo? Affirmant probabiliter, justa causa intercedente, *Sanch. Lug. etc.* apud *Alex.* Sed non minus probabiliter ipse *Alex. c. 11. §. 1. q. 17.* cum *Bon. Mol. etc.* negant, quia non possunt Moniales lædere Monasterium, quod jam acquisivit jus ad rem. Et ideo dicunt non posse Abbatissam, et Capitulum alienare bona immobilia Monasterii (sive mobilia pretiosa, quæ servari possunt) : neque ea locare ultra triennium : neque transigere super bonis jam Monasterio incorporatis, nisi res sit litigiosa, vel præjudicialis : neque illa oppignorare, nisi urgeat necessitas, et non sit tempus adeundi S. Congregationem : neque super iis imponere censum, sive hypothecam : *Alex. c. 11. §. 1. q. 14.* cum *Nao. Quart. et aliis.* Neque recipere pecunias ad cambium cum solutione lucri cessantis, ex Decr. S. C. *ib.* Neque alienare greges, vel boves ad culturam agrorum Monasterii necessarios ; bene verò fructus gregum. *Alex. Suar. ib.*

Excipitur tamen, si res non excedat valorem 25 scutorum monetæ Romanæ, et alienatio sit in evidentem utilitatem Monasterii ; vel si res sit Monasterio inutilis. Vide alia apud *Alex. c. 11. §. 1. q. 18 et 19.*

Potest etiam Abbatisa instituere Beneficia, et Cappellania conferre, quoad titulum tantum et possessionem ; non autem quoad potestatem ecclesiasticam, ut *Gonz. Felin. etc.* cum *Alex. c. 11. §. 1. q. 8.* Ita etiam, licet non possit ipsa Clericos suos suspendere, potest tamen ab eis auferre titulum, et possessionem Beneficiorum ; quia ablatione posita, censetur Papa auferre etiam jus spirituale. Ita *Alex.* cum *Pasq.* Potest etiam Abbatisa cum justa causa amovere Capellanum, adhuc invito patrono. Vide *Alex. ib.*

57. — « Resp. 2. Religiosus voto castitatis obligatur, ut ab-
» stineat se ab omni voluntaria delectatione venerea, interna et
» externa : proindeque, si quis contra castitatem peccat, duo
» peccata admittit, luxuriæ, et sacrilegii. *Less. et Laym. c. 7.*
» * (Et probabilissimè peccat etiam contra bonum commune,
» si periculum sit, quòd per suum peccatum Religio infame-
» tur. » *Salm. de Statu Relig. c. 6. n. 26. cum Pell. Dian. etc.*) *

Ad majorem autem tutelam castitatis introducta est clausura, non solum Monialium, sed etiam Religiosorum, qui non possunt è Monasterio egredi sine licentia Superioris. Ita ex Constit. Clem. VIII. quæ incipit, *Nullus etc.* (apud *Cherub. in suo Bull. n. 60.*) ubi sic habetur : « Nullus è Conventu egredi audeat,
» nisi ex causa, et cum socio, licentiaque singulis vicibus impe-
» trata à superiore : qui non aliter eam concedat, nisi causa
» probata, sociumque exituro adjungat, non petentis rogatu,
» sed arbitrio suo, neque eundem sæpius. Licentiæ verò gene-
» rales exeundi nulli concedantur. » Sed hîc quæritur, quale peccatum sit egredi sine licentia? Communiter DD. ut ait *Spor. t. 3. p. 100. n. 158. cum Pelliz. Lezana, etc.* dicunt, ex genere

suo id esse mortale, quia consuetudo omnium Religionum fert, ut tales egressus tanquam graves culpæ semper puniantur. Censent tamen rationabiliter *Anacl. tit. 35. de Statu Monach. n. 69. et Spor. l. c. cum Nav. Bard. Miranda, Pell. et communi* (contra *Suarez*) non peccare graviter Religiosum semel vel iterum exeuntem de die sine licentia, nisi hoc agat ex contemptu, vel cum scandalo; secus verò dicendum de nocturno, et furtivo egressu. Quoad excommunicationem autem ob violationem clausuræ Regularium, vel Monialium, vide dicenda *de Censur. l. 7. n. 229.*

38. — « Resp. 3. Religiosus, ex voto *Obedientiæ*, obligatur » ad omnia quæ Superior præcipit, secundum Regulam et Constitutiones Ordinis, sive directè et expressè, sive indirectè et » implicite. Et quidem, si præcipiat in virtute sanctæ Obedientiæ, in nomine Domini nostri JESU CHRISTI, vel simili forma, tenetur obedire sub mortali, quia intendit obligare » quantum potest: sub veniali autem, si alia forma utatur, vel » sub nullo; quod consuetudo in Societ. JESU approbavit. Vide » *S. Th. 2. 2. q. 104. Sylo. Sanch. l. 6. mor. c. 1. Less. l. 2. c. 4. d. 4. Laym. c. 9. ** (Notandum, quòd, nisi Prælatus mandatum » explicet, v. gr. dicens, jubeo, præcipio etc. subditus non tenetur » obedire; ita *Salm. ib. n. 47. cum Suar. Pelliz. etc. Et, dicente » Prælato, jubeo, præcipio, etc. nec etiam tenetur subditus obedire sub gravi, ut docet Sanch. Dec. l. 6. c. 4. n. 26. cum Med. Vasq. Suarez, et de Alexandro Conf. Mon. c. 6. §. 5. Qu. 14. nisi addatur: In nomine D. JESU CHRISTI, vel in virtute » Obedientiæ: vel nisi addatur pœna excommunicationis, non solum » ferendæ, sed etiam latæ sententiæ, ut dicunt Navar. Vasq. et alii cum Alex. ibid.) **

39. — « Porro, quæ indirectè pertinent ad Regulam, *Sylo. et* » quidam alii ampliant ad illa, quæ faciunt ad plenioram ejus observationem. *Sanch.* tamen arctat ad res valde necessarias, » sine quibus Regula commodè servari nequit, alioqui enim Superior quasvis corporis macerationes præcipere posset: ordinantur enim ad plenioram observationem Regulæ. *Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. Less. l. 2. c. 4. d. 9.*

40. — « 1. Non tenetur subditus obedire in iis quæ sunt vel » contra Regulam (nisi Superior in ea possit dispensare, et legitima causa dispensandi subsit) * (*Hinc constare debet, Prælatum dispensasse sine causa, ut non tenearis obedire, prout Salm. de Stat. Rel. c. 5. n. 72. cum Pell. Peyr. et communi*) *, vel » supra Regulam, ut essent magnæ macerationes (nisi in pœnam, » vel ad obligationem votorum necessariæ), vel ut acceptet Episcopus copatum. * (*Ita Salm. cum communi d. c. 5. n. 77. Vel ut acceptet Beneficium curatum, aut simplex; Salm. n. 78. Vel ut eat ad infideles cum manifesto periculo vitæ, aut servitutis; Salm. ib. n. 73. cum aliis. Tenetur tamen acceptare munus intra Ordinem, si Prælatus præcipiat, communiter Salmant. n. 79. etiamsi præcesserit pactum in contrarium, quia pactum rejicitur » tanquam turpe, ut de Alex. c. 6. §. 1. Qu. 10. cum S. Th.) **

» *Dian. p. 6. t. 9. Res. 33. et alii sex* : vel infra Regulam scilicet
 » vana (nisi præcipiat ex causa, quæ sit secundum Regulam,
 » v. g. ut obedientia exerceatur); nec refert quòd Regulæ ju-
 » beant in omnibus obedire; id enim non de obligatione voti, sed
 » de obedientiæ perfectione intelligitur. Ita *Suarez, Sanch. 6.*
 » *mor. c. 2. et Laym.* »

An autem Religiosus teneatur obedire Prælato præcipienti, quòd assistat infirmis infectis morbo contagioso? Resp. Affirmative, si infirmi sunt Religiosi ejusdem sui Monasterii, vel Ordinis, quia hoc pertinet ad bonum commune ipsius Communitatis, ut ipsi inter se invicem sibi subveniant. Secus, si infirmi sunt extranei; nisi deest qui ipsis Sacramenta necessaria ministraret, quia tunc debent postponere vitam temporalem salutem spirituali proximorum. Ita *Sanch. Dec. l. 6. c. 2. n. 57. Pal. tr. 15. D. 4. p. 4. n. 7. Elbel. t. 2. p. 625. n. 624. et Spor. t. 3. p. 101. n. 163. cum Caj. Lez. Rodr. et communi.*

41. — « 2. Si regula Ordinis sub peccato obliget, ejus transgressio est contra votum, et sacrilega. Ratio est, quia talis
 » Regula non est minus præceptiva quàm vox Superioris; et
 » subditus promittens observationem Regulæ, eo modo quo ipsa
 » intendit, se obligare censetur: proindeque Carthusianus, v. gr.
 » carnes edens, vel Franciscanus feria sexta non jejunans, et
 » contra obedientiam, et contra temperantiam peccat; *S. Th. in 2. d. 44. q. 2. art. 3. Valent. Sanch. 6. mor. c. 1. et 4. Vasq. Rodr. Laym. l. c. n. 6. Escob. etc.*

42. — « 3. Si Regula sub peccato non obligat, transgressor
 » illius non peccat contra votum obedientiæ. Ratio est quia talis
 » Regula non continet propriè præceptum, sed tantum est ordinatio, seu monitum, obligans tantum ad poenam, si imponatur,
 » *S. Th. Laym. l. c. etc.* Hinc nec transgressio illius, ex rationabili causa, et bono fine, seu ex motivo virtutis facta, v. g. si
 » extra tempora loquatur cum socio, ut mœstum consoletur, est
 » peccatum; erit tamen veniale, si ex negligentia, torpore animi,
 » aliove inordinato affectu fiat: * (*Ita S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 1. Sanch. l. 6. c. 4. n. 14. et Laym. l. 4. tract. 5. c. 9. n. 8. cum Vasq. et Val.*) * Quem ut plurimum concurrere, adeoque
 » rarò omni culpa vacare, putant *Valent. Sanch. et Suar.* Qui
 » addunt, quòd, si quis frequenter, et quasi per consuetudinem
 » Regulam transgrediatur, religiosam disciplinam graviter perturbet, eaque ex causa in periculo expulsionis se constituat,
 » peccet mortaliter. *Laym. l. 5. c. 9. Sanch. n. 8.*

43. — « 4. Etsi Capitulares novum statutum constituere possint, quo ipsi, alique postmodum professionem edituri obligentur; ante tamen professi, qui in illud non consenserunt, eo
 » non obligantur, si ad Regulam Ordinis non directè nec indirectè spectet, *Laym. l. c. n. 10.* Nisi statutum fiat in Capitulo generali, vel saltem provinciali. (juxta cujusque Ordinis institutum), concurrente majore parte suffragiorum, et non sit Regula difforme. *V. Escob. de leg. E. 1. c. 12. n. 15* Ratio est,

» quia, quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari, juxta
 » reg. 39. in 6. Addunt *Laym. et Sanch. ex Sylo. et Az. t. 1. 1.*
 » l. 13. c. 11. q. 19. *Less. l. 2. c. 41. n. 22.* nec Pontificem posse
 » Religiosos cogere ad arctiorem vivendi rationem quam Institutum
 » prima forma postulat; quia obligatio obediendi, etiam Ponti-
 » fici, provenit ex voto quod factum fuit secundum proprium Re-
 » gulæ institutum. Si tamen Regulæ reformatio necessarium
 » medium esset ad ordinis conservationem, ad eam Prælatum cum
 » Capitulo, multoque magis Pontifex illos cogere potest, quando
 » ad hoc se implicite quisque obligasse censetur. *Sylo. Less. Sanch.*
 » *Laym. ll. cc.* »

44. — Quæritur, an Religiosi teneantur obedire. Prælati re-
 formantibus Regulam collapsam? Certum est, quod, postquam
 Regula per legitimam consuetudinem relaxata est, quamvis primi
 Religiosi peccarint, secundi tamen non tenentur eam observare, ut
 fusè probant *Salm. de Leg. c. 6. a. n. 39.* et docent *Sanch. l. 6.*
c. 2. n. 26. etc. ac de Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. Q. 3. cum
Caj. Turrec. Palac. etc. Sed dubium est, si Regula reformetur
 à Capitulo Generali, an Professi teneantur obedire? Affirmant
 de *Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. q. 4. et Salm. c. 6. n. 38. cum*
Corduba, Pell. Suar. (citantque etiam *Laym. Vasq. Az. et Sanch.*
 sed non bene; nam *Laym.* est pro secunda sententia, ut infra, et
 citat pro se *Vasq. Azor. et Sanch.*) Ratio hujus primæ senten-
 tiæ est, quia Religiosi Regulam profitentes, eam ut primitus ins-
 titutam profitentur; unde saltem parati esse debent ad illam serv-
 vandam, quando de ea instauranda tractatur. Excipiunt tamen,
 nisi Religiosus tempore Professionis expressè intenderit non se
 amplius obligare, quam ad illam Regulam sic relaxatam. Alii
 vero, ut *Palas tr. 16. d. 4. q. 4. n. 11. Laym. l. 4. tr. 5. c. 9.*
num. 13. cum aliis, ut supra; ac *Sporer t. 3. pag. 101. n. 161.*
 dicunt non minùs probabiliter (ut loquitur *Tourn. t. 3. pag. 83.*
Qu. 3) et fortè probabiliùs, Religiosos ad id non teneri, nisi Refor-
 matio appareat medium necessarium ad Ordinis conservationem,
 nempe si cum præsentì observantia paucissimi ad perfectionem
 Religiosam pervenire studeant, vel si cum scandalo secularium
 vivant, ut expediret potiùs Religionem dissolvi quam ita conti-
 nuari. Ratio, quia is, qui Professionem emittit potiùs censetur
 juxta præsentem statum Regulam profiteri, quam juxta pristin-
 um Institutum. Ait autem *Laym. l. c. cum Less. et Sanch.* posse
 Prælatum ob aliquam publicam necessitatem ad tempus impo-
 nere aliquam austeritatem, putà jejunium, etc. Imò addunt *Sanch.*
Sylo. Vega, et Vasq. Salm. n. 82. Prælatos posse edere nova
 Statuta, quando essent necessaria, ut vota essentialia et alia Reli-
 gionis Statuta serventur.

45. — « Etsi consuetum non sit, nec consultum, ut Prælati
 » sub peccato præcipiant actus internos, probabile tamen est
 » fieri posse, ut docent *Laym. Suar. etc.* Ratio est, quia verisi-
 » mile est, quod aliqui Religiosi ad id se obligare intendant, cum
 » se quasi holocaustum Deo tradant. »

46. — Quær. hic, quot peccata committit Religiosus, contra Obedientiæ præceptum agens? *Sotus, Led. Laym. Tambur. etc. ap. Salm. c. 6. n. 100.* dicunt unum peccatum committere contra votum Obedientiæ, quia tantum ex voto tenetur obedire. Contradiciunt tamen probabilius *Salm. n. 110. cum Suar. Pell. Pal. etc.* qui tenent committere duo peccata, unum contra Religionem ratione voti, aliud contra virtutem Obedientiæ, quam de se debet Religiosus Prælato suo ratione promissionis, et traditionis factæ de seipso in professione, ob quam per se, etiam sine voto, teneatur legitimo Superiori obedire.

47. — « Quæres, an subditus teneatur obedire, si dubitet » utrùm sit res licita, quam Prælatus jubet, vel justa sit causa » imperandi?

« Resp. 1. Communiter teneri, quia tunc melior est conditio » Superioris, qui est in possessione potestatis præcipiendi : in » dubio autem nemo spoliandus est jure, quod habet. Nec dicas, » subditum etiam esse in possessione libertatis, cum habeat de- » bitum parendi.

« Resp. 2. Non teneri, si grave damnum obediendo timeat. Ratio » est, quia in dubio favendum est reo, eique de cuius damno agi- » tur. Etsi enim subditus non sit in possessione libertatis, est » tamen in possessione juris, quo potest se à periculosis rebus » conservare. *Less. Sanch. 6. mor. c. 4. alique.*

Quær. I. Utrùm subditus dubitans an res præcepta sit licita vel ne, possit et teneatur obedire? Videtur negare *Adrianus ap. Less. l. 2. c. 41. n. 76.* dicens : « Nullus dubitans de actu, an sit » mortalis an non, licitè obedit, ipso sic dubitante; » idemque tenere *Vasq. et Rodriq.* refert *Pal.* Sed communis et certa est sententia opposita, quod subditus, licet dubio perseverante non possit obedire, cum omnino sit illicitum operari cum dubio practico (quod tantum ait *Less.* intelligere *Adrianum*, et facile idem intelligunt *Vasq. et Rodr.*); tenetur tamen eo casu dubium deponere, et sic potest et debet obedire : *Glossa in c. Ad aures, 6. de Temp. Ord. v. Obedientia*, ubi dicit : « Si verò dubium sit præ- » ceptum, propter bonum obedientiæ (subditus) excusatur à » peccato, licet in veritate sit malum. » *Azor. t. 1. l. 2. c. 19. q. 9.* qui ait hanc sententiam esse omnium communi consensione receptam, *Caj. 2. 2. q. 169. ar. 2. ad 4. dub. 2. Less. l. 2. c. 41. n. 73. Sylvius qu. 19. art. 5. Cabass. T. J. l. 1. c. 21. n. 17. Con- » tin. Tourn. t. 4. p. 89. q. 5. R. 2. Anacl. de Consc. p. 27. n. 34. Pal. p. 1. D. 3. punct. 13. n. 3. Spor. t. 3. de Stat. Relig. p. 101. n. 161. Holz. de Præc. part. t. 1. p. 479. n. 590. Elbel t. 2. p. 620. n. 612. Salm. tr. 15. c. 6. n. 68. Sanch. Dec. l. 6. c. 3. ex n. 3 cum S. Bonac. S. Ant. Inn. Ostiens. Abb. Pal. Soto, Nav. Tok. Mol. Val. Sa, Sylv. Ang. Arm. et innumeris aliis. Probatur 1. ex Deut. c. 17. v. 8 et 10. ubi sic habetur : « Si difficile et am- » biguum apud te iudicium esse perspexeris... facies quodcumque » dixerint, qui præsumt loco, quem elegerit Dominus. » Item ex 6. Si quid culpetur. Dist. 23. q. 1. ubi dicitur subditus « posse*

» obedire, si quod sibi iubetur vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit certum non est. » To autem *posse* non quidem denotat libertatem, sed honestatem operandi, nempe non lædi præceptum de cuius transgressione subditus dubitat. Idem confirmat S. Bernardus de Pr. et Disc. c. 12. ubi: « Quid- » quid vice Dei præcepit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quàm si præcipiat Deus. » Ipse enim Christus Dominus dixit: *Qui vos audit, me audit. Luc. 10. 16.* Et Apostolus *Hebr. 13. 17. Obedite Præpositis vestris, et subiacete eis.* Item in *Constit. Societ. JESU* sic Ignatius præscripsit: « Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur, id est (ut in *Declarat.*) in quibus nullum » manifestum est peccatum. » Sic pariter habetur in *Reg. FF. Minorum, c. 10. apud Elbel:* « Obediendum in omnibus, quæ non » sunt contraria animæ et Regulæ. » Idem docuit B. *Ubertus in lib. de Erud. Rel. c. 1.* ubi: « Nisi apertè sit malum quod » præcipitur, accipiendum est ac si à Deo præciperetur. » Idem B. *Dionysius Carthus. in 2. Dist. 39. quæst. 3.* scripsit: « In du- » biis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto Præ- » lati; quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ » bonum non peccat subditus. » Et idem docuit prius S. *Bonao. in Spec. Dist. c. 4.* Probatur 2. ratione, quia Superior est in possessione præcipiendi; unde ab ea non est expoliandus, nisi constet quòd res præcepta sit illicita. Confirmatur, quia, si in cunctis dubiis de bonitate actionis præceptæ possent subditi se eximere à jugo obedientiæ, utique nulla Communitas bene regi, et consistere valeret. Hinc D. Bernardus (*l. de Gratia et arb.*) meritò obijrgat Religiosos præcepta Superiorum discutientes, dicens: « Porro imperfecti cordis et infirmæ prorsus voluntatis iudicium » est, hærare ad singula quæ injunguntur, et exigere de quibus- » que rationem; Quoniam expedit profectò magis omnino non » fuisse, quàm nostros permanere; nam qui voluerunt sufficere, » utique sicut Dei scientes bonum et malum, et facti sunt non » solum sufficere, sed etiam Diaboli. » Neque hîc currit regula pro subdito quòd in dubio melior sit conditio possidentis; nam cum ipse jam se subjecerit potestati Prælati, in dubio possessio stat pro Superiore habente jus præcipiendi.

Hinc infertur I. Quòd, si diversæ adsint opiniones probabiles circa rem præceptam, quòd sit licita, vel non, subditus tenetur obedire, ut communiter docent *Sanch. l. c. n. 6. et l. 1. c. 3. n. 6. Azor. l. c. et Salm. d. cap. 6. n. 67. cum Valent. Pelliz. Læz. Vill. Satas, Cordub. et Prado* (contra *Less. Dian. Sancium, ac Pal. qui tr. 1. Dist. 2. p. 6. n. 5.* probabilem vocat eorum sententiam, sed fatetur contrariam esse communem, aique semper in praxi consulendam.) Nec obstat dicere, quòd Superior non habet jus imperandi quod illicitum est, et ideo, cum præcipit rem probabiliter illicitam, probabiliter nequit eam præcipere; ergo probabiliter nec tenetur subditus tunc obedire. Nam argumentum hoc claudicat ex duplici capite: valeret enim argumentum, si

Prælatum rem illam præciperet ut probabiliter illicitam; sed nos dicimus, quod eo casu rem illam præcipit, non ut probabiliter illicitam, sed ut probabiliter licitam: et ideo licite imperat, ac proinde subditus tenetur obedire. Præterea, quamvis tunc sit probabile, quod Prælatum non possit rem illam præcipere, cum sit probabiliter illicita; non ideo est probabile quod subditus non teneatur obedire; esto enim Superior non habeat jus præcipiendi id quod certè injustum est, habet tamen jus præcipiendi id quod probabiliter est justum, vel quod certum non est esse injustum; idcirco subditus tenetur ei obedire in omni re, quæ vel est probabiliter justa, vel quæ non constat esse injusta. Hinc rectè deducitur, quod subditus tenetur obedire Prælato, etiamsi res præcepta probabiliter ei videatur illicita (quidquid dicant *Salm. n. 70.* cum ipsi iidem *n. 66.* contrarium apertè asseruerint dicendo, Prælatum habere jus imperandi quod vel est probabiliter justum, vel quod non est certè injustum.) Ratio, quia jus possessionis, quod habet Superior, prævalet omni opinioni contrariæ, quæ non habet rationes convincentes, fundantes certitudinem moralem, juxta dicta de *Conscientia cum Lugo, Pal. Ronc. Spor. et aliis*, utque tenent in præsentī casu *Bus. l. 1. p. 6. vers. 5. Superiori, et Laym. l. 1. tr. 1. c. 5. §. 2. n. 11. cum Vasq. Corduba, ac Miranda*: et idem docet *Sanch. l. 6. c. 3. n. 6. et l. 1. c. 10. n. 9.* ubi non dubitavit se retractare à diversa opinione quam olim tenuerat de *Matrim. l. 2. D. 41. n. 10.*

Infertur II. Quod subditus, etiamsi habeat unicam opinionem probabilem, quod res præcepta sit illicita, et nulla sibi appareat probabilitas de illius honestate, adhuc tenetur obedire, ut dicunt idem *Pal. l. c. punct. 13. n. 4. et Sanch. d. c. 3. n. 6. cum Suar. Syloest. Ang. Val. Tab. Sayr. Salas, Rosell. et Corduba.* Ratio, quia dum non constat de turpitudine actionis, Prælatum habet jus præcipiendi omnia, quæ ipsi licita videntur, quamvis subdito illicita appareant, cum Prælatum (ut diximus) non est expoliandus suo jure imperandi, nisi constet quod res præcepta sit illicita; idque patet ex *c. Inquisitioni, de Sent. Excomm.* ubi sancitum fuit, quod conjux habens tantum probabilitatem, non autem certitudinem, de nullitate sui matrimonii, tenetur reddere debitum alteri, qui adhuc possidet jus petendi. Hoc autem quod dictum est de dubio honestatis rei præceptæ, dicendum etiam est in dubio an præceptum excedat potestatem Prælati, vel an sit supra Regulam, ut docent *Sanch. l. 6. c. 3. n. 3. et Sal. n. 67. cum Az. Valent. Cord. Vill. Salas, etc.*

Limitant verò communiter DD. præfatam sententiam, et dicunt subditum non teneri obedire 1. si res sit valde difficilis et molesta; quia tunc difficultas operis simul cum opinione probabilī, quod res præcepta sit illicita, vel quod præceptum excedat potestatem Superioris, prævalet illius possessioni. Ita *Bus. ut supra, et Less. l. 2. c. 41. n. 73. Pal. D. 3. punct. 14. n. 16. ac Salm. n. 68. cum Soto, Lop. Med. Hurtad. Prad. Pelliz. et communi.* Limitant 2. Quando subditus obediendo exponeret

se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vita, fama, honore, aut bonis; ita *Less. n. 76. Sanch. n. 24. Pal. n. 16. Holz. pag. 479. n. 590. Tourn. t. 1. pag. 138. Elbel t. 1. de Cons. n. 60. et Salm. numer. 69. cum Soto, Bann. Hurt. Led. Prado, Rodr. et Pell.* Ratio, quia subditus non tenetur tunc se privare jure suo certo, quod possidet circa talia bona magni momenti, ne Superior privetur sua possessione, quæ in eo casu est aliquo modo incerta.

Sed dubitatur 1. an subditus teneatur obedire, quando probabiliter opinatur præceptum non esse impositum, vel esse abrogatum? Resp. negativè, ut communiter docent *Sanch. Dec. l. 6. c. 5. n. 7. et Salm. c. 6. num. 73. cum Hurt. Prad. etc.* Imò dicendum, quòd in dubio de impositione præcepti, nulla est obligatio parendi, nisi constet illud fuisse impositum.

Dubitatur 2. an teneatur subditus parere, si dubium vertat utrùm qui præcipit sit legitimus Superior? Negant *Vasq. Salas, Dian. etc. apud Salm. tr. 15. c. 6. n. 64.* quia (ut dicunt) eo casu dubitatur etiam de possessione Superioris. Sed veriùs dicendum cum *Less. c. 41. n. 78. Cabass. l. 1. c. 31. n. 17. Tourn. t. 3. pag. 89. Sanch. l. 6. c. 3. n. 29. et Salm. n. 65.* quòd subditus tenetur tunc obedire, si communiter ille habetur ut Superior; quia stante tali communi æstimatione ex una parte, et probabilitate quòd ipse legitimus sit Superior ex alia, supplet Ecclesia jurisdictionem, ex *l. Barbarius, ff. de Offic. Præl.* Eo igitur casu non erit tantùm probabile, sed certum quòd ille sit Superior. Secus, si communiter non habeatur ut talis, quia (ut ait *Cabass. l. c.*) tunc in dubio melior est conditio subditi suam libertatem possidentis.

48. — Quær. II. An Religiosus validè voveat sine sui Superioris licentia? Negant *Palud. Val. Ang. Rosell.* quia Religiosus per votum Obedientiæ privavit se voluntate. Sed veriùs *Nao. Caj. Sot. cum de Alex. Conf. Mon. c. 6. §. 1. Qu. 4. et alii* dicunt bene posse Religiosum vovere quæ non repugnant Regulæ, aut præcepto Prælati, neque obsequio illi debito. Quare possunt emittere vota personalia, vel circa res præceptas, et etiam non præceptas à Regula, si à Regula vetitæ non sunt. Potest tamen Superior prohibere subditis, ne voveant, ipso inconsulto, ut apud *Alex. l. c. aiunt Suar. et Bart. à S. Fausto*; qui autem probabiliter dicit valere aliter vota emissa, non obstante hoc præcepto quandoquidem materia sit Deo grata, quamvis modus Deo non placeat.

49. — Quæritur III. An Religiosus teneatur obedire Prælato præcipienti revelare secretum sibi commissum? Resp. tenetur, si aliter damnum eveniret Monasterio, aut alii tertio, sive ipsi Prælato; quia tunc, etiam sine præcepto, de se urget manifestandi obligatio, quæ per secreti commissionem minimè impeditur. Ita docet *S. Th. 2. 2. q. 70. ar. 1. ad 2. S. Anton. Nao. Reg. etc.* Secus verò, si absit damnum prædictum, quia tunc urget fidem servandi naturalis obligatio, quæ per præceptum

Prælati auferri nequit, ut *S. Thom. ib.* En verba S. Doctoris :
 « Quandoque enim sunt talia, quæ homo manifestare tenetur,
 » putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem,
 » vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, quod
 » quis propalare tenetur, vel testificando, vel denunciando....
 » Quandoque verò sunt talia, quæ quis prodere non tenetur;
 » unde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committun-
 » tur, et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto
 » Superioris. » An autem possit Religiosus revelare secretum
 commissum ad vitandum damnum proprium? Negat *de Alexand.*
Conf. Mon. p. 124. q. 9. cum Scoto, Sylvest. etc. Sed probabi-
 liter affirmant communiùs *Less. Laym. Lugo, Spor. Roncaglia*
et alii plures, quos retulimus *l. 3. n. 971. v. An autem.*

80. — Hic operæ pretium est videre circa obligationem om-
 nium votorum istorum, an Religiosus, superveniente aliqua cir-
 cumstantia notabili non prævisa, teneatur ad vota in Professione
 emissà? Loquendo de votis simplicibus (in *tr. de Voto l. 3. n. 226.*) diximus satis quidem probabilem esse sententiam, non
 esse obligationem implendi votum, si notabilis circumstantia
 superveniat, qua prævisa quis votum non emisisset; excepto voto
 simplici castitatis, et Religionis; nam licèt *Bonac. t. 2. D. 4. q. 2. p. 1. n. 26. et Led. Leand. ac Quintan. apud Salm. tr. 15. c. 6. n. 32.* sentiant non teneri ad præfata vota eum qui illa emi-
 serit agitatus stimulus carnis, cum evidenti periculo incontinen-
 tiæ, stante experientia lapsuum, si postea perseverent stimuli et
 pericula, quia (ut inquirunt) eo casu talia vota non sunt de me-
 liori bono: Attamen meliùs dicunt *Sanch. Dec. l. 4. c. 8. n. 9. et de Matr. l. 7. D. 11. n. 8. Pont. de Matr. l. 6. c. 12. n. 2. Salm. tract. 15. de Stat. Rel. c. 6. n. 35. cum Suar. Laym. Pal. Moia, Dian. etc.* præfatam sententiam non esse practicè proba-
 bilem, quia aliàs vix ullus esset casus, quo prædicta vota firma
 remanerent, cum vix ullus inveniretur, qui vel ob suam igneam
 complexionem, fragilitatem expertam, pravam consuetudinem,
 vel ob dæmonis suggestiones non ageretur stimulus carnis, et
 facile sibi persuaderet non esse talibus votis obstrictum. Lo-
 quendo autem de votis solemnibus emissis in Professione Reli-
 giosa, vel in susceptione sacrorum Ordinum, omnino tenendum
 cum communi DD. quòd nullo modo vota prædicta irritari pos-
 sunt ob quamcumque nobilem circumstantiam supervenientem,
 etiam non prævisam, modò non sit circumstantia versans
 circa substantiam votorum. Ita *Sporer de Voto c. 3. n. 6. Ronc. Vot. c. 2. qu. 3. R. 3. Sanch. de Matr. l. 10. D. 9. n. 18. Laym. lib. 4. tract. 4. c. 7. n. 5. Bon. q. 2. p. 3. §. 2. n. 5. Holz. de Voto n. 411. Pichler l. 3. Decret. tit. 34. n. 5.* Et idem dicunt
 loquendo speciatim de solemnì voto Castitatis, *Sanch. Dec. l. 4. c. 8. n. 10. cum Val. et Salm. de Voto c. 1. n. 44.* Ratio, quia
 Religiosus vel Sacerdos in tali casu non consideratur ut persona
 particularis, cui meliùs tunc conveniat non esse voto obstrictum,
 sed ut pars et membrum Communitatis Ecclesiæ, cui præstat

reponere suum bonum privatum bono communi; nam alias innumera inconvenientia, scandala, et perturbationes cum inveniunt damno Christianæ Reipublicæ procul dubio sequerentur.

Et idem omnino dicendum, ob eandem rationem boni communis, pro votis quæ emittuntur à viris, aut mulieribus oblatis à aliquibus Congregationibus; maxime si addatur juramentum perseverantiæ, prout fit in Ven. Congregatione Patrum Missionis, S. Vincentii à Paulo, et in nostra minima Congregatione S. Redemptoris: Quia (ut diximus *lib. 3. num. 236. vers. Notandum*) hic intervenit contractus onerosus utrimque obligatorius; nulla enim circumstantia superveniens, etiam non prævisa, potest contractus onerosos irritos reddere; unde sicut Congregatio nequit Oblatum dimittere ob circumstantias supervenientes exceptis circumstantiis criminum), ita nec Oblatus potest Congregationem relinquere.

Quæritur hic, an valeat licentia ab inferiori Prælato concessa, ut à majori fuerit denegata? Probabiliter affirmant *Holzm. tom. 1. pag. 474. n. 610. et Croix lib. 4. num. 116. cum Pelliz. latio*, quia Superior major, denegando licentiam, minimè reddit irritam potestatem inferioris. Secus verò dicendum puto, si Prælatus major positivè prohibeat subdito exequi rem petitam, quia tunc inferior nequit dispensare in mandato Superioris. Quid, si Prælatus major interdicit inferiori concedere licentiam pro aliqua re? Probabiliter adhuc dicunt AA. supra citati, quòd inferior licentiam concedit, validè concedit (quamvis illicitè) secus, si Superior hujusmodi licentiam irritam declarasset. Item advertatur hic quod habetur in *Trident. (Sess. 25. de Regul. c. 4.)*; « Nec liceat Regularibus à suis Conventibus recedere, etiam prætextu ad Superiores suos accedendi; nisi ab eisdem missi, aut vocati fuerint. »

81. — Circa autem obedientiam *Monialium*, prænotandum, quòd Moniales ratione voti tenentur obedire I. Summo Pontifici. II. Episcopo loci, si non sunt exemptæ; si verò sint exemptæ, Prælato Ordinis, eodem modo quo sui Religiosi illi obediunt. Etiam tamen exemptæ tenentur obedire Episcopo in iis, in quibus ille se gerit tanquam Delegatus Sedis Apostolicæ, prout in observantia clausuræ. III. Tenentur obedire Abbatissæ in iis quæ ad Regulam pertinent. Sed de hac obedientia, quam Moniales debent Episcopo et Abbatissæ, alia necessaria adnotare et discutere opus est.

82. — Quoad obedientiam debitam Abbatissæ I. Magna illa quaestio hic occurrit, an Abbatissa possit præcipere Monialibus in virtute Obedientiæ, obligando in conscientia. *Prima sententia* regat cum *Soto, Caram. etc.* Quia, ut dicunt, Abbatissa non est apex jurisdictionis spiritualis exercendæ, sed tantum ipsa præcipere valet, quæ spectant ad oeconomicam Monasterii gubernationem. *Secunda* tamen sententia affirmat, quam tenent *Pasq. et Lauret. p. 1. n. 761. et undecim alii AA. apud ipsum*; et his adhæret *de Alex. c. 6. §. 2. Qu. 7.* Ratio, quia per Votum Obe-

dientiae obligantur Moniales ad obediendum omnibus suis legitimis Superioribus. Legitima autem, et vera Superior dicenda est Abbatissa in suo Monasterio; cum enim Pontifex Religionem approbat, approbat pariter inter Moniales ordinem superioritatis, et subjectionis: aliter quomodo Monasterium, et observantia Regulæ servari potest? Quare, licet Abbatissa jurisdictionem non possit exercere, ut certum est et commune, potest tamen, saltem tanquam Ministra, exigere obedientiam per votum promissam circa res, quæ à Regula sunt præceptæ, vel quæ ad perfectum Monialium juxta Regulam conveniunt. Et secunda sententia mihi videtur absolute probabilior, cum talis obedientia videatur absolute esse necessaria ad observantiam Regulæ sustinendam; talis enim est in Monasteriis observantibus praxis universalis.

83. — II. Quæstio occurrit an possit Abbatissa dispensare cum suis Monialibus in Regulis, aut votis? Certum est quod Abbatissa non potest autoritativo modo dispensare quoad observantias Religionis, nempe quoad jejunia frangenda, ad edendas carnes, etc. contra Regulam; sed bene potest dispensare ex commissione Prælati, ut notant *Lezan. Tamb. cum Alex. c. 11. §. 1. qu. 4.* Vel potest ipsa de se declarare aliquando, jejunium, vel aliud præceptum non obligare. Circa vota autem Monialium, pariter certum est non posse Abbatissam in illis dispensare, vel commutare, uti potest cum eis dispensare Episcopus, vel Prælatus Regularis, si sint exemptæ; sed conveniunt communiter DD. quod abbatissa, ratione potestatis dominativæ, quam ob votum Obedientiæ habet supra suas subditas, sicut habent Parentes super filios, possit irritare earum vota sive de re supererogatoria, sive de re circa Regulas, ut docent *Nao. Sot. Tamb. Sylo. cum Alex. l. c. quæst. 5.* Et hoc etiam si votum fuerit transeundi ad strictiorem Religionem, ut tenet *Pasq. et adhæret Alex. ib. contra Less. Pelliz. etc.*

84. — Dubitatur autem, an possit Abbatissa irritare votum Monialis emissum cum suo consensu? Negat *Rich.* Sed affirmant communiter *Sylo. et Armill.* quibus adhæreo cum *Tamb. Pasq. Alex. q. 9. et Salm.* modo adsit justa causa; aliàs si sine causa, peccabit, sed probabiliter non plus quam venialiter. Vide dicta *de Voto l. 3. n. 239. v. Certum.*

85. — Vota Novitiarum non potest abbatissa irritare, sed tantum suspendere eorum executionem, si probationi officiant ut *Less. et Sylo.* Si verò vota emissa fuerint à Novitia, dum adhuc erat sub potestate Parentum, tunc dicit *Alex. l. c. q. 7.* posse Abbatissam ea irritare, cum ipsa tunc succedat in eandem potestatem dominativam erga Novitiam.

86. — Quoad autem Obedientiam à Monialibus Episcopo debitam, plura alia adnotare oportet. Notandum I. quod Moniales non tenentur obedire Episcopo circa electionem Officialium Monasterii, cum hæc omnino ad Moniales spectet, ex Decreto S. C. apud *Pasq. in Lauret. n. 770.* Et prædictæ Officiales

possunt ad nutum eligentium amoveri, ut statuit *Trid. sess. 25. de Reg. c. 2.* Notandum II. quòd Episcopus potest Abbatissam ab Officio suspendere casu, quo ipsa Episcopum non præmoneat de professione faciendâ à Novitia, ex *Trull. l. c. c. 17.* Notandum III. quòd Episcopus potest numerum Monialium statuere, ut omnes admissæ commodè sustentari possint. Et hoc etiam in Monasteris exemptis : in his tamen debent intervenire etiam Prælati Ordinis. Ita *Salm. Tr. 18. de Priv. c. 3. n. 14. ex Trid. sess. 15. c. 3. et Const. S. Pii V, et aliis Declar. S. C.*

Notandum IV, quòd Episcopus singulis annis tenetur visitare Monasteria Monialium sibi subjecta per seipsum, vel Vicarium cum suo speciali mandato. Monasteria autem Pontifici immediatè subjecta etiam ab Episcopo sunt visitanda, sed autoritate Apostolica; exempta verò visitantur à Prælato Ordinis. Ita ex *Clement. Attendentes, de Statu Monac.* Sed quoad observantiam clausuræ etiam Monasteria exempta visitari debent ab Episcopo, tanquam Sedis Apost. Delegato, ita ut nullo modo possit Episcopus impedire ex Decr. S. C. apud *Bar. de Offic. Episc. Alleg. 102. n. 7.* Et præsumentes impedire, post tres monitiones, excommunicationem ipso facto incurrunt; ex *d. Clem. ut supra. Vide Alex. c. 6. §. 4. q. 3.*

57. — Notandum V, quòd in actu Visitationis Moniales ab Episcopo interrogatæ, vel à Prælato Ordinis, tenentur veritatem aperire circa observantias Regulæ, ut de *Alex. l. c. q. 5. cum Texeda*; etiamsi transgressionibus sint leves, quia ordinariè ab istis incipit totius Regulæ relaxatio. Excusant tamen *Lezan. et Alex. ib.* Moniales à manifestando veritatem I. Si crimen sit emendatum : ex quo inferunt non teneri aperire alterius crimen ab annis plurimis (putà tribus, ut censet *Mascard.*) commissum, quia jam emendatum censetur. Et ob eandem rationem, ordinariè ad denunciationem semper est præmittenda correctio; sed de hoc vide dicenda *infra ex n. 249.* II. Excusantur Moniales, si crimen sit occultum, et nulla præcesserit infamia, vel indicium evidens. III. Si constet Prælatum nullum remedium fore adhibiturum; vel si sciant Moniales crimen jam denunciassse alias, à quibus ipsæ illud audierunt, quia ad opus inutile nemo tenetur. IV. Si manifestatio vergat in damnum proprium. V. Si crimen cognitum sit sub secreto naturali; excipitur tamen, si crimen sit causa communis damni. Sed hæc vide fusiùs discutienda *infra ex n. 246.*

58. — Quoad Confessarios Monialium ab Episcopo approbandos; vide *de Sacr. Pæn. l. 6. n. 576.* Sed hic libet alia utilia adnotare I. quoad Electionem Abbatissæ. II. quoad Privilegia Monialium et Regularium.

I. DE ELECTIONE ABBATISSÆ.

59. — Notandum I. quòd ex *Trid. Sess. 25. de Reg. c. 7.* non debet eligi Abbatissa minor 40 annis, et quæ 8 annis post professionem laudabiliter vixerit; aliàs electio est nulla, ut ex *De-*

clar. S. C. apud *Alex. Conf. Mon. c. 9. §. 1. q. 1.* Imò aliàs, aliqui dicunt Moniales privari facultate eligendi pro illa vice; sed probabiliùs putat oppositum *Passerinus*. Casu tamen, quo desit in Monasterio, quæ talem ætatem habeat, ex eodem *Trid.* potest eligi Monialis habens 30 annos, et 5 professionis: vel alia ex alieno Monasterio ejusdem Ordinis, et etiam alieni Ordinis, sed hoc nonnisi cum assensu S. C. ut notat *Pasq. in Laurent. n. 680.* Si verò adest jam in monasterio Monialis 40 annorum (nisi ista sit verè inhabilis) nequit eligi alia, etsi habilior, sine dispensatione S. C. ut *Alex. l. c. q. 2.* ex Decr. S. C. Et hîc notandum, quòd, sicut Abbatissæ, sic et Procurator Monasterii debet in quocumque triennio mutari, ex alio Decr. S. C. apud *Alex. cap. 6. §. 2. q. 13.*

Not. II. quòd non possunt eligi in Abbatissas illegitimæ, infames, neque corruptæ, ut viduæ, ex Decl. S. C. nisi corruptio fuerit occulta. Vide *Alex. d. c. q. Art. 1. q. 5.* Item neque cæcæ, aut surdæ, ex *c. Hinc. §. Cæcus Dist. 49. et c. Constitutionem. De Verb. signific.* Idem de muta dicunt DD. apud *Alex. q. 6.*

Not III. quòd ad electionem Abbatissæ non admittuntur Conversæ, sed tantum Choristæ professæ, *Suar. Lex. Tamb. Alex. c. 9. §. 2. q. 1.* Not. IV. quòd, si qua Monialis est in lecto infirma, ejus votum etiam est recipiendum vel per scriptum sigillo munitum, vel per duas Moniales à Præsidente electionis deputatas. Ita *de Alex. ib. q. 2.* ex Decr. S. C. Not. V. quòd, si electio ob discordiam non compleatur, non potest Prælati præsidiens dare suum suffragium, ut ex pluribus Decr. S. C. sed bene potest præfigere tempus ad electionem, quo elapo, ipse Abbatissam deputabit. Ita pluries declaravit S. C. apud *Alex. q. 3.* Not. VI. quòd Monialis, quæ jam suam dedit vocem, nequit ampliùs illam revocare, commun. DD. Cum autem electio fit per scrutinium, præcipit *Trid. l. c.* quòd vota secretè præstentur Notario et 4 vel 5 aliis assistentibus; aliàs electio est nulla, ut dicunt *Garcia, Zeroll. Rot. et de Alex. q. 5.* Etiamsi aliter fiat ex ignorantia ut *Tamb. et Ricc.* ex Decr. S. C. Ad electionem autem sufficit major pars votorum, ut *Mirand. Rodriq.* etc. cum communi apud *Alex. q. 6.* contra *Tamb. et alios*, qui requirunt duas tertias partes.

Not. VII. quòd in electione Abbatissæ, ut præcipit *Trid. eod. l.* Prælati, qui præsident, debent esse extra Claustra. Putant tamen *Pasq. Miranda, et de Alex. c. 9. §. 2. q. 7.* quòd urgente justa causa (putà, si timeantur rixæ, etc. ut ait *Miranda de Mon. q. 2. art. 15.*), possunt tunc Prælati Claustra introire. Proinde hîc notandum, quòd in Monasteriis non exemptis, vel Sedi Apostolicæ submissis præsidet Episcopus: In exemptis verò Prælati Regularis unà cum Episcopo, ex *Const. Greg. XV.* Tunc tamen Episcopus tantum assistit, sed vota non excipit; *Alex. ex Decr. S. C. q. 8.* Facta autem electione, nisi aliud stet, debet in eodem loco electio confirmari à Prælato præsidente, scil. ab Episcopo, vel à Prælato Regulari in Monasteriis

exemptis, vel à Sede Apostolica, si Monasterium illi sit immediate subjectum. Vide *Alex. c. 9. §. 4. q. 1.* Et hæc confirmatio potest fieri etiam à Prælato absente, et adhuc etiam, extra Diocesim degente, ut tenet *Pasq. (contra Tamb.)* nisi adsit oppositio, apud *Alex. q. 3.* Item, Abbatissa nequit officium exercere ante confirmationem. Ipsa debet etiam benedici in Ecclesia exteriori ab Episcopo, vel Prælato Regulari intra annum, aliàs privatur officio; talis autem Benedictio potest alteri committi, etiam simplici Sacerdoti; *Pasq. et Alex. q. 8.* Sed in his omnibus, ut notant *Tamb. Azor. etc.* cum *Alex. q. 8.* attendenda est Monasteriorum consuetudo.

Not. VIII. Quòd Abbatissæ possunt eligi per triennium, vel per singulos annos, sed non ultra triennium, aliàs electio est nulla. Et insuper Abbatissa triennis debet per triennium vacare, ex *Const. Greg. XIII. Exp. etc.* Neque in Vicariam eligi potest, si fortè nova Abbatissa deficiat, quia præcipit Pontifex ut Abbatissa anterior per triennium omni prorsus careat auctoritate. Vide *Alex. c. 9. §. 3. q. 2.* Dicit autem *Alex. q. 4.* cum *Rodr.* quòd in Collegiis Oblatarum bene potest eligi Superior perpetua, quia tantum de veris Monialibus professis loquentur Bullæ.

Alia hic addere expedit.

II. DE PRIVILEGIIS MONIALIUM ET RELIGIOSORUM.

60. — Hic prænotandum quoad privilegia Regularium quòd omnes Ordines Regulares communicant in privilegiis aliorum Ordinum, sine Mendicantium, sive non, ut constare ex privilegiis concessis asserunt *Salm. Tr. 18. de Prio. c. 1. num. 90.* cum *Lez. Tamb. Miranda, Pell. Rodr. et communi.*

Hinc notandum I. quòd Moniales gaudent iisdem privilegiis (de quibus sunt capaces) Religiosorum ejusdem Ordinis; ita de *Alex. Conf. Mon. c. 10. q. 1.* cum *S. Ant. Pal. Rodr. Tamb. etc.* contra *Sanch. Barb. et alios.* Ratio, quia, cum ipsæ vivant sub eadem Regula, sunt pars Ordinis, et ideo Ordinis privilegiis meritò gaudere debent. Et hoc, etiamsi in Privilegio exprimatur concessio fieri *viris, aut masculis;* et etiamsi Moniales sint Episcopo subjectæ, ut tenent *Salm. l. c. n. 92.* cum *Suar. Pelliz. Pal. Bon. Bordon. et Alex. c. 10. q. 2.* qui notat cum aliis *q. 3.* gaudere etiam privilegiis aliorum Ordinum suo Ordini communicatis.

61. — Ex hoc infertur I. cum *Lez. Pasq. et Alex. q. 5.* Abbatissam posse dispensare in jejuniis, Officio, etc. juxta Privilegia sui Ordinis Prælati concessa; quia, licet ipsa non possit per se dispensare defectu auctoritatis spiritualis, potest hoc tamen Prælati commissione, quæ præsumitur ei facta, statim ac fuit electa in Abbatissam. Infertur II. Moniales Episcopo subjectas bene posse uti privilegio, v. gr. recipiendi absolutionem etc. à proprio Episcopo, quando cuicumque Regulari privilegium est

concessum; secus tamen, si facultas absolvendi non est Regularibus concessa, sed tantum Prælato illius Ordinis; ita *Alex. cum Cespedes cap. 10. q. 4.* Infertur III. cum *Salm. tr. 10. de Censur. c. 9. n. 65. et Vioa, Roncagl., Rodr. Alex. c. 1. q. 6.* (quiddid dicant *Nao. Barb. etc. apud Alex.*) omnes Regulares utriusque sexûs tempore Interdicti Generalis posse in suis Monasteriis Divina peragere, prout Officia recitare, Missas celebrare, etc. submissa tamen voce, januis clausis, sine campanis, et exclusis nominatim interdictis, vel qui causam Interdicto dederunt, ut concessum fuit in cap. *Alma Mater, de Sent. Exc.* Item posse Eucharistiam suscipere, Missas audire, ut *Salm. n. 48. cum Pal. Laym. Henr. Sayr.* Item suscipere Extremam unctionem, ut ibi *Salm. cum Pal. Avil. Henr. etc.* Et ad hæc Regulares ex privilegio possunt admittere omnes Monasterii famulos, Procuratores, operarios, ut concessit *Alex. IV.* Et idem concessit *Eug. IV* pro Beatis et Tertiariis: exceptis tamen semper specialiter interdictis, etc. ut supra *Salm. n. 66. Alexand. qu. 7. etc.* Et possunt etiam publicè celebrare in pluribus Festis, ut Paschatis, Pentecostes, Nat. Domini, Ass. B. V. Mariæ: item SS. Sacramenti et Octavæ, Concept. Annunt. et Nat. B. V., Sanctorum Titularium Ecclesiæ, et Sanctorum proprii Ordinis: Item in Festis Circumcisionis, Epiph., SS. Trinitatis, Apostolorum, S. Joan. Baptistæ, S. Lucie, S. Marci, omnium Sanctorum, omnium Defunctorum. Vide *Salm. n. 61. 62 et 64.* Nec obstat dicere quòd *Trid. Sess. 25. de Reg. c. 12.* præcepit Interdicta etiam à Regularibus in eorum Ecclesiis servari; nam probabiliter respondet *Alex. d. c. 10. q. 8 et 10. cum Peyrin. Sorb. etc.* mentem *Trid.* fuisse tantum compescere aliquos Fratres, qui vi quorundam privilegiorum prætendebant nullo modo Interdicta ab Ordinariis emanata servare; non autem abrogare privilegium Religiosis, etiam Clericis in *d. c. Alma Mater*, ad commune bonum concessum, ut supra, tempore Interdicti.

82. — Notandum II. quòd in Ecclesiis Monialium non possunt sepeliri personæ laicales; nisi ibi habeant jus Sepulturæ, vel nisi obtineatur concessio à S. C. ut pluribus *Declar. apud Alex. c. 9. qu. 10.* Et tunc Officia defuncti peragenda sunt vel à Confessario Monialium, vel à Regularibus ejusdem Ordinis, si sint exemptæ, non autem à Clerico, ut *Barb. Lez. etc. cum Alexand. q. 11.*

83. Notandum III. Circa *Dioinum Officium* plura privilegia Regularibus fuisse indulta. Clemens VII concessit Monialibus Clarissis Privilegium, uti refert *Alex. cap. 10. q. 13.* (At *Salman. Tr. 16. de Priv. cap. 3. n. 61 et 62.* dicunt hoc privilegium concessum fuisse universis Monialibus) quòd possint satisfacere per Officium laicarum, si judicio Prælati, vel Confessarii, vel Abbatissæ non sint satis instructæ ad Officium Chori. Idem Clemens concessit omnibus Regularibus infirmis, vel eis qui infirmis inserviunt, satisfacere per 7 vel 6 Psalmos à Superiore assiduos, cum 7 *Pater*, et duobus *Credo*. Item *Innoc. IV* per *Bul-*

lam X concessit Monialibus S. Claræ, et inde aliis per communicationem, satisfacere cum Officio laicarum, si non dicant Horas Canonicas, ex quacumque rationabili causa, nempe si Monialis sit scrupulosa, si sit extraordinariè defatigata, vel occupata in utilibus ministeriis. Ita *Salm. l. c. n. 62. Alex. q. 13.* Et notant 1. ibi *Salm.* hoc privilegio uti posse per se, sine licentia Superiorum. Notant 2. *Salm. ib. n. 61.* cum *Pelliz*, quòd, si Moniales fortè culpabiliter omittant dicere Officium laicale, non peccant graviter, quia tunc se habent ut laicæ, quæ ad talem recitationem non tenentur sub mortali. Notant 3. eodem privilegio uti posse omnes Religiosos, qui communicationem habent privilegiorum; quia ex communi sententia, sicut Moniales privilegiis Religiosorum uti valent, sic è converso. Et pro causa eis sufficiet, si concionentur in Quadragesima (etsi non quotidie) cum magno labore; si confluat multitudo pœnitentium: si laxati sint ex itinere, vel concione: item si sint lectores, aut studentes, qui pro maiore parte diei vacent studio S. Scripturæ, aut SS. Canonum, aut Theologiæ Scholasticæ, vel Moralis. Ita *Salm. ibid. n. 56. 57 et 63. cum Pasq. etc.*

64. — Item Martin. V concessit Monachis S. Hieronymi, ut qui sine tædio Officium non valent dicere ob infirmitatem, etiam postquam convalescerint, satisfaciant recitando id quod suis Confessariis visum fuerit. Item Leo X concedit Fratribus Minoribus Officia prolixiora anticipare, et breviora reservare pro diebus, in quibus minùs occupantur in concionibus, et confessionibus, aut studio, ut putant *Salm. n. 59. cum Rodr. Tambur. Pelliz etc.* contra tamen *Lezan.* Item Leo X concessit Regularibus privilegium recitandi Officium privatum mentaliter: et, licèt *Alex. c. 10. q. 16. cum Pelliz. Less. Tamb. Lugo etc. apud Salm.* teneant hoc privilegium fuisse revocatum à Gregor. XV et Urban. VIII, qui revocarunt omnia privilegia vivæ vocis Oraculo concessa, prout tale fuit hoc privilegium ut communiter DD. asserunt; attamen probabilius contradicunt *Salm. Tr. 16. c. 3. n. 53. cum Nav. Hurt. Henr. Villal. Tamb. de Sacr. Mis. Rodr. Leand. etc.* Quia, ut aiunt, prædicta revocatio respexit tantum privilegia oretenus concessa ante S. Pium V. Non autem hoc, quòd à S. Pio confirmatum fuit per Bullam, quam referunt *Pell. et Peyr.* Addunt, quia privilegium Leonis fuit declaratio juris communis in *cap. Dolentes, de Cel. Miss.* ut idem *Lezana* concedit. At Oracula vivæ vocis, quæ sunt declarationes juris communis, vel Bullarum, tunc minimè revocata fuerunt, ut fere omnes dicunt, prout testantur *Salm. d. n. 53.* Id autem quod objicit *Peyrin.* nempe quòd dictum privilegium ad summum concessum fuit pro ea parte, quæ secretò dicitur in Officio publico, vel in Missa, ut expriment verba Privilegii relata à *Salm. l. c. n. 51.* minime obstat, nam ibi in fine sic additur: « Et quòd » eodem modo possit facere, qui solum dicit Officium per se: » cum prolatio verbalis sit præcipuè, ut ab aliis intelligatur. » Ergo (rectè arguunt *Salm. n. 54.*) recitatio privata, ubi nihil

dicitur, ut ab aliis intelligatur, et potest ex hoc privilegio tota mentaliter fieri.

Sedulo hic notandum quoad omnia privilegia Religiosorum, quòd Superior potest ex justa causa aliquando limitare privilegia subditorum, quia hæc semper concessa intelliguntur, ut non præjudicent potestati dominativæ, quam ob votum Obedientiæ Superior super subditos habet. Poterit etiam Abbatissa moderari pœnitentiam à Prælato Moniali impositam, si adsit justa causa, et accessus ad superiorem non pateat. Ita *Alex. cap. 11. §. 1. qu. 28.* Ultimò notandum, quòd ex Bulla Pauli V, §. 8. omnes Regulares professi (sicut et Ordinarii locorum) gaudent indulgentiis concessis cuicumque Ordini Religioso, ut notat *Alex. c. 10. qu. 18.*

DUBIUM V.

Qui possint, vel teneantur ingredi Religionem.

65. Quibus non liceat Religionem ingredi? — 66. In qua necessitate Parentum prohibeatur filiis Religiosos fieri? — 67. Quando filii jam professi teneantur à Religione egredi ad subveniendum Parentibus? — 68. An peccent filii Religionem ingredienti, invitati aut insciis parentibus? — 69. Quando prohibeatur Parentibus Religionem intrare ob necessitatem filiorum? — 70. An liceat relinquere Fratres, aut Sorores in necessitate? — 71. An debitis gravati possint Religionem ingredi? Quid si jam sint Professi? — 72. Volentes Religionem, quando teneantur, vel excusentur ingredi? — 73. Quando liceat ad aliam Religionem laxiorem, vel strictiorem transire? — 74. An Parochi possent Religionem ingredi, Episcopo contradicente? — 75. An Episcopus possit impedire Clericos à Religione? — 76. An, et quando Episcopi possint deserere Ecclesias suas, aut permutare? — 77. An peccent graviter Parentes, aver-tendo filios à Religione? — 78. An, et quomodo aliquis vocatus ad Religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplere?

65. — «RESP. I. Omnes illi, et soli possunt ingredi Religionem, » qui sunt sui juris, nec aliis obstricti: qui verò aliis obstricti » sunt, non possunt sine eorum consensu. *Less. l. 2. c. 41. d. 3.*
 « Unde 1. non possunt ingredi Religionem impuberes, quia » subsunt parentibus, vel tutoribus, quoad vitæ dispositionem.
 » 2. Nec filii, si parentes sine illis se alere nequeant. *Laym.*
 » *l. 4. t. 5. c. 4. n. 1.* et supra *l. 3. t. 3. n. 335. 3.* Nec servi sine » consensu dominorum. 4. Nec qui decepit virginem sub pro- » missione matrimonii. 5. Nec is, qui non est solvendo credito- » ribus modò in seculo manendo possit intra paucos annos sol- » vere. *S. Th. tamen, Sylo. Fumus, v. Religio,* et alii putant,
 » illum posse bona præsentia cedere creditoribus; quia persona » hominis liberi non est pecunia obligata. 6. Nec Episcopus,
 » sine consensu Papæ, cui juramento se obstrinxit; præterquam » quòd sit obstrictus suæ Ecclesiæ, sicut maritus uxori. 7. Nec » conjuges post matrimonium consummatum, nisi vir per vim » consummasset ante expletos 2 menses, qui eis à jure conce-

» duntur, aut nisi alter conjugum commisisset adulterium : tunc
» enim innocens ingredi posset. »

66. — Notandum hñc I. quòd, si filius profiteatur Religionem, relinquendo Parentes in necessitate, professio, hoc non obstante, bene valida est. Notandum II. quòd, si filius in seculo manens nullo modo necessitati Parentum possit subvenire, licitè Religionem ingredi potest. Notandum III. quòd si filius in seculo manere non possit sine gravi periculo labendi in aliquod grave peccatum, licitè etiam ingreditur Religionem quacumque necessitate laborent Parentes, quia temporali vitæ Parentum præferri quidem debet spiritualis salus filii. Ita *S. Thomas Quodlib. 10. art. 9.* ubi ait : « Aut iste, qui habet propositum intrandi » Religionem, videt in seculo non posse vivere sine peccato » mortali, vel non de facili ; si timet sibi periculum peccati mortalis, cum magis teneatur saluti Animæ suæ providere, quam » corporali necessitati Parentum, non tenetur in seculo remanere. » Sanctum Doctorem sequuntur *Sanch. Dec. l. 4. c. 20. n. 11. Pal. tr. 16. D. 1. p. 7. §. 5. n. 7. et Salm. tr. 15. de Statu Relig. c. 3. n. 50. cum Lezana, Garcia, Peyrino, etc.* Intellige tamen (ut bene advertunt *Salm. l. c.*) si periculum sit proximum, et tale, ut à filio, manendo in seculo, moraliter vitari non possit.

Sed nunc quæritur, quænam necessitas Parentum prohibeat filios Religionem ingredi ? Et è converso quænam necessitas filiorum prohibeat Parentes Religiosos fieri ? Sic respondet, et docet *S. Th. 2. 2. q. 189. art. 6.* loquendo de filiis : « Parentibus » in necessitate existentibus, ita quòd eis commodè aliter subveniri non possit, non licet filiis Religionem intrare. » Secus autem dicit, si Parentes *filiorum obsequio non multum indigeant.* Hinc dicunt *Sanch. Dec. l. 4. c. 20. Less. l. 2. c. 41. n. 34. Salmant. de Stat. Relig. c. 3. n. 53. cum Suar. Peyrin. Pal. Bon. et communi*, quòd filius nequit ingredi Religionem, relinquendo Parentes in necessitate sive extrema, sive gravi (non autem communi), etiamsi filius votum Religionis emisit. Secus autem, si necessitas sit communis, aut si illi tantum aliqualem patiantur statûs diminutionem, ut videtur docere *S. Thomas Quodl. 10. art. 9.* ubi : « Si sine ejus obsequio Parentes nullo modo vivere » possunt, sic tenetur eis servire, et alia opera perfectionis prætermittere. Si verò sine ejus obsequio possunt aliquialiter sustentari non honorificè, propter hoc non tenetur opera perfectionis dimittere. »

67. — Hoc dicendum de filiis nondum in Religione professis ; Sed magna quæstio est an, Parentibus egestate pressis, Filius jam professus teneatur egredi ut eis subveniat ? In necessitate extrema, certum est teneri ; dicunt tamen *Salm. de IV. Præcepto c. unic. n. 11.* quòd hoc non procedit, si filius è Claustro possit subvenire, quin egrediatur ; nec si patris necessitas non sit evidens, et Prælatûs licentiam neget, judicans necessitatem non esse talem, quia in dubio standum est judicio Superioris. At

dubium majus est, si necessitas Parentum sit evidens, sed tantum gravis? Adest triplex sententia: *Prima* dicit teneri filium egredi, quia per votum non extinguatur obligatio naturalis filii erga Parentes. Ita *Henr. de Pandao, Cord. etc. ap. Salm. l. c. n. 12. Secunda* sententia distinguit, et dicit, quod si necessitas Parentum antecedit Professionem, filius tenetur egredi, quia obligatio jam contracta non extinguatur per Professionem; secus, si Professionem subsequitur. Ita valde probabiliter *Elbel. de 4. Pr. n. 552. cum Less. etc. Tolet. summ. l. 5. c. 1. num. 9. et Navar. Suarez, Sylvest. etc. ap. Salm. num. 13. Tertia* sententia probabilior docet in tali casu non teneri, nec posse filium egredi sine licentia, sive necessitas Parentum præcedat Professionem, sive non. Et probatur ex *D. Th. 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4.* ubi ait: « Ille verò qui jam est in Religione Professus, reputatur » jam quasi mortuus mundo; unde non debet occasione sustentationis Parentum exire è Claustro. » Tenetur tamen, salva sui Prælati obedientia, et suæ Religionis statu, media adhibere, quibus suis Parentibus subveniatur. Probatur inde ratione, quia sicut filius conjugatus non tenetur relinquere uxorem, et adire Parentes, ut eos alat, sive necessitas Matrimonium præcedat, sive non; quia jam statum suscepit, in quo tenetur magis adhærere uxori quàm Parentibus. Sic neque Religiosus tenetur Claustrum deserere ad subveniendum Parentibus. Ita cum *Bus. de 4. Præc. vide l. 3. n. 335. in fin. n. 5. S. Thom. l. c. et Quodl. 3. art. 16. ac Quodl. 10. art. 9. Sanch. Dec. l. 4. c. 20. n. 17. cum Caj. S. Anton. Arm. Tab. etc. Bon. de 4. Præc. p. 5. n. 7. Salm. n. 14. cum Fag. Bord. Rodr. etc.*

Nota hæc obiter Decretum SS. N. P. Bened. XIV, incipiens *Pontificia*, editum die 28 Maii 1745, notandum in suo *Bullar. t. 2. N. VII.* ubi præcipitur, quod Regulares extra Claustra degentes (sicut et in civilibus) sint subjecti Ordinario, qui eos etiam corrigere debet.

68. — Quæritur inde, an peccent filii Religionem ingredienti-tes, invitatis aut insciis Parentibus? Dixit Lutherus, ut refert *Bellarmin. Contr. t. 1. de Monach. c. 36. n. 1.* peccare filios intrando in Religionem sine Parentum consensu; cum teneantur ipsis in omnibus obedire. Sed hoc reprobatum fuit à Conc. Toletano. *X. c. ult.* ubi omnino concessum fuit filiis Religionem suscipere sine Genitorum licentia, modò annos pubertatis compleverint: « Parentibus (verba Concilii) filios Religioni tradere, » non ampliùs quàm usque ad decimum quartum eorum ætatis » annum licentia poterit esse. Postea verò, an cum voluntate » Parentum, an suæ devotionis sit solitarium votum, erit filiis » licitum Religionis assumere cultum. » Idem sancitum fuit per Conc. Tiburtinum Can. 24. Idem docuerunt S. Ambr. S. Hieronym. S. August. S. Bern. S. Thom. et alii cum S. Joann. Chrysost. qui generaliter loquendo scripsit: « Cum spiritualem salutem impediunt Parentes, nec cognoscendi quidem sunt. »
 1c communiter docent DD. non teneri filium Religionem

omittere, causa vitandi scandala Parentum. Ita *S. Thom.* 4. D. 38. q. 2. art. 4. q. 2. ad 2. *Pal. de Char.* D. 6. part. 16. n. 6. cum *Suar. Vasq. etc. Spor. de Scand.* c. 1. n. 31. cum *Val. Salm.* tr. 21. c. 8. n. 87 cum *Cano, Led. Hurt. etc.* Quamvis autem præfati AA. advertant debere filium eo casu aliquantulum expectare, donec Parentes moneantur de eorum obligatione; imò, si ipse facile et tutò possit ipsorum consensum obtinere, par esse, ut non discedat sine Parentum benedictione. Hoc tamen intelligendum, ut mox videbimus, nisi probabile sit periculum, quòd Parentes injustè illi impediunt executionem suæ vocationis. Ideo ut plurimum in praxi filii excusantur, si insciis Parentibus domum relinquunt.

Certum est, quòd circa statùs electionem non tenemur Genitoribus parere, ut docet communis sententia DD. cum *S. Thom.* 2. 2. q. 104. a. 5. qui ait : « Non tenentur nec servi dominis, » nec filii Parentibus obedire, de matrimonio contrahendo, vel » virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi. » Dubium igitur fit, an filius teneatur in his consulere Parentes, ut ab ipsis rectum consilium accipiat? Quoad statum conjugalem, *Sanch. de Matr. lib. 4. D. 23. n. 10. cum Con. et aliis*, censent teneri filium Parentes consulere, quia in tali negotio ipsi majorem experientiam quàm juvenes, habent. Sed adhuc circa matrimonia *Castrop. Henriq. et Salm.* cum aliis, authoritati *S. Thomæ* innixi (Vide de *Matr. l. 6. n. 849. v. Tertia sententia*) excusant à culpa gravi filium, insciis Parentibus, matrimonium contrahentem. Quidquid tamen sit de hoc, rectè dicit P. Pinamontius in aureo Libello (cui titulus *Vocaz. vittoriosa c. 3.*) quòd circa electionem Statùs Religiosi nec tenentur, nec expedit, quòd filii consilium Genitorum expectant; quia in hoc non tantum ipsi nullam experientiam habent, sed etiam quia Parentes ob proprium commodum mutantur in hostes, ut ait *S. Th.* 2. 2. q. 189. art. 10. loquens de vocatione Religiosa : « Frequenter amici carnales » aversantur profectui spirituali. » Etenim frequentius parentes malunt filios perire cum eis, quàm salvari sine eis, ut dicit *S. Bern. Ep.* 111. unde exclamat : « O durum patrem, ô sævam » matrem ! O Parentes crudeles et impios ! non Parentes, sed » peremptores ; quorum dolor salus pignoris ? quorum consolatio » mors filii est. Ibidem. » Hinc sic advertit *Porreкта apud S. Th. l. c.* « (Si Deus vult animam ad se vocatam oblivisci patrem, et domum patris, suggerit utique per hoc, quòd vocatus ab ipso ad Religionem, non debet suorum carnalium consilium interponere Vocationis executioni.) » Et *S. Cyrillus* apud eundem *S. Th.* ibid. explicans illud : « Nemo mittens manum ad aratrum, et » respiciens retrò, aptus est Regno Dei. » *Luc.* 9. 62. inquit : « Aspicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis confere » rendi. » Ideo *S. Thom. Opusc.* 17. c. 10. absolute vocatos animadvertit, ut diligenter caveant, ne de sua vocatione consilium a Parentibus accipiant : « Ab hoc consilio primo quidem amovendi sunt carnis propinqui, dicitur enim : Causam tuam tracta

» cum amico tuo. Propinqui enim carnis in hoc negotio amici non sunt, sed inimici juxta sententiam Domini: Inimici hominis domestici ejus. » Ex his omnibus concluditur, non solum non peccare filios Religionem assumptes, Parentibus inconsultis; sed ordinariè loquendo, valde errare, si participes eos faciant de sua Vocatione, ob periculum cui se exponunt, se ab illa averti; et hoc utique confirmatur ab exemplo tot Sanctorum, quorum discessus, parentibus insciis aut invitis, Deus etiam miraculis approbavit, et benedixit. Idemque sentit doctus *P. Elbel de Prac.* n. 538. dicens: « (Si filius se sentiat à Deo vocatum ad statum religiosum, et advertat Parentes id agrè laturos, atque ex affectu carnali, ac futilibus motivis se opposituros, non tenetur eos consulere, quia consultius aget rem eis celando, juxta illud *Matth. 8* ubi Christus Dominus discipulum reprehendit nolentem eum illico sequi ob patrem prius sepeliendum.) » An autem peccent graviter Parentes avertentes filios à Religione, vide *infra* n. 77.

69. — E converso docet *S. Thomas eodem loco*, non licere Parentibus Religionem intrare, non solum cum filios in necessitate gravi relinquere deberent, sed etiam si omnino prætermittere deberent eorum curam, id est, non prævisio (sunt verba *S. D.*) *qualiter educari possint*. Hoc tamen intelligitur, ut dicunt *Salm. d. c. 3. n. 52. cum Suar. Pal. Pelliz.* de filiis non emancipatis, quos Parentes nequeant in seculo relinquere, quin eis provideant de necessariis tam ad sustentationem quam ad instrumentum morum. Secus autem de filiis emancipatis, quos Parentes, ordinariè loquendo, nec alere, nec instruere amplius tenentur, nisi filii per accidens gravi necessitate laborent.

70. — Fratres autem et sorores non licet deserere in necessitate extrema, sed licet in gravi; quamvis ratione caritatis posset quis differre, et etiam omittere statum Religionis ad subveniendum fratribus graviter indigentibus. Si verò votum habeat Religionis, in tali casu non posset differre per longum tempus, sine dispensatione. Ita *Salm. ib. num. 54. cum Sanch. Suar. Pal. Azor. Pelliz. Bonac.*

71. — Quæritur inde, an debitor ære alieno gravatus possit Religionem ingredi? Adsunt tres sententiæ. *Prima* sententia cum *Gers. Pal. Val. Suar. Reg. Mol. Bon. etc.* apud *Salm. de Rest. c. 1. num. 289. et Holzm. de Restit. n. 518.* absolutè negat, quia hoc esset contra naturale præceptum justitiæ, lucrum spirituale querere cum damno creditoris, cui debitor ex justitia solvere tenetur. *Secunda* sententia, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 19. n. 8. cum Major, Nav. Az. et Salm. l. c. n. 290.* distinguit, et dicit, quod si debitor in seculo manens brevi tempore probabiliter, et sine magna difficultate acquirere sua industria possit quod debet, vel notabilem debiti partem, ut solvat; tunc tenetur expectare. Secus, si diu expectare deberet, vel si sine notabili difficultate satisfacere non potest. Quale autem tempus censenda sit breve? *Maj.* putat triennium: *Sanch.* autem cum *Nav.* mium. *Tertia* verò sententia absolutè docet debitorem statim

posse Religionem ingredi, bona sua creditori cedendo Hanc tenet *S. Th. 2. 2. q. 189. a. 6. ad 3.* et eum sequuntur *S. Anton. Sylv. Cajet. Palud. Tabien. Ang. Armill. Arag. etc.* apud *Sanch. l. c. n. 7.* ac probabilem putat *Sa.* Et hoc, etiamsi solutio promissa fuerit cum juramento, ut notant *ib. S. Anton. Sylv. Tab. et Sa.* Ratio *S. Th.* hæc est : « Propter pecuniam persona liberi hominis secundum jura Civilia non obligatur, sed solum res : » quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ : unde licite potest, exhibitis rebus suis, Religionem intrare ; nec tenetur in seculo manere, ut procuret unde debitum reddat. » Rationem hanc rejicit *Sanch. cum Med. d. n. 7.* dicens non esse verum, quod persona debitoris non sit creditoribus obligata ; aliàs, ait, inique debitor carens bonis in carcerem à Judice detruderetur. Sed respondetur, quod obligatio personalis, quæ inest debitori, non jam est ratione personæ, sed ratione bonorum, ut docet *S. Th. l. c.* et prout certum asserunt *Salm. d. c. 1. n. 224.* Unde, supposito quod debitor in seculo maneat, et liber potensque sit bona acquirere, bene remanet sua persona obstricta ad bona acquirenda, cum possit sine magno sui detrimento ; et tunc remanet obligata persona debitoris, non jam directè ratione sui, sed indirectè ratione bonorum ad quæ acquirenda potens est, cum teneatur tunc non solum dare quæ habet, sed etiam procurare possibilitatem solvendi, dum potest acquirere sine magno damno suæ libertatis. Secus tamen dicendum, supposito quod velit seculum relinquere, et de Deo se totum dicare in religione, ubi impotens redditur ad solvendum ; tunc enim liberam habet personam, ut de ea in Dei obsequium disponere possit : et quoad debitum solvendum sufficit, si omnia sua bona creditoribus cedat. Aliàs, si in seculo manere teneretur esset directè, et per se obligata persona debitoris ob pecuniam debitam, quod absolute negatur, quia libertas hominis omnem æstimationem pecuniæ excedit, ut loquitur supra *S. Thom.* Adde (et sic respondetur rationi primæ sententiæ) quod Præceptum naturale non obligat, quando debitor nequit satisfacere, nisi cum tanto detrimento suæ libertatis, et cum onere subeundi, in seculo manendo, periculum æternæ salutis ; nemo enim in contractu cum hoc onere præsumitur velle se obligare. Et, sicut quis non tenetur in seculo manere ad servandam promissionem Matrimonii (nisi per eam copulam extorserit), ita nec etiam, qui debitum contraxit. Et hoc, etiamsi debitum sit ex delicto, ut tenent *Salm. cum aliis d. n. 290.* quia pariter iste debitor non est obstrictus cum tanto onere, ut Religionis meliori statu privari debeat. Hæc tres sententiæ sunt omnes probabiles, sed probabilior mihi videtur secunda ; modò ex illa brevi mensione in seculo non immineat probabile periculum incidendi in peccata, vel amitendi vocationem ad Religionem. Conveniunt autem DD. ad dicendum, quod prædicta quæstio currit, cum debita sunt certa : at, si incerta sint, procul dubio statim debitor Religionem ingredi potest ; quia, cum obligatio elargiendi debita incerta pau-

peribus non sit ex iustitia, et jure naturali, sed ex pietate, et jure Ecclesiastico, ut probant *Salm. de Rest. c. 1. n. 211. cum Less. Vasq. Bann. Vill. Led. etc.* contra alios, ideo bene talis debitor potest, ommissa restitutione, Religionem petere, cum nihil sit tam pium, quam se, suaeque omnia Deo in Religionem dicare. Ita *Sanch. l. c. n. 4. Lugo, Suar. Pal. etc. cum Salm. c. 16. n. 287.*

Advertendum tamen quod hæc locum habent de jure naturali. At Sixtus V. per Bullam datam anno 1587. reddit inhabiles ad Religionem debitores, qui dilapidaverunt sua bona, vel qui deponere debent rationes, antequam debita solverint, aut rationes reddiderint; et licet Clemens inhabilitatem abstulerit, reliquit tamen prohibitionem. Hoc verò intelligendum, ait *Croix l. 3. p. 2. n. 444. cum Sanch. et Ills.* de iis, qui aliter non possunt satisfacere, nisi in seculo manendo, et à quibus sperari potest solutio; item si magna sint debita, superantia facultates proprias, cum dicatur in Bulla, *ingenti aere alieno gravatis*. Præterea dicit *Croix cum Sanch. et Dic.* hoc non procedere pro Monialibus, nec pro Equitibus Ordinum Militarium, quia hi in odiosis non comprehenduntur nomine Religiosorum: insuper neque pro iis, qui gravantur debitis tantum incertis. Nec pro iis, qui sine culpa gravi inciderunt in impotentiam; nam Bulla est tantum pro dilapidatoribus, ut notat *Croix ibid. cum Dic.* nec pro debitoribus ratione donationis, *Croix cum Sanch.* Præceptum autem de reddendis rationibus, intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litibus, *Croix cum Dic. et Ills.*

Si verò quis debitis gravatus jam Religionem professus fuerit, valet Professio, ut *Croix d. n. 444.* Nec Prælati tenentur tunc de iustitia licentiam ei dare ad laborandum, ut satisfaciat; *Croix num. 450. cum Lugo. et Nav.* Tenetur tamen ex caritate, si nullum inconveniens obstat.

72. — « Resp. 2. Qui vovit religionem, tenetur ingredi secundum sequentes regulas.

« 1. Non tenetur, imò nec potest licite ingredi Ordinem, in quo collapsa est disciplina regularis: * (*Intellige quoad Observationes principales, ut Salm. de Stat. Rel. c. 2. n. 3.*) * idque ob periculum perversionis. *Laym. l. 4. t. 5. c. 6. n. 5.*

« 2. Qui vovit laxiorem, licite ingreditur strictiorem; non tamen contra, quia minus præstaret, quam promisit. Quod si tamen profiteatur in laxiore, valida est professio, et liberatur à voto strictiorem ingrediendi. Ratio est, quia votum solemne, quo fit personæ traditio, et religioni jus in personam acquiritur, de-rogat priori voto simplici, per quod nullum tale jus Religionii strictiori erat acquisitum. *Laym. l. c. ex S. Th. etc.*

« 3. Is, qui vovit experiri Religionem strictiorem, potest id commutare in votum profitendi, et perseverandi in laxiore. Ratio est, quia hoc melius est, *Laym. l. c. ex Sanch. etc.* »

Communiter DD. dicunt quod, si quis voverit Religionem ingredi, non tenetur eam quærere extra propriam nationem, vel Provinciam: vide *Salm. tr. 15. c. 2. n. 8.* Fœmina verò quæ vovit

Religionem, non tenetur quærere monasterium extra patriam, longè à suis, ut aiunt *Pal. D. 1. tr. 16. p. 3. n. 6. Sanch. D. l. 4, c. 16. n. 46. Tolet. l. 4. c. 17. num. 12. et Salm. l. c. cum Garc. etc.* Ratio quia regulariter non censetur fœminæ Religionem voventes ad id se obligare, cùm hoc gravem et novam involvat difficultatem; ob quam *Tolet. et Garc. ib.* excusant etiam viros votum Religionis habentes.

Quær. I. An is, qui voverit Religionem, et semel legitimè repellatur ab ea, teneatur iterum ingredi, si Monasterium postmodum velit eum admittere? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Laym. l. 2. tr. 5. c. 6. n. 4. Bon. t. 2. D. 4. q. 2. p. 5. §. 6. n. 11. et Sanch. Dec. l. 4. c. 16. n. 71. cum Abul.* Ratio, quia votum non est factum in favorem Religionis, sed in Dei obsequium; unde, licèt illa cedat juri suo nolendo eum admittere, non ideo tamen vovens liberatur à sua obligatione. *Secunda* verò sententia negat, quam tenent *Pal. D. 1. p. 3. num. 10. Less. l. 2. c. 41. n. 44. Suar. c. 2. n. 7 et 10. et Salm. tr. 15. c. 2. num. 11. cum Arag. Pell. Garc. Dian. et à S. Fausto.* Ratio, quia tale votum, quamvis emissum in honorem Dei, censetur tamen factum sub conditione, si non repellar; ergo, conditione non impleta, extinguitur obligatio. Huic objicit *Bon.* nullam conditionem reddere votum conditionale, nisi explicitè apponatur. Sed hæc obiectio non videtur subsistere; non rarò enim in promissionibus conditio implicitè appositæ promittentes deobligat juxta dicta *l. 3. n. 720. v. Notandum.* Cæterùm in hac quæstione probabilius mihi videtur dicendum, quòd si talis vovens habet probabilem spem se fore imposterùm recipiendum, non liberatur à voto; secus, si nulla probabilis spes appareat.

Quær. II. An qui simpliciter Religionem voverit, peccet mortaliter, si post ingressum, sine causa ab illa egreditur? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Bon. de Voto D. 4. q. 2. p. 5. §. 6. n. 22. et Sotus, Caj. Arag. etc. ap. Sanch. l. 4. c. 16. num. 90.* et probabilem vocant *Salm. c. 2. n. 23.* Ratio, quia qui vovet Religionem, censetur eam vovere sub conditione probationis à jure concessæ; jus autem universè concedit ingredientibus ut possint sine ulla causa pro libito Religionem deserere, uti patet ex c. 1. de Regul. in 6. *Secunda* verò probabilior sententia, quam tenent *Sanch. l. c. Pal. tr. 16. D. 1. p. 4. n. 2. Suar. l. 4. c. 3. n. 2. et Salm. c. 2. n. 24. cum Pell. Garc. Miranda, et aliis,* docet hunc à mortali non excusari. Ratio, quia votum Religionis non tantùm obligat ad suscipiendum habitum religiosum, sed etiam ad Deo toto vitæ tempore obsequendum; unde obstringit etiam ad profitendum, nisi justa adsit causa egressûs, putà si ille inveniatur Religionem suis viribus imparem, ut ait *Sanch.* Ad textum oppositum autem respondetur, illum loqui de iis, qui Religionem ingrediuntur, tantùm ad experiendum, nullo tamen præmisso voto. Secus verò dicendum cum *Azor. l. 11. c. 12. et aliis cit. apud Sanch. ut supra,* si vovens non habuerit animum profitendi, sed tantùm experiendi. Idque ex-

pressè tradit *D. Th. 2. 2. q. 189. a. 4.* ubi sic docet : « Si ergo » vovens intendit se obligare, non solum ad ingressum Religionis » sed etiam ad perpetuò remanendum, tenetur perpetuò remanere : Si autem intendit se obligare ad ingressum Religionis » causa experiendi cum libertate remanendi, vel non remanendi, » manifestum est quòd remanere non tenetur. Si verò in vovendo » simpliciter de ingressu Religionis cogitavit, absque hoc quòd » cogitaret de libertate exitus, vel perpetuitate remanendi, videtur » obligari ad ingressum Religionis secundum formam juris communis, quæ est ut ingredientibus detur annus probationis ; » unde non tenetur perpetuò in Religione permanere. » Rectè autem ad 3. advertit : « Quòd ille qui intrat, ut statim exeat, » non videtur satisfacere voto suo, quia ipse in vovendo hoc non » intendit : et ideo tenetur mutare propositum, ut saltem velit » experiri, an ei expediat in Religione remanere : non autem » tenetur ad perpetuò remanendum. »

Quær. III. An si quis habeat votum profitendi, et Religionem ingrediatur, animo perpetuò manendi, sed à Religione ejiciatur, quia judicatur ineptus ob inscitiam, ægritudinem, et similia, liberetur à voto? Supponendum, ut certum cum *Sanch. l. 4. c. 16. n. 108. et Salm. c. 2. n. 25.* quòd si is remissè se gesserit, tenetur modicrem abhibere diligentiam, ut se corrigat, aliter à voto non fit immunis. Difficultas est, quando jam diligentiam adhibuerit, et repellatur, an maneat liber à voto? *Prima* sententia affirmat, quam tenent *Pal. D. 1. p. 4. n. 10. Suar. l. 4. c. 4. n. 14. et Garc. apud Salm. n. 26.* qui probabilem putant. Ratio, quia is, qui promisit profiteri, non censetur se ad aliud obligasse, quàm ad media ordinaria apponenda, quæ jam apposuit, nec per ipsum stat quominus profiteatur. *Secunda* verò probabilior sententia negat, et hanc tenent *Sanch. l. c. n. 82. Laym. l. 4. tr. 5. c. 6. n. 13. Bon. t. 3. D. 4. s. 2. p. 5. §. 6. n. 22. Salm. l. c. cum Pell.* Ratio, quia hic tenetur procurare votum illud implere usque dum apparet probabilis spes implendi; idque non extraordinarium, sed ordinarium est medium adhibere; unde, si ab illa Religione ejicitur, tenetur modicrem diligentiam apponendo aliam Religionem quærere.

Quær. IV. An qui voverit profiteri, possit à Religione exire ex causa, non jam urgenti, sed justa, nempe quia talem vitam expertus sit incommodam? *Prima* sententia affirmat, et hanc tenet *Dian. p. 2. tr. 17. R. 10. citans Sot. Reg. Led. Arag. etc.* eò quòd tale votum intelligitur emissum sub hac conditione, si talis status conveniens sibi videtur. *Secunda* tamen vera sententia, quam tenent *Sanch. l. 4. c. 16. n. 81. Laym. c. 6. n. 13. Bon. D. 4. p. 5. §. 6. n. 22. et Salm. n. 28. Caj. Az. Val. etc.* docet hunc teneri ad profitendum etiam cum incommodo; modò non sit tale, ut intolerabile videatur. Ratio, quia is ita videtur se voluisse obstringere, ut non possit egredi, si ratio vivendi esset tolerabilis; nam è converso, si difficultatem valde gravem experiretur, non tenetur permanere, cum non videatur se voluisse obligare ad id

quod sibi est moraliter impossibile. Et hanc eandem nostram sententiam tenent *Less. l. 2. c. 41. n. 46. et Pal. D. 1. p. 4. n. 9.* qui non bene citantur à *Salm.* pro prima sententia.

Per quantum autem temporis is qui votum habet Religionis, differendo illud exequi, peccet graviter? Vide dicta *l. 3. n. 221.*

» *Quær.*

73. — « 4. Professo licentiam transeundi ad Ordinem laxiorem »
 » Episcopus, vel Prælatus Ordinis exemptus cum consensu Ca-
 » pituli dispensativè ex justa causa dare potest. *Laym. l. c. Less.*
 » *l. 2. c. 41. n. 103. Sanch. 6. mor. c. 7.*

« 5. Professus ad Ordinem strictiorem, petita (licet non con-
 » cessa) Prælati sui licentia, ex justa causa transire potest. Quod
 » addo, quia huiusmodi transitus sine causa temerè fieri non debet.
 » Quòd si fiat, spectanda est austeritas circa silentium et solitu-
 » dinem, idque non tantum secundum institutum Regulæ, sed
 » etiam secundum observationem præsentem. Probatur *ex c. Li-*
 » *cet, de Regularibus. V. Laym. Less. Sanch. ll. cc.* »

Ex dictis resolvuntur hi Casus.

« 1. Canonici regulares ad Monachos transire possunt, non
 » contra, cum Religio Monachorum austerior sit. *Laym. l. c.*
 « 2. Professus Regulam strictiorem, si ea non servetur in suo
 » Monasterio, aliove ejusdem Ordinis, nec sit spes reformationis,
 » potest transire ad Ordinem laxiorem, in quo Regula servetur :
 » ita ut, considerato præsentì statu, ducat vitam strictiorem;
 » *Laym. l. 4. tr. 5. c. 6. n. 10. ex Sanch. Rodr. etc.* »

Bene potest Religiosus ex suo Ordine ad alium strictiorem
 transire, petita licentia à suo Prælato, quamvis negata; ita
S. Th. 2. 2. q. 189. a. 8. et DD. communiter ex c. Licet 18. de
Reg. ubi Innocentius III sic præscribit : « Postquam (Mona-
 » chus) à Prælato suo transeundi licentiam postulaverit...
 » liberè potest sanctioris vitæ propositum adimplere, non ob-
 » stante proterva indiscreti contradictione Prælati. » Debet
 tamen Subditus Prælati responsum expectare usque ad tempus,
 quo Superior valeat examinare, an debeat vel ne licentiam im-
 pertire. Contra verò, re perpensa, tenetur Prælatus licentiam
 concedere, statim ac videt nihil obstare. « Prælatus (addit Pon-
 » tificex) subito sine difficultate, et pravitate qualibet debet
 » transeundi licentiam indulgere, ne videatur propositum im-
 » pedire divinitus inspiratum. » Hinc communiter tradunt *Suar.*
t. 4. de Relig. tr. 8. l. 3. c. 10. n. 17. Sylv. verb. Religio 4. q. 1.
n. 5. Pell. tr. 3. c. 5. n. 139. Pal. Disp. 4. p. 26. §. 3. n. 1. Lex.
t. 1. c. 22. n. 13. Miranda t. 1. qu. 31. a. 6. Salm. tr. 15. c. 5.
n. 68. etc. quòd Prælatus graviter peccaret, si sine justa causa
 licentiam denegaret, quia gravem irroget subdito injustitiam,
 cum à perfectiori statu retrahendo, idque confirmatur ex verbis
 Innocentii relatis, ubi dicitur proterva contradictio Prælati, qui
 injustè licentiam denegat. « Non obstante proterva indiscreti
 » contradictione Prælati. »

Diximus injustè, nam tres sunt justæ causæ, ex quibus Superior valet denegare licentiam, juxta verba ejusdem Pontificis in *cit. cap. Licet*. Et 1. Si subditus *ex temeritate vel levitate* vellet transire, putà si duceretur ex ira alicujus offensionis acceptæ, aut ex fine consequendi aliquod temporale commodum. In dubio tamen negativo præsumitur recto animo procedere, ut dicunt *Suar. l. c. c. 9. n. 2. et Bon. q. 2. p. 9. §. 3.* In dubio autem positivo standum judicio Superioris tam Subditi, quàm Prælati Conventûs, nempe Generalis, vel Provincialis, ut præcipit Pontifex *eodem c. Licet. 2.* Si transitus redundet in *jacturam sui Ordinis : quoniam communis utilitas* (verba textûs) *privatæ utilitati præfertur*. Sed pro hujusmodi *jactura* porro non reputatur illa, quam perferret Ordo ex privatione exempli illius boni Religiosi; nam si talis sufficeret *jactura*, nemini transire ad arctiorem Ordinem liceret. Nomine *jacturæ* intelligunt *Salm. n. 61. cum Portell. etc.* si v. g. Monachus ille esset Doctor, vel arte peritissimus, ita ut ex ejus deficientia Religio notabile reciperet damnum. 3. Si ex transitu Ordo gravem pateretur *injuriam*, sive dedecus, ita ut deinde ab aliis notabiliter despiceretur, vide *Salm. cit. num. 61.* Hoc dedecus ordinariè abesse censeo, si pateat alterum Ordinem certè in Regulæ perfectione præcellere.

Addendum, non licere Monacho hunc transitum intentare, si altera Religio quam optat, nollet eum recipere, juxta præceptum Urbani VIII (ut in *Bullar. t. 4. Constit. 25.*) qui dixit : « Non » permittatur transire, nisi constiterit eam Religionem paratam » esse eum recipere. » Sufficit autem, si nullum obstat impedimentum, licentia Prælati Conventûs, à quo petitur transitus, ut *Syloest. verb. Religio 4. q. 3. Peyrin. q. 1. c. 24. et Salm. n. 63.* Utrùm autem transitus sine petitione licentiæ non solum sit illicitus, sed etiam invalidus? Affirmant *Less. c. 41. n. 101. Azor. c. 14. q. 6. Sanch. Dec. c. 7. n. 95. etc.* At valde probabiliter negant *Suar. l. 3. c. 10. n. 22. Syloest. l. c. q. 1. et Salm. c. 5. n. 67. Bon. Pelliz. etc.*, quia nullum jus habetur irritans hunc transitum, et contra ipse transitus de jure naturæ valet, cùm sit commutatio in melius.

74. — Hic plures utiles quæstiones adnectere oportet. Quær. I. An Parochus possit licitè Religionem ingredi contradicente Episcopo? Omnino affirmandum ex *c. Duo sunt leg. 19. q. 5.* ubi habetur : « Si quis Clericorum in Ecclesia sua sub Episcopo » populum (scilicet proprium, ut explicat Glossa) retinet, et » seculariter vivit; si afflatus Spiritu sancto in aliquo Monas- » terio, vel Regulari Canonica salvari se voluerit... etiam Epis- » copo contradicente eat liber nostra auctoritate : » sic Urbanus II ad Rufinum. Rationem autem hujus sanctionis dat *D. Th. 2. 2. q. 189. a. 7.* dicens : « Obligatio voti perpetui præfertur » omni aliæ obligationi; obligari autem voto perpetuo et solemn- » ad vacandum Divinis obsequiis, competit propriè Episcopis » Religiosis. Presbyteri autem curati, et Archidiaconi non obli- » gantur voto perpetuo et solemn- » ad curam Animarum reti-

» nendam, sicut ad hoc obligantur Episcopi; unde Episcopi non
 » possunt deserere Præsulatum absque auctoritate Rom. Pon-
 » tificis, ut Extrav. de Regul. etc. c. Licet. Archidiaconi autem,
 » et Presbyteri curati possunt liberè abrenunciare Episcopato
 » et curam eis commissam absque speciali licentia Papæ. » Deinde
 S. Th. (ad 2. d. a. 8.) affert textum D. Hieronymi ad Vigilanti-
 um sic dicentis: « Tu dicis, si omnes se clausierint, quis secu-
 » lares homines lucrifaciet; quis peccantes ad virtutes poterit
 » exhortari, etc. » Respondet S. Hieronymus: *Rara est virtus,
 nec à pluribus appetitur.* Hæc omnia uti certa enunciat N. SS. P.
 Bened. XIV in sua Bulla, quæ incipit, *Ex quo dilectus*, edita
 die 14 Januarii 1747 (in Bullar. t. 2. num. 69.): Attamen non
 dubitat idem Pontifex, quin Parochus omnino teneatur, *non tam
 officio* (verba Bullæ) *et honestate, quàm naturalis legis præ-*
cepto, certiorum facere Episcopum de suo suscepto consilio, an-
 tequam Religionem ingrediatur, ne grex sine custode deseratur.
 Si verò Episcopus deinde dissentiat, *Presbyterum non adstringet*
 (ait Pontifex) *quominus Religionem ingredi valeat.* Insuper
 decernit ibidem Beneficium non vacare, nisi post Professionem,
 et interim Parochum fructus illius lucrari, ac si legitimo impe-
 dimento detineretur. Et idem statuit de omnibus aliis Bene-
 ficiariis, juxta opinionem traditam à Suar. de Relig. t. 3. l. 5. c. 16.
 n. 12. et Sanch. Dec. l. 7. c. 4. n. 7. etc.

75. — Quær. II. Quid dicendum de Clericis, aut aliis Bene-
 ficiariis non curatis? Respondeo: Quamvis isti ex officio, et
 honestate teneantur suos Episcopos certiorare de suo Religionem
 ingrediendi proposito, non peccant tamen, ut declarat N. SS.
 Bened. XIV in Bulla mox citata, si id omittant ob metum
 reverentialem, ne fortè ab ejus desiderii implemento revocentur.
 Certum autem est non posse Episcopos impedire suos Clericos
 ne Religionem ingrediantur, ut habetur in *cap. Clerici*. 19. qu. 1,
 ubi ex Concil. Tolet. IV dicitur: « Clerici qui Monachorum
 » propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt,
 » liberos eis ab Episcopo in Monasteria largiri oportet in-
 » gressus, nec interdicti propositum eorum, qui ad contempla-
 » tionis desiderium transire nituntur. » Hunc et consimiles Ca-
 nones laudat et approbat præfatus N. Pontifex; necnon affirmat
 id non tantum intelligi de Religionibus vitæ contemplativæ, sed
 etiam activæ.

Declarat tamen quòd Episcopus bene posset revocare suum
 Clericum à Religione, si ejus ingressus gravi detrimento esset
 Ecclesiæ cui erat addictus, his verbis: « Quod verò jus certis in
 » casibus certisque de causis competit Superiori Ordinis laxioris,
 » ut suum subditum Regularem ad strictiorem Ordinem digres-
 » sum, etiam post solemnem Professionem in eo emissam, repe-
 » tere et revocare valeat. Idem similiter certis in casibus, justis-
 » que exigentibus causis, Episcopo competit, ut suum Clericum
 » seculari Regulari adscriptum repetere possit. Hoc
 » tradit clarissimus Canonum Doctor Innoc. IV ad sæpe cita-

» tum c. Licet de Regul. cujus hæc sunt verba : » Clericus potest transire ad Religionem, non petita licentia etiamsi contradicatur; crederemus tamen quod posset eum repetere, si ex transitu suo prima Ecclesia gravem sustineret jacturam... » Satis » itaque provisum est etiam Episcopo, qui factum Clerici sui ad » Regularia Claustra se invito digressi impugnare velit. » Cæterum, cum accidisset casus, quod Archidiaconus quidam ad societatem JESU transisset; et Em. Card. Quirinus, conquerens quod se invito hoc fecisset, integro libello typis edito contendebat, ut Papa declararet Clericos non posse sine Episcopi licentia Religionem ingredi; noster Pontifex respondit, uti in simili casu D. Gregorius (*Epist.* 35. l. 12.) cuidam alii Episcopo responderat, tales Clericos nedum à suo proposito non esse impediendos, sed potiùs ad perseverantiam hortandos et confirmandos.

76.— Quær. III. Quibus casibus liceat Episcopis ad Religionem transire? Jam supra dictum est ex *D. Th. in cit.* q. 189. art. 7. et qu. 185. art. 4. quod Episcopi nequeunt deserere Ecclesiam assumptam ob votum perpetuum eam non relinquendi, nisi autoritate Papæ, et ex justa causa, ut etiam exprimitur in *d. c. Licet*. Justæ autem causæ ut Episcopus possit Ecclesiam suæ renunciare (ut docet idem Angelicus, et habetur *c. Nisi de Renunc.*) sunt: I. ob defectum proprium, scilicet si sit simoniacus, irregularis, vel indoctus, senex, infirmus; II. ob defectum subditorum, si in eis non possit proficere; III. ob scandalum aliorum, non verò si scandalum oriatur ex malitia aliquorum volentium justitiam conculcare. Quapropter dicendum, quod Episcopi sine aliqua ex prædictis causis nequeunt Ecclesiis renunciare, etiam ad finem Religionem ingrediendi. Et ita nec etiam possunt Ecclesias permutare, uti expressè habetur ex *Can. 15. Concilii Nicæni I.* et idem habetur in *Can. 5. Concilii Chalced.* et in *Ep. II. ad Anastasium*. Rationem affert *S. Hieronymus Epist.* 83. ad *Oceanum*, ubi memorans de prædicto *Can. 15. Nicæni*, ait: « Ne virginis pauperulæ societate contempta, » ditioris adulteræ quærat amplexus. » Merito igitur ait *Cabas.* (*Hist. Concil.* p. 115.) has translationes vetitas fuisse, quia vitio cupiditatis adscribuntur, cum nemo reperiatur, qui à ditiore Episcopatu ad pauperiorem transeat. An autem translatio Episcoporum vetetur de jure Divino? Vide *infra* n. 104.

77.— Hic autem oportet ad trutinam adducere duas alias quæstiones summo perè quoad praxim scitu utiles. Quæritur IV. An peccent graviter Parentes, qui avertunt filios à Statu Religioso, sine justa causa? Si avertunt injuriose per minas aut vim, vel fraudem, nullus excusat eos à peccato mortali. Si verò aversio fit tantum precibus, vel promissionibus, censet *P. Suar. tr. 3. de Rel. l. 5. c. 9. n. 9.* hoc ex genere suo non esse peccatum grave; quia (ut ait) ex una parte ibi non intervenit injuria, licet enim filius grave damnum patiat, non tamen patitur involuntariè, sed liberè consentiens; ex altera, filius non

inducitur ad malum, sed tantum abstrahitur à bono ad salutem non necessario. Sed omnino tenendum cum communi DD. sententia, hos Parentes peccare graviter, qui sive fraude aut vi, sive precibus, promissionibus, aut alio modo filios à Religione distrahunt. Ita *Nao. Man. c. 14. n. 44. cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Ang. Tab. et communi*; item *Molin. t. 3. tr. 4. D. 51. §. Secunda verò, Tourn. t. 3. p. 376. R. 2. Abelly. p. 344. Salm. de 4. P. c. un. n. 29. Anacl. eod. tit. p. 319. n. 19. Spor. t. 1. p. 291. n. 21. Elbel t. 2. p. 195. n. 538. Mazzotta t. 1. p. 483. P. Conc. t. 4. p. 222. n. 11. cum Soto, P. Nao. Arag. Sayr. et Led. item apud Leand. D. 6. q. 17. Trull. Miranda, Fagund. Bord. et Dic. Et plures horum AA. damnant de mortali, non solum parentes, sed etiam extraneos, qui alios avertunt à statu Religioso. Ratio, quia hoc non potest esse sine gravi damno illius qui à Religione distrahitur, ut fatetur ipse *Suarez*; unde, sive id fiat vi aut fraude, sive precibus, aut alio modo, non potest à peccato gravi excusari. Et idem *Suar.* videtur tandem in nostram sententiam descendere, dum *l. c. in fin.* sic concludit: « Licet verum sit id non esse tam grave peccatum, est tamen » sine dubio peccatum multum repugnans ordini caritatis, et » respectui Dei, à cuius majori obsequio homo separatur. » Si igitur tale peccatum multum repugnat ordini caritatis, quis dicet illud non esse grave? Hæc autem ratio comprehendit non solum Parentes, sed etiam extraneos. Sed Parentes avertentes filios à Religione puto duplici peccato gravi delinquere, nam præter peccatum contra caritatem, ut vidimus, committunt alterum peccatum contra pietatem, dum ipsi ex officio eorum proprio educationis tenentur sub gravi incumbere spirituali profectui suorum filiorum, ut bene advertit *Bon. d. 4. Præc. D. 6. q. un. part. 5. n. 2.* Non tamen propterea nego, quod plures Parentes excusari possunt à mortali, saltem per aliquod breve tempus, ratione ignorantiae, vel inadvertentiæ, quæ de facili eis inesse potest ob vehementem carnis affectionem erga filios.*

78. — Quær. V. An et quomodo aliquis à Deo vocatus ad Religionem peccet, si Vocationem suam negligat adimplere? Respondemus, quod negligere Vocationem religiosam, per se non est peccatum; Divina enim Consilia per se non obligant ad culpam. Id tamen ratione periculi æternæ salutis, cui vocatus se committit, electionem statûs faciens non juxta Divinum Beneplacitum, non potest ab aliqua culpa excusari. Et quidem, si quis crederet, quod in seculo manens damnationem incurreret, tum ob suam fragilitatem quam inter seculi occasiones expertus est, tum ob carentiam auxiliorum quæ in Religione haberet; non potest excusari à peccato gravi, cum in grave discrimen salutis suæ se injiciat. Ita *Less. de Statu vit. elig. q. 8. n. 94.* qui prius dicit, eum, qui nondum voto se obstrinxerit, non peccare, si non ingrediatur Religionem, ad quam est vocatus: Sic tamen subdit: « Si conscientia dictet ibi (quod sæpe accidit) te deser- » tum iri à Deo, nisi Divinæ Vocationi obtemperes: te peri-

» turum, si manseris in seculo, etc. tunc peccatum est non sequi
» Divinam Vocationem. »

Utrum autem sit in malo statu conscientia eorum, qui certi moraliter jam facti de Vocatione Dei ad Religionem, nituntur sibi suadere, manendo in seculo, vel in illud redeundo, salutem suam æquè facile facere posse? Non videtur dubitandum quòd isti magno discrimini salutis se exponunt. Nam *Habert de Sacr. Ord. p. 3. c. 1. §. 2.* loquens de eo qui non suscipit statum à Deo sibi destinatum, sic ait: « Non sine magnis difficultatibus poterit » saluti suæ consulere: manebitque in corpore Ecclesiæ velut » membrum in corpore humano suis sedibus motum, quod ser- » vire potest, sed ægrè admodum, et cum quadam deformitate. » Deinde rectè concludit: « Licèt, absolute loquendo, salvari » possit, difficile tamen ingreditur viam humilitatis, et poeni- » tentiæ, qua sola ipsi patet ingressus ad vitam. » Ideo S. Gregorius (*Hom. 20. in Eoan.*) scribens ad Mauritium Imperatorem, qui per suum Edictum prohibuerat ne Milites fierent Religiosi, scripsit hanc legem esse iniquam, cum pluribus Cœlum clauderet; « Nam plerique sunt (en verba, et ratio S. Doct.) » qui, nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus » possunt. » Ratio autem huius periculi est, quia qui in seculo manet contra Dei Vocationem, non habebit congrua Gratiae auxilia, quæ in Religione Deus ipsi præparavit: et ideo illis destitutus, difficulter seculi tentationibus resistet, et sic succumbens damnationem incurrit. Præterea, si alter, qui vocato ad Religionem dissuadet ingressum, vel suadet egressum, etiam sine vi, aut fraude, peccat mortaliter, ut vidimus supra in quæstione præcedenti docere communiter Doctores, eò quòd induceret vocatum ad subeundum grave damnum, licèt is omnino sponte illud patiat. Si ergo qui alteri consulit, ut damnum sibi inferat, non excusatur à peccato mortali, nescio quomodo poterit excusari ille ipse, qui sibi tale damnum infert.

Cæterum, nolo in hoc puncto absolutum iudicium proferre: Sapientibus illud remitto. Interim Deum instanter rogemus, ut ab hoc discrimine per suam Misericordiam nos prorsus avertat; cum innumeris in eventibus funestis legamus in historiis tragicè executas minas, quas proferunt Scripturæ in huiusmodi Divinæ Vocationis desertores: In Isaia enim habetur: « Væ filii desertores, ut faceretis consilium, et non ex me; et ordiremini » telam, et non per spiritum meum. » 30. v. 1. In Job: « Deus inultum abire non patitur: ipsi fuerunt rebelles lumini, » nescierunt vias ejus. » c. 24. v. 12. In Proverbiorum autem Libro id expressius legitur in c. 1. v. 23. ubi singula verba animadvertenda: « En proferam vobis spiritum meum (ecce Divina » Vocatio)... quia vocavi et renuistis... Despexistis omne consilium meum... Ego quoque in interitu vestro ridebo et sub- » sannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit. Cum irrue- » rit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit » (tempestas nempe tentationum, et periculorum, quibus secu-

» lum abundat); quando venerit super vos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me, et non exaudiam. Manè consurgent, et non invenient me, eò quòd exosam habuerint disciplinam... » nec acquieverint consilio meo: (nota quòd loquitur Deus, non de præcepto, sed de disciplina et consilio) et detraxerint universæ correptioni meæ: (hic improperantur qui parvipendentes Vocationem, dicunt in omni statu se æquè securè salutem consequi posse) Comedent igitur fructus vitæ suæ, suisque consiliis saturabuntur. (En punitio eligentium statum non secundum Divinum, sed proprium consilium.) Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos: » (ruent isti ad quamcumque levem seculi tentationem, et ipsa seculi bona servient eisdem ad perditionem). Hinc S. Bernardus sic alloquitur vocatos ad Religionem: « Periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, caritas in seculo nequam; Fugite de medio Babylonis, et salvate animas vestras. » Ex his omnibus velim, ut sedulo perpendant ii qui Vocationem Religiosam negligunt, an meritò expavescere debeant, utrùm existant, necne, in malo statu.

Sed dices, omnes ne igitur tenentur Religionem ingredi, ut salventur? Respondeo, et distingo? si loqueris de non vocatis, utique non tenentur: quia Deus in seculo præstabit eis auxilia opportuna ab salutem. Si verò loqueris de vocatis, dico teneri, quia Deus negabit ipsis auxilia, quæ in Religione eis parata habebit, et quibus destituti, licèt auxiliis ordinariis salvari possent, de facto tamen difficulter salutem adipiscuntur, cum proferat S. Cyprianus: « Ordine suo, non arbitrio nostro, virtus Spiritûs sancti ministratur. »

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur Religiosi ejecti et fugitivi.

79. Ob quas causas possint Religiosi è Religione expelli? — 80. Quæ possint acquirere Ejecti? Quæ Apostatæ? — 81. Ad quid teneantur Ejecti? — 82. Ad quid Prælati teneantur erga Apostatas, vel Ejectos?

79. — « SUPPONO, Religiosum justas ob causas à Religione » expelli posse: 1. si in gravi, vel pernicioso crimine existens, » notoriè incorrigibilis appareat; in quo tamen casu Moniales » perpetuò potiùs carceri mancipandas quàm ejiciendas, putât » *Sanch. l. 6. mor. c. 9. 2.* si ob criminis infamiam, sine gravi » Ordinis damno, tolerari nequeat; 3. si in admissione reticuerit » impedimentum, vel essenziale, vel saltem admodum grave, » v. g. lepram etc. ut docent *Nap. Sa, v. Religio. n. 34. Sanch. 6. mor. c. 3. n. 56.* Ratio est, quia in re admodum gravi decepti, » ita ut fraus dederit causam admissioni: Vide *Dian. p. 9. t. 9.* » *R. 57.* ubi docet, quòd, licèt hactenus ex communi sententia » *Sanch. Suar. Azor. Rodr. etc.* Religiosi propter delictum ali-

» quod grave, etiam semel perpetratum, potuerint expelli, jam
 » tamen propter declarationem Urbani VIII, editam anno 1624,
 » per nulla privilegia possunt expelli è Religione (excepta Societ.
 » JESU), nisi sint incorrigibiles: tales autem non censeantur,
 » nisi unius anni jejunio et pœnitentia in carcere sint probati.
 » Hoc supposito, Resp. 1. Professus ex Religione ob culpam
 » ejectus manet Religiosus, votisque adstrictus. *Laym. l. 4. t. 5.*
 » c. 13. ex communi.»

Unde resolvuntur hi casus :

80. — « 1. Ejectus rerum, quas acquirit, usum, et adminis-
 » trationem tantum sibi vindicare potest, non autem dominium,
 » neque illud acquiritur Monasterio, cujus non est membrum
 » amplius, sed Ecclesiæ, in qua Beneficium habet; vel Papæ,
 » si Beneficium non habet, et exemptus est. Quod si non sit
 » exemptus, Episcopo loci. *Laym. l. c. ex Mol. et Less.*

» Dixi, *Ejectus*; quia fugitivos et apostatas, iis exceptis, quæ
 » ex Beneficio Ecclesiastico acceptata sunt, Monasterio acquirere
 » verius est, si illud domini in communi capax sit; sin minus,
 » Sedi Apostolicæ. Ratio est quia Monasterium, instar servo-
 » rum eos vindicare et reducere poterat. *Laym. l. c. ex Azor.*
 » *Sylo. etc.*

81. — « 2. Ejectus per culpam, non omnino solutus est voto
 » Obedientiæ, etsi ejus executio magna ex parte cesset: quia
 » caret Superiore, à quo dirigatur; debet tamen illud servare in
 » præparatione animi, si recipiatur. *Laym. l. c. ex Nao. et Less.*

» 3. Idem à reliquis monasticis observantiis, et regulis, ut à
 » jejuniis, vigiliis, delectu ciborum, et similibus liber est, *Laym.*
 » l. 4. t. 5. c. 14. *Sa n. 40. Nao. et alii.* * (*Cum Bon. Lez. Pal.*
 » *et Salm. de Stat. Rel. c. 5. n. 94. Nec tenetur ad officium Di-*
 » *vinum, nisi sit in Sacris; ut Salm. de Horis c. 2. n. 10. Idem*
 » *dicitur de damnato ad triremes ib. Idem dicunt ibi Lez. Bon.*
 » *Sot. etc. de perpetuo degente cum licentia extra Monasterium:*
 » *sed probabilius hoc negant Pal. Suar. Nao. cum Salm. l. c.)* *
 » contra *Less. Sanch. etc.* Ratio est, quia talium observatio non
 » comitatur simpliciter professionem votorum substantialium
 » sed statum regularem, è quo ille est expulsus.

» 4. Etsi non sit improbable, quod docent *Nao. et Az. pro-*
 » *batque Rodr.* ejectum tutò manere extra suum Ordinem, nec
 » teneri receptione petere, eò quòd justæ sententiæ suæ ejectionis
 » se conformare possit: contrarium tamen communius est et pro-
 » babilius. Ratio est, quia cum sit obligatus votis, tenetur se
 » qualificare, ut vota sua convenienter professioni exequi possit.
 » (*Ideo tenetur se corrigere. Salm. d. c. 5. n. 102.*) * Quæ
 » ratio magis probat, si Ordo ipsum revocet. *Laym. l. c. n. 6.*
 » ex *Sylo. Sanch. et Less.*

» 5. Ejectus potest tutò in seculo manere, si in Monasterio non
 » recipiatur, nisi Religionem laxiorem inire malit: quia aliam
 » non vovit, neque per ipsum (ut suppono) jam stat, quominus

- » in sua recipiatur. Ita *Rodr. Laym. etc. l. c.* Ubi addit Prælatos
- » posse aliquem sub conditione episcopi, ut vel aliam Religionem
- » intret, vel ad suam revertatur; imò etiam Ordinarii locorum
- » ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est, quòd tales non sine
- » periculo, et scandalo aliorum in seculo vivant. Vide *Laym.*
- » *l. c. n. 8 et 9.*

82. — « Respond. 2. Prælati Ordinum fugitivos, et apostatas
- » requirere tenentur, si absque gravi Ordinis damno possint, et
 - » non omnino incorrigibiles videantur. Ita *Sanch. l. c.* Ratio
 - » prioris partis est, quia jure divino et naturali tenentur Prælati
 - » prospicere eorum salutem. Ratio posterioris est, quia si ob justam
 - » causam possint ejici, ob eandem etiam, postquam malitiosè
 - » exierunt, poterunt non recipi. *Laym. l. c. n. 7. Sanch. etc.*
 - » Dixi, *fugitivos et apostatas*: quia per sententiam justam ejectos
 - » etsi se correxerint, necessariò recipiendos negant *Sanch. l. cit.*
 - » et *Az. l. 12. c. 17.* Affirmant *Nao. Mol. t. 1. d. 140. Less. lib.*
 - » *2. c. 41. d. 15.* Utrique probabiliter.

- » Quæres, an professus in uno Monasterio possit cogi ut se
- » transferat ad aliud.

- » Resp. posse, si plura Monasteria faciunt unum corpus sub
- » uno capite; secus, si singula subsint suis Superioribus sub Epis-
- » copo, vel immediatè sub Papa. Ratio est, quia non vovit obe-
- » dientiam, nisi in hoc Conventu. *Laym. lib. 6. num. 10.* Vide
- » etiam *Sanchez lib. 7. mor. c. 32.* »

CAPUT II.

De Statu Clericorum.

- » CLERICI generaliter dicuntur illi, qui Sacris Ordinibus, vel
- » prima saltem tonsura sunt initiati. Ad quorum statum cum
- » multa pertineant, de quibus alibi agendum; hîc agemus de
- » Beneficiis Ecclesiasticis, Horis Canonicis, et aliis paucis.

DUBIUM I.

DE BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

ARTICULUS I.

Quid, et quotuplex Beneficium Ecclesiasticum.

83. Quid est Beneficium? — 84. Quotuplex est?

83. — « RESP. 1. Beneficium Ecclesiasticum est jus perpetuum
- » percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ, propter Officium aliquod
 - » spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum. Ita *Laymann.*
 - » *l. 4. t. 2. c. 1. Less. l. 2. c. 34. d. 1.*

- » Dicitur 1. *jus perpetuum*: quia in Beneficio duo jura à se
- » mutuò separabilia distinguuntur: 1. Est jus seu potestas exer-
- » cendi muneris spiritualis, estque simpliciter spirituale. Alte-

» rum est jus percipiendi redditus Ecclesiasticos : quod, etsi secum-
 » dùm se sit temporale, quatenus tamen fundatur in officio
 » spirituali, eique annexum est, spiritualitatem aliquam par-
 » ticipat.

« Dicitur 2. *Auctoritate Ecclesiæ, etc.* quia solius Prælati est
 » officia in Ecclesia instituere, eisque proventus Ecclesiasticos
 » annectere; ipsiusque est respicere quot et qualibus ministris
 » Ecclesia egeat.

84. — « Resp. 2. Beneficium dividitur 1 in Seculare quod
 » pro Secularibus, et Regulare, quod pro Regularibus est in-
 » stitutum. Unde sine dispensatione nec seculare Regulari, nec
 » contra conferri potest. Porro omne Beneficium præsumitur esse
 » seculare, nisi probetur esse regulare, vel ex prima insiti-
 » tutione, vel per possessionem pacificam 40 annorum, per eam
 » enim ex seculari fit regulare, et contra.

« 2. Beneficium aliud est duplex, aliud simplex. Duplex di-
 » citur, quod est cum administratione, ut Papatus, Episcopatus,
 » et omnia quæ dicuntur dignitatis, hoc est, quæ habent præ-
 » eminentiam, cum jurisdictione in foro externo, ut Præpositura,
 » Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sive secularis sive re-
 » gularis, Prioratus claustralis. Item Personatus, qui est emi-
 » nentia in Ecclesia sine jurisdictione, v. gr. locus honorificus in
 » choro, in processionibus, suffragiis ferendis, ut Cantoria et
 » similes. Item Beneficia, quæ dicuntur Officia, habentque ad-
 » ministrationem rerum ecclesiasticarum sine jurisdictione, ut
 » Custos, Thesaurarius, Primicerius, Archipresbyter. Denique
 » duplicia dicuntur Beneficia curata; hæc enim omnia duplici
 » onere et cura constricta censentur, cum præter recitationem
 » precum omnibus communem, habeant aliquam administratio-
 » nem et eminentiam. Simplicia dicuntur, quæ tantum sunt
 » instituta ad officia Divina obeunda, neque administrationem
 » vel eminentiam singularem habent; ut Canoniciatus sive secu-
 » lares, sive regulares, Capellaniæ; V. *Laym. c. 4. n. 4. et Less.*
 » l. 2. c. 34. d. 2. »

ARTICULUS II.

Quomodo acquirantur et conferantur Beneficia.

85. Quibus modis acquirantur Beneficia? — 86. Quinam sint proprii
 collatores Beneficiorum? — 87. Quid, et quotuplex sit Jus patro-
 natûs? — 88. Quando Patronus teneatur præsentare? — 89. An
 pendente lite currat tempus præsentationis? — 90. Quid facien-
 dum, si multi præsententur? — 91. An peccent graviter non præ-
 sentantes digniores ad Beneficia? Certum est de promoventibus ad
 Cardinalatus et Episcopatus? — 92. Id certum est etiam de Episco-
 pis non eligentibus digniores ad Parochias. — 93. Quid, si electio
 sit ad Beneficia simplicia? usque ad 96. — 97. An Patroni non præ-
 sentantes digniores peccent graviter? — 98. An ad idem teneantur
 resignantes? — 99. Verior sententia. — 100. An eligendi digniores
 ad Prælaturas Regulares? — 101. Vera sententia. — 102. An

electio digni, omisso digniori, sit valida? — 105. Probabilior sententia. — 104. An Episcopi digniores sint transferendi ad majores Ecclesias? Et quaeritur hic, an translatio Episcoporum vetetur jure Divino? — 105. Quid, si adsit justa causa? — 106. An eligentes minus dignum teneantur ad restitutionem? Et cui? — 107. An sententia negativa sit probabilis? — 108. An teneantur ad restitutionem id suadentes? — 109. Quid, si Beneficium conferatur per concursum? — 110. An eo casu minus dignus electus teneatur resarcire damnum Ecclesiae, vel digniori? — 111. An examinatores teneantur denunciare digniores?

85. — « RESP. 1. Beneficia Ecclesiastica uno ex tribus modis communiter acquiruntur 1. Per *electionem*, v. gr. Canonico-rum; vel etiam postulationem (quæ est electio ejus, qui non erat de Capitulo, vel de jure non erat capax) et confirmationem Superioris, si electum, vel postulatum idoneum esse intelligat. 2. Per *præsentationem* Patroni præviam, et institutionem subsequutam à Prælato Ecclesiae factam, si præsentatus sit idoneus. Etsi verò Patronus præsentato jus ad rem conferat, ita ut Beneficium alteri conferri nequeat, jus tamen in re, et collatio Beneficii per institutionem datur. 3. Per *collationem* liberam, quando Beneficium solo jure Prælati datur, nec Patronatus juri subest. Unde etiam Beneficia ex modo conferendi dividuntur in Electiva, Patronata, et Libera.

86. — « RESP. 2. In qualibet Diœcesi Episcopus est proprius collator Beneficiorum, nisi ex legitima præscriptione hoc jus alteri competat: supremus autem, et universalis collator omnium Beneficiorum non patronatorum est Papa. *Less. l. 1. c. 34. d.* 10. Ratio prioris est, quia Episcopus in sua Diœcesi est moderator sacrorum: ergo ipsius est Officia Sacra conferre. Ratio posterioris est, quia Papa est supremus dispensator bonorum Ecclesiarum, et Ordinarius Ordinariorum. Potest autem Papa tribus modis Beneficia conferre. 1. Jure præventionis, 2. Jure concursus, 3. Jure devolutionis, de quibus vide *Less. l. c.* ubi notat, jure præventionis et concursus ad vitandas lites rarius Papam uti, imò per concordata Germaniæ inter Sedem Apostolicam et Fredericum Imperatorem, per Constitutionem Nicolai V quæ incipit: *Ad sacra etc.*, alterni tantum menses Papæ collationi reservantur, scilicet Januarius, Martius, etc.; reliqui verò Ordinariis collatoribus relinquuntur. Imò, si per tres menses, à die notæ vacationis, in loco Beneficii nulla dispositio, vel gratia Papæ appareat, Ordinarius conferre potest. Similiter, mortuo Papa, quamdiu Sedes vacat. *Less. l. c. Laym. c. 10.* Quòd si autem Pontifex, et Ordinarius eodem die idem Beneficium diversis contulerint, et neutrius collationis prioritas appareat, præferendus est, qui invenitur in possessione, quia pro eo jus præsumit. Si neuter est in possessione, præfertur provisorius à Pontifice, ob dignitatem provisoris. *Barb. et Bard. d. 6. c. 6. §. 10. ex c. Si à Sede.* Denique, si ultima nocte mensis Episcopalis Beneficium cœperit vacare, in dubio

» utrum ante, an post mediam noctem, qua incipit mensis Pa-
 » palis, si nemo sit in possessione, nec ulla provisio, præ-
 » sumptio iuris est pro Ordinario. *Gonzal. Barbos. Bard. d. 6.*
 » c. 6. §. 11.

87. — « Quæres 1. Quid, et quotuplex sit jus patronatûs?

« Resp. 1. Esse potestatem præsentandi ad Beneficium Eccle-
 » siasticum vacans. Resp. 2. Esse duplex, scilicet jus patronatûs
 » Ecclesiastici, quod alicui competit, quia ex bonis ecclesiasticis;
 » et jus patronatûs laici, quod alicui competit, quia ex bonis pa-
 » trimonialibus Ecclesiam fundavit, vel dotavit, vel erexit. *Laym.*
 » l. 4. tr. 2. c. 13. n. 2 et 4.

88. — « Quæres 2. Quando Patronus teneatur præsentare
 » Beneficio vacante? Respond. si patronatus sit laicus, teneri
 » intra 4 menses * (*Ex c. Quoniam. De jure patron.*) * si Eccle-
 » siasticus, intra 6 * (*Ex c. unico. §. Verum. De jure patr. in 6.*
 » *Si mixtus, etiam intra 6. ut Salm. de Benef. c. un. num. 275.*) *
 » intra quos nisi fiat præsentatio, Beneficium fit liberum, ejus-
 » que dispositio pro ea vice devolvitur ad eum, cujus est insti-
 » tuere præsentatum. »

89. — Quæritur hîc, an currat tempus præsentationis, quando
 » vertitur lis super jurepatronatûs? Nega, si lis sit inter Episcopum
 » et Patronum, vel inter ipsos præsentatos. Secus, si lis sit inter
 » Patronos, verbi gratia si non conveniunt in præsentando; vel si
 » contenditur, cui competat jus præsentandi; *Salm. tr. 28. de Ben.*
 » *c. un. n. 277. cum Azor. Zer. etc. ex c. Quoniam de Jurepatr.* Notant
 » tamen *Salm. ib.* cum *Barb.* Episcopum tempus designatum posse
 » per alios 6 menses prorogare, sed non ampliùs ex c. 2. *de Conces.*
Præb.

90. — « Quæres 3. Quid faciendum, si multi præsententur?

« Resp. 1. Si Patronus, qui antea præsentavit Petrum, præ-
 » sentet postea Paulum, velique hunc præferri, poterit Prælatûs
 » instituere utrum maluerit, si patronatus sit laicus: quia tunc
 » præsentatio secunda non facit irritam primam, nec contra. Si
 » tamen patronatus sit Ecclesiasticus, prior tempore erit potior
 » jure, ex cap. *Cum authent. de jure patronatûs.* Resp. 2. Si ex
 » duobus Patronis, alter Petrum, alter Joannem præsentet, po-
 » test collator conferre utri maluerit. * (*Sed præferre debet di-*
 » *gniore, etsi à minore parte Patronorum præsentatum, ex cap.*
 » *Quoniam, de Jurepatr. Vide alia infra ex n. seq.)* * Imò juxta
 » *Sylv.* Episcopus tunc tertio conferre potest, eo quòd Patroni
 » non conveniant. Resp. 3. Si multi Patroni inter se sint discor-
 » des, is instituendus, in quem plures conveniunt. *Vide Less.*
 » l. c. d. 8. *Laym. l. c.* »

91. — Hîc oportet plures quæstiones discutere sicut maximè
 » necessarias circa collationem Beneficiorum. Quær. 1. An sit obli-
 » gatio eligendi digniores ad beneficia? Certum est 1. nullo modo
 » excusari à peccato mortali eos, qui promovent minùs dignos ad
 » episcopatus, et Cardinalatus. Habetur hoc ex *Trid. sess. 24.*
 » 1. *de Ref.* ubi declaratur: « Omnes verò et singulos, qui ad

» promotionem præficiendorum, quodcumque jus quacunque ratione a Sede Apostolica habent, aut alioquin operam suam præstant... in primis meminerint nihil se ad Dei gloriam, et Populorum salutem utilius posse facere, quàm si bonos Pastores, et Ecclesiæ gubernandæ idoneos promoveri studeant; eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed, eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint. » Ex quo patet peccare quidem graviter Pontifices, et Reges, qui ad præfatas Dignitates non digniores promovent. Ratio, quia, cum Beneficia, seu Dignitates prædictæ, sint instituta ad commune bonum Ecclesiæ, multum ipsi detrahunt, qui prætermittunt eligere magis idoneos ad Ecclesiarum regimen. Confirmatur ex Proposition. 47. damn. ab Innocent. XI quæ dicebat : « Cum dicit Concilium Tridentinum alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primò videtur per hoc *Digniores*, non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo : vel secundò locutione minùs propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos : vel tandem loquitur tertiò, quando fit concursus. »

92. — Certum est 2. quòd Episcopi ad Beneficia curata pariter tenentur digniores eligere. Ratio est eadem quæ supra declarata est, cum ad Parochos etiam pertineat salus Animarum. Et hoc pariter constat ex c. 18. *Trident. ejusdem sess. 24.* ubi dicitur : « Ex hisque Episcopus eum eligat, quem cæteris magis idoneum judicaverit. » Ex verbis autem Tridentini primo loco relatis quos *Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint*, rectè inferunt cum S. Thom. 2. 2. q. 63. art. 2. *Salm. App. de Benefic. n. 307. cum Soto, Cajet. etc.* quòd major dignitas eligendorum non accipienda est absolutè, sed respectivè ad utilitatem Ecclesiæ et fidelium. Cæteris autem paribus, dicunt *Salm. l. c. cum Barb. Hurt. etc.* censendum esse digniorem 1. qui est senior ; 2. qui de suis bonis fundavit Ecclesiam ; 3. sacerdos in concursu non Sacerdotis ; 4. originarius respectu extranei ; 5. graduatus in aliqua scientia ; 6. qui præditus est majori sanctitate aut prudentia, præferendus est ei qui sola scientia præeminet ; 7. potens et nobilis, quia hæc solent non parum conducere ad Ecclesiæ bonum ; 8. pauper præferendus est diviti. Ultimò notant *Pass. Leur. et Sigism. apud Croix l. 4. n. 594.* quòd si quis sit probabiliter dignior, sed dubiè minùs dignus altero qui est certè dignus, potest hic certè dignus præferri.

93. — Dubitatur 1. an peccent mortaliter Episcopi eligentes minùs dignos ad Beneficia simplicia omissis dignioribus? Adest duplex sententia. *Prima* sententia probabilis negat, quia, cum Beneficia non sint instituta (saltem primario) in bonum singulorum, sed in utilitatem Communitatis, modicum ei damnum

infertur, si illa conferantur dignis, prætermisiss dignioribus. Ita tenent *Nao. l. 2. de Rest. c. 2. n. 172. Sa verb. Beneficium, n. 42. Sotus l. 3. de Just. q. 6. ar. 2. Elbel t. 2. p. 507. ar. 2. Sanch. Conf. l. 2. c. 1. dub. 2. n. 20. cum Salon. Gabr. Ales. d. Abul. item Dic. Hurt. Vega, et Diana apud Salm. de Ben. n. 312. et probabilem putant Salm. n. 324. et Card. in dict. Prop. 47 damn. ab Innoc. XI. n. 9. Ad textum autem, qui adducitur ab Adversariis in c. un. Ut Eccles. Ben. sine dim. etc. Ubi dicitur : « Debuisti Beneficium in persona magis idonea » dispensare. » Respondent cum *Lugo de Just. D. 35. n. 11. ih* reprehendi à Pontifice Episcopum, non quia non dispensavit digniori, sed quia dispensavit non idoneo, ut colligitur, judicio *Lugonis*, ex ejusdem Canonis initio. Ad alios textus verò qui opponuntur, respondent in illis non haberi præceptum, sed tantum instructionem. Non desunt qui asserunt nullum esse peccatum eligere ad Beneficia simplicia etiam minùs dignos, ut *P. Nao. Led. Gutt. Garz. Nao. et Diana ap. Carden. d. n. 9.* qui adhuc probabile putat; sed puto in hoc non recedendum à communi sententia, quæ saltem à veniali id non excusat : Quinimo rectè *Sanch. n. 21. et Continuator Tourn. t. 1. p. 760. cum communi* damnat de mortali eligere minùs dignum ad Canonicatus, quibus annexum est munus Pœnitentiariæ, vel concionandi, aut docendi.*

Secunda tamen sententia communior et probabilior docet sub gravi obligatione etiam ad Beneficia simplicia eligendos esse digniores. Ratio I. quia, ut ait *S. Th. 2. 2. qu. 63. a. 2. ad 1. « Prælati Ecclesiastici non est dominus (Beneficiorum), ut » ea possit dare pro libito, sed dispensator etc. »* Unde peccat, qui aliis Beneficia distribuit, quàm dignioribus, qui ad illa jus fortius habent; si enim verum est (ut DD. communiter fatentur) quòd Beneficia non solùm sint instituta in bonum commune, sed etiam (licet minùs principaliter) in præmia meritòrum, patet inde ad illa majus habere jus, qui commune bonum magis promovent; saltem Beneficia sunt bona communia, et ut talia etiam debentur iis, qui meritis præstant. Ratio 2. potior mihi, et *Lugoni* (qui prædictæ primæ rationi minimè acquiescit) ea est, quia ipsa utilitas Ecclesiæ, ob quam sunt beneficia instituta, postulat de se ut digniores promoveantur, alioquin Clerici parum incumberent ad digniores se reddendos, et sic valde deficeret Ecclesiæ utilitas; hoc autem damnum non leve, sed satis notabile videtur. Ita *Less. l. 2. c. 33. dub. 14. Lugo de Justit. D. 35. n. 10. Pal. tr. 13. Disp. 2. p. 11. n. 8. Holm. t. 1. p. 432. n. 419. Croix l. 4. n. 588. Viva in Prop. 47. Innoc. XI. n. 6 et 9. Ronc. de Beneficiis c. 5. qu. 9.* qui, spectata ratione, putat contrariam carere probabilitate, item *Salm. de Benefic. n. 314. cum S. Anton. Caj. Az. Fill. Garcia, et aliis plurimis.*

94. — Limitant tamen DD. et dicunt non esse peccatum mortale I. Si prætermittatur dignior non passim, sed semel, vel nō, ut *Lugo l. c. n. 21. Nao. Azor. et Fill. apud Croix d. n. 588.*

item *Less. l. c. n. 66. cum Ales. Soto, Sa, Gabr. Angel. P. Nao. et Arag.* loquendo de Beneficiis merè simplicibus, ut Cappellani, et etiam Canonatibus, non autem de iis quibus annexa est jurisdictio vel functio magni momenti, ut supra; Ratio, quia, tunc parum damni infertur Ecclesiae. Hoc tamen nullo modo admittendum in Beneficiis curatis, pro quibus damnum Ecclesiae, communiter loquendo, esset notabile. Imò *Vasq. Cov. et Gog.* tenent hoc esse mortale etiam in omnibus Beneficiis simplicibus, quia etiam violaretur in re gravi justitia distributiva. E converso, ait *Less. cum aliis n. 65.* quòd dignior in his Beneficiis non habet tale jus strictum ut illud violare sit mortale, cum violatio justitiae distributivae, ut asserit cum *Soto*, non sit semper mortale, nisi redundet etiam in violationem justitiae commutativae.

95. — Limitant II. Si excessus dignitatis sit parvus, quia tunc damnum leve censetur. Ita *Less. n. 64. Lugo n. 21.* qui vocat commune cum *Nao. Sot. Gers. P. Nao. et Sylvest. Sanch. d. Dub. 2. num. 326. cum Arag. Pal. Prado, etc.* et in hoc casu dicunt electionem non excedere culpam venialem, etiamsi Electores prastiterint juramentum eligendi digniores, ut *Salm.* cum *Soto, Sanch. Pal. et Lugo*, qui n. 23. hoc admittit in his duabus, et sequenti limitatione. Hæc tamen limitatio nequaquam admit-tenda est quoad Beneficia curata.

96. — Limitant III. Si Beneficia sint parvi momenti, ut *Lugo ex n. 21.* communiter cum *Nao. Sylo. Gers. Arag. Salon. Vioa l. c. n. 6.* item *Less. Reg. Reb. Mald. apud Croix num. 588.* item *Sotus, Valent. Bann. Rodr. apud Dianam p. 5. tr. 5. R. 13.* Limitant IV. Si ex lege foundationis debeat eligi aliquis de aliqua Familia, Collegio, vel Oppido, ut *Tourn. t. 1. p. 762. cum Syl- vio.* Limitant V. Si prævidetur dignior brevè dimissurus Beneficium, ut *Holzm. p. 232. n. 421. cum Pichler.*

97. — Dub. 2. an Patroni teneantur sub mortali præsentare digniores ad Beneficia? Distinguendum inter Beneficia curata, et simplicia. Si sint curata, certum est 1. quòd Patroni Episcopatum, ut sunt Reges, ad id tenentur ex relato c. 1. *Trident. Sess. 24.* ut supra, ubi hoc declaravit Concilium de omnibus promoventibus, ut vidimus n. 91. Certum est 2. Quòd si Patroni sunt Ecclesiastici, tenentur etiam digniores præsentare, ut sancivit Concilium c. 18. *dict. Sess. 24.* Sed dubium est, si Patroni sint laici? Prima sententia quam tenent *Pal. tr. 13. disp. 2. p. 7. n. 6. ac Garcia, P. Nao. et alii apud Salm. de Benefic. n. 281.* negat teneri ad præsentandos digniores, sive Beneficium sit simplex, sive curatum. Probant ex *Trid. d. c. 18.* ubi dicitur: « Quòd si jurispatronatus laicorum fuerit, debeat » qui à Patrono præsentatus erit ab eisdem deputatis examinari, » et non nisi idoneus repertus fuerit, admitti. » Ergo Concilium, ait *Palaeus*, non aliud onus imponit laico, quàm idoneum præsentare. Confirmant ex *cap. Monasterium 33. Caus. 17. q. 7.* ubi dicitur: « Liceat illi Presbytero cui voluerit pro sacro officio » illius Diocesis cum consensu Episcopi, ne malus existat, com-

« mendum. » In quibus verbis *ne malus*, commentat *Glossa*: *Sufficit aliquem non malum esse*; ut notat etiam *Glossa in cap. Licet cas. 8 q. 1.*

Sed omnino tenendum cum *secunda* sententia, quod in Beneficiis curatis teneatur sub gravi Patronus adhuc laicus præsentare digniorem. Hoc mihi certum videtur, quia in his Beneficiis eadem atque ratio currit, quæ in Episcopatibus, pro quibus jam declaravit Tridentinum, ut supra vidimus, a quibuscumque Patronis promovendos esse digniores. Ilque videtur clarè confirmari ex *Prop. dam. 47.* ut supra (ut bene advertit *Croix. n. 583.*), quæ intelligenda est ex verbis, *quando fit concursus*, non solum de Episcopatibus, in quibus non fit concursus, sed etiam de Beneficiis curatis, quæ per concursum conferuntur. Si verò Beneficia sint simplicia, prout probabile est, Episcopos non teneri sub gravi ea dignioribus conferre, ita probabile etiam est ad hoc non teneri Patronos: sed quia probabilius est, ut diximus, illa dignioribus conferenda esse: ita etiam probabilius censemus Patronos teneri sub gravi digniores præsentare. Ratio potissima, ut bene ait *Sanch. d. lib. 2. c. 1. Dub. 5. n. 3.* quia alias evenirent eadem inconvenientia, quæ sequuntur ex hoc quod Electores non eligant digniorem, prout supra animadvertimus, cum Episcopus non possit alioquin repellere præsentatum, si sit idoneus, etiamsi dignior omittatur. Nostram sententiam tenent *Sanch. l. c. Croix n. 584. Fioa l. c. q. 4. et Salm. cum Mol. Bon. Vasq. Azor. Less.* Et eandem tenet *Lugo dict. Dub. 35. n. 39.* quamvis excipiat Capellanas, quas quis pro libito in aliqua Capella suæ familiæ instituit, contra *Molin. Azor. et Vasq. apud Vioa Opusc. de Benefic. q. 4. a. 2. n. 5.* quia hoc concedunt tantum Fundatoribus, non autem successoribus.

98. — Dub. 3. an resignantes Beneficia etiam debeant digniorem querere? In hoc plures diversæ adsunt sententiæ. *Prima* negat cum *Sanch. Consil. l. 2. c. 1. dub. 7. n. 4. Less. l. 2. c. 34. n. 61. cum Caj. Pal. tract. 13. Disp. 2. p. 11. §. 2. n. 11. item Azor. Hurtad. Mercad. Sulon. apud Salm. n. 330. et Lugo* vocat communem *d. D. 35. n. 49. cum Malder. Sa, et Diana*, et ipse *Lugo* cum *Vasq.* probabilem vocat. Ratio, quia resignans sive commutans Beneficium non est dispensator boni communis, sed boni sui; unde non peccat contra justitiam distributivam: nec peccat Episcopus tunc conferens Beneficium resignatario idoneo, quia tunc non tenetur digniorem querere, decreta enim de eligendo digniore loquuntur de collatione per vacationem, non autem per resignationem. Sentit tamen *Less. l. c.* quod si offeratur resignanti persona multò dignior, tenebitur ex caritate erga commune bonum illum præferre. *Secunda* sententia omnino opposita absolute affirmat teneri resignantem querere digniorem. Hanc tenent *Sotus de Just. l. 3. qu. 6. art. 2. Vioa l. c. n. 13. Cont. Tourn. t. 1. pag. 762. item Vasq. et Palac. apud Salm. n. 379.* Ratio, quia resignans, licet non peccaret tanquam collator Beneficii, peccaret tamen, quia esset causa illicitæ collationis:

cum alioquin collator, qui certè non tenetur acceptare huiusmodi resignationem, non excusaretur à peccato, si eam acceptaret in aliquem qui vix est dignus, dum aliunde de facili inveniri posset magis idoneus qui beneficium conferat; unde peccat etiam resignans, cooperando peccato collatoris. *Tertia* sententia, quam tenent *Nav. l. 2. de Rest. c. 2. n. 173. et Salm. n. 331. cum Vasq.* tum tantum admittit posse resignationem fieri non digniori, cum resignatarius sit æquè dignus ac resignans, quia tunc nullum Ecclesiæ dampnum irrogatur.

99. — Sed de his omnibus sententiis æquior mihi videtur sententia doctissimi *Lugonis*, nempe quòd tota ratio culpa in hoc puncto sumenda est à ratione damni, quod Ecclesiæ obveniret. Ratio, quia, cum finis intrinsecus principalis institutionis Beneficiorum sit bonum commune, ut compertum est apud omnes (juxta dicta *n. 93. et l. 3. n. 492.*), Ecclesia illa conferendo, sub hoc onere confert, ut casu quo Beneficiarii velint ea à se abdicare, nonnisi in bonum commune resignent; finis autem huiusmodi resignationes præsertim in Beneficiis curatis, et præcipuè in Episcopatibus, rarò esse licitas; tum quia rarò fiunt sine gravi boni communis detrimento; tum quia istæ electiones non fiunt cum ea diligenti inquisitione meritum, qua conferuntur Beneficia præfata per vacationem; item quia ut plurimum fiunt cum retentione pensionis, quæ in damnum pauperum vergit; tandem quia sæpe fiunt à senibus in adolescentes, ex quo deinde provenit, quòd ubi digniores in Beneficiis post resignantium mortem electi fuissent, sint tantum electi minus digni: omnia autem hæc utique vergunt in grave damnum commune. Si autem ex circumstantiis censi posset in aliquo casu nullum, aut modicum detrimentum Ecclesiæ inferri ob resignationem factam in aliquem minus dignum alio, qui inveniri posset; tunc bene ait *Lugo* excusari posse resignantem, et collatorem à culpa, saltem gravi. Et huic sententiæ adhæret etiam *Croix. l. 4. n. 586.*

100. — Quær. II. An ad Prælaturas Regulares eligendi sint etiam digniores? *Prima* sententia negat cum *Gurt. Rodr. et Valer.* apud *Salm. n. 332.* nisi agatur de Generalatu, aut Prælatura perpetua; quoad tamen Prælaturas amovibiles, dicunt non esse obligationem eligendi digniores; tum quia in Religione jam adsunt Regulæ, quapropter sufficit, ut juxta eas subditi regantur, quod bene potest præstare Prælatus dignus quin dignior existat; tum quia, si hic damnum aliquod afferret, facile amoveri potest. Huicque sententiæ adhæret *Lugo D. 35. n. 56.* casu quo subditi essent adeo observantes, ut Prælatus non dignior, sed dignus possit sine ullo periculo eis præfici.

101. — Sed omnino affirmandum cum sententia communi, ut asserit idem *Lugo*, et hanc tenent *Sotus l. 3. q. 6. art. 2. concl. 9. Nav. l. 2. c. 2. n. 159. Card. l. cit. n. 5.* ubi id prænotat ut certum, *Viou in dict. Prop. 47. n. 10. Ronc. c. 5. q. 7. Sanch. dub. 2. n. 27.* et etiam habent tanquam certum *Croix l. 4.*

n. 582 et 589. *Salm. n. 333. cum Vasq. Peyrin. Vil. Fern. et aliis.* Ratio, quia eadem valet ratio in Prælati Regularibus, quam in Episcopis, incumbendi bono communitalis et subditorum, erga quos Prælati sunt quasi Episcopi. Nec penitus valet dicere, quod cum adsint Regulæ, sufficiet quod Prælati attendat dumtaxat ad ipsarum observantiam retinendam; nam hæc observantia difficillimè vigeat, si minùs digni eligantur; quia minùs digni facillè tepescunt, et indigni evadunt, aut saltem minùs diligenter observantiæ incumbunt, et deinde ex imperfecta observantia facillè ac citò Regularum relaxatio succedet cum damno irreparabili; nam experientia constat, quod ubi in aliqua Religione abusus aliquis vel semel intruditur, difficillimè postmodum avertitur. Et huius gravissimi damni profectò sunt causa Prælati minùs diligentes, et ii qui tales Prælatos eligunt. Utinam huiusmodi detrimentum ex hoc capite derivatum in pluribus Monasteriis sæpe non lugeretur! Ideo nunquam auderem absolvere Religiosum, qui minùs dignum Prælatum eligere vellet. Atque rectè *Salm. cum Anton. de Spirit. sanct.* hanc doctrinam extendunt ad electionem Definitorum, Consiliariorum, Procuratoris generalis, et similium.

102. — Quær. III. an electio digni in Beneficiis, omisso digniori, sit valida? Si Beneficium est simplex, certum est valere ex comuni DD. Vide *Salm. n. 343.* Dubium est, si sit curatum. Negant probabiliter *Pal. l. c. p. 11. §. 3. n. 3. Sanch. l. 1. c. 1. dub. 6. et Salm. n. 345. cum Gonsal. Arag. Hurt. etc.* Ratio, quia in *cap. cit. 18. Trid.* circa Beneficia parochialia, postquam præcipitur eligere digniores, sic additur: « Provisiones, seu » institutiones, præter supradictas formas factæ, subreptitiæ » esse censeantur: » Inter autem has formas (dicunt), quænam magis præcipua forma est, quàm ut dignior eligatur, prout expressè Concilium jubet? Confirmant ex Bulla S. Pii V. anno 1566, in *Bullario n. 32.* ubi declarantur nullæ omnes collationes factæ præter formam Tridentini, præsertim in examine; et insuper conceditur appellatio digniori præterito.

103. — Affirmant verò probabilius collationem valere *Lugo Dist. 35. n. 71. cum Garcia, Ugolin. Fill. Vasq. Mol. Gutt. Led. et idem tenent Holz. pag. 432. n. 422. cum Anacl. et Angel, Croix lib. 4. n. 627. cum Gonz. Leur. et Lott.* Ratio, quia forma revera non significat nisi modum, seu ritum externum in huiusmodi collationibus à Concilio præscriptum, nempe edictum, concursus, examen, etc. Quod autem alter dignior iudicetur ab Episcopo, non pertinet ad formam, sed ad internum Episcopi iudicium, à quo non debet pendere validitas collationis; nam alias, si Episcopus elegerit eum quem minùs dignum iudicaverit, etiamsi ille revera sit dignior, electio erit nulla. Præterea S. Pius in sua Bulla præscripsit appellationem interpositam non impedire, quominus electio per Ordinarium primo loco facta interim executioni mandetur, et provisus, causa pendente, ab eadem Ecclesia non amoveatur. Ergo (bene arguit *Lugo*) electio facta erit valida, donec Iudex appellationis eam revocet;

alioquin, etiam appellatione non facta, electio nulla dicenda esset. Omnes autem conveniunt in dicendo, quòd difficillimè poterit in eo casu judicari pro appellante, cum major dignitas electi non tantum pendeat à scientia, sed etiam ab aliis requisitis prudentiæ, integritatis, aptitudinis, etc. Et ideo præsumptio semper est pro electione Ordinarii, nisi evidenter injusta et dolosa probetur, ut aiunt *Lugo l. c. et Salm. n. 347.*

104. — Quær. IV. An obligatio eligendi digniores ad Beneficia curata, præsertim ad Episcopatus, ita urgeat, ut debeat Episcopus dignior ab una Ecclesia ad alteram majorem transferri. Hæc quæstio tota pendet ab alia, nimirum, an translatio Episcoporum sit prohibita jure Divino, vel humano? Quapropter hanc discutere oportet. *Prima* sententia tenet translationem Episcoporum esse tantum vetitam jure Ecclesiastico, ut disponent *Leo I. Ep. 82. Gelasius Epist. 6. etc.* Ratio, quia aliàs, si esset vetita de jure Divino, non sufficeret quælibet utilis, et honesta causa ad dispensandum; sed in *cap. Nisi, de Renunc.* Pontifex loquens de renunciatione Episcopatus, expressè dixit : « Ut si propter aliquam causam utilem et honestam in hujusmodi proposito perseveres, de licentia nostra cedas. » Ex quo inferitur, Papam sine causa validè dispensare, et cum aliqua causa etiam licitè. Ita mordicus tuetur *Suar. t. 3. de Relig. l. 1. c. 16. cum Hostiens. et Major.* ac sequuntur *Barbos. etc.* apud *Salm. de Benefic. n. 380.* *Secunda* verò sententia communior, et mihi longè probabilior, docet Episcopos teneri jure Divino permanere in suis Episcopatibus; ideo nec licitè nec validè posse Papam cum eis dispensare sine valde gravi causa. Probatur ex *cap. Inter corporalia. De Trans. Ep.* ubi expressè declaravit Innocentius III quòd, sicut Deus dissolutionem carnalis conjugii sibi reservavit, sic etiam conjugii spiritualis inter Episcopum et Ecclesiam, et addidit : « Non enim humana, sed potius Divina » potestate conjugium spirituale dissolvitur cum per translationem nemine..... auctoritate Romani Pontificis (quem constat esse Vicarium Jesu Christi) ab Ecclesia removetur. » Ratio autem hujus naturalis indissolutionis est, quia aliàs innumerabilia inconvenientia evenirent : præsertim quia Episcopi multum deficerent in dilectione suarum Ecclesiarum, et ipsæ Ecclesiæ parum bene regerentur, si sæpe mutarentur Episcopi. Ita *Vasq. in 3. p. 3. D. 241. Caj. 2. 2. q. 184. art. 6. Sanch. Consil. l. 2. c. 1. dub. 3. cum Salon. et Sot. item Ban. Arag. cum Salm. qui n. 384. rectè addunt cum Carthusiano, Soto, Hurtado, etc.* Episcopis esse etiam vetitum suas deserere Ecclesias, propter votum quod ipsi emittunt, dum Ecclesiis præficiuntur, curam habendi ovium ipsarum; quod votum perpetuum est, et in eo solus Papa dispensare potest, ut docet *S. Thomas. 2. 2. q. 185. art. 4. et clarius q. 189. art. 7.* ubi ait : « Presbyteri autem cum rari non obligantur voto perpetuo et solemnè ad curam animarum, sicut obligantur Episcopi. Unde Episcopi præsumptum non possunt deserere absque auctoritate Romani Pontificis. »

108. — Advertendum hîc verò, quòd, licèt Episcopatus comparetur Matrimonio carnali, non tamen id ita verum est, ut non possit dissolvi hoc conjugium spirituale per dispensationem Pontificis, justa et valde gravi causa interveniente, ut omnes fatentur; Vide *Salm. n. 328*. Et ita respondetur ad textum oppositum à *P. Suarez*. Causæ autem justæ communiter à DD. censentur esse, nimirum magna utilitas Ecclesiæ universalis, vel particularis, vel ab alio non supplebilis; vel necessitas Episcopi, propter infirmitatem, aut aeris malitiam: vel quia in sua Diœcesi ob plebis iniquitatem, aut ob aliam causam non potest bene suum munus exercere. Ita *Salm. n. 330. Sanch. l. c. cum Soto, et Vasquez*. Hinc respondetur ad quæsitum, quòd si translatio sit vetita tantum de jure Ecclesiastico, juxta primam sententiam, minor sufficit causa ad translationem, et adest obligatio eligendi Episcopum digniorem, etiam ex iis qui aliis Ecclesiis præsumunt. Si verò translatio sit vetita de jure Divino, juxta nostram sententiam, nulla erit obligatio eligendi digniorem ex Episcopis qui actualement curam habent suarum Ecclesiarum, et si Episcopus nolit transferri, ad id nequit Papa eum cogere, nisi interveniat causa urgens, quo casu potest etiam cogi Episcopus ut ad aliam Ecclesiam se transferat, ut dicit *Sanch. dict. dub. 3. n. 2. Arag.* Et idem censent *Salm. n. 330. cum Hurtado* de translatione Parochi.

106. — Quæritur V. An qui eligunt ad Beneficia dignum, omisso digniore, teneantur restituere damnum illatum ipsi, aut Ecclesiæ? *Prima* sententia, quam tenent *Caj. 2. 2. q. 62. art. 4. Sylo. v. Restit. 5. q. ult. Vasq. de Benefic. dub. 17. n. 117. et Salm. n. 359. cum Bann. Salon. Aragon. Tapia, et Lop.* ait teneri compensare damnum digniori omisso; quia, ut dicunt, sicut si aliqua bona essent à Fundatoribus relicta, ut distribuerentur magis benemeritis, aut indigentibus, aut propinquis, isti jus strictum quidem haberent ad illa bona; ita jus habent digniores ad Beneficia, quæ hac lege universali instituuntur, ut sint non solum stipendia laborum, sed etiam præmia meritorum. Alii verò, ut *Salm. n. 367. cum Bannez, et salon.* putant damnum resarciendum non solum digniori, sed etiam Ecclesiæ; quia hoc confertur Electori jus eligendi ab Ecclesia, ut eligat meliores; unde dicunt teneri Electorem ex justitia commutativa ad compensationem damni, quod ipsi Ecclesiæ obveniat ob electionem minus digni.

107. — Secunda verò sententia non minus probabilis, quam tumentur *Nav. in Man. c. 17. num. 69. Less. l. 2. c. 34. dub. 15. Sanch. l. 2. c. 1. D. 45. n. 15. Pal. tr. 13. disp. 2. p. 11. §. 4. n. 5. Lugo D. 35. n. 83. Tol. l. 5. c. 4. n. 4. Croix l. 4. n. 531. et Canus cum Adrian. Penna. Coo. etc.* apud *Salm. 354.* qui probabilem vocant, docet Electorem neque Ecclesiæ, neque digniori teneri aliquid restituere; non digniori, quia tunc digniores habent jus strictum ad Beneficia, quando principaliter, ut supra diximus, Fundatores habuissent rationem meritorum: non verò

quando minùs principaliter, ut est in casu nostro, cum Beneficia primariò, prout omnes concedunt, imò etiam unicè, prout tenet *Lugo*, sunt instituta in bonum commune, ut Ecclesiæ inserviat à bonis Ministris; et licèt secundariò essent etiam instituta in præmia meritum, ex hac tamen justitia nullum jus rigorosum ad illa acquirunt nec digni, nec digniores. Neque sub alio pacto, seu lege intelligit Ecclesia Electores obligare; neque ipsi intendunt se obligare sub onere restitutionis ad amplius quàm ad Ministros non indignos eligendos. Unde neque Ecclesiæ tenentur aliquid restituere, ut pro certo vel fere certo habent *Pal. Mol. et Sanch. n. 10. cum Soto, et Arag.* Secus verò, si eligatur indignus, quia tunc tam ab electo quàm ab Electore deberetur Ecclesiæ restitutio damni. Utraque sententia est valde probabilis; sed reddit mihi probabiliorem secundam sententiam id, quod diximus *l. 1. t. 1. num. 83. et l. 3. n. 927.* nempe quòd nullus legitimus possessor sui ad restitutionem tenetur, qui pro se probabilem habet opinionem.

108. — Sic etiam resolvitur illa alia quæstio, quam retulimus *l. 3. n. 585.* scil. an qui suadet Episcopo conferre Beneficium simplex, aut curatum digno, prætermisso digniore, teneatur ad restitutionem damni? Affirmant *Salm.* in hoc tract. de Benefic. n. 371. consequenter ad sententiam, quam ipsi tenent, ut supra. Sed nos, consequenter ad secundam sententiam, cui mox supra adhæsimus, dicimus cum *Laym. Nav. Sa, Less. Val. Fill.* et aliis apud *Salm. in tract. de Rest. c. 1. n. 106.* ubi ipsi *Salm.* hoc probabile censent, eum qui Episcopo sine vi aut fraude suadet Beneficium conferre minùs digno, ad nullam restitutionem teneri. Secus verò, si vi vel fraude impediret Beneficium conferri digniori; tunc enim certè tenetur damnum ipsi illatum restituere, cum quisque jus habeat ne vi vel fraude impediatur à consecutione justì boni, ut dictum est *l. 3. n. 582.* Secus etiam, si Beneficium conferendum esset per concursum, ut in sequenti quæstione dicetur. An autem teneatur ad restitutionem is, qui non vi vel fraude, sed tantùm ex odio impediret aliquem dignum à consecutione Beneficii? Probabilius negatur. Vide dicta *l. 3. n. 584.*

109. — Quær. VI. An quando Beneficia conferuntur per concursum, eligens dignum, omisso digniore, teneatur huic damnum restituere? Prima sententia communis affirmat, quam tenent *Pal. d. p. 11. §. 4. n. 6. Tourn. t. 1. p. 763. Holzm. p. 432. n. 419. Sanch. l. 2. c. 1. dub. 46. cum Mol. et Metin. Croix l. 4. n. 628. Lugo D. 35. cum P. Nav. Less. Caj. Sylvest. Vasq. etc.* qui vocavit verissimam sententiam. Ratio, quia eo ipso quo dignior admittitur ad concursum, acquirit jus ad rem, cum in communi æstimatione adsit tunc pactum implicitum in edicto inter Episcopum, et oppositores, ut dignior præferatur. Quod procedit in omni præmio, quod promittitur vocatis per concursum ad luctum, ad jactum, etc. Imò, ait *Lugo*, quòd cum in edicto dicatur, quòd cuique servabitur jus suum, digniores ex pacto ex-

plicito ab Beneficium jus acquirunt. Tantò magis, quia in concursu ad Beneficia curata datur ex Tridentino appellatio digniori, si prætermittatur; ergo dicit *Pal. loc. cit.* quòd digniores habent jus strictum ad Beneficia. Excipiunt tamen *Ronc. c. 5. q. 2. cum Garcia, Lugo n. 21. et Sanch n. 5.* si excessus dignitati sit parvus.

Secunda tamen sententia negat obligationem restitutionis, ut tenent *Sot. l. 4. de Just. q. 6. art. 3. sub fin. Nao. c. 17. in Summ. n. 74. item Led. Henr. et alii ap. Sanch. l. c. n. 1.* qui probabilem censent. Ratio istorum, quia prædictum pactum, quod supponitur, vel habetur in Edicto, non est pactum rigorosum obligans juxta leges justitiæ commutativæ, sed est tantum promissio, obligans dumtaxat ex fidelitate; imò potius est explicatio obligationis quam per se habet Episcopus ex justitia distributiva, quæ non obligat ad restitutionem. Procul dubio sub gravi debentur, ut aiunt, præmia promissa concurrentibus ad luctum etc. ut supra, quia illa principaliter sunt instituta ut præmia meritum; sed idem non currit de beneficiis, quæ unice vel principaliter instituuntur in bonum commune. His non obstantibus, non audeo recedere à prima sententia communi, et valde probabiliori. Sed hanc secundam nec etiam audeo dicere improbabilem, quia revera non videtur constare quòd inter Episcopum et oppositores intercedat pactum illud obligans rigorosè ex justitia commutativa; et non constando de tali pacto, non videtur constare de tali obligatione.

110. — Quær. VII. An dignus se opponens per concursum digniori peccet mortaliter, et teneatur ad restituendum illi damnum, si Beneficium obtineat? Nulli dubium, quòd si concurrat indignus cum digno, peccet concurrente, et acceptando Beneficium tenetur resarcire damnum Ecclesiæ, illudque resignare; vide *Sanch. Cons. l. 2. c. 1. Dub. 4. n. 9. et Salm. de Ben. n. 373.* Si verò concurrat dignus cum digniore, duo dubia occurrunt. Dubium 1. est, an iste concurrente peccet graviter? *Prima* sententia negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 34. n. 70. Caj. 2. 2. q. 185. art. 3. Azor. 2. p. lib. 6. c. 15. q. 14. Salm. n. 374. cum Soto, Bann. Led. etc. item Vasq. et Coe. apud Lugo D. 35. n. 88.* Ratio, tum quia non pertinet ad ipsum merita discutere, sed ad Electores; ideo si ipse Beneficium petit, petit sub conditione, si dignior videatur; tum quia hoc est secundum mentem Ecclesiæ, ut omnes digni concurrant; aliàs, si non liceret dignis se opponere dignioribus, pauci concurrerent, et fortè digniores à scrupulo territi se retraherent, idque in grave damnum Ecclesiæ utique vergeret. *Secunda* verò sententia, quam tenent *Sanch. c. 1. d. 48. n. 4. Pal. D. 2. p. 11. §. 5. n. 1. Nao. de Orat. Misc. 45. n. 89 et 97. ac Lugo D. 35. n. 91. cum Turriano, dicit, quòd, si talis concurrat gratia honoris, ut ad alios concursus gradum sibi faciat, et postea desistat petere, ut eligatur, certè non peccat. Secus si prætendat electionem, apertè cognoscens alterum esse digniorem. Ratio, quia, licèt Episcopus non peccet ipsum eligendo ex errore*

inculpabili, peccat tamen ille cooperando ad talem electionem, saltem materialiter injustam; maxime quia injustitia illa vergeret in damnum dignioris, qui jus habet ad sui electionem. Hæc sententia, speculativè loquendo, apparet probabilior; attamen in praxi nunquam videtur locum habere posse; nullo enim casu is qui est dignus, poterit esse certus quòd Episcopus bona fide eum eligendo, non habeat aliquod rationabile motivum, ipsi concurrenti occultum, excludendi alterum, quem ille putat digniorem. Hoc innuit ipse *Lugo n. 89.*

Dubium 2. est, an hic dignus, manifestè cognoscens alterum se digniorem, peccet acceptando Beneficium, et teneatur damnum illi rescire? *Prima sententia* affirmat, quam tenent *Nap. l. 2. de R. c. 2. n. 173. Pal. d. §. 5. n. 1.* item *Sylvius, et Tanner. apud Salm. d. n. 374.* Ratio quia ipse acceptando Beneficium concurrat ad injustam electionem in damnum alterius. *Secunda tamen sententia*, quam tenent *Sanch. c. 1. dub. 13. n. 2. Sot. de Just. l. 3. q. 6. art. 2. Diana t. 2. tr. 5. Misc. R. 110. cum Turr. etc. ac Salm. l. c.* dicit eum nec peccare, nec teneri ad restitutionem. Ratio cur non peccet, quia ex una parte, ut ait *D. Th. 2. 2. q. 183. art. 3.* loquens de assumptione ad Episcopatum, ille qui debet assumere, *teneretur assumere meliorem quoddam regimen Ecclesiæ;* pro eo verò qui assumitur, dicit quòd « non requiritur, ut reputet » se aliis meliorem, sed sufficit quòd nihil in se inveniat, per » quod illicitum ei reddatur assumere prælationis officium. » Ex alia parte non peccat cooperando peccato collatoris, cum per ipsam collationem jam Episcopus peccatum consummaverit, et per accidens se habet, quòd ipse acceptet, vel non; juxta dicta in simili casu *l. 3. n. 492. q. 8. v. Sed admissa.* Prout enim (ait *Sanch.*), si pater et extraneus sint in extrema necessitate, extraneus recipiendo panem à filio, licèt filius peccet panem ei præbendo, ipse tamen non peccat acceptando: Ita in casu nostro. Ratio autem cur iste neque tenetur ad restitutionem, est, quia cum Beneficium jam est ei collatum, alter dignior nullum jus ampliùs ad illud habet, eò quòd desinit tunc Beneficium esse inter bona communia; prout, si res duobus vendita, tradatur secundo emptori, non tenetur iste rem emptam primo emptori restituere, cum per traditionem adeptus sit illius dominium, et extinctum sit jus ad rem primi emptoris. Licèt autem in nostro casu concedatur digniori appellatio, collatio tamen in utroque foro valida est, et electus non potest à Beneficio acquisito amoveri, nisi per sententiam Judicis collatio invalidetur, ut diximus *n. 102.* Et hæc sententia mihi probabilior videtur; tantò magis, quia sicut dignus electus potest licitè Beneficium petere, juxta dicta in præcedenti dubio; sic etiam potest acceptare, eò quòd nunquam potest esse certus collationem fuisse injustam. Hinc ait probabiliter *Lessius d. n. 70.* quòd, si certè existimes Episcopum non judicio, sed favore te prætulisse, hoc tibi non imputabitur, si Beneficium tibi non sollicitanti fuerit oblatum, vel si bona fide sollicitasti; videtur enim Ecclesia ratas habere has collationes in

favorem concurrentium, ne ipsi deinde perpetuò scrupulis angantur, ut eruitur ex *Trid. sess. 7. c. 3. de Ref.* ubi præcipitur Beneficia conferre *dignis, aliter facta collatio omnino irritetur.* Ergo collationes dignis factas, pro assumptis jam ratas habet. Cæterùm bene ait *Sanch. l. c. n. 3.* quòd *communiter Oppositores* excusantur à peccato, quia nullus se reputat minùs dignum, et bona fide existimare valet, quòd si alius excedit in uno, ipse excedat in alio.

111. — Quær. VIII. An Examinatores teneantur Episcopo denunciare digniores? *Prima* sententia negat cum *Lugo D. 35. n. 66. Pal. l. c. §. 4. n. 9. Croix l. 4. n. 626. et Barb. Garc. etc. apud Salm. n. 338.* Et probant ex *cit. c. 18. Trid. Sess. 24.* ubi dicitur: « Peracto deinde examine renuncientur quotcumque ab » his idonei judicati fuerint ætate, moribus, doctrina, etc. Ex » hisque Episcopus cum eligat, quem cæteris magis idoneum » judicaverit. » Ergo, ut dicunt, ex verbis Concilii colligitur, quòd solum ad Examinatores pertinet denunciare idoneos, ita ut Episcopus invalidè eligeret eum, quem ipsi reprobarent; sed contra ad Episcopum unicè pertinet judicare quis eorum sit dignior. Hoc confirmat *Lugo* ex Declaratione S. C. Concilii, quam refert, ubi dicitur: « (S. Congregatio declaravit non pertinere ad examinatores, sed solum ad Episcopum judicare, quis ex concurrentibus ad Parochialem vacantem sit magis idoneus.) » Et in *Conc. Trid. c. 18. Sess. 24.* tantum habetur, ut Examinatores peracto examine renuncient Episcopo quotcumque ab his idonei judicati fuerint. Hæc sententia est quidem probabilis, sed probabilior mihi est *secunda* sententia opposita, quam tenent communius *Nav. lib. 2. de Rest. c. 2. num. 187. Ronc. c. 5. q. 9. R. 1. et Salm. num. 339.* cum *Azor. Led. Med. Vill. Lop. Dian. Tap. etc.* Ratio, quia idèò, et præcipuè Concilium præscripsit concursum, et Examinatores, ut Episcopus facilius et tutius digniorem agnoscere ac eligere valeret; unde quamvis ex verbis Concilii non inferatur obligatio Examinatorum denunciandi digniorem, inferitur tamen ex mente Concilii. Nec obstat Declaratio allata S. C. ut supra, quia ibi nil aliud decernitur, nisi quòd ad Episcopum pertinet judicare de majori dignitate oppositorum, et hoc est certum; sed ibi non excluduntur Examinatores teneri ad exponendum Episcopo, quem ipsi censeant magis idoneum, ut mens Concilii servetur. Demum hîc notandum, quòd Examinatores debent præstare juramentum de fidelitate in eorum Officio, ut præcipitur in Trident. *Sess. 24. c. 18. de Ref.* Alioquin concursus est nullus, ut declaravit Sac. Congreg. Conc. die 2 Decemb. 1628.

ARTICULUS III.

Quæ intentio et qualitates requirantur ad Beneficium accipiendum.

112. Quenam qualitas requiratur in eo, cui Beneficium confertur ?

— 113. An requiratur in eo voluntas clericandi ? Quomodo peccet recipiens Beneficium simplex cum animo ducendi postea uxorem ?

— 114. An peccet graviter recipiens Beneficium curatum cum animo dubio suscipiendi Sacerdotium intra annum.

112. — « RESP. 1. Ut Beneficium aliquod validè et licitè obtineatur, requiritur ut sit persona capax et habilis, hoc est, ut sit Clericus, non illegitimus (cum quo tamen Episcopus dispensare potest ad Ordines minores, et Beneficium simplex, cui Ordo major non est annexus), non irregularis, non excommunicatus, non improbus, aut facinorosus, ut habeat scientiam competentem ad munus Beneficio annexum, et ætatem legitimam, nisi dispensetur, scilicet pro beneficio simplici annos 14. (sufficere tamen 14 inchoatum, docet *Dian. p. 3. tr. 6. R. 64. ex Azor. et aliis 5.*) * (*Cum Gonzal. Pal. Fill. Barb. et Salm. De Benef. c. unic. n. 160. communiter.*) * Pro eo, quod Subdiaconatum requirit, vigesimum primum. Pro eo, quod Diaconatum, vigesimum secundum. Pro eo, quod Sacerdotium, vigesimum quartum inchoatum. * (*Ut probabiliter Less. et Azor. apud Salm. 157. Quæ ætas sufficit, si Ordinem suscipiat intra annum, juxta Trid. sess. 23. c. 12. Notat, quòd, ætate deficiente, etiam quoad unam horam, provisio Beneficii est nulla: Est commune cum Sanch. Pal. Azor. et Salmant. n. 162.*) * Colligitur ex *Trid. sess. 22. c. 23. etc.* In his tamen, et similibus casibus multi excusantur, vel quia illud jus ubique non est receptum, vel quia bona fide tres annos fuerunt in possessione, quæ veluti usucapionem, et dominium parit. *Less. dub. 20.*

113. — « RESP. 2. Qui recipit Beneficium quodcumque habens annexum Ordinem Sacrum, tenetur habere voluntatem saltem conditionatam clericandi, et Sacrum Ordinem accipiendi intra tempus à jure requisitum. *Laym. c. 13. Less. l. 2. c. 34. dist. 26.* Ratio est, quia suscipiens Officium, cui obligatio est annexa, omni modo se habilitare tenetur. Imò, si curatum seu parochiale est, habetque intentionem sacerdotium intra annum non suscipiendi, sed parochiam dimittendi, non tantum mortaliter peccat, sed etiam ipso jure est privatus, et ad fructuum restitutionem tenetur, ut patet ex *cap. Commissa §. 7. de elect. in 6.* Quòd si tamen, mutata voluntate ante finem anni Sacerdos fiat, fructus retinere potest. * (*Idem docent Nav. Less. Sanch. etc. cum Salm. num. 190. Et sic tenendum contra Soto et Tol. ut probatur ex dict. cap. Commissa, ubi dicitur, quòd recipiens Beneficium curatum animo non suscipiendi Sacerdotium, tenetur fructus restituere, nisi voluntate mutata promotus*

» fuerit. *Vide omnia verba textus citati infra n. 114.*)^o Imò et
» Episcopus dispensare potest, ut, Vicario substituto, studiis per
» septennium vacet.

« *Dixi 1. Habens annexum Ordinem Sacrum* : quia , si is non
» sit annexus et Beneficium sit simplex, licet illud acceptet animo
» fructus lucrandi, et deinde uxorem ducendi, non nisi venialiter
» peccat, si aliàs officio suo satisfaciatur, ut docent *Laym. c. 17.*
» *Sanch. l. 7. de Matrim. Dist. 45.* Ratio est, quia illa perversio
» ordinis non videtur gravis, nec ullo jure vetatur, ideoque ad
» nullam fructuum restitutionem tenetur. Unde *Garcias p. 3*
» *c. 4. n. 42.* talem ab omni culpa excusat.

« *Dixi 2. Voluntatem saltem conditionatam* : quia , si ex justa
» causa postmodum status Clericalis minùs illi convenire videatur,
» potest animum mutare, etiamsi Beneficium sit curatum,
» v. gr. si primogenitus familiæ, aut frater unicùs sine liberis
» decedat; si optimum matrimonium ad conservationem familiæ
» nobilis vel ad lites graves sopiendas necessarium offeratur.
» Ratio est, quia non est mens Ecclesiæ, ita ad Ecclesiasticum
» statum obligare, ut hæc et similia bona impediuntur, *loco*
» *citato* »

Quær. hñc I. Quomodo peccet, qui recipit Beneficium simplex, animo deinde uxorem ducendi, Beneficio dimisso? Certum est peccare graviter si Beneficium habeat annexum Ordinem sacrum, ut communiter docent *Bus. ut supra, et Sanch. l. 7. de Matrim. D. 45. n. 14. Pal. tract. 13. Dub. 4. p. 7. n. 14. Salm. tr. 18. c. 200. cum Soto, Tol. etc.* Si verò ordinem Sacrum annexum non habeat, tres sunt sententiæ: *Prima* quam tenent *Less. l. 2. c. 34. n. 132. Tol. l. 5. c. 5. et Salm. num. 199. cum Soto, et Gutt.* dicit adhuc peccare mortaliter, quia similis intentio est perversio ordinis naturalis et divini, statuentis Beneficia recipienda esse tantùm ad obsequium Deo præstandum. *Secunda* sententia quam sequuntur *Palas l. c. et Garcias ap. Bus. supra*, censet ne leviter quidem peccare, quia nullum apparet præceptum hoc prohibens. *Tertia* sententia media, quam tuentur cum *Bus. Sanch. l. c. n. 19. et Laym. l. 4. tr. 2. c. 14. n. 11. cum Nao. et Vasq.* tenet hunc quidem non excusari ab aliqua culpa, cùm talis animus aliquam involvat inordinationem; sed non peccare graviter, cùm hujusmodi inordinatio non sit tanta, ut damnari debeat de mortali; nullo enim jure constat ipsam esse gravem. Nullum autem præceptum (ut rectè docent *S. Antoninus, et P. Concina*, quorum verba retulimus *l. 3. n. 547. v. Cæterum in.*) est hominibus sub gravi imponendum, nisi evidens ratio id suadeat. Et ex hoc principio, tradito priùs etiam à *D. Thom. Quodlibet. 9. art. 15.* præfata tertia sententia probabilior mihi redditur.

114. — Quær. II. An peccet graviter, et teneatur restituere fructus, qui recipit Beneficium curatum cum animo dubio, vel conditionato suscipiendi Sacerdotium intra annum? Affirmant *Conc. t. 10. pag. 152. et Sotus, Azorius apud Salm. n. 185.* quia lex exigit veram intentionem suscipiendi etc. Sic enim ha-

betur in *cap. Commissa de Elect. in 6.* « Cæterum, si promoveri ad » Sacerdotium non intendens, Parochialem receperis Ecclesiam » ut fructus ex ea per annum recipias, ipsam postea dimissurus, » (nisi voluntate mutata promotus fueris) teneris ad restitutionem » nem fructuum eorundem, cum eos receperis fraudulenter. » Negant verò *Nao. Barb. Garc. Graff. ib. n. 186.* quia textus loquitur de eo, qui accipit fraudulenter Beneficium; non autem dicunt accipere fraudulenter, qui cum animo dubio, aut conditionali accipit. Verumtamen alii opinantur, ut *Bus. Less. l. 2. c. 34. n. 131 et 133. Sanch. d. c. 45. n. 10. Pal. n. 4. et Salm. n. 188.* qui citant *Lop. Man. Bardi, etc.* accipientem cum dubio peccare mortaliter, et teneri ad fructus perceptos restituendos, quia dubitans revera non habet intentionem; non verò accipientem sub conditione, quia hic veram habet intentionem, quamvis conditionatam. Sed prima sententia est mihi probabilior, quia intentio, ut non sit fraudulenta, debet esse determinata absolute ad Ordinem suscipiendum.

ARTICULUS IV.

An liceat habere plura Beneficia. Et quoniam Beneficiarii teneantur ad Residentiam.

115. An et quando liceat habere plura Beneficia? vide alia apud *Busem.* — **116.** Quotuplicia sint Beneficia? Et quæ sint incompatibilia? Et an, obtento secundo Beneficio quomodocumque incompatibili, vacet primum? — **117.** An pluralitas Beneficiorum sit vetita de Jure Divino, vel positivo? — **118.** Quæ causæ cohonestent pluralitatem Beneficiorum? — **119.** De obligatione Residentiæ. Vide quæ habentur ap. *Bus.* — **120.** Quoniam Beneficiarii ad Residentiam obligentur? — **121.** De Residentia Pastorum. Qu. I. An Curati teneantur residere de Jure Divino? — **122.** Quid notandum circa Residentiam Episcoporum? — **123.** Quid circa Residentiam Parochorum? Dub. 1. An Parochi indigeant licentia in scriptis? Dub. 2. An Parochi habentes justam causam possint abesse per duos menses sine licentia? Quid si urgeat aliqua necessitas? Quid si absint per modicum tempus? — **124.** Qu. II. Quo in loco Beneficiarii teneantur residere? Et præsertim ubi Episcopi? Et ubi Parochi? — **125.** Qu. III. Quoniam causæ excusent Pastores à Residentia? Et I. de causa *Caritatis.* II. De causa *Necessitatis.* III. De causa *Obedientiæ.* IV. De causa *Utilitatis.* — **126.** Qu. IV. Quando et quomodo pastores non residentes teneantur restituere fructus Beneficiorum? — **127.** Dub. 1. Quid, si absint cum justa causa, sed sine licentia? Dub. 2. Quid, si eorum absentia sit sine culpa? Dub. 3. Quid, si resideant inutiliter? Et an Parochi teneantur per se exercere munia principaliora? Dub. 4. An non residentes teneantur integros fructus restituere? — **128.** Quibus debent restitui fructus à non Residentibus? — **129.** Plura hic de *Residentia Canonorum.* — **130.** Quoniam causæ excusent Canonicos ab assistentia Chori? Et I. De causa *Infirmis.* Dub. 1. An per se excusentur septuagenarii? Dub. 2. An cæci et surdi? II. De

314 LIB. IV. DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS. CAP. II.

causa *Necessitatis*. Quid, si quis abest à Choro ob excommunicationem incursum? Quid, si Ecclesia sit interdicta? Quid si polluta? An Canonici irregulares amittant Distributiones, et fructus Præbendæ? III. De causa *Utilitatis*. — 131. Quid de Canonico Pœnitentiario? Quid de Theologo, de Examinatoribus, Visitoribus etc. — 132. Quid de Canonis docentibus? An Parochi docentes gaudeant eodem privilegio? Quid de Canonis, et Parochis studentibus?

116. — « Resp. Plura Beneficia possidere, non est res simpliciter intrinsecè mala, nec omnino indifferens, sed speciem mali præ se ferens, imò ordinariè illicita, et naturali juri repugnans (si talia sint, quorum unum ad honestam sustentationem sufficiat), nisi justa causa ex circumstantia cohonestetur. Ita fere *Laym. l. 4. t. 2. c. 8. n. 1. et S. Th. Less. Azor. etc. comm.* Quia ut docet *Trident. sess. 24. de Ref. c. 17.* pluralitas hujusmodi magnam inordinationem involvit, dum minuitur cultus divinus, Ecclesia operariis, fundator pia intentione, pauperes utiliores Ecclesiæ futuri sustentatione privantur. Hinc beneficia distinguuntur in Incompatibilia primi generis, in quibus, accepta pacifica possessione secundi, vacat prius; qualia sunt plura Beneficia curata; item plures Dignitates, personatus, duo Beneficia uniformia sub eodem tecto: et in Incompatibilia secundi generis, quæ, etsi sine peccato citra dispensationem obtineri nequeant, primum tamen altero obtento non vacat: qualia sunt Beneficia reliqua residentiam postulantia, v. gr. Canonicatus duo diversarum Ecclesiarum, in quibus recepta est constitutio *Trident. sess. 14. c. 12. de reform.* ut non liceat ultra tres menses Canonicis ab Ecclesia abesse. Unde *Laym. c. 8. n. 6.* docet Canonicatus in Cathedralibus Ecclesiis Germaniæ, qui ex immemorabili consuetudine requirunt tantum residentiam medii anni, vel 3 mensium, inter compatibilia Beneficia numerandos. »
* (*Vide num. seq. 116. v. Notandum.*) *

« Dixi, nisi justa causa cohonestetur; quia qui per dispensationem plura Beneficia obtinuit, nisi justa causa subsit, in conscientia non erit tutus, sed tenebitur alterum resignare, ut docet *Less. l. 2. c. 24. n. 151.*

« Porro justa causa dispensandi erit evidens necessitas, et utilitas Ecclesiæ, et quandoque etiam prærogativæ, et merita personæ, v. gr. insignis nobilitas, dignitas, scientia, auctoritas, virtus, etc. modò caveatur, ne Beneficiorum coercervatio; facta etiam ob prærogativam personæ, ad privatum tantum, et non ad commune bonum referatur. Imò sine dispensatione plura Beneficia sequentibus casibus haberi possunt.

« Si utrumque adeo sit tenue, ut neutrum sufficiat ad sustentationem, modò utrumque sit simplex, nec residentiam requirat. »
* (*Secus igitur, si beneficia residentiam requirant, licèt sint tenuia; Croix lib. 4. n. 918. cum communi.*) *

« 2. Quando parochia est annexa Canonicatui, eique acces-

» soris; tunc enim utrumque per modum unius possidetur, ita
 » tamen, ut teneatur Vicarium perpetuum in Ecclesia alere.

« 3. Quando Beneficia legitime sunt unita.

« 4. Quando alius idoneus et dignus non reperitur.

« 5. Quando unum Beneficium habetur in titulum, alterum in
 » commendam non perpetuam, sed ad aliquot menses, donec
 » de idoneo provideatur. Ita *Regin. ex Sylo.* »

116. — Beneficia alia sunt *Simplicia*, prout sunt ea quæ ins-
 tituantur tantum ad preces Deo persolvendas, et ad altaris
 servitium, nimirum Canonatus, Capellanæ auctoritate Pon-
 tificia vel Episcopali erectæ, Præstimonie quæ dantur Clericis
 ad studia prosequenda et similia. Alia sunt *Duplicia*, scil. quæ
 habent aliquam jurisdictionem, præeminentiam, vel adminis-
 trationem, ut sunt dignitates, etc. ut infra. Item alia Beneficia
 sunt *Compatibilia*, alia *Incompatibilia*. Et horum alia sunt
 incompatibilia *primi generis*, prout sunt Beneficia curata, vel
 uniformia sub eodem tecto, nempe quæ ad easdem functiones
 concurrunt eodem loco et tempore; item Dignitates, Personatus,
 et officia. *Dignitates* sunt quibus est annexa aliqua jurisdictio
 supra Clerum, aut Populum, ut sunt Episcopatus, Abbatie,
 Decanatus, Præposituræ, Archipresbyteratus, Archidiaconatus.
Personatus autem sunt qui habent præeminentiam aliquam su-
 pra Clerum, sed sine jurisdictione, ut sunt munera Primicerii,
 Præcentoris sive Cantoris, et Sacristæ primarii. *Officia* demum
 sunt munera Thesaurarii, Præceptoris, Custodis, seu Sacristæ
 inferioris, Oeconomii, etc., quorum aliquibus est annexa quæ-
 dam administratio, sine tamen jurisdictione, aut præeminentia.
 Alia verò sunt incompatibilia *secundi generis*, ut sunt Canonici-
 catus, et omnia quæ residentiam requirunt.

Notandum autem, quòd si quis obtinet duo Beneficia incom-
 patibilia, obtento secundo, vacat ipso jure primum; et si ille
 utrumque retinere præsumat, ipso pariter jure utroque Beneficio
 privatur. Hæc certa sunt quoad Beneficia incompatibilia primi
 generis, ex Tridentino *sess. 7. c. 2. et sess. 24. c. 17. item ex*
c. De multa, de Præb. Extrav. Execrabilis, de Præb. et Dign.
cap. Litteras, de Concess. Præb. ac Clement. fin. eod. tit. Sed
 dubium fit, an idem procedat in Beneficiis incompatibilibus
 secundi generis, nempe quòd, obtento secundo, vacet primum?
 Affirmant *Contin. Sporerii in fine Tomi 3. de statu Clericor.*
p. 76. n. 48. ad num. 9. Salm. tr. 28. de Benef. n. 664. cum Gonz.
Azor. et Garcia, ac Fagn. in. c. de multa, de Præb. ex Decla-
ratione S. C. idemque dicunt Salm. probari ex locis citatis
Tridentini. Sed negat *Busemb.* ut supra *n. anteced. 115. ac*
Holz. t. 1. p. 431. n. 415. cum aliis: et idem sentit *Nao. l. 3.*
Consil. 24. de Præb. dicens quòd si constaret S. C. declarasse,
 quòd Tridentinum ita sit intelligendum, talis Declaratio à Pon-
 tifice fuisset confirmata, et tunc sic foret tenendum; sed quia
 id non constat, et aliàs ex verbis Concilii id non videtur effica-
 citer probari, non est quod ad primam sententiam nos adstrin-

gat. Revera enim Concilium in priori loco citato, nempe *sess. 7. c. 4.*, loquitur quidem de præsumentibus retinere duo Beneficia quomodocumque incompatibilia, scil. quæ residentiam requirant, et eos dicit ipso jure privari utroque Beneficio, sed nullum facit verbum de vacatione primi ob consecutionem secundi. In posteriori autem loco, nempe *sess. 24. c. 17.*, ubi præscribit vacare primum Beneficium, obtento secundo, loquitur tantum de Beneficiis curatis, nimirum Episcopalibus, et Parochialibus. Hoc tamen non obstante propter prælaudatam Declarat. S. C. cum ipsa à pluribus referatur, et præsertim à *Fagnano*, qui hujusmodi Declarationum fuit diligens inquisitor, placet nobis potius primæ sententiæ adhærere, sed secundam non improbamus. Notat *Laymann l. 4. tom. 2. c. 8. n. 4. in fine*, quod habens Personatum cum Cura in Ecclesia, bene potest etiam habere ibidem Canonicatum, cui Parochialis Ecclesia annexa est, et quam per Vicarium administrare debet, ex *c. Super eodem, de Præb. in 6.*

Præterea notandum cum *Salmant. n. 666. et Abelly App. de Statu Cler. p. 448. n. 2.* quod in aliquo casu evidentis necessitatis, sive utilitatis Ecclesiæ posset Papa dispensare, ut aliquis obtineat plura hujusmodi Beneficia incompatibilia, etiam curata, prout Gregorius Magnus fertur præfecisse Martinum, Paulinum, et alios duobus Episcopatibus. Idque patet ex *Trid. Sess. 7 cap. 5. Diximus casu evidentis necessitatis, vel utilitatis*, nam aliàs habens plura hujusmodi Beneficia, etiam cum dispensatione Pontificis non erit tutus in conscientia, ut rectè dicunt *Salm. l. c. cum Bellarm. Panorm. Wig. et Polet.*

117. — Hic autem magna vertitur quæstio, an pluralitas Beneficiorum sit vetita non solum de jure canonico, sed etiam naturali? *Prima* sententia negat cum *Innoc. in c. Finali, de Cler. non resid. n. 1. et in c. Jamdudum de Præbendis num. 2. item Filliuc. Lugo apud Salm. de Benef. n. 656. et Val. Led. Tusch. Rebuff. etc. ap. Croix l. 4. n. 902.* Quia, ut dicunt, si hoc esset contra jus naturæ, Papa non dispensaret ita frequenter in hac pluralitate ut videmus esse in consuetudine. *Secunda* verò sententia, quam tenent *Tournely t. 3. pag. 774. art. 2. et Azor. Panorm. ac Hostiens. ap. Salm. n. 655.* absolutè affirmat tam de Beneficiis duplicibus quàm simplicibus. Ratio, tum quia nequit unus duabus Ecclesiis satis bene deservire, tum quia intentio Fundatorum talis est, ut plures sint qui Ecclesiis inserviant; et ideo pluralitatem Beneficiorum dicunt fuisse expressè damnatam ex *Trid. Sess. 24. de Ref. c. 17.* ubi sic sancitum fuit: « Cum ecclesiasticus Ordo pervertatur, quando unus plurium officia occupat Clericorum, sanctè sacris Canonibus cautum fuit, neminem oportere in duabus Ecclesiis adscribi. Verùm quoniam multi improbæ cupiditatis affectu seipsos, non Deum decipientes, ea quæ bene constituta sunt variis artibus illudere, et plura simul Beneficia obtinere non erubescunt, sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere

» cupiens, præsentì decreto, quod in quibuscumque personis
 » quocumque titulo, etiamsi cardinalatûs honore fulgeant,
 » mandat observari, statuit, ut in posterum unum tantum Bene-
 » ficiû ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad
 » vitam ejus cui confertur honestè sustentandam non sufficiat,
 » liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrum-
 » que personalem residentiam non requirat, eidem conferri.
 » Hæcque non modò ad Cathedrales Ecclesias, sed etiam ad
 » alia omnia Beneficia, tam Secularia, quàm Regularia quæ-
 » cumque, etiam commendata, pertineant, cujuscumque tituli,
 » ac qualitatis existant. » *Tertia* autem sententia communis, et
 » tenenda (etsi olim primam probabilem censui) docet plurali-
 » tatem Beneficiorum sive duplicium, sive simplicium, modò
 » unum sufficiat ad congruam sustentationem, secundùm se esse
 » contra jus naturale ob rationes mox allatas, et alia plura incon-
 » venientia, quæ oriuntur à pluralitate Beneficiorum, enumerata
 » à Joanne XXII in *Extrav. Execrabilis de Præb. et Dign.*, ita ut
 » plura Beneficia nec etiam cum dispensatione Pontificis valeant
 » retineri sine peccato mortali, sed non taliter quòd id non possit
 » ex aliquibus circumstantiis cohonestari. Ita *S. Th. Quodlib. 9. a. 15.* quem sequuntur *Less. l. 2. c. 34. n. 137. Laym. l. 4. tr. 2. c. 8. n. 2. Pal. tr. 13. D. 6. p. 4. n. 26. Azor. 2. p. lib. 6. c. 12. q. 7. Abel. App. de Statu cleric. art. 3. q. 4. n. 4. Holzm. tom. 1. p. 431. n. 417. Salm. n. 658. et n. 669.* ubi nostram sententiam ut certam habent cum aliis communiter, item *Bellarmin. (apud Tourn. l. c.)* qui ait dispensationem Pontificis neminem tutum reddere nisi adsit urgentissima causa et Ecclesiæ necessaria.

118. — Causæ autem cohonestantes pluralitatem Beneficiorum, ex communi DD. sententia, sunt I. *Necessitas Ecclesiæ*, nempe si desint alii ministri idonei; ita *P. Concin. t. 10. pag. 171. n. 7. Anacl. pag. 417. n. 16. et Salm. n. 661. et alii, ex D. Th. qui docet cit. a. 15.* tunc posse alicui conferri plura Beneficia, « si sit necessitas in pluribus Ecclesiis ejus obsequio, et ipse » possit plus deservire Ecclesiæ, vel tantumdem absens, quàm » alius præsens, » verba S. Doctoris. II. *Utilitas Ecclesiæ*, nempe si unus solus, licèt absens, magis censetur profuturus sua auctoritate, doctrina, et prudentia, quàm alter sua præsentia. Ita *Holzmann tom. 1. pag. 431. n. 418. Conc. l. cit. et Anacl. n. 17. cum Pirhing.* Hinc aiunt *Holzm. et Anacl.* hac de causa conferri aliquando filiis principum plures Episcopatus, etiam ante ætatem, ut Ecclesiæ contra Hæreticos potentius defendantur. III. *Evidens meritum prærogativa*, scilicet si aliquis præstaret doctrina, consilio, instructione, aut scriptione. Ita *Laym. l. 4. tr. 2. cap. 3. n. 2. Anacl. l. cit. n. 18. et Holzm. d. n. 418. ex. c. De multa §. fin. de Præb.* ubi dicitur : « Nullus plures dignitates, » aut personatus habere præsumat, etiamsi curam non habeat » animarum; circa sublimes tamen, et litteratas personas, quæ » majoribus sunt beneficiis honorandæ, cum ratio postulaverit, » per Sedem Apostolicam poterit dispensari. » Et hoc est con-

forme doctrinæ Apostoli, 1. *ad Tím.* 5. v. 17. ubi ait : *Qui bene præsumt Presbyteri, duplici honore* (id est *munerum largitione*, uti explicat S. Hieronymus *c.* 15. *Matth.*) *digni habeantur; maxime qui laborant in verbo et doctrina.*

Quæritur autem circa Beneficia simplicia, an si quis habens unum Beneficium jam sufficiens ad suam congruam sustentationem, accipiat secundum sine causa cohonestante, primum ipso jure vacet? Negant *Holzm. t.* 1. *p.* 431. *n.* 415. item *Gonzalez, et Flaminius apud Salm. n.* 669. dicentes hunc Beneficio non privari, sed esse cogendum per sententiam Judicis, ut alterum dimittat. Sed melius et communius affirmant *Barbos. de Pot. Ep. All.* 62. *n.* 3. *Fagnan. in c. De multa de Præb. et Salm.* 669. cum *Garcia, ex quadam Declar. S. C.,* quam iidem *Fagn. et Garcias* referunt, hoc enim conformius videtur verbis, aut saltem menti Tridentini.

119. — « Quæres, an et quomodo Clerici teneantur ad residentiam?

« Resp. 1. Episcopos, Parochos, eosque, qui curatum Beneficium habent, jure divino teneri. Nec sufficit, si per alios administrent, nisi majus bonum urgeat, quia contra rationem est, ut hic officium et fructus, alter onus habeat. *Bon. tr.* 1. *D. 5. de oblig. Benef. p.* 1.

« Resp. 2. Ita teneri ad residentiam, ut si Episcopi intra annum ultra tres, et Parochi ultra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita, et approbata absint, mortaliter peccent, et fructus non faciant suos. Ita *Trid. sess.* 23. *de reform. cap.* 1. V. *Bonac. l. c.* Notat autem *Dian. p.* 9. *tom.* 7. *R.* 33. *ex Bard.* supradicta etiam habere locum in Superioribus, sive Prælatis regularibus; ideoque eos teneri tempore pestis etiam cum periculo suis assistere.

« Resp. 3. Qui in Ecclesiis Cathedralibus, vel Collegiatis obtinent dignitates, Canonicatus, præbendas, vel portiones » *(Item omnes Mansionarii, et cæteri, qui habent in Collegiatis Beneficium perpetuum cum servitio annexo in Choro, ut dicunt Salm. tr.* 28. *n.* 142. *ex Declar. S. C. contra Azorium, qui eos excusat, si alii sint qui Ecclesiæ inserviant,)* » si intra annum ultra 3 menses absint, primo anno media parte fructuum, secundo verò anno omnibus fructibus, quos illo anno lucrati sunt, privandos. Quæ tamen poena est sententiæ ferendæ, non latæ : ut constat ex *Trident. sess.* 24. *cap.* 12.

« Resp. 4. Causas à residentia excusantes esse 1. Lectionem Theologiæ, vel Juris Canonici; neque ad hoc licentiam Prælati aut Episcopi requiri; requiri autem ad lectiones litterarum humanarum, et Philosophiæ, nisi contrarium habeat consuetudo. 2. Studium Theologiæ, vel juris Canonici; id enim per 5 annos etiam excusat. 3. Obsequium Papæ, vel Episcopi, ad Ecclesiæ utilitatem. 4. Licentiam legitimam, ex quavis alia justa causa. 5. Honestam consuetudinem, ubi dispositio Concilii non est recepta. *Vid. Bon. c.* 1.

« Resp. 5. Qui absque justa causa abest, peccat mortaliter, non tamen tenetur ad restitutionem fructuum, si officio satisfecerit, nisi ad eam condemnetur, vel nisi id aliquo jure sit expressum.

« Resp. 6. Eos qui ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones, juxta Trid. nisi tamen absint ad curanda negotia Ecclesiae, ex commissione Capituli, vel omnino involuntariè, ob morbum, captivitatem, injustam excommunicationem, etc. Vid. *Less. lib. 2. cap. 34. dub. 29.*»

120. — Plura hîc scitu et ad praxim necessaria sunt ad trutinam vocanda circa hanc materiam *Residentiae*, cujus nomine intelligitur commoratio in loco Beneficii, ad obsequia Ecclesiastica personaliter reddenda. Unde bene infert *Syloester*, quod ii qui in loco Beneficii degunt, sed debita officia non praestant, non reputantur residere, ut infra melius explicatur. Ut certum autem sciendum, quod olim de jure communi omnia simplicia residentiam exigebant, ut patet ex *cap. Clericus, Dist. 91. et cap. Ex parte 8. de Cler. non resid.* Sed hodie ex generali totius Ecclesiae consuetudine ipsa talem residentiam non requirit, cum sufficiat per Vicarium servitium praestare, nisi Fundatores aliud expresserint. Ita communiter *Continuat. Tournely tom. 3. p. 29. Holm. de Praec. partic. p. 433. n. 425. Barb. in Trident. Sess. 24. c. 17. n. 18. cum Sanch. Azor. Reg. et Sporer tom. 3. de Statu Clericor. pag. 73. n. 22.* qui de hoc refert Decretum S. C. Tantum hodie ad residentiam obligantur omnes Pastores curam animarum habentes, et omnes Canonici sive Praebendati, etc. Cathedralium sive Collegiatarum, de quibus infra postea agemus.

121. — Quæritur I. An omnes curam animarum habentes teneantur ad residentiam de jure Divino? Negant *Ambrosius Catharinus, Valerius, etc. apud Salmant. tr. 28. de Benef. n. 91.* qui dicunt teneri tantum de jure positivo. Sed omnino tenendum ad id obligari de jure Divino, ut communiter cum *Busemb. docent Less. l. 2. c. 34. n. 153. Tournely tom. 3. p. 29. Petrocor. tom. 4. p. 503. Anacl. de Benef. p. 414. n. 68. Roncaglia eod. tit. cap. 2. qu. 3. R. 2. Spor. l. c. pag. 73. n. 23. cum Nav. Fagnan. Garc. Barb. et Salm. l. c. n. 94.* cum aliis innumeris. Et probatur ex Concil. Trident. Sess. 23. c. 1. de Ref. ubi, licet hoc non fuerit expressè definitum, fuit verò tanquam certum suppositum, his verbis: « Cum præcepto Divino mandatum sit omnibus, quibus Animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his Sacrificium offerre, Verbique Divini prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum, aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, in cætera pastoralia munia incumbere; quæ omnia ab iis nequaquam præstari, et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt, etc. Decl. S. Synodus, omnes Cathedralibus Ecclesiis... præfectos, etiamsi

» S. Rom. Ecclesiæ Cardinales sint, obligare ad personalem in
 » sua Ecclesia vel Diœcesi residentiam, ubi inuncto sibi officio
 » defungi teneantur etc. » Si ergo de jure Divino est, ut Pas-
 » tores oves agnoscant, et pascant exemplo, de jure etiam Divino
 est consequenter, ut resideant ubi oves morantur; aliàs ea nequa-
 quam ab iis præstari et impleri possunt, qui « gregi suo non in-
 » vigilant, neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt. »
 Idque clarè declaravit Benedictus XIV in sua Bulla, *Ubi pri-
 mum*, §. 4. edita 3 Dec. 1740 (Vide in *Bullar. Tom. I. n. II.*);
 postquam enim dixit ibi teneri Pastores de jure Divino suis ovi-
 bus assistere, ut eas pascant verbo et exemplo, mox subdit: « Ita-
 » que in statione vestra maneatis oportet, et personalem in Ec-
 » clesia vestra, vel Diœcesi, servetis residentiam, ad quam ex
 » vi muneris vestri (nota) obligati estis. » Hinc bene aiunt
Tournely pag. 31. et Croix l. 4. n. 865. cum Lugo, non posse
 Pontificem in hoc dispensare, sed tantum posse aliquo casu de-
 clarare, quòd jus Divinum non obliget, justis intervenientibus
 causis, de quibus vide infra n. 125.

122. — Hinc autem notandum I. ab eodem Concilio *dict. cap.*
 1. concessum esse Episcopis per duos vel tres menses abesse à
 à suis Ecclesiis, his verbis: « Quoniam, qui aliquantisper tan-
 » tum absunt, ex veterum Canonum sententia non videntur
 » abesse, quia statim reversuri sunt; Sacrosancta Synodus vult
 » illud absentiae spatium singulis annis, sive continuum, sive
 » interruptum, extra prædictas causas, nullo pacto debere duos,
 » aut ad summum tres menses excedere. » Unde opinantur
Roncag. c. 2. q. 3. R. 2. Elbel p. 526. num. 360 et Anact. p. 415.
n. 73. cum Barbos. et Sot. et aliis, sufficere pro tali absentia
 excusanda causam etiam relaxandi animum, vel consanguineos
 aut amicos invisendi. Attamen *Palaeus D. 5. p. 4. n. 1. Vasq.*
Op. de Benef. cap. 4. §. 2. n. 147. et Mazzot. t. 2. p. 441. n. 2.
cum aliis, dicunt præfatas causas non sufficere, nisi fortè ad
 mensem, qui revera bene satis est ad animum relaxandum; dum
 è converso Concilium judicium pro sufficientia causæ æquæ (id
 est proportionatæ ad talem absentiam) remittit conscientiis Epi-
 scoporum, et sedulo monet, ne salutis periculo ob hoc se com-
 mittant: sic enim in *eodem cap. 1. Trident.* immediatè ad relata
 verba subditur: « Et haberi rationem, ut id æqua ex causa fiat,
 » et absque ullo gregis detrimento; quod an ita sit, absceden-
 » tium conscientiae relinquit, quam sperat religiosam et timo-
 » ratam fore, cum Deo corda pateant, cujus opus non fraudu-
 » lenter agere, suo periculo tenentur. » Notandum autem, quòd
 Concilium *ibidem* monet Episcopos, ne absint à suis Ecclesiis
 Cathedralibus tempore Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis,
 ac Resurrectionis Domini, necnon Pentecostes, et festi Corpo-
 ris Christi. An verò causæ supra allatæ sufficiant ad excusandam
 absentiam Episcoporum pro tribus mensibus à Tridentino con-
 cessis, vel causæ majores his requirantur? Perpende id quod in
 duplici loco de hoc puncto dixit noster SS. P. Benedict. XIV.

Nam in uno videtur causam absolutè gravem requirere ad excusandum; in altero verò solas causas fuitiles excludit. En verba Pontificis in Bulla quæ incipit *Grave* etc. edita die 15 aug. 1741. (in *Bullar. tom. I. num. XXVI.*) scribens ibi ad Episcopos Hi-bernos, et conquerens quòd aliqui ipsorum vix per mensem in suis Diocesisibus residebant; deinde sic ait: « Episcopi sanè re-sidendi debito satis nequaquam faciunt, qui per alium à se » substitutum seu Vicarium Ecclesiam regunt, nisi foret ad » breve tempus, et gravi de causa id fieret. » In alia autem Bulla, quæ incipit *Ad unioersæ*, edita die 3 septembris 1746 (in *Bull. tom. II. n. XVIII.*), declarans qualis sit causa *æqua* requisita à Tridentino pro trimestri absentia Episcoporum, dicit: « Animi levitas, oblectationum cupiditas, aliæque fuitiles » causæ penitus excluduntur. »

Insuper quoad hanc Episcoporum Residentiam plura alia hîc sedulò oportet adnotare, quæ habentur in Bulla *Ad Unioersæ*, mox supra citata. In ea ante omnia confirmantur, et præcipiuntur servari in virtute sanctæ Obedientiæ Decreta hac de re edita per Pium IV, Greg. XIII, Clem. VIII, et præsertim innovantur Decreta Urbani VIII, ubi præscriptum fuerat 1. Quòd in curia possunt Episcopi manere Romæ per mensem (qui tamen ex concessione Benedict. XIII prorogari potest per alios 40 dies à Vicario Pontificis). 2. Quòd Episcopi accedentes ad limina Apostolorum juxta tempora statuta abesse possunt per quatuor menses, et per septem, si ipsorum Ecclesiæ sint ultra mare vel montes positæ. 3. Quòd si Episcopi occupari debeant in Conciliis Provincialibus, aut Congregationibus Ecclesiasticorum, vel in Officiis Reipublicæ, quæ ipsorum Episcopatibus sint adjuncta, possunt abesse pro tempore ad ea necessario. 4. Quòd Episcopi non possunt trimestrem absentiam à Tridentino concessam conjungere cum eo tempore, quo ipsi commorari debent: sive cum eo, quod ipsis conceditur ad sacra limina visitanda; sive cum eo, quo propter aeris insalubritatem ipsis extra Dioc-esim degere permittitur; nec possunt trimestre unius anni conjungere cum trimestri anni sequentis.

Deinde idem Benedict. XIV in præfata Bulla renovat pœnas Episcopis non residentibus impositas à Tridentin. *Sess. 6. cap. 1. et Sess. 23. cap. 1.* Item innovat pœnam amissionis facultatis testandi et disponendi, si quæ transgressoribus ejusmodi competat, à Pio IV impositam, necnon pœnam inhabilitatis ad majores Dignitates, et Ecclesias obtinendas indictam à Clem. VIII, quibus addit privationem omnium Privilegiorum, quæ transgressoribus tanquam Pontificio Solio assistentibus concessa fuerint. Præ-terea declarat quinam comprehendantur nomine *Transgressorum*, his verbis: « Decernentes, sub Transgressorum nomine com- » prehendi non solum eos, qui præter tres menses à Concilio » toleratos, absque legitima causa et expressa Romani Pontificis » licentia extra proprias Dioceses commorantur; sed eos etiam » qui hujusmodi licentiam falsis simulativè causis dolosè extor-

» quere non dubitaverint, vel, ea semel ritè rectèque ob-
 » tenta, præscriptos in eadem limites ac præfinitum tempus
 » prætergressi fuerint. » Vide alia infra, quæ in hac Bulla san-
 ciuntur.

123. — Notandum II. Quòd sic pariter non excusantur à gravi culpa, et à restitutione fructuum Parochi non residentes, ut declaravit idem Tridentinum *dict. Sess. 23. cap. 1.* Et hi tenentur residere, quantumcumque modicum sit Beneficium, ut dicunt *Salmant. tract. 28. num. 109. cum Barbos. et Reg. ex cap. Conquerente de Cler. non res.* Statuit autem idem Tridentin. *loc. cit.* Parochos non posse discedere à suis Ecclesiis ultra bimestre, nisi ex gravi causa, et cum licentia Episcopi in scriptis, neq; infra bimestre; nisi idem ipsorum Episcopus causam, et Vicarium substitutum approbaverit. Verba Concilii: « Eadem om-
 » nino, etiam quoad culpam, amissionem fructuum, et poenas
 » de Curatis inferioribus.... Sacrosancta Synodus declarat et
 » decernit: ita tamen ut quandocumque eos, causa prius per
 » Episcopum cognita et probata, abesse contigerit, Vicarium
 » idoneum, ab ipso Ordinario approbandum, cum debita mer-
 » cedis assignatione relinquunt. Discedendi autem licentiam, in
 » scriptis gratisque concedendam, ultra bimestre tempus, nisi ex
 » gravi causa, non obtineant. »

Hic autem dubitatur 1. an præfata licentia in scriptis omnino requiratur, ita ut non valeat si oretenus habeatur? Negant *Less. l. 2. c. 34. num. 158. et alii ap. Bonac. de Benef. D. 5. p. 5. num. 17.* dicentes Scripturam requiri tantum pro foro externo, non autem ad valorem concessionis; affirmant verò *Sanch. Dec. l. 6. cap. 16. n. 31. Palaus tract. 13. D. 5. n. 8. et Nao. apud Bonac. loc. cit.*, nam esto de jure naturæ Scriptura non sit necessaria ad valorem concessionis, hic tamen est necessaria, cum à Tridentino licentia in scriptis pro forma expostuletur. At cum hoc non constet, non puto improbabilem opinionem *Lessii*, quam tenet etiam *Viva Op. 3. q. 3. a. 3. n. 7. in fine*, et probabilem censet *Croix l. 3. p. 1. n. 739.* imò *Coninchius, et Reg. ib.* dicunt sufficere licentiam tacitam, saltem si talia concurrant signa ut constet Episcopum actu consentire. Dicit autem *Mazzotta t. 2. pag. 412.* sufficere etiam licentiam præsumptam; sed ait *Croix l. c.* hanc licentiam præsumptam sive interpretativam à nullo admitti. Vide dicta *n. 18. v. Secunda.* Imò S. C. Concilii (ut notat *P. Zacharia ap. Croix d. num. 739.*) declaravit talem licentiam oportere esse expressam.

Dubitatur 2. an Parochus habens justam discedendi causam, possit per dictos duos menses abesse sine licentia Episcopi? *Prima* sententia affirmat, eamque tenent *Nao. Man. c. 25. num. 121. Cabass. T. J. l. 5. c. 1. num. 4. item Bon. Rodr. Lop. etc. apud Salm. numer. 117.* probabilemque putant *Less. l. 2. c. 34. num. 159. Croix l. 3. p. 1. num. 142. Azor. p. 2. l. 7. cap. 4. q. 10. et Pal. tract. 13. D. 5. num. 3. cum Sa, Zerol. etc.* Ratio, quia (ut dicunt) hoc jam permissum erat ante Concilium, ut patet ex *cap.*

Præsentium quæst. 1. ubi Sacerdos, qui causa infirmitatis aberat à sua Ecclesia per bimestre, ultra tamen tempus ei ab Episcopo præfixum, et ideo fuerat à suo Episcopo remotus, præcipitur à Pontifice in locum suum restitui. Ad absentiam autem duorum mensium quælibet causa honesta sufficit, ut patet ex verbis Tridentini supra relatis; ergo licentia et probatio Episcopi non requiritur pro tali absentia, sed tantum pro absentia ultra bimestre, pro qua Episcopus debet causæ gravitatem approbare. *Secunda* tamen sententia, quam sequimur, negat, eamque tenent *Barbos. de Potest. Episc. Alleg.* 53. num. 96. *Ebel t. 2. pag.* 527. num. 362. qui oppositam vocat vix probabilem, *Roncag. de Benefic. c. 2. q. 4. R. 2. Holzm. tom. 1. p. 433. n. 428. et Salm. l. c. cum Vasq. Garc. Gom, Fill. etc.* ex quadam declaratione S. C. apud *Garciam*. Ratio, quia, licet ex Concilio non exigatur gravis causa ad discedendam per bimestre, absolute tamen requiritur ut causa ab Episcopo agnoscatur, et probetur ex illis verbis, « quandocumque eos abesse contigerit, causa prius per » Episcopum cognita et probata. » Tanto magis quod Parochus à Concilio prohibetur discedere, nisi prius ab Episcopo approbatus Vicarius, qui relinquitur. Dicit tamen *Anacl. p. 416. n. 77*, in hoc servandum esse usum Diocesum; et an rigor iste sit usu receptus, ait *Less. d. n. 159. Credo tamen non usu receptum*. Si autem Episcopus jam causam, et Vicarium approbaverit, nulla alia licentia requiritur ad discedendum, ut patet ex verbis Concilii supra relatis num. 123.

Cæterum licite poterit Parochus abesse per breve tempus sine licentia, si aliqua occurrat necessitas quæ moram non patiatur Episcopum adeundi, modò idoneum Vicarium relinquat, ut rectè aiunt *Sporer tom. 3. p. 74. n. 30. Elbel p. 534. n. 379. cum communi, et Anacl. p. 416. num. 78.* qui hoc ut certum habet; et approbavit S. C. Concil. ut notat *P. Zachar. ap. Croix l. 3. p. 1. ad n. 740.* Debet verò Episcopum certiorare de suo discessu et causa, ut ille causam agnoscat, et licentiam saltem posite præbeat, nisi brevi fiat reditus, *Elbel cum Garcia, Sporer. ll. cc. cum Fag. Abb. Anacl. etc.*

Item ex parvitate materiæ poterit Parochus excusari saltem à mortali si discedat per modicum tempus, ut communiter dicunt DD., modò non relinquat infirmos in articulo mortis. Quantum autem sit hoc modicum tempus? S. C. Concilii apud *Garciam*, ut referunt *Salm. num. 113.* sic declaravit: « Parochum non » posse abesse absque licentia per hebdomadam, etiam relicto » Vicario idoneo ab Ordinario approbato. » Verumtamen communiter admittunt *Holzm. p. 433. num. 427. Ronc. quæst. 3. R. 2. et Sporer num. 31. pag. 74. cum Barbosa et Anacl.* non peccare graviter Parochum, qui absit sine licentia per sex vel septem dies, relicto tamen Vicario idoneo; imò *Tournely pag. 34. num. 5. Cabas. lib. 5. cap. 1. num. 4. Sanch. de Matrim. lib. 7. D. 71. num. 11. et Reg. Valer. apud Salm. num. 113.* id extendunt usque ad 15 et 30 dies. Verum per Synodum Romanam sub

Benedicto XIII, *tit.* 15. *c.* 6. vetitum fuit Parochis discedere à Cura ultra biduum sine Episcopi vel Vicarii Generalis licentia in scriptis : sed per aliquos viros probos tanquam certum mihi fuit affirmatum, præfatam Synodum non fuisse in nostro Regno receptam. Cæterum non acquiesco opinioni quam tenet *La Croix l. 3. p. 1. n. 741.* ubi ait non peccare graviter Parochum si absit per bimestre sine licentia, sed cum causa, et sine gravi damno ovium : quia (ut ait) id non est per se malum, alioquin Concilium nunquam admisisset absentiam per bimestre etiam prævia licentia : quod autem non petatur eo casu licentia, censet non esse materiam gravem. Imò affert *ibid. Nao. Garz. Bonac. Barbos.* et alios, qui excusant Parochum à mortali, etiamsi abesses sine causa, quia talis absentia per se censetur modica ; unde *Naoar. Azor. Castrop. Bonac. et alii ap. Croix n. 743.* eum tali casu non obligant ad restitutionem fructuum. Quidquid tamen sit de his, bene poterit Episcopus prohibere, ne Parochi omnino discedant à suis Ecclesiis, esto nequeat eos obstringere per excommunicationem, ne per biduum quidem absint, ut dicunt *Salm. n. 103. Ronc. q. 4. R. 2. Bon. D. 5. p. 3. n. 8. Decreto S. C. ap. Garc. et Barbos.*

124. — Quæritur II. Quo in loco Beneficarii teneantur residere ? Papa tenetur residere Romæ, prout etiam Cardinales ; ita *Ronc. de Benef. c. 2. q. 3. R. 2. Salm. tr. 28. n. 97.* Episcopos autem alii dicunt teneri ad residendum in sua Cathedrali ; nec satis esse si resideant in Diœcesi, ut *Salm. num. 98. Fagnan. in c. 34. de Cler. non resid. Roncaglia l. c. cum Barbos. et Sporer pag. 73. n. 25. ex c. Placuit ut nemini q. 1. ubi ex Concilio Carthag. c. 5.* sic statutum fuit : « Placuit, ut nemini sit facultas, re- » licta principali Cathedra, ad aliquam Ecclesiam in Diœcesi » constitutam se conferre, vel in re propria diutius, quàm oporteat constitutam curam vel frequentationem propriæ Cathedralis negligere. » Si verò Episcopus habeat duas Cathedralis, potest ubi mavult recidere, ut *Salm. l. c. ex Bulla Urbani VIII.* Alii tamen verius, ut *Hol. tom. 1. pag. 433. n. 426. Cabass. T. J. lib. 5. c. 1. n. 2.* eisque adhæret *Bonac. t. 1. D. 5. p. 3. n. 5.* dicunt posse residere Episcopum in quocumque loco suæ Diœcesis, et de hoc videtur non posse dubitari, cum in Tridentino expressè dicantur Episcopi « obligari ad personalem in sua Ecclesia, vel Diœcesi residentiam. » Idemque declaravit N. P. in bulla quæ incipit, *Ubi primum*, edita 3 Decemb. 1740, §. 4. dicens : « personalem in Ecclesia vestra, vel Diœcesi servatis » residentiam. »

Parochi autem debent habitare in domo suæ Ecclesiæ, si ibi adest ; si verò non adest, debent residere in alia domo, quæ sit intra limites Parochiæ, saltem moraliter, nempe quæ sit ita propinqua Ecclesiæ Parochiali, ut commodè possit ei inservire : et quò Parochiani faciliè queant ad ipsum recurrere pro Sacramentis suscipiendis ; ita *Palaus tr. 13. D. 5. part. 2. n. 1. Bon. de Benef. D. 5. p. 5. n. 4. et Salm. tr. 28. n. 110. cum Nao. Bard.*

Hurt. et Garcia; Hinc rectè dicunt *Bon. et Salm. ll. cc.* nequaquam residentem censi Parochum, qui habitaret procul à sua Ecclesia per tria, aut quatuor milliaria; imò etiam per duo, ut non irrationabiliter sentit *Croix l. 3. p. 2. n. 745.* Imò *ibid.* addit cum *Luca, Leur. Lot. etc.* non satis residere Parochum, etiamsi habitet intra fines Parochiæ, si oves non facilè ad eum accedere possint. Parochus verò qui haberet duas Parochias perpetuò unitas, quarum nulla sit dignior, aut frequentior, aut existens in Civitate, hic poterit habitare in ea qua velit: ut *Salm. ibid. cum Nao. Pal. Hurt. Bard. et Garcia*, qui refert hæc fuisse decisa ex variis Declarationibus S. C.

125. — Quær. III. Quæ sunt causæ excusantes Episcopos et Parochos à residentia? Quatuor ex Tridentin. *sess. 23. c. 1.* assignantur causæ, nempe « christiana caritas,urgens necessitas, » debita obedientia et evidens Ecclesiæ, aut Reip. utilitas. » Has tamen causas decernit Concilium, quoad Episcopos excusandos pertinet, approbandas esse in scriptis vel à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente à suffraganeo Episcopo antiquiore residente, qui Metropolitanus absentiam probare debebit. Sed nunc semper ad Papam recurrendum, ut *n. 122. in fine.* Quoad Parochos verò, causæ approbari debent à suis Ordinariis, ut jam supra diximus. Sed de præfatis causis sigillatim agendum.

Et I. Ratione *Christianæ Caritatis* excusantur Pastores animarum, si abesse debeant ad componendas inimicitias, præsertim personarum potentium; ut *Ronc. c. 2. q. 4. Barb. All. 53. Holzm. pag. 434. num. 428. Elbel tom. 1. pag. 527. n. 363. Tourn. tom. 3. pag. 33. Salm. n. 102. cum Sot. Vasq. etc.* Vel ad opitulandum alteri Ecclesiæ, quæ indigeat eorum prædicatione, ut liberetur ab hæresi, vel aliis gravibus flagitiis, *Palaeus tr. 13. D. 5. p. 4. n. 4.* item *Ronc. Holz. et Elbel ll. cc.* Modò, advertit *Palaeus cum Tol. et Barb.* hoc non fiat cum notabili detrimento propriæ Ecclesiæ.

II. Ratione *Urgentis Necessitatis* excusantur Pastores, quando eis imminet periculum extrinsecum mortis ab inimicis (vel gravis damni in bonis, ut ait *Petrocor. l. c.*), dummodo præsentia Pastoris non sit necessaria ad salutem subditorum; nempe ad confirmandos eos in fide, vel ad Sacramenta eis ministranda, et alias sufficienter ipsis per Vicarios provideatur, ut docent communiter DD. cum *S. Thom. 2. 2. q. 185. art. 5.* cujus verba retulimus *l. 3. num. 360. v. Dubitatur III.* Dicit autem *Ronc. c. 2. q. 4. cum Fagn. in c. Clericos de Cler. non resid. n. 25 et 26.* ex Decr. S. C. quòd si aliquis Parochus gravem haberet inimicitiam, posset discedere per sex menses, constituto idoneo Vicario, et licentia obtenta; quæ posset prorogari, si inimicitia perduraret; sed transacto anno debet Parochus induci omnino ad resignandam vel permutandam Ecclesiam. Insuper animadvertendum, quòd talis absentia tum tantum permittitur, cum periculum est particulare ipsius Pastoris, non verò quando est commune totius populi, prout accidit tempore pestis, ut docent com-

muniter *Fagn.* l. c. n. 38. *Tourn.* t. 3. p. 33. *Ronc. c.* 2. *Quæst.* 4. *Sporer.* p. 74. n. 32. et *Elbel* t. 1. p. 529. n. 170. et sic referunt *Fagnanus*, et *Sporer* declarasse S. C. ann. 1576, die 11 octobris, instante S. Carolo Borromæo. Et idem dicendum sit *Spor.* de tempore incursionis hostium.

Sic pariter excusantur Pastores à residentia ob periculum intrinsecum infirmitatis, putà si eis oporteat abesse à suis Ecclesiis propter insalubritatem aeris, ut communiter docent *Caj.* 2. 2. q. 185. art. 5. *Petr. de Benef.* t. 4. p. 505. *Tourn.* p. 33. *Holz.* p. 433. n. 428. *Salm.* n. 102. et *Laym.* l. 2. tr. 2. c. 6. n. 5. ex c. *Præsentium* 7. *Qu.* 1. etc. Ad audientiam de Cler. non res. Modò tamen, ut bene advertunt *Tourn.* et *Salm.* ll. cc. *Bellarm.* *Vasq.* *Hurtado*, infirmitas non sit perpetua, et absentia non sit ovibus graviter nocitura, nam tunc deberet Pastor vel residere, vel Curam resignare. Hic autem advertendæ sunt Regulæ, quas super hac causa infirmitatis præscripsit Bened. XIV in Bulla, ad universæ, supra relata; et quas mandavit servari ab iis ad quos spectat; in ea sic loquitur: « Qui verò licentiam abessendi » petierint ratione infirmitatis extra Diœcesim contractæ, dum » vacatione à Concilio indulta uterentur, asserentes ea de causa » regressum ad propriam Diœcesim sibi prohiberi, exponere » debebunt contractæ infirmitatis qualitatem, et super ea testimonium Medici juramento firmatum exhibere. Atque ubi » petita licentia ipsis indulgeatur, ea semper ad certum ac definitum tempus concedi debet, adjecta quoque clausula, si tandiu » infirmitas duraverit.

« Ab iis autem, qui hujusmodi licentiam postulaverint, eò » quòd aeris mutatione opus sibi esse dicant ad convalescendum » ex morbis quos in suis Ecclesiis residendo contraxerunt, expri- » mendum erit in precibus, quo morbi genere, et quàm graviter » laborent, ac proferendum testimonium Medici, qui jurejurando » testetur utile ac necessarium Oratori esse, ut in aliam Regionem atque aerem per aliquod tempus se transferat. Nec illud » silentio prætereundum, an scilicet Orator, antequam morbo » corripere, trimestri licentia à Concilio permissa usus fuerit: » si enim id nondum fecerit, et tempus à Concilio indultum » sufficiens ipsi non reputetur, poterit eidem concedi, ut per » quatuor menses, in quibus tamen Conciliares menses comprehendantur, à Residentia absens permaneat: at si prædictos » Conciliares menses, remoto omni dolo et fraude, jam extra » Diœcesim transegerit, tantum temporis ipsi indulgeatur, quantum ad confirmandam ipsius valetudinem verè necessarium » esse prudenter judicabitur.

« Qui tandem licentiam commorandi extra Diœcesim postulabit propter malignitatem aeris, quem in sua Diœcesi aliquo » anni tempore insalubrem esse affirmet; is videat etiam atque » etiam quid agat: et quidem pro veritate exponat, quibus anni » mensibus perniciosus sit Regionis aer: item an eadem cœli » temperies totam comprehendat Diœcesim, ita ut nullus intra

» ejus tractum locus existat, in quo suspectum illud tempus
 » absque salutis detrimento transigere valeat; postremò, an Con-
 » ciliaribus mensibus usus fuerit. Etenim si nondum eos sibi
 » sumpserit, non ægrè obtinebit Indultum abessendi per quatuor
 » menses (quatenus periculum ab aere tandiu durare cen-
 » seatur), in quibus tamen tres illi à Concilio permessi nume-
 » randi erunt: si autem hujusmodi Concilii indulgentia jam
 » usus fuerit, frustra novum Indultum prædicta de causa ab
 » Apostolica Sede postulabit: sibi quæ imputare debebit, quòd,
 » cum sciret certo anni tempore in sua Diœcesi aerem insalu-
 » brem fore, concessos vacationis menses in tempus illud non
 » reservaverit. In omnibus autem absentia Indultis, quæ ratione
 » aeris insalubris in posterum concedentur, hanc clausulam
 » adjici volumus: Dummodo intra Diœcesim aliquis locus non
 » adsit, in quo aer salubris sit, et in quo Episcopus commorari
 » possit.»

III. Ratione *Debitæ Obedientiæ* excusantur Episcopi, vel
 Parochi, si absunt ut obediant Pontifici vel suis Ordinariis ob
 bonum Ecclesiæ, vel Reipublicæ, ut dicunt *Elbel pag. 527.*
n. 363. Salm. n. 103. et Holz. pag. 433. n. 428. vel ob quam-
 cumque aliam gravem causam, ut ait *Tourn. pag. 34.* Dummodo
 absentia sit ad breve tempus, nam aliàs requiritur absoluta ne-
 cessitas boni communis, ut *Salm. n. 103. cum Caj. Gonz. Soto,*
Vasq. etc.

An autem Episcopus possit retinere Parochum, ut sit suus
 Vicarius, Visitor aut Secretarius? Affirmant *Nao. Sylo. Oxeda,*
et alii apud Salm. n. 121. Sed melius id negant *Bon. D. 5. q. 2.*
n. 4. Tournely. pag. 34. Ronc. c. 2. q. 4. Salm. n. 122. c. Gonsal.
Garcia, etc. ac Viva Opusc. 3. q. 3. art. 2. n. 8. qui refert S Con-
 gregationem sic declarasse: « Episcopus non potest uti opera
 » Parochi in Visitatione, vel in alio servitio suæ Diœcesis, nisi
 » pro tempore illi permissio duorum mensium. » Excipit *Palau*
D. 5. p. 4. n. 9. cum Vasq. Azor. et Barb. si talis sit indigentia,
 ut non sit alius, qui hujusmodi legitimè præstare possit.

IV. Ratione *Evidentis Ecclesiæ, aut Reip. Utilitatis* excusantur
 Pastores, si absunt causa assistendi Synodis Provincialibus vel
 Diœcesanis; vel ut defendant se, vel suos, aut Ecclesiam apud
 Curiam Regiam in gravi negotio, ut dicunt *Salm. n. 102. cum*
Soto, et Vasq. Ronc. c. 2. q. 4. et Bonac. D. 5. p. 5. n. 12. (contra
Nao.) cum quadam Decisione Rotæ Rom. ex c. *Ex parte 13. de*
Cler. non res., ubi dicitur: « Quòd si, non absentando in frau-
 » dem, Præposituræ tuæ jura fideliter prosequeris, ex hoc
 » censeri debeas residens. » Hoc tamen intelligendum (bene
 advertit *Ronc. l. c.*), modò non sit alius, qui æquè utiliter id
 implere possit. Insuper præscribit Bened. XIV in Bulla supra
 cit. quòd in hujusmodi litibus pro Ecclesia vel Clero tuendo
 Episcopus exponere debet gravitatem litis et causas per quas
 necessaria creditur ejus assistentia; et an mensibus conciliaribus
 usus fuerit: nam si nondum usus sit, rescribere debet, ut iis

ad hunc effectum utatur : si verò usus fuerit, concedatur illi licentia ut absit non usque ad exitum causæ, sed quamdiu necesse erit ad Advocatos et Judices instruendos. Si autem lis pertineat ad suam familiam, alia licentia ipsi non concedetur, nisi pro mensibus conciliaribus.

Nullò autem modo poterunt abesse, etiam cum licentia Pontificis, ad fungendum Officio Proregis, Conciliarii, etc. nisi id exigat bonum commune, ut dicunt *Az. Sotus, Bardi, Diana, etc. apud Salm. n. 105.* Sed melius id intelligendum, ut docent *Vasq. Barb. Garcia, et Molf. apud Bon. D. 5. p. n. 9.* si non sint alii qui æquè utiliter, et fideliter talia Officia exercere valeant.

126. — Quæritur IV. Quando et quomodo Episcopi, ac Parochi teneantur ad restitutionem fructuum suorum Beneficiorum? Ante omnia advertere oportet, quæ super hoc puncto statuit Tridentinum, nam in *Sess. 6. c. 1.* sic præscripsit : « Si quis à Patriarchali, Metropolitana aut Cathedrali sibi quocumque titulo commissa..... rationabilibus causis cessantibus, sex mensibus continuis extra suam Diocesim morando abfuerit, quartæ partis fructuum unius anni fabricæ Ecclesiæ, et pauperibus loci per Superiorem Ecclesiasticum applicandorum pœnam ipso jure incurrat. Quòd si per alios sex menses in hujusmodi absentia perseveravit, aliam quartam partem fructuum similiter applicandam eo ipso amittat. » Deinde in *Sess. 23. c. 1.* declaravit, Episcopum ultra tres menses, et sine justa causa absentem à sua Ecclesia : « Præter alias pœnas adversus non residentes sub Paulo III impositas et innovatas, ac peccati mortaliter reatum, eum pro rata temporis absentiæ non facere fructus suos, alia etiam declaratione non secuta, sed teneri per Superiorem Ecclesiasticum illos fabricæ Ecclesiarum, vel pauperibus loci erogare, prohibita quacumque compositione. » Deinde respectu Parochorum hæc subdit : « eadem omnino, etiam quoad culpam, amissionem fructuum et pœnas, de Curatis inferioribus, etc. » sacrosancta Synodus declarat et decernit. »

127. — Sed dubitatur 1. an Pastores animarum teneantur ad restitutionem fructuum, si absint sine licentia, sed cum justa causa? Negat *Viva Op. 3. q. 3. a. 3. n. 7.* et dicit quòd si causa absentiae sit evidenter justa, non tenentur restituere fructus, nisi post sententiam Judicis, modò per alios suis ovibus sufficienter providerint. Ratio, quia talis restitutio non debetur, nisi quando violatur jus naturale contractûs, quod hîc non violatur; non verò quando læditur solùm jus positivum; tunc enim requiritur sententia, ut pœna incurratur. Sed quoad Episcopos aliter hodie dicendum ex Bulla supra relata N. SS. P. Bened. XIV. *Ad uniwersæ*, ubi sancitur, quòd, si Episcopus ultra menses Conciliares absit *sine licentia expressa Romani Pontificis*, habetur ut transgressor, et fructus non facit suos, et alias incurrit pœnas in transgressores impositas. Vide *num. 122. in fin.*

Dubitatur 2. an restituendi sint fructus, si absentia sit inculpabilis, quia scilicet. facta fuit bona fide, et cum existimatione

causæ excusantis à residentia? Negant *Viva dict. art. 3. n. 9. et Garcia apud Bonac. D. 5. p. 4. n. 10.* Ratio, quia obligatio restitutionis vel est de jure positivo tanquam pœna, et hæc non debetur nisi post sententiam; vel est de jure naturali, et ex benignitate Ecclesiæ præsumitur nolle ipsam damnare ad talem restitutionem Beneficiarium, qui inculpabiliter suæ obligationi non satisfacit; prout Beneficiarius inculpabiliter omittens recitationem Officii probabilius non tenetur restituere fructus Beneficii, ut communissimè docent DD. (vide dicta *libro 3. n. 665.*) esto plures Auctores sentiant Beneficiarios de jure naturali ad Officium teneri; sed huic opinioni minimè acquiesco, nam ut certum habendum puto, quòd hæc obligatio non est de jure positivo, sed de jure naturali et divino, cùm de jure naturali divino teneantur Pastores residere ut ex Tridentino probavimus supra *n. 121.* Posito igitur quòd Pastores teneantur de jure naturali ad residentiam, ad eam quidem non alia ratione tenentur, quàm contractûs initi inter ipsos et Ecclesiam, ex quo dantur eis fructus Beneficiorum sub conditione residentiae; qua non impleta, etiam sine culpa, nullo modo Pastores tales fructus acquirunt. Præsumptio autem illa quòd Ecclesia fructus remittat illis, qui sine culpa non resident, valde dubia est; imò potiùs præsumitur Ecclesia oppositum velle, ne pateat via ad eludendam hanc residentiam tam rigorosè ab ipsa Ecclesia requisitam: tantò magis quòd N. P. Benedict. XIV in citata Bulla *Ad universæ*, expressè declaravit haberi tanquam transgressores, et fructus non facere suos, Episcopos qui *sine legitima causa* à suis Ecclesiis absunt. Nec obstat paritas allata Beneficiorum inculpabiliter omittentium Officium, nam (ut diximus *l. 3. d. n. 665.* et dicemus infra *n. 145. Q. 1.*) communiter DD. docent, prout fatetur Covarr, contrariæ sententiæ fautor, quòd Beneficarii non jam tenentur ad restitutionem fructuum de jure naturali, sed positivo ex Concilio Lateran. et ex Bulla S. Pii V ubi talis restitutio omittentibus præcipitur.

Dubitatur 3. an teneantur restituere fructus Pastores, qui inutiliter in suis Ecclesiis resident? Negant *Garc. et Led. apud Viva cit. Opusc. 3. q. 3. art. 3. num. 8.* quia (ut dicunt) absentia est rigorosè explicanda, unde semper ac non absunt, possunt fructus lucrari, satisfaciendo per alios suis obligationibus. Sed veriùs affirmat *Viva l. c.* tum quia restitutio fructuum revera, ut diximus, ab his non tantùm debetur de jure positivo ratione pœnæ, sed etiam de jure naturali ratione contractûs, sive conditionis residentiae in contractu appositæ non impletæ, quæ conditio quidem non potest intelligi de sola residentia corporali: tum quia, etiamsi restitutio fructuum non deberetur de jure naturali, sed ex sola lege pœnali Tridentini, adhuc Pastores inutiliter residentes teneantur fructus restituere; dum Concilium in *cit. sess. 23. c. 1.* postquam declaravit ipsos obligari ad personalem residentiam, addit *Ubi injuncto sibi officio defungi teneantur.* Atque in Bulla *Grave*, Bened. XIV declaratur residentia non esse vera, nisi sit formalis.

Hinc communiter dicunt DD. ut *Salm. t. 28. n. 114. cum Vasq. Barbos. et Garc. ex Declarat. S. C.* quòd Parochus non reputatur residere, si per ipsum non exerceat principaliora munera, nempe administrationem Verbi Divini, Sacramentorum, etc. Et quoad Episcopos, ut ait *Sporer tom. 3. pag. 73. num. 27.* quòd licèt ipsi regulariter, juxta consuetudinem non teneantur per se prædicare, et Sacramenta ministrare, debent tamen personaliter invigilare ut per alios id præstent, et insuper gregem bono exemplo instruere ac pauperibus subvenire. Dictum est *regulariter*, nam puto saltem aliquando Episcopos teneri ad concionandum, dum ipsi (ut declarat Tridentinum *d. c. 1. sess. 23*) de jure Divino tenentur oves suas Verbi Divini prædicatione pascere. Hocque per idem Concilium *Sess. 5. c. 2. declaratur*: « Omnes Episcopos et Prælatos teneri per seipsos, si » legitime impediti non fuerint, ad prædicandum... Si quis autem » hoc adimplere contempserit, districtæ subiaceat ultioni. » Circa autem obligationem Parochorum concionandi, et Sacramenta ministrandi, vide dicta *l. 3. num. 269. 2. Hic obiter, et n. 358. (Tom. II. pag. 161 et pag. 245.)*

Sentiunt autem *Hurtadus l. 3. de Resid. Paroc. Resp. 9. contra Sancium*, non esse tutum in conscientia Parochum, qui degens in Parochia, per duos menses Sacramenta per seipsum non ministraret, nisi in Beneficio constitutus esset alius Vicarius perpetuus, ut dicunt *Salm. num. 114. cum Gonzal. Barbos et Garc.* Censet tamen *Viva cit. art. 3. num. 9. cum Sancio* esse valde probabile, quòd Episcopus vel Parochus absens cum justa causa, et tantò magis inutiliter residens in sua Ecclesia per tres menses, vel duos, ipsis respectivè à Trident. concessos, non teneatur ad restitutionem fructuum. Idque non omnino improbabile videtur, cum ex Concilio *dict. cap. 1.* præfatum spatium non reputetur gravis materia; nam pro trimestri Episcoporum absentia utitur verbo illo *aliquantisper*, et pro bimestri Parochorum gravem non requirit causam. Dicunt verò *Bon. et Barb. ap. Croix. l. 3. p. 1. n. 752.* quòd Parochi qui tantum habitu sunt Curati, possunt totam Curam Sacellanis committere. Curati autem etiam actu peccant mortaliter, si semper per alios ministrent, cum ipsi commodè possint; secus, si aliquando ministrent per se, præsertim Sacramentum Pœnitentiæ; et aliàs per Sacellanos.

Dubitatur 4. an Episcopus vel Parochus non residens teneatur ad integram restitutionem fructuum, tempori absentiae respondentium? Affirmat *Nao. apud. Bonac. de Benef. D. 5. p. 4. n. 5.* quia (ut ait) Tridentinum indefinitè absentes privat eos fructibus; propositio enim indefinita æquivalet universali. Negant verò probabiliter *Bon. loc. cit. Barbos. de Pot. Ep. pag. 3. Aleg. 43. n. 10. Croix l. 3. num. 737. et Viva Opusc. 3. q. 3. art. 3. n. 3 et 4. cum Vasq. et communi*, ut asserit; idemque ait *Viva* et de omnibus aliis Beneficiariis ad residentiam obstrictis. Ac ejusdem sententiæ, ait *Bonac.* debere esse omnes DD. qui excusant ab integra restitutione fructuum Beneficiarios omittentes

recitationem Horarum, ut retulimus *lib. 3. num. 673. v. Quæritur* 10. Ratio, quia fructus non solum dantur Pastoribus pro meritis residentiae, sed etiam pro recitatione Divini Officii, et aliis muneribus; unde Concilium Tridentinum, cum oppositum non expresserit, benignè interpretandum velle, quod præfati Pastores teneantur restituere fructus tantum residentiae respondentem, juxta rationem naturalem, quæ dictat, quòd, si quis duplici onere gravatur, non est privandus integra mercede, cum unum adimplet.

128. — Quæritur V. Quibus restitui debent fructus à non Residentibus? Hic notanda est differentia inter rationem faciendam à Beneficiario ob omissionem horarum et ob omissionem residentiae. Illa enim potest fieri quibusque pauperibus, et in fabricam domus Beneficii, sive in emendis, aut meliorandis agris Beneficii; quia omnia hæc veniunt nomine *Fabricæ Beneficii*, ut dicitur in Bulla S. Pii V; vide *dicta lib. 3. n. 672*. Ob omissionem autem residentiae, restitutio debet omnino erogari vel in *fabricam Ecclesiæ*, vel in *pauperes illius loci*, ut sancitur in Trid. Sess. 23. c. 1. Vide *Bon. q. 5. p. 4. et Vioa Opusc. 3. q. 3. a. 4. n. 1*. Nec satisfacit Pastor non residens, applicando restitutionem in Missis vel aliis suffragiis pro animabus Purgatorii illius loci, quia revera animæ defunctorum non possunt amplius dici pauperes loci illius.

Dicit autem *Vioa loc. cit. cum Less.* et communi ut asserit, quòd bene posset Beneficiarius sibi restitutionem applicare, casu quo ipse verè esset pauper, cum non debeat inferioris esse conditionis quàm alii pauperes; modò id non faciat in fraudem, nempe si non resideat eo animo ut postea applicet deinde sibi fructus ratione paupertatis; fraus enim nulli debet patrocinari, ut diximus *lib. 3. n. 672*. et sic dicit *Vioa n. 4.* qui tamen excipit, si fortè Beneficiarius in gravem necessitatem postea incidere, et pœnitentia ductus proponeret se emendare in futurum. Insuper *Vioa n. 5. et Bon. de Hor. Can. D. 1. q. 5. p. 4. n. 10. cum Suar. Nav. Az. Men. etc.* communiter docent, quòd si pauperes donarent Beneficiario fructus restituendos post ipsorum traditionem, tunc bene posset ille retinere; secus verò, si donarent ante traditionem, quia tunc donatio est nulla: pauperes enim nullum jus certum et firmum habent ad illos fructus, sed tantum vagum et incertum, cum sit in potestate Beneficarii eligere pauperes, quos velit.

129. — Hinc ultimò plura adnotare oportet circa residentiam Canonicorum in loco Beneficii. Ante omnia animadvertenda sunt verba Tridentini, quæ circa id habentur in *Sess. 24. c. 12. de Ref. ibi*: « Præterea, obtinentibus in eisdem Cathedralibus, aut Collegiatis Dignitates, Canonicatus, ... non liceat vigore cujuslibet » statuti, aut consuetudinis ultra tres menses quolibet anno abesse, salvis nihilominus earum Ecclesiarum Constitutionibus, » quæ longius servitii tempus requirunt. Alioquin primo anno » privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione

» etiam Præbendæ ac residentię fecit suos. Quod si iterum ea-
 » dem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus, quos
 » eodem anno lucratus fuerit. Crescente verò contumacia, contra
 » eos, juxta sacrorum Canonum Constitutiones, procedatur. »
 Insuper ex Diplomate N. SS. P. Benedicti XIV (quod retuli-
 mus l. 3. num. 675. vers. *Dubitatur* 3.) habetur quod Canonici
 Choro non interessentes, sive non canentes, psallentesve, non so-
 lum amittunt Distributiones, ut jam statutum erat in *eod. can. 12.*
 Concilii (cujus verba retulimus *eod. l. c.*), sed etiam fructus
 omnes Præbendarum, cum non faciant suos. Si ergo non faciunt
 fructus suos non canentes, tantò magis non faciunt non residentes.
 Præterquam quod id clarè eruitur ex eodem Tridentini loco mox
 supra citato (quidquid dicat *Bon. t. 1. D. 5. de Onere Benef. ad*
Resid. p. 4. n. 16.) dum ibi dicitur, quod Canonicus non residens
 ultra tres menses, « privetur dimidia parte fructuum, quos ra-
 » tione etiam Præbendæ, ac residentię (nota) fecit suos. » Ergo
 si Canonicus *ratione residentię* facit fructus suos, non residendo
 suos non facit. Dicit autem *Bonacina* (et hoc valde probabile
 est l. c. cum *Gar. Macigno*) ex quadam Declar. S. C. Cano-
 nicos non privari fructibus, si tantum per paucos dies ultra tres
 menses absint; hujusmodi enim transgressio non videtur talis,
 ut prædictam gravem pœnam privationis medietatis fructuum
 mereatur.

Canonici autem tribus mensibus, in quibus absint, non lucratur
 Distributiones, sed bene lucrantur fructus Præbendæ: modò
 (ut bene ait *Concina tom. 2. p. 535. n. 32. cum Garcia*) reliquo
 tempore anni resederint, et Chorum frequentaverint, contra *Pa-*
laum tr. 7. D. 3. p. 9. n. 10. et Bon. de Hor. Can. D. 2. q. 5. p. 4.
n. 22 et 25. qui dicunt Canonicos absentes majori anni parte non
 ideo carere privilegio trium mensium ipsis concesso, quia privi-
 legium non datum est residentibus, sed obligatis ad residendum;
 alias Canonici non possent eo privilegio frui, nisi priùs per novem
 menses jam recedissent, quod certè non esset juxta usum receptum,
 dum in quavis anni parte tres menses privilegii accipere solent.
 Sed huic opinioni non acquiesco, quia Concilium præbendatos ul-
 tra tres menses absentes, absolutè illos privat fructibus Præbendæ;
 atque etiam eos damnat ad restituendam medietatem fructuum,
 quos ratione residentię fecerant suos; quapropter ipsi ex Con-
 cilio post absentiam trium mensium privantur omnino præfato
 privilegio. An autem Canonicus, qui inutiliter prodigit tres menses
 à Trid. concessos, teneatur restituere fructus Beneficii; affirmant
Palud et Nao. apud Conc. pag. 535. n. 32. Sed probabilius ne-
 gant *ibid. Sanch. Pelliz. et Leand.* Ratio, quia Concilium abso-
 lute concedit Canonicis per tres menses abesse, nulla speciali
 causa requisita. Bene autem possunt Canonici conjungere tempus
 trimestre concessum cum trimestri anni sequentis, ut dicant *Pell.*
et Leand. Nisi (excipit *Concina pag. 535. n. 33.*) scandalum ob-
 veniat, aut cultus Divinus minuatur. Præterea refert *ibid. Con-*
cina, sacram C. apud *Leand.* declarasse, quod non possint confici

ræfati tres menses ex horis, quibus Canonici residentes absunt à choro; item declarasse non posse Canonicos computare puncturas pro tribus mensibus ipsis concessis, ita ut nihil teneatur constituere, si omnes punctaturæ anni non excederent quartam partem integræ residentię. Cæterum, regulariter absentes à choro ex justa causa lucrantur et fructus, et Distributiones; ita communiter *Bonacina Dist. 2. q. 7. p. 1. Salm. tr. 16. c. 4. n. 11. Concina t. 5. pag. 522. n. 2. etc.* Quidquid sit, ut alii negant, de Distributionibus, quæ ex absentia reliquorum Canoniconum ipsis leberentur. Adversatur hæc quoddam ex Decr. S. C. Conc. apud *Jordan. Pax (Jord. Pax Elucubr. lib. 10. tom. 40. n. 73.)* Canonici nequeunt in mensibus conciliariis abesse diœcesi, nisi de licentia Episcopi.

130. — Causæ autem excusantes Canonicos ab assistentia Chori tres sunt, ut constituit Bonifacius VIII, in *cap. unic. de Cleric. non resid. in 6*, nempe *Infirmitas, rationabilis corporis Necessitas, et evidens Ecclesiæ Utilitas*. Et hæc expedit prænotare, quod ille qui non residet propter has tres causas in præfato textu expressas, non privatur neque fructibus Præbendæ, neque Distributionibus, ut patet ex eodem *cap. citato*. Quibus addenda est quarta causa (ut censet *Pichler in Caudit. abrev. l. 3. tit. 4. n. 8.*) nempe consuetudo introducta post Tridentinum, nam Concilium antegressas abolevit. Qui autem non residet propter causas diversas à tribus prædictis, sed etiam justas, putà ob studium, visitationem et alias de quibus infra fiet sermo (ubi semper requiritur licentia Episcopi vel Prælati), is lucratur quidem fructus, sed non distributiones, ut *Anacl. l. 3. tit. 4. n. 134 et 163. ac Holzm. t. 1. p. 434.* cum aliis communiter. I. igitur excusat *Infirmitas*, non quidem levis, sed tantum gravis, vel quæ gravis fieri potest per accessum ad Ecclesiam, ut communiter dicunt *Palaeus D. 3. p. 9. §. 1. n. 2. Bon. q. 5. p. 1. n. 13. Concina tom. 2. pag. 522. n. 2. et Salm. tr. 16. c. 4. n. 15. cum Pell. etc.* Excusantur autem etiam ii qui propria culpa infirmitatem contraxerint, ut pariter cum communi docent *Pal. n. 3. Bon. n. 7. Concina n. 3. cum Nao. Sanch. et Salm. n. 16. cum Garc. Covarr. et Pell.* quia jus indistinctè excusat infirmos. Et hoc, etiamsi quis data opera in morbum se conjecerit, ut absit à choro, prout probabiliter dicunt *Palaeus, Sal. ll. cc.* et probabilem putat *Concina n. 4. cum Bon.* Ratio, quia lex ad infirmitatem, non autem ad intentionem respicit; et hoc etiamsi iste ante infirmitatem consueverat abesse à choro, ut probabile putant *Nao. l. 2. de Rest. c. 11. n. 238. item Conc. l. c. n. 5. et Salm. cum P. Nao. et Pal.* qui id vocat satis probabile (contra *Bon. p. 1. n. 10. cum Covarr. Az. etc.*), et meritò, quia infirmitas hæc et nunc de se excusat. Nec officit, quod ille nec vellet assistere, si esset sanus; nam leges non puniunt nisi culpabilem absentiam. Secus verò aiunt *Sanch. Cons. l. 2. c. 2. Dub. 90. n. 5. Pal. n. 6. Salm. n. 18. et Concina pag. 526. n. 6.* cum communi ut asserit, si Canonici sine legitima causa absint, et infirmetur, quia tunc pro toto tempore absentię reputatur culpabiliter absens. Contra hanc senten-

sitivo. Hinc probabilius *P. Concina* l. c. sentit Clericos, qui post irregularitatem Præbendas recipiunt, privari ipso jure etiam in conscientia distributionibus, et fructibus Beneficii.

III. Excusat *Ecclesiæ Utilitas*, modò utilitas sit gravis judicio Episcopi, vel Capituli, et sit Ecclesiæ propriæ, vel universalis, ut aut totius Diœcesis, non verò alterius Ecclesiæ vel particularis, *Conc. t. 2. pag. 528. n. 14. et Salm. tr. 16. c. 4. n. 23.* An autem, qui propter utilitatem Ecclesiæ abest à loco Beneficii, lucretur distributiones : negant aliqui ex *cap. Cum non deceat, de Cler. non resid. in 6.* ubi Clerici ad Sedem Apostolicam accedentes ob negotium suarum Ecclesiarum distributionibus privantur. Sed probabilius affirmant *Salm. l. c. n. 24. cum Pal. Pelliz. etc.* idque satis probabile putat *Concina n. 15. ex c. un. de Cler. non resid. in 6.* ubi absolute conceditur privilegium absentibus in utilitatem evidentem Ecclesiæ. Alter autem textus intelligitur de solo casu, quo Præbendatus accedit ad Sedem Apostolicam ob instructionem electionis.

Item ex hac ratione excusatur Canonicus, qui mittitur (nam unus tantum mitti potest) ab Episcopo ad visitanda Limina Apostolorum, ut communiter omnes cum *Concina n. 16.* Idem dicitur de Canonico comitante suum Episcopum ad eadem Limina, ex Decreto Sixti V apud *Concina*, qui *ib.* ait, Episcopum Limina visitantem posse etiam duos Canonicos secum ducere. Idem dicitur de Canonico misso ad Concilium provinciale tanquam Theologo, Canonista, aut Procuratore, ut probabilius sentiunt *Concina pag. 529. num. 17. et Salm. c. 4. n. 24. cum Pal. Pell. etc.* Idem si mittatur Canonicus à Capitulo ad Pontificem, aut Principem tanquam Legatus pro agendis negotiis Ecclesiæ, *Concina ib.* Idem, si eligatur Vicarius, Capitularis Sede vacante, ut communiter docent DD. quia hic incumbit totius Diœcesis utilitati. Secus, si eligatur Vicarius Episcopi, quia tunc Episcopo, non Ecclesiæ inservit. Is enim lucratur quidem fructus Præbendæ, sed non distributiones. *Pal. p. 9. §. 7. n. 2. Salm. c. 3. n. 34. Conc. p. 529. num. 18 et 24.*

131. — Minimè autem privatur distributionibus Canonicus Pœnitentiarius, qui tempore Officii Confessiones excipit, ex Trid. Sess. 24. c. 8. ubi dicitur : « Pœnitentiarius aliquis cum » unione Præbendæ proximè vacaturæ ab Episcopo instituitur, » qui Magister sit, vel Doctor, aut Licentiatus in Theologia, vel » jure Canonico, et annorum 40; seu alius qui aptior pro loci » qualitate reperiatur ; qui dum Confessiones in Ecclesia audiet, » interim præsens in Choro censeatur. » Sed hæc dubitatur, an lucretur distributiones Pœnitentiarius, qui tempore Officii manet in confessionario expectans pœnitentes accessuros ? Negat *Barbosa de Pot. Ep. Alleg. 65. num 30. cum Garcia. Ugolin. Salas, et Moneta*, qui referunt decusum, non habendum esse pro præsente in Choro Pœnitentiarium, qui residet in confessionario pro tempore quo non audit Confessiones, etiam ut oportunius Confessiones audiat. Sed verius *Salm. c. 4. n. 31. cum Barb. Bonac.*

Pell. Ronc. tr. 6. c. 2. q. 9. R. 1. et Concina, cum Pal. et Leand. affirmant, si pœnitentes soleant accedere, et Pœnitentiarius eo animo se detineat, ut promptiorem illis se exhibeat, ex Decl. S. C. relata à Barbosa in *Concil. Trid. Sess. 24. c. 8.* pro Ecclesia Abulensi, ubi mandatur Pœnitentiario assistere in Confessionario, ne pœnitentes perquirere eum cogantur, et ob verecundiam ejus inquisitionis Confessiones omittant. Et idem dicitur de Canonico subrogato Pœnitentiario, modò subrogatio non fiat in fraudem; et de aliis qui Pœnitentiarium adjuvant de mandato Superioris in magno concursu, *Conc. ibid. et Castropal. l. c. n. 3. c. 4.* Præterea addunt Barbosa in *Trident. Sess. 24. c. 8. n. 29. Castr. n. 2. et Bonacina t. 1. de Hor. Canonic. D. 2. q. 5. pag. 3. §. 59. num. 3. cum Palaz. et Garcia* ex alia Declarat. S. C. in una Gienens. 4. Sept. 1591. Pœnitentiarium censi præsentem etiam processionibus, orationibus, et exequiis Defunctorum, quæ fiunt tempore quo ipse Confessiones audit. Quod autem dicunt de Pœnitentiario, dicunt etiam de Canonico curato, qui tempore Officii opera sui muneris exercet, *Pal. p. 9. §. 3. n. 8. Salm. cap. 4. n. 26. cum Barbos. Garc. Gutt. et Concina p. 532. n. 22.* Qui sentit idem procedere, etiamsi Ecclesia, de qua is curam habet, sit diversa ab Ecclesia ubi est Canonicus; dummodo illa sit intra propriam Diocesim; sed huic contradicit *Bonac. D. 1. q. 5. p. 3. §. 6. n. 5.* Non amittit autem distributiones is, qui abest ad tuenda jura sui Beneficii: secus verò si defendat jus suum ad Beneficium adversus alterum. *Concina ib.*

Sic pariter lucratur distributiones Canonicus Theologus, qui tempore Officii legit, aut concionatur, ut communiter docent omnes; et etiamsi in aliis horis ipsius diei (non verò præcedentis) se pararet ad legendum, vel concionandum, ut *Roncag. c. 2. q. 6. R. 2.* cum communi, ex Concessione Greg. XIII, et *Concina p. 531. n. 21.* cum communi ex Decl. S. C. apud *Garciam*, qui contradicit.

Sentiunt autem *Concina pag. 532. n. 22. Pal. p. 9. §. 7. n. 1. Ronc. R. 3. et Salm. c. 4. n. 34. cum Garc. Pell. etc.* contra *Barbos. et Zechium apud Pal.* quòd Canonici examinatores dum absunt à Choro (nisi alia sit alicubi consuetudo), non lucrentur distributiones. Idem aiunt de Canonicis destinatis ab Episcopo ad visitanda Hospitalia et Ecclesias Diœcesis, quia hi non occupantur in servitium propriæ Ecclesiæ. Episcopus autem potest duos Canonicos in suo servitio occupare ex *cap. De cætero, etc. Ad audientiam, de Cler. non res.* qui lucrantur fructus Præbendæ, sed non distributiones; ut *Ronc. l. c. et Salm. n. 125.* ex Decl. S. C. Dicit tamen *P. Conc. n. 23.* quòd Canonici assistentes Episcopo solemniter celebranti lucrantur etiam distributiones. Canonici autem absentes à Choro tempore Officii, ut Capitula celebrent, amittunt tam distributiones, quàm fructus Præbendæ, quia tempore Officii vel Missæ Choralis ipsis vetitum est Capitula celebrare, nisi urgeat grave negotium, quod moram non patiat; *Conc. ib.*

152. — Ultimò notandum, quòd Præbendati docentes in Scholis publicis (non autem privatis) sacram Scripturam, licet non lucrentur distributiones, acquirunt tamen fructus suorum Beneficiorum, ex Trid. *Sess. 5. in fin.* Idem dicitur in *cap. fin. de Magistris*, de docentibus Theologiam. Idque communiter extendunt DD. ad docentes Jus Canonicum, ut *Palaeus p. 9. §. 9. n. 1. Roncag. de Benef. c. 2. q. 6. R. 3. Concina t. 2. pag. 533. n. 24. et Salm. tract. 28. n. 129 et 130. cum Sanch. Fill. Garcia*, qui de hoc affert declarationem S. C. Idem dicant de docentibus Grammaticam *Pal. n. 3. Conc. n. 26. Ronc. l. c. et Salm. tr. 16. c. 4. n. 37.* Necnon *Salm.* idem sentiunt de docentibus Logicam et Philosophiam, quia (ut aiunt) omnia hæc sunt necessariò præmittenda ad Theologiam addiscendam.

An autem Parochi docentes sacram Scripturam, Theologiam, aut jus Canonicum eodem privilegio gaudeant? Negat *P. Concina num. 25.* quia in Tridentino parochus absolutè vetatur abesse ultra duos menses. Sed probabiliter admittunt *Palaeus n. 4. Salm. dict. n. 37. et Ronc. l. cit. cum Gonzal. Barbos. etc.* Ratio, quia in *cit. cap. fin. de Magistris* indistinctè omnibus facultatem Theologicam docentibus conceditur privilegium, sive exemptio à residentia: hocque privilegium non habetur in Tridentino, quod ibi clarè (ut oportebat) sit revocatum: verba autem textùs præfati hæc sunt: « Docentes verò in theologia » facultate, dum in scholis docuerint, et studentes in ipsa integrè » per annos quinque, percipiant de licentia (nempe generali, » concessa auctoritate hujus Constitutionis, ut explicat ibi Glossa) » Sedis Apostolicæ proventus præbendarum, et beneficiorum » suorum, non obstante alia aliqua consuetudine, aut Statuto; » cùm denario fraudari non debeant in vinea Domini operantes. » Ratio, quia id redundat in bonum totius Diocesis, imò universalis Ecclesiæ

Idem privilegium sanè conceditur Præbendatis studentibus in Universitate ex Trident. *l. c. et ex cit. c. fin. de Mag. et cap. 11. de Priore. in 6. ac cap. Tuor, de Cler. non resid.* modò ipsi studiis operam dent saltem per majorem anni partem, ut ait *Conc. num. 27. et Pal. n. 5. cum Bonac. Barbos. etc.* et modò habeant de hoc licentiam (quæ verò non requiritur pro docentibus), ut dicunt *Palaeus part. 9. §. 9. n. 7. Ronc. qu. 6. R. 3. Conc. n. 28. ex Salm. tr. 28. n. 130. cum Barb. et Garc. ex Bulla Pii IV Ad aures*, edita 24 novemb. 1564. Hæc autem licentia illis suffragatur pro quinquennio, si audiant sacros Canones; pro septennio verò, si audiant Sacram Scripturam, seu Theologiam, *Saimant. l. c. cum Garc. et Barb.* An autem Parochi studentes Theologiæ excusentur à residentia post duos menses ipsis à Trid. concessos? Affirmant *Nao. Tolet. Less. etc. apud Palaeum num. 9.* idque probabile putant *Palaeus ibid. et Salm. tr. 16. c. 4. n. 39.* Quia in *cit. cap. fin. de Magistris* eodem privilegio gaudent docentes, quo studentes. Sed probabilius negant *Conc. pag. 534. n. 29. Ronc. qu. 6. R. 3. Palaeus num. 9. Salm. l. c. cum Gonzal.*

Barbos. Garcia, etc. Ratio, tum quia Tridentinum declaravit non posse Parochos ultra duos menses abesse, nisi ex gravi causa; et S. C. apud *Garciam* declaravit hujusmodi causam studiorum nequaquam esse gravem; tum quia privilegium præfatum concessum est tantum addiscentibus, unde non concedendum Parochis, qui jam edocti supponuntur. Dicunt verò *Salm. n. 128.* ex Decl. S. C. quòd si à Papa detur alicui licentia, ut absit causa studiorum, hæc non valet nisi consensus Ordinarii accedat. Et sic pariter referunt declarasse Pium IV de his qui studiis in Curia Romana assistunt. Hæc autem obiter notandum, quòd in *c. fin. de Cler. vel Mon.* prohibentur *Archidiaconi, Decani, Plebani, Præpositi, Cantores, et alii Clerici Personatus habentes, necnon Presbyteri* studere Juri Civili, vel medicinæ sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, si infra duos menses à tali studio non destiterint. (Dicit tamen *Bonac. de Censur. D. 2. qu. 4. p. 7. n. 4.* cum communi, hoc non intelligi de studio privato; nec si audiatur lector domi, ut probabile putat cum *Tol. Calderin. etc.* Neque intelligi de docentibus, ut sentiunt *Sanch. l. 6. cap. 8. n. 9.* et idem *Bon. cum Tab. et aliis.*) Unde tales studentes privantur fructibus suarum Præbendarum, ut dicunt *Palaeus l. c. p. 9. num. 6. Salm. c. 4. n. 38. cum Bonac. et Barbosa.*

Diximus autem præfatos Magistros, aut Scholares excusatos, lucrari quidem fructus Beneficiorum, non verò distributiones, si tamen Beneficium constaret ex solis distributionibus, has etiam lucrari dicit *Conc. pag. 533. n. 27.* cum communi ex Decl. S. C. apud *Garciam* (contra *Bon.*) quia tunc distributiones succedunt loco fructuum. Et idem ait *Conc. pag. 536. n. 35.* de dispensatis à Choro, quando Beneficium tantum ex distributionibus conflatur. Excipit tamen *Conc.* contra alios, si sint distributiones minutæ pro Anniversariis, quia Testatores nolunt has dari nisi assistentibus.

ARTICULUS V.

Quibus modis Beneficia amittuntur.

133. Quibus modis amittuntur Beneficia? — 134. Quid, et quotuplex est Resignatio? — 135. Quid requiritur, ut valeat Resignatio conditionata? — 136. Quid de Permutatione Beneficiorum?

133. — « RESP. I. Beneficia quatuor modis amittuntur. 1. Per mortem Beneficiati. 2. Ex dispositione juris, idque vel propter alterius Beneficii impossibilis consecutionem, vel per professionem religiosam, vel per contractum matrimonii, vel per commissionem criminis (v. gr. hæresis, schismatis, sodomiae sæpius exercitæ), cui amissio Beneficii ipso facto est annexa, » ut vide apud *Less. l. 2. cap. 34. d. 34.* 3. Per sententiam judicis. 4. Per liberam resignationem, de qua

134. — « Resp. 2. Resignatio est spontanea proprii Beneficii dimissio, facta coram legitimo Superiore id acceptante. Estque duplex, scilicet tacita quæ fit ex juris dispositione; ut dum quis

» Religionem proficitur : et expressa , quæ rursus est duplex ;
 » scilicet pura , quæ fit sine conditione et pacto apposito , coram
 » Ordinario , qui Beneficium cuilibet alteri conferre potest : et
 » conditionata , seu in favorem : eaque vel est simplex in favo-
 » rem , ut quando fit absque reservatione ; vel est qualificata ,
 » quando scilicet fit reservato sibi jure regressûs , vel pensione ;
 » vel fructibus aliquibus , quæ ob simoniam juris humani , non
 » nisi in Pontificis manibus fieri potest. Et quamvis verius sit ,
 » etiam resignationem simplicem in Pontificis manibus facien-
 » dam , cùm alioqui periculum sit , ne Beneficiorum resignatio-
 » nes speciem quamdam hæreditariæ successionis acquirant ,
 » quod jura Canonica detestantur : probabile tamen est , in manu
 » Ordinarii fieri posse , eò quod permutatio in ejus manibus fieri
 » possit. * (*Sed omnino contradicunt Salm. de Simon. c. 3. n. 52.*
 » *cum communi. Vide dicta de Simon. l. 3. n. 81.*) * Idque à
 » fortiori verum est , si fiat sine modo obligatorio , quamvis addita
 » deprecatione , ut personæ certæ conferatur. Idque observari
 » potest , ubi non est recepta Bulla Pii V quamlibet personæ
 » successuræ designationem prohibens , quam citat *Laym. l. 4.*
 » *t. 2. cap. 17.* »

135. — « Porro , ut resignatio conditionata valida sit , requi-
 » ritur 1. Ut Beneficium sit resignantis , cùm resignatio sit juris
 » sui dimissio. 2. Ut fiat liberè. 3. Ut fiat in manibus ejus qui
 » potest admittere , scilicet Pontificis , Ordinarii , Collatoris , vel
 » Institutoris , juxta dicta. 4. Ut acceptetur à Prælato , in cujus
 » manibus fit , quia sine acceptance jus suum resignans non
 » perdit. 5. Ut conferatur illi , in cujus favorem , cum clausula
 » consueta , *non aliter , nec aliàs* , est resignatum. 6. Ut is , cui
 » confertur acceptet ; aliàs enim resignans non perdit Benefi-
 » cium , propter clausulam , *non aliter*. 7. Requiritur consensus
 » Patroni , vel electorum , prout Beneficium est patronatum , vel
 » electivum. 8. Si resignans sit infirmus , ut à resignatione su-
 » pervivat 20 dies , aliàs enim per obitum vacare censebitur.
 » 9. Ut si resignatio fiat in Curia Romana , intra 6 menses à
 » supplicatione oblata computandos , in loco Beneficii publice-
 » tur : sin autem extra Curiam , intra mensem : alioqui , si con-
 » tingat resignantem mori antequam resignatarius ceperit pos-
 » sessionem , Beneficium vacare censebitur. *Less. et Laym. c. 17.*

136. — « Resp. 3. Permutatio Beneficiorum , quæ est quædam
 » species conditionalis resignationis , fit , cùm duo Beneficiati
 » unum , vel plura sua Beneficia Pontifici non reservata , in ma-
 » nus Ordinarii , alteriusve Episcopali auctoritate præditi resig-
 » nant cum conditione , ut postea vicissim alteri alterius Bene-
 » ficium conferat. Quod quandoque Episcopus instituere potest ,
 » si necessitas ita exigat ; vocatis tamen iis quorum interest , sci-
 » licet Patrono , et Collatore inferiore. Ad hanc autem omnia
 » requiruntur , quæ ad resignationem in favorem. *Vid. Less.*
 » *c. 31. d. 35 et 36. Laym. cap. 17. Bon. de Sim. d. 1. qu. 4.*
 » §. 12. * (*Vide l. 3. n. 72.*) *

« Quæres 1. An licitæ sint permutationes coram Ordinariis, » in inensibus reservatis per Concordata Germaniæ? Resp. affirmative, quia per reservationem Concordatorum non censetur Pontifex voluisse conditionem Ordinariorum Germaniæ deteriorem facere, quam Episcoporum extra Germaniam, coram quibus id simpliciter licet.

« Quæres 2. An licitum sit permutare Beneficia, compensata fructuum æqualitate? Resp. 1. non licere, si Beneficium copiosius, non separatis proventibus à titulo, permutetur cum tenui. Ratio est, quia excessus ille, eo ipso, quo manet annexus titulo, est debitus titulo, ideoque pro eo nihil exigipotes, quin etiam exigatur pro titulo.

« Resp. 2. posse peti compensationem ob hujusmodi permutationem à Pontifice, pro incommodo temporali, quod alter subit, spoliando se proventibus sui Beneficii, ideoque talis compensatio non est pretium Beneficii, aut proventuum annexorum, sed conditio, ut se indemnem servet, sine qua conditioe nollet se spoliare.

« Resp. 3. Jura proventuum posse separari à titulis, et primò nudos titulos, deinde alio contractu jura proventuum, utpote temporalia, permutari, compensato excessu opulentioris; idque auctoritate solius Papæ. V. Less. l. c. Bon. l. c. §. 12. n. 11. * (Vide l. 3. n. 75 et 76.) *

« Quæres 3. An licitè permutetur Beneficium hac lege, ut expensæ litis vel Bullarum refundantur per recipientem? Resp. Videri permutationem simoniacam, si impensæ sint causa impulsiva permutationis, sine qua actus non fuerit futurus. Idem de simili resignatione affirmarem. Less. l. c. Bon. l. c. n. 9. »

ARTICULUS VI.

Quid, et quotuplex sit Pensio.

137. Quid, et quotuplex sit Pensio? — 138. A quo et quanta possit Pensio designari? — 139. An Pensionarius possit de illa liberè disponere?

137. — « Resp. Pensio est jus percipiendi fructus ex alieno Beneficio. Estque triplex: 1. *Temporalis*, quæ datur propter ministerium temporale, v. g. Cantori, Aedituo, Patrono, et Defensori Ecclesiæ. 2. *Spiritualis*, quæ fundatur in titulo merè spirituali, ut quæ datur Concionatori, Coadjutori Episcopi, Parocho, etc. 3. *Media*, quæ fundatur in statu spirituali, non tamen officio spirituali: ut quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni ad sustentationem, vel quæ datur causa resignationis, et litis componendæ. Duæ posteriores dicuntur Clericales, quia Clericis; prima Laicalis, quia Laicis tantum datur.

138. — « Porro circa pensiones Laym. c. 18. et Less. c. 35. docent hæc: I. Etsi eam designare proprium sit Papæ, id tamen

» etiam Episcopum posse in causis specialibus, et necessariis :
 » v. g. propter paupertatem, et senium resignantis, vel litis com-
 » positionem, vel propter adæquandos fructus, in permutatione
 » Beneficiorum. * (*Vide l. 3. n. 73.*) * II. Debere esse modera-
 » tam, ita ut Beneficiato relinquatur sufficiens sustentatio ; talis
 » autem plerumque censetur tertia pars fructuum. * (*Cum Salm.*
 » *de Benef. cap. unic. n. 46.*) * III. Ad pensionem non requiri
 » consensum patroni, ut quidam volunt, quia id nullo jure statu-
 » tum est. Neque ullum fit præjudicium per impositionem pen-
 » sionis, cum is fructus non percipiat ex Beneficio, sed tantum
 » habeat jus instituendi, et præsentandi, quod ei non adimitur.
 » IV. Pensionarius post Constitutionem Pii V, ubi ea est re-
 » cepta, tenetur recitare Officium B. V. nec facit fructus suos,
 » si omittat. * (*Intelligitur de pensione quam quis ut Clericus*
 » *percipit. Vide Salm. de Benef. n. 64. Item ad tale onus non*
 » *obligantur, qui dicunt Officium Majus, vel qui sunt Equites*
 » *Ordinis Militaris, cum satisfaciunt recitando preces à Religione*
 » *præceptas. Ita Azor. Pal. Bon. Led. cum Salm. l. c. et de Hor.*
 » *Can. c. 2. n. 28.*) * V. Pensionem extinguí morte Pensionarii,
 » sicut ususfructus morte usufructuarii. Posset tamen Papa
 » facere perpetuam, ex plenitudine potestatis. De venditione
 » et redemptione pensionis vide *Laym. c. 18. et Less. l. 2. c. 25.*
 » *d. 22. Bon. l. c. §. 13.* »

139. — Quæritur, an pensionarius possit de redditibus pensionis
 pro libito disponere ? Affirmant *Vasq. Azor. Covarr. etc.* apud
Salm. de Benef. cap. un. n. 63. Quia pensio, ut dicunt, est portio
 jam extracta ex fructibus Beneficii. Et pro hac sententia adest
 Decisio Rotæ Romanæ, quam affert *Azor. p. 2. l. 7. c. 9. q. 12.*
 in qua definitum fuit, « pensiones decursas et non solutas non
 » computari inter spolia (sicut computantur fructus Beneficio-
 » rum), sed transire ad hæredes ; quia pensio non est Beneficium,
 » sed consistit in mera temporalitate. » Negant verò *Nao. Mol.*
Garcia, quia pensio eisdem regulis Beneficiorum metiri debet,
 cum illis æquiparetur. Verum *Salm. ibid.* distinguunt, et affir-
 mant de pensione laicali, negant de Ecclesiastica. Hæ tres sen-
 tentiæ omnes sunt probabiles. *Vide l. 3. n. 401. Qu. VI.*

NOTÆ.

DE CONTRACTIBUS.

NOTA I.

(Pag. 1, lin. penult. ad verb. *Nominatos.*)

CONTRACTUS sic in Codice civili definitur :

ART. 1101. Le contrat est une convention par laquelle une ou plusieurs personnes s'obligent, envers une ou plusieurs autres, à donner, à faire ou à ne pas faire quelque chose.

ART. 1102. Le contrat est *synallagmatique* ou *bilatéral* lorsque les contractans s'obligent réciproquement les uns envers les autres.

ART. 1103. Il est *unilatéral* lorsqu'une ou plusieurs personnes sont obligées envers une ou plusieurs autres, sans que de la part de ces dernières il y ait d'engagement.

Omnes contractus sive nominati sive innominati, quibusdam regulis generalibus subjiciuntur quas definit Codex civilis sub titulo *de contractibus in genere*. Harum dispositionum præcipuas breviter hinc in antecessum referre juvat.

ART. 118. Quatre conditions sont essentielles pour la validité d'une convention :

Le consentement de la partie qui s'oblige ;

Sa capacité de contracter ;

Un objet certain qui forme la matière de l'engagement ;

Une cause licite dans l'obligation.

In quibusdam insuper contractibus speciales solemnitates requiruntur, quarum defectus irritat contractum in foro externo, si sint substantiales adeo ut absque illis obtineri non possit finis à legislatore vel à contrahentibus intentus, aut præcipiantur expressè sub poena nullitatis ; secus verò si sint tantum accidentales, vel præcipue respiciant probationem non autem valorem contractus. Utrum autem aliquando contractum irritet in conscientia defectus harum solemnitatum quæ substantiales sunt, disputatur inter theologos.

Consensus contrahentium mutuus liber et externè manifestatus absolute requiritur ad validitatem contractus. Utrum verò sufficiat si quis consensum externè manifestet, sine animo contrahendi vel sese obligandi inter theologos pariter disputatur. Probabilior videtur sententia affirmans, quia contractuum obligatio pendet non tantum à voluntate contrahentium, sed etiam à lege quæ conventionem firmat et contrahentes obligat statim ac consensus externis verbis seriò exprimitur, sicut etiam certas imponit obligationes absque ullo consensu. Quomodo consensus per dolum, errorem aut metum vitietur, et quinam sint incapaces contrahendi, dicemus in sequentibus adnotationibus.

ART. 1126. Tout contrat a pour objet une chose qu'une partie s'oblige à donner, ou qu'une partie s'oblige à faire ou à ne pas faire.

ART. 1127. Le simple usage ou la simple possession d'une chose peut être, comme la chose même, l'objet du contrat.

ART. 1128. Il n'y a que les choses qui sont dans le commerce qui puissent être l'objet des conventions.

ART. 1129. Il faut que l'obligation ait pour objet une chose au moins déterminée quant à son espèce.

La quotité de la chose peut être incertaine, pourvu qu'elle puisse être déterminée.

ART. 1130. Les choses futures peuvent être l'objet d'une obligation.

On ne peut cependant renoncer à une succession non ouverte, ni faire aucune stipulation sur une pareille succession, même avec le consentement de celui de la succession duquel il s'agit.

Per causam conventionis intelligitur motivum finale contractûs, id est ratio propter quam contrahentes determinantur ad obligationem suscipiendam; sic in contractibus onerosis obligatio suscipitur ab uno contrahentium propter jus vel obligationem reciprocam alterius; in contractibus autem gratuitis aliquid datur vel promittitur ad alteri beneficiendum.

ART. 1131. L'obligation sans cause, ou sur une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet.

ART. 1132. La convention n'est pas moins valable, quoique la cause n'en soit pas exprimée.

Ex his sequitur quòd si quis erga alterum sese obligaret ad solvendum centum nummos quos illi non debet, nulla est obligatio.

ART. 1235. Tout paiement suppose une dette : ce qui a été payé sans être dû, est sujet à répétition.

La répétition n'est pas admise à l'égard des obligations naturelles qui ont été volontairement acquittées.

ART. 1376. Celui qui reçoit par erreur ou sciemment ce qui ne lui est pas dû, s'oblige à le restituer à celui de qui il l'a indûment reçu.

ART. 1377. Lorsqu'une personne qui, par erreur, se croyait débitrice, a acquitté une dette, elle a le droit de répétition contre le créancier.

Néanmoins ce droit cesse dans le cas où le créancier a supprimé son titre par suite du paiement, sauf le recours de celui qui a payé contre le véritable débiteur.

Contractus semel initi contrahentes instar legis obligant, nec possunt revocari nisi de mutuo consensu, vel propter causas lege expressas.

ART. 1134. Les conventions légalement formées tiennent lieu de loi à ceux qui les ont faites.

Elles ne peuvent être révoquées que de leur consentement mutuel, ou pour les causes que la loi autorise.

Elles doivent être exécutées de bonne foi.

ART. 1135. Les conventions obligent non-seulement à ce qui y est exprimé, mais encore à toutes les suites que l'équité, l'usage ou la loi donnent à l'obligation d'après sa nature.

Si quid in contractu sit obscurum vel ambiguum, inquirendum est ut quænam fuerit intentio contrahentium et juxta hanc intentionem interpretari debent verba etiam generalissima. Quòd si non possit intentio certò cognosci, attendendum est vel ad materiam contractûs, vel ad usum locorum, vel ad tenorem totius conventionis, adeo ut verba obscura per alia interpretentur. Vide art. 1156 et seqq.

ART. 1160. On doit suppléer dans le contrat les clauses qui y sont d'usage, quoiqu'elles n'y soient pas exprimées.

ART. 1161. Dans le doute, la convention s'interprète contre celui qui a stipulé, et en faveur de celui qui a contracté l'obligation.

ART. 1602. Le vendeur est tenu d'expliquer clairement ce à quoi il s'oblige.

Tout pacte obscur ou ambigu s'interprète contre le vendeur.

ART. 1164. Lorsque dans un contrat on a exprimé un cas pour l'explication de l'obligation, on n'est pas censé avoir voulu par là restreindre l'étendue que l'engagement reçoit de droit aux cas non exprimés.

Varia sunt obligationis consecraria prout contractus habet pro objecto vel aliquid dandum, vel aliquid faciendum aut non faciendum.

ART. 1136. L'obligation de donner emporte celle de livrer la chose et de la conserver jusqu'à la livraison, à peine de dommages et intérêts envers le créancier.

ART. 1137. L'obligation de veiller à la conservation de la chose, soit que la convention n'ait pour objet que l'utilité de l'une des parties, soit qu'elle ait pour objet leur utilité commune, soumet celui qui en est chargé à y apporter tous les soins d'un bon père de famille.

Cette obligation est plus ou moins étendue relativement à certains contrats, dont les effets, à cet égard, sont expliqués sous les titres qui les concernent.

ART. 1138. L'obligation de livrer la chose est parfaite par le seul consentement des parties contractantes.

Elle rend le créancier propriétaire, et met la chose à ses risques dès l'instant où elle a dû être livrée, encore que la tradition n'en ait point été faite, à moins que le débiteur ne soit en demeure de la livrer : auquel cas la chose reste aux risques de ce dernier.

ART. 1139. Le débiteur est constitué en demeure, soit par une sommation ou par autre acte équivalent, soit par l'effet de la convention, lorsqu'elle porte que, sans qu'il soit besoin d'acte et par la seule échéance du terme, le débiteur sera en demeure.

Hinc post perfectum contractum res debita perit creditori, quia fit illius dominus etiam ante traditionem. Excipiendum tamen 1.º si casus fortuitus debitor in se suscepit; 2.º si debitor sit in mora, nisi tunc res apud dominum pariter perire debuisset; 3.º si pereat culpa debitoris; 4.º si agatur de re furto ablata, quocumque modo pereat. Vide art. 1302.

ART. 1142. Toute obligation de faire ou de ne pas faire se résout en dommages et intérêts, en cas d'inexécution de la part du débiteur.

ART. 1143. Néanmoins le créancier a le droit de demander que ce qui aurait été fait par contravention à l'engagement soit détruit; et il peut se faire autoriser à le détruire aux dépens du débiteur, sans préjudice des dommages et intérêts, s'il y a lieu.

ART. 1144. Le créancier peut aussi, en cas d'inexécution, être autorisé à faire exécuter lui-même l'obligation aux dépens du débiteur.

ART. 1145. Si l'obligation est de ne pas faire, celui qui y contrevient doit les dommages et intérêts par le seul fait de la contravention.

Debitor in mora constitutus tenetur ad compensationem damni, si quod sequatur ex mora vel inexecutione conventionis, si non constet id tribuendum esse causæ extraneæ et non imputabili etsi nulla fuerit mala fides. Art. 1146 et seq.

Inexecutio conventionis prevenire potest vel ex casu fortuito, vel ex dolo debitoris, vel ex ipsius culpa.

ART. 1148. Il n'y a lieu à aucuns dommages et intérêts lorsque, par suite d'une force majeure ou d'un cas fortuit, le débiteur a été empêché de donner ou de faire ce à quoi il étoit obligé, ou a fait ce qui lui étoit interdit.

Excipiendum tamen si casus fortuitos debitor in se suscepit, vel si culpa ipsius præcesserit quæ locum dedit casui fortuito.

ART. 1149. Les dommages et intérêts dus au créancier sont, en général, de la perte qu'il a faite, et du gain dont il a été privé, sauf les exceptions et modifications ci-après.

ART. 1150. Le débiteur n'est tenu que des dommages et intérêts qui ont été prévus ou qu'on a pu prévoir lors du contrat, lorsque ce n'est point par son dol que l'obligation n'est point exécutée.

ART. 1151. Dans le cas même ou l'inexécution de la convention résulte du dol du débiteur, les dommages et intérêts ne doivent comprendre, à l'égard de la perte éprouvée par le créancier et du gain dont il a été privé, que ce qui est une suite immédiate et directe de l'inexécution de la convention.

ART. 1152. Lorsque la convention porte que celui qui manquera de l'exécuter paiera une certaine somme à titre de dommages-intérêts, il ne peut être alloué à l'autre partie une somme plus forte ni moindre.

Ex his omnibus patet compensationem damni præstandam esse in foro externo propter culpam merè juridicam. Utrum autem et quandonam debeat in conscientia, si nulla fuerit culpa theologica, vide dicta tom. 2, inter adnotationes de restitutione.

Contrahentes possunt suæ conventioni quascumque voluerint conditiones vel modificationes adjicere, modò nec legibus nec bonis moribus repugnent. Sic v. gr., contractus fieri potest sub conditione quæ illius vim et effectum suspendeat usque ad eventum incertum, vel sub conditione quæ, posito tali eventu, conventionem resolvat. Sic etiam obligatio suscipi potest à pluribus in solidum, etc. De his omnibus vide, si lubet, Codicem civilem, art. 1168 et seqq.

Obligatio contractuum multiplici modo extinguitur, scilicet per solutionem, per remissionem, compensationem, etc. De his vide pariter Codicem civilem art. 1234 et seqq. Pauca tantummodo dicenda judicamus de conventionis rescissione.

ART. 1304. Dans tous les cas où l'action en nullité ou en rescision d'une convention n'est pas limitée à un moindre temps par une loi particulière, cette action dure dix ans.

Ce temps ne court, dans le cas de violence, que du jour où elle a cessé; dans le cas d'erreur ou de vol, du jour où ils ont été découverts; et pour les actes passés par les femmes mariées non autorisées, du jour de la dissolution du mariage.

Le temps ne court, à l'égard des actes faits par les interdits, que du jour où l'interdiction est levée; et à l'égard de ceux faits par les mineurs, que du jour de la majorité.

ART. 1338. L'acte de confirmation ou ratification d'une obligation contre laquelle la loi admet l'action en nullité ou en rescision, n'est valable que lorsqu'on y trouve la substance de cette obligation, la mention du motif de l'action en rescision, et l'intention de réparer le vice sur lequel cette action est fondée.

A défaut d'acte de confirmation ou ratification, il suffit que l'obliga-

tion soit exécutée volontairement après l'époque à laquelle l'obligation pouvait être valablement confirmée ou ratifiée.

La confirmation, ratification, ou exécution volontaire dans les formes et à l'époque déterminées par la loi, emporte la renonciation aux moyens et exceptions que l'on pouvait opposer contre cet acte, sans préjudice néanmoins du droit des tiers.

ART. 1339. Le donateur ne peut réparer par aucun acte confirmatif les vices d'une donation entre-vifs, nulle en la forme; il faut qu'elle soit refaite en forme légale.

ART. 1340. La confirmation ou ratification, ou exécution volontaire d'une donation par les héritiers ou ayant cause du donateur, après son décès, emporte leur renonciation à opposer, soit les vices de forme, soit toute autre exception.

Contractus initi cum interdictis, aut cum uxoribus absque consensu mariti, ob solam contrahendi incapacitatem sunt invalidi, etsi nulla intervenerit læsio. Quoad minores autem non sufficit, juxta probabilior sententiam, sola incapacitas contrahendi ad rescissionem obtinendam; sed requiritur insuper quod contractus illis fuerit nocivus, nisi tamen quedam speciales formalitates lege præscribantur, ut v. gr., in venditione immobilium, etc. Si verò contractus illis nocuerit, rescindi potest ordinari ob læsionem etiam minimam, nisi ex casu fortuito provenierit. Sed de his omnibus vide infra, ubi de inhabilitate ad contrahendum.

ART. 1312. Lorsque les mineurs, les interdits ou les femmes mariées sont admis, en ces qualités, à se faire restituer contre leurs engagements, le remboursement de ce qui aurait été, en conséquence de ces engagements, payé pendant la minorité, l'interdiction ou le mariage, ne peut en être exigé, à moins qu'il ne soit prouvé que ce qui a été payé a tourné à leur profit.

NOTA II.

(Pag. 6, lin. 31, ad verd. *Dolo.*)

Hæc de vi, dolo aut errore statuuntur in Codice civili.

ART. 1109. Il n'y a point de consentement valable, si le consentement n'a été donné que par erreur, ou s'il a été extorqué par violence ou surpris par dol.

ART. 1110. L'erreur n'est une cause de nullité de la convention que lorsqu'elle tombe sur la substance même de la chose qui en est l'objet.

Elle n'est point une cause de nullité lorsqu'elle ne tombe que sur la personne avec laquelle on a intention de contracter, à moins que la considération de cette personne ne soit la cause principale de la convention.

Error pariter irritat contractum si versetur circa motivum principale contractûs, quia motivum illud pertinet ad substantiam, cum nulla sit obligatio propter causam falsam, ut jam diximus.

ART. 1111. La violence exercée contre celui qui a contracté l'obligation, est une cause de nullité, encore qu'elle ait été exercée par un tiers autre que celui au profit duquel la convention a été faite.

ART. 1112. Il y a violence, lorsqu'elle est de nature à faire impression sur une personne raisonnable, et qu'elle peut lui inspirer la crainte d'exposer sa personne ou sa fortune à un mal considérable et présent.

On a égard en cette matière, à l'âge, au sexe et à la condition des personnes.

ART. 1113. La violence est une cause de nullité du contrat, non-seulement lorsqu'elle a été exercée sur la partie contractante, mais encore lorsqu'elle l'a été sur son époux ou sur son épouse, sur ses descendans ou ses ascendans.

ART. 1114. La seule crainte révérentielle envers le père, la mère, ou autre ascendant, sans qu'il y ait eu de violence exercée, ne suffit point pour annuler le contrat.

ART. 1115. Un contrat ne peut plus être attaqué pour cause de violence, si, depuis que la violence a cessé, ce contrat a été approuvé, soit expressément, soit tacitement, soit en laissant passer le temps de la résiliation fixé par la loi.

ART. 1116. Le dol est une cause de nullité de la convention lorsque les manœuvres pratiquées par l'une des parties sont telles, qu'il est évident que, sans ces manœuvres, l'autre partie n'aurait pas contracté.

Il ne se présume pas, et doit être prouvé.

Hinc ut dolus sit causa sufficiens irritationis, duo requiruntur: 1.º quod proveniat ab uno contrahentium, nisi etiam includat errorem circa substantiam; 2.º quod manifestè dederit causam contractui.

Irritatio contractuum, si propter metum, errorem aut dolum sint rescindibiles, à iudice obtineri ei promuntiari debet, ex art. 1117; quod quidem statutum est ne privati sint iudices in sua causa. Conceduntur autem decem anni ad hanc rescissionem obtinendam. Art. 1304.

NOTA III.

(Pag. 10, lin. ult. ad verb. *Contrahere.*)

ART. 1113 Toute personne peut contracter, si elle n'en est pas déclarée incapable par la loi.

ART. 1124. Les incapables de contracter sont

Les mineurs,

Les interdits,

Les femmes mariées, dans les cas exprimés par la loi;

Et généralement tous ceux à qui la loi interdit certains contrats.

ART. 1125. Le mineur, l'interdit et la femme mariée ne peuvent attaquer, pour cause d'incapacité, leurs engagements, que dans les cas prévus par la loi.

Les personnes capables de s'engager ne peuvent opposer l'incapacité du mineur, de l'interdit ou de la femme mariée, avec qui elles ont contracté.

Durante matrimonio filii minores paternæ potestati subjiuntur tum quoad bonorum suorum administrationem, tum quoad personam dirigendam donec fuerint emancipati vel majoritatis annos attigerint; post dissolutionem matrimonii per mortem patris aut matris, vel utriusque, administratio bonorum minoris et cura personæ ad eum pertinent, qui vel jure vel nominatione legitima tutor designatur. Unde contractus ab ipso et minore initi, vel sunt invalidi, vel saltem rescindibiles in casibus lege expressis.

ART. 308. Le mineur est l'individu de l'un et de l'autre sexe qui n'a point encore l'âge de vingt-un ans accomplis.

ART. 1305. La simple lésion donne lieu à la rescision en faveur du

mineur non émancipé, contre toutes sortes de conventions; et en faveur du mineur émancipé, contre toutes conventions qui excèdent les bornes de sa capacité, ainsi qu'elle est déterminée au titre de *la Minorité, de la Tutelle et de l'Émancipation*.

ART. 1306. Le mineur n'est pas restituable pour cause de lésion, lorsqu'elle ne résulte que d'un événement casuel et imprévu.

ART. 1307. La simple déclaration de majorité, faite par le mineur, ne fait point obstacle à sa restitution.

ART. 1308. Le mineur commerçant, banquier ou artisan, n'est point restituable contre les engagements qu'il a pris à raison de son commerce ou de son art.

ART. 1309. Le mineur n'est point restituable contre les conventions portées en son contrat de mariage, lorsqu'elles ont été faites avec le consentement et l'assistance de ceux dont le consentement est requis pour la validité de son mariage.

ART. 1310. Il n'est point restituable contre les obligations résultant de son délit ou quasi-délit.

ART. 1311. Il n'est plus recevable à revenir contre l'engagement qu'il avait souscrit en minorité, lorsqu'il l'a ratifié en majorité, soit que cet engagement fût nul en sa forme, soit qu'il fût seulement sujet à restitution.

Quòd si contractus fiant nomine minoris ab iis qui jus habent, sed non servatis formalitatibus requisitis, sunt pariter rescindibiles et irritari possunt ob solam omissionem formalitatum.

ART. 1314. Lorsque les formalités requises à l'égard des mineurs ou des interdits, soit pour aliénation d'immeubles, soit dans un partage de succession, ont été remplies, ils sont, relativement à ces actes, considérés comme s'ils les avaient faits en majorité ou avant l'interdiction.

Quænam sint illæ formalitates requisitæ, vide infra ubi de tutela.

ART. 481. Le mineur émancipé passera les baux dont la durée n'excédera point neuf ans; il recevra ses revenus, en donnera décharge, et fera tous les actes qui ne sont que de pure administration, sans être restituable contre ces actes dans tous les cas où le majeur ne le seroit pas lui-même.

ART. 482. Il ne pourra intenter une action immobilière, ni y défendre, même recevoir et donner décharge d'un capital mobilier, sans l'assistance de son curateur qui, au dernier cas, surveillera l'emploi du capital reçu.

ART. 483. Le mineur émancipé ne pourra faire d'emprunts, sous aucun prétexte, sans une délibération du conseil de famille, homologuée par le tribunal de première instance, après avoir entendu le procureur du roi.

ART. 484. Il ne pourra non plus vendre ni aliéner ses immeubles, ni faire aucun acte autre que ceux de pure administration, sans observer les formes prescrites au mineur non émancipé.

A l'égard des obligations qu'il aurait contractées par voie d'achat, ou autrement, elles seront réductibles en cas d'excès : les tribunaux prendront, à ce sujet, en considération la fortune du mineur, la bonne ou mauvaise foi des personnes qui auront contracté avec lui, l'utilité ou l'inutilité des dépenses.

Interdicti dicuntur ii qui iudicis sententia delarantur incapaces seipsum regendi et sua bona administrandi.

ART. 489. Le majeur qui est dans un état habituel d'imbécillité, de

démence ou de fureur, doit être interdit, même lorsque cet état présente des intervalles lucides.

ART. 499. En rejetant la demande en interdiction, le tribunal pourra néanmoins, si les circonstances l'exigent, ordonner que le défendeur ne pourra désormais plaider, transiger, emprunter, recevoir un capital mobilier, ni en donner décharge, aliéner, ni grever ses biens d'hypothèques, sans l'assistance d'un conseil qui lui sera nommé par le même jugement.

ART. 502. L'interdiction ou la nomination d'un conseil aura son effet du jour du jugement. Tous actes passés postérieurement par l'interdit, ou sans l'assistance du conseil, seront nuls de droit.

ART. 503. Les actes antérieurs à l'interdiction pourront être annulés, si la cause de l'interdiction existait notoirement à l'époque où ces actes ont été faits.

ART. 504. Après la mort d'un individu, les actes par lui faits ne pourront être attaqués pour cause de démence, qu'autant que son interdiction aurait été prononcée ou provoquée avant son décès; à moins que la preuve de la démence ne résulte de l'acte même qui est attaqué.

Interdicti minoribus assimilantur, cum hoc tamen discrimine quod contractus cum interdictis irritentur ob solam interdictionem, dum contractus cum minoribus juxta probabiliorum sententiam, non sunt rescindibiles, nisi propter læsionem vel omissionem formalitatum.

ART. 513. Il peut être défendu aux prodigues de plaider, de transiger, d'emprunter, de recevoir un capital mobilier et d'en donner décharge, d'aliéner, ni de grever leurs biens d'hypothèques, sans l'assistance d'un conseil qui leur est nommé par le tribunal.

Tunc hujusmodi contractus si fiant absque consilii assistentia, sunt invalidi.

ART. 217. La femme, même non commune ou séparée de biens ne peut donner, aliéner, hypothéquer, acquérir, à titre gratuit ou onéreux, sans le concours du mari dans l'acte, ou son consentement par écrit.

ART. 219. Si le mari refuse d'autoriser sa femme à passer un acte, la femme peut faire citer son mari directement devant le tribunal de première instance de l'arrondissement du domicile commun, qui peut donner ou refuser son autorisation, après que le mari aura été entendu ou dûment appelé dans la chambre du conseil.

ART. 220. La femme, si elle est marchande publique, peut, sans l'autorisation de son mari, s'obliger pour ce qui concerne son négoce; et, audit cas, elle oblige aussi son mari, s'il y a communauté entre eux.

Elle n'est pas réputée marchande publique, si elle ne fait que détailler les marchandises du commerce de son mari, mais seulement quand elle fait un commerce séparé.

ART. 223. Toute autorisation générale, même stipulée par contrat de mariage, n'est valable que quant à l'administration des biens de la femme.

Ex his et pluribus aliis articulis constat uxorem nunquam posse bona sua immobilia alienare aut hypotheca gravare, nisi de expresso et speciali consensu mariti vel judicis auctoritate. Uxor autem ratione bonorum separata sive per contractum matrimonialem, sive post contractum per judicis sententiam, facultatem habet omnia bona sua administrandi et de mobilibus disponendi, ut constat ex art. 1449 et 1536.

Idem dicendum de uxore quæ habet bona paraphernalia quoad hæc bona ex *art.* 1576.

Extra hos casus mulier ad quoscumque contractus inhabilis est sine speciali consensu mariti, vel iudicis autoritate, nisi mercaturam publicè exerceat, vel emat necessaria ad familiæ sustentationem, quia tunc jure præsumitur de mariti consensu.

ART. 225. La nullité fondée sur le défaut d'autorisation ne peut être opposée que par la femme, par le mari, ou par leurs héritiers.

Prohibentur ob metum fraudis quidam contractus inter certas personas, v. gr., inter tutorem et pupillum, inter conjuges, etc.

Vide quoad hæc præsertim *art.* 450 infra referendum ubi de tutela, et *art.* 1595 et seq., ubi de venditione.

NOTA IV.

(Pag. 11, lin. 40, ad verb. *Foro externo.*)

De promissione in foro externo judicandum est ex antea dictis inter adnotationes de contractibus in genere, cum nihil specialiter de ea statutum sit in jure gallico. Unde vim haberet quamvis causa non exprimeretur, si revera existeret, ut constat ex *art.* 1132.

NOTA V.

(Pag. 12, lin. 45, ad verb. *Donare non possunt.*)

Ex jure gallico sunt incapaces donandi sive inter vivos, sive per testamentum : 1° civiliter mortui, *art.* 25 ; 2° carentes usu rationis, *art.* 901 ; 3° minores ante annum decimum sextum præterquam in contractu matrimoniali et iis assistentibus quorum consensus requiritur ad validitatem matrimonii, *art.* 903 et 1095.

ART. 904. Le mineur parvenu à l'âge de seize ans ne pourra disposer que par testament, et jusqu'à concurrence seulement de la moitié des biens dont la loi permet au majeur de disposer.

ART. 905. La femme mariée ne pourra donner entre-vifs sans l'assistance ou le consentement spécial de son mari, ou sans y être autorisée par la justice, conformément à ce qui est prescrit par les articles 217 et 219, au titre *du Mariage*.

Elle n'aura besoin ni de consentement du mari, ni d'autorisation de la justice, pour disposer par testament.

Interdicti, cum sint ad quoslibet actus inhabiles, donare non possunt post sententiam interdictionis ; imò donationes eorum antea factæ possunt irritari, si jam manifesta extiterit causa interdictionis. Subsistit tamen eorum testamentum si factum fuerit pleno usu rationis, quamvis illam post interdictionem non recuperarint.

Quilibet alii valide possunt donare, ut constat ex *art.* 902.

NOTA VI.

(Pag. 13, lin. 11, ad verb. *Debitis gravatus.*)

Quamvis nihil expressè statuatur in codice civili quoad gravatos debitis, censet tamen *Delvincourt* eorum creditores posse donationis quæ

post debitum contractum facta esset, irrationem obtinere, probando scilicet eam fuisse factam in fraudem sui juris, ut colligitur ex art. 1167.

Notandum insuper id quod statuitur in codice commerciali.

ART. 444. Tous actes translatifs de propriétés immobilières, faits par le failli, à titre gratuit, dans les dix jours qui précèdent l'ouverture de la faillite, sont nuls et sans effets relativement à la masse des créanciers; tous actes du même genre, à titre onéreux, sont susceptibles d'être annulés, sur la demande des créanciers, s'ils paraissent aux juges porter des caractères de fraude.

NOTA VII.

(Pag. 14, lin. 12, ad verb. *Inter conjuges.*)

Ex jure novo donationes in contractu matrimoniali, sive durante matrimonio inter conjuges licitæ et validæ sunt; imò propter favorem matrimonii varias admittunt stipulationes quæ in cæteris donationibus reprobantur. Sic, v. gr. comprehendere possunt bona etiam futura, vel fieri sub conditionibus quæ à voluntate donatoris pendeant, etc.

ART. 1091. Les époux pourront, par contrat de mariage, se faire réciproquement, ou l'un des deux à l'autre, telle donation qu'ils jugeront à propos, sous les modifications ci-après exprimées.

ART. 1092. Toute donation entre-vifs de biens présents, faite entre époux par contrat de mariage, ne sera point censée faite sous la condition de survie du donataire, si cette condition n'est formellement exprimée; et elle sera soumise à toutes les règles et formes ci-dessus prescrites pour ces sortes de donations.

ART. 1093. La donation de biens à venir, ou de biens présents et à venir, faite entre époux par contrat de mariage, soit simple, soit réciproque, sera soumise aux règles établies par le chapitre précédent, à l'égard des donations pareilles qui leur seront faites par un tiers; sauf qu'elle ne sera point transmissible aux enfans issus du mariage, en cas de décès de l'époux donataire avant l'époux donateur.

Quænam sint illæ regulæ speciales donationibus quæ sponis fiunt in contractu matrimoniali à tertia persona, videbis infra ubi de conditionibus et forma donationis; sed nota sedulò exceptionem in fine art. 1093 positam. Advertendum insuper donationes quas sibi invicem conjuges faciunt sive in contractu matrimoniali, sive post matrimonium, non vocari ob prolem supervenientem, ut constat ex art. 960 et 1096.

ART. 1096. Toutes donations faites entre époux pendant le mariage, quoique qualifiées entre-vifs, seront toujours révocables.

La révocation pourra être faite par la femme, sans y être autorisée par le mari ni par la justice.

Ces donations ne seront point révoquées par la survenance d'enfans.

ART. 1097. Les époux ne pourront, pendant le mariage, se faire, ni par acte entre-vifs, ni par testament, aucune donation mutuelle et réciproque par un seul et même acte.

Pars autem bonorum quam sibi invicem sponsi donare possunt, sic in codice civili determinatur.

ART. 1094. L'époux pourra, soit par contrat de mariage, soit pendant le mariage, pour le cas où il ne laisserait point d'enfans ni descendans, disposer en faveur de l'autre époux, en propriété, de tout ce dont il pourrait disposer en faveur d'un étranger, et, en outre, de l'usufruit

de la totalité de la portion dont la loi prohibe la disposition au préjudice des héritiers.

Et pour le cas où l'époux donateur laisserait des enfans ou descendans, il pourra donner à l'autre époux, ou un quart en propriété et un autre quart en usufruit, ou la moitié de tous ses biens en usufruit seulement.

ART. 1095. Le mineur ne pourra, par contrat de mariage, donner à l'autre époux, soit par donation simple, soit par donation réciproque, qu'avec le consentement et l'assistance de ceux dont le consentement est requis pour la validité de son mariage; et, avec ce consentement, il pourra donner tout ce que la loi permet à l'époux majeur de donner à l'autre conjoint.

ART. 1098. L'homme ou la femme qui, ayant des enfans d'un autre lit, contractera un second ou subséquent mariage, ne pourra donner à son nouvel époux qu'une part d'enfant légitime le moins prenant, et sans que, dans aucun cas, ces donations puissent excéder le quart des biens.

ART. 1099. Les époux ne pourront se donner indirectement au-delà de ce qui leur est permis par les dispositions ci-dessus.

Toute donation, ou déguisée, ou faite à personnes interposées sera nulle.

ART. 1100. Seront réputées faites à personnes interposées, les donations de l'un des époux aux enfans ou à l'un des enfans de l'autre époux issus d'un autre mariage, et celles faites par le donateur aux parens dont l'autre époux sera héritier présomptif au jour de la donation, encore que ce dernier n'ait point survécu à son parent donataire.

Quòd si donatio fiat per alias personas interpositas, pariter invalida foret, sed tunc fraus probanda esset, dum è contra pleno jure præsumeretur in supradictis casibus. Notandum insuper omnes donationes quæ fiunt inter conjuges per simulationem contractûs onerosi, vel per interpositionem personarum, ex art. 1093 irritas absolute declarari, et non tantum in eo quod excederet partem bonorum disponibilem.

NOTA VIII.

(Pag. 14, lin. 26, ad verb. *Inter patrem.*)

Pater nihil unquam à filio minore accipere potest per donationem inter vivos, cum minor sit incapax donandi, imò nec per testamentum ante annum decimum sextum. Ipse autem filio minori donare potest modò servet conditiones lege præscriptas. Quænam sit pars bonorum de qua pater disponere potest, vide infra inter adnotationes de testamentis, ubi etiam dicemus quinam sint incapaces accipiendi donationes sive inter vivos, sive per testamentum.

NOTA IX.

(Pag. 14, lin. 39, ad verb. *In legitimam.*)

ART. 851. Le rapport est dû de ce qui a été employé pour l'établissement d'un des cohéritiers, ou pour le paiement de ses dettes.

ART. 852. Les frais de nourriture, d'entretien, d'éducation, d'apprentissage, les frais ordinaires d'équipement, ceux de noces et présens d'usage, ne doivent pas être rapportés.

Cæterum de iis quæ in legitimam computari et referri debent, vide adnotationes de testamentis.

NOTA X.

(Pag. 15, lin. 5, ad verb. *Ante acceptationem.*)

Ex jure gallico donatio perfecta non est, nec donatorem obligat, nisi nerit acceptata verbis expressis in ipso actu donationis, vel in alio posteriore et authentico quem insuper donatori notificari necesse est. Unde patet non satis esse si fiat donatio præsentis et tacentis, vel acceptetur per litteras aut post mortem donantis. Id autem locum habet etiam respectu infantium, ecclesiæ et aliarum communitatum. Quinam verò donationem valide acceptare possint, statuitur in articulis sequentibus.

ART. 932. La donation entre-vifs n'engagera le donateur, et ne produira aucun effet, que du jour qu'elle aura été acceptée en termes exprès.

L'acceptation pourra être faite du vivant du donateur, par un acte postérieur et authentique, dont il restera minute; mais alors la donation n'aura d'effet, à l'égard du donateur, que du jour où l'acte qui constatera cette acceptation lui aura été notifié.

ART. 933. Si le donataire est majeur, l'acceptation doit être faite par lui, ou, en son nom, par la personne fondée de sa procuration, portant pouvoir d'accepter la donation faite, ou un pouvoir général d'accepter les donations qui auraient été ou qui pourraient être faites.

Cette procuration devra être passée devant notaires; et une expédition devra en être annexée à la minute de la donation, ou à la minute de l'acceptation qui serait faite par acte séparé.

ART. 934. La femme mariée ne pourra accepter une donation sans le consentement de son mari, ou, en cas de refus du mari, sans autorisation de la justice, conformément à ce qui est prescrit par les art. 217 et 219, au titre du *Mariage*.

ART. 935. La donation faite à un mineur non émancipé ou à un interdit, devra être acceptée par son tuteur, conformément à l'article 463, au titre de la *Minorité, de la Tutelle et de l'Émancipation*.

Le mineur émancipé pourra accepter avec l'assistance de son curateur.

Néanmoins les père et mère du mineur émancipé ou non émancipé, ou les autres ascendans, même du vivant des père et mère, quoiqu'ils ne soient ni tuteurs ni curateurs du mineur, pourront accepter pour lui.

ART. 936. Le sourd-muet qui saura écrire, pourra accepter lui-même ou par un fondé de pouvoir.

S'il ne sait pas écrire, l'acceptation doit être faite par un curateur nommé à cet effet, suivant les règles établies au titre de la *Minorité, de la Tutelle et de l'Émancipation*.

ART. 937. Les donations faites au profit d'hospices, des pauvres d'une commune, ou d'établissements d'utilité publique, seront acceptées par les administrateurs de ces communes ou établissements, après y avoir été dûment autorisés.

NOTA XI.

(Pag. 18, lin. 10, ad verb. *Donationem verbalem.*)

Donatio regulariter fieri debet per actum authenticum sub pœna nullitatis, et si habeat pro objecto bona quæ hypotheca gravari queant, actus donationis et acceptationis transcribi debent in codice hypothecarum, non quidem ad validitatem, sed ne possit ejus irritatio ab iis quorum interest obtineri. Donatio autem sic facta et acceptata perficitur absque ulla rei traditione.

ART. 931. Tous actes portant donation entre-vifs seront passés devant notaires, dans la forme ordinaire des contrats; et il en restera minute, sous peine de nullité.

ART. 938. La donation dûment acceptée sera parfaite par le seul consentement des parties; et la propriété des objets donnés sera transférée au donataire, sans qu'il soit besoin d'autre tradition.

ART. 939. Lorsqu'il y aura donation de biens susceptibles d'hypothèques, la transcription des actes contenant la donation et l'acceptation, ainsi que la notification de l'acceptation qui aurait eu lieu par acte séparé, devra être faite aux bureaux des hypothèques dans l'arrondissement desquels les biens sont situés.

ART. 940. Cette transcription sera faite à la diligence du mari, lorsque les biens auront été donnés à sa femme; et si le mari ne remplit pas cette formalité, la femme pourra y faire procéder sans autorisation.

Lorsque la donation sera faite à des mineurs, à des interdits, ou à des établissements publics, la transcription sera faite à la diligence des tuteurs, curateurs ou administrateurs.

ART. 941. Le défaut de transcription pourra être opposé par toutes personnes ayant intérêt, excepté toutefois celles qui sont chargées de faire faire la transcription, ou leurs ayant cause, et le donateur.

ART. 942. Les mineurs, les interdits, les femmes mariées, ne seront point restitués contre le défaut d'acceptation ou de transcription des donations; sauf leur recours contre leurs tuteurs ou maris, s'il y échet, et sans que la restitution puisse avoir lieu, dans le cas même où lesdits tuteurs et maris se trouveraient insolvables.

Dixi regulariter, quia donatio rerum mobilium, v. gr. vestis, gemmæ, pecuniæ, et fieri potest per solam traditionem, et valida est modò servantur conditiones requisitæ tum relativè ad capacitatem donandi et accipiendi, tum relativè ad partem disponibilem, nec fiat in fraudem creditorum. Ratio est quia pro mobilibus possessio titulus sufficiens reputatur, nec proinde requiritur aliud fundamentum proprietatis.

Si tamen hujusmodi donatio fiat per actum publicum, præter ordinarias formalitates, requiritur insuper index rerum donatarum æstimatorius.

ART. 948. Tout acte de donation d'effets mobiliers ne sera valable que pour les effets dont un état estimatif, signé du donateur et du donataire, ou de ceux qui acceptent pour lui, aura été annexé à la minute de la donation.

Adverte tandem id quod statuitur de obligatione rem mobilem donandi.

ART. 1141. Si la chose qu'on s'est obligé de donner ou de livrer à deux personnes successivement, est purement mobilière, celle des deux

qui en a été mise en possession réelle est préférée et en demeure propriétaire, encore que son titre soit postérieur en date, pourvu toutefois que la possession soit de bonne foi.

Cum donatio actualiter et irrevocabiliter dominium rei donatæ transferat in donatarium prohibentur quælibet clausulæ cum hac translatione impossibiles.

ART. 943. La donation entre-vifs ne pourra comprendre que les biens présents du donateur ; si elle comprend des biens à venir, elle sera nulle à cet égard.

ART. 944. Toute donation entre-vifs faite sous des conditions dont l'exécution dépend de la seule volonté du donateur, sera nulle.

ART. 945. Elle sera pareillement nulle, si elle a été faite sous la condition d'acquitter d'autres dettes ou charges que celles qui existaient à l'époque de la donation, ou qui seraient exprimées, soit dans l'acte de donation, soit dans l'état qui devrait y être annexé.

ART. 946. En cas que le donateur se soit réservé la liberté de disposer d'un effet compris dans la donation, ou d'une somme fixe sur les biens donnés ; s'il meurt sans en avoir disposé, ledit effet ou ladite somme appartiendra aux héritiers du donateur, nonobstant toutes clauses et stipulations à ce contraires.

Notandum tamen dispositiones in his quatuor articulis contentas, vim non habere quoad donationes quæ inter conjuges permittuntur, vel ipsi fiunt in contractu matrimoniali.

ART. 1082. Les pères et mères, les autres ascendans, les parens collatéraux des époux, et même les étrangers pourront, par contrat de mariage, disposer de tout ou partie des biens qu'ils laisseront au jour de leur décès, tant au profit desdits époux, qu'au profit des enfans à naître de leur mariage, dans le cas où le donateur survivrait à l'époux donataire.

Pareille donation, quoique faite au profit seulement des époux ou de l'un d'eux, sera toujours, dans ledit cas de survie du donateur, présumée faite au profit des enfans et descendans à naître du mariage.

ART. 1083. La donation, dans la forme portée au précédent article, sera irrévocable, en ce sens seulement que le donateur ne pourra plus disposer, à titre gratuit, des objets compris dans la donation, si ce n'est pour sommes modiques, à titre de récompense ou autrement.

ART. 1084. La donation par contrat de mariage pourra être faite cumulativement des biens présents et à venir, en tout ou en partie, à la charge qu'il sera annexé à l'acte un état des dettes et charges du donateur, existantes au jour de la donation ; auquel cas il sera libre au donataire, lors du décès du donateur, de s'en tenir aux biens présents, en renonçant au surplus des biens du donateur.

ART. 1085. Si l'état dont est mention au précédent article n'a point été annexé à l'acte contenant donation des biens présents et à venir, le donataire sera obligé d'accepter ou de répudier cette donation pour le tout. En cas d'acceptation, il ne pourra réclamer que les biens qui se trouveront existans au jour du décès du donateur, et il sera soumis au paiement de toutes les dettes et charges de la succession.

ART. 1086. La donation par contrat de mariage en faveur des époux et des enfans à naître de leur mariage pourra encore être faite, à condition de payer indistinctement toutes les dettes et charges de la succession du donateur, ou sous d'autres conditions dont l'exécution dépendrait de sa volonté, par quelque personne que la donation soit faite : le

donataire sera tenu d'accomplir ces conditions, s'il n'aime mieux renoncer à la donation : et en cas que le donateur, par contrat de mariage, se soit réservé la liberté de disposer d'un effet compris dans la donation de ses biens présents, ou d'une somme fixe à prendre sur ces mêmes biens, l'effet ou la somme, s'il meurt sans en avoir disposé, seront censés compris dans la donation, et appartiendront au donataire ou à ses héritiers.

ART. 1089. Les donations faites à l'un des époux, dans les termes des articles 1082, 1084 et 1086 ci-dessus, deviendront caduques si le donateur survit à l'époux donataire et à sa postérité.

Illæ regulæ, ut jam diximus, communes sunt tum donationibus quas sponsis fiunt ab extraneis, tum etiam donationibus quas sibi invicem faciunt, cum exceptione tamen jam supra notata in art. 1093.

ART. 959. Les donations en faveur de mariage ne seront pas révoquées pour cause d'ingratitude.

ART. 1087. Les donations faites par contrat de mariage ne pourront être attaquées, ni déclarées nulles, sous prétexte de défaut d'acceptation.

ART. 1088. Toute donation faite en faveur du mariage sera caduque si le mariage ne s'ensuit pas.

NOTA XII.

(Pag. 18, lin. 18, ad verb. *Remissio debitorum.*)

Remissio debiti cujuscumque valida est ex jure gallico, modò non excedat partem bonorum disponibilem, et fieri potest absque solemnitatibus tradendo debitori chirographum ab eo subscriptum, *art. 1282.*

Hic insuper notandum est donationem fieri posse absque solemnitatibus in gratiam alicujus tertii, si includatur in alio contractu; v. gr. si venderis aut etiam donaveris domum Petro, sub ea conditione ut centum præstet Paulo, hæc donatio fit irrevocabilis statim ac iste declaravit se eam acceptare, *art. 1121.*

Vulgò censent etiam jurisperiti donationem remuneratorem non exigere solemnitates pro donatione ordinaria requisitas.

NOTA XIII.

(Pag. 19, lin. 4, ad verb. *Ut nubat.*)

De conditionibus legato appositis, vide adnotationes infra de testamentis.

NOTA XIV.

(Pag. 20, lin. 7, ad verb. *Potest revocari.*)

Licet donatio actualiter et irrevocabiliter ex natura sua transferat rei donatæ dominium, potest tamen donator usumfructum sibi reservare vel aliis concedere, et insuper stipulari ut res donata, sibi, non verò aliis revertatur, in casu mortis sive donatarii, sive ejus descendendum. Vide *art. 949 et seqq.*

Præterea donatio absoluta et acceptata revocari potest ob triplicem causam : nempe 1° ob inexecutionem conditionum appositarum ; 2° ob

ingrati tudinem donatarii; 3° ob prolem donatori supervenientem, *art. 953*. Sed hæc revocatio locum non habet pleno jure et ante sententiam judicis ob primam et secundam causam. Notandum est insuper quòd bona redeant ad donatorem libera ab omni onere vel hypotheca, si donatio revocetur ob inexecutionem conditionum vel ob prolem supervenientem. Vide *art. 954 et seqq.* Advertendum præterea conditiones impossibiles, vel legibus aut bonis moribus contrarias haberi tanquam non appositæ, *art. 900*.

ART. 955. La donation entre-vifs ne pourra être révoquée pour cause d'ingratitude que dans les cas suivans :

1° Si le donataire a attenté à la vie du donateur ;

2° S'il s'est rendu coupable envers lui de sévices, délits ou injures graves ;

3° S'il lui refuse des alimens.

ART. 959. Les donations en faveur de mariage ne seront pas révocables pour cause d'ingratitude.

Revocatio ob prolem supervenientem, locum habet pleno jure, in omni casu et non obstante qualibet contraria stipulatione; excipitur tantum donatio quæ fit in favorem matrimonii vel ab ipsis sponsis, vel ab eorum ascendentibus.

ART. 960. Toutes donations entre-vifs faites par personnes qui n'avaient point d'enfans ou de descendans actuellement vivans dans le temps de la donation, de quelque valeur que ces donations puissent être, et à quelque titre qu'elles aient été faites, et encore qu'elles fussent mutuelles ou rémunératoires, même celles qui auraient été faites en faveur de mariage par autres que par les ascendans aux conjoints, ou par les conjoints l'un à l'autre, demeureront révoquées de plein droit par la survenance d'un enfant légitime du donateur, même d'un posthume, ou par la légitimation d'un enfant naturel par mariage subséquent, s'il est né depuis la donation.

ART. 961. Cette révocation aura lieu, encore que l'enfant du donateur ou de la donatrice fût conçu au temps de la donation.

ART. 962. La donation demeurera pareillement révoquée, lors même que le donataire serait entré en possession des biens donnés, et qu'il y aurait été laissé par le donateur depuis la survenance de l'enfant; sans néanmoins que le donataire soit tenu de restituer les fruits par lui perçus, de quelque nature qu'ils soient, si ce n'est du jour que la naissance de l'enfant ou sa légitimation par mariage subséquent lui aura été notifiée par exploit ou autre acte en bonne forme; et ce, quand même la demande pour rentrer dans les biens donnés n'aurait été formée que postérieurement à cette notification.

Donatio sic revocata reviviscere non potest neque per mortem prolis, neque per actum confirmatorium. Sed tantum per novam donationem; et insuper præscriptio quoad bona donata locum non habet nisi per triginta annos. Vide *art. 964 et seq.*

NOTA XV.

(Pag. 21, fin. 13, ad verb. *Inofficiosa.*)

Quoad donationem officiosam seu quæ partem excedit bonorum disponibilem, vide adnotationes de testamentis. Hic tantum notabimus donationes illas reductibiles esse non verò invalidas, et quidem solùm

post mortem patris. Si tamen pater bona dissipet, vide quæ supra diximus de prodigiis, ubi de iis qui contrahere non possunt.

NOTA XVI.

(Pag. 22, lin. 6, ad verb. *Causa mortis.*)

In jure novo donatio causa mortis videtur multis jurisperitis abrogata. Certum est ad minùs eam valere non posse nisi serventur in ea formalitates pro testamentis requisitæ. Sed donatio inter vivos fieri potest etiam in ultimo morbo.

NOTA XVII.

(Pag. 23, lin. 41, ad verb. *Commodante.*)

ART. 1888. Le prêteur ne peut retirer la chose prêtée qu'après le terme convenu, ou, à défaut de convention, qu'après qu'elle a servi à l'usage pour lequel elle a été empruntée.

ART. 1889. Néanmoins, si pendant ce délai, ou avant que le besoin de l'emprunteur ait cessé, il survient au prêteur un besoin pressant et imprévu de sa chose, le juge peut, suivant les circonstances, obliger l'emprunteur à la lui rendre.

ART. 1890. Si, pendant la durée du prêt, l'emprunteur a été obligé, pour la conservation de la chose, à quelque dépense extraordinaire, nécessaire, et tellement urgente qu'il n'ait pas pu en prévenir le prêteur, celui-ci sera tenu de la lui rembourser.

Si verò quasdam fecerit expensas ad rem utendam, eas repetere non potest, art. 1885.

NOTA XVIII.

(Pag. 24, lin. 7, ad verb. *Sigillo.*)

ART. 1932. Le dépositaire doit rendre identiquement la chose même qu'il a reçue.

Ainsi, le dépôt des sommes monnayées doit être rendu dans les mêmes espèces qu'il a été fait, soit dans le cas d'augmentation, soit dans le cas de diminution de leur valeur.

ART. 1930. Il ne peut se servir de la chose déposée sans la permission expresse ou présumée du déposant.

ART. 1931. Il ne doit point chercher à connaître quelles sont les choses qui lui ont été déposées, si elles lui ont été confiées dans un coffre fermé, ou sous une enveloppe cachetée.

NOTA XIX.

(Pag. 24, lin. 18, ad verb. *Ut pereat.*)

ART. 1880. L'emprunteur est tenu de veiller, en bon père de famille, à la garde et à la conservation de la chose prêtée. Il ne peut s'en servir qu'à l'usage déterminé par sa nature ou par la convention; le tout à peine de dommages-intérêts, s'il y a lieu.

ART. 1881. Si l'emprunteur emploie la chose à un autre usage, ou pour un temps plus long qu'il ne le devait, il sera tenu de la perte arrivée, même par cas fortuit.

ART. 1882. Si la chose prêtée périt par cas fortuit dont l'emprunteur aurait pu la garantir en employant la sienne propre, ou si, ne pouvant conserver que l'une des deux, il a préféré la sienne, il est tenu de la perte de l'autre.

ART. 1883. Si la chose a été estimée en la prêtant, la perte qui arrive, même par cas fortuit, est pour l'emprunteur, s'il n'y a convention contraire.

ART. 1884. Si la chose se détériore par le seul effet de l'usage pour lequel elle a été empruntée, et sans aucune faute de la part de l'emprunteur, il n'est pas tenu de la détérioration.

ART. 1927. Le dépositaire doit apporter, dans la garde de la chose déposée, les mêmes soins qu'il apporte dans la garde des choses qui lui appartiennent.

ART. 1928. La disposition de l'article précédent doit être appliquée avec plus de rigueur, 1° si le dépositaire s'est offert lui-même pour recevoir le dépôt; 2° s'il a stipulé un salaire pour la garde du dépôt; 3° si le dépôt a été fait uniquement pour l'intérêt du dépositaire; 4° s'il a été convenu expressément que le dépositaire répondrait de toute espèce de faute.

ART. 1929. Le dépositaire n'est tenu, en aucun cas, des accidens de force majeure, à moins qu'il n'ait été mis en demeure de restituer la chose déposée.

ART. 1933. Le dépositaire n'est tenu de rendre la chose déposée que dans l'état où elle se trouve au moment de la restitution. Les détériorations qui ne sont pas survenues par son fait, sont à la charge du déposant.

ART. 1935. L'héritier du dépositaire, qui a vendu de bonne foi la chose dont il ignorait le dépôt, n'est tenu que de rendre le prix qu'il a reçu, ou de céder son action contre l'acheteur, s'il n'a pas touché le prix.

Quoad obligationem illarum dispositionum in foro conscientie, si nulla fuerit culpa theologica, vide quæ diximus tom. 2, inter adnotationes de restitutione.

NOTA XX.

(Pag. 24, lin. ult., ad verb. *Teneri*.)

ART. 1952. Les aubergistes ou hôteliers sont responsables, comme dépositaires, des effets apportés par le voyageur qui loge chez eux : le dépôt de ces sortes d'effets doit être regardé comme un dépôt nécessaire.

ART. 1953. Ils sont responsables du vol ou du dommage des effets du voyageur, soit que le vol ait été fait ou que le dommage ait été causé par les domestiques et préposés de l'hôtellerie, ou par des étrangers allant et venant dans l'hôtellerie.

ART. 1954. Ils ne sont pas responsables des vols faits avec force armée ou autre force majeure.

ART. 1782. Les voituriers par terre et par eau sont assujétis, pour la garde et la conservation des choses qui leur sont confiées, aux mêmes obligations que les aubergistes, dont il est parlé au titre du *Dépôt et du Séquestre*.

ART. 1783. Ils répondent non seulement de ce qu'ils ont déjà reçu dans leur bâtiment ou voiture, mais encore de ce qui leur a été remis sur le port ou dans l'entrepôt pour être placé dans leur bâtiment ou voiture.

ART. 1784. Ils sont responsables de la perte et des avaries des choses qui leur sont confiées, à moins qu'ils ne prouvent qu'elles ont été perdues et avariées par cas fortuit ou force majeure.

Eadem aut similia statuuntur de aliis artificibus in articularis sequentibus.

NOTA XXI.

(Pag. 25, lin. 14, ad verb. *Tuam præferre.*)

De commodato vide art. 1828 supra relatum. Quoad depositum hæc in Codice statuuntur.

ART. 1947. La personne qui a fait le dépôt est tenue de rembourser au dépositaire les dépenses qu'il a faites pour la conservation de la chose déposée, et de l'indemniser de toutes les pertes que le dépôt peut lui avoir occasionnées.

ART. 1948. Le dépositaire peut retenir le dépôt jusqu'à l'entier paiement de ce qui lui est dû à raison du dépôt.

NOTA XXII.

(Pag. 25, lin. 17, ad verb. *Depositum remisertit.*)

ART. 1937. Le dépositaire ne doit restituer la chose déposée qu'à celui qui la lui a confiée, ou à celui au nom duquel le dépôt a été fait, ou à celui qui a été indiqué pour le recevoir.

ART. 1942. Si le contrat de dépôt désigne le lieu dans lequel la restitution doit être faite, le dépositaire est tenu d'y porter la chose déposée. S'il y a des frais de transport, ils sont à la charge du déposant.

ART. 1943. Si le contrat ne désigne point le lieu de la restitution, elle doit être faite dans le lieu même du dépôt.

NOTA XXIII.

(Pag. 25, lin. 32, ad verb. *In quatuor casibus.*)

ART. 1944. Le dépôt doit être remis au déposant aussitôt qu'il le réclame, lors même que le contrat aurait fixé un délai déterminé pour la restitution; à moins qu'il n'existe, entre les mains du dépositaire, une saisie-arrêt ou une opposition à la restitution et au déplacement de la chose déposée.

ART. 1938. Il ne peut pas exiger de celui qui a fait le dépôt, la preuve qu'il était propriétaire de la chose déposée.

Néanmoins, s'il découvre que la chose a été volée, et quel en est le véritable propriétaire, il doit dénoncer à celui-ci le dépôt qui lui a été fait, avec sommation de le réclamer dans un délai déterminé et suffisant. Si celui auquel la dénonciation a été faite, néglige de réclamer le dépôt, le dépositaire est valablement déchargé par la tradition qu'il en fait à celui duquel il l'a reçu.

ART. 1946. Toutes les obligations du dépositaire cessent, s'il vient à

découvrir et à prouver qu'il est lui-même propriétaire de la chose déposée.

Ex jure gallico compensatio fieri non potest retinendo rem depositam vel commodatam, *art.* 1293.

NOTA XXIV.

(Pag. 46, lin. 3a, ad verb. *Legis commissoriæ.*)

Pactum legis commissoriæ de quo apud auctorem, ordinariè declaratur irritum jure gallico. Vide infra *art.* 2078 et 2088, ubi de pignore.

NOTA XXV.

(Pag. 54, lin. 10, ad verb. *Restituerit.*)

Non admittitur in jure novo lex irritans testamenta usurariorum.

NOTA XXVI.

(Pag. 55, lin. 19, ad verb. *Determinatio pretii.*)

ART. 1591. Le prix de la vente doit être déterminé et désigné par les parties.

ART. 1592. Il peut cependant être laissé à l'arbitrage d'un tiers : si le tiers ne veut ou ne peut faire l'estimation, il n'y a point de ventè.

NOTA XXVII.

(Pag. 55, lin. 28, ad verb. *Data sit arrha.*)

ART. 1590. Si la promesse de vendre a été faite avec des arrhes, chacun des contractans est maître de s'en départir :

Celui qui les a données, en les perdant,

Et celui qui les a reçues, en restituant le double.

In hoc articulo agitur de solâ promissione venditionis, ac proinde hujus dispositio locum non habet si venditione jam perfectâ, arrhæ darentur tanquam pars pretii.

NOTA XXVIII.

(Pag. 55, lin. 4a, ad verb. *Perficitur.*)

In Codice civili derogatum est juri Romano juxta quod dominium rei venditæ non transibat in emptorem nisi factâ traditione.

ART. 1583. La vente est parfaite entre les parties, et la propriété est acquise de droit à l'acheteur à l'égard du vendeur, dès qu'on est convenu de la chose et du prix, quoique la chose n'ait pas encore été livrée ni le prix payé.

Admittuntur tamen exceptiones pro rebus quæ degustari solent, vel ad mensuram venduntur, aut sub conditione.

ART. 1585. Lorsque des marchandises ne sont pas vendues en bloc,

mais au poids, au compte ou à la mesure; la vente n'est point parfaite, en ce sens que les choses vendues sont aux risques du vendeur jusqu'à ce qu'elles soient pesées, comptées ou mesurées; mais l'acheteur peut en demander ou la délivrance ou des dommages-intérêts, s'il y a lieu, en cas d'inexécution de l'engagement.

ART. 1586. Si, au contraire, les marchandises ont été vendues en bloc, la vente est parfaite, quoique les marchandises n'aient pas encore été pesées, comptées ou mesurées.

ART. 1587. À l'égard du vin, de l'huile, et des autres choses que l'on est dans l'usage de goûter avant d'en faire l'achat, il n'y a point de vente tant que l'acheteur ne les a pas goûtées et agréées.

ART. 1588. La vente faite à l'essai est toujours présumée faite sous une condition suspensive.

NOTA XXIX.

(Pag. 55, lin. ult. ad verb. *Pretium solvatur.*)

Quamvis dominium emptori transferatur absque traditione, attamen venditor, si pretium non solvatur, non tenetur rem tradere, et licet jam tradita fuerit, potest obtinere rescissionem venditionis.

ART. 1612. Le vendeur n'est pas tenu de délivrer la chose si l'acheteur n'en paie pas le prix, et que le vendeur ne lui ait pas accordé un délai pour le paiement.

ART. 1613. Il ne sera pas non plus obligé à la délivrance, quand même il aurait accordé un délai pour le paiement, si, depuis la vente, l'acheteur est tombé en faillite ou en état de déconfiture, en sorte que le vendeur se trouve en danger imminent de perdre le prix, à moins que l'acheteur ne lui donne caution de payer au terme.

ART. 1654. Si l'acheteur ne paie pas le prix, le vendeur peut demander la résolution de la vente.

ART. 1655. La résolution de la vente d'immeubles est prononcée de suite, si le vendeur est en danger de perdre la chose et le prix.

Si ce danger n'existe pas, le juge peut accorder à l'acquéreur un délai plus ou moins long, suivant les circonstances.

Ce délai passé sans que l'acquéreur ait payé, la résolution de la vente sera prononcée.

Quomodo autem traditio fieri possit et debeat, statuitur in sequentibus articulis.

ART. 1605. L'obligation de délivrer les immeubles est remplie de la part du vendeur lorsqu'il a remis les clefs, s'il s'agit d'un bâtiment, ou lorsqu'il a remis les titres de propriété.

ART. 1606. La délivrance des effets mobiliers s'opère,

Ou par la tradition réelle,

Ou par la remise des clefs des bâtimens qui les contiennent,

Ou même par le seul consentement des parties, si le transport ne peut pas s'en faire au moment de la vente, ou si l'acheteur les avait déjà en son pouvoir à un autre titre.

ART. 1607. La tradition des droits incorporels se fait, ou par la remise des titres, ou par l'usage que l'acquéreur en fait du consentement du vendeur.

Jura incorporea dicuntur ea quæ solo intellectu conspiciuntur, ut

jus hereditatis, servitutis, etc. De illorum venditione hæc præcipue notanda sunt.

ART. 1689. Dans le transport d'une créance, d'un droit ou d'une action sur un tiers, la délivrance s'opère entre le cédant et le cessionnaire par la remise du titre.

ART. 1690. Le cessionnaire n'est saisi à l'égard des tiers que par la signification du transport faite au débiteur.

Néanmoins le cessionnaire peut être également saisi par l'acceptation du transport faite par le débiteur dans un acte authentique.

ART. 1691. Si, avant que le cédant ou le cessionnaire eût signifié le ransport au débiteur, celui-ci avait payé le cédant, il sera valablement libéré.

ART. 1696. Celui qui vend une hérédité sans en spécifier en détail les objets, n'est tenu de garantir que sa qualité d'héritier.

ART. 1699. Celui contre lequel on a cédé un droit litigieux peut s'en faire tenir quitte par le cessionnaire, en lui remboursant le prix réel de la cession, avec les frais et loyaux coûts, et avec les intérêts à compter du jour où le cessionnaire a payé le prix de la cession à lui faite.

ART. 1700. La chose est censée litigieuse dès qu'il y a procès et contestation sur le fond du droit.

ART. 1701. La disposition portée en l'article 1699 cesse,

1.º Dans le cas où la cession a été faite à un co-héritier ou co-propriétaire du droit cédé;

2.º Lorsqu'elle a été faite à un créancier en paiement de ce qui lui est dû;

3.º Lorsqu'elle a été faite au possesseur de l'héritage sujet au droit litigieux.

NOTA XXX.

(Pag. 56, lin. 31, ad verb. *Conventum sit.*)

Eo jure novo non secus ac romano, res vendita si perierit vel decreverit ante traditionem, perit emptori, nisi ex parte venditoris id fuerit pactum vel culpa, aut mora. *Art. 1302.* Et id currit etiam si nondum sit solum pretium. Secus dicendum si res perierit propter vitium, *art. 1647 et seqq.* Vide insuper, *art. 1585* quem supra retulimus.

Quoad fructus rei pertinent ad emptorem à die venditionis, cum ipse fiat rei dominus ab illa die et ante traditionem. *Art. 1614.*

NOTA XXXI.

(Pag. 58, lin. 8, ad verb. *Res aliena.*)

ART. 1599. La vente de la chose d'autrui est nulle; elle peut donner lieu à des dommages-intérêts lorsque l'acheteur a ignoré que la chose fût à autrui.

Hinc patet emptorem non acquirere dominium rei, et posse venditionis rescissionem obtinere; nec venditorem acquirere dominium pecuniæ quæ emptori reddenda est. Quod si bonâ fide vendiderit et res domino reddi non possit, erga eum tenetur tantum ad restitutionem pretii.

ART. 1380. Si celui qui a reçu de bonne foi a vendu la chose, il ne doit restituer que le prix de vente.

Quoad indemnitatem à venditore præstandam in casu evictionis pro venditione, vide *art. 1626 et seqq.*

NOTA XXXII.

(Pag. 66, lin. 22, ad verb. *retrovendendo.*)

ART. 1660. La faculté de rachat ne peut être stipulée pour un terme excédant cinq années.

Si elle a été stipulée pour un terme plus long, elle est réduite à ce terme.

ART. 1661. Le terme fixé est de rigueur, et ne peut être prolongé par le juge.

ART. 1662. Faute par le vendeur d'avoir exercé son action de réméré dans le terme prescrit, l'acquéreur demeure propriétaire irrévocable.

ART. 1663. Le délai court contre toutes personnes, même contre le mineur, sauf, s'il y a lieu, le recours contre qui de droit.

ART. 1664. Le vendeur à pacte de rachat peut exercer son action contre un second acquéreur, quand même la faculté de réméré n'aurait pas été déclarée dans le second contrat.

ART. 1673. Le vendeur qui use du pacte de rachat doit rembourser non-seulement le prix principal, mais encore les frais et loyaux coûts de la vente, les réparations nécessaires, et celles qui ont augmenté la valeur du fonds, jusqu'à concurrence de cette augmentation. Il ne peut entrer en possession qu'après avoir satisfait à toutes ces obligations.

Lorsque le vendeur rentre dans son héritage par l'effet du pacte de rachat, il le reprend exempt de toutes les charges et hypothèques dont l'acquéreur l'aurait grevé : il est tenu d'exécuter les baux faits sans fraude par l'acquéreur.

Notandum hodie abrogari in Galliis retractum gentilitium de quo agitur apud auctorem.

NOTA XXXIII.

(Pag. 71, lin. 39, ad verb. *Exceperit.*)

Hæc statuuntur in Codice civili circa venditionem rerum vitio-darum.

ART. 1641. Le vendeur est tenu de la garantie à raison des défauts cachés de la chose vendue qui la rendent impropre à l'usage auquel on la destine, ou qui diminuent tellement cet usage, que l'acheteur ne l'aurait pas acquise, ou n'en aurait donné qu'un moindre prix, s'il les avait connus.

ART. 1642. Le vendeur n'est pas tenu des vices apparens et dont l'acheteur a pu se convaincre lui-même.

ART. 1643. Il est tenu des vices cachés, quand même il ne les aurait pas connus, à moins que, dans ce cas, il n'ait stipulé qu'il ne sera obligé à aucune garantie.

ART. 1644. Dans le cas des articles 1641 et 1643, l'acheteur a le choix de rendre la chose et de se faire restituer le prix, ou de garder la chose et

de se faire rendre une partie du prix, telle qu'elle sera arbitrée par experts.

ART. 1645. Si le vendeur connaissait les vices de la chose, il est tenu, outre la restitution du prix qu'il en a reçu, de tous les dommages et intérêts envers l'acheteur.

ART. 1646. Si le vendeur ignorait les vices de la chose, il ne sera tenu qu'à la restitution du prix, et à rembourser à l'acquéreur les frais occasionnés par la vente.

NOTA XXXIV.

(Pag. 77, lin. 12, ad verb. *Est vendita.*)

Si res duobus vendita immobilis sit, priori emptori debetur, etsi jam tradita posteriori, quia ex jure novo dominium per solam venditionem acquiritur, ac proinde secunda venditio reputatur tanquam venditio rei alienæ quæ nulla in Codice declaratur. Ita *Pailliet in art. 1599*. Si autem res sit mobilis et jam tradita sit posteriori emptori, ad illum pertinet, modo bona fide emerit. *Art. 1141*.

NOTA XXXV.

(Pag. 77, lin. 36, ad verb. *Culpa pereat.*)

Jam diximus ex jure novo rem venditam perire emptori sive tradita fuerit sive non, modo tamen perfecta fuerit venditio; secus si imperfecta sit, v. gr. si res sit indeterminata, vel vendita sub conditione nondum impleta.

Hic quædam alia ex jure civili circa venditionem addenda judicamus, tum de quibusdam obligationibus venditoris et emptoris; tum de iis quibus vendere aut emere lege vetitum est; tum de rebus quæ vendi prohibentur.

ART. 1610. Si le vendeur manque à faire la délivrance dans le temps convenu entre les parties, l'acquéreur pourra, à son choix, demander la résolution de la vente, ou sa mise en possession, si le retard ne vient que du fait du vendeur.

ART. 1611. Dans tous les cas, le vendeur doit être condamné aux dommages et intérêts, s'il résulte un préjudice pour l'acquéreur, du défaut de délivrance au terme convenu.

ART. 1614. La chose doit être délivrée en l'état où elle se trouve au moment de la vente.

Quoad venditionem agrorum, mensura in contractu designata, tradi debet à venditore, cum certis tamen modificationibus quas in Codice civili legere est, *art. 1617 et seqq.*

Notandum insuper damni compensationem non deberi propter dilata-tam venditionem si id provenerit ex causâ quæ non possit emptori imputari.

ART. 1650. La principale obligation de l'acheteur est de payer le prix au jour et au lieu réglés par la vente.

ART. 1651. S'il n'a rien été réglé à cet égard lors de la vente, l'acheteur doit payer au lieu et dans le temps où doit se faire la délivrance.

ART. 1652. L'acheteur doit l'intérêt du prix de la vente jusqu'au paiement du capital, dans les trois cas suivans :

S'il a été ainsi convenu lors de la vente ;

Si la chose vendue et livrée produit des fruits ou autres revenus ;

Si l'acheteur a été sommé de payer.

Dans ce dernier cas, l'intérêt ne court que depuis la sommation.

ART. 1594. Tous ceux auxquels la loi ne l'interdit pas, peuvent acheter ou vendre.

ART. 1595. Le contrat de vente ne peut avoir lieu entre époux que dans les trois cas suivans :

1.º Celui où l'un des deux époux cède des biens à l'autre, séparé judiciairement d'avec lui, en paiement de ses droits ;

2.º Celui où la cession que le mari fait à sa femme, même non séparée, a une cause légitime, telle que le remploi de ses immeubles aliénés ou de deniers à elle appartenans, si ces immeubles ou deniers ne tombent pas en communauté ;

3.º Celui où la femme cède des biens à son mari, en paiement d'une somme qu'elle lui aurait promise en dot, et lorsqu'il y a exclusion de communauté ;

Sauf, dans ces trois cas, les droits des héritiers des parties contractantes, s'il y a avantage indirect.

ART. 1596. Ne peuvent se rendre adjudicataires, sous peine de nullité, ni par eux-mêmes ni par personnes interposées,

Les tuteurs, des biens de ceux dont ils ont la tutelle ;

Les mandataires, des biens qu'ils sont chargés de vendre ;

Les administrateurs, de ceux des communes ou des établissemens publics confiés à leurs soins ;

Les officiers publics, des biens nationaux dont les ventes se font par leur ministère.

ART. 1597. Les juges, leurs suppléans, les magistrats remplissant le ministère public, les greffiers, huissiers, avoués, défenseurs officieux et notaires, ne peuvent devenir cessionnaires des procès, droits et actions litigieux qui sont de la compétence du tribunal dans le ressort duquel ils exercent leurs fonctions, à peine de nullité et des dépens, dommages et intérêts.

ART. 692. *Code de procéd. civ.* La partie saisie ne peut, à compter du jour de la dénonciation à elle faite de la saisie, aliéner les immeubles, à peine de nullité, et sans qu'il soit besoin de la faire prononcer.

ART. 713. Les avoués ne pourront se rendre adjudicataires pour le saisi, les personnes notoirement insolvables, les juges, juges suppléans, procureurs généraux, avocats généraux, procureurs du roi, substituts des procureurs généraux et du roi, et greffiers du tribunal où se poursuit et se fait la vente, à peine de nullité de l'adjudication et de tous dommages et intérêts.

ART. 176. *Code pén.* Tout commandant des divisions militaires, des départemens ou des places et villes, tout préfet ou sous-préfet qui aura, dans l'étendue des lieux où il a droit d'exercer son autorité, fait ouvertement, ou par des actes simulés, ou par interposition de personnes, le commerce des grains, grenailles, farines, substances farineuses, vins et boissons, autres que ceux provenant de ses propriétés, sera puni d'une amende de cinq cents francs au moins, de dix mille francs au plus, et de la confiscation des denrées appartenantes à ce commerce.

ART. 1598. Tout ce qui est dans le commerce peut être vendu, lorsque des lois particulières n'en ont pas prohibé l'aliénation.

ART. 1599. La vente de la chose d'autrui est nulle ; elle peut donner lieu à des dommages-intérêts, lorsque l'acheteur a ignoré que la chose fût à autrui.

ART. 1600. On ne peut vendre la succession d'une personne vivante, même de son consentement.

ART. 287, 475. *Code pen.* Il est aussi défendu de vendre toutes les choses préjudiciables au bien social, tels que les pamphlets, figures, images, chansons contraires aux bonnes mœurs, boissons falsifiées, viandes mauvaises, etc.

ART. 1601. Si, au moment de la vente, la chose vendue était périe en totalité, la vente serait nulle.

Si une partie seulement de la chose est périe, il est au choix de l'acquéreur d'abandonner la vente ou de demander la partie conservée, en faisant déterminer le prix par la ventilation.

Toute substance vénéneuse ne peut être vendue qu'à des personnes connues et domiciliées qui en auraient besoin pour leur profession ou pour cause connue, sous peine de 3000 francs d'amende de la part des vendeurs. Les pharmaciens et épiciers doivent inscrire, sur un registre coté et paraphé du maire, les noms, qualités et demeure des personnes auxquelles ils auraient vendu de ces substances. (Loi du 11 avril 1803.)

NOTA XXXVI.

(Pag. 88, lin. 5, ad verb. *Redimibilis.*)

Ex jure gallico census perpetuus, sive pecuniâ, sive re immobili constitutus, est essentialiter redimibilis ex parte debitoris, minime verò ex parte illius cui pensio solvenda est; is enim sortem repetere non potest nisi in certis casibus lege definitis.

ART. 530. Toute rente établie à perpétuité pour le prix de la vente d'un immeuble ou comme condition de la cession à titre onéreux ou gratuit d'un fonds immobilier, est essentiellement rachetable.

Il est néanmoins permis au créancier de régler les clauses et conditions du rachat.

Il lui est aussi permis de stipuler que la rente ne pourra lui être remboursée qu'après un certain terme, lequel ne peut jamais excéder trente ans : toute stipulation contraire est nulle.

ART. 1909. On peut stipuler un intérêt moyennant un capital que le prêteur s'interdit d'exiger.

Dans ce cas, le prêt prend le nom de *constitution de rente*.

ART. 1911. La rente constituée en perpétuel est essentiellement rachetable.

Les parties peuvent seulement convenir que le rachat ne sera pas fait avant un délai qui ne pourra excéder dix ans, ou sans avoir averti le créancier au terme d'avance qu'elles auront déterminé.

ART. 1912. Le débiteur d'une rente constituée en perpétuel peut être contraint au rachat,

1.° S'il cesse de remplir ses obligations pendant deux années ;

2.° S'il manque à fournir au prêteur les sûretés promises par le contrat.

ART. 1913. Le capital de la rente constituée en perpétuel devient aussi exigible en cas de faillite ou de déconfiture du débiteur.

NOTA XXXVII.

(Pag. 88, lin. 45, ad verb. *Census vitalitius*.)

De censu vitalitio hæc præcipuè notanda duximus ex variis Codicis dispositionibus.

ART. 1974. Tout contrat de rente viagère créée sur la tête d'une personne qui était morte au jour du contrat, ne produit aucun effet.

ART. 1975. Il en est de même du contrat par lequel la rente a été créée sur la tête d'une personne atteinte de la maladie dont elle est décédée dans les vingt jours de la date du contrat.

ART. 1976. La rente viagère peut être constituée au taux qu'il plaît aux parties contractantes de fixer.

ART. 1977. Celui au profit duquel la rente viagère a été constituée, moyennant un prix, peut demander la résiliation du contrat, si le constituant ne lui donne pas les sûretés stipulées pour son exécution.

ART. 1978. Le seul défaut de paiement des arrérages de la rente n'autorise point celui en faveur de qui elle est constituée, à demander le remboursement du capital, ou à rentrer dans le fonds par lui aliéné : il n'a que le droit de saisir et de faire vendre les biens de son débiteur, et de faire ordonner ou consentir, sur le produit de la vente, l'emploi d'une somme suffisante pour le service des arrérages.

ART. 1979. Le constituant ne peut se libérer du paiement de la rente en offrant de rembourser le capital, et en renonçant à la répétition des arrérages payés ; il est tenu de servir la rente pendant toute la vie de la personne ou des personnes sur la tête desquelles la rente a été constituée, quelle que soit la durée de la vie de ces personnes, et quelque onéreux qu'ait pu devenir le service de la rente.

Notandum insuper censum vitalitium constitui posse vel titulo oneroso, vel etiam titulo gratuito, ut si quis legatarium obligat ad pensionem alteri solvendam, modo tamen non fiat in favorem personæ inhabilis ad accipiendum. *Art. 1968 et seqq.*

NOTA XXXVIII.

(Pag. 97, lin. 5, ad verb. *Ante traditionem pereat*.)

In Codice civili plura notatu digna statuuntur de locatione. Præcipuas dispositiones referemus, et eas præsertim quæ cum auctoris decisionibus non concordant.

ART. 1741. Le contrat de louage se résout par la perte de la chose louée et par le défaut respectif du bailleur et du preneur, de remplir leurs engagements.

ART. 1729. Si le preneur emploie la chose louée à un autre usage que celui auquel elle a été destinée ou dont il puisse résulter un dommage pour le bailleur, celui-ci peut, suivant les circonstances, faire résilier le bail.

ART. 1752. Le locataire qui ne garnit pas la maison de meubles suffisans peut être expulsé, à moins qu'il ne donne des sûretés capables de reprendre du loyer.

ART. 1766. Si le preneur d'un héritage rural ne le garnit pas des bestiaux et des ustensiles nécessaires à son exploitation, s'il abandonne

la culture, s'il ne cultive pas en bon père de famille, s'il emploie la chose louée à un autre usage que celui auquel elle a été destinée, ou, en général, s'il n'exécute pas les clauses du bail, et qu'il en résulte un dommage pour le bailleur, celui-ci peut, suivant les circonstances, faire résilier le bail.

En cas de résiliation provenant du fait du preneur, celui-ci est tenu des dommages et intérêts, ainsi qu'il est dit en l'article 1764.

NOTA XXXIX.

(Pag. 97, lin. 12, ad verb. *Potest inhabitare.*)

ART. 1721. Il est dû garantie au preneur pour tous les vices ou défauts de la chose louée qui en empêchent l'usage, quand même le bailleur ne les aurait pas connus lors du bail.

S'il résulte de ces vices ou défauts quelque perte pour le preneur, le bailleur est tenu de l'indemniser.

ART. 1722. Si, pendant la durée du bail, la chose louée est détruite en totalité par cas fortuit, le bail est résilié de plein droit; si elle n'est détruite qu'en partie, le preneur peut, suivant les circonstances, demander ou une diminution du prix, ou la résiliation même du bail. Dans l'un et l'autre cas, il n'y a lieu à aucun dédommagement.

ART. 1724. Si, durant le bail, la chose louée a besoin de réparations urgentes et qui ne puissent être différées jusqu'à sa fin, le preneur doit les souffrir, quelque incommodité qu'elles lui causent, et quoiqu'il soit privé, pendant qu'elles se font, d'une partie de la chose louée.

Mais, si ces réparations durent plus de quarante jours, le prix du bail sera diminué à proportion du temps et de la partie de la chose louée dont il aura été privé.

Si les réparations sont de telle nature qu'elles rendent inhabitable ce qui est nécessaire au logement du preneur et de sa famille, celui-ci pourra faire résilier le bail.

NOTA XL.

(Pag. 97, lin. 18, ad verb. *Propter modicum damnum.*)

ART. 1769. Si le bail est fait pour plusieurs années, et que, pendant la durée du bail, la totalité ou la moitié d'une récolte au moins soit enlevée par des cas fortuits, le fermier peut demander une remise du prix de sa location, à moins qu'il ne soit indemnisé par les récoltes précédentes.

S'il n'est pas indemnisé, l'estimation de la remise ne peut avoir lieu qu'à la fin du bail, auquel temps il se fait une compensation de toutes les années de jouissance.

Et cependant le juge peut provisoirement dispenser le preneur de payer une partie du prix en raison de la perte soufferte.

ART. 1770. Si le bail n'est que d'une année, et que la perte soit de la totalité des fruits, ou au moins de la moitié, le preneur sera déchargé d'une partie proportionnelle du prix de la location.

Il ne pourra prétendre aucune remise, si la perte est moindre de moitié.

ART. 1771. Le fermier ne peut obtenir de remise lorsque la perte des fruits arrive après qu'ils sont séparés de la terre, à moins que le bail ne donne au propriétaire une quotité de la récolte en nature; auquel cas le propriétaire doit supporter sa part de la perte, pourvu que le preneur ne fût pas en demeure de lui délivrer sa portion de récolte.

Le fermier ne peut également demander une remise lorsque la cause du dommage était existante et connue à l'époque où le bail a été passé.

ART. 1772. Le preneur peut être chargé des cas fortuits par une stipulation expresse.

ART. 1773. Cette stipulation ne s'entend que des cas fortuits ordinaires, tels que grêle, feu du ciel, gelée ou coulure.

Elle ne s'entend pas des cas fortuits extraordinaires, tels que les ravages de la guerre, ou une inondation, auxquels le pays n'est pas sujet, à moins que le preneur n'ait été chargé de tous les cas fortuits prévus ou imprévus.

Notandum autem ex jure novo non posse pretium locationis seu pensionem à conductore solvendam augeri tempore locationis nondum elapso, quamvis ob cœli clementiam uberioribus fructus proveniant.

NOTA XLI.

(Pag. 97, lin. 26, ad verb. *Expensas*.)

ART. 1720. Le bailleur est tenu de délivrer la chose en bon état de réparation de toute espèce.

Il doit y faire, pendant la durée du bail, toutes les réparations qui peuvent devenir nécessaires, autres que les locatives.

ART. 1754. Les réparations locatives ou de menu entretien dont le locataire est tenu, s'il n'y a clause contraire, sont celles désignées comme telles par l'usage des lieux, et, entre autres, les réparations à faire,

Aux âtres, contre-cœurs, chambranles et tablettes des cheminées;

Au recrépiment du bas des murailles des appartemens et autres lieux d'habitation, à la hauteur d'un mètre;

Aux pavés et carreaux des chambres, lorsqu'il y en a seulement quelques-uns de cassés;

Aux vitres, à moins qu'elles ne soient cassées par la grêle ou autres accidens extraordinaires ou de force majeure, dont le locataire ne peut être tenu;

Aux portes, croisées, planches de cloison ou de fermeture de boutiques, gonds, targettes et serrures.

ART. 1755. Aucune des réparations réputées locatives n'est à la charge des locataires, quand elles ne sont occasionnées que par vétusté ou force majeure.

NOTA XLII.

(Pag. 97, lin. 34, ad verb. *Etsi incendium*.)

ART. 1731. S'il n'a pas été fait d'état des lieux, le preneur est présumé les avoir reçus en bon état de réparations locatives, et doit les rendre tels, sauf la preuve contraire.

ART. 1732. Il répond des dégradations ou des pertes qui arrivent pendant sa jouissance, à moins qu'il ne prouve qu'elles ont eu lieu sans sa faute.

ART. 1733. Il répond de l'incendie, à moins qu'il ne prouve,

Que l'incendie est arrivé par cas fortuit ou force majeure, ou par vice de construction ;

Ou que le feu a été communiqué par une maison voisine.

ART. 1734. S'il y a plusieurs locataires, tous sont solidairement responsables de l'incendie ;

À moins qu'ils ne prouvent que l'incendie a commencé dans l'habitation de l'un d'eux ; auquel cas celui-là seul en est tenu ;

Ou que quelques-uns ne prouvent que l'incendie n'a pu commencer chez eux ; auquel cas ceux-là n'en sont pas tenus.

ART. 1735. Le preneur est tenu des dégradations et des pertes qui arrivent par le fait des personnes de sa maison ou de ses sous-locataires.

NOTA XLIII.

(Pag. 97, lin. 46, ad verb. *Alteri locare.*)

ART. 1717. Le preneur a le droit de sous-louer, et même de céder son bail à un autre, si cette faculté ne lui a pas été interdite.

Elle peut être interdite pour le tout ou partie.

Cette clause est toujours de rigueur.

ART. 1763. Celui qui cultive sous la condition d'un partage de fruits avec le bailleur, ne peut ni sous-louer ni céder, si la faculté ne lui en a été expressément accordée par le bail.

NOTA XLIV.

(Pag. 97, lin. ult. ad verb. *Ante tempus.*)

ART. 1761. Le bailleur ne peut résoudre la location, encore qu'il déclare vouloir occuper par lui-même la maison louée, s'il n'y a eu convention contraire.

ART. 1762. S'il a été convenu, dans le contrat de louage, que le bailleur pourrait venir occuper la maison, il est tenu de signifier d'avance un congé aux époques déterminées par l'usage des lieux.

Pro cæteris casibus vide articulos 1729, 1752 et 1724 quos jam supra retulimus.

ART. 1760. En cas de résiliation par la faute du locataire, celui-ci est tenu de payer le prix du bail pendant le temps nécessaire à la relocation, sans préjudice des dommages et intérêts qui ont pu résulter de l'abus.

NOTA XLV.

(Pag. 98, lin. 8, ad verb. *Successor universalis.*)

ART. 1742. Le contrat de louage n'est point résolu par la mort du bailleur, ni par celle du preneur.

ART. 1743. Si le bailleur vend la chose louée, l'acquéreur ne peut expulser le fermier ou le locataire qui a un bail authentique ou dont la date est certaine, à moins qu'il ne se soit réservé ce droit par le contrat de bail.

Sed in hoc ultimo casu conductori debetur indemnitas de qua vide *art. 1744 et seqq.*

ART. 1748. L'acquéreur qui veut user de la faculté, réservée par le bail, d'expulser le fermier ou locataire en cas de vente, est en outre tenu d'avertir le locataire au temps d'avance usité dans le lieu pour les congés.

Il doit aussi avertir le fermier de biens ruraux au moins un an à l'avance.

NOTA XLVI.

(Pag. 98, lin. 35, ad verb. *Sui mariti.*)

Ut locatio quæ fit à tutore vel marito pupillum aut uxorem obliget, servandæ sunt quoad tempus et durationem quædam regulæ, quas vide, si lubet in *art. 1429 et 1430.*

NOTA XLVII.

(Pag. 101, lin. 37, ad tit. verb. *Ludus.*)

De ludo et sponsione hæc tantum statuuntur in Codice civili.

ART. 1965. La loi n'accorde aucune action pour une dette de jeu ou pour le paiement d'un pari.

ART. 1966. Les jeux propres à exercer au fait des armes, les courses à pied ou à cheval, les courses de chariot, le jeu de paume et autres jeux de même nature qui tiennent à l'adresse et à l'exercice du corps, sont exceptés de la disposition précédente.

Néanmoins, le tribunal peut rejeter la demande, quand la somme lui paraît excessive.

ART. 1967. Dans aucun cas le perdant ne peut répéter ce qu'il a volontairement payé, à moins qu'il n'y ait eu, de la part du gagnant, dol, supercherie ou escroquerie.

NOTA XLVIII.

(Pag. 118, lin. 28, ad verb. *Inter se.*)

ART. 1832. La société est un contrat par lequel deux ou plusieurs personnes conviennent de mettre quelque chose en commun, dans la vue de partager le bénéfice qui pourra en résulter.

ART. 1833. Toute société doit avoir un objet licite, et être contractée pour l'intérêt commun des parties.

Chaque associé doit y apporter ou de l'argent, ou d'autres biens, ou son industrie.

Distinguitur in jure civili duplex societas, una particularis quæ habet pro objecto vel res aliquas determinatas, vel aliquam in specie negotiationem, *art. 1841 et 1842*; altera universalis quæ comprehendit vel omnia bona præsentia, vel mobilia tantum et lucra futura. Vide *art. 1836 et seqq.*

ART. 1845. Chaque associé est débiteur, envers la société, de tout ce qu'il a promis d'y apporter.

Lorsque cet apport consiste en un corps certain, et que la société en est évincée, l'associé en est garant envers la société, de la même manière qu'un vendeur l'est envers son acheteur.

ART. 1847. Les associés qui se sont soumis à apporter leur industrie à la société, lui doivent compte de tous les gains qu'ils ont faits par l'espèce d'industrie qui est l'objet de cette société.

ART. 1850. Chaque associé est tenu, envers la société, des dommages qu'il lui a causés par sa faute, sans pouvoir compenser avec ces dommages les profits que son industrie lui aurait procurés dans d'autres affaires.

NOTA XLIX

(Pag. 118, lin. 34, ad verb. *Si pereat casu.*)

ART. 1851. Si les choses dont la jouissance seulement a été mise dans la société sont des corps certains et déterminés, qui ne se consomment point par l'usage, elles sont aux risques de l'associé propriétaire.

Si ces choses se consomment, si elles se détériorent en les gardant, si elles ont été destinées à être vendues, ou si elles ont été mises dans la société sur une estimation portée par un inventaire, elles sont aux risques de la société.

ART. 1852. Un associé a action contre la société, non-seulement à raison des sommes qu'il a déboursées pour elle, mais encore à raison des obligations qu'il a contractées de bonne foi pour les affaires de la société, et des risques inséparables de sa gestion.

ART. 1853. Lorsque l'acte de société ne détermine point la part de chaque associé dans les bénéfices ou pertes, la part de chacun est en proportion de sa mise dans le fonds de la société.

À l'égard de celui qui n'a apporté que son industrie, sa part dans les bénéfices ou dans les pertes est réglée comme si sa mise eût été égale à celle de l'associé qui a le moins apporté.

ART. 1855. La convention qui donnerait à l'un des associés la totalité des bénéfices, est nulle.

Il en est de même de la stipulation qui affranchirait de toute contribution aux pertes les sommes ou effets mis dans le fonds de la société par un ou plusieurs des associés.

Hinc patet in jure novo prohiberi triplicem contractum, de quo celeberrima agitur quaestio inter theologos utrum ex eo lucrum percipi possit absque periculo sortis in societate.

NOTA L.

(Pag. 122, lin. 42, ad verb. *Finiatur societas.*)

ART. 1865. La société finit,

- 1.° Par l'expiration du temps pour lequel elle a été contractée;
- 2.° Par l'extinction de la chose, ou la consommation de la négociation;
- 3.° Par la mort naturelle de quelqu'un des associés;
- 4.° Par la mort civile, l'interdiction ou la déconfiture de l'un d'eux;
- 5.° Par la volonté qu'un seul ou plusieurs expriment de n'être plus en société.

Notandum autem unius socii renuntiationem non admitti nisi propter gravem et legitimam causam si societas contracta fuit pro tempore

determinato, *art. 1871*; secus si contracta fuerit pro tempore indefinito, modo tamen hæc renuntiatio bona fide fiat, nec aliis noceat. *Art. 1869 et seq.*

Vide insuper de societate Codicem commercialem, *art. 19 et seqq.*

NOTA LI.

(Pag. 126, lln. 39, ad verb. *In pecoribus.*)

Societatis animalium, gallicè *bail à cheptel*, plures species in Codice distinguuntur. Licitæ sunt autem quælibet illæ societates, modo servantur conditiones lege definitæ, vel in specialibus conventionibus servantur æqualitas inter spem lucri et periculum damni.

ART. 1804. Le bail à cheptel simple est un contrat par lequel on donne à un autre des bestiaux à garder, nourrir et soigner, à condition que le preneur profitera de la moitié du croît, et qu'il supportera aussi la moitié de la perte.

Licitus est ille contractus etiam in foro conscientie; nec injustus reputari debet ex eo quod, animalibus pereuntibus, accipiens partem damni patiatur; nam si totum capitale pereat absque culpa accipientis, perit tradenti; si autem pars tantum pereat, periculum quod in se suscipit, sufficienter compensatur per spem lucri quod ei conceditur, sive in fœtu, sive in aliis emolumentis.

ART. 1810. Si le cheptel périt en entier sans la faute du preneur, la perte en est pour le bailleur.

S'il n'en périt qu'une partie, la perte est supportée en commun, d'après le prix de l'estimation originaire, et celui de l'estimation à l'expiration du cheptel.

ART. 1811. On ne peut stipuler,

Que le preneur supportera la perte totale du cheptel, quoique arrivée par cas fortuit et sans sa faute,

Ou qu'il supportera dans la perte une part plus grande que dans le profit,

Ou que le bailleur prélèvera à la fin du bail quelque chose de plus que le cheptel qu'il a fourni.

Toute convention semblable est nulle.

Le preneur profite seul des laitages, du fumier et du travail des animaux donnés à cheptel.

La laine et le croît se partagent.

ART. 1817. A la fin du bail, ou lors de sa résolution, il se fait une nouvelle estimation du cheptel.

Le bailleur peut prélever des bêtes de chaque espèce, jusqu'à concurrence de la première estimation; l'excédant se partage.

S'il n'existe pas assez de bêtes pour remplir la première estimation, le bailleur prend ce qui reste, et les parties se font raison de la perte.

Accipiens non tenetur de casu fortuito, nisi culpa ipsius præcesse-rit. *Art. 1807.*

ART. 1808. En cas de contestation, le preneur est tenu de prouver le cas fortuit, et le bailleur est tenu de prouver la faute qu'il impute au preneur.

Quantum ad alias species societatis animalium, vide Codicem civilem, *art. 1818 et seqq.*

NOTA LII.

(Pag. 129, lin. 21, ad verb. *Mulieres.*)

Ex jure positivo minores, interdicti, fidejussores esse non possunt; nec uxor absque consensu mariti, vel judicis auctoritate, ut satis constat ex antea dictis de iis qui sunt ad contrahendum inhabiles,

NOTA LIII.

(Pag. 129, lin. 25, ad verb. *Quam principalis.*)

ART. 2012. Le cautionnement ne peut exister que sur une obligation valable.

On peut néanmoins cautionner une obligation, encore qu'elle pût être annulée par une exception purement personnelle à l'obligé; par exemple, dans le cas de minorité.

ART. 2013. Le cautionnement ne peut excéder ce qui est dû par le débiteur, ni être contracté sous des conditions plus onéreuses.

Il peut être contracté pour une partie de la dette seulement, et sous des conditions moins onéreuses.

Le cautionnement qui excède la dette ou qui est contracté sous des conditions plus onéreuses, n'est point nul : il est seulement réductible à la mesure de l'obligation principale.

NOTA LIV.

(Pag. 129, lin. 28, ad verb. *Potest conveniri.*)

ART. 2021. La caution n'est obligée envers le créancier à le payer qu'à défaut du débiteur, qui doit être préalablement discuté dans ses biens, à moins que la caution n'ait renoncé au bénéfice de discussion, ou à moins qu'elle ne se soit obligée solidairement avec le débiteur : auquel cas l'effet de son engagement se règle par les principes qui ont été établis pour les dettes solidaires.

ART. 2022. Le créancier n'est obligé de discuter le débiteur principal que lorsque la caution le requiert, sur les premières poursuites dirigées contre elle.

ART. 2023. La caution qui requiert la discussion doit indiquer au créancier les biens du débiteur principal, et avancer les deniers suffisants pour faire la discussion.

Elle ne doit indiquer ni des biens du débiteur principal situés hors de l'arrondissement de la cour royale du lieu où le paiement doit être fait, ni des biens litigieux, ni ceux hypothéqués à la dette qui ne sont plus en la possession du débiteur.

ART. 2042. La caution judiciaire ne peut point demander la discussion du débiteur principal.

NOTA LV.

(Pag. 129, lin. 40, ad verb. *Non solvit.*)

ART. 2028. La caution qui a payé a son recours contre le débiteur principal, soit que le cautionnement ait été donné au su ou à l'insu du débiteur.

Ce recours a lieu tant pour le principal que pour les intérêts et les frais; néanmoins, la caution n'a de recours que pour les frais par elle faits depuis qu'elle a dénoncé au débiteur principal les poursuites dirigées contre elle.

Elle a aussi recours pour les dommages et intérêts, s'il y a lieu.

ART. 2032. La caution, même avant d'avoir payé, peut agir contre le débiteur, pour être par lui indemnisée,

1.° Lorsqu'elle est poursuivie en justice pour le paiement;

2.° Lorsque le débiteur a fait faillite, ou est en déconfiture;

3.° Lorsque le débiteur s'est obligé de lui rapporter sa décharge dans un certain temps;

4.° Lorsque la dette est devenue exigible par l'échéance du terme sous lequel elle avait été contractée;

5.° Au bout de dix années, lorsque l'obligation principale n'a point de terme fixe d'échéance, à moins que l'obligation principale, telle qu'une tutelle, ne soit pas de nature à pouvoir être éteinte avant un temps déterminé.

NOTA LVI.

(Pag. 130, lin. 11, ad verb. *Hypotheca.*)

Ex jure novo res in pignus data potest esse vel mobilis vel etiam immobilis; in priori casu contractus ille propriè dicitur pignus; in posteriori vocatur *antichresis*. Antichresis autem differt ab hypothecâ, eo quòd res in antichresi traditur creditori, dùm in hypothecâ non traditur sed solùm obligatur. Insuper notandum est per antichresim nullum privilegium conferri creditori in rem ipsam vel ejus pretium.

ART. 2091.

ART. 2073. Le gage confère au créancier le droit de se faire payer sur la chose qui en est l'objet, par privilège et préférence aux autres créanciers.

ART. 2074. Ce privilège n'a lieu qu'autant qu'il y a un acte public, ou sous seing privé, dûment enregistré, contenant la déclaration de la somme due, ainsi que l'espèce et la nature des choses remises en gage, ou un état annexé de leurs qualité, poids et mesure.

La rédaction de l'acte par écrit et son enregistrement ne sont néanmoins prescrits qu'en matière excédant la valeur de cent cinquante francs.

ART. 2076. Dans tous les cas, le privilège ne subsiste sur le gage qu'autant que ce gage a été mis et est resté en la possession du créancier ou d'un tiers convenu entre les parties.

NOTA LVII.

(Pag. 130, lin. 20, ad verb. *Fructificet.*)

ART. 2080. Le créancier répond, selon les règles établies au titre DES CONTRATS OU DES OBLIGATIONS CONVENTIONNELLES EN GÉNÉRAL, de la perte ou détérioration du gage qui serait survenue par sa négligence.

De son côté, le débiteur doit tenir compte au créancier des dépenses utiles et nécessaires que celui-ci a faites pour la conservation du gage.

ART. 2081. S'il s'agit d'une créance donnée en gage, et que cette créance porte intérêts, le créancier impute ces intérêts sur ceux qui peuvent lui être dus.

Si la dette pour sûreté de laquelle la créance a été donnée en gage ne porte point elle-même intérêts, l'imputation se fait sur le capital de la dette.

ART. 2085. L'antichrèse ne s'établit que par écrit.

Le créancier n'acquiert par ce contrat que la faculté de percevoir les fruits de l'immeuble, à la charge de les imputer annuellement sur les intérêts, s'il lui en est dû, et ensuite sur le capital de sa créance.

ART. 2086. Le créancier est tenu, s'il n'en est autrement convenu, de payer les contributions et les charges annuelles de l'immeuble qu'il tient en antichrèse.

Il doit également, sous peine de dommages et intérêts, pourvoir à l'entretien et aux réparations utiles et nécessaires de l'immeuble, sans à prélever sur les fruits toutes les dépenses relatives à ces divers objets.

NOTA LVIII.

(Pag. 130, lin. 32, ad verb. *Oppignorare.*)

ART. 2078. Le créancier ne peut, à défaut de paiement, disposer du gage, sauf à lui à faire ordonner en justice que ce gage lui demeurera en paiement et jusqu'à due concurrence, d'après une estimation faite par experts, ou qu'il sera vendu aux enchères.

Toute clause qui autoriserait le créancier à s'approprier le gage ou à en disposer sans les formalités ci-dessus, est nulle.

ART. 2079. Jusqu'à l'expropriation du débiteur, s'il y a lieu, il reste propriétaire du gage, qui n'est, dans la main du créancier, qu'un dépôt assurant le privilège de celui-ci.

ART. 2088. Le créancier ne devient point propriétaire de l'immeuble par le seul défaut de paiement au terme convenu; toute clause contraire est nulle; en ce cas, il peut poursuivre l'expropriation de son débiteur par les voies légales.

NOTA LIX.

(Pag. 131, lin. 29, ad verb. *Commoda minorum.*)

In jure novo minores dicuntur quicumque annum vigesimum primum non compleverunt. Iis autem omnibus, si parente careant, tutor

dari debet, sive sint puberes aut impuberes, sive sint invitati aut consentientes. Post annum vigesimum primum fiunt sui juris, nec indigent curetore.

NOTA LX

(Pag. 132, lin. 7, ad verb. *Proximiore idonei.*)

Triplex distinguitur tutela, scilicet legitima, testamentaria et dativa.

Tutela legitima ea est quæ ipsa lege et absque ulla formalitate patri aut matri vel aliis ascendentibus defertur.

ART. 390. Après la dissolution du mariage arrivée par la mort naturelle ou civile de l'un des époux, la tutelle des enfans mineurs et non émancipés appartient de plein droit au survivant des père et mère.

ART. 394. La mère n'est point tenue d'accepter la tutelle ; néanmoins, et en cas qu'elle la refuse, elle devra en remplir les devoirs jusqu'à ce quelle ait fait nommer un tuteur.

ART. 402. Lorsqu'il n'a pas été choisi au mineur un tuteur par le dernier mourant de ses père et mère, la tutelle appartient de droit à son aïeul paternel ; à défaut de celui-ci, à son aïeul maternel, et ainsi en remontant, de manière que l'ascendant paternel soit toujours préféré à l'ascendant maternel du même degré.

Tutela testamentaria ea est quam pater aut mater moriens alicui defert ; sic dicitur quia ordinariè defertur per testamentum, licet etiam conferri possit per declarationem coram notario, vel coram iudice.

ART. 397. Le droit individuel de choisir un tuteur parent, ou même étranger, n'appartient qu'au dernier mourant des père et mère.

ART. 399. La mère remariée, et non maintenue dans la tutelle des enfans de son premier mariage, ne peut leur choisir un tuteur.

ART. 400. Lorsque la mère remariée, et maintenue dans la tutelle, aura fait choix d'un tuteur aux enfans de son premier mariage, ce choix ne sera valable qu'autant qu'il sera confirmé par le conseil de famille.

Tutela dativa ea est quæ, deficientibus legitimâ et testamentariâ alicui defertur à consilio familiæ. Tutor hoc modo electus, sicut etiam testamento designatur, tutelam acceptare tenetur, nisi justam habeat causam excusationis.

ART. 405. Lorsqu'un enfant mineur et non émancipé restera sans père ni mère, ni tuteur élu par ces père ou mère, ni ascendans mâles, comme aussi lorsque le tuteur de l'une des qualités ci-dessus exprimées se trouvera ou dans le cas des exclusions dont il sera parlé ci-après, ou valablement excusé, il sera pourvu, par un conseil de famille, à la nomination d'un tuteur.

ART. 406. Ce conseil sera convoqué soit sur la réquisition et à la diligence des parens du mineur, de ses créanciers ou d'autres parties intéressées, soit même d'office et à la poursuite du juge de paix du domicile du mineur. Toute personne pourra dénoncer à ce juge de paix le fait qui donnera lieu à la nomination d'un tuteur.

Quæcumque spectant vel compositionem consilii familiæ, vel causas à tutela excusantes aut prohibentes vide, si lubet, in Codice civili.

ART. 420. Dans toute tutelle il y aura un subrogé tuteur nommé par le conseil de famille.

Ses fonctions consisteront à agir pour les intérêts du mineur, lorsqu'ils seront en opposition avec ceux du tuteur.

ART. 423. En aucun cas le tuteur ne votera pour la nomination du subrogé tuteur, lequel sera pris, hors le cas de frères germains, dans celle des deux lignes à laquelle le tuteur n'appartiendra point.

NOTA LXI.

(Pag. 132, lin. 14, ad verb. *Tenetur tutor.*)

ART. 450. Le tuteur prendra soin de la personne du mineur, et le représentera dans tous les actes civils.

Il administrera ses biens en bon père de famille, et répondra des dommages-intérêts qui pourraient résulter d'une mauvaise gestion.

Il ne peut ni acheter les biens du mineur, ni les prendre à ferme, à moins que le conseil de famille n'ait autorisé le subrogé tuteur à lui en passer bail, ni accepter la cession d'aucun droit ou créance contre son pupille.

NOTA LXII.

(Pag. 132, lin. 21, ad verb. *Bona immobilia minorum.*)

ART. 452. Dans le mois qui suivra la clôture de l'inventaire, le tuteur fera vendre, en présence du subrogé tuteur, aux enchères reçues par un officier public, et après des affiches ou publications dont le procès-verbal de vente fera mention, tous les meubles autres que ceux que le conseil de famille l'aurait autorisé à conserver en nature.

ART. 457. Le tuteur, même le père ou la mère, ne peut emprunter pour le mineur, ni aliéner ou hypothéquer ses biens immeubles, sans y être autorisé par un conseil de famille.

Cette autorisation ne devra être accordée que pour cause d'une nécessité absolue, ou d'un avantage évident.

Dans le premier cas, le conseil de famille n'accordera son autorisation qu'après qu'il aura été constaté, par un compte sommaire présenté par le tuteur, que les deniers, effets mobiliers et revenus du mineur sont insuffisants.

Le conseil de famille indiquera, dans tous les cas, les immeubles qui devront être vendus de préférence, et toutes les conditions qu'il jugera utiles.

ART. 458. Les délibérations du conseil de famille, relatives à cet objet, ne seront exécutées qu'après que le tuteur en aura demandé et obtenu l'homologation devant le tribunal de première instance, qui y statuera en la chambre du conseil, et après avoir entendu le procureur du roi.

Insuper in hoc casu venditio quasdam speciales exigit formalitates, de quibus vide Codicem, art. 459 et seqq.

NOTA LXIII.

(Pag. 132, lin. 30, ad verb. *Sine decreto judicis.*)

Idem concilii familiæ consensus requiritur ad acceptandam donationem, ad litem pro immobilibus intendendam, ad provocandam par-

titutionem, etc., art. 463 et seqq. Minor autem per seipsum prorsus inhabilis est ad hos actus.

NOTA LXIV.

(Pag. 132, lin. 42, ad verb. *Circa bona castrensia.*)

Abrogatur in jure novo distinctio inter bona castrensia et alia, nec habent minores de ullis bonis liberam administrationem

NOTA LXV.

(Pag. 133, lin ult. ad verb. *Si curatorem habeat.*)

Jam diximus post annum vigesimum primum minoritatem finire, et quemque fieri ad quoslibet contractus habilem, excepto tamen matrimonio. Datur autem curator minoribus emancipatis, qui facultatem habent bona sua administrandi; ea verò non possunt alienare nisi servando formalitates quæ pro minore non emancipato requiruntur.

ART. 481. Le mineur émancipé passera les baux dont la durée n'excèdera point neuf ans; il recevra ses revenus, en donnera décharge, et fera tous les actes qui ne sont que de pure administration, sans être restituable contre ces actes dans tous les cas où le majeur ne le seroit pas lui-même.

ART. 482. Il ne pourra intenter une action immobilière, ni y dé fendre, même recevoir et donner décharge d'un capital mobilier, sans l'assistance de son curateur qui, au dernier cas, surveillera l'emploi du capital reçu.

ART. 484. Il ne pourra non plus vendre ni aliéner ses immeubles, ni faire aucun acte autre que ceux de pure administration, sans observer les formes prescrites au mineur non émancipé.

A l'égard des obligations qu'il auroit contractées par voie d'achat, ou autrement, elles seront réductibles en cas d'excès : les tribunaux prendront, à ce sujet, en considération la fortune du mineur, la bonne ou mauvaise foi des personnes qui auront contracté avec lui, l'utilité ou l'inutilité des dépenses.

NOTA LXVI.

(Pag. 134, lin. 13, ad verb. *Singulis annis.*)

ART. 470. Tout tuteur, autre que le père et la mère, peut être tenu, même durant la tutelle, de remettre au subrogé tuteur des états, de situation de sa gestion, aux époques que le conseil de famille aurait jugé à propos de fixer, sans néanmoins que le tuteur puisse être astreint à en fournir plus d'un chaque année.

Ces états de situation seront rédigés et remis, sans frais, sur papier non timbré, et sans aucune formalité de justice.

NOTA LXVII.

(Pag. 135, lin. 19, ad verb. *Hæredis institutione.*)

ART. 893. On ne pourra disposer de ses biens, à titre gratuit, que

par donation entre-vifs ou par testament, dans les formes ci-après établies.

ART. 895. Le testament est un acte par lequel le testateur dispose, pour le temps où il n'existera plus, de tout ou partie de ses biens, et qu'il peut révoquer.

ART. 967. Toute personne pourra disposer par testament, soit sous le titre d'institution d'héritiers, soit sous le titre de legs, soit sous toute autre dénomination propre à manifester sa volonté.

ART. 968. Un testament ne pourra être fait dans le même acte par deux ou plusieurs personnes, soit au profit d'un tiers, soit à titre de disposition réciproque et mutuelle.

Ex his articulis concludere est in jure nove non agnoscere distinctionem inter testamentum, codicillum aut legatum, sed omnes dispositiones ultimæ voluntatis, sub quocumque nomine fiant, pariter subijci regulis pro testamento statutis; sequitur insuper patrem et matrem non posse simul per unum et idem testamentum bona sua inter filios dividere; secus verò per donationem inter vivos.

NOTA LXVIII.

(Pag. 135, lin. 44, ad verb. *Testamentum est duplex.*

ART. 969. Un testament pourra être olographe, ou fait par acte public ou dans la forme mystique.

ART. 970. Le testament olographe ne sera point valable, s'il n'est écrit en entier, daté et signé de la main du testateur : il n'est assujéti à aucune autre forme.

ART. 999. Un Français qui se trouvera en pays étranger, pourra faire ses dispositions testamentaires par acte sous signature privée, ainsi qu'il est prescrit en l'article 970, ou par acte authentique, avec les formes usitées dans le lieu où cet acte sera passé.

Hinc non absolutè necessaria est designatio loci, bene verò diei, mensis et anni indicatio quæ potest in qualibet parte testamenti collocari. Appositio autem nominis in forma chirographi ad finem est apponenda, et quidquid eam sequitur prout nullum reputatur.

Lineæ interpositæ validæ sunt, si propriâ manu testatoris scriptæ fuerint; si vero alienâ manu scriptæ fuerint et à testatore approbatæ, non solum nullæ sunt, sed etiam invalidum reddunt testamentum. Idem dicendum si vel unicum verbum alienâ manu scribatur in corpore testamenti; secus verò si quid extra corpus testamenti scriptum sit nec à testatore approbatum.

Lituræ irritant solummodò dispositiones deletas. Ita pro his omnibus jurisperiti.

ART. 971. Le testament par acte public est celui qui est reçu par deux notaires, en présence de deux témoins; ou par un notaire, en présence de quatre témoins.

ART. 972. Si le testament est reçu par deux notaires, il leur est dicté par le testateur, et il doit être écrit par l'un de ces notaires, tel qu'il est dicté.

S'il n'y a qu'un notaire, il doit également être dicté par le testateur, et écrit par ce notaire.

Dans l'un et l'autre cas, il doit en être donné lecture au testateur, présence des témoins.

Il est fait du tout mention expresse.

ART. 973. Ce testament doit être signé par le testateur : s'il déclare qu'il ne sait ou ne peut signer, il sera fait dans l'acte mention expresse de sa déclaration, ainsi que de la cause qui l'empêche de signer.

ART. 975. Ne pourront être pris pour témoins du testament, par acte public, ni les légataires, à quelque titre qu'ils soient, ni leurs parens ou alliés jusqu'au quatrième degré inclusivement, ni les clercs des notaires par lesquels les actes seront reçus.

ART. 980. Les témoins appelés pour être présens aux testamens devront être mâles, majeurs, sujets du roi, jouissant des droits civils.

Testamentum mysticum illud est in quo testator secretò de rebus suis disponit, quodque clausum et signatum offertur notario coram sex testibus ab eodem testatore asserente hoc esse suum testamentum à se scriptum et subscriptum, vel ab alio scriptum et à se subscriptum. Vide art. 976 et seqq.

NOTA LXIX.

(Pag. 136, lin. 42, ad verb. *Solemnitatum*.)

Omnes formalitates in Codice civili pro variis testamentis præscriptæ sub poenâ nullitatis requiruntur; nec ullum admittitur discrimen quoad forum externum inter dispositiones pias vel profanas. Vide art. 1001.

NOTA LXX.

(Pag. 138, lin. 30, ad verb. *Tempore pestis*.)

ART. 985. Les testamens faits dans un lieu avec lequel toute communication sera interceptée à cause de la peste ou autre maladie contagieuse, pourront être faits devant le juge de paix, ou devant l'un des officiers municipaux de la commune, en présence de deux témoins.

ART. 986. Cette disposition aura lieu, tant à l'égard de ceux qui seraient attaqués de ces maladies, que de ceux qui seraient dans les lieux qui en sont infectés, encore qu'ils ne fussent pas actuellement malades.

ART. 987. Les testamens mentionnés aux deux précédens articles deviendront nuls six mois après que les communications auront été rétablies dans le lieu où le testateur se trouve, ou six mois après qu'il aura passé dans un lieu où elles ne seront point interrompues.

NOTA LXXI.

(Pag. 140, lin. 17, ad verb. *Fideicommissi*.)

Sedulo notandum est in jure novo substitutiones vel fideicommissa quæ fierent in gratiam personæ inhabilis ad accipiendum omnino prohiberi. Idem dicendum de fideicommissis quibus hæres aut legatarius ad rem conservandam et postea tradendam alteri teneretur, quibusdam tantum casibus exceptis; secus si rem statim tradere debeat. Vide infrà dicenda de substitutionibus.

NOTA LXXII.

(Pag. 140, lin. 34, ad verb. *Milités*.)

ART. 981. Les testamens des militaires et des individus employés

dans les armées pourront, en quelque pays que ce soit, être reçus par un chef de bataillon ou d'escadron, ou par tout autre officier d'un grade supérieur, en présence de deux témoins, ou par deux commissaires des guerres, ou par un de ces commissaires en présence de deux témoins.

ART. 982. Ils pourront encore, si le testateur est malade ou blessé, être reçus par l'officier de santé en chef, assisté du commandant militaire chargé de la police de l'hospice.

ART. 983. Les dispositions des articles ci-dessus n'auront lieu qu'en faveur de ceux qui seront en expédition militaire, ou en quartier, ou en garnison hors du territoire français, ou prisonniers chez l'ennemi; sans que ceux qui seront en quartier ou en garnison dans l'intérieur puissent en profiter, à moins qu'ils ne se trouvent dans une place assiégée ou dans une citadelle et autres lieux dont les portes soient fermées et les communications interrompues à cause de la guerre.

ART. 984. Le testament fait dans la forme ci-dessus établie, sera nul six mois après que le testateur sera revenu dans un lieu où il aura la liberté d'employer les formes ordinaires.

NOTA LXXIII.

(Pag. 141, lin. 5, ad verb. *Legatorum.*)

Legatum relictum personæ determinatæ, ut nubat, ei non acquiritur ex jure novo, si fiat religiosa, nisi constet non voluisse testatorem nuptias exigere tanquam conditionem legati. Nam corruunt legata si conditiones non impleantur, modò non sint impossibiles vel legibus aut bonis moribus contrariæ, ut infra dicitur.

Cæterum occasione legatorum quædam hæc dicenda judicamus de variis dispositionibus quæ per testamentum ex jure novo fieri possunt.

ART. 1002. Les dispositions testamentaires sont ou universelles, ou à titre universel, ou à titre particulier.

Chacune de ces dispositions, soit qu'elle ait été faite sous la dénomination d'institution d'héritier, soit qu'elle ait été faite sous la dénomination de legs, produira son effet suivant les règles ci-après établies pour les legs universels, pour les legs à titre universel, et pour les legs particuliers.

ART. 1003. Le legs universel est la disposition testamentaire par laquelle le testateur donne à une ou plusieurs personnes l'universalité des biens qu'il laissera à son décès.

Intellige tamen si pluribus conjunctim universa bona legaverit; alioquin si partem unuscujusque determinaverit, legatum erit tantum titulo universali. Adverte insuper legatum universale non excludere alia legata titulo particulari et etiam titulo universali.

ART. 1004. Lorsqu'au décès du testateur il y a des héritiers auxquels une quotité de ses biens est réservée par la loi, ces héritiers sont saisis de plein droit, par sa mort, de tous les biens de la succession; et le légataire universel est tenu de leur demander la délivrance des biens compris dans le testament.

ART. 1005. Néanmoins, dans les mêmes cas, le légataire universel aura la jouissance des biens compris dans le testament, à compter du jour du décès, si la demande en délivrance a été faite dans l'année, depuis cette époque: sinon, cette jouissance ne commencera que du jour

de la demande formée en justice, ou du jour que la délivrance aurait été volontairement consentie.

ART. 1006. Lorsqu'au décès du testateur il n'y aura pas d'héritiers auxquels une quotité de ses biens soit réservée par la loi, le légataire universel sera saisi de plein droit par la mort du testateur, sans être tenu de demander la délivrance.

Attamen si testamentum sit olographum vel mysticum, necesse est ut præsidi tribunalis præsentatum fuerit et legatarius ab eo possessionem obtineat, art. 1007 et 1008.

ART. 1010. Le legs à titre universel est celui par lequel le testateur lègue une quote-part des biens dont la loi lui permet de disposer, telle qu'une moitié un tiers, ou tous ses immeubles, ou tout son mobilier, ou une quotité fixe de tous ses immeubles ou de tout son mobilier.

Tout autre legs, ne forme qu'une disposition à titre particulier.

ART. 1011. Les légataires à titre universel seront tenus de demander la délivrance aux héritiers auxquels une quotité des biens est réservée par la loi ; à leur défaut, aux légataires universels ; et à défaut de ceux-ci, aux héritiers appelés dans l'ordre établi au titre *des Successions*.

ART. 1014. Tout legs pur et simple donnera au légataire, du jour du décès du testateur, un droit à la chose léguée, droit transmissible à ses héritiers ou ayant cause.

Néanmoins le légataire particulier ne pourra se mettre en possession de la chose léguée, ni en prétendre les fruits ou intérêts, qu'à compter du jour de sa demande en délivrance, formée suivant l'ordre établi par l'article 1011, ou du jour auquel cette délivrance lui aurait été volontairement consentie.

ART. 1015. Les intérêts ou fruits de la chose léguée courront au profit du légataire, dès le jour du décès, et sans qu'il ait formé sa demande en justice,

1° Lorsque le testateur aura expressément déclaré sa volonté à cet égard, dans le testament ;

2° Lorsqu'une rente viagère ou une pension aura été léguée à titre d'alimens.

ART. 1018. La chose léguée sera délivrée avec les accessoires nécessaires, et dans l'état où elle se trouvera au jour du décès du donateur.

ART. 1019. Lorsque celui qui a légué la propriété d'un immeuble l'a ensuite augmentée par des acquisitions, ces acquisitions, fussent-elles contiguës, ne seront pas censées, sans une nouvelle disposition, faire partie du legs.

Il en sera autrement des embellissemens ou des constructions nouvelles faites sur le fonds légué, ou d'un enclos dont le testateur aurait augmenté l'enceinte.

Quænam sint autem obligationes legatariorum quoad debita vel alia onera hæreditatis, vide infra.

NOTA LXXIV.

(Pag. 143, lin. 46, ad verb. *Nuptiis abstinere.*)

Hæc conditio, si non nupserit, haberetur ex jure novo tanquam non apposita, etiam erga viduam, nisi quando imponitur viduæ a priori conjuge. Ita *Delvincourt*.

NOTA LXXV.

(Pag. 144, lin. 8, ad verb. *Illa moriatur.*)

Legatum relictum puellæ, ut nubat, transit ad hæredes si illa moriatur ante nuptias, nisi constet hanc fuisse mentem testatoris ut legati validitas pendeat à nuptiis tanquam conditione.

ART. 1040. Toute disposition testamentaire faite sous une condition dépendante d'un événement incertain, et telle que, dans l'intention du testateur, cette disposition ne doive être exécutée qu'autant que l'événement arrivera ou n'arrivera pas, sera caduque, si l'héritier institué ou le légataire décède avant l'accomplissement de la condition.

ART. 1041. La condition qui, dans l'intention du testateur, ne fait que suspendre l'exécution de la disposition, n'empêchera pas l'héritier institué, ou le légataire, d'avoir un droit acquis et transmissible à ses héritiers.

NOTA LXXVI.

(Pag. 147, lin. 43, ad verb. *Futuræ hæreditatis.*)

In jure novo prohibetur omnino renuntiatio futuræ hæreditatis vel quælibet circa eam stipulatio.

ART. 791. On ne peut, même par contrat de mariage, renoncer à la succession d'un homme vivant, ni aliéner les droits éventuels qu'on peut avoir à cette succession.

ART. 1130. Les choses futures peuvent être l'objet d'une obligation. On ne peut cependant renoncer à une succession non ouverte, ni faire aucune stipulation sur une pareille succession, même avec le consentement de celui de la succession duquel il s'agit.

NOTA LXXVII.

(Pag. 150, lin. 4, ad verb. *Illi à testatore.*)

ART. 1025. Le testateur pourra nommer un ou plusieurs exécuteurs testamentaires.

ART. 1028. Celui qui ne peut s'obliger, ne peut pas être exécuteur testamentaire.

ART. 1029. La femme mariée ne pourra accepter l'exécution testamentaire qu'avec le consentement de son mari.

Si elle est séparée de biens, soit par contrat de mariage, soit par jugement, elle le pourra avec le consentement de son mari, ou, à son refus, autorisée par la justice, conformément à ce qui est prescrit par les articles 217 et 219, au titre *du Mariage*.

ART. 1030. Le mineur ne pourra être exécuteur testamentaire, même avec l'autorisation de son tuteur ou curateur.

NOTA LXXVIII.

(Pag. 151, lin. 13, ad verb. *Dando satisfact.*)

ART. 1022. Lorsque le legs sera d'une chose indéterminée, l'héri-

tier ne sera pas obligé de la donner de la meilleure qualité, et il ne pourra l'offrir de la plus mauvaise.

NOTA LXXIX.

(Pag. 152, lin. 25, ad verb. *Hæreditatem.*)

ART. 1031. Les exécuteurs testamentaires feront apposer les scellés, s'il y a des héritiers mineurs, interdits ou absents.

Ils feront faire, en présence de l'héritier présomptif, ou lui dûment appelé, l'inventaire des biens de la succession.

Ils provoqueront la vente du mobilier, à défaut de deniers suffisans pour acquitter les legs.

Ils veilleront à ce que le testament soit exécuté; et ils pourront, en cas de contestation sur son exécution, intervenir pour en soutenir la validité.

Ils devront, à l'expiration de l'année du décès du testateur, rendre compte de leur gestion.

NOTA LXXX.

(Pag. 153, lin. 14, ad verb. *Aliis gratificari.*)

Vide infra art. 927 ubi de hæredibus necessariis. Consule insuper articulos jam citatos et infra referendos de legatis.

NOTA LXXXI.

(Pag. 154, lin. 5, ad verb. *Prohibeantur.*)

Quinam jure positivo prohibeantur de bonis suis per testamentum disponere, vide superiùs, inter adnotationes de donationibus.

NOTA LXXXII.

(Pag. 154, lin. 33, ad verb. *Specialiter prohibeatur.*)

Ex jure hodierno sunt omninò incapaces accipiendi per donationem inter vivos aut per testamentum, 1° civiliter mortui, præter alimenta, art. 25; 2° uxores absque mariti vel judicis auctoritate, art. 217 et 219; 3° qui non nascitur *vitalis*, id est adeo formatus ut vivere possit. Quidam alii insuper sunt incapaces accipiendi à quibusdam personis, v. gr. tutor à pupillo, etc.

ART. 906. Pour être capable de recevoir entre-vifs, il suffit d'être conçu au moment de la donation.

Pour être capable de recevoir par testament, il suffit d'être conçu à l'époque du décès du testateur.

Néanmoins la donation ou le testament n'auront leur effet qu'autant que l'enfant sera né viable.

ART. 907. Le mineur, quoique parvenu à l'âge de seize ans, ne pourra, même par testament, disposer au profit de son tuteur.

Le mineur, devenu majeur, ne pourra disposer, soit par donation entre-vifs, soit par testament, au profit de celui qui aura été son tu-

teur, si le compte définitif de la tutelle n'a été préalablement rendu et apuré.

Sont exceptés, dans les deux cas ci-dessus, les ascendans des mineurs, qui sont ou qui ont été leurs tuteurs.

ART. 908. Les enfans naturels ne pourront, par donation entre-vifs ou par testament, rien recevoir au-delà de ce qui leur est accordé au titre *des Successions*.

Vide infra articulos 757 et 758, ubi de hæredibus succedentibus ab intestato.

ART. 909. Les docteurs en médecine ou en chirurgie, les officiers de santé et les pharmaciens qui auront traité une personne pendant la maladie dont elle meurt, ne pourront profiter des dispositions entre-vifs ou testamentaires qu'elle aurait faites en leur faveur pendant le cours de cette maladie.

Sont exceptées, 1° les dispositions rémunératoires faites à titre particulier, eu égard aux facultés du disposant et aux services rendus; 2° Les dispositions universelles, dans le cas de parenté jusqu'au quatrième degré inclusivement, pourvu toutefois que le décédé n'ait pas d'héritiers en ligne directe, à moins que celui au profit de qui la disposition a été faite, ne soit lui-même du nombre de ces héritiers.

Les mêmes règles seront observées à l'égard du ministre du culte.

ART. 910. Les dispositions entre-vifs ou par testament, au profit des hospices, des pauvres d'une commune, ou d'établissements d'utilité publique, n'auront leur effet qu'autant qu'elles seront autorisées par une ordonnance royale.

ART. 911. Toute disposition au profit d'un incapable sera nulle, soit qu'on la déguise sous la forme d'un contrat onéreux, soit qu'on la fasse sous le nom de personnes interposées.

Seront réputées personnes interposées, les père et mère, les enfans et descendans, et l'époux de la personne incapable.

Advertendum insuper hæredem vel legatarium excludi ab hæreditate, 1° si vitæ testatoris attentaverit; 2° si erga eum reus fuerit sævitiarum, vel atrocis injuriæ; 3° si memoriæ illius gravem injuriam intulerit, art. 1046 et 1047. 4° Si defuncti occisionem non denuntiaverit, modò tamen sit major.

ART. 727. Sont indignes de succéder, et, comme tels, exclus des successions :

1° Celui qui serait condamné pour avoir donné ou tenté de donner la mort au défunt ;

2° Celui qui a porté contre le défunt une accusation capitale jugée calomnieuse ;

3° L'héritier majeur qui, instruit du meurtre du défunt, ne l'aura pas dénoncé à la justice.

NOTA LXXXIII.

(Pag. 156, lin. 23, ad verb. *Debeat*.)

ART. 913. Les libéralités, soit par actes entre-vifs, soit par testament, ne pourront excéder la moitié des biens du disposant, s'il ne laisse à son décès qu'un enfant légitime; le tiers, s'il laisse deux enfans; le quart, s'il en laisse trois ou un plus grand nombre.

ART. 914. Sont compris dans l'article précédent, sous le nom d'en-

fans, les descendants en quelque degré que ce soit; néanmoins ils ne sont comptés que pour l'enfant qu'ils représentent dans la succession du disposant.

ART. 915. Les libéralités, par actes entre-vifs ou par testament, ne pourront excéder la moitié des biens, si, à défaut d'enfant, le défunt laisse un ou plusieurs ascendans dans chacune des lignes paternelle et maternelle; et les trois quarts, s'il ne laisse d'ascendans que dans une ligne.

Les biens ainsi réservés au profit des ascendans, seront par eux recueillis dans l'ordre où la loi les appelle à succéder; ils auront seuls droit à cette réserve, dans tous les cas où un partage en concurrence avec des collatéraux ne leur donnerait pas la quotité de biens à laquelle elle est fixée.

Hinc si veniant ascendentes ad partitionem hæreditatis cum aliis hæredibus collateralibus; et pars eorum post solutionem legati non sit æquivalens reservationi, compleri debet ex parte hæredum collateralium.

ART. 916. A défaut d'ascendans et de descendants, les libéralités par actes entre-vifs ou testamentaires pourront épuiser la totalité des biens.

ART. 917. Si la disposition par acte entre-vifs ou par testament est d'un usufruit ou d'une rente viagère dont la valeur excède la quotité disponible, les héritiers au profit desquels la loi fait une réserve, auront l'option, ou d'exécuter cette disposition, ou de faire l'abandon de la propriété de la quotité disponible.

Ex his omnibus concludere est nullam institui reservationem in gratiam fratrum vel sororum; sed locum habet in gratiam filiorum naturalium, modo legaliter agniti fuerint. Notandum insuper reservationem solvendam esse ex rebus successionis non vero ex æquivalenti.

ART. 920. Les dispositions soit entre-vifs, soit à cause de mort, qui excéderont la quotité disponible, seront réductibles à cette quotité lors de l'ouverture de la succession.

ART. 921. La réduction des dispositions entre-vifs ne pourra être demandée que par ceux au profit desquels la loi fait la réserve, par leurs héritiers ou ayant cause : les donataires, les légataires, ni les créanciers du défunt, ne pourront demander cette réduction, ni en profiter.

Attamen si debita donationem præcesserint, censet *Delvincourt* creditores obtinere posse donationis rescissionem, probando illam fuisse factam in eorum fraudem.

ART. 922. La réduction se détermine en formant une masse de tous les biens existans au décès du donateur ou testateur. On y réunit fictivement ceux dont il a été disposé par donation entre-vifs, d'après leur état à l'époque des donations et leur valeur au temps du décès du donateur. On calcule sur tous ces biens, après en avoir déduit les dettes, quelle est, eu égard à la qualité des héritiers qu'il laisse, la quotité dont il a pu disposer.

ART. 923. Il n'y aura jamais lieu à réduire les donations entre-vifs qu'après avoir épuisé la valeur de tous les biens compris dans les dispositions testamentaires; et lorsqu'il y aura lieu à cette réduction, elle se fera en commençant par la dernière donation, et ainsi de suite en remontant des dernières aux plus anciennes.

ART. 925. Lorsque la valeur des donations entre-vifs excédera ou

égalerà la quotité disponible, toutes les dispositions testamentaires seront caduques.

Ratio est quia novissimæ donationes ex sunt quæ impediunt ne reservatio maneat integra; porro donationes quæ fiunt per testamentum sunt omnium novissimæ, et cum eodem tempore, scilicet tempore mortis perficiantur, omnes pro rata parte reduci debent.

ART. 926. Lorsque les dispositions testamentaires excéderont, soit la quotité disponible, soit la portion de cette quotité qui resterait après avoir déduit la valeur des donations entre-vifs, la réduction sera faite au marc le franc, sans aucune distinction entre les legs universels et les legs particuliers.

ART. 927. Néanmoins, dans tous les cas où le testateur aura expressément déclaré qu'il entend que tel legs soit acquitté de préférence aux autres, cette préférence aura lieu; et le legs qui en sera l'objet ne sera réduit qu'autant que la valeur des autres ne remplirait pas la réserve légale.

ART. 928. Le donataire restituera les fruits de ce qui excédera la portion disponible, à compter du jour du décès du donateur, si la demande en réduction a été faite dans l'année; sinon, du jour de la demande.

NOTA LXXXIV.

(Pag. 156, lin. 36, ad verb. *Iusta causæ exheredandi*.)

Ex jure novo parentes filios exheredare non possunt. Isti tamen juxta *Delvincourt* excludi possent ab hæreditate tanquam indigni, si vitæ parentis attentaverint, vel si eum de crimine capitali accusaverint, quod calumniosum judicetur.

NOTA LXXXV.

(Pag. 158, lin. 15, ad verb. *Rumpi testamentum*.)

Hic quædam adnotanda sunt de caducitate testamentorum et eorum revocatione. Porro plura possunt simul existere testamenta quæ pariter executioni mandari debent in iis quæ non sunt contraria, si priora non expresse revocentur per posteriora.

ART. 1035. Les testamens ne pourront être révoqués, en tout ou en partie, que par un testament postérieur, ou par un acte devant notaire, portant déclaration du changement de volonté.

ART. 1036. Les testamens postérieurs qui ne révoqueront pas d'une manière expresse les précédens, n'annuleront, dans ceux-ci, que celles des dispositions y contenues qui se trouveront incompatibles avec les nouvelles, ou qui seront contraires.

ART. 1037. La révocation faite dans un testament postérieur aura tout son effet, quoique ce nouvel acte reste sans exécution par l'incapacité de l'héritier institué ou du légataire, ou par le refus de recueillir.

ART. 1038. Toute aliénation, celle même par vente avec faculté de rachat ou par échange, que fera le testateur de tout ou partie de la chose léguée, emportera la révocation du legs pour tout ce qui a été aliéné, encore que l'aliénation postérieure soit nulle, et que l'objet soit rentré dans la main du testateur.

Insuper hæredes testamenti revocationem obtinere possunt ¹⁰ prop.

ter inexecutionem conditionum, 2° si legatarius vitæ testatoris attenterit; 3° si erga eum reus sit sævitiarum vel atrocis injuriæ.

ART. 1046. Les mêmes causes qui, suivant l'article 954 et les deux premières dispositions de l'article 955, autoriseront la demande en révocation de la donation entre-vifs, seront admises pour la demande en révocation des dispositions testamentaires.

ART. 1047. Si cette demande est fondée sur une injure grave faite à la mémoire du testateur, elle doit être intentée dans l'année, à compter du jour du délit.

Testamentum etiam non revocatum effectu caret in variis casibus et legata fiunt caduca.

ART. 1039. Toute disposition testamentaire sera caduque, si celui en faveur de qui elle est faite n'a pas survécu au testateur.

ART. 1040. Toute disposition testamentaire faite sous une condition dépendante d'un événement incertain, et telle que, dans l'intention du testateur, cette disposition ne doive être exécutée qu'autant que l'événement arrivera ou n'arrivera pas, sera caduque, si l'héritier institué ou le légataire décède avant l'accomplissement de la condition.

ART. 1041. La condition qui, dans l'intention du testateur, ne fait que suspendre l'exécution de la disposition, n'empêchera pas l'héritier institué ou le légataire, d'avoir un droit acquis et transmissible à ses héritiers.

ART. 1042. Le legs sera caduc, si la chose léguée a totalement péri pendant la vie du testateur.

Il en sera de même si elle a péri depuis sa mort, sans le fait et la faute de l'héritier, quoique celui-ci ait été mis en retard de la délivrer, lorsqu'elle eût également dû périr entre les mains du légataire.

ART. 1043. La disposition testamentaire sera caduque, lorsque l'héritier institué ou le légataire la répudiera, ou se trouvera incapable de la recueillir.

NOTA LXXXVI.

(Pag. 158, lin. 25, ad verb. *Liberos naturales.*)

Jam diximus reservationem pro filiis naturalibus locum habere, modo legaliter agniti fuerint; idque admittendum etiam respectu patris. Fratres autem et sorores jus non habent ad reservationem; sed ab intestato succedunt ac proinde revocationem testamenti vel caducitatem legati possunt obtinere propter causas supra memoratas.

NOTA LXXXVII.

(Pag. 158, lin. 41, ad verb. *An filii illegitimi.*)

Hæc statuuntur in Codice civili de jure filiis illegitimis concesso in bonis patris aut matris.

ART. 756. Les enfans naturels ne sont point héritiers; la loi ne leur accorde de droit sur les biens de leur père ou mère décédés, que lorsqu'ils ont été légalement reconnus. Elle ne leur accorde aucun droit sur les biens des parens de leur père ou mère.

ART. 757. Le droit de l'enfant naturel sur les biens de ses père ou mère décédés, est réglé ainsi qu'il suit :

Si le père ou la mère a laissé des descendans légitimes, ce droit est d'un tiers de la portion héréditaire que l'enfant naturel aurait eue s'il eût été légitime ; il est de la moitié lorsque les père ou mère ne laissent pas de descendans, mais bien des ascendans ou des frères ou sœurs ; il est des trois quarts lorsque les père ou mère ne laissent ni descendans ni ascendans, ni frères ni sœurs.

ART. 758. L'enfant naturel a droit à la totalité des biens, lorsque ses père ou mère ne laissent pas de parens au degré successible.

ART. 761. Toute réclamation leur est interdite, lorsqu'ils ont reçu, du vivant de leur père ou de leur mère, la moitié de ce qui leur est attribué par les articles précédens, avec déclaration expresse, de la part de leur père ou mère, que leur intention est de réduire l'enfant naturel à la portion qu'ils lui ont assignée.

Dans le cas où cette portion serait inférieure à la moitié de ce qui devrait revenir à l'enfant naturel, il ne pourra réclamer que le supplément nécessaire pour parfaire cette moitié.

ART. 762. Les dispositions des articles 757 et 758 ne sont pas applicables aux enfans adultérins ou incestueux.

La loi ne leur accorde que des alimens.

NOTA LXXXVIII.

(Pag. 159, lin. 42, ad verb. *In conscientia.*)

Ex antea dictis ubi de capacitate accipiendi, jam satis constat donationes in gratiam alicujus incapacis non posse fieri per interpositionem personarum, et quamvis quædam personæ designentur in particulari tanquam interpositæ, non inde sequitur donationem fieri posse per alias, sed tantummodo in foro externo probandam fore in aliis casibus interpositionem.

Hic autem quædam adnotare oportet de donationibus cum onere aliis restituendi.

ART. 896. Les substitutions sont prohibées.

Toute disposition par laquelle le donataire, l'héritier institué, ou le légataire, sera chargé de conserver et de rendre à un tiers, sera nulle, même à l'égard du donataire, de l'héritier institué, ou du légataire.

Néanmoins, les biens libres formant la dotation d'un titre héréditaire que le roi aurait érigé en faveur d'un prince ou d'un chef de famille, pourront être transmis héréditairement, ainsi qu'il est réglé par l'acte du 30 mars 1806 et par celui du 14 août suivant.

Ex his patet bona donata cum onere ea conservandi et postea alteri tradendi, redire ad donatorem vel ad ejus hæredes. Quod si donatarius aut legatarius non teneatur sed tantum rogatus sit alteri reddere, vel si non debeat bona conservare sed statim tradere, dispositio non reputaretur tanquam substitutio prohibita. Ita *Toullier* et *Delvincourt*.

ART. 898. La disposition par laquelle un tiers serait appelé à recueillir le don, l'hérédité ou le legs, dans le cas où le donataire, l'héritier institué ou le légataire, ne le recueillerait pas, ne sera pas regardée comme une substitution, et sera valable.

ART. 899. Il en sera de même de la disposition entre-vifs ou testamentaire par laquelle l'usufruit sera donné à l'un, et la nue propriété à l'autre.

Excipiuntur insuper à prohibitione quædam substitutiones in gratiam liberorum donatarii, sive agatur de liberis jam natis, sive etiam de nascituris.

NOTA LXXXIX.

(Pag. 160, lin. 32, ad verb. *Vel irritò.*)

Primo loco succedunt proles legitimæ et alii descendentes.

ART. 745. Les enfans ou leurs descendans succèdent à leurs père et mère, aîeuls, aîeules, ou autres ascendans, sans distinction de sexe ni de primogéniture, et encore qu'ils soient issus de différens mariages.

Ils succèdent par égales portions et par tête, quand ils sont tous au premier degré et appelés de leur chef: ils succèdent par souche, lorsqu'ils viennent tous ou en partie par représentation.

Si non adsint descendentes, succedunt pater et mater cum fratribus et sororibus vel ab iis descendentibus.

ART. 748. Lorsque les père et mère d'une personne morte sans postérité lui ont survécu, si elle a laissé des frères, sœurs, ou des descendans d'eux, la succession se divise en deux portions égales, dont moitié seulement est déferée au père et à la mère, qui la partagent entre eux également.

L'autre moitié appartient aux frères, sœurs ou descendans d'eux, ainsi qu'il sera expliqué dans la section V du présent chapitre.

ART. 750. En cas de prédécès des père et mère d'une personne morte sans postérité, ses frères, sœurs ou leurs descendans sont appelés à la succession, à l'exclusion des ascendans et des autres collatéraux.

Ils succèdent, ou de leur chef, ou par représentation, ainsi qu'il a été réglé dans la section II du présent chapitre.

ART. 751. Si les père et mère de la personne morte sans postérité lui ont survécu, ses frères, sœurs ou leurs représentans ne sont appelés qu'à la moitié de la succession. Si le père ou la mère seulement à survécu, il sont appelés à recueillir les trois quarts.

Tertio loco succedunt alii ascendentes.

ART. 746. Si le défunt n'a laissé ni postérité, ni frère, ni sœur, ni descendans d'eux, la succession se divise par moitié entre les ascendans de la ligne paternelle et les ascendans de ligne maternelle.

L'ascendant qui se trouve au degré le plus proche, recueille la moitié affectée à sa ligne, à l'exclusion de tous autres.

Les ascendans au même degré succèdent par tête.

His omnibus deficientibus succedunt alii collaterales usque ad gradum duodecimum civilem, qui idem est ac sextus in jure canonico.

ART. 753. A défaut de frères ou sœurs, ou de descendans d'eux, et à défaut d'ascendans dans l'une ou l'autre ligne, la succession est déferée pour moitié aux ascendans survivans; et pour l'autre moitié, aux parens les plus proches de l'autre ligne.

S'il y a concours de parens collatéraux au même degré, ils partagent par tête.

ART. 755. Les parens au-delà du douzième degré ne succèdent pas.

A défaut de parens au degré successible dans une ligne, les parens de l'autre ligne succèdent pour le tout.

Quomodo succedant filii naturales, vide suprâ art. 756 et seqq.

ART. 767. Lorsque le défunt ne laisse ni parens au degré successible,

ni enfans naturels, les biens de sa succession appartiennent au conjoint non divorcé qui lui survit.

ART. 768. À défaut de conjoint survivant, la succession est acquise à l'Etat.

NOTA XC.

(Pag. 161, lin. 13, ad verb. *Defuncto provenientium.*)

ART. 843. Tout héritier, même bénéficiaire, venant à une succession, doit rapporter à ses cohéritiers tout ce qu'il a reçu du défunt, par donation entre-vifs, directement ou indirectement; il ne peut retenir les dons ni réclamer les legs à lui faits par le défunt, à moins que les dons et legs ne lui aient été faits expressément par préciput et hors part, ou avec dispense du rapport.

ART. 844. Dans le cas même où les dons et legs auraient été faits par préciput ou avec dispense du rapport, l'héritier venant à partage ne peut les retenir que jusqu'à concurrence de la quotité disponible: l'excédant est sujet à rapport.

ART. 845. L'héritier qui renonce à la succession, peut cependant retenir le don entre-vifs, ou réclamer le legs à lui fait, jusqu'à concurrence de la portion disponible.

NOTA XCI.

(Pag. 161, lin. 26, ad verb. *Bonorum offerri.*)

ART. 851. Le rapport est dû de ce qui a été employé pour l'établissement d'un des cohéritiers, ou pour le paiement de ses dettes.

ART. 852. Les frais de nourriture, d'entretien, d'éducation, d'apprentissage, les frais ordinaires d'équipement, ceux de noces et présents d'usage, ne doivent pas être rapportés.

ART. 853. Il en est de même des profits que l'héritier a pu retirer de conventions passées avec le défunt, si ces conventions ne présentaient aucun avantage indirect, lorsqu'elles ont été faites.

ART. 854. Pareillement il n'est pas dû de rapport pour les associations faites sans fraude entre le défunt et l'un de ses héritiers, lorsque les conditions en ont été réglées par un acte authentique.

ART. 855. L'immeuble qui a péri par cas fortuit et sans la faute du donataire, n'est pas sujet à rapport.

ART. 856. Les fruits et les intérêts des choses sujettes à rapport ne sont dus qu'à compter du jour de l'ouverture de la succession.

Hic insuper notandum res donatas aliquando in naturâ sua referri debere, v. gr., si agatur de immobilibus nondum alienatis; aliquando autem collationem fieri minus accipiendo.

ART. 858. Le rapport se fait en nature ou en moins prenant.

ART. 859. Il peut être exigé en nature, à l'égard des immeubles, toutes les fois que l'immeuble donné n'a pas été aliéné par le donataire, et qu'il n'y a pas, dans la succession, d'immeubles de même nature, valeur et bonté, dont on puisse former des lots à peu près égaux pour les autres cohéritiers.

ART. 868. Le rapport du mobilier ne se fait qu'en moins prenant. Il se fait sur le pied de la valeur du mobilier lors de la donation, d'après

l'état estimatif annexé à l'acte; et, à défaut de cet état, d'après une estimation par expert, à juste prix et sans crue.

NOTA XCII.

(Pag. 162, lin. 22, ad verb. *Si uxor.*)

Quoad partem de qua disponere possunt conjuges si transeant ad secundas nuptias, vide quæ jam diximus tom. 2 de uxorum dominio et obligationibus.

NOTA XCIII.

(Pag. 162, lin. 28, ad verb. *Hæredem adeundo.*)

Hæredibus vel legatariis licet hæreditatem acceptare vel ei renuntiare, quod tamen ut suprâ diximus intelligi non debet de hæreditate futurâ.

ART. 778. L'acceptation peut être expresse ou tacite : elle est expresse, quand on prend le titre ou la qualité d'héritier dans un acte authentique ou privé : elle est tacite, quand l'héritier fait un acte qui suppose nécessairement son intention d'accepter, et qu'il n'aurait droit de faire qu'en sa qualité d'héritier.

ART. 784. La renonciation à une succession ne se présume pas : elle ne peut plus être faite qu'au greffe du tribunal de première instance dans l'arrondissement duquel la succession s'est ouverte, sur un registre particulier tenu à cet effet.

Hæreditas acceptari potest vel purè et simpliciter, vel sub beneficio inventarii. ART. 774.

ART. 793. La déclaration d'un héritier, qu'il entend ne prendre cette qualité que sous bénéfice d'inventaire, doit être faite au greffe du tribunal de première instance dans l'arrondissement duquel la succession s'est ouverte : elle doit être inscrite sur le registre destiné à recevoir les actes de renonciation.

ART. 794. Cette déclaration n'a d'effet qu'autant qu'elle est précédée ou suivie d'un inventaire fidèle et exact des biens de la succession, dans les formes réglées par les lois sur la procédure, et dans les délais qui seront ci-après déterminés.

ART. 795. L'héritier a trois mois pour faire inventaire, à compter du jour de l'ouverture de la succession.

Il a de plus, pour délibérer sur son acceptation ou sur sa renonciation, un délai de quarante jours, qui commencent à courir du jour de l'expiration des trois mois donnés pour l'inventaire, ou du jour de la clôture de l'inventaire s'il a été terminé avant les trois mois.

Vide insuper quoad hoc tempus in articulis sequentibus alias dispositiones.

ART. 802. L'effet du bénéfice d'inventaire est de donner à l'héritier l'avantage,

1.º De n'être tenu du paiement des dettes de la succession que jusqu'à concurrence de la valeur des biens qu'il a recueillis, même de pouvoir se décharger du paiement des dettes en abandonnant tous les biens de la succession aux créanciers et aux légataires;

2.º De ne pas confondre ses biens personnels avec ceux de la succes-

sion, et de conserver contre elle le droit de réclamer le paiement de ses créances.

ART. 803. L'héritier bénéficiaire est chargé d'administrer les biens de la succession, et doit rendre compte de son administration aux créanciers et aux légataires.

Il ne peut être contraint sur ses biens personnels qu'après avoir été mis en demeure de présenter son compte, et faute d'avoir satisfait à cette obligation.

Après l'apurement du compte, il ne peut être contraint sur ses biens personnels que jusqu'à concurrence seulement des sommes dont il se trouve reliquataire.

Quando plures sunt hæredes, tenentur debita aliaque onera solvere pro rata parte quam unusquisque percipit ex hæreditate. Idem dicendum de legatariis universalibus vel titulo universali.

ART. 870. Les cohéritiers contribuent entre eux au paiement des dettes et charges de la succession, chacun dans la proportion de ce qu'il y prend.

ART. 871. Le légataire à titre universel contribue avec les héritiers au prorata de son émolument ; mais le légataire particulier n'est pas tenu des dettes et charges, sauf toutefois l'action hypothécaire sur l'immeuble légué.

ART. 1009. Le légataire universel, qui sera en concours avec un héritier auquel la loi réserve une quotité des biens, sera tenu des dettes et charges de la succession du testateur, personnellement pour sa part et portion, et hypothécairement pour le tout ; et il sera tenu d'acquitter tous les legs, sauf le cas de réduction, ainsi qu'il est expliqué aux articles 926 et 927.

ART. 1012. Le légataire à titre universel sera tenu, comme le légataire universel, des dettes et charges de la succession du testateur, personnellement pour sa part et portion, et hypothécairement pour le tout.

ART. 1013. Lorsque le testateur n'aura disposé que d'une quotité de la portion disponible, et qu'il l'aura fait à titre universel, ce légataire sera tenu d'acquitter les legs particuliers par contribution avec les héritiers naturels.

ART. 1024. Le légataire à titre particulier ne sera point tenu des dettes de la succession, sauf la réduction du legs, ainsi qu'il est dit ci-dessus, et sauf l'action hypothécaire des créanciers.

Si bona hæreditatis hypotheca graventur, hæredes vel legatarii tenentur in solidum erga creditores, adeo ut quicumque hujusmodi bona obtinuit, cogi possit ad totum debitum solvendum, nisi hæc relinquere maluerit, salvo tamen ejus recurso contra alios cohæredes pro parte ipsorum.

ART. 873. Les héritiers sont tenus des dettes et charges de la succession, personnellement pour leur part et portion virile, et hypothécairement pour le tout ; sauf leur recours, soit contre leurs cohéritiers, soit contre les légataires universels, à raison de la part pour laquelle ils doivent y contribuer.

ART. 874. Le légataire particulier qui a acquitté la dette dont l'immeuble légué était grevé, demeure subrogé aux droits du créancier contre les héritiers et successeurs à titre universel.

ART. 875. Le cohéritier ou successeur à titre universel, qui, par l'effet de l'hypothèque, a payé au-delà de sa part de la dette commune, n'a

de recours contre les autres cohéritiers ou successeurs à titre universel, que pour la part que chacun d'eux doit personnellement en supporter, même dans le cas où le cohéritier qui a payé la dette se serait fait subroger aux droits des créanciers ; sans préjudice néanmoins des droits d'un cohéritier qui, par l'effet du bénéfice d'inventaire, aurait conservé la faculté de réclamer le paiement de sa créance personnelle, comme tout autre créancier.

ART. 876. En cas d'insolvabilité d'un des cohéritiers ou successeurs à titre universel, sa part dans la dette hypothécaire est répartie sur tous les autres, au marc le franc.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA, QUÆ SINGULIS CAPITIBUS ET
DUBIIS APPONUNTUR, UT SIMUL HIC PRÆ OCULIS HABEANTUR CUNCTÆ
RES ET QUÆSTIONES, QUÆ IN TERTIO VOLUMINE CONTINENTUR.

LIBRI TERTII

TRACTATUS QUINTUS.

CAPUT II. — De contractibus. Pag. 1

DUBIUM I. — *Quid in genere sit Contractus.* Ibid.

707. Quid sit Contractus, et quotuplex. 708. Quotupliciter contractus perficiatur. 709. Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi. (Vide dicta n. 642.) 710. Quid, si sine animo se obligandi. (Vide dicta n. 172. v. An autem, et num. 201. v. *Quær. II.*) 711. An contractus sine solennitatibus obliget in conscientia. (Vide etiam lib. 1. num. 151, et hoc lib. 3. n. 927.) 712. An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam. 713. An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum. (Vide etiam num. 777.) 714. Quando dolus, vel error irritet contractum. (Vide dicta n. 700. v. *Quær. II.*) 715. Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui. 716. An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto. 717. An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem, aut per preces importunas 718. Quid, si per metum levem. 719. An metum passus possit rem repetere à tertio possessore.

DUBIUM II. — *Quid in specie de Promissione, et Donatione.* 11

720. An simplex promissio obliget sub gravi. Quid, si promissio reddatur nociva; vel si accidat mutatio. (Vide dicta de Juram. num. 187, v. *Sed dubium*, et de Voto ex n. 224.) 721. Qui sint inhabiles ad donandum. 722. An debitis gravati. (Vide dicta n. 492. v. *Quær. VIII.*) 723. Quid de donatione inter conjuges. 724. Et inter Patrem et filium. 725. An obliget donatio ante acceptance. 726. Quid, si donatio sit facta ad pias causas. 727. An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptance. (Vide etiam n. 180.) 728. Quando obliget donatio facta absenti. 729. An possit acceptari donatio post mortem donantis. 730. Quid, si donatio fuerit mandata fieri à nuncio, et ipse omiserit. 731. An, mortuo donatario ante acceptance, possit hæres acceptare. 732. An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ. 733. An donatio ultra summam 500 solidorum teneat. 734. An sit obligatio implendi modum, sive finem donantis. 735. An pro-

missio prodiga sit valida. (Vide de Jura. n. 185. et de Matr. lib. 6. n. 851. v. *Cum autem*.) 736. Quid; si donatio fiat ad alliciendum. 737. Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.

DUBIUM III. — *Quibus casibus donatio possit revocari.* Pag. 20

738. Quid si donatarius sit ingratus. 739. Quid si donanti nascatur proles post donationem. 740. Quid si donatio fuerit inofficiosa. (Vide etiam de Voto num. 215.)

DUBIUM IV. — *Quid sit donatio mortis causa. Et an possit revocari. Et quomodo, et quibus competat.* 22

741. Quando donatio causa mortis censeatur revocata. 742. An valeat hæc donatio in absentem. 743. Qui possint donare causa mortis.

DUBIUM V. — *Quid sit Commodatum, Precarium, et Depositum.* 23

744. Quid sit Commodatum. 745. Quid Precarium. Et quando cesset Precarium. 746. Quid depositum. 747. Vide casus de commodatario. 748. Vide de Depositario. Quomodo peccet Depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere. 749. An isti teneantur ex culpa tantum juridica. 750. Ad quid teneantur artifices, quibus res traditur. 751. An in dubio præsumatur culpa. 752. Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam. Vide alia ibid. 753. In quibus casibus Depositarius possit rem denegare. (Vide dicta n. 697.)

DUBIUM VI. — *Quid sit Mutuum.* 26

754. Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc. 755. Quando restitui debeat mutuum, si non est præfixus terminus. 756. An repeti possit mutuum datum Ecclesie, Universitati, vel Minori. 757. Quid si detur filiofamilias.

DUBIUM VII. — *Quid sit Usura.* 27

758. Quando committatur usura. 759. An usura sit mala de jure naturæ. 760. An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus. 761. De usura mentali. Queritur I. Quando ex ea oritur obligatio restitutionis. Queritur II. Utrum mutuans possit retinere id, de quo dubitatur, an gratis sit datum. 762. An liceat dare mutuum ob spem lecri. (Vide de Sim. n. 51. v. *Cæterum*; et n. 54.) 763. An mutuans possit retinere quod mutuarius dedit ex timore, ne alia mutatio ei negetur in futurum. 764. An obligatio antidotalis possit in pactum deduci. (Vide etiam de Sim. n. 53, et n. 781.) Vide alios casus apud Basembaum. 765. An possit exigi aliquid ob *Periculum sortis*. Quid de *Montibus pietatis*. 766. An licet pactum *Pænæ Conventionalis*. 767. An dicta pœna debeat ante sententiam. 768. An et quando possit aliquid exigi ob *Damnum emergens*, vel ob *Lucrum cessans*. 769. Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuarium de damno emergenti, vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum. 770. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvens pro damno, vel lucro incerto. 771. An possit exigere lucrum cessans; si aliam substituit pecuniam ad negotium non destinatam. 772. Quid, si dicas: *Negotiarer, nisi esset mutuum petentes*. 773. Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium. 774. Quæ pacta liceant in mutatione. 775. An sit illicitum pactum *Legi*

commissoriae. 776. An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote. 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex iustitia. (Vide etiam num. 713.) An, ut desistatur ab injuria. 778. An valeat pactum, ut injuria condonetur. 779. An pactum, ut conferatur officium. 780. An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine. (Vide dicta num. 764 et de Sim. num. 53. 781.) An pactum remutuandi. 782. An pactum, ut res in eadem specie reddatur. 783. An usurarius acquirat dominium lucri usurarii. 784. Quid de fructibus rei usu consumptibilis. 785. Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario. 786. An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras. 787. An principes, etc. cooperantes, ut solvantur usurae, teneantur ad restitutionem. 788. An liceat creditori mutuantis exigere usuras. 789. An peccent famuli cooperantes Dominis usurariis. 790. Quomodo hæredes Usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario. Remissive. 791. Vide alios casus apud Busembaum. 792. Quæ obligatio, et poena usurariorum.

DUBIUM VIII. — *De Emptione, et Venditione*. Pag. 54

ARTICULUS I. — *Quid sit Emptio, et Venditio*. Ibid.

793. Quando venditio sit justa. 794. An requiratur determinatio pretii. An, data *arra*, liceat à contractu resilire. 795. An requiratur scriptura et traditio. 796. An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo. 797. Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis. 798. Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ. 799. Cujus sit res empta pecunia aliena. 800. An valeat contractus, si vendatur res aliena. 801. In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat. 802. Quid de merce ultronea. 803. An taxa obliget in conscientia. 804. Quotupliciter pretium varietur, et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem. 805. An deceptio semper obliget ad restitutionem. 806. An liceat pluris vendere rem utilem emptori. 807. Quid, si adsint alii justi tituli. 808. An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices. 809. Quid, si res vendatur minutim. 810. An res possit carius vendi ob dilatatam solutionem. An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura. 811. An res ad creditum carius vendi possit. 812. An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi. 813. An licitum sit pactum reemendi, ad arbitrium emptoris. Quid de contractu *Mohatra*. 814. De *Monopoliis*. 815. Quot modis fit *Monopolium*. 816. An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut carius vendant, peccent contra justitiam. 817. An Mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an facto *Monopolio* à Mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere. 818. An irritet contractum vitium occultum. 819. Quid, si vitium sit circa substantiam. 820. Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua. 821. An sit injustitia vendere quid pro quo. (Vide lib. 4. n. 291, v. 2. Pharmacopola.) 822. Quid si vitium est circa Quantitatem. 823. Quid, si circa Qualitatem. 824. An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo, vel mercem mox minuendam. 825. An tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno. 826. Quid de Sartoribus vilis pannum ementibus. 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium. 828. Si res pereat ante traditionem cui pereat. Quid si post traditionem. 829. An liceat vilis emere chirographa, seu credita. 830. Vide alia apud Busembaum.

ARTICULUS II. — *Quid sit negotiatio, et quibus illicita.* Pag. 79

831. Quando Clericis negotiatio sit graviter illicita. 832. Quid, si Clericus negotietur alieno nomine. 833. Quid, si negotietur per alium. Et vide ibi sancitum ex Bulla Benedicti XIV. 834. An liceat Clerico, aut Religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis. 835. An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis. 836. An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere carius, ut ematur vilius. An emere lanas ad vendendum pannum. 837. An liceat Clerico absolute negotiari pro necessitate sui, vel Familiae. 838. An aliquando Laicis negotiatio sit illicita. An liceat Clericis gerere negotia, sive procuraciones Sæcularium.

DUBIUM IX. — *Quid sit contractus Census, et an liceat.* 85

839. Quando census sit licitus. 840. An liceat census super personas. 841. An pereat census, pereunte re censuata. 842. An liceat apponere in censu pactum assicuracionis. 843. An sit licitus census redimibilis ex utraque parte. 844. An et quando liceat census vitalitius. 845. Quæ conditiones requirantur in Bulla Nicolai V. 846. Conditiones requisitæ in Bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos. 847. Dubitatur hîc 1. An, pereunte re, xtinguatur census. Dubitatur 2. An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio. Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designata, maneat obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio. 848. An Bulla S. Pii obliget in conscientia. 849. Et an obliget, ubi non est recepta.

DUBIUM X. — *Quid sit Cambium.* 94

850. Quid sit cambium, et quotuplex. 851. An liceat Cambium minutum. 852. An Cambium per litteras. 853. An Cambium reale. 854. Quid de Cambio ficto, seu sicco. An liceat Cambium cum Recambio. Quid de Cambio *Francofurtense*. 855. An liceat pecuniam adulterinam expendere. 856. An liceat famulo lucrari, commutando pecuniam Domini.

DUBIUM XI. — *Quid sit Locutio, et Conductio.* 96

857. Vide diversos casus apud Busembaum. 858. Quando locator possit conductorem expellere ante tempus expletum. 859. An Successor locatoris expellere possit conductorem. 860. An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis. 861. An liceat pauperi elocare jus mendicandi. 862. An Nuncius proficiscens ad eundem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem. 863. An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis. 864. An debeatur salarium famulo ægrotanti. Et an expensæ curationis? (Vide etiam n. 342. v. 3. *Herus*.)

DUBIUM XII. — *De Contractu Emphyteusi, Feudi, et Libelli.* 100

865. Quid de Emphyteusi. 866. An debeatur pensio in gravi jactura fructuum. 867. Quid de Feudo. 868. Quid de Contractu Libellatico.

DUBIUM XIII. — *Quid sit Sponsio, et Ludus.* Pag. 101

869. Quid sit sponsio, et an sit licita. 870. An liceat spondere circa peccatum committendum. 871. Quid ludus, et quando licitus. 872. An sit restituendum lucratum à filio-familias aut Religioso. 873. Quid si Religiosus ludat illicite per licentiam generalem. (Vide etiam lib. 4. n. 32.) 874. An Religiosus possit plus lucrari, quam perdere. 875. An si exponat maiorem summam, quam possit, teneatur restituere lucratum. 876. Quantum filius-familias possit exponere ludo. 877. Quando ludens cum deceptione teneatur restituere. 878. An valeat sponsio, si unus spondeat maiorem summam, quam alter. 879. An si unus rem certo sciat et manifestet. (Vide alia ibidem.) 880. An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum. 881. An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam. 882. An qui utitur astutiis licitis. Quid si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris. 883. Agitur de ludo vetitio. 884. Quæ sint Leges hunc ludum prohibentes. 885. An, et quomodo peccent I. Laici hoc lusu ludentes. 886. An peccet graviter ludens ob lucrum. 887. An victor ludo vetitio possit retinere lucratum. 888. Quid, si impediatur Judicem, ne ipsum condemnaret. Et an teneatur fateri veritatem Judici interroganti. 889. An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi. 890. An victus teneatur solvere. 891. Quid, si uterque renuntiaverit legi. 892. Et an victus poterit petere relaxationem juramenti. 893. An victus possit sibi compensare solum. 894. An possit transigere, si fide minuetur repetere in iudicio. 895. II. Quoad *Clericos*, quoniam Clerici comprehendantur. 896. An certe peccent graviter Clerici ludentes frequenter, et in magna quantitate. 897. Quid, si solum frequenter. 898. Quid, si solum in magna quantitate. 899. Quando non peccent graviter, nec leviter. 900. An hæc procedant in omni ludo *charitatum*. 901. III. Quoad *Religiosos*, an, et quomodo peccent Religiosi hoc lusu ludentes. 902. IV. Quoad *Episcopos*, quomodo ipsi peccent. 903. An peccent graviter Clerici, et Religiosi his lusibus assistentes.

DUBIUM XIV. — *Quid sit Contractus Societatis.* 118

904. Quomodo fiat societas. 905. De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine *Damnorum*. 906. Quid nomine *Expensarum*. Et an socius possit sibi deducere expensas itineris. 907. Quæritur I. An capitale sit dividendum, si unus conferat pecuniam, alter laborem. Quæritur II. Quomodo deinde dividendum lucrum. Quæritur III. An damnum sortis spectet semper ad Dominum. Quæritur IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Quæritur V. Quando inter Fratres censeatur facta societas; et quid in ea servandum. Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas. 908. An per tres contractus possit exigi lucrum certum salvo capitali. 909. De Societate *Animalium*. Quæritur I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Quæritur II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Quæritur III. An liceat contractus *Ad caput salvum*. 910. Quid de filio negotiante cum Patre. (Vide etiam n. 488, et n. 544.)

DUBIUM XV. — *Quid sit Assecuratio, et Fidejussio.* 128DUBIUM XVI. — *Quid sit Pignus, et Hypotheca.* 130

913. Quid est contractus Pignoris. 914. Quid, si quis utatur Pignore. 915. Quæ liceant pignoriari. 916. De contractu Antichrisesos.

Episcopi digniores sint transferendi ad majores Ecclesias. Et hîc, an translatio Episcoporum vetetur jure divino. 105. Quid, si adsit justa causa. 106. An eligentes minus dignum teneantur ad restitutionem. Et cui. 107. An sententia negativa sit probabilis. 108. An teneantur ad restitutionem id suadentes. (Vide etiam dicta l. 3. num. 585.) 109. Quid, si beneficium conferatur per concursum. 110. An eo casu minus dignus electus teneatur resarcire damnum Ecclesiæ, vel digniori. 111. An examinatores teneantur denunciare digniores.

ARTICULUS III. — *Quæ intentio, et qualitates requirantur ad Beneficium accipiendum.* Pag. 311

112. Quænam qualitas requiratur in eo, cui beneficium confertur. 113. An requiratur in eo, voluntas clericandi. Quomodo peccet recipiens beneficium simplex cum animo ducendi postea uxorem. 114. An peccet graviter recipiens beneficium curatum cum animo dubio suscipiendi Sacerdotium intra annum.

ARTICULUS IV. — *An liceat habere plura Beneficia, et quinam Beneficarii teneantur ad Residentiam.* 313

115. An et quando liceat habere plura beneficia. Vide alia apud Busembaum. 116. Quotuplicia sint beneficia. Et quæ sint incompatibilia. Et an obtento secundo Beneficio quomodocumque incompatibili, vacet primum. 117. An pluralitas beneficiorum sit vetita de jure divino, vel ecclesiastico. 118. Quæ causæ cohonestent pluralitatem beneficiorum. 119. De obligatione residentiae. Vide quæ habentur apud Busembaum. 120. Quinam beneficiarii ad residentiam obligentur. 121. De *residentia Pastorum*. Quæritur I. An curati teneantur residere jure divino. 122. Quid notandum circa residentiam Episcoporum. 123. Quid circa residentiam Parochorum. Dubitatur 1. An Parochi indigeant licentia in scriptis. Dubitatur 2. An Parochi habentes justam causam possint abesse per duos menses sine licentia. Quid, si urgeat aliqua necessitas. Quid, si absint per modicum tempus. 124. Quæritur II. Quo in loco beneficiarii teneantur residere. Et præsertim ubi Episcopi. Et ubi Parochi. 125. Quæritur III. Quænam causæ excusent Pastores à residentia. Et I. De causa *charitatis*. II. De causa *necessitatis*. III. De causa *obedientiæ*. IV. De causa *utilitatis*. 126. Quæritur IV. Quando, et quomodo Pastores non residentes teneantur restituere fructus beneficiorum. 127. Dubitatur 1. Quid, si absint cum justa causa, sed sine licentia. Dubitatur 2. Quid, si eorum absentia sit sine culpa. Dubitatur 3. Quid, si resideant inutiliter. Et an Parochi teneantur per se exercere munia principaliora. Dubitatur 4. An non residentes teneantur integros fructus restituere. (Vide etiam dicta lib. 3, n. 673.) 128. Quibus debeant restitui fructus à non residentibus. 129. Plura hîc de *residentia Canonicorum*. 130. Quænam causæ excusent Canonicos ab assistentia chori. Et I. De causa *infirmittatis*. Dubitatur 1. An per se excusentur Septuagenarii. Dubitatur 2. An cæci, et surdi. II. De causa *necessitatis*. Quid, si quis abest à choro ob excommunicationem incursum. Quid, si Ecclesia sit interdicta. Quid, si polluta. An Canonici irregulares amittant distributiones, et fructus præbendæ. III. De causa *utilitatis*. 131. Quid de Canonico Pœnitentiariorum. Quid de Theologo, et Examinatoribus, visitoribus etc. 132. Quid de Canonicis doctentibus. An Parochi docentes gaudeant eodem privilegio. Quid de Canonicis, et Parochis studentibus.

ARTICULUS V. — *Quibus modis Beneficia amittuntur.* 339

133. Quibus modis amittuntur beneficia. 134. Quid, et quotuplex resi-

quendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus. 947. Quantum debeat hæredibus necessariis. 948. Quæ sint causæ justæ exheredandi filios. 949. An ob nuptias cum indignis. Et vide dubia super hoc puncto. vers. *Sed dubitatur*. 950. Vide alios casus, quando Testamenta infirmantur. 951. Quid possint petere spurii à Matre, et Patre. 952. Quid, si Pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio. 953. Qui hæredes succedant ab intestato. 954. Quomodo facienda sit collatio inter fratres. 955. An debeant conferri sumptus pro studio, Doctoratu, etc. 956. An Patrimonium datum ad suscipiendos ordines. 957. An bona paterna, quæ filius expendit in ludis, etc. 958. An expensæ factæ in nuptiis. 959. An vestes et similia data à Parentibus. 960. Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias. 961. De *Falcidia*, et *Trebellianica* debita hæredibus.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESLE.

CAPUT I. — De Præcepto octavo. Pag. 163

DUBIUM I. — *Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum*. Ibid.

962. De Judicio temerario, et quando sit mortale. 963. De Suspicionem, et Dubitationem temeraria. 964. An hæc pertinere possint ad mortale. 965. Quomodo discernatur Judicium à Suspicionem.

DUBIUM II. — *Quid sit, et quam grave peccatum Detractio*. 165

966. Quid sit Detractio, et quid Contumelia. 967. An excusetur à mortali revelare defectus naturales alicujus, etc. 968. Quando liceat crimina prodere. 969. An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum. (Vide etiam lib. 4, n. 277.) 970. Quando *Secretum* sit servandum. 971. Et quando possit manifestari. Et an ad vitandum damnum proprium. Quomodo autem peccent alienas litteras legentes. Remissive, vide lib. 5, n. 70. 972. An liceat famam suam tueri, alterum infamando. 973. An alterum infamare apud amicum. (Vide dicta lib. 1, num. 37.) 974. An excusetur à mortali propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium. 975. Quando crimen possit dici publicum. 976. An infamatus de uno crimine, possit infamari de alio. 977. Quid, si detrahas ex loquacitate. Et quid, si referas audita. 978. Vide alias resolutiones apud Busembaum. 979. Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur. 980. Quid si sit Superior. 981. Quid, si sit particularis, et cum possit, non avertat. 982. An liceat alium infamare ad tormenta vitanda. (Vide etiam l. 4, num. 277.) 983. An liceat seipsum infamare. (Vide etiam lib. 4, n. 275.) 984. Quomodo restituendus sit honor ablati. 985. Quid si dehonoriatio fuerit secreta. 986. Quæ satisfactio præstanda. 987. An semper sufficiat petitio veniæ. 988. Quibus casibus expediat Confessario omittere monitionem de hac satisfactione præbenda. 989. An debeat satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia. 990. Quid si offensus puniatur à Judice, vel damnetur ad satisfaciendum.

DUBIUM III. — *An, et quomodo fama restituenda*. 181

991. Quomodo debeat fama restitui. Et an apud auditores etiam mediatos.

2000

**THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT**

**This book is under no circumstances to be
taken from the Building**

